ANALELE

ACADEMIEI ROMANE

SERIA II. — TOMUL XX.

1897 — 1898.

MEMORIILE SECȚIUNII LITERARE.

BUCURESCI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE, CAROL GÖBL
FURNISOR AL CURȚII REGALE
16, STRADA DÓMNEI, 16
1899.

CUPRINSUL

UN POET MOLDOVÉN DIN VÉCUL XVIII

MATEIŬ MILO

de

I. TANOVICEANU
Membru corespondent al Academiei Române.

Şedinţa de la 13 Martie 1898.

Sunt câţĭ-va anĭ de când am publicat, în *Archiva Societăţiĭ sciinţifice şi literare din Iaşĭ,* cunoscuta piesă a luĭ Regnard *Les Ménechmes,* tradusă în versurĭ românescĭ în 1803. Căutând să aflăm numele traducătoruluĭ, care în manuscript erà şters, şi bănuind că ar fi un Milo, fiind-că manuscriptul s'ar aflà printre cărţile ce aparţinuse acesteĭ familiĭ, ni s'a spus că, în adevĕr, un Milo, în vécul trecut, a scris poesiĭ şi că se păstréză în familie o culegere de poesiĭ scrise de dînsul. Mulţumită bunăvoinţeĭ d-luĭ Mateiŭ Millo, fostul primar de Fălticenĭ, care ne-a pus la îndemână aceste poesiĭ, suntem fericiţĭ că putem scóte din întunerecul uităriĭ pe un poet din vécul trecut, până acum cu totul necunoscut scriitorilor noştri. Poetul se numesce Mateiŭ Milo; el este tatăl Spătaruluĭ Vasilie şi bunul mareluĭ artist dramatic Mateiŭ Millo.

Inainte de a vorbì despre poesiile luĭ Mateiŭ Milo, vom încercà să schiţăm biografia luĭ, pe cât ne este cu putinţă să o facem de-ocamdată.

Pe caetul care cuprinde poesiile sale, o mână modernă a scris cu creionul următórea laconică însemnare (1):

«Poesiĭ făcute de Mateĭ Millo, bunul artistuluĭ Mateĭ Millo şi Alecu Millo. Mort în 1796, în vrăstă de 45 anĭ. N'a fost nicĭ-odată funcţionar.

(1) Insemnarea e făcută de Alecu Millo, nepotul de fiŭ al poetuluĭ, după cum ni s'a spus de fiul sĕŭ, d-l Mateiŭ Millo.

A locuit tot-deauna la Spătăreştĭ, ţinutul Suceveĭ; a făcut studiile în Rosia; a remas dupe dînsul o bibliotecă, care a fost arsă de Turcĭ. S'a ocupat şi cu matematicele, compunênd o aritmetică la 1795.»

Din fericire, diferite alte însemnărĭ şi documente ne daŭ mijlocul, nu numaĭ să adăogăm cevà la acéstă scurtă însemnare, dar chiar să o îndreptăm acolo unde este greşită şi să întărim cele ce cu adevěr s'aŭ spus într'însa.

Mateiŭ Milo şi-a făcut studiile în Rusia şi anume la St. Petersburg, de unde s'a întors în 1775 Ianuarie, împreună cu Dumitraşcu Ghica, fiul cel maĭ mare al luĭ Grigorie Ghica Vodă, cel decapitat de Turcĭ în 1777. Acésta se vede din următórea însemnare scrisă cu mâna sa pe un calendar rusesc ce se află în biblioteca de la Stolnicenĭ a d-luĭ Const. Miclescu:

«1775. ghenarie 6. am purces de la Peterburgu la Moldova, înpreună cu beizade Dumitrascu a răposatuluĭ Grigorie Alexandru Ghica voevod.»

Şi acéstă însemnare este întărită de o alta făcută în Ianuarie 1775 în Séma Visterieĭ pe 1776, din care se vede că 1.150 leĭ şi 110 banĭ s'aŭ dat «cheltuiala făcută de Theodor dascal aducênd pe Mărie Sa Beizade de la Petropoli». (1)

Ceea ce ne face să credem că poetul Mateiŭ Milo a fost la Petersburg pentru învěţătură, iar nu pentru petrecere saŭ în călětorie, este faptul că pe acea vreme călětoriile eraŭ fórte anevoióse şi, dacă cineva ar fi voit să călětorescă la Petersburg pentru plăcere, nu s'ar fi dus érna, ci fără de îndoială ar fi ales un alt timp maĭ priincios. Afară de acésta, în biblioteca de la Stolnicenĭ, rěmasă de la poetul Mateiŭ Milo (care, de va fi fost cum-và arsă de Turcĭ, n'a fost arsă în întregime), se găsesc fórte multe cărţĭ rusescĭ, şi vědit lucru este că, dacă Milo ar fi fost numaĭ călětor la Petersburg, nu s'ar fi întors încărcat cu atâtea cărţĭ scrise într'o limbă pe care nu o cunosceà. Se pare de altmintrelea că Milo nu numaĭ vorbià, dar şi scrià rusesce, fiind-că se găsesc unele însemnărĭ, fórte rare ce e drept, scrise în limba ruséscă pe cărţile din biblioteca luĭ de la Stolnicenĭ.

Pe lângă limba rusescă, Mateiŭ Milo maĭ cunosceà şi limba grecéscă modernă şi francesă. Că scià limba grecéscă se vede din cărţile ce compun biblioteca sa, carĭ în mare parte sunt grecescĭ; afară de acésta, printre poesiile ce ne-aŭ rěmas de la dînsul, una este scrisă în

(1) *Sama Vestirieĭ* pe 1776. Academia Română, mss. No. 359.

limba grecéscă şi ea este probabil originală, de óre-ce se asémĕnă în cuprins cu cele-lalte poesiĭ ale luĭ Milo. (1) Ceea ce ne face să credem că poetul cunosceà şi limba francesă e faptul, că una din poesiile sale e tradusă din Voltaire şi, pe de altă parte, în biblioteca sa se află o mulţime de cărţĭ în limba francesă.

Poetul Mateiŭ Milo se întorceà dar în ţéră pe la începutul anuluĭ 1775 sub cele maĭ frumóse auspiciĭ. Om cu óre-care învĕţătură pentru vremile sale, înzestrat de natură cu multă deşteptăciune, avênd bune înrudirĭ şi bucurându-se chiar de înalta protecţiune a Domnuluĭ, el puteà să ajungă cu înlesnire şi în scurt timp în cele maĭ înalte slujbe ale ţĕriĭ. Din nenorocire însă pentru dînsul, nimic nu erà statornic pe atuncĭ în ţĕrile românescĭ. Abià Milo îşĭ începeà cariera şi o grózniсă nenorocire cădeà asupra familieĭ Ghica, care de maĭ bine de un véc se bucurà de încrederea Turcilor şi puteà fi socotită ca cea maĭ dintâiŭ şi maĭ puternică din ţĕrile românescĭ. Cu omorîrea luĭ Ghica Vodă în Beilic, poetul perdeà pe protectorul familieĭ sale şi vedeà ast-fel risipindu-se visurile unuĭ frumos viitor.

Totuşĭ e fórte greşită însemnarea, pe care am reprodus-o maĭ sus, când afirmă că poetul Mateiŭ Millo n'a fost nicĭ odată funcţionar, căcĭ încă de pe la mijlocul domnieĭ luĭ Const. Muruzi, urmaşul luĭ Grigorie Ghica Vodă, el este pus în slujbă, cum resultă din următórea însemnare scrisă chiar de el pe o Pravilă grecéscă a luĭ Armenopol (tipărită la Veneţia în 1777):

«S'au cumpărat pentru trebuinţa Divanuluĭ, în domnia Inălţatuluĭ Domn Costandin Moruz, fiind eu vătav de aprozĭ.
«(s) Mateiŭ Milo. vătav za aprozi, 1770. Noem. 11.» (2)

Şi vătăjia de aprozĭ nu e singura slujbă pe care a avut-o poetul Mateiŭ Milo, căcĭ el singur ne arată pe calendarul din 1775 slujbele şi rangurile ce i s'aŭ dat de diferiţiĭ Domnĭ:

«1780. Noemvrie 11. m'au făcut vătav de aprozi Măriia sa Costandin vodă Muruz.
«1783. Iulie 21. m'au făcut vel sulger Alexandru vodă Mavrocordat.
«1784. Iulie 14. m'au făcut vel stolnic acestaş Domn.

---

(1) Colegul nostru de la *Societatea sciinţifică şi literară din Iaşĭ* d-l Murnu ne-a spus că se cunósce că poesia e scrisă de un Român, fiind-că cuprinde un românism.

(2) Tot pe acéstă carte se află pecetia în fum a luĭ Mateiŭ Milo, care consistă din literile M. M., de-asupra cărora se află o corónă de Comite, iar de desupt anul 1780. Acéstă carte ne-a fost dăruită în anul 1890 de rĕposatul Iancu Prăjescu.

‹1787. Mai 1. m'au rânduit ispravnic la Dorohoĭ Măria sa Alexandru vodă Ipsilant.

«1788. Ghenarie 12. m'au făcut vel ban Mărie Sa Alexandru vodă Ipsilant.»

Pe acelaşĭ calendar Mateiŭ Milo spune:

‹1782. Oct. 25. m'am însurat. (1)

‹1783. Aug. 21. s'a născut fiica mea Catinca.»

Şi din o altă însemnare, scrisă însă de fiul sĕŭ, se vede că în anul 1795 s'a născut acest fiŭ Vasilie.

Intru cât am putut verificà aceste însemnărĭ, se vede că ele sunt conforme cu adevĕrul, de óre-ce în semile Visterieĭ pe aniĭ 1784 şi 1786 găsim pe Mateiŭ Milo cu titlul de vel Stolnic (2), iar într'un document din 1789 vel Ban. (3)

Trebue să spunem însă că, deşì sulgeria, stolnicia şi bănia eraŭ slujbe, nu credem ca Mateiŭ Milo să fi ocupat aceste funcţiunĭ, ci numaĭ i s'a dat rangul de vel Sulger, vel Stolnic şi vel Ban. Cel puţin pentru stolnicie putem afirmà lucrul aprópe cu siguranţă, de óre-ce din documente se vede că, în anul 1785, a fost Stolnic în funcţiune Toma Iamandi (4), iar în anul 1786 Dumitraşcu Răşcanul. (5)

Maĭ târḑiŭ, şi anume în anul 1789, găsim pe Mateiŭ Milo din noŭ ispravnic, de astă dată la Némţu, împreună cu Căminarul Răducan Roset (6), iar în 1795 Iulie în 18 Alexandru I. Calimach Vodă însărcinéză pe Mateiŭ Milo biv vel Ban şi pe Ioniţă Negre biv vel Paharnic să facă o cercetare locală în ţinutul Suceveĭ. (7)

După însemnarea scrisă cu creionul maĭ sus citată s'ar păré că Milo a murit un an maĭ târḑiŭ, anume în 1796, în vîrstă de 45 anĭ. Dacă lucrul ar fi adevĕrat, atât poetul Mateiŭ Milo, cât şi fiul sĕŭ Spătarul Vasilie Milo, care a murit în 26 Iunie 1840, n'aŭ trăit decât 45 de anĭ, pe când fiul şi nepotul lor marele artist Mateiŭ Millo a ajuns la vîrsta înaintată de 82 anĭ. (8) Graţie însă unor documente inedite ce

(1) Ea se numià Soltana. – Ministeriul Domeniilor, moşia Harmănescĭ (Sucéva), doc. 64.

(2) *Semile* se află în Archiva Statuluĭ din Iaşĭ.

(3) Mănăstirea Némţu, Drăgănescĭ, No. 1714 (copie din 1829).

(4) T. Codrescu, *Uricarul*, II, p. 90.

(5) Acad. Rom., mss. No. 32 (pergament).

(6) Mănăstirea Némţu, doc. citat maĭ sus.

(7) Minist. Domen., Harmănescĭ (Sucéva), doc. 33.

(8) Acésta resultă din o însemnare pe o carte din biblioteca de la Stolnicenĭ, din care se vede că artistul Mateiŭ Millo s'a născut la 25 Novembre 1814.

ne-aŭ trecut prin mână, putem spune cu siguranţă că în acéstă privinţă însemnarea este greşită şi că poetul n'a murit în anul 1796.

Resultă maĭ întâiŭ din douĕ documente că poetul trăià pe la sfîrşitul anuluĭ 1797.

In primul din aceste douĕ documente, în care data *97* e adaosă maĭ târḑiŭ la cea de *Octomvrie 7*, Iordache Canta Vistierul spune că a vĕḑut pe Banul *Milu* astăḑĭ la Curte că a venit. (1) Ce e drept că data 97 e pusă greşit, de óre-ce încă de la 3 Iunie 1797 Iordache Canta ajunsese Mare Logofĕt (2) şi prin urmare în Octobre acelaşĭ an el nu maĭ puteà iscălì Vistier. Insă cel de al doilea document e decisiv, fiind-că el pórtă data 10 Oct. 1797 şi este o scrisóre autografă a luĭ Mateiŭ Milo către Logof. Iord. Canta, în următórea cuprindere:

«Cu multă plecăciune mĕ închin dum. arh. logofete.

«După plecatele mele închinăcĭunĭ, ĭată trimit dum. condica turor (sic) scrisorilor Goeştilor; alte scrisorĭ de aceştĭ moşi nu am maĭ găsit. Şi rămâĭ rugându-mă ca să fiŭ precum am cinste a mĕ numì a dum. plecată slugă·

«(s) Mateĭ Mil spătar. 1797. Oct. 10.» (3)

Prin urmare, poetul Mateiŭ Milo trăià pe la sfîrşitul anuluĭ 1797, şi el ajunsese la rangul de Mare Spătar, pe care l'a avut maĭ târḑiŭ şi fiul sĕŭ Vasilie.

In aniĭ 1798 şi 1799 el se aflà încă în viéţă şi póte ispravnic, căcĭ în 30 Aprilie 1798 Alex. I. Calimach Vodă însărcinéză pe Mateiŭ Mil biv vel Spătar şi pe Ioniţă Gane biv vel Clucer să facă o cercetare locală (4); în 12 August 1799 Domnul scrie aceloraşĭ boerĭ să cerceteze jalba egumenuluĭ de Râşca pentru moşia Sîrbiĭ din judeţul Némţu (5), iar în 12 Iunie 1798 acelaşĭ Domn dedese o altă însărcinare luĭ Dim. Sturza biv vel Postelnic şi Mateiŭ Milo biv vel Spătar. (6)

Şi de sigur poetul nu murise încă nicĭ în Martie, şi póte nicĭ în Iulie 1800, fiind-că în archiva de la Stânca a familieĭ Rosetti-Rosnovanu se aflà o declaraţiune scrisă de Mateiŭ Milo şi iscălită de unchiusĕŭ Logofĕtul Nic. Roset în 23 Martie 1800 (7), iar pe de altă parte în 3 Iulie acelaşĭ an, Costandin Al. Ipsilant Vodă spune că: «In anul

(1) Frăteniĭ, fóia 64, la d-l Dim. Greceanu, avocat, Iaşĭ.
(2) Iordache Cantacuzino (Paşcanu) vel Logofĕt iscălesce anaforaua Sf. Spiridon, Hriţeniĭ, III, 26 (copie) şi 47.
(3) Frăteniĭ, f. 65, la d-l Dim. Greceanu.
(4) Minist. Domen., Sîrbiĭ (Némţu), doc. 19.
(5) Minist. Domen., Săvesciĭ (Némţu), doc. 20.
(6) Acad. Rom., Condica Bucovineĭ, p. 28.
(7) Plicul XLI, doc. 3. (Scrisorile în pricina cu Banul Iordache Milu.)

trecut a fost rînduit Clucerul Ioniţă Gane cu dum. spat. Mateĭ Milo ca să cerceteze.» (1) Dacă Mateiŭ Milo n'ar fi fost în viéţă în 3 Iulie 1800, e aprópe sigur că documentul i-ar ḑice rĕposatul Mateiŭ Milo» iar nu «*dum.* spat. Mateĭ Milo.»

Tot pentru acelaşĭ motiv credem că poetul trăià în 1801 Aprilie 14; fiind-că Domnul, vorbind de cercetarea făcută în 1795 de dînsul şi de Ioniţă Negre Paharnicul, ḑice: «dum. spat. Mateĭ Milo». (2)

In orĭ-ce cas, în 25 Ianuarie 1802 el nu maĭ erà în viéţă, fiind-că un document cu acéstă dată vorbesce de «moşia Blăgeşti, ce o ţine cu anul spătărésa Soltana a *răposatuluĭ spatar Mateĭ Milo*». (3)

Relativ la Mateiŭ Milo am maí găsit o declaraţiune scrisă şi subscrisă de el la 1792 (4) şi o învoială relativă la moşiile sale Spătărescĭ şi jumătate Antilescii din ţinutul Suceveĭ, în care se vorbesce de o jalbă dată în 1786 Octobre 25 de Banul Mateiŭ Milo, care pe atuncĭ erà Stolnic. Acéstă învoială este iscălită şi pórtă şi pecetia luĭ Mateiŭ Milo, pe care se vĕd armele familieĭ sale. (5)

La aceste date biografice credem că nu facem rĕŭ adăogênd câte-va sciinţe despre familia poetuluĭ.

Familia Milo, care nu trebuesce confundată cu boeriĭ Milescĭ pomeniţĭ de Principele Cantemir în «Descriptio Moldaviae» (6), este de origină străină, probabil francesă. Enache Kogălniceanu, vorbind în cronica sa despre Linţu (Linchou) care erà *Frânc* (frances) de ném, pomenesce şi de Enăcache Milo, starostele de Cernăuţĭ, spunênd despre el: «*Frânc şi acesta, însurat în Iaşĭ*». (7) Din cuvintele cronicaruluĭ se vede că familia Milo nu venise în ţéră de mult timp, căcĭ dacă ea ar fi venit de douĕ saŭ treĭ generaţiunĭ în Moldova, Kogălniceanu nu ar maĭ fi ḑis că Enăcache Milo e *Frânc* şi nu ar fi relevat chiar faptul că e însurat în Iaşĭ. Căsătoria luĭ Milo, neinteresând expunerea cronicaruluĭ, nu póte avé dar alt înţeles decât ca să arate că, deşì Milo erà străin, dar se românisase şi putuse devenì staroste de Cernăuţĭ, fiind-că se căsătorise cu o Româncă şi, conform cu obiceiul timpuluĭ, el erà socotit ca Român.

---

(1) Minist. Domen., Sîrbiĭ (Némţu), doc. 22.

(2) Minist. Domen., Hărmănescĭ (Sucéva), doc. 38.

(3) Ibidem, doc. 64.

(4) Archiva de la Stânca a familieĭ Rosetti-Rosnovanu, plicul XLI, doc. 1. (Scrisorile în pricina cu Banul Iord. Milu.)

(5) Comunicată de d-l Mateiŭ Millo, fostul primar de Fălticenĭ.

(6) *Scrisórea Moldoveĭ*, 1825, cap. XV, p. 263.

(7) M. Kogălniceanu, *Letopiseţul Enache Kogălniceanu*, ed. II, 1872, III, p. 246.

Prin urmare, dacă nu Enăcache Milo, starostele de Cernăuţĭ, de sigur însă tatăl sĕŭ a fost cel dintâiŭ din acéstă familie care a venit şi s'a aşezat în Moldova.

Că Milo erà saŭ cel puţin pretindeà că e de origină francesă, ne-o spune Jos. Boscowich, care, vorbind despre dînsul, ḑice:

«Ce gentilhomme me dit qu'il était François d'origine; il parle bien cette langue et l'italienne; ayant épousé une riche héritière, il s'est établi dans ce pays, où il jouit d'une belle fortune et est considéré par le Prince.» (1)

Şi maĭ departe Boscowich adaoge:

«Nous rencontrâmes le staroste (gouverneur) de Cernauz. Ce staroste était Monsieur Millo, Grec de naissance, qui prétend être d'origine française et que son nom dans cette langue est Mille. Sa sœur est mariée a Monsieur Ciugria, riche marchand de Raguse (mon compatriote), établi à Constantinople, où j'avais beaucoup fréquenté sa maison. Pour ce staroste, ayant trouvé en Moldavie une riche héritière, il l'épousa; elle était originaire de la famille Rossetti, sortie anciennement de l'Italie; elle possédait de grands biens, nombre de villages et vivait splendidement.» (2)

Dacă Boscowich contestă originea francesă a luĭ Enăcache Millo, d-l de Castellane, ambasadorul frances la Constantinopole, crede dimpotrivă, ca şi Enache Kogălniceanu, că Milo e de origină francesă; el spune că, în 25 Iulie 1747, Domnul Moldoveĭ Grigorie Ghica «avait fait complimenter (Mr. des Alleurs, ambassadeur de France) par le Seigneur Milo, *originaire français*, qui est à son service». (3)

Se vede dar că Milo venise în Moldova cu mult înainte de a ajunge staroste de Cernăuţĭ şi că el erà omul de casă al Ghiculescilor, după cum şi compatriotul sĕŭ Linchou erà al Racoviţescilor; ast-fel se póte înţelege şi explică întórcerea de la Petersburg a luĭ Mateiŭ Milo cu Dumitraşcu Ghica, fiul luĭ Grigorie Vodă Ghica, în anul 1775, Ianuarie.

Originea francesă a luĭ Milo şi legătura veche a familieĭ sale cu casa Ghiculescilor se maĭ întăresce cu o scrisóre a luĭ Grigorie Ghica Vodă Bĕtrânul către Marchisul de Bonnac, ambasadorul Franciei din timpul pe când Ghica erà dragoman al Porţiĭ. In post-scriptum aceste scrisorĭ, care pórtă data 6 Februarie 1726, se ḑice:

«Milo, cum este cunoscut Excelenţeĭ Vóstre, continuă de mulţĭ anĭ să fie în serviciul meŭ, şi tot asemenea şi părinţiĭ luĭ se pare că aŭ meritat cu

(1) Jos. Boscowich, *Journal d'un voyage de Constantinople en Pologne*, Lausanne 1762, p. 254.

(2) *Ibidem*, p. 302.

(3) Hurmuzaki, *Documente*, Supl. I¹, p. 592, doc. DCCCLVIII.

serviciile lor pe lângă Curtea Maestăţiĭ sale Imperiale a Franţeĭ; am luat dar libertatea de a face o caldă rugăciune în favórea lor, ca de *naţiune francesă*, aicĭ către Excelenţa Sa d-l Dandrezel, pentru susţinerea lor. M'am hotărît să vĕ rog şi pe Escelenţa Vóstră, ca sá bine-voiţĭ să contribuiţĭ la ceea ce póte îndeplinì dorinţa mea, privitóre la rugăciunea făcută la plecarea Excelenţiĭ Vóstre de aicĭ în favórea fiuluĭ sĕŭ.› (1)

Dacă acéstă scrisóre se referă la familia Milo, după cum credem noĭ, apoĭ e multă probalitate, ţinênd sémă de data eĭ, că acì e vorba de tatăl luĭ Enăcache Milo, starostele de Cernăuţĭ de pe la anul 1762 (2) şi ispravnicul de Roman în 1780. (3) In adevĕr, nu e de creḑut ca Milo, care erà de maĭ mulţĭ anĭ în slujba dragomanuluĭ Porţiĭ şi aveà un fiŭ în favórea căruia se făceà o scrisóre de recomendare către un ambasador în anul 1726, să trăiască încă şi chiar să fie în slujbă în anul 1780. Orĭ-cum ar fi însă, relevăm din acéstă scrisóre originea francesă şi legătura cu casa Ghica a acestuĭ Milo, ceea ce ne face să credem că, dacă nu e vorba de Milo starostele de Cernăuţĭ, la care se referă Enache Kogălniceanu, abatele Boscowich şi d-l de Castellane, apoĭ de sigur e vorba de tatăl sĕŭ, saŭ cel puţin de un membru al acesteĭ familiĭ.

Ce erà însă de rudă starostele Enăcache Milo cu poetul Mateiŭ Milo?

Intrebând în acéstă privinţă pe bunul şi regretatul nostru prieten Iancu Prăjescu, mort în 1893, în vîrstă de peste 90 de anĭ, dînsul ne-a spus următórele relativ la familia Milo, cu care erà fórte de aprópe înrudit.

Aŭ fost treĭ fraţĭ Milo:

1. *Enăcache* Spătarul. (4) Acesta a avut o fată, căsătorită cu Iancu Jora, fiul luĭ Dumitrache Jora.

2. Postelnicul *Andreiŭ*, căsătorit cu Safta Canano. El a avut un fiŭ, pe Logofĕtul Nicolae Milo (5), tatăl fraţilor Alecu şi Petrache Milo.

3. *Mateiŭ*, care a avut un fiŭ, pe Spătarul Vasilie Milo. Acesta s'a însurat cu Zamfira, fata Postelniculuĭ Ioniţă Prăjescu (6), şi la rîndul sĕŭ a avut doĭ fiĭ, pe Mateiŭ, artistul dramatic, şi pe Alecu, tatăl luĭ

---

(1) Hurmuzaki, *Documente*, vol. VI. doc. CCXLI, p. 395.

(2) Acad. Rom., mss. 103/LIII.

(3) Sf. Spiridon Iaşĭ, Precesta (Roman), p. 87 şi 88.

(4) Enăcache trăià în 1826 şi ajunsese Postelnic.—Minist., Domen. moşia Păncescĭ (Roman), doc. 18.

(5) In 1826 el erà Spătar.—Minist. Domen., Păncescĭ (Roman), doc. 13.

(6) Ioniţă Prăjescu, tatăl luĭ Iancu Prăjescu.

Mateiŭ Millo, fostul primar de Fălticenĭ, şi al căpitanuluĭ Eugen Millo. Vasilie Milo a avut şi douĕ fete, pe Aristiţa şi Sultăniţa.

Cum se numià însă tatăl celor treĭ fraţĭ Milo? D-l I. Prăjescu nu puteà spune, însă nu e nicĭ o îndoială că el este Enăcache Milo, starostele de Cernăuţĭ din 1762, căcĭ iată ce am găsit în archiva familieĭ Rosnovanu sub titlul: *Scrisorile în pricina cu Banul Iordache Milu* (1), — noĭ resumăm numaĭ ceea ce se raportă la familia Milo:

Andreiŭ Roset, care a fost Logofĕt Mare (2), a avut doĭ copiĭ: Nicolae Roset (Rosnovanu), Mare Logofĕt (3), şi pe Safta Milo Spătărésa. Safta, căsătorită cu Spătarul Enăcache Milo, a avut 4 copiĭ: pe Ianache Spătarul, pe Mateiŭ Spătarul, pe Andreiŭ Stolnicul şi pe Banul Iordache Milu. D-l Prăjescu nu a cunoscut pe Iordache Milo, cel de al patrulea frate, probabil din pricină că, înainte de 1814, după cum se vede în documentele rosnovănescĭ, el aŭ luat protecsia împărăţieĭ Rosieĭ şi aŭ trecut în oblaştia Basarabieĭ»; acolo se vede că el a ajuns «nadvornăi sovetnic». Pe la anul 1786 el erà treti Logofĕt, cum se vede în séma Visterieĭ (4) de pe acel an, iar în 1806 Ban, după cum resultă din o hotarnică făcută de dînsul. (5)

Prin urmare, ascendenţiĭ poetuluĭ Mateiŭ Milo sunt: tată: Spătarul Enăcache Milo, starostele de Cernăuţĭ, de origine frances; mamă: Safta fata Mareluĭ Logofĕt Andreiŭ Roset şi a Marieĭ, fata Mareluĭ Logofĕt Sandul Sturza. (6) El erà dar vĕr primar cu Vistierul Iord. Roset-Rosnovanu şi cu cele 8 surorĭ ale sale, numite de contemporaniĭ lor *cele nouĕ muse*, dintre carĭ una este Ecaterina Dómna, soţia luĭ Ioan Sturza Vodă.

Şi acum să trecem la poesiile luĭ Mateiŭ Milo.

Caetul care cuprinde poesiile celuĭ dintâiŭ poet liric moldovén cunoscut până astădĭ are 18 centimetri lungime şi 10 lăţime; el a fost legat cam pe la 1850 şi, cu acéstă ocasiune, s'aŭ adaos o mulţime de foĭ albe, pe carĭ s'aŭ scris diferite însemnărĭ de alţĭ membri aĭ familieĭ.

Poesiile sunt scrise chiar de autor. Cu tóte că lipsesce iscălitura luĭ Milo, spusa familieĭ se întăresce prin compararea ce am făcut-o noĭ cu alte documente scrise şi iscălite de Mateiŭ Milo. Deşi unele poesiĭ sunt corectate de autor, se vede însă că ele sunt transcrise, şi chiar

(1) Plicul 41, la moşia Stânca.
(2) Intre aniĭ 1746—1747.
(3) Intre 1784—1786.
(4) Archiva Statuluĭ Iaşĭ.
(5) Hurmuzaki, *Documente*, Supl. I[6], p. 398
(6) Genealogia familieĭ Sturza.

putem afirmà cu siguranţă că el nu le-a transcris în ordine cronologică. Aşà de exemplu, poetul a trebuit să scrie dialogul saŭ maĭ bine ḑis cérta dintre Paharnicul Iordache Darie şi Banul Catargiu în 1796, fiind-că în acest an Paharnicul Darie a ajuns Ban, iar povestea întîmplăriĭ dintre Episcopul Veniamin şi ispravnicul Cantacuzino trebue să fie scrisă după 1796, când Veniamin a devenit Episcop de Roman, şi totuşĭ în caet acéstă poveste e transcrisă înaintea dialoguluĭ dintre Darie şi Catargiu.

Se vede dar că poetul a transcris poesiile sale în caet după întîmplare şi fără să se fi preocupat de timpul când le-a scris.

Din nenorocire caetul nu cuprinde tóte poesiile pe carĭ le transcrisese Mateiŭ Milo. Se vede că parte din ele nu maĭ eraŭ în ființă când s'a legat caetul, fiind-că prima fóie a caetuluĭ pórtă numĕrul 15, afară de acésta lipsesc foile 20, 24, 27, 28, 33 şi 34, urméză fóia 35 şi apoĭ foile 77 şi 78, carĭ conţin nisce versurĭ în limba francesă iscălite C. Stephanovicĭ, şi în sfîrşit maĭ sunt două alte foĭ nenumerotate, conţinênd poesiĭ în limba română scrise tot de Mateiŭ Milo.

Prin urmare, noĭ nu avem decât o mică parte din poesiile luĭ Mateiŭ Milo, 17 foĭ din cel puţin 77, cât conţineà caetul întreg. Fără îndoială că perderea e regretabilă, căcĭ dacă mare parte din poesiile luĭ Milo sunt fórte slabe, se găsesc printr'însele unele destul de bune, şi cine scie ce mărgăritare va fi ales şi va fi rĕpus pentru tot-deauna órba întîmplare. Aşà de pildă, nu e de creḑut ca Mateiŭ Milo să nu fi scris vre-o poesie cu ocasiunea răpiriĭ Bucovineĭ şi maĭ vîrtos e cu neputinţă ca să nu fi scris nimic despre cumplita mórte a luĭ Grigorie Vodă Ghica, protectorul sĕŭ şi al familieĭ sale.

Orĭ-cum ar fi, ceea ce ne a rĕmas din poesiile luĭ Milo e îndestul spre a ne puté face o idee despre valórea sa literară.

Cele maĭ multe din poesiile luĭ Milo sunt fórte slabe. Cetindu-le, ar crede cine-và că sunt scrise de un şcolar din cele dintâĭ clase ale liceuluĭ, atât sunt ele de naive şi de puţin corecte sub punctul de vedere al regulelor poesieĭ. In general rima e săracă, une-orĭ ea lipsesce cu desăvîrşire, regulele prosodieĭ şi ale metriceĭ sunt nesocotite, ideile poetice sunt de o raritate nespusă; în scurt, forma şi fondul acestor poesiĭ e de o slăbiciune de necreḑut. E chiar de mirat cum un om cu învĕţătură şi cu óre-care talent, căcĭ după părerea nóstră talentul nu lipsià luĭ Milo, a putut face nisce poesiĭ atât de slabe.

Şi totuşĭ sunt interesante şi fórte interesante aceste începuturĭ ale literatureĭ nóstre de la sfîrşitul véculuĭ trecut şi începutul celuĭ present; dacă cea maĭ mare parte din ele nu aŭ, după cum am ḑis,

aprópe nicĭ o valóre literară, ele vor slujì însă istoricilor noştri ca să determine starea culturală a aceleĭ epoce şi pentru ca, urmărind treptat fasele desvoltăriĭ cultureĭ românescĭ să-şĭ pótă face idee cât am progresat în acest scurt timp. «Biografia bărbatuluĭ — ḑice distinsul nostru istoric d-l Hasdeŭ — nu trebue să se uite ce a fost junele şi copilul. Maĭ mult decât atâta: copilăria şi juneţa sunt sigurele cheĭ pentru a deslegà numerósele enigme ale bărbăţieĭ, fie într'un individ, fie într'o naţiune, fie în totalitatea umană.» (1)

Cât drum într'adevĕr percurs într'un singur secol, când plécă cine-và de la Mateiŭ Milo, care represintă copilăria poesieĭ nóstre, şi ajunge la Alecsandri, Eminescu, Coşbuc, Vlahuţă, trecênd pe la Conachi, Momuleanu, Văcărescii, Bolintineanu şi Gr. Alexandrescu!

Să nu uităm într'adevĕr că Milo este predecesorul luĭ Conachi, póte maestrul sĕŭ în arta poesieĭ, deşì şcolarul a întrecut cu mult pe profesorul sĕŭ. Când Conachi vedeà lumina pentru întâia dată, Mateiŭ Milo îşĭ săvîrşise dejà studiile la Petersburg şi, om în vîrstă de peste 25 de anĭ, probabil că făcuse primele sale poesiĭ.

Că Milo a servit de model luĭ Conachi, lucrul nu póte fi îndoios pentru orĭ-cine va comparà poesiile lor. Şi forma, întru cât-va şi fondul celor doĭ poeţĭ sémĕnă de minune, aşà în cât, afară de corecţiune, ar puté cine-va crede că poesia unuia este scrisă de cel-lalt. Acelaşĭ gen de lirism anacreontic, aceleaşĭ oftărĭ şi văităturĭ amoróse nesfîrşite, pe carĭ le găsim la Conachi, le întîlnim şi la Mateiŭ Milo.

Aşà, prima poesie pe care o găsim în colecţiune, începe cu aceste cuvinte:

Nu înţăleg de vieţuesc
Şi pe sferă de trăesc.
A lumi dulceaţă,
Intuneric gheaţă.
Cele ce-m ḑic şi-m vorbascu
Nicĭ aud, nicĭ sămţascu.

Urméză poesia grecéscă, a căreia traducere (2) este:

La durerile mele contenire,
Nu aveam decât numaĭ în césul
Când te priviam.
Şi vaĭ! când mĭ-a lipsit şi-acésta,
Cum e chip să maĭ trăesc?
Ce nădejde-mĭ maĭ rĕmâne,

(1) Hasdeŭ, *Istoria critică a Românilor*, 1875, I, prefaţa, p. VII.
(2) Traducere făcută de d-l G. Murnu, profesor la Iaşĭ.

Ce bucurie mě 'nveselesce
De la lumea de aicĭ?
Trebue să mě duc, dacă nu te věd,
Şi o oră dacă aĭ lipsì,
Este durere, mâhnire, suferinţă,
Şi césurile când îmĭ lipsescĭ
Morţiĭ pe tóte le numěr.
Ḑiua mě bate gândul,
Nóptea mě bat visurile.
La ce vreme să nădějduesc
Că bine voiŭ trăì?
Nu e nicĭ o nădejde.
Eŭ mor, rěmâĭ cu bine!

In a treia fóie el începe:

Ah! om s'au maĭ aflat
Ca mine în durerĭ înpilat.
Atăte muncĭ greli
Noĭ şi vechĭ a meli...

Şi sfîrşesce ca un desperat:

Nu voesc alt dar,
Moarte o cunoscu har.

In altă poesie el se adreséză către cer, reclamându-ĭ pentru suferinţele sale:

Ah! cer, ce ţ-am greşit,
Aşa cumplit m'aĭ osăndit,
Ş'aĭ hotărăt zilelor mele
A petrece în durerĭ grele,
In durerĭ nesuferite,
Straşnice, pre cumplite.
    Pără când a suspina,
    Cu ah! şi vah! a ohta?

Se vede însă că cerul n'a ascultat rugăciunea luĭ Milo, căcĭ puţin maĭ in urmă iar începe a oftà:

Ah! stare pre cumplită,
Fără măngăere osăndită
A iubì şi a fi iubit
Şi cu amoriŭ tăinuit,
Altele inima a sămţi
Ş'altele gura a grăi!

In sfîrşit, amorul devenind din ce în ce maĭ tare, poetul ajunge din noŭ a-şĭ dorì mórtea în următórea poesie:

Soarele meŭ au întunecat,
A me lumină s'au departat,
Am rămas fără videri,
In durerĭ şi muncĭ greli,
Fără a maĭ nădăjdui
Că lumina me voĭ zări.
Toate pentru mine s'au sfărşit,
Insum ca o pervane m'am jărtvit.
Ah! prea dorită moarti,
Vin cu grabă, te rog foarti.

Vedem dar că lirismul oftător şi amoros al luĭ Conachi se găsesce şi la predecesorul sĕŭ Milo, care de sigur i-a servit drept model. Insă pe când Conachi are caracteristica sa că este un poet liric exclusiv erotic, Mateiŭ Milo, în puţinele poesiĭ carĭ ne-aŭ rĕmas de la el, este cu mult maĭ variat, aşà în cât sub acest raport el e superior succesoruluĭ sĕŭ Conachi. Printre puţinele poesiĭ ce ne-aŭ rĕmas de la Milo găsim o odă, cea dintâiŭ póte în limba română, şi maĭ multe satire la adresa contemporanilor sĕĭ, carĭ de sigur că constituesc meritul şi nota în adevĕr originală a poetuluĭ. Căcĭ dacă erotismul luĭ Milo, departe de a ne înduioşà, ne face să zîmbim din causa naivelor sale exagerărĭ, din contra satirele luĭ nu sunt lipsite de vervă şi ele ne provócă rîsul, cu tóte că, necunoscênd originalul, nu putem să apreciăm îndestul caricatura. In acéstă privinţă poetul Mateiŭ Milo e adevĕratul moş al nepotuluĭ sĕŭ de fiŭ Mateiŭ Millo artistul dramatic şi confirmă încă odată regula eredităţiĭ psichologice, pe care am maĭ găsit-o în cercetările nóstre asupra familiilor boerescĭ ale Moldoveĭ în persóna luĭ Const. Kogălniceanu, străbunul mareluĭ şi în vecĭ neuitatuluĭ Michail Kogălniceanu.

Nu sciŭ dacă Spătarul Vasilie Milo, linia de unire dintre artist şi poet, aveà ca şi dînşiĭ talentul comic; în orĭ-ce cas, contemporanul nostru Mateiŭ Millo semĕnà de minune prin atavism bunuluĭ sĕŭ Mateiŭ Milo. De bună sémă poesiile moşuluĭ aŭ făcut să rîdă pe contemporaniĭ sĕĭ de la finele véculuĭ trecut, după cum şi jocul nepotuluĭ a înveselit generaţiunea de pe la mijlocul acestuĭ véc.

Cât de mult vor fi rîs contemporaniĭ poetuluĭ, cetind unele din portretele societăţiĭ de pre acea vreme, sub titlul de *Găciturĭ*, cum bună óră:

Altul este înalt,
La găt zugrumat,

Cu capul pe spate,
Cu nările umflate,
Marĭ lucrurĭ grăeşte,
Pe nime nu socoteşte,
Foarte înfumurat,
Cu samur înbrăcat,
Fără nicĭ-o stari,
Casă nicăiurĭ n'ari,
De la toţĭ să îndatoresce,
Nimăruĭ nu maĭ plăteşti.
Găcĭ ş'acesta cine esti.

Saŭ :

Un om nalt şi deşarat,
La faţă foarte scurmat,
Cu barbă din trănsu
Vrednic de tot răsu,
Umblă crăcănat,
Din şoldurĭ legănat,
La chip urăt şi slut,
Are un picior maĭ scurt,
Să socoteşte arifte,
Ocara lumiĭ şi eglenge,
Să măndreşte, fuduleşte.
Găciĭ cine este.

Trecem peste întîmplarea nesocotită a unuĭ ‹Cantacuzino de minte fórte scurt , care se aflà ispravnic la Roman în timpul pe când erà Episcop de Roman Veniamin Costachi, şi peste «Bóla istericalilor», pentru a cărora vindecare face gazeta însciinţare că trebue o bună bătae şi că :

Cu aceasta pre mult să folosăscu
Grece, Moldovence să tămăduescu;
Iar la Ţigance să nu ispitească,
Fiind boala la ele firească,

şi ne mulţumim a reproduce, spre a-şĭ face cine-va o idee de talentul satiric al poetuluĭ Milo, următórele versurĭ la adresa Paharniculuĭ Lazu :

Vărsta şi vreme carele toate le priface,
Scumpete în galantomie
Şi galantomie în iconomie.
Vrut-au şi pah. Lazu să să înbrace,
Decĭ gustul nu-ĭ lipsăşte,
Punga nu-l embodisăşte,

In Ieş să iveşte,
Pe uliţa mare să trezaşte,
Cu 15 leĭ cheltuială,
Să facă pombă şi fală.
Intră în sultan mezat,
Cumpără un şlic albu lat,
Baniţa în cap îş trănteşte
Şi săngur să fuduleşte;
Iar ca să nu fie strănţuros
Iş întoarce bernevici pe dos,
Iar antereu şi caftan
Are din zilele luĭ Cehan;
Dar conteş din zilele cuĭ,
La letopiseţĭ nu-ĭ.

In sfîrşit oda pe care o dedică luĭ Alexandru Muruzi în 1792, cu prilejul încheiăriĭ păciĭ între Rusia şi Turcia, deşi conţine laude exagerate şi sfîntul nu merită atâta tămâie, este totuşĭ, după părerea nóstră, o poesie vrednică de băgare de sémă, atât prin formă cât şi prin cuprinsul eĭ. In orĭ-ce cas, noĭ o găsim superióră poesieĭ consacrate aceluiaşĭ Domn ḑece anĭ maĭ târḑiŭ de poetul Constantin Conachi.

Din acéstă expunere se póte vedé că poesiile luĭ Milo nu aŭ o mare valóre literară; după noĭ, ele sunt maĭ mult monumente de limbă şi documente istorice decât producţiunĭ literare.

Ca limbă, Milo sufere maĭ mult decât orĭ-care altul din poeţiĭ noştri de influenţa grecéscă, atât de puternică pe timpul sĕŭ. Intr'o singură poesie, cea dintâiŭ din culegere, găsim treĭ cuvinte carĭ acum aŭ dispărut cu desăvîşire din limbă şi pe carĭ puţine persóne le maĭ înţeleg astăḑĭ; anume: *proferisască, afierosit* şi *isterit*. Maĭ departe găsim cuvintele: *zarifefsăşte, arifte, eglenge, pervane, firosire, dochimul* şi alte multe. Pe lângă acésta, limba luĭ Milo nu numaĭ că e provincială, moldovenéscă, dar adese-orĭ e fórte puţin poetică; găsim expresiunĭ ca: *lehăeşte, floncăiaşte* şi altele, carĭ astăḑĭ nicĭ în prosă nu maĭ sunt admisibile; pe unele locurĭ nu lipsesc nicĭ chiar trivialităţĭ crude în genul celor din aşà ḑisa «Arhondologie» a Paharniculuĭ Sion.

In privinţa moravurilor, poesiile luĭ Milo ne arată multe lucrurĭ interesante.

Aşà de exemplu, din aceste poesiĭ se vede că jocul de cărţĭ, care a ruinat în acest véc atâtea familiĭ boerescĭ, începuse încă de la sfîrşitul véculuĭ trecut să bântuiască societatea nóstră. In poesia intitulată «Istericalele» se vĕd obiceiurile ridicule pe carĭ le căpĕtase aristocratele moldovence de la societatea fanariotă, pe care astăḑĭ uniĭ din

istoricii noştri vor să o reabiliteze *ad majorem Dei gloriam!* In sfîrşit topuzul luĭ Muruzi aplicat boeruluĭ Darie şi bătaia cumplită a luĭ Cantacuzino, ispravnicul Romanuluĭ, din porunca Episcopuluĭ Veniamin Costachi, «archiereŭ cuvios, cu rînduială», dar care, cum ne spune poetul, «aveà şi o firéscă iuţélă», sunt de sigur fapte caracteristice pentru sfîrşitul véculuĭ trecut şi merită să fie înregistrate de istoricul care se va ocupà de moravurile şi de gradul de desvoltare al părinţilor noştri.

Poesiĭ primitive! — vor exclamà mulţĭ. Moravurĭ şi maĭ primitive, şi abià un secol de distanţă!

Trebue să ne întristăm de acésta sub punctul de vedere românesc?

Depinde.

Pentru oţioşĭ şi pentru decadenţiĭ carĭ se baséză pe numele şi pe munca generaţiunilor trecute, noĭ trebue să plecăm cu ruşine capul în faţa acestor constatărĭ, căcĭ nimic nu póte fi maĭ jignitor pentru orgoliul naţional, aşà cum îl înţeleg eĭ, decât lipsa aşà ḑiselor cartiere de nobleţă. Pentru aceia însă carĭ muncesc şi carĭ vĕd vécul de aur al néamuluĭ românesc în viitor, iar nu în trecut, nimic nu póte fi maĭ îmbucurător decât să vadă propăşirea gigantică ce s'a făcut în ţéra nóstră într'un singur véc.

Trebue să existe, fără îndoială, o mare putere de lucru saŭ un neţărmurit geniŭ naţional într'un popor, care este în stare să facă aşà de marĭ progrese în tóte direcţiunile într'un timp atât de scurt pentru viéţa naţiunilor. Şi dacă «nu va hi pus pré vecínicul sfat a puternicului Dumneḑĕŭ ţăriĭ aceştiia ţeanchiu şi soroc de săvîrşire», cum se temeà Miron Costin la sfîrşitul véculuĭ XVII, ci dimpotrivă ne va fi dat să ajungem ḑile maĭ fericite, întregind munca începută de părinţiĭ noştri, cum nădĕjduim noĭ, pe cale de a intrà în vécul XX, apoĭ fără îndoială că némul românesc este ursit de sórtă să aibă un viitor strălucit şi să scrie, nu una, ci multe file frumóse în istoria omeniriĭ.

Iată pentru ce am creḑut că poesiile luĭ Mateiŭ Milo îşĭ aŭ locul lor în atât de săraca şi înapoiata literatură românéscă a véculuĭ XVIII, iar maĭ cu sémă în istoria culturală a poporuluĭ românesc.

A N E X Ă.

POESIILE LUI MATEIŬ MILO.

Fóia 15.

Nu înţăleg de vieţuesc
Şi pe sferă de trăesc.
A lumi dulceaţă,
Intuneric gaţă. (1)
Cele ce-m zic şi-m vorbăscu
Nicĭ aud, nicĭ sămţascu.
Minte mi-ĭ depărtată,
Inima întristată,
Limba şi de va sa vorbască,
Bucile nu pot să proferisască. (2)
Am rămas fără simţire,
Fără semnu de vĭeţuire,
Că persoaniĭ ce m'am robit
Toate i-am afierosit (3),
Şi fiind-că m'am isterit (4)
Toate E. . . . . . (5) li-am jărtvit.
Nu maĭ poate fi măngăere
La a me cumplită durere.
Ah! despărţire amărătă,
Cumplită eştĭ şi otrăvită,
Tu toate mi-aĭ pricinuit,
Bucură-te de al meŭ sfărşit.

Fóia 16.

La 1792. Ghen. 2.

Ce furtună mă cuprinsă,
Fără veste mă agĭunsă,
Ce pornire cu iuţala
Sosiră ca o pară,
Ca pe toţĭ să prăpădească
Fără milă să jartvească.

Σταῖς λύπαις μου ἀνακοχή
Μία ὥρα εἶχα μοναχή
Κοιτάζωντα σε μόνον
Τότε δὲν εἶχα πόνον
Καὶ ἀχ! ἀφ᾽ οὗ μ᾽ ἔλειψε καὶ αὐτό
Πῶς εἶναι νὰ ζήσῳ δυνατό
Πία ἐλπὶς μέ μένει
Πία χαρὰ μ᾽ ἐφραίνει
Ἀπὸ τὸν κόσμον τὸν ἐδῶ
Πρέπει νὰ πάγω ἄν δέν τόν ἰδῶ
Καὶ μία ὥρα ἄν λίψῃς
Εἶναι πόνος, λύπη, θλύψις
Ἐν ταῖς ὥραις ὁποῦ σέ στεριθῶ
Θανάτου ὅλαις ταῖς μετρῶ
Μέρα μὲ τύπρει συλογὴ
Νύκτα ὀνύρων ἡ πλυγή
Πία ὥρα νὰ ἐλπίσῳ
Καλὰ πῶς θέ νὰ ζήσῳ
Ἐλπὶς δὲν εἶναι καμμία
Πεθένω ἔχε'γία.

Fóia 17.

O anĭ şi vremĭ curgătoare,
De ce nu staţĭ într'o stare?

Cănd cu înbişugate fericiri,
Cănd cu o pre cumplită goniri. (1)

(1) Probabil *gaţă* în loc de *ghéţă*.
(2) Să pronunţe
(3) Consacrat, închinat.
(4) Lipsit.
(5) Poate *Elencăĭ*, fiind-că numele e înlocuit cu 6 puncte.

(1) Goniri în loc de gonire şi maĭ la vale milostiviri şi simţiri în loc de milostovire şi simţire, provincialisme din graiul moldovenesc.

De ce cu Nestatornicii
Şi vicleane făţărniciĭ,
De ce cu tirăniĭ vă armaţĭ?
După ce cu milă vă arătaţĭ,
Vă arătaţĭ cu milostiviri,
Ca răul să fie maĭ cu simţiri.

Ah! om s'au maĭ aflat,
Ca mine în dureri înpilat!
Atâte muncĭ greli,
Noĭ şi vechĭ a meli,
Curgu făr de contenire,
Să înmulţăscu cu adăogire.
Nu-ĭ istorii să aibă asămănari
Cu a me ticăloasa stari,
Nicĭ altul să fi pătimit
Durerile ce-am suferit.
Ah! noroc cu tirăniĭ,
Infocat şi cu maniĭ,
Arată milostiviri
La a me deznedejduiri.
După ce mă munceşti,
Viaţă ce-m darueşti?
Nu voesc alt dar,
Moarte o cunoscu har. (1)

Fóia 18.

Găcituri.

Un ipochimen (2) are casa,
Dar nu şi masă,
In toate fimeile să îndrăgeşte
Şi la dănsul nime nu gândeşte,
Şueră necontenit
Şi umblă înţăpenit,
In cărţı să se gïoace iubeşte
Şi că căştiga să făleşte.
Găcĭ acesta cine este?

Altul este înalt,
La gât zugrumat,
Cu capul pe spate,
Cu nările umflate,
Marĭ lucrurĭ grăeşte,
Pe nime nu socoteşte,
Foarte înfumurat,
Cu samur înbrăcat,
Fără nicĭ-o stari,
Casă nicăiuri n'ari,
Nimăruĭ nu maĭ plăteşti.
Găcĭ ş'acesta cine esti.

Pe aceasta îĭ găci-o,
Lesne îĭ nimeri-o.
O babă cu fumurĭ de frumoasă,
Dar o foarte mare mincinoasă,
Zavistnică, clevetitoare,
Ocarnică, hulitoare,
Gráeşte cu necontenire,
Răcneşte, ţipă de piire,
Să înpodobeşte, zarifefsăşte (1),
Să pudrueşte şi sulimeneşte. (2)
Găcĭ cine este.

Fóia 19.

Un om nalt şi deşarat,
La faţă foarte scurmat (3),
Cu barbă din trănsu,
Vrednic de tot răsu,
Umblă cracănat,
Din şoldurĭ legănat,
La chip urăt şi slut,
Are un picior maĭ scurt,
Sa socoteşte ariftè (?),
Ocara lumiĭ şi eglengè (4),
Să măndreşte, fuduleşte.
Găciĭ cine este.

(1) O consider ca o graţie.
(2) O persónă, un individ.

(1) Cuvînt turcesc: *A face cochetăriĭ.*
(2) Dă cu dresurĭ pe faţă.
(3) Supt la faţă, slab.
(4) Cuvînt turcesc: *A se desfătà.*

Ah! cine ca noĭ pătimeşte
Dorul dragosteĭ sămţeşte.
Toate asupră-ne s'au armat
Toate durerile ne-au încunjurat,
De nicăiure măngăeri
La cumplita noastră dureri.
Ah! zăle trecute (1) pre dulce fericite,
Ace numaĭ aducere aminte
Acelor ceasurĭ norocite
Mă munceşte peste fire
La această gre despărţire.
Şi un tiran să muncească
Doă inimĭ sá pedepsască,
Pe care amorul lĭ-au încununat,
Focul dragostiı şi-aŭ vărsat,
Şi ĭele fiind într'o fire
S'aŭ lipit cu o robire
Care alţiĭ nu simţăscu,
Numaĭ inimele ce pătimăscu.
Cu căt merge, para creşte,
Dragoste să întareşte,
Şi orì-ce muncă tirănească
Va (2) ca să le despărţasca
Le aprinde maĭ multa pară.
Cu orĭ-ce ispită amară
Credinţa ne hrăneşte
Statornicie ne făgădueşte
Cá vom fi fericiţı
Şi cum voim iar uniţĭ.

E. L. (3)

Fóia 21.

Ah! cer ce ţ'am greşit,
Aşa cumplit m'aĭ osăndit,
Ş'aĭ hotărăt zilelor mele
A petrece în durerĭ grele,
In durerĭ nesuferite,
Straşnice, pre cumplite.
Pără când a suspina?
Cu ah! şi vah! a ohta?
De este păr în sfărşit
A trăi tot osăndit,
Porneşte a ta mănii
Focul tău cel de urgii,
Fără zăbavă loveşti,
O vìaţa săvărşeşti,
Ce trăeşte în zadar
Cumplit şi amar.

S'au maĭ născut în lumi
Chip suptu acestu numi,
Asemine nu poate fi,
Nicĭ fire a maĭ zădi.
Fire ĭeı ce pre înaltă,
Cu toate darurile încununata,
Toate inimile însăgeteaza,
Toate simţirile înviază.
Ah! cine poate de a sta,
Văzăndu-o a nu ohta. (1)

Fóia 22.

Toate patimile au a lor mulţămire,
Precum scumpete (2) a banilor [înmulţire,
Curvărie a trupuluĭ desfrănari,
Cărţile a căştiguluĭ îndemnari,
Beţie a gătuluĭ însetari,
De a nu sămţi nicĭ-o întristari,
Şi toate au a lor cu interes sfărşit,
Numaĭ pentru ceĭ ce le aŭ rău cum- [plit.
Dar mincinosul ce sa folosaşte
Când tot neadăvĕrul lehăeşte,
Ce gustu poate sa găsască
Ce nu este să floncăĭască,

(1) De-asupra cuvîntuluĭ *trecute* se găsesce: *scumpe*, ca o variantă a versuluĭ.
(2) *Va* în loc de *voesce*.
(3) Aceste douĕ litere, ce par monograme saŭ începutul numeluĭ *Elena*, sunt scrise cu caractere latine.

(1) Versul fusese scris întâiŭ: *De a o vidè şi a nu ohta.*
(2) *Scumpete* în sens de *sgârcenie*, sens rĕmas numaĭ în proverbe: Scumpul maĭ mult păgubesce;—Scump la tărîţe, eftin la făină.

Şi cum poate să scornească,
Minciuna să potrivască ?
Această patimă tăinuită,
Minţiĭ cu totul nepricepută,
O are un om de fiziognomii în-
[sămnat,
Intru aceste semne a chipuluĭ
La faţă gălbăgios, [arătat:
La toate urăcios,
Veşted verde la obraz,
Fără nicĭ-un gust şi haz
Ce limba-şĭ pedepseşte
Pentru ce (sic) pre mult bărfeşte,
Cu dinţiĭ o măcelăreşte,
Foarte pre cumplit o munceşte.
Acesta cine şi va fi
Orĭ-carele îl va găci.

Fóia 23.

A însurăciuni legătură
In curănd aduce ură,
Căcĭ tot lucru ce-ĭ legat
Nu poate fi delicat,
Şi toate ce sunt din datorii
Lipseşte ace dulce bucurii,
Care o sămtu ceĭ amorezaţi,
De amoriŭ însăgetaţi.

Ah! stare pre cumplită,
Fără măngăere osăndită
A iubi şi a fi iubit
Şi cu amoriŭ tăinuit,
Altele inima a sămţi
Ş'altele gura a grăi !
Intru această curgere de vremi
Nu să află nimene cu dureri,
Nu este frate, nicĭ sor,
Nicĭ ginere, nicĭ nor,
Ce fieşte-cine
Numaĭ pentru sine.

K. K.

Fóia 25.

Soarele meu au întunecat,
A me lumină s'au departat,
Am rămas fără videri,
In dureri şi munci greli,
Fără a maĭ nadăjdui
Că lumina me voĭ zări.
Toate pentru mine s'au sfărşit,
Insum ca o pervanè (1) m'am jartvit.
Ah ! pre dorită moarti,
Vin cu grabă, te rog foarti.

Firea cu o dulceaţă ne pleacă
La dragoste şi sămţiri;
Biserica ḑice să nu facă
Nimini ĭubovnicească iubire,
Dar firia este neputincioasă
Sau sfănta pravilă pietroasă.
Doamne! sau pravila ne tocmeşte,
Sau prifă firia ş'o înoeşte.
Volter. (2)

Fóia 26.

Stihuri asupra străcări logodni uni persoane, în deznădăjduire ar fi zis aceste:

Unde Elada ce întristată,
Acia cu totul înfocată,
Care pentru Eleni să armiază,
Pentru patriot aleargă să piarză,
Săngiuri păreĭ să varsă
Pe Eleni să n'o lasă ?
Unde aceĭ patrioţĭ uniţi,
Unde aceĭ prietini iubiţi,
Cari vor să se jertvească,
Luĭ Paris să răsplătiască ?
Răpire nu îngăduesc,
Să se jertvască primesc.
Iar pentru mine nicĭ frate nicĭ prie-
[ten nu,
Nicĭ armă, nicĭ agĭutoru a nimăru.

(1) Cuvînt turcesc: *fluture.*
(2) Voltaire (traducere).

Asămănare şi de nu ari,
Dar durere este ĭarăş mari,
Şi rana cu ace loviri
Nu lăsaţĭ fără răsplătiri.
Ah! patrii, ah! prietinĭ cu iubiri,
Acum trebue a voastră uniri
Şi a prieteşuguluĭ ispitiri.

Pe Paris să nu primiţi
Ce au venit să mi-o răpască,
De Eleni să mě lipsască.
Răpire nu îngăduiţi.
Pe una care de demult
Sufletul meu au cunoscut
Şi cerĭul inimiĭ meli,
După atăte muncĭ greli,
In Ahron o aşezasa
Vecĭnicu eĭ să dasă
Şi cunune ne înpletè,
Cănd tiranul Paris mi-o răpè. (1)

Fóia 29.

Intămplare nesocotită.

Intămplările viu fără a le socoti,
Bune şi rele fără a le nădăjdui.
O mişcare fără socotĭală,
Un pas fără cumpănĭală
Ne aduc în supărări grele,
In a cugetuluĭ căinţĭ rele,
Precum aceste pilde ne-arată
A aceşti întămplări, vezĭ! ce faptă·

Istorisăscu că în vremile de de- [mult (2)
Ĭera un Cantacuzino de minte foarte [scurt,
Sa aflá în a Romanului dregătorii,
Prin căte s'au putut afla dintru [o istorii.
Un om cu mare fandasii
Şi dobitocească măndrii,
Care acum s'ar socoti nebunii
Şi ticăloasă, urăta mişalii.
Episcopul ce atunce să afla,
Veniamin Costache îl chema (1)
Şi Negel îĭ zicè
Nu să ştie de ce. (2)
Archiereu cuvios, cu rănduiala,
Dar avè şi o firıască iuţală.
Aceştie amăndoa din nesocoteala
Căzură în re critică şi dojeneala,
Unul din a sa nebunii,
Şi altul cu a sa mănii.
Cantacuzino de sus pomenit
Şi de minte pre de tot tresnit,
Luănd o mincinoasă înştiinţari
Că Episcopul să află bolnav tari
Şi cum că după toati
Ar fi hotărăt pe moarti,
Se porneşte la Episcopii,
Insă cu frică şi semeţii,
Ca la a Episcopului săvărşire
Nu cumva să-l facă vre-o firosire (3),
Căcĭ în acele vremi vărvăreşti,
Cumplite, urăte, tirăneşti,

---

(1) Acéstă poesie ne pare obscură. Invocarea patrieĭ şi a patrioţilor într'o poesie erotică şi cu ocasiunea stricăriĭ uneĭ logodne e greŭ de înţeles. Fi-va óre o alusiune la răpirea Bucovineĭ?

(2) Milo glumesce, fiind-că în realitate el povestesce lucrurĭ de pe timpul sĕŭ.

(1) Acéstă poesie este făcută la 1 Iunie 1796, căcĭ la acéstă dată a devenit Veniamin Costache Episcop de Roman. (Melchisedec, *Cronica Huşilor*, Apendice, p. 141.)

(2) Se numiá Negel după porecla dată străbunuluĭ sĕŭ Cost. Costache, Marele Logofĕt, carele aveá un negel în nas din nascere» (*Cronica luĭ Neculce*, edit. Kogălniceanu, II, p. 386.)

(3) Furătură.

Fóia 30.

Tiranul care stăpânè
Pe Archiereĭ moştenè. (1)
Cu aceste blăstemate socoteli (2)
Şi cu totul (3) deşerte uĭmeli,
In ticăloasa sa minte socoteşte,
La răsplătire slujbi sale gândeşte.
Cu aceste fumurĭ de deşărtari,
Ca un om ce pic de minte nu are,
In sfânta Episcopie se trezeşte.
Episcopul în cerdac îl primeşte.
Iroiul nostru încremeneşte
Şi de odată ameţeşte,
Rămâne fară cuvântari,
Mut, împĭetrit, fără suflari.
Episcopul, văzându-l în aşa stari
La o vreme de noapte trecută tari,
De o aşa fără vreme vizită s'au mi-
[nunat,
Cacĭ alta dată în Episcopie n'au intrat.
Au făcut în sine socoteală
Ca poate au nebunit,
Au poate s'au îndrăcit,
Macar că ĭerà nimereala.
Maı vârtos că l'au întrebat
Şi nicĭ un răspuns nu au dat.
Ce dar alt agĭutor putè să-ĭ faca,
De cât în sfânta biserică să-l tragă?
Umblă el să arăte înpotrivire.
Cu aceasta dă prepus maĭ mari
Că ar fi îndrăcit foarte tari.
Decĭ calugarii îl înpresoară,
Cărjele de-asupra capuluĭ zboară,
Cu semne de crucĭ îl însemnează,
Pe spinare şi cap îl încrucează.

---

(1) Nu scim dacă a existat un ast-fel de obiceiŭ; în ori-ce cas Milo vorbesce ironic, find-că lucrul pe care-l povestesce erà recent, de un an saŭ doĭ.

(2) Intâiŭ fusese scris *păreri* in loc de *socoteli*.

(3) Deasupra cuvintelor *cu totul* e scris *foarte*.

Fóia 31.

Alţiĭ cu apă sfântă îl stropăscu,
Cu palma udă îl aghezmuescu,
Iar alţiı îl maĭ scuipeıscu (1),
Zic: Satano! te gonescu!
Şi cu această bună rânduiala
Il împingu, îl trag cu mare
[iuţală,
In sfânta biserică îl bagá.
Să vedem dar ce va să maı tragă.
Iar acolo după ce au intrat,
Un preot în veşminte înbrăcat
Au început a cânta sfântu acathistu,
Iar dochimul (2) nostru stă jalnic
[şi tristu,
Care nesciind a sa hotărări,
Stá fără glas şi sămţari.
Dar spre de istov (3) tămăduire
Şi de a satani izgoniri,
I să poronceşte metanĭ să închine
Şi Doamne milueşte să zică în
[sine.
Răspunde că metanĭ a face nu ştie.
Şi aceasta ce este şi ce va să
[maĭ fie?
Dar o cărjă cumplită pe spati
Il făcură învăţat foarti.
Decĭ începu metanĭ a închina,
O mie saŭ doă făra a se răsufla.
Apoı îndată după a acathistuluĭ
[sfărşit
Moliftele marelui Vasilie i s'au cetit,
Cu care dracıı să gonescu,
Nebuniĭ să înţăleptescu.
Şi aşa îndrăcitul au venit în firi,
Cel nebun de tot în cam puţină
[sămţiri.
Episcopul îl blagosloveşte
Şi la gazda sa îl slobozeşte.

---

(1) Intâiŭ fusese scris *stupescu*.

(2) Cuvînt grecesc: *om incercat, experimentat*.

(3) Desăvîrşit, complet.

Dar pentru aceste toate
Curte s'au tulburat foarte,
Episcopuluĭ i-au bănuit,
Iar pe nebun l'au surgunit. (1)

Fóia 32.

Asupra istericalilor.

O boală noă ivită,
In modă acum ișită,
Stărnită de flocane (?),
Ce-ĭ zic istericale.
Această patimă grecească
La ţigance este firească.
Iar Grecele o au de gingășii,
Să se zbuciume ca d'epilepsii.
Apoĭ și din Moldovence,
Ca să samene a Grece,
Și ĭele să fac c'ameţascu,
Sa zbucĭumă și să sluţascu,
Socotind ca să arate delicate,
Fără pricină, de orĭ-ce cad leșinate,
Să afumă cu pene
Pe supt nas, ochĭ și gene.
Dar spre acești patimĭ vindecari
Ne face gazeta înștiinţari,
De o doftorii ispitită,
Acum în publicu pre vestită.
In vreme când năbădaica vine
Să aĭbă bărbatul un biciŭ bun
[la sine
Și la c... (2) să-ĭ dee una sută bine,
Șăpte-zăcĭ saŭ noă-zăcĭ și unul
[la vine,
Cincĭ-zăcĭ, șăsă-zăcĭ la spati,
Să o umple de sănătati.
Cu aceasta pre mult să folosascu,
Grece, Moldovence să tămă-
[duescu ;
Iar la ţigance să nu ispitească,
Fiind boala la ele firească.

(1) Nu scim dacă acéstă poveste, lăsând la o parte amănuntele, se întemeiază pe fiinţă de adevĕr. Dacă povestea va fi adevĕrată, trebue să recunóscem că moravurile strămoșilor noștri de la sfîrșitul véculuĭ trecut eraŭ fórte ciudate, pentru ca Episcopul (maĭ târḑiŭ Mitropolitul) Veniamin Costache să-șĭ permită să tracteze ast-fel pe Prefectul judeţuluĭ, atras probabil în cursă de el însușĭ cu vre-un scop de rĕsbunare.

(2) In caetul luĭ Milo este pus întreg.

Fóia 35.

Odă

Asupra închieriĭ păci între împărăţiile rosĭenești și poarta othomanicească aflându-se mare dragoman Alexandru Muruz și pe urmă Domnu. (1)

Pre luminate Beĭzade și slăvite marele Dragoman

Prinţipe pre strălucite,
Iroiule pre slavite,
A ta pre scumpă veniri
Ne dă pace, liniștiri,
Toată lume glăsuește
Al tău nume proslavește.
Muruz (2) pace noa vestește,
Liniște obșteĭ dăruește.
Ce mulţămire îţĭ vom da,
Cu ce cuvinte vom lăuda ?
Toată limbuţie amuţește
Și ritorica încremenește.
Piramidă spre pomenire să-ţi înălţăm,
Cu marele Domn Stefan sa te asă-
[mănăm !
Aceasta-ı puţină răsplătire
Și a patrieĭ mulţămire.

(1) Acéstă pace a avut loc în anul 1792.

(2) De-asupra luĭ *Muruz* un condeiŭ posterior a scris *Sturza.* De asemenea asupra cuvîntuluĭ *beizade* a scris *Dómne* și după cuvîntul *dragoman* a adaos *Ioane.* Pe semne maĭ târḑiŭ, și anume în 1822, cine-va a voit să aplice acéstă *Odă* luĭ Ioan Sturza Vodă.

Acesta în razboai s'au slăvit,
Iar tu iroĭ pace aĭ dăruit.
Atăta noroade gata spre jărtvire
Le dăruești viață și fericire.
Ce altă mulțămire pentru ca să [arătăm
De căt numaĭ pe înaltul Dum-[nezău ca să-l rugăm
Viața îndelungată sa-țĭ dăruiască,
In părintescul thron să te rându-[iască.
Aceasta este a noastră doriri.
Și a aceștiĭ patrii voiri. (1)

File nenumerotate.

D. (2)

Arh. (3) bane Catargiu,
Ce să maĭ fac nu știu!
Am ramas ca un copacĭ dărmat,
De toțĭ ocărăt și defăĭmat.
Și nu doar pentru vre-o greșală,
Ce (1) pizmuesc a mă înălța pricop-[sală.
Al meu duh și simțire
Mă aduce la zavistire.

K. (2)

O cap deșărt și uscat,
Om de nimic, înfumurat,
Ce duh, ce pricopsală,
Ce idee te înșală!
Aĭ uitat căt aĭ pătimit,
Căte schengelĭ aĭ suferit,
Falangă, bicĭ (3), topuz
In Domnie luĭ Muruz?
Dar ocna că aĭ măturat,
Aceste toate le-aĭ uitat? (4)

D.

Aceasta este măngăeri,
Aceste cuvinte greli!
Dar ce altă să aud
De la un cap zălud,

---

(1) După acéstă *Odă* urméză 2 foĭ numerotate 77 și 78, carĭ cuprind nisce versurĭ francese subscrise de C. Stephanovicĭ, și apoĭ 2 foĭ de poesiĭ române, nenumerotate.

(2) Paharnicul Iordache Darie, ḑis și Dărmănescul, a fost ispravnic de Némțu în 1772, iar în 1780 ispravnic de Vasluiŭ, împreună cu Paharnicul Iordache Roset (St. Spiridon, moșia Turcescĭ No. 24). Intre aniĭ 1772 și 1787 el figuréză prin acte cu titlul de biv vel Paharnic, iar în anul 1796 Octobre 5 ajunsese Mare Ban (St. Spiridon, Borodnicenĭ, No. 3). Se pare că erà un om iubitor de literatură, căcĭ la Academia Română se găsesc treĭ manuscripte de traducțiunĭ făcute din limba francesă cu cheltuiala luĭ: *a)* Intîmplările luĭ Telemah, 1772 (Mss. 342); *b)* Istoria luĭ Altidalis și a Zelideĭ, 1783 (Mss 343); *c)* Taina francmasonilor, 1787 (Mss. 451). Probabil că erà un om mîndru și înfumurat, din care pricină și-a atras urgia luĭ Muruz și satira luĭ Milo.

(3) Arhon, *domnule.*

(1) Ci, dar.

(2) Probabil Stefan Catargiu, care a fost Ban între aniĭ 1785 (Mănăstirea Némțu, Săboaniĭ, 4391; St. Spiridon, *Casa Consuluĭ rusesc*, p. 26)

(3) Se vede că boeriĭ nu eraŭ scutițĭ de bătae, după cum se pretinde de uniĭ.

(4) Aceste lucrurĭ se adeveresc de o însemnare pusă pe «Intîmplările luĭ Telemah în următórea cuprindere: Acéstă carte, ce să chiamă Tilimah, este a dum. Iord. Darie Dărmănescul, biv vel Pah. și aŭ lăsat-o la tatăl meŭ părintele Enache proin preot ot Tărgu-Ocni, când au fost dum. închis în turnu de urgia Marii Sale Costandin Muruzi vodă 1778 Oct. 25. (Mss. 342. Acad. Rom.)

Şi ce alta să vorbască
O fire vărvărească?
Aba tu Catargiu,
Nebun şi daiu (1),
Te trezăşte, te deşteaptă
De pelinu ce te înbată.
Eu nu sănt boţu,
Şi sănt moţu,
Boer mari (2)
Tot de o stari,
Eu sănt pah. Iordachi Dari. (3)

Vărsta şi vreme carele toate le pre-
[face,
Scumpete (4) în galantomie
Şi galantonie în iconomie.

(1) Cuvînt turcesc: *fălos, mîndru, semeţ.*

(2) Probabil că boerii Dariescĭ se trăgeaŭ din Darie Carabăţ, Comis mare în aniĭ 1655-1657 (Ac. Rom. doc. 39/XLIV; Melchisedec, *Cronica Huşilor*, Apendice, pp. 71 şi 72), iar acesta din vitézul Petru Carabăţ, care în anul 1518 a învins pe Tătarĭ. (Urechiă, *Cronica*, cap. XIV.)

(3) Am omis un vers de o trivialitate nepermisă.

(4) Scumpete în sensul de sgârcenie, pe care l'am relevat maĭ sus.

Vrut-au şi pah. Lazu (1) să se îm-
[brace,
Deci gustul nu-ĭ lipseşte,
Punga nu-l embodisăşte (2),
In Ieş să iveşte,
Pe uliţa mare să trezaşte,
Cu 15 leĭ cheltuială
Sa facă pombă şi fală.
Intra în sultan mezat,
Cumpără un şlic albu lat,
Baniţa în cap îşĭ trănteşte
Şi săngur să fudurleşte;
Iar ca să nu fie strănţuros
Iş întoarce bernevici (3) pe dos,
Iar antereu şi caftan
Are din zilele luĭ Cehan (4);
Dar conteş din zilele cuĭ,
La letopiseţĭ nu-ĭ.

(1) In *Sama vistieriei* pe 1786 se vede un Iordache Lazu Pah., de asemenea în pomelnicul ctitorilor mănăstirii Némţu un Iord. Lazu Pah. dăruesce 200 leĭ în 1819. Nu scim dacă acesta este eroul satireĭ luĭ Milo.

(2) Cuvînt grecesc, însémnă *a împedecà.*

(3) Pantalonĭ.

(4) Constantin Michaiŭ Cehan Racoviţă a domnit în aniĭ 1755—1757 (a doua domnie). Milo scrià după anul 1790.

TEATRUL LA ROMÂNĬ

de

DIMITRIE C. OLLANESCU

Membru al Academieĭ Române.

PARTEA II

TEATRUL ÎN ŢÉRA-ROMÂNÉSCĂ, 1798—1898.

Şedinţele din 1 Novembre 1896 şi 17 Martie 1897.

Domnilor Colegĭ,

Apriga domnire a Fanarioţilor nu lăsase pasul slobod învĕţăturiĭ, nicĭ prielnică fusese artelor, aşà că poporul român eşià din robia eĭ străin şi nesciutor de rosturile lumiĭ. De-abià cu începutul acestuĭ veac licăririle cultureĭ apusene pătrunseră la noĭ: ochiĭ nepricepuţĭ ni se deprinseră puţin câte puţin cu lumina, iar mintea, până atuncĭ neispitită, se împărtăşì din tóte minunile geniuluĭ omenesc.

Românul se ridică din adînc, de-odată, cu capul spre sóre! Ideĭ marĭ îĭ deschiseră largĭ porţile gândiriĭ, simţirĭ generóse reînviară străvechia-ĭ mîndrie, năzuinţe înalte deteră un ţel întâietor nobileĭ luĭ bărbăţiĭ.

Noua însufleţire aduceà însă alte deprinderĭ, alte înclinărĭ, alte îndrumărĭ de viéţă, înfăptuind ast-fel un popor noŭ, cu menire şi avînturĭ noue, care aveà să urce cu grabă scara propăşiriĭ!

De atuncĭ Vicleimul, cu povestea luĭ Irod şi a celor treĭ Craĭ de la Rĕsărit, jocul păpuşilor, cântecele de stea, Brezaia cu ciocul de barză şi Ţurca cu capul de cerb nu-ĭ maĭ pironesc, ca în trecut, întréga luare aminte; strâmbăturile măscăricilor nu-l maĭ înveselesc, pehlivaniĭ carĭ

scot panglice pe nas, scamatorii şi farmazonii îl momesc o clipă, dar îl lasă rece... Datinele vechĭ şi vechile petrecerĭ nu-l maĭ îndestuléză. Farmecul danţurilor şi viersul cânteculuĭ doar nestrămutate vor înviorà şi vor umplé peptul Românuluĭ de dorul cel neînţeles şi neîmplinit, după care, zadarnic par'că, alérgă de când l'a ursit firea pe dînsul!...

Iĭ trebuià acum cevà noŭ ca să-ĭ ademenéscă voia bună, cevà puternic ca să-l misce, cevà adevĕrat şi viŭ şi aprópe de inima luĭ, în în care rîsul şi plânsul de o potrivă să-l stăpânéscă. Iĭ trebuià aevea întrupare a lumiĭ, ca să lupte aceeaşĭ luptă ca dînsa, să-ĭ suie înălţimile şi să-ĭ cobóre adîncurile, iar din pilde şi înţelesurĭ să desluşiască temeiurile şi să pătrundă firea omeniriĭ.

Iĭ trebuià *Teatrul!*

E drept că boerilor le fusese dat să vadă la Curţile domnescĭ teatrul soitariilor, — sérbădă înjghebare de fapte şi prilej de batjocoră saŭ de ameninţărĭ asupra celor neplăcuţĭ orĭ a celor duşmanĭ stăpânuluĭ; — dar acum vremea împinsese lucrurile maĭ departe şi poporul venià, cu aceeaşĭ cădere ca ceĭ aleşĭ, să se bucure de darurĭ luĭ încă necunoscute. Teatrul nu maĭ puteà rĕmâné o petrecere întîmplătóre a celor marĭ, ci, scoborînd scările palaturilor, trebuià să ajungă a fi — aceea ce şi este într'adevĕr — o îndeletnicire de obştéscă pilduire şi petrecere. Şi cu tóte acestea a fost nevoe de îndelungă pregătire şi de luptă încordată până ce să-l vedem statornicindu-se la noĭ!...

Deşì — plămădit din durerĭ şi din bucuriĭ — simţemîntul teatruluĭ este firesc în inima omuluĭ. totuşĭ educaţiunea artistică nu póte fi decât un efect al cultureĭ, căcĭ o lucrare de artă nu este un produs al naturiĭ şi singur instinctul nu e îndestulător să o judece; îĭ trebue cuĭ-và studiĭ şi experienţă pentru a o înţelege şi a o preţuì.

E adevĕrat că în ţĕrile cu un trecut de activitate şi de făurirĭ artistice, cu o atmosferă încărcată par'că de dragoste, de amintirĭ şi de impulsiunĭ ale arteĭ, acéstă educaţiune› se capĕtă şi de la sine, prin obicĭnuinţă, numaĭ vĕḑênd şi auḑind, numaĭ trăind traiul tuturor, hrănit din belşug cu cele maĭ strălucite producerĭ ale geniuluĭ omenesc.

La noĭ însă munca a fost şi va fi întru acésta maĭ din greŭ decât în privirea multor altora.

Dacă pentru arme, pentru elocuenţă şi în deosebĭ pentru politică avem însuşirĭ de vrednicĭ coborîtorĭ aĭ Romanilor, pentru tot ce se atinge de înfăptuirea ideilor şi închipuirilor, pentru artă, suntem ca şi dînşiĭ maĭ puţin însufleţiţĭ, maĭ puţin mlădioşĭ.

Nu dóră că talente nu s'ar vĕdì, orĭ că învĕţătura tot maĭ întinsă şi maĭ luminósă nu ne-ar da putinţa de a-ĭ cuprinde şi a-ĭ înţelege

rostul eĭ fermecător; ci fiind-că *nepĕsarea*, *nedeprinderea* şi maĭ cu sémă *lipsa de îndemn* îngreuiază şi rĕcesc legăturile sufletescĭ dintre noĭ şi dînsa.

Aceste stavile trebuesc sfărâmate! Şi numaĭ un curent puternic, pornit de sus şi străbătând până în adîncul glótelor, va puté să deştepte, să rĕspândéscă şi să facă maĭ rodnice dragostea şi interesul, însemnătatea şi binefacerile arteĭ în mijlocul nostru.

Cu tóte aceste teatrul a fost întâia scântee artistică ce a scăpărat pe cerul înegurat al ţĕrilor române, precum fu şi unul dintre *invederatele semne* ale redeşteptăriĭ nóstre naţionale.

Sunt acum tocmaĭ o sută de anĭ, de când treĭ actorĭ francesĭ căpĕtară de la *Hangerli-Vodă*, 1798 Maiŭ 29, următórea poruncă către ispravniciĭ *zemli Vlahiscoe*:

Aceştĭ treĭ fraţĭ (?) francesĭ, anume: *Théodore Blesiet*, *Francisc Bevilach* şi *Givani Mueni*, carĭ, avênd meşteşug de *pehlivanı* si *comedienı*, facura rugăciune Domnieĭ Mele, ca să facă arătarea meşteşuguluĭ lor, unde vor fi pohtiţĭ, pentru care,—fiind-că li s'a dat voia şi slobozenia acésta,—poroncim d-vóstre ispravnicilor de prin judeţe, pe unde vor avé a venì, să fie primiţĭ şi să nu li se facă vre-o supĕrare cu cerere de vre-un *havaet*, nicĭ de către d-vóstre, nicĭ de către *zabiţı* (autorităţĭ), cum nicĭ de către *zapcii*, ci să fie slobodĭ şi în pace, orĭ la ce oraş va merge.— Ii saam receh gd.» (Cod. XXXIX, fila 50). (1)

Negreşit că ceĭ treĭ fraţĭ francesĭ făcuse maĭ întâiŭ arătarea meşteşuguluĭ lor la Curte şi cu prisos adusese mulţumire prea slăvitelor obraze, pentru ca să pótă dobândì o dovadă atât de însemnată despre mila domnéscă. De alt-fel erà şi cu cădere ca Vodă Hangerliu, om cu duh şi cunoscĕtor al limbeĭ şi civilisaţiuniĭ francese (2), să ocrotéscă cu înadinse poruncĭ voia şi slobozenia ce dedeà unor cetăţenĭ aĭ Franţeĭ republicane şi a-tot-puternice «să fie primiţĭ fără de supĕrare a-şĭ arătà meşteşugul lor, orĭ unde vor fi pohtiţĭ . Găsise un mijloc, unul singur póte, de a maĭ face, prin veselia şi iscusinţa unor pehlivanĭ şi comedienĭ, să încolţéscă rîsul pe feţele mohorîte ale Românilor asupriţĭ de nelegiuirile şi istoviţĭ de dările fără de sémăn, ca carĭ îĭ împovărase domnia luĭ!

Pehlivanĭ şi comedienĭ!... Eraŭ se vede gimnasticĭ, mimĭ şi cântăreţĭ tot de-odată. Făceaŭ gimnastică, danţaŭ şi cântaŭ romanţe orĭ cântece patriotice, după moda timpuluĭ. Infăţoşaŭ de sigur şi scenete

(1) V. A. Urechiă, *Istoria Românilor*, VII, anexe, p. 459 jos.
(2) A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, V, p. 319.

comice dialogate, persóne şi situaţiunĭ din societate, tot-deauna ridicole, precum încă până astăḑĭ asemenea «artiştĭ» ambulanţĭ aŭ obiceiŭ de a face prin grădinile şi prin bâlciurile Italieĭ şi Franciei de méḑă-ḑi.

Eĭ aŭ făcut, probabil, ruptórea, căcĭ după dînşiĭ ţĕrile nóstre aŭ fost cutreerate de tot soiul de scamatorĭ, de saltimbancĭ, de echilibriştĭ, de caraghioşĭ, carĭ făceaŭ pe lume să rîdă, orĭ adunaŭ în jurul lor sumedenie de gurĭ căscate, privindu-le şmecheriile, frânturile de mijloc orĭ voinicia.

Iacă Turciĭ făcênd *ghiozboiagélîcurĭ* în cafenéua din vale de Curte la Iaşĭ (1), orĭ scoţênd foc pe nas, sfredelindu-şĭ palmele, înghiţind săbiĭ pe taraba luĭ Niţă Pitaru (2) de la Carvasara, saŭ în şatrele lor din Tîrgul Moşilor la Bucurescĭ; iacă Italieniĭ cu maimuţa în spate, purtându-se de la Drăgaică la Rîurenĭ, de la Fălticenĭ la Rădăuţĭ; iacă Nemţiĭ cu muschiĭ trupuluĭ de oţel, jucându-se cu ghiulele de tun ca cu nisce nucĭ şi ridicând cogeamite calul în spate; iacă Stambulioţiĭ sprintenĭ şi mlădioşĭ ca pisicele, călcând cu ochiĭ legaţĭ printre cuţite şi bătênd cu biciuşca o biată căciulă, din care, mereŭ învîrtindu-se, scoteaŭ câte o nouă căciulă, şi alta, şi iar alta, necontenit. (3)

De multe orĭ eraŭ chiar «pohtiţĭ să facă comediĭ» prin casele boerescĭ. Atuncĭ, din cérdacul cel mare, ticsit de veselĭ musafirĭ, cădeaŭ plóie baniĭ de aur şi de argint pe scórţele întinse în mijlocul curţiĭ, unde-şĭ făceaŭ eĭ «meşteşugul». Ţiganiĭ şi mahalagiĭ, carĭ steteaŭ strugure acăţaţĭ pe porţĭ şi pe zaplazurĭ şi n'aveaŭ ochĭ îndestuĭ să-ĭ vadă, nicĭ gură în de-ajuns să rîdă de posnele şi ghiduşiile lor, îĭ petreceaŭ cu urale şi cu chiote până departe, departe... după ce eşiaŭ, şmecheriĭ, din cuhniĭ, îmbuibaţĭ de bĕutură şi de mâncare, ba şi cu traista plină de merinde pe de-asupra.

Dar pe la începutul domnieĭ luĭ Vodă Caragea Sasul Mathias Bródy (4) venì şi întinse o lungă şandramà de scândurĭ în fundul curţilor Banuluĭ Manolache Brâncovénu (5), în care aşeză o panoramă cu vederile celor maĭ însemnate oraşe din lume, cu încoronările maĭ multor Regĭ şi Impĕraţĭ, cu întîmplărĭ din răsbóie, din călĕtoriĭ, cu vînătorĭ de leĭ şi de tigri, cu scene din vieţele ómenilor vestiţĭ aĭ pămîntuluĭ şi altele şi altele. Erà un adevĕrat teatru optic.

---

(1) *V. Alecsandri*, tradiţiune verbală.

(2) *Ion Ghica*, tradiţiune verbală.

(3) Intru amintirea acesteĭ împrejurărĭ a remas, pare-se, în popor zicătórea: *altă căciulă.*

(4) Acest Bródy câştigase atâţia banĭ, că şĭ-a luat o moşie în arendă, unde l'a cunoscut, copil fiind, tatăl meŭ.

(5) Colţul stradeĭ Nouă cu strada Academieĭ de astăḑĭ.

Pentru întâia óră se arată o asemenea minune în capitala Țĕriĭ-Românescĭ, care începeà acum să atragă şi pe pribegiĭ negustorĭ de spectacole, precum ademenise pe pribegiĭ de tot soiul maĭ înainte. Şi din patru părţĭ ale oraşuluĭ curgeà lumea şioiŭ neîntrerupt, să o privéscă, să se mire şi să aibă ce istorisì, căcĭ lucrul erà par'că aevea, vĕḑut şi pipăit, trăià, se mişcà, vorbià, te plămădià şi pe tine la un loc cu dînsul, aşà că la urma urmeĭ nu maĭ sciaĭ dacă nu eraĭ şi tu părtaş la cele ce-ţĭ rĕsăriaŭ în faţă.

Icónele îşĭ întipăriaŭ cu atâta putere viéţa şi mişcarea în ochiĭ ceĭ lacomĭ şi neispitiţĭ, în cât absorbiaŭ simţirea şi confundaŭ cu dînsele întrégа fiinţă a privitorilor.

Abià după câte-va lunĭ negustoriĭ şi glóta celor de jos putură străbate în lăuntru, căcĭ butcile şi calescele se ţineaŭ lanţ, ḑi după ḑi, în curtea Brâncovénuluĭ, şi Arnăuţiĭ croiaŭ cu vîna de boŭ pe tot mojicul, care ar fi îndrăsnit să calce pragul «Comedieĭ» pe când se englendisiaŭ boeriĭ... veḑĭ bine?!... Şi aşà huzurì Sasul până la 1816, când, sătul de banĭ şi de traiŭ bun, îşĭ ridică şandramaua şi plecă să se facă moşier.

Saltimbancĭ, mimĭ, comedienĭ, panorame!!...

Trebuinţa de a vedé şi de a simţì alt cevà decât cele din tóte ḑilele încolţià pe neaşteptate în sufletele tuturora, o năzuinţă încă necunoscută şi neînţelésă începeà să se desluşéscă din înclinările şi dorinţele celor maĭ mulţĭ.

Tineretul se îndeletnicià maĭ vîrtos cu tâlcurĭ şi cu învĕţăturĭ, carĭ găsiaŭ un rĕsunet din ce în ce maĭ simpatic într'însul. Vitejiile, răsbóiele, cuceririle străvechilor popóre, faptele strălucite ale celor marĭ, povestirile duióse, cânturile eroice, iar cu deosebire patimile şi sbuciumările tragodieĭ grecescĭ îĭ înflăcăraŭ inima şi mintea! Slăvirea a ce erà înalt şi frumos cătà par'că să fie acum o vrednicie maĭ mult chiar pentru ceĭ maĭ aleşĭ şi maĭ slăviţĭ.

Ast-fel *Domniţa Ralu*, fata cea mică a luĭ Vodă Caragea, înzestrată cu o căldurósă simţire, cu o închipuire vie, cu darurĭ artistice firescĭ şi crescută în cultul celor maĭ marĭ maestri aĭ literatureĭ şi aĭ musiceĭ, iubià teatrul peste mĕsură. Teatrul pentru dînsa nu erà numaĭ o oglindă a lumiĭ şi un mijloc plăcut şi lesnicios de cultură, ci maĭ ales o tréptă de înălţare a puteriĭ şi a domnieĭ părintescĭ şi o glorificare a geniuluĭ dramatic elinesc. Ea visà, ca prin stăruinţa patrioţilor şi sub ocrotirea luĭ Vodă, să însufleţéscă şi să ridice în Bucurescĭ fala cea de mult căḑută a luĭ Sofocle şi a luĭ Aristofan.

Până atuncĭ şi pentru a da o bună pildă şi a face o încercare, în-

jghebă, sub cuvînt de petrecere, o mică scenă (de sigur cea dintâiŭ ridicată în acest scop la noĭ) într'una din cele maĭ marĭ cămărĭ ale Palatuluĭ domnesc, unde, cu costume de pânză şi cu decorurĭ de hârtie vopsită, se jucă, sub conducerea eĭ proprie, maĭ multe piese de teatru. Actorĭ eraŭ câţĭ-va tinerĭ grecĭ, carĭ învĕţaŭ la şcóla elinéscă de la Măgurénu (1) şi aveaŭ tragerea de inimă şi învăpăerea trebuinciósă sceneĭ. Eĭ jucară — în limba grécă negreşit — în primăvara şi în tómna anuluĭ 1817 maĭ multe bucăţĭ, între carĭ *Orest* de Alfieri, *Mórtea fiilor luĭ Brutus* de Voltaire, idila luĭ Longus *Dafnis şi Chloe*, etc. etc. şi recitară poesiĭ şi dialogurĭ patriotice, amoróse şi comice, la carĭ luà şi Domniţa Ralu parte, iar C. Aristia dovedì un talent deosebit de declamaţiune.

Numaĭ boeriĭ şi curteniĭ asistaŭ, pe rînd, la aceste representaţiunĭ

(1) *Şcóla grécă* – numită *domnéscă,* — aşezată către 1775 de Alexandru Vodă Ipsilante în clădirile de la Sf. Sava, fu strămutată de Constantin Vodă Ipsilante, pe la 1804, cu învoirea Mitropolituluĭ Dositeiŭ, în casele bisericeĭ Măgurénu, atuncĭ metoh al Mitropolieĭ (după dania făcută de Vornicul Tudorache Baloş, în urma rĕsmiriţiĭ Ruşilor). Localul de la Sf. Sava, cuprinḑĕtor de peste 50 de camere, se derăpănase cu timpul şi ajunsese han de locuinţă a o mulţime de Grecĭ, Sîrbĭ, Arnăuţĭ cu familiile lor, uniĭ fiind-că făceaŭ parte din garda domnéscă, alţiĭ fiind rude orĭ prietenĭ idicliilor, slugilor şi copiilor de casă din Palat.

Dintre toţĭ Domniĭ fanarioţĭ, cel care a îngrijit maĭ de aprópe de acéstă şcólă a fost fără îndoială Vodă Caragea. El a organisat-o şi a reorganisat-o în maĭ multe rîndurĭ, făcêndu-ĭ în cele din urmă, la 12 Decembre 1817, *Legĭ şi Regulamente* şi numind-o *Universală*. Ea erà, cu adevĕrat, un colegiŭ elinesc fórte bine înzestrat cu veniturĭ, dintre carĭ cele maĭ multe veniaŭ din *cisla* pusă asupra mănăstirilor, avênd maĭ multe clase, cu profesorĭ pentru limbile: *elenă* (Neofit Duca şi Stefan Comito), *latină* (Ladislaŭ Erdelion, Transilvănén), *francesă* (Lorençon), pentru *sciinţele naturale*, pentru *matematică*, *istorie* şi alte *studiĭ literare*. Acelaşĭ Erdelion fu însărcinat să predeà şi «Cărţile împĕrătescĭ pravilnice, când uceniciĭ vor venì în stare de a învĕţà *nomica* (legile), iar maĭ vîrtos din feciorii de boer când vor voì a învĕţà pravilele». Pe lângă dînsul, Marele Clucer Stefan Nestor fu numit «*pentru prima dată profesor de Drept la Bucurescĭ*». Şcóla acésta întreţineà *bursierĭ*, 20 la numĕr, printre uceniciĭ sĕrmanĭ», a câte 30 talerĭ fie-care, şi aveà şi *elevĭ internĭ*, ţinuţĭ pe la marile mănăstirĭ din capitală a câte 2—4 într'o odaie. Acéstă şcólă erà pusă sub privigherea şi administraţiunea uneĭ eforiĭ speciale, instituită prin chrisovul de la 14 Decembre 1814, care fu adevĕrata origină a Eforieĭ Şcólelor păstrată şi de Regulamentul Organic. Ea fu încredinţată la ceĭ maĭ de frunte boerĭ, Mitropolituluĭ şi Mareluĭ Postelnic după vremĭ, cu toţiĭ în numĕr de cincĭ. Marele Ban Grigore Brâncovénu şi Vornicul Const. Bălăcénu, împreună cu Marele Ban Const. Filipescu, aŭ făcut maĭ des parte din acéstă eforie. De alt-fel la reorganisarea acesteĭ şcóle aŭ contribuit pe lângă Caragea şi boeriĭ românĭ Radu Golescu, Const. Kretzulescu, Barbu Văcărescu, Gheorghe Slătinénu, Grig. Bălénu, Fotache Ştirbeiŭ, Alex. Nenciulescu, Gh. Filipescu, Dim. Racoviţă şi Alex. Ghica,

date de obiceiŭ ḑiua. Incercarea isbutise de minune. Totuşĭ, pentru a nu jicnì pe aceĭ carĭ póte nu înţelegeaŭ bine grecesce, orĭ nu cu aceeaşĭ dragoste ca dînsa se interesaŭ de teatru, Domniţa Ralu, pentru a fi plăcută tuturora, clădì chiar în érna aceea, la Cişméua roşie (1),

precum şi boeriĭ grecĭ Gh. Arghyropulo, Iacov Rizo, Ath. Christopol, Ioan Ralet şi Nic. Suţu. Iată o schiţă din budgetul acesteĭ şcóle pe anul 1815 (Noembre):

Pe an talerĭ	Pe lună	Pe an talerĭ	Pe lună
4000. Dascălul Neofit Duca .	= 333 b. 36	300. Bucătarul.	= 25 b. —
4000. Filosoful (Comito) . .	= 333 » 36	7200. *Emeelicul* (mâncarea) pe un an	= 600 —
4000. Alt filosof (Nestor) . .	= 333 » 36	2400. Dascălul frances (Lorençon)	= 200 —
2500. Al doiiea dascăl (Cristodor)	= 208 » 36	2400. Dascălul latin şi *nomicos* (Erdelion)	= 200 » —
2000. Al treilea dascăl (Gheorghe)	= 166 » 72	2000. Cheltuelĭ întîmplătóre la meremetul peste an.	
1200. Dascălul Vasile	= 100 » —	7200. La 20 ucenicĭ sĕrmanĭ a 30 fie-care.	
1500. Dascălul Grămatic . .	= 125 » —	2500. Pentru darurĭ a se da ucenicilor când li se va face examen.	
1800. Doftorul Panaiotache .	= 150 » —	7000. Pentru a se cumpĕrà cărţĭ şi *ergaliĭ*	
1200. Dascălul slovan de la Sf. Gheorghe (Chiriţă)	= 100 » —		
1800. Sameşul	= 150 » —		

(instrumente) ale *epistimiilor* (studiilor) trebuinciόse. cum şi pentru sporirea lefurilor dascălilor de la *examinie* (semestru) înainte şi pentru a se aşeză şcóle românescĭ *pe la oraşele judeţelor unde va fi trebuinţă.*

Pe lângă acéstă mare şcólă, maĭ eraŭ în Bucurescĭ: *Şcóla slavonéscă de la Sf. Gheorghe Vechiŭ*, unde se predà şi limba română de dascălul Chiriţă, apoĭ *cea de la biserica Udricanĭ* a dascăluluĭ Chiosea şi *cea de la Colţea* a dascăluluĭ Stan. In 1816 sosì de la Avrig din Transilvania Gheorghe Lazăr, care propuse şcóleĭ de la Măgurénu să predea geometria şi arpentagiul *în românesce*, dar fu respins, aşà că abià după doĭ anĭ, la 1818 Martie, după sprijinirea hotărîtóre a Vorniculuĭ G. Golescu, a Logofĕtuluĭ Stefan Nestor şi a Banuluĭ Const. Bălăcénu, i se dete voie să deschidă, *în câte-va cămărĭ* din vechiul local de la Sf. Sava, o şcólă românéscă de deosebite învĕţăturĭ şi sciinţe predate Românilor in limba lor. Petrache Poenaru, călugărul Efrosin Poteca, Simion Marcovicĭ, Pandele Stamate, Costache Moroiu şi maĭ în urmă Ioan Eliade, fură *ceĭ dintâĭ profesorĭ românĭ*, împreună cu Gh. Lazăr, aĭ acesteĭ şcóle, care se poporă grabnic cu elevĭ românĭ, maĭ ales din şcóla elinéscă de la Măgurénu.

Prin judeţe eraŭ şcóle în carĭ se predaŭ limbile grécă şi română: la *Craiova* erà aşezată de Caragea în mănăstirea Obedeanuluĭ, pusă sub o eforie aparte, cu veniturí propriĭ la *Rîmnicul-Vîlceĭ* sub eforia luĭ Socoténu; la *Slatina*, şcóla Ionaşcu; la *Tîrgu-Jiu*, şcóla întemeiată de Stolnicul Dumitrache Cronicarul, din care a eşit Tudor Vladimirescu şi mulţĭ din panduriĭ luĭ; la *Focşanĭ*, *Ploescĭ*, *Pitescĭ* şi maĭ târḑiŭ şi prin alte oraşe, ce făcuse înadins cerere cu siguripsire de veniturĭ. (V. A. Urechiă, *Domnia luĭ Ioan Caragea 1812—1818*, ed. Academieĭ 1898, p. 1—80.)

(1) Aḑĭ Calea Victorieĭ No. 91. Ruinele acesteĭ clădirĭ, prefăcută apoĭ în teatru şi arsă la 1825, se maĭ vedeaŭ până la 1840, când s'aŭ mistuit în zidirile luĭ Jean Caretaşul.

o sală de club› pentru balurile boerescĭ şi de altă parte trimise pe Aristia la Paris (1), ca să studieze declamaţiunea şi să vadă pe marele Talma jucând.

Imprejurările politice se încordaŭ însă din ce în ce, posiţiunea luĭ Vodă Caragea erà tot maĭ şubredă pe tronul ţĕriĭ şi încercarea teatrală a Domniţeĭ nu putù să aibă din noŭ fiinţă. Pentru a nu-şĭ părăsì de tot idea şi a întreţiné, ceĭ puţin aprinsă, scânteia ce scăpărase o clipă în mânile eĭ, îndemnă, prin relaţiunile ce aveà la Viena (2), pe *Gherghy*, directorul uneĭ trupe melo-dramatice, să vie fără întârḑiere în Bucurescĭ. Acesta şi sosì la August anul 1818, cu o trupă ast-fel întocmită în cât să pótă da tragediĭ, drame, comediĭ şi chiar opere. Artiştiĭ de căpetenie eraŭ: *Gherghy*, directorul, pentru rolurĭ comice, dómna *Dilly*, cântăréţă şi tragediană de mare merit, fiica eĭ domnişóra *Dilly*, primă amoresă (3), şi *Steinfels*, prim amorez.

Repertoriul lor se compuneà din cele maĭ alese producerĭ dramatice şi opere musicale ale şcólelor italiană şi germană. Dintre dînsele, cele carĭ aŭ plăcut maĭ mult aŭ fost dramele *Saul, Ida, Pia de Tolomei, Brigandiĭ, Faust* şi operele *La Gazza ladra, Cenerentola, Moise în Egipt* de Rossini, *Flautul fermecat* şi *Idomeneŭ* de Mozart. (4)

Maĭ înainte de sosirea trupeĭ, «Sala de club de la Cişméua roşie (în mahalaua *Popa Dărvaş*, faţă în faţă cu casele Deşliuluĭ, pe Podul Mogoşóeĭ) fu prefăcută, prin dărămarea a doĭ păreţĭ, în sală de teatru. Aveà acum o lungime de 18 stînjenĭ pe 9 stînjenĭ şi 5 palme de lărgime, aveà treĭ rîndurĭ de lojĭ îmbrăcate cu postav roşu şi perdele de chembrică cu ciucurĭ albĭ. La rîndul întâiŭ, în drépta, erà o mare sofà de catifea roşie pentru Vodă, iar în sală 14 rîndurĭ de băncĭ de lemn îmbrăcate cu postav roşu. Intre spectatorĭ şi scena — ridicată de 6 palme de la pămînt — eraŭ musicanţiĭ. Perdéua înfăţişà chipul luĭ Apolon cu lira în mână. Sala erà aprópe în forma ouluĭ, fără de nicĭ o ornamentare şi fără de gust, ca făcută în pripă, numaĭ din lemn. De jur împrejur eraŭ sfeşnice de tinichea cu lumînărĭ de seŭ, pe scenă asemenea. (5)

---

(1) Ion Ghica, *Scrisorĭ*, ed. 1887, p. 44.

(2) Este cunoscut că Ioan Vodă Caragea, fost dragoman al Porţiĭ Otomane, erà om cu relaţiunĭ întinse în străinătate şi amic şi protegiat al Cavaleruluĭ de Gentz, secretarul intim al Principeluĭ Metternich, Cancelarul Austrieĭ.

(3) Acéstă actriţă frumósă şi talentată, care venise în Bucurescĭ pentru o érnă, îndrăgindu-se de un tînĕr boer, a rĕmas în ţéră până la mórte, dând nascere unuia din bĕtrâniĭ noştri Generalĭ. (Ion Ghica, 161 d.).

(4) N. Philimon, *Ciocoiĭ vechĭ şi noĭ*, ed. ilustrată, II, pp. 174 şi 175.

(5) La 1718, Comedia Francesă din Paris erà luminată cu lumînărĭ de seŭ, pentru

Intre acte, doĭ ţiganĭ îmbrăcaţĭ în roşu luaŭ mucul lumînărilor. Când veniă Vodă la teatru, lumînările eraŭ de céră. Lojile din rîndul de la mijloc eraŭ pentru «protipendadă», pentru Consuliĭ străinĭ şi obrazele deosebite. Costaŭ un galben pe séră. Cele-lalte pentru 10 leĭ eraŭ la disposiţiunea tuturora. Un scaun în stalurĭ se plătiă cu 3 leĭ.

Afişurile eraŭ *în limba grecéscă* (? !) şi eşiaŭ din tipografia de la Cişméua luĭ Mavrogheni a Stolniculuĭ Clincénu, doctoruluĭ Caracaş şi Slugeruluĭ Toplicénu. (1)

---

carĭ se cheltuiă în fie-care séră 45 fr. Cu acéstă sumă se dedeà lumină nu numaĭ sceneĭ, ci şi coridórelor, culiselor, lojelor in carĭ se îmbrăcaŭ actoriĭ şi *lojeĭ cu limonadă*, devenită maĭ târḑiŭ *le foyer de la Comédie Française*.

La 1822, când se repară şi se reînnoì sala, policandrul din mijloc n'aveà decât 40 de lămpĭ cu uleiŭ (quinquets). La 1833 se introduse gazul. La 1847 se mărì aprópe îndoit puterea gazuluĭ. De atuncĭ s'aŭ făcut mereŭ îmbunătăţirĭ, până când sala va fi luminată cu electricitate, ca maĭ tóte teatrele din Paris. (P. Régnier, *Souvenirs et études de théatre*, ed. 1887, p. 143 şi urm.)

(1) Tipografia Mitropolieĭ fiind în aşà rea stare că nu se maĭ puteaŭ tipărì cărţile bisericescĭ, ci se aduceaŭ din Transilvania, doctorul Const. Caracaş, Stolnicul Răducanu Clincénu şi Slugerul Tudorache Toplicénu întemeiară în anul 1818 Aprilie 19 o tipografie, aşezată în casele domnescĭ de la cişméua luĭ Mavrogheni, plătind 100 talerĭ pe an chirie la biserică. Drept ajutorare din partea stăpâniriĭ, eĭ dobândiră—după multe discuţiunĭ şi chibzuirĭ ale Divanuluĭ domnesc, de alt-fel favorabil—monopolul *tuturor tipăriturilor* pe 20 de anĭ, în tótă ţéra, afară de tipografia Episcopieĭ Rîmniculuĭ-Vîlceĭ, care rĕmase liberă lucrătóre. Li se puneà însă următórele îndatorirĭ: 1) să tipăréscă cărţĭ romănescĭ şi grecescĭ, ce până acum se tipăriaŭ la locurĭ depărtate cu grele cheltuelĭ; 2) Să înmulţéscă şi să adaogă ergaliile şi meşteriĭ, spre înlesnirea tipăririĭ cărţilor; 3) Să dea *fără plată* filáḑĭ şi alte multe cărţĭ celor săracĭ copiĭ de la şcólă, din vreme în vreme; 4) Din câştigul acesteĭ tipografiĭ, ce vor dobândì, să deà ajutor spitaluluĭ «Iubiriĭ de ómenĭ» (Filantropia) câte 5 talerĭ la sută; 5) Să aibă privilegiŭ pe 20 de anì să nu deschidă nimenĭ altul tipografie în ţéră, afară numaĭ tipografia de la Rîmnic sud. Vîlcea să fie şi alta în sfînta Mitropolie după privilegiile ce are; 6) Aşezarea tipografieĭ celeĭ nouĕ *să fie numaĭ în casele domnescĭ* de la cişméua rĕposatuluĭ Domn Mavrogheni..... îngrijind *a nu se stricà haznaua cişmelelor politieĭ*; 7) *Eforos* al acesteĭ Tipografiĭ să fie Vel Postelnicul după vremĭ; 8) Sfînta Mitropolie şi tipogr. Epis. de Rîmnic să fie volnice a tipărì cărţĭ romănescĭ, precum aŭ fost; art. 9) e privitor la *teorisirea* (censura) cărţilor bisericescĭ, grecescĭ saŭ românescĭ de către Mitropolitul ţĕriĭ; 10) Va puté tipărì şi *filologhicà*, adecă scrierĭ de acelea ce privesc asupra iubiriĭ de învĕţătură, care atât acestea, cât şi alte cărţĭ de învĕţătură grecescĭ, întâiŭ să se teorisésca de d-l Vel Post. şi apoĭ să se dea la tipar. Acéstă tipografie a fost cumpĕrată la 1828 (cu privilegiul eĭ curgĕtor încă pe 7 anì) de către Ioan Eliade-Rădulescu.

In acéstă tipografie s'a tipărit, în al doilea an al existenţeĭ sale, Condica de legĭ a luĭ Ioan Caragea. Acì s'aŭ tipărit şi întâiele poesiĭ a luĭ Paris Momulénu.

Veḑĭ şi V. A. Urechiă, *Op. cit.*, p. 87 şi urm; — *Issachar*, pp. 78 şi 79; — I. Văcărescu, *Poesiĭ*, ed. 1848, p. 294.

După obiceiŭ, sosirea Domnitoruluĭ în sală erà vestită de către *Selam-Ciauşul* Curţiĭ. Publicul trebuià să se scóle în picióre şi să strige de treĭ orĭ: Trăiască Măria Sa!

Intâia representaţiune a trupeĭ luĭ Gherghy fu dată în séra de 8 Septembre 1818 cu opera luĭ Rossini *Italiana în Algeria.* (1)

Fuga luĭ Caragea din ţéră nu mult după acésta, golul ce traiul luĭ fastuos lăsase în lumea bucurescénă, nesiguranţa trebilor politice nu pricinuise pagube simţitóre luĭ Gherghy, care, înainte de sfîrşitul anuluĭ, avù norocirea să aprindă iar lumînărĭ de céră pentru a sĕrbătorì venirea în teatru a nouluĭ Domnitor, Alexandru Suţu, ca să asculte *Flautul fermecat.*

O împrejurare cu totul politică dete însă de-odată teatruluĭ o neasteptată însemnătate. Némul Elinilor făceà pregătirĭ să scuture jugul Turcieĭ, pe care-l purtà de patru vécurĭ. Bărbaţiĭ ceĭ maĭ luminaţĭ şi maĭ cu dor de ţéră, adunaţĭ din tóte părţile la noĭ şi prin ţĕrile dimprejur, nu lăsaŭ să le scape un prilej fără de a face un pas înainte în patriotica lor întreprindere. O ferbere, cu dibăcie hrănită, exaltà spiritele celor îndrăsneţĭ, pe când ceĭ cumpĕniţĭ şi prevĕḑĕtorĭ aşezase în Bucurescĭ centrul de operaţiune al maĭ multor comitete, ce lucraŭ în unire pentru atingerea scopuluĭ sfînt: liberarea Patrieĭ! Găsise ţéră deschisă şi răbdătóre, popor blând şi asuprit, pe carĭ în schimbul ospeţieĭ şi al dragosteĭ eteriştiĭ, arvaţiĭ, zavergiĭ, Zaporojeniĭ şi Başibozuciĭ aveaŭ să le sfâşie şi să le calce în picióre.

Fruntaşiĭ şi apostoliĭ (2) ceĭ maĭ hotărîţĭ aĭ propagandeĭ din Bucurescĭ, chibzuind cât de uşor însufleţirea acţiuniĭ dramatice póte avé înrîurire asupra uneĭ mulţimĭ învăpăiate, împingênd-o chiar la fapte de vitejie, înfiinţară un teatru grecesc în sala de la Cişméua roşie, unde jucà pe rînd cu trupa luĭ Gherghy.

Repertoriul erà, firesce, întocmit numaĭ din lucrărĭ pline de cel maĭ cald patriotism, de virtute, de lepădare de sine şi de ură împotriva

(1) N. Philimon, *op. cit.*, p. 197.

(2) Aceştia eraŭ: *Athanase Cristopulo*, supranumit şi Anacreonul Elladeĭ; *Iacovache Rizo*, poet cu mare vaḑă şi maĭ târḑiŭ confidentul şi mijlocitorul luĭ Ipsilante între Michaiŭ Vodă Suţu şi bocriĭ moldovenĭ, carĭ la 22 Febr. 1821 cerură, prin anume petiţiune către Impĕratul Alexandru, protectoratul Rusieĭ; *Nicolae Scufos*, om învĕţat şi filantrop, întemeiătorul unuĭ fel de societăţĭ francmasonice grecescĭ, numită 'Εταιρία, la Odesa; *Doctorul Christelis*, representantul — maĭ târḑiŭ — al Grecieĭ libere pe lângă unele Curţĭ europene; *Logofĕtul Gheorghe Serurie*, distins literat; *Constantie* Episcopul Buzĕuluĭ; *Gheorghe Leventi*, nepotul luĭ Capo d'Istria, şef — după uciderea luĭ Ipsilante — al guvernuluĭ provisoriŭ grec; *Căminarul Sava*, *Căpitanul Iordache Olimpie* şi alţiĭ.

tiranieĭ. Cu un asemenea material eĭ eraŭ aprópe siguri de a pregătì bine tinerimea grécă de la noĭ pentru lupta supremă a neatârnăriĭ. Şi aveaŭ dreptate!

Eteriştiĭ s'aŭ bătut ca nisce eroĭ, şi ceĭ maĭ de ném, ceĭ maĭ cu vaḑă şi cu viitor strălucit aŭ murit cu arma în mână în întâiele rînduri. Şi teatrul le dedese póte o scânteie de vitejie maĭ mult!

Intâia representaţiune pe acéstă scenă patriotică fu tragedia luĭ Voltaire *Mórtea fiilor luĭ Brutus*, tradusă în elinesce de Logofĕtul Gheorghe Serurie. Ea avù atât de mare succes şi lăsă o aşà de mare întipărire în inimele spectatorilor, că la eşirea din teatru mulţĭ Grecĭ descărcaŭ pistóle şi cântaŭ imnuri răsboinice pe uliţe. Cele-lalte spectacole fură: *Mânia luĭ Achile*, *Meropa*, *Zaira* şi *Mahomet*, tragediĭ de Voltaire, traduse de Gh. Serurie şi Dr. Christelis, *Orest* şi *Filip II* de Alfieri, traduse de Rizo şi Monti, *Polixeni* saŭ *Jertfa pentru ţéră*, dramă de Iacovachi Rizo, şi *Aristodem*, tragedie de Monti.

Actorĭ eraŭ tot tineriĭ de la şcóla Măgurénuluĭ, dintre carĭ uniĭ începuse să jóce pe vremea Domniţeĭ Ralu Caragea, şi ceĭ ce s'aŭ deosebit prin talent aŭ fost: Costache Aristias, Teodor Gazi, Const. Şomachis, Stefan, care fu maĭ târḑiŭ Doctorul Formion, Gheoghe Maşu şi Alexandru Fornaras.

Trebue însemnat acì că rolurile de femee eraŭ jucate de băeţiĭ ceĭ maĭ tinerĭ, printre carĭ Aristia se deosibià prin vioiciunea şi îndemânarea sa, şi că *cea dintâiŭ femee, care s'a urcat pe scenă la noĭ,* a fost *Cocóna Marghióla Bogdănésca,* Româncă de ném, nevasta Serdaruluĭ Dumitrache Bogdănescu. (1) Ea a jucat maĭ târḑiŭ şi în românesce.

Vĕḑênd isprăvile atât de însemnate ale tinerilor Grecĭ în teatru, Româniĭ carĭ învĕţaŭ la şcóla românéscă, geloşĭ de străiniĭ carĭ reuşiaŭ să înfiinţeze în ţéra şi pe pămîntul altora un aşezămînt de cea maĭ înaltă folosinţă pentru cultura obşteĭ, se hotărîră a nu se lăsà maĭ pe jos. Spre acest sfîrşit, se aleseră câţĭ-va dintre ceĭ maĭ cu aplecare firéscă, se puseră pe lucru şi în scurtă vreme isbutiră să jóce faimósa tragedie a luĭ Euripide: *Hecuba*, tradusă în românesce de către A. Nănescu, el însuşĭ unul dintre actorĭ. Se ḑice că rolul Hecubeĭ erà jucat de Ioan Eliade-Rădulescu, care îndeplinià tot de-odată şi sarcina de suflor.

Acésta fu întâia lucrare teatrală jucată în limba română la Bucurescĭ, uniĭ ḑic la 1819 (2), alţiĭ la 1820.

(1) N. Philimon, *op. cit.*, p. 175 şi urm.

(2) Poetul *Ioan Văcărescu*, cu prilejul *deschideriĭ teatruluĭ întâiaşĭ dată în Bu-*

Eĭ maĭ jucară câte-va micĭ comediĭ şi în sfîrşit *Avarul* luĭ Molière, tradus de Herdelius, amicul luĭ Gheorghe Lazăr, în care Marghióla Bogdănésca jucă pe Frosina, iar Nănescu pe Avarul.

Piesa, slab jucată, nu avù succes şi nicĭ se maĭ puse o alta în studiŭ. De alt-fel intrigile şi greutăţile foiaŭ împrejurul acesteĭ nevinovate încercărĭ. Greciĭ nu se sfiaŭ să strige în gura mare că Româniĭ nu-s bunĭ pentru nimic bun!

Incuragiarea lipsindu-le, mijlóce de luptă neavênd şi năvala grecéscă fiind covîrşitóre, graiul românesc încetă de pe scenă, şi târḑiŭ, fórte târḑiŭ, aveà să se audă iară.

---

curescĭ la anul 1819, a făcut un prolog în versurĭ, intitulat «*Saturn*», în care face negreşit alusiune la întâia *represintare teatrală românéscă*, când ḑice:

V'am dat teatru, vi-l păzițĭ
Ca un lăcaş de muse,
Cu el curînd vețĭ fi vestițĭ,
Prin veştĭ departe duse.

In el năravurĭ îndreptațĭ,
Dațĭ ascuțirĭ la minte;
Podóbe *limbiĭ vóstre* dațĭ
Cu *româneşcĭ cuvinte!*

Aceste cuvinte eraŭ spuse de ḑeul timpuluĭ, *Saturn*, care, într'un prolog-tabloŭ, cu care se începuse representaţiunea, erà înfăţişat cu césornicul de nisip şi secera, în posiţie de sosire vestitóre».

Din partea din fund a teatruluĭ se coborà asemenea şi «*Astrea*» (ḑeiţa Dreptăţiĭ), «cu cornul îmbelşugăriĭ în mână, din care se revĕrsà tóte fericirile asupra *binevoitorilor patrioţĭ românĭ*». Prin urmare, acéstă întâia representaţiune românéscă pe teatrul din Bucurescĭ a fost în 1819.

Văcărescu a lucrat pentru teatru. A tradus *Césul de séră*, dramă într'un act de Kotzebue, *Herminona* şi *Grădinarul orb* din limba germană, *Britanicus* şi *Regulus* din cea francesă şi încuragiă cu ajutorul sĕŭ traducerea *Avaruluĭ* de Molière. Tóte în limba română negreşit. Până la mórte el va fi un călduros sprijinitor şi un entusiast lucrător al teatruluĭ nostru naţional.

William Wilkinson, în lucrarea sa *Tableau historique géographique et politique de la Moldavie et de la Valachie*, traduit de l'anglais par Mons. de la Roquette. Paris 1824, p. 127, la acéstă împrejurare vreà să facă alusiune—ceea ce confirmă şi maĭ mult părerea de maĭ sus—când spune că: «Anul trecut (1819) venì în Bucurescĭ o trupă de actorĭ nemţĭ, carĭ, după câte-va representaţiunĭ, fiind îndemnaţĭ să rĕmâe în acest oraş, înfiinţară un teatru în tótă regula, în care, pe lângă opere nemţescĭ, jucară şi *comediĭ traduse in limba românéscă*». De sigur el face o confusiune acì, provenită din pricină că trupa luĭ Gherghy şi trupa elevilor românĭ jucaŭ pe aceeaşĭ scenă. El, neputênd, orĭ nevoind să cerceteze cum steteaŭ lucrurile, a notat în impresiunile sale de călĕtorie ce a vĕḑut şi acésta puteà să justifice spusele luĭ ast-fel fiind. Cu atât maĭ vîrtos stăruim a crede acésta, cu cât tot acolo adaogă: «Mulţimea din tóte clasele fu ademenită de acéstă nouă petrecere vre-o douĕ, treĭ lunĭ şi păreà că găsesce plăcere într'însa, dar odată farmecul noutăţiĭ dispărênd, numaĭ boeriĭ ceĭ marĭ şi Consuliĭ străinĭ sprijiniră acest teatru, *ca loc de întîlnire* maĭ mult decât pentru a se desfătà în plăcerile sceneĭ». Cu alte cuvinte, îndată ce *comediile traduse în românesce* nu s'aŭ maĭ jucat, publicul mărunt, mulţimea

Totuşĭ, în aceste împrejurărĭ încăldite de dragostea de ném şi de dor de ţéră, Alexandru Vodă Suţu, care voià să rĕmâe simpatic în ascuns Grecilor, dar să nu deà nicĭ Turcilor prilej de a-l socotì unit cu dînşiĭ, pentru a pune o óre-care regulă, de nu chiar un frîŭ prea mareĭ libertăţĭ teatrale, saŭ póte pentru a tăià avîntul românesc întru acésta, alcătuì prin pitacul domnesc din 8 Noembre 1819 o *Eforie a teatrelor*, în persóna Mareluĭ Spătar Iacovachi Rizo. Iată pitacul:

«*Noĭ, Alexandru N. Suţu Voevod, din mila luĭ Dumnedeŭ etc. etc. etc.*

«Prea cinstite şi prea de bun ném al Nostru boer şi Mare Spătar Iacovachi Rizo, al Nostru prea iubit! Aşezarea de teatre publice, după multele cercetărĭ şi considerărĭ politice, s'a constatat că e lucru fórte folositor pentru naţie, căcĭ teatrul isbutesce să înlăture faptele rele. Representarea dramelor s'a dovedit că este şcóla bunelor năravurĭ, cu atât maĭ ageră şi puternică, cu cât are în vedere înlăturarea relelor şi triumful virtuţiĭ, arătându-ne ce să alegem dintre viţiŭ şi virtute. Comedia batjocoresce relele prin rîs: χλευάζει τὰ κακὰ διὰ τοῦ γέλατος ἡ Κομῳδία (1), iar tragedia aduce binele prin miraculos. Şcolarul uneĭ asemenea şcóle nu numaĭ aude, dar şi vede cu ochiĭ sĕĭ aceea ce trebue să dică şi să facă şi în sfîrşit se convinge saŭ maĭ bine se silesce să mărturiséscă că este maĭ cuviincios să cadă omul cu cinste, aşà ca să deplângă contemporaniĭ şi urmaşiĭ suferinţele luĭ suflescĭ, decât să biruiască prin necinste şi să rîdă.

«Ast-fel este *Teatrus*, când alegerea dramelor se face cu îngrijire. El împlinesce în adevĕr neajunsurile legiĭ, care singură nu póte înlăturà orĭ-ce făptuire rea, nicĭ póte singură face desăvîrşita educaţiunea omuluĭ. Când însă e rĕŭ făcută alegerea pieselor, ele aduc vătĕmare legilor, devin şcólă de rele năravurĭ şi de stricăciune, ele pângăresc năravurile cetăţenilor.

«Aşà dar, fiind-că se póte întîmplà ca să pătrundă vre-odată în *teatrul din Bucurescĭ* învĕţăturĭ dăunătóre, din lipsa unuĭ *efor* care să *privegheze* şi să *controleze alegerea pieselor,* Noĭ, după datoria Nóstră domnéscă, avênd bunăvoinţă, te numim pe D-ta prin acest pitac al Nostru şi poruncim să chemĭ înaintea D-tale pe epistatul german al *melodrameĭ, comedieĭ şi al tragedieĭ germane* şi pe întreprindĕtorul *asociaţiuniĭ grecescĭ dramatice* şi, făcêndu-le cunoscut infiinţarea eforieĭ, să le vestescĭ că: orĭ-câte drame vor fi defăimătóre religieĭ, statuluĭ şi moraleĭ obşteĭ, acele vor fi oprite a

care nu pricepeà limba, nicĭ musica străină, nu s'a maĭ dus la teatru, pe care boeriĭ «pricopsiţĭ» şi străiniĭ îl frecventară şi aceia încă *nu din dragostea arteĭ*, ci aşà, ca să aibă prilej a se vedé *adunaţĭ la un loc*. Erà decĭ maĭ mult un pretext musica, esenţialul fiind vorba, întîlnirile şi ocasiunea de a face toaletă orĭ amor, însoţite acestea de ritmul inspiraţiunilor luĭ Róssini, luĭ Mozart şi ale altor pe atuncĭ cunoscuţĭ compositorĭ. Semn al timpuluĭ!

(1) *Castigat ridendo mores.*

se jucà pe teatrul Bucurescilor şi pe la bâlciurĭ, iar cele-lalte tóte sunt permise pentru folosirea şi petrecerea cetăţenilor.

«*Direcţiunile de teatre respective sunt datóre a da la eforie cunoscinţă prealabila de spectacolele ce aŭ a da,* ca să fie acestea controlate în timp util. Aşà să facĭ şi să fiĭ sănătos. 1819 Noembre în 8 ḑile.» (1)

(Sigiliul domnesc.) *Mare Logofĕt procitoh.*

Ast-fel întâia dregătorie însărcinată cu privegherea şi cu controlul teatrelor din Ţéra-Românéscă (2) fu întemeiată de un Domn *Fanariot,* printr'un *pitac scris în limba grecéscă,* şi încredinţată unuia dintre ceĭ maĭ înfocaţĭ şi maĭ activĭ mădularĭ aĭ *Eterieĭ.*

Nu e de mirare dar, ca încercările tinerilor românĭ — vĕdite în urma acestuĭ act — de a ridicà şi eĭ o *scenă românéscă* alăturĭ de cea grecéscă şi cea nemţéscă, să nu fi putut avé sorţĭ de isbândă şi să fi fost dimpotrivă silnicite şi înăbuşite chiar de către aceĭ carĭ pe atuncĭ se socotiaŭ a tot stăpânitoriĭ pămîntuluĭ nostru.

Alexandru Vodă Suţu murì însă la 19 Ianuarie 1821 (3) şi la 26 Februarie eteriştiĭ şi zavergiiĭ, adunaţĭ la Ipsilanti în mănăstirea Galata de lângă Iaşĭ, în frunte cu stégul alb — pe care alăturĭ de Crucea albastră şi pasĕrea Fenix renăscênd din flacărĭ şi cenuşă, steteaŭ scrise cuvintele: Ἐν τούτῳ νίκα (cu acésta veĭ biruì) şi Ἐκ τῆς κώνεώς μου ἀναγένωμαι (renasc din cenuşa mea), — fac rugăciunĭ la biserica Treĭ-Erarchĭ şi pornesc în numĕr de vre-o 7500 spre Bucurescĭ. Zavera isbucnise şi cu dînsa anarchia, jaful, nelegiuirile şi gróza aveaŭ să se întindă de la un capĕt la cel-lalt al ţĕrilor române, până când Turciĭ, încredinţaţĭ că Greciĭ revoluţionarĭ nu-ĭ vor maĭ slujì cu credinţă, «încuviinţară să înapoiască domnia *pămîntenilor,* hotărînd pe Banul Grigorie Ghica Domn în Muntenia şi pe Logofĕtul Ioniţă Sturdza în Moldova». (4)

Aceştĭ Domnĭ blânḑĭ şi iubitorĭ de ţéră avură prea multe rănĭ de îngrijit, prea crunte suferinţe de alinat, ca să se îndeletnicéscă şi cu sórta teatruluĭ, în scurtul timp cât stătură pe tron. Doar prin familiile marilor boerĭ şi în deosebĭ în familia luĭ Vodă Ghica frumósele tra-

---

(1) Originalul e în grecesce. Acest preţios document mi-a fost dat de către mult amabilul şi iubitul meŭ coleg şi amic d-l profesor şi senator *V. A. Urechià,* căruia îĭ aduc acì mulţumirile cele maĭ càlduróse.

(2) Cum este Comitetul teatrelor de astăḑĭ.

(3) Otrăvindu-i-se de Dr. Cristari fontânéua de la braţ.

(4) A. D. Xenopol, *Ist. Românilor,* V, p. 509.

dițiunĭ ale teatruluĭ și dragostea de a cultivà arta dramatică se *vĕdeaŭ* la tóte prilejurile ce adunaŭ la un loc pe toțĭ aĭ némuluĭ.

Așà, în sala cea mare a caselor pe carĭ Scarlat Ghica le trecuse fiuluĭ sĕŭ Nicolae — ginerele Domniței Nastasia Moruzi, — sală zugrăvită pe păreţĭ și pe tavan cu toțĭ ḑeiĭ Olimpuluĭ, la ḑile marĭ și la aniversărĭ, *înfocatul Aristia,* care după zaveră intrase ca institutor al copiilor, cu câte-va perdele de la ferestre, cu cercéfurĭ înădite unele de altele, cu costume croite din rochiĭ lepădate, puneà în scenă câte-o bucată de teatru în limba grecéscă: pe *Orest*, pe *Fiiĭ luĭ Brutus*, saŭ vre-o idilă de Florian. Smărăndița Ghica se deosebise atât de mult în rolul Clitemnestreĭ, în cât așà iĭ rĕmăsese numele. Aristia aveà tot-deauna rolurile cele marĭ: Agamemnon, Cesar, Oedip; rolurile maĭ micĭ eraŭ ale luĭ Eugenie Predescu, ale luĭ Manole Angelescu, al d-șórelor Iosefina și Cecilia Raymonti saŭ ale copiilor caseĭ. D-na Eufrosina Bogdan erà o încântătóre Estelă, când n'o podidià plânsul în scenă; frate-sĕŭ Scarlat Ghica — fostul procuror-general la Curtea de Casațiune — erà tot-deauna un mediocru Nemorin, iar Colonelul Iancu Ghica, îmbrăcat numaĭ cu aripĭ și cu tolba cu săgețĭ, gândiaĭ că erà chiar fiul cel iubit al Afroditeĭ

Acolo Iancu Văcărescu a căutat să pue limba românéscă pe scenă, a încercat să jóce pe *Britanicus* și pe *Sgărcitul* luĭ Molière, dar surghiunurile, răsboiul, Muscaliĭ, aŭ amânat lucrul, până când Câmpinénu înființă «Societatea filarmonică». (1)

Până atuncĭ însă stéua teatruluĭ va apune pe pămîntul românesc și de-abià la 1828 se va ivì cu sfială, până ce rĕsmerița și póte ciuma o vor alungà iar de la noĭ.

Se scie într'adevĕr că o trupă nemțéscă venì, puțin după intrarea Muscalilor, să deà representațiunĭ de drame și de opere în Bucurescĭ, sub direcțiunea luĭ *Eduard Kraiwig.* (2) Efor al teatrelor (numit de Rușĭ) se aflà atuncĭ *Aga Const. Cantacuzino* (părintele Domnuluĭ Gr. C. Cantacuzino, fost Director-general al teatrelor). El fu *primul efor român* al acesteĭ instituțiunĭ de la înfințarea eĭ de către Alexandru Vodă Suțu.

Se pare că tenorul de pe atuncĭ, *Kohler* (musicant distins și compositor), fu, după închiderea teatruluĭ din causa răsboiuluĭ, trimis cu

(1) Ion Ghica, *Scrisorĭ,* ed. 1887, p. 44.

(2) Țin informareà acésta de la tatăl meŭ, care-mĭ spuneà că a asistat, în vîrstă de 12-13 anĭ, la o piesă nemțéscă în teatrul luĭ Kraiwig, fără să-șĭ aducă aminte în ce loc anume jucà; scià numaĭ că nu erà într'o casă de zid. Același lucru mi l'a spus și Ion Ghica și C. Bălcescu.

înalte recomandaţiunĭ la Opera din Petersburg, unde cântă până la 1834, când îl vedem iar la noĭ în trupa luĭ Th. Müller.

Tot pe atuncĭ erà în orchestră şi faimosul flautist *Iosef Gebauer*, care s'a stabilit în ţéră şi a lăsat copiĭ şi nepoţĭ, adĭ încă în viéţă. (1)

Despre numĕrul şi caracterul artistic al bucăţilor jucate de trupa luĭ Kreiwig, n'am putut găsì nicĭ o notiţă nicăerĭ.

Româniĭ aŭ moştenit de la strămoşiĭ lor datina de a se unì într'ascuns pentru a luptà împotriva nevoeĭ. Din împreuna lucrare a câtor-va bunĭ cetăţenĭ aŭ eşit adese multe şi marĭ folóse pentru obştea némuluĭ.

Aşà, în vremea zavereĭ, boeriĭ fugiţĭ la Braşov (2) înjghebară o societate, care, pe lângă tainicele eĭ aşezărĭ politice, aveà de scop făţiş cultivarea limbeĭ, prin «scrierĭ şi traducerĭ de cărţĭ trebuinciόse învĕţăturiĭ şi întocmirea unuĭ dicţionar român». După restatornicirea domnieĭ pămîntene, soţiĭ, înturnându-se acasă, căutară să pună în lucrare cele jurate, dar din nepriceperea unora, din nedibăcia altora saŭ din stingheréla împrejurărilor, nu se făcù aprópe nimic, în cât la 1827 se alcătuì o nouă societate cu un program cuprins în VIII puncte, dintre carĭ, pe lângă cele privitóre la organisarea politică, la şcóle, la înfiinţare de diare, eraŭ douĕ (al VI-lea şi al VII-lea) anume pentru: «încurajarea şi tipărirea de traducţiunĭ în limba patrieĭ şi formarea unuĭ *Teatru Naţional*».

Pentru a nu întîmpinà pedicĭ întru rĕspândirea acestor principiĭ pe cale legală, ea luă numele de *Societate literară* şi avù de mădularĭ pe maĭ toţĭ boeriĭ pămêntenĭ, printre carĭ se aflaŭ şi ceĭ treĭ fraţĭ (3) aĭ Domnitoruluĭ Gr. Ghica.

Adunările se făceaŭ în casele luĭ Const. Golescu (4), în carĭ se formă un fel de *Casino*. Acolo se cetiaŭ scrierile soţilor şi se discutaŭ cestiunile politice orĭ sociale de interes public. Intâiele lucrărĭ cetite fură: Gramatica luĭ Eliade, tipărită la Sibiiŭ în 1828, şi Gramatica luĭ Gh. Golescu, care va fi tipărită la 1840 în tipografia luĭ Eliade. Se maĭ cetiră traducerile din Lamartine: *Disperarea*, *Providenţa către om*, *Lacul*, *Ruga de séră* şi *Arta poetică* a luĭ Boileau. In sînul acesteĭ societăţĭ

---

(1) Frantz Hochmann, *Scrisóre către Ed. Wachmann.*

(2) Nic. Văcărescu, Gr. Bălénu, Const. Câmpinénu, Em. Bălénu, Em. Florescu, Const. Golescu, Ioan Câmpinénu, Hilarion Episcopul Argeşuluĭ, R. Voinescu şi Gianni.

(3) Michalache, Alexandru şi Constantin.

(4) Palatul Regal de astădĭ.

începù să se deslușéscă părerile asupra celor de trebuință poporuluĭ și se dete o învederare despre putința de a exprimà orĭ-ce ideĭ și orĭ-ce simțirĭ în limba română. Erà negreșit o mișcare generósă, menită a aduce în mersul trebilor publice și private o netăgăduită îmbunătățire.

Dar la 1828 Domnitorul este alungat din scaun și Rușiĭ, purtătorĭ de răsboiŭ împotriva Turcilor, ieaŭ ocârmuirea țĕriĭ.

Iar nesiguranță, iar neliniște, iar prigonirĭ!...

Cu mâna blândă și cu vorba dulce la început, eĭ pun picior temeinic pe pămîntul nostru și fac pregătire a-l stăpânì — după vrerea și deprinderea lor — cât maĭ îndelungată vreme.

Totușĭ, dacă din cele la câte se îndatorase ḑisa Societate literară , multe nu putuse luà ființă, rĕmânênd—câte-va maĭ de căpetenie—din pricina atâtor greutățĭ numaĭ scrise pe hârtie, unul, și anume înființarea de ḑiare în limba română», luă o grabnică și neașteptată îndeplinire. Rușiĭ aveaŭ nevoe de a publicà scirile de pe câmpul răsboiuluĭ în provinciile ocupate, iar Eliade, găsind prilejul bun, cerù și căpĕtă (1) voia de a scóte Curierul Românesc .

Deșì rostul întocmirilor politice rĕmâneà acum în séma noilor «cârmuitorĭ , înfăptuirea celor priinciósе cultureĭ publice câștigà puțin câte puțin nouĕ puterĭ: școlele vor fi reorganisate și îmbunătățite, tiparul (2) puteà să ajute rĕspândirea cărților folositóre și ideile găsiaŭ mijloc de a pătrunde pretutindenea prin canalul unuĭ ḑiar. Libertatea de a grăì și a lucrà erà, fără tăgadă, aspru țĕrmurită, dar și luptătoriĭ eraŭ puținĭ și nu toțĭ îndestul de pregătițĭ, nicĭ tot-deauna desinteresațĭ.

---

(1) Prin mijlocirea și sprijinul luĭ Const. Golescu, care, împreună cu Eliade, se legase din tómna anuluĭ 1827 (pe când din causa ciumeĭ se aflaŭ la Golescĭ) cu jurămînt la altarul bisericeĭ de a propagà și a împlinì cele cuprinse în articolele constitutive ale *Societățiĭ literare*, fondată de boerĭ în acel an la Bucurescĭ. Ca să dea acestora un început de înfăptuire, Golescu întemeià o școlă pe moșia sa și un internat pentru crescerea băeților din cele treĭ județe dimprejur: Argeș, Muscel și Dîmbovița. Școla fu pusă sub direcțiunea luĭ *Aaron Florian*, adus anume din Buda și pe care Eliade îl învĕță metoda lancasteriană.

Cu prilejul examenelor școleĭ din Golescĭ, Aaron Florian întocmì între altele și un mic *spectacol teatral*, în care eleviĭ (ceĭ maĭ mulțĭ feciorĭ de boerĭ și de negustorĭ) jucară scene din tragedia *Regulus*, tradusă în versurĭ de Ioan Văcărescu. Se ḑice chiar că o copilă, în vîrstă de 8 anĭ, a luĭ Gr. Leurdénu din Pitescĭ, declamă cu atâta foc, în cât ochiĭ tuturora se umplură de lacrimĭ de bucurie pentru o așà de pătrunḑetóre și binecuvîntată ispravă din partea unuĭ fraged copil . (*Issachar*, p. 78; — «Curierul românesc , Sept. 1830.)

(2) Eliade cumpĕrase tipografia Stolniculuĭ Clincénu și o pusese la disposițiunea celor carĭ vroiaŭ să lucreze în acéstă direcțiune. (*Issachar*, p. 78.)

Cu tóte acestea «Curierul Românesc» nu încetă de a da îndemn celor bine înzestraţĭ, ca ‹să tragă rodnică şi adîncă brazdă în ogorul artelor şi al literatureĭ». El însuşĭ le înlesnì ocasiunea, scoţênd odată pe lună fóia ‹Adaos litteral›, care cuprindeà lucrărĭ literare şi didactice de tot felul. (1) O mişcare plină de spornice menirĭ ţineà minţile deştepte şi încăldià inimile tuturora. Se simţià că lumea nóstră se trezise din amorţéla trecutuluĭ şi-şĭ luà îndrumare către lumină şi către adevĕr. Sufletele aveaŭ nevoe de înălţătóre îndemnurĭ, faptele de mântuitóre exemple!...

La Sf. Sava, Aristia, însufleţit cum erà de focul sacru al arteĭ, ţineà deosebite prelegerĭ asupra literatureĭ eroice şi dramatice, întrebuinţând dibăcia sa de bun cetitor şi de interpret al frumuseţilor poetice, pentru a le face să străbată şi în sufletul elevilor sĕĭ. Eliade, traducĕtorul luĭ Lord Byron şi al luĭ Lamartine, simţià crescênd din ce în ce maĭ mult împrejuru-ĭ numĕrul celor ademeniţĭ de versurile sale puternice şi înflăcărate şi nu zădărnicià maĭ cu sémă nicĭ un prilej de a sădì tot maĭ vie în inima tinerimiĭ dragostea despre cele înalte şi frumóse.

Aşà, profitând de sprijinul şi frăţésca ospitalitate ce dedeà Iancu Câmpinénu celor carĭ, împreună cu dînsul, lucraŭ la redeşteptarea consciinţeĭ naţionale, eĭ, orĭ de câte-orĭ aveaŭ să cetéscă vre-o lucrare, nu lipsiaŭ să cheme şi câţĭ-va şcolarĭ dintre ceĭ maĭ cu tragere de inimă orĭ maĭ cu băgare de sémă la lecţiunile de declamaţiune poetică ale dascăluluĭ lor. Cu încetul se formă ast-fel un *cerc de ascultătorĭ obicĭnuiţĭ,* carĭ, une-orĭ, luaŭ chiar parte la cetirea saŭ la recitarea unor bucăţĭ alese înadins.

La început se alcătuiră—drept petrecere—chiar micĭ spectacole, la carĭ aceĭ şcolarĭ—sub povăţuirea luĭ Aristia—jucaŭ câte o scenă orĭ câte un act din dramele şi comediile repertoriuluĭ clasic.

Acolo, C. A. Rosetti—cel maĭ talentat dintre dînşiĭ,—în vîrstă de 16—17 anĭ, erà, după propria-ĭ mărturisire (2), «*unul dintre primiĭ actorĭ* aĭ teatruluĭ născênd, ce se exersaŭ atuncĭ pentru întâia representaţiune, şi luĭ îĭ sunt dator, dice el, cele dintâĭ cuvinte de amor, de onóre, de patriotism, ce buzele îmĭ rostiră pentru întâia óră.

‹El mĕ învaţă pentru întâia óră a nu mĕ închinà la ómenĭ:

«Cine? Eŭ să-mĭ plec capul la farmece, la minunĭ?
‹Să tămâiŭ unuĭ fanatic, să cred ale luì minciunĭ?!...

(1) *Issachar*, p. 79.
(2) *Foiţa dramatică* a «Românuluĭ din 19 Novembre 1857.

«El mĕ făcù a ḑice pentru tótă viéţa mea:

«Nu, de-a ḑeilor dreptate Zopir fie pedepsit,
«Dacă libera mea mână şi curată veı vedé
«A linguşì viclenia şi tâlharï a mângâià...

‹Luï iï sunt dator cele dintâï... A! Ḑile frumóse, visurï, năluciri, închipuirï fericite ale fragedeï juneţï, ce v'aţï făcut voï óre? Cetitoriï ‹Românuluï» vor înţelege cu ce amor, cu câtă sete am alergat să vĕd, în vîrstnicia luï, pe acest tovarăş al juneţeï mele...»

Acolo, Iancu Florescu (Generalul), premiant al claseï de matematicï şi de limba francesă, jucà rolul Palmireï (1), Const. Ollănescu pe al luï Seid şi însuşï Aristia pe al luï Mahomet din tragedia *Fanatismul*, tradusă în versurï de I. Eliade.

Lucrurile luaŭ ast-fel proporţiunï vrednice de mĕsurï maï hotărîtóre. Cea dintâiŭ fu închiriarea uneï sale deosebite, în care, după eşirea din clasă, băeţiï puteaŭ să se exerseze ca într'un adevĕrat teatru; căcï eï, învĕţându-şï rolurile pe acasă, fără supraveghierea şi îndreptările unuï dascăl, se obicĭnuiaŭ cu greşelï de carï cu greŭ se puteaŭ desbărà.

Li se făcură apoï hlamide de pânză şi recuisite de hârtie poleită, pentru diferite piese, iar Aristia iï învĕţà cum să umble, cum să-şï ţie trupul şi mânile, cum să declame şi să-şï schimbe glasul după împrejurărï. Eliade făceà adesea pe suflorul, dar nu simţià greul când vorbià fie-care în deosebï, căcï îşï sciaŭ bine părţile de rost, ci numaï când eraŭ maï mulţï la olaltă, fiind-că saŭ unul luà vorba din gura altuia, saŭ nu prindeà la vreme replica. (2)

In aceste condiţiunï se aflaŭ de un an, când Eliade publică în No. 2 al «Curieruluï Românesc» din 1832, cele următóre, cu privire la unul dintre şcolariï Colegiuluï Sf. Sava: «Un copil fără părinţï şi lipsit de

---

(1) Generalul Florescu, distins elev şi bursier al Statuluï în colegiul Sf. Sava, îşï amintià adesea de epoca acésta şi recità chiar unele versurï din rolul Palmireï.

(2) Aceste amănunte le ţin de la tatăl meŭ, Const. Ollănescu, care fu un zelos elev al şcóleï filarmonice şi, înzestrat cum erà de o excelentă memorie, povestià cu cele maï micï amănunte împrejurările la carï luase o parte atât de activă.

Sala închiriată fu a Pitaruluï Andronache (de pe lângă Sărindar), unde se jucă şi teatru. Scena n'aveà perdea, iar culisele eraŭ de şipcï cu mucavà şi cu hărtie vopsită pe o parte cu copacï şi pe alta cu stâlpï orï păreţï de case. In sală eraŭ scaune trimise de pe la casele boerescï, pe carï şedeaŭ stăpâniï lor; ceï carï n'aveaŭ scaune şedeaŭ în picióre saŭ se aşezaŭ grecesce pe scândurï.

Veḑï şi scrisórea luï I. Curius din *Paginï pentru Istoria teatruluï* de Stefan Velescu, în «Revista Literară», No. 27, din 20 Octobre 1897.

orĭ-ce ajutor, până și de pânea cu care trebuià să-șĭ adórmă fómea, *ardênd însă de rîvna învĕțăturiĭ*», negăsind nicĭ slujbă, nicĭ milă de nicăerĭ pentru a se hrănì și a învĕțà, ajunsese să se facă *paznic de nópte*, de ceĭ carĭ strigă pe la rĕspântiĭ: *cine-ĭ acolo?* pentru ca cu simbria ce i se dedeà să pótă trăì și învĕțà maĭ departe. Drept aceea, pentru a venì în ajutorul acestuia și al școlarilor sĕrmanĭ, declară că a luat hotărîrea de *a se suì pe scenă împreună cu familia sa și cu alțĭ prietenĭ și a parastisì pe teatru in limba românéscă, de două orĭ pe lună.* Cu acelașì prilej el face și următórea încunosciințare: Acum se gătesce o tragedie în versurĭ, fórte cunoscută și intitulată *Fanatismul*, unde, fiind lipsă de o persónă care să facă pe Zeid, se dă de scire că cine se simte a puté face acest rol să se arate la redacțiune. Dacă acéstă persónă va fi întrebuințată, va primì pentru a sa ostenélă un dar de 300 leĭ, iar dacă nu va avé trebuință de ajutor, atuncĭ se va împărtășì dimpreună cu *întréga societate* de acea rĕsplătire ale căreia laude cresc în cer.»

Și *parastisì* într'adevĕr *pe teatru*, cu prieteniĭ și eleviĭ sĕĭ, dând *Césul de séră*, dramă într'un act de Kotzebue, tradusă în românesce de Marele Logofĕt I. Văcărescu, și scene din *Amfitrion* și din *Avarul* luĭ Molière, tot în românesce; iar în franțusesce *Zaira* luĭ Voltaire și în elinesce *Iunius Brutus* și *Oreste* de Alfieri.

Spun contemporaniĭ că *C. A. Rosetti* ar fi jucat cu atâta putere și cu o atât de firéscă cruḑime rolul tiranuluĭ Egist, în cât a spăimântat pe public și pe chiar profesorul sĕŭ Aristia. (1) Cu temperamentul sĕŭ entusiast și pasionat pentru orĭ-ce avînt înălțător de inimĭ și de mințĭ, erà lucru firesc să i se înflăcăreze ast-fel simțirea și să misce până în adînc sufletele tuturora cu o atât de stăpânitóre creațiune.

Vîlva fu mare și însuflețirea obștéscă nu maĭ puțin însemnată.

După ciumă, după răsboiŭ și după plecarea trupeĭ luĭ Kraiwig, lumea, lipsită atâta vreme de spectacole, erà bucurósă de acéstă mișcare teatrală, fie chiar și de două orĭ pe lună, după cum anunțase Eliade. Școlariĭ sĕrmanĭ din Sf. Sava (2) avură cu prisosință mijlóce de traiŭ,

---

(1) N. Philimon, *op. cit.*, II, p. 179.

(2) Din pricina răsboiuluĭ și a ciumeĭ, școla Sf. Sava fusese închisă de Rușĭ la 1828 și nu se deschise decât la 21 Iulie 1830 — provisoriŭ în Hanul Șerban Vodă, (de alt-fel Șerban Vodă Cantacuzino este și adevĕratul întemeiător al aceste școle românescĭ), — până ce localul Sf. Sava, ocupat de soldațĭ și de spital, să fie reparat. Definitiva strămutare se făcù în Decembre 1831, director fiind Archimand. Efrosin Poteca, profesor de istorie și filosofie. (V. A. Urechiă, *Ist. școlelor*, I, p. 134 și urm.)

Socot că d-l A. D. Xenopol face o confusiune în *Ist. Românilor*, VI, p. 148,

iar boeriĭ, ademeniţĭ de binevoitórele aparenţe ale Ruşilor, undiră chiar speranţa de a puté clădì un teatru. Se înjghebă o comisiune de boerĭ, în care Logof. Const. Cantacuzino aveà însărcinarea de a căpĕtà învoirea Guvernuluĭ, iar Baronul Meytani de a fi cassierul şi privighetorul zidiriĭ viitoruluĭ teatru. Se făcură liste de subscripţiune, dar fie înrîurirĭ ascunse, fie neîncredere în starea lăuntrică, fie alte pricinĭ, sumele promise nu fură îndestulătóre, aşà că se părăsì idea clădiriĭ şi se chibzuì cum să se repare sala cea arsă de la Cişméua roşie. (1)

Cu tóte aceste, încercarea de a se maĭ da representaţiunĭ în românesce întîmpinà tot maĭ multe greutăţĭ. Se simţià că lucrul nu făceà plăcere guvernuluĭ rusesc. Faptul îndrăsneţ că se jucase şi se proiectà să se maĭ jóce bucăţĭ traduse de Ioan Văcărescu —.exilat de Kisseleff pentru protestarea făcută în Obştésca Adunare împotriva numiriĭ Rusuluĭ Minciaki ca Preşedinte al comisiuniĭ pentru întocmirea Regulamentuluĭ Organic (2)—indispuse cu totul pe «Exelenţia Sa deplin Imputernicitul Impĕrătesc» în privirea slabelor şi nevinovatelor silinţe de a reînvià teatrul naţional. Se temeà ca nu cum-va scena română să nu fie prefăcută în tribună publică, de pe care — sub formă teatrală — să se trâmbiţeze şi să se rĕspândéscă în public «unele ideĭ înaintate, sprijinind libertatea şi democraţia, de către urmaşiĭ *carvunarilor* de la 1821» (3), căcĭ, numaĭ aflând că Ioan Văcărescu îşĭ scrià versurile cu litere latine, Kisseleff, care-l numià în batjocoră *poetul* (în loc de nebunul), se grăbì a-l calificà de «emisar al catolicismuluĭ». (4) N'ar fi fost de sigur princios intereselor puterniceĭ împĕraţiĭ—care pe faţă se arătà doritóre de progres şi de lumină pentru noĭ, pe când în realitate semĕnà zîzania şi neînţelegerile, pentru a-şĭ asigurà cât maĭ îndelungă stăpânire în ţéră—n'ar fi fost o bună chibzuială de a deschide capul şi a înflăcărà tocmaĭ ea inima Românuluĭ, prin pildele şi adevĕrurile ce ar fi învĕţat de la teatru, de la teatrul deschis orĭ-când şi orĭ-cuĭ, la care ceĭ mulţĭ şi ceĭ lesne credĕtorĭ ar fi avut slobodă intrare, ca la şcólă orĭ la biserică!

când dice că Marele Ban Gh. Filipescu adusese la 1829 pe Francesul Vaillant să reorganiseze Colegiul Sf. Sava, pe care apoĭ, visitându-l, Kisseleff rĕmase mirat de regula şi metoda organisăriĭ, căcĭ Vaillant n'a fost decât director al unuĭ internat — funcţionând pe lângă Sf. Sava — în care se primiaŭ solvenţĭ şi bursierĭ, post în care fu înlocuit la 1833 de profesorul G. Pop.

(1) Tradiţiune verbală: C. Bălcescu, C Ollănescu, Ion Ghica.

(2) A D. Xenopol, *Ist. Românilor*, VI, p. 98; - *Issachar*, p. 62.

(3) *Op cit.*, ibidem.

(4) *Issachar*, ibidem.

Drept aceea guvernul nu dete *ajutorul făgăduit la început*, cea maĭ mare parte a publiculuĭ făcù greutățĭ să plătéscă înainte abonamentul propus, a 19 galbenĭ olandezĭ de scaun pentru șése lunĭ, iar luĭ Aristia i se dete să înțelégă că: «n'ar fi nimerit să răpéscă școlarilor césurile trebuinciόse învĕțăturiĭ și, ca dascăl al stăpâniriĭ, ar face maĭ bine să-șĭ caute de trébă». (1)

Și doar Muscaliĭ, de la Ecaterina-cea-Mare și prin desele lor atingerĭ cu Francesiĭ, iubiaŭ teatrul, ba chiar socotiaŭ că nu este mijloc maĭ nimerit de influență — firesce lor favorabilă — asupra societățiĭ nόstre decât teatrul... de comediĭ franțusescĭ, de operă și de balet! Teatrul național, ca noŭ și nesigur element de cultură, li se păreà însă primejdios; de aceea încă mult timp avù el să sufere din pricina frămîntărilor de tot felul, fiind ast-fel privit ca unul dintre așezămintele όre-cum politice ale țăriĭ.

Iată pentru ce și debută în curînd o trupă de operă nemțéscă sub direcțiunea luĭ *Théodore Müller*, în noua sală de teatru pe care bucătarul italian *Ieronim Momolo* o clădì la 1833 pe locul Logofĕtuluĭ Iordache Slătinénu. (2)

(1) Aceste amănunte le țin de la tatăl meŭ, care cu părere de rĕŭ se vĕḑù lipsit — cu de-a sila — de cea maĭ plăcută și instructivă petrecere, precum spuneà.

(2) *Sala teatruluĭ clădită de Ieronim Momolo*, pe locul unde fusese Diorama la 1812 (la intersecțiunea stradelor Academieĭ și Nouă, de aḑĭ) pe locul luĭ Iordache Slătinénu (care la 1797 tradusese din grecesce în românesce, întâia piesă de teatru, editată în Sibiiŭ, tiparul luĭ Martin Hochmeister, numită *Achileos la Skiro*), erà din zid de paiantă cu moloz și căptușit pe din afară și pe dinăuntru cu scândurĭ. Sala, maĭ mult lungă decât largă, jόsă în tavan, aveà un rînd de lojĭ, despărțite între ele cu un stâlp de lemn, pe care erà așezată o lampă, 15 rîndurĭ de băncĭ de lemn învelite cu chembrică formând cele treĭ staluri, o galerie în fund pe șépte trepte cu lavițe gόle de lemn. Lângă scenă o lojă domnéscă fόrte mică, peste drum treĭ canapele pentru Curte.

Iluminațiunea se făceà cu lămpĭ cu uleiŭ de rapiță și lumînărĭ de seŭ; în loja domnéscă, făcută la 1834, ardeaŭ lumînărĭ de céră albă.

Tot mobilierul saleĭ, cum și decorurile sceneĭ, eraŭ proprietatea directoruluĭ Müller, care, neavênd fondurĭ, le făcuse parte prin subscripțiunĭ de abonament, parte pe credit, parte din ajutorul ce-ĭ deteră Rușiĭ și guvernul românesc. In lojĭ boeriĭ trimiteaŭ mobilele de-acasă: covόre, scaune, oglinḑĭ, așà că erà mare deosebire între ele și restul saleĭ. In orchestră eraŭ 36 de locurĭ pentru musicanțĭ. Candelabru în mijlocul saleĭ nu există, maĭ târḑiŭ se aninară căte-và lămpĭ, căcĭ erà prea întuneric. Intre staluri, pe la ușile laterale de sub lojĭ, eraŭ locurĭ de stat în piciόre, pe carĭ le ocupaŭ eleviĭ școleĭ filarmonice saŭ ceĭ de la Sf. Sava. Scena erà destul de mare, dar erà săracă de decorurĭ și fόrte primitiv făcută.

Actoriĭ se îmbrăcaŭ în treĭ camere și actrițele în douĕ camere, împreună. Alăturĭ de sala de spectacol erà o odaie mare, care servià de bufet.

Personalul acesteĭ trupe — care a rĕmas mulţĭ anĭ la noĭ — erà cât se póte de numeros şi de bine ales.

Artiştiĭ bărbaţĭ eraŭ: *Conti, Dannhorn, Herz, Köhler, Köpf, Krebs, Lange, Pollak, Ranftl, Spiegel, Weinpolter* şi *Zimmermann.* Artistele: d-na *Bauscher,* d-rele *Crsnitz, Gindl, Lange, Messengruber, Rieländer,* d-na *Ranftl,* d-rele *Frisa, Winkler,* d-na *Zimmermann* şi d-ra *Zeloni.*

Orchestra, compusă din 17 instrumentiştĭ, printre carĭ violonistul *Frantz Hochmann* (care a făcut parte din orchestra Teatruluĭ Naţional până la 1870) şi *Hauda,* flautistul *Sellner* fiul, clarinetistul *Ferlendis* (care a rĕmas în Bucurescĭ şi al căruĭ fiŭ, vreme îndelungată prima violină la teatru, trăesce încă), iar şef al orchestreĭ *Ioan Wachmann,* compositor şi violonist de merit, care a rĕmas la noĭ şi a luat o parte rodnică la desvoltarea musiceĭ în societatea şi şcólele nóstre. El a fost director de teatru, capelmaistru şi profesor al Conservatoriuluĭ de

In ganguri eraŭ puse, pentru încăldit, la câte patru lojĭ, o sobă de fer, iar în cele-lalte părţĭ sobe marĭ de fer prin colţurĭ şi sobe de zid.

Feciorii aşteptaŭ cu hainele stăpânilor pe la uşĭ, în intrare, în bufet (între acte), orĭ prin trăsurile înşirate pe treĭ rîndurĭ în curtea din fund a Slătinénuluĭ. Acest teatru, numit maĭ târdiŭ *teatrul vechiŭ* saŭ *teatrul cel mic* a servit până la 1853, când s'a inaugurat — sub domnia luĭ Vodă Ştirbei — actualul local al Teatruluĭ Naţional. Peste dărâmăturile teatruluĭ vechiŭ s'a construit actuala strada Nouă. (Tradiţiune verbală *C. Ollănescu, I. Ghica, Bălcescu*;— Curierul Romănesc , No. 34, din Octobre 1873;—«Cantor de avis», 1839.)

Momolo, care ţineà boltă de birt, cofetărie şi bĕuturĭ de tot felul, în acelaşĭ local unde sĕ aflà adĭ Capşa, se deosibià prin mâncărĭ italo-orientale şi chiar franţuzescĭ. Aşà curcanul umplut, numit *curcan ţintirom* (gentilhomme), baclavalele, îngheţatele şi tóte soiurile de rĕciturĭ eraŭ vestite la dînsul. Pe la 1839 a clădit de-asupra bolteĭ sale *o mare sală pentru club,* numită sala Momolo, orĭ sala Slătinénu (maĭ târdiŭ), în care se dedeaŭ balurile mascate ale nobilimiĭ, dintre carĭ maĭ ales cele cu carĭ s'a deschis sala Marţĭ 3 Ianuarie şi Joĭ 5 Ianuarie, în cursul carnavaluluĭ 1839, aŭ fost strălucite. Cele-lalte se dedeaŭ în sala luĭ Conduri din faţa oteluluĭ Concordia, uliţa Nemţéscă. El inaugură şi aşà numitele *Piknik-bal.* cu începere de la 14 Ianuarie acelaşĭ an. Aveà pentru acésta de tovarăş pe un alt Italian *Boreli,* iar «sala şi-a decorat-o după cel maĭ frumos gust, a întocmit şi orchestră prea bună şi prea frumósă compusă de d-l Wiest capelmaister şi 24 de bărbaţĭ vrednicĭ din miliţia naţională, ce sunt şcolariĭ sĕĭ . Balul de la 3 Ianuarie a fost atât de nobil, cât se póte asemănà cu orĭ-care bal din oraşele luminate din Europa. (Cantor de avis», No. 44, 47, 49, 54 din 1839).

In sala Slătinénu se făceaŭ şi nunţĭ. Ea a servit maĭ încóce pentru întrunirĭ electorale. Acolo s'a dat la 1870 faimosul banchet al colonieĭ germane Consuluīuĭ general Radowitz, cu ocasiunea căruia a isbucnit un fel de rĕscólă, pricinuind căderea ministeriuluĭ Ion Ghica (Simion Michălescu, autor dramatic, fiind Prefect de poliţie), a pus un moment în cumpĕnă abdicarea Principeluĭ Carol şi a adus pe conservatorĭ, cu d-l Laşcar Catargiu în cap, la putere.

musică şi declamaţiune, al căruia cap astăḑí e d-l Eduard Wachmann, vrednicul urmaş al părintelui sĕŭ. Orchestra erà completată, în ce privià trombónele, tobele şi timpanele, cu musica militară românéscă, care se înfiinţase atuncĭ.

Repertoriul erà fórte variat şi bogat, căcĭ într'un an, jucând de 15 orĭ pe lună, a dat cincĭ-ḑecĭ de spectacole nouĕ. Prima representaţiune fu în séra de 28 Decembre 1833, cu *Dona Violanta*.

In stagiunea de la Decembre 1834 — Decembre 1835, a dat 60 de opere.

Iată câte-va din cele maĭ însemnate: *Robin des bois*, *Muta di Portici*, *Fra-Diavolo*, *Zampa*, *La Dame blanche*, *Tancred*, *Cenerentola*, *Agnès Sorel*, *Sargines*, *Joseph et ses frères*, *Don Juan*, *Barbier de Séville*, *Othello*, *Les Braconniers* compusă de I. Wachmann, *Montechi et Capuletti*, *Barbe-bleue*, *Corradin*, *Dona Diana*, *Straniera*, *Jean de Paris*, *Comte Ory*, *Armida*, *Sémiramis*, *La Neige*, *La Fiancée*, *Les faux monnayeurs*, *Pré-aux-Clercs*, *Les Croisés en Egypte*, *Ludovico*, *Robert-le-Diable*, *Le Maçon et le serrurier*, *Le porteur d'eau*, *Marie* şi altele şi altele.

Intâia composiţiune *(les Braconniers)* a maestruluĭ Ioan Wachmann fu cântată la 11 Martie 1834.

La 31 Iulie, trupa dete *Bărbierul din Sevila* şi un prolog, *L'image du Prince*, cu ocasiunea «fericiteĭ sosirĭ a Inălţimiĭ Sale Prinţuluĭ Domnitor al Valachieĭ»; iar la 16 Octobre fu representaţiune de gală, *Cântec naţional* (probabil Imn) şi tot *Bărbierul* (în care d-ra Crsnitz, iar maĭ pe urmă d-na Zimmermann excelaŭ în rolul Rosineĭ), în onórea instalăriĭ Prinţuluĭ Domnitor Alexandru D. Ghica pe tronul ţĕriĭ. (1)

Dar Regulamentul Organic, alcătuit după instrucţiunile rusescĭ, trimis la Petersburg, modificat în puţine locurĭ şi votat de Adunările extraordinare întrunite într'adins, fusese întărit de Pórtă şi pus în lucrare la Iulie 1831 în Muntenia şi la Ianuarie 1832 în Moldova. (2) O eră nouă părea că începe acum pentru Principate, în carĭ pe alegerea Adunărilor obştescĭ se rezemà întregul aşezămînt al reformelor lăuntrice, cuprinse într'însul.

Libertatea însă, şi maĭ ales libertatea de a lucrà după cerinţele şi pentru propăşirea intereselor publice, eraŭ cu atât maĭ aspru îngră-

---

(1) Joseph Bauscher, *Almanach du théâtre de Bucarest* pour l'année 1835.

(2) Regulamentul Organic fu discutat şi modificat la Petersburg de o comisiune ad-hoc compusă din: Vornicul *Michail Sturdza* pentru Moldova şi Logof. *Alecu Villara* pentru Muntenia, avênd de secretar pe Aga *Gh. Assaki*, cum şi funcţionariĭ ruşĭ *Catacazi* şi *Minciaki* sub preşedinţa Ministruluĭ *Worontzoff-Daschkoff*.

dite, cu cât Rusia stăruià pe sub ascuns la îndeplinirea numaĭ a acelor puncte carĭ eraŭ prielnice intereselor sale. Românii şi cele românescĭ, deşì sub paza aparentă a «Inalteĭ Puterĭ Protectóre», eraŭ în realitate jertfa dibacelor uneltirĭ carĭ ţintiaŭ — prin aşà numita ocrotire a poporelor creştine — la preponderanţa eĭ exclusivă în afacerile politice ale Orientuluĭ Europeĭ.

Atuncĭ, din noŭ, ceĭ cu iubire de ţéră şi cu durere de inimă pentru binele obşteĭ se apropiară şi-şĭ deteră mâna, jurând a urmà maĭ departe îndeplinirea neisbânditelor încercărĭ: *de a da în doue rîndurĭ* (1) *viéţă şi îndreptare nouă némuluĭ.*

De-ocamdată, Ioan Câmpineanu şi Ioan Eliade întemeiară la Octobre 1833 o «Societate Filarmonică», cu scop de a lucrà *pe faţă* pentru «*cultura limbiĭ româneseĭ* şi *înaintarea literatureĭ, întinderea musiceĭ vocale şi instrumentale* în Principat, şi spre acésta *formarea unuĭ Teatru Naţional*».

Dacă Eliade este, cu drept cuvînt, apostolul reînvieriĭ nóstre literare, dacă prin mijlocirea luĭ Aristia aŭ tresărit cele dintâĭ simţirĭ artistice la noĭ, Câmpinénu, boer mare, adăpat la isvorul celuĭ maĭ curat patriotism, deprins din sînul familieĭ a preţuì libertatea în vrednicia omenéscă, iubitor al artelor şi al literatureĭ, fu nu numaĭ sprijinitorul generos, dar şi luptătorul pururea neobosit pentru existenţa şi propăşirea aceseĭ nobile întreprinderĭ. El, dacă s'a pus în capul «Societăţiĭ Filarmonice» şi a înfiinţat şcóla în care s'aŭ format atâţĭ artiştĭ dramaticĭ românĭ şi a devenit fondatorul teatruluĭ, a fost că vedeà într'acest ram al culturiĭ publice cevà maĭ mult decât o şcólă de năravurĭ: un mijloc de a da românismuluĭ un avînt şi de a deşteptà în popor simţul naţional. (2)

O asemenea faptă, cuprinḑĕtóre de atâtea însuşirĭ, aveà nevoe să fie înţelésă cel puţin de ceĭ maĭ rĕsăriţĭ şi ajutată de tótă lumea, ca să pótă merge înainte. Ceĭ tinerĭ, ceĭ entusiaştĭ şi încercaţiĭ patrioţĭ o îmbrăţişară numaĭ decât cu o căldurósă rîvnă, cel-lalţĭ — sfioşiĭ, şovăitoriĭ şi străiniĭ — o luară în sémă după ce-şĭ arătă vrednicia, precum se şi grăbiră a o nimicì, simţind că le póte fi supĕrătóre!

In casa luĭ Câmpinénu — în care se adunaŭ de obiceiŭ toţĭ ómeniĭ distinşĭ şi talentaţĭ de pe atuncĭ — se făceaŭ întrunirile membrilor societăţiĭ, peste *o sută* la numĕr (3), şi acolo se discutaŭ mĕsurile de

(1) Cele din 1821 şi 1827. Veḑĭ şi *Ist. Românilor* de A. D. Xenopol, VI, pp. 253 şi 254.

(2) Ion Ghica, *Scrisorĭ*, ed. 1887, p. 632.

(3) *Issachar*, p. 62.

luat în privința întemeerii maĭ înainte de tóte a uneĭ *şcóle de musică şi de declamaţiune*, în care să-şĭ pótă primì educaţiunea artistică eleviĭ şi elevele destinate teatruluĭ. Rîvna tuturor erà atât de mare, în cât iĭ făceà să créḑă că tóte-s putinciose şi le însuflà cele maĭ temeinice hotărîrĭ, nefăcênd vre-o deosebire între ceĭ carĭ puneaŭ mâna şi umĕrul la lucru şi ceĭ ce aveaŭ să tragă folos din săvîrşita lucrare. Din tóte părţile veniaŭ încuragiărĭ şi promisiunĭ, eleviĭ ceĭ maĭ silitorĭ din Colegiul Sf. Sava se socotiaŭ mîndri a fi părtaşĭ la ridicarea primeĭ scene române, tineriĭ cu dragoste de teatru îşĭ părăsiaŭ ocupaţiunile şi veniaŭ să se aşeze pe băncile şcóleĭ filarmonice, profesoriĭ îşĭ jertfiaŭ timpul şi interesele spre a se devotà nouluĭ aşezămînt şi toţĭ într'un avînt de vrednică însufleţire se legaŭ să nu-şĭ pregete nimic, pentru a isbutì cât maĭ bine şi cât maĭ curînd.

Drept aceea Câmpinénu ca supraveghetor şi Eliade ca director al acesteĭ şcóle îndreptară următórea jalbă:

«*Către cinstita Eforie a şcólelor.*

«Povăţuiţĭ de înştiinţarea cinstiteĭ Logofeţiĭ a celor bisericescĭ, publicată prin *Buletinul Oficial* de sub No. 50, din 2 Noembre anul 1833, jos însemnaţiĭ aŭ cinste a aduce la cunoscinţa cinst. Eforiĭ că şcóla de musică vocală, de declamaţie şi de literatură, întocmită după învoirea, dorinţa şi ajutorul a maĭ multe obraze, are a se deschide la 20 ale acesteĭ lunĭ. Spre sciinţa cinst. Eforiĭ de scopul învĕţăturilor acesteĭ şcolĭ, de profesoriĭ eĭ şi de şirul învĕţăturilor, jos însemnaţiĭ alăturăm aicea fóia «Curieruluĭ Românesc» de sub No. 711 din 834 Ianuarie 7.

(iscăliţĭ) «*Câmpinénu, I. Eliade.*

«1834 Ian. 19, Bucurescĭ, No. 1.»

Acéstă cerere erà neapĕrat trebuinciósă, în faţa art. 364 al Regulamentuluĭ Organic, care în § al 3-lea glăsuià ast-fel:

«Tóte şcólele particulare, ce sunt acuma întocmite şi ce se vor maĭ întocmì de acum înainte, să fie cunoscute stăpâniriĭ, şi ea va avé băgare de sémă asupra sistemeĭ învĕţăturilor, ce se cuvine a se ţiné în fieşĭ-care şcólă, prin mijlocirea Forieĭ şcólelor.»

Pe acest temeiŭ Logofeţia celor bisericescĭ (de care atârnaŭ şcólele) făcuse pomenita «înşciinţare», căcĭ fără comunicarea staturilor, pentru orînduiala ce are a se urmà la învĕţătură şi pentru temeiurile ce aŭ întru tóte a se păzì şi a programeĭ de împărţirea clasurilor, pentru osebite învĕţăturĭ» — nimenĭ nu erà volnic de a deschide şi a ţiné o şcólă privată.

Tóte acestea sunt pe larg desfăşurate în articolul de maĭ jos, al

«Curieruluĭ Românesc», care cuprinde atât profesiunea de credinţă, cât şi programul studiilor şi temeiul întocmirilor Societăţiĭ.

Un lucru, ce rĕsare însă neîndoios din cele scrise şi făptuite cu acest prilej, este însemnătatea deosebită ce se dedeà teatruluĭ ca element de cultură naţională. De alt-fel, fie-care pas al *celor de atuncĭ* întru acésta, pe lângă dovada patriotismuluĭ şi energieĭ lor, ne dă nouĕ *celor de astăḑĭ* atâtea pilde bune de urmat şi atâtea învĕţăminte, că avem o datorie de a le cunósce — pentru a le preţuì pe tóte şi a le urmà, dacă se póte.

Iată ḑisul articol scris de Eliade, care este şi cel dintâiŭ act dat în cunoscinţa publiculuĭ despre «*Societatea filarmonică*»:

«Cea maĭ mare parte din boerĭ şi alţĭ cetăţenĭ pătrunşĭ de adevĕrul cel dovedit de atâtea vécurĭ, că teatrul însoţit cu învĕţătură publică este cel maĭ de-adreptul şi sigur mijloc de a dărăpănà obiceiurile cele urîte şi a formà gustul uneĭ naţiĭ, toţĭ într'o pornire şi într'un cuget prin tóte clasele aŭ început a-şĭ arătà dorinţa cea mare, a se chibzuì mijlócele spre a puté cu vreme a se dobândì un teatru naţional. Aşà s'a găsit cu cale a se formà o tovărăşie saŭ *Societate Filarmonică*, ale căreia mădulare fiesce-care va contribuì câte un ce pe an, spre a se întocmì o şcólă de literatură, declamaţie şi musică vocală, şi scopul acesteĭ şcolĭ să fie a pregătì tinerĭ, prin care, pe de o parte, să putem avé un teatru şi, de alta, să se introducă şi să se întindă în Principat musica vocală. Amatorĭ s'aŭ aflat îndestuĭ spre a se numì soţĭ şi, prin a lor dărnicie plină de rîvnă, s'a şi adunat o sumă de banĭ cu care să se pótă acoperì tóte cheltuelile spre acésta. Numele amatorilor şi sumele ce aŭ dat se vor face cunoscut în vre-una din foile viitóre.

«Cu baniĭ adunaţĭ se va închirià o casă pentru şcóla sus pomenită, se vor plătì profesoriĭ trebuincioşĭ, se vor pune în pension spre învĕţătură un numĕr de cincĭ fete de-ocamdată, cu tóte cele trebuinciόse, hrană şi îmbrăcăminte, se vor întîmpinà trebuinciósele şcóleĭ, ş. c. l.

«D-l *Eliad* va fi directorul acesteĭ şcolĭ şi cassierul societăţiĭ şi la vreme va da socotélă înaintea soţilor atât despre a sa direcţiune, cât şi despre întrebuinţarea banilor casseĭ, şi adunările societăţiĭ se vor face din vreme în vreme, pentru chibzuirile înaintăriĭ acesteĭ întreprinderĭ, în aceeaşĭ sală de învĕţătură.

«D-l *Bongianini* va fi profesorul de musică, a căruia destoinicie şi talent s'aŭ recunoscut şi în cele maĭ înaintate întru civilisaţiune locurĭ. D-luĭ va cercetà la început dispoziţiunile tinerilor ce vor dorì a se da spre învĕţătura acesteĭ frumóse arte şi va alege un numĕr până la 12, cu care va urmà învĕţăturile sale.

«D-l *Aristia* va fi profesorul de declamaţiune, carele va începe cursul sĕŭ maĭ întâiŭ a deprinde pe tinerĭ întru cetirea cea curată, a păzì punctuaţia, a apĕsà cetirea după duhul periódelor, introducênd pe cetitorĭ în înţelesul celor scrise.

«Al doilea, va păşì întru cetirea cea adevĕrată a versurilor, apĕrând pe cât se va puté pe cetitor de a face a se audì monotonia rimeĭ.

«Al treilea, va trece întru a arătà patimele şi caracterele, imitând pe cât va puté natura.

«Al patrulea, va înaintà întru facerea gestelor (hironomie), întru mişcarea musculilor, întru luarea posiţiunilor interesante vederiĭ şi picturiĭ şi întru zugrăvirea cea adevĕrată a patimelor şi caracterelor.

«Al cincilea şi în sfîrşit, va ajunge prin unire la un loc de maĭ mulţĭ tinerĭ în partea cea dramatică.

«D-l Eliad va fi profesor şi de literatură, pregătitor cu teoria acelora ce d-l Aristia va pune în lucrare prin declamaţiune şi, spre înlesnirea cheltuelilor casseĭ, va face lecţiunile sale gratis.

«Lecţiunile sale vor fi despre elocuenţă şi felurile eĭ, despre stil şi felurile luĭ, despre înalt, simplu saŭ jos, despre frumos, despre gust, despre prosă şi poesie, despre felurile poesieĭ, o prescurtă istorie a literatureĭ naţiunilor celor maĭ însemnate, autoriĭ ceĭ maĭ vestiţĭ aĭ acestor naţiunĭ, capo-d'operele saŭ scrierile lor cele maĭ însemnate, şi în sfîrşit va face un curs deosebit despre poesia sfîntă saŭ cea ovreiască şi aĭ căreia autorĭ saŭ proorocĭ sunt traduşĭ în limba nóstră, şi din a căreia rodnicie de frumuseţĭ vor fi scóse cele maĭ multe exemple despre înalt şi frumos, carĭ se află cu îmbelşugare şi póte că nicăierĭ cu atâta într'aripare ca în psalmiĭ luĭ David, ceĭ cântaţĭ pe vîrful şi în pólele Libanuluĭ, şi în elegiile plângeróse ale luĭ Ieremia, cele suspinate pe malurile Iordanuluĭ. Limba bisericeĭ el o va avé drept temeiŭ, spre a formà alcătuirea şcolarilor sĕĭ în deprinderile ce vor face, dându-le drept model urzéla limbiĭ scripturiĭ, întocmită cu atâta înţelepciune de părinţiĭ noştri.

«Spre înlesnirea şcolarilor şi spre întinderea acestor lecţiunĭ la maĭ mulţĭ doritorĭ, cea din urmă faţă a «Curieruluĭ Românesc» va fi hotărîtă spre publicarea lor, de unde fără greutatea scrisuluĭ le vor avé şcolariĭ gratis, şi vremea scrieriĭ se va puté întrebuinţà spre alte băgărĭ de sémă folositóre.

«Cursul literaturiĭ şi al declamaţiuniĭ va fi slobod de obşte la orĭ-ce tînĕr, fără să fie supus la nicĭ un fel de condiţie (se înţelege însă la tineriĭ carĭ saŭ în colegiul din Sf. Sava, saŭ în alte şcolĭ private, vor fi urmat în vre-o limbă încaĭ învĕţăturile a câte-va clase de umanióre).

«Pentru lecţiunile literatureĭ, carĭ privesc spre cunóscerea frumuseţilor autorilor şi scrisuluĭ, şi prin urmare spre a şi le însuşì cine-va este de prisos de a maĭ vorbì, fiind cunoscute de orĭ-cine; iar pentru declamaţiune, care, din multe întîmplărĭ a fost neîngrijită şi prin urmare necunoscută, mĕ socotesc a face câte-va însemnărĭ spre îndemnul tinerimiĭ către ascultarea acesteĭ lecţiunĭ atât de folositóre.

«Un bun declamator este pentru o limbă ceea ce este şi un bun artist musicant pentru executarea uneĭ bucăţĭ musicale. In zadar un compositor şi-ar alcătuì operele sale, căcĭ tot meşteşugul sĕŭ ar rĕmâné mort, fără ispravă şi chiar necunoscut, dacă artiştĭ asemenea luĭ, saŭ aprópe de a luĭ învĕ-

ţătură, nu s'ar aflà să execute cu destoinicia, expresia şi înfocarea cea cuviinciósă composiţiile luĭ. Cea maĭ desăvîrşită şi cea maĭ atingĕtóre arie, cântată de un nedestoinic cântăreţ, în loc de întinerire a inimiĭ, ar pricinuì spaimă ascultătoruluĭ. In zadar un orator saŭ un poet şi-ar alcătuì cuvintele saŭ poemele sale, căcĭ vor fi departe de a săvîrşi isprava cea dorită, dacă nu vor fi cetite, saŭ de dînşiĭ, saŭ de cetitoriĭ lor, cu expresia cea clară şi potrivită duhuluĭ celor scrise. Declamaţia saŭ cetirea cea buuă trebue să facă în duhul ascultătoruluĭ aceeaşĭ întipărire şi ispravă, care musica o săvîrşesce in inima luĭ.

«In zadar un preot s'ar suì pe amvon să predice moralul evanghelieĭ, dacă cetirea saŭ glasul sĕŭ cel sĕlbatic şi nepotrivit cu marea cuviinţă a nevrednicieĭ sale ar sperià pe ascultătorĭ, saŭ ar aduce o ispită de şóptă în locaşul Domnuluĭ. In zadar un învĕţat, pe catedra sa profesorală, ar cugetà să arunce sĕmînţa învĕţăturilor sale în inimile şcolarilor sĕĭ, dacă pe lângă al sĕŭ metod nu ar unì şi o limbă saŭ rostire didactică şi deşteptătóre unde trebue. In zadar un avocat ar nădăjduì să câştige inimile judecătorilor, dacă tótă elocuenţa sa de tribunal ar socotì-o numaĭ în nisce ţesĕturĭ încurcate şi în nisce strigărĭ netrebnice şi vrednice de osîndă într'un locaş însuflător de sfială şi icónă a tribunaluluĭ ceresc.

«In zadar un General s'ar încercà să înverşuneze duhurile şi inimile soldaţilor sĕĭ, arătându-le pe vrăjmaş, dacă mişcările sale cele de Tersit nu vor putè să mérgă în acelaşĭ paralel cu ale vitézuluĭ, care sub piciórele sale iartă pe protivnicul sĕŭ cel învins, saŭ dacă glasul sĕŭ nu va putè să detune cu aceeaşĭ putere şi vibrare întocmaĭ ca al trîmbiţeĭ ceĭ vestitóre de biruinţă. In sfîrşit, în zadar un actor s'ar suì pe scenă ca să ne înfăţişeze vécurile trecute, patimele şi virtuţile, ca să ne înveţe saŭ să ne pricinuiască petrecerea, dacă mişcările sale cele stângace, dacă glasul sĕŭ cel necioplit şi neimitator şi dacă musculaţia obrazuluĭ sĕŭ nu se vor potrivì cu persóna ce ne arată.

«Aceste povăţuirĭ şi deprinderĭ se învaţă cu desăvîrşire numaĭ prin declamaţie şi, prin urmare, acéstă învĕţătură este de trebuinţă la tótă trépta de cetăţean. Câţĭ ómenĭ şi-aŭ aflat a lor norocire şi aŭ scăpat de multe primejdiĭ numaĭ prin a lor frumósă înfăţişare şi rostire! Şi iar la câţĭ bărbaţĭ destoinicĭ şi învĕţaţĭ le-aŭ fost pricină de neisbutire şi chiar de nenorocire numaĭ a lor rece şi necioplită manieră de înfăţişare şi rostire! Acéstă însuşire este înăscută în om maĭ mult şi maĭ puţin, ca şi cântarea, ca şi elocuenţa, ca şi poesia, şi un declamator povăţuit numaĭ de pornirea sa cea firéscă póte să trécă înaintea unuĭ artist, întocmaĭ ca un cântăreţ saŭ versificator povăţuiţĭ numaĭ de fire, înaintea unuĭ musicant şi poet, care pe lângă fire a adăogat şi învĕţăturile pregătitóre şi băgările de sémă şi aflările a maĭ multor bărbaţĭ din maĭ multe vécurĭ adunate la un loc.

«Dacă scrierea saŭ cărţile uneĭ limbĭ este trupul literatureĭ uneĭ naţiunĭ, declamaţiunea este sufletul eĭ; fără dînsa literatura este ca mórtă şi nicĭ odată nu va face isprava unuĭ trup însufleţit. Póte să vadă cine-va forma şi mă-

rimea eĭ, întocmaĭ precum vede trupul uneĭ tinere de o frumuseţe îngerêscă, saŭ a unuĭ bĕtrân încuviinţat de o formă uriaşă, care a ţintat vederea şi mărirea a maĭ multor vécurĭ, însă galben, îngheţat şi fără de simţire; şi nicĭ odată nu va audì glasul cel încântător saŭ bărbătesc şi plin de putere, care să ne întinereze inimile şi să ne pornéscă lacrimile, saŭ să ne deştepte şi să ne pue pe cugetarea cea cuviinciósă, nicĭ odată nu va fi pătruns de glasul cel adevĕrat al ḑînelor celor frumóse, nicĭ odată nu va simţì puterea cea energică a elocuenţeĭ luĭ Demosten şi Ciceron, farmecul şi insuflarea luĭ Omer şi Virgiliu, strămutările şi răpirile luĭ Pindar şi David, fără electricitatea cea dătătóre de viéţă a declamaţiunii.

«După ce am arătat scopul cel aţintător al acesteĭ şcóle şi învĕţăturilor ce se vor urmà într'însa, acum se face cunoscut că cursul acestor învĕţăturĭ se vor începe de la 15 ale acesteĭ lunĭ Ianuarie de-ocamdată, în casele d-luĭ Pitaruluĭ Dincă Boerescu, în dosul Sf. Sava şi peste drum de d-l Câmpinénu. Câţĭ din tinerĭ vor dorì a urmà cursurile arătate se vor îndreptà la redactorul gazeteĭ, unde vor găsì pe d-l Eliad tot-deauna până la 12, şi se vor înscrie în lista şcolarilor.

«In cât pentru fete, am arătat că se vor pune în pension spre învĕţătură, cu îmbrăcămintea, hrana şi cele trebuinciόse din casa societăţiĭ. Se va alege un numĕr până la cincĭ copile, cu principiurĭ bune şi moral şi cu dispoziţiunĭ de musică, şi învĕţăturile ce li se vor da în pension vor fi limba românéscă şi franţuséscă, declamaţiunea, musica vocală şi danţul. Câţĭ din părinţĭ vor dorì ca fiicele d-lor să urmeze aceste învĕţăturĭ folositóre şi pe urmă să le hotărască de artiste, să bine-voiască a se îndreptà asemenea la redactor, de diminéţă pînă la prânḑ, de unde vor fi povăţuiţĭ către d-l Bongianini, întru ceea ce privesce spre a se cercetà copilele la disposiţiunile ce aŭ la musică. Pentru cheltuelile însă ce societatea va face spre crescerea fiicelor d-lor, vor da încredinţarea că, sfîrşindu-şĭ învĕţăturile, se vor hotărì întru acéstă carieră.»

Decĭ şcóla fu de-ocamdată deschisă în casele Pitaruluĭ Dincă Boerescu, în dosul Sf. Sava şi peste drum de Câmpinénu.

Inmulţindu-se apoĭ numĕrul elevilor, lecţiunile se ţinură în sala claseĭ I-a din colegiul Sf. Sava; după aceea şcóla fu strămutată în nisce odăĭ aprópe de casele luĭ Racottă, din mahalua Dudesculuĭ (1), odăĭ în carĭ locuià însuşĭ Eliade şi unde-şĭ aveà şi tipografia. Maĭ târḑiŭ, fiind trebuinţă de un local maĭ încăpător, se închirià nisce case în Uliţa Nemţéscă (2) şi, de acì, după vre-o patru lunĭ, şcóla se mută în încăperile de alăturea cu sala din curtea Slătinénuluĭ. (3)

Ceĭ dintâĭ profesorĭ aĭ şcóleĭ filarmonice fură:

(1) Cam pe unde sunt aḑĭ băile luĭ Mitraszewski.

(2) Sala luĭ *Conduri* unde se dedeaŭ balurĭ mascate populare.

(3) Astăḑĭ otelul Capşa.

Ioan Eliade: Director şi cassier, predà literatura şi mitologia;
C. Aristia: mimica şi declamaţiunea;
Costache Michalache (Michăileanu): limba română (la eleve);
Bongianini, apoĭ *Conti*: musica vocală;
Schlaf: piano;
Duport: danţul şi scrima;
Winterhalder, secretar-bibliotecar, istoria artelor.

Şcóla începu cu 20 de elevĭ, dintre carĭ:

Domnişórele: *Frosa Vlasto, Caliopi, Raliţa Michalache, Lang* şi *Elenca*;

Domniĭ: *Nicu Andronescu, Const. Ollănescu, Ioan Curie, C. Mincu* (Minculescu), *N. Diamand, Costache Michalache, Ioan Râmnicénu, Ioan Lăscărescu, C. Dimitriu, S. Petrescu, A. Ciuculescu, Gh. Burolénu, L. Tângovénu, A. Simionescu* şi *P. Boalgher.*

Maĭ târḑiŭ ajunseră a fi 30. In cursul anuluĭ 1835 intră în şcólă *Costache Caragiale.*

Cele cincĭ eleve fură ţinute în pension, întâiŭ la Duport (în casele de lângă biserica Stavropoleos), apoĭ la Vaillant (aprópe de Hanul Golesculuĭ).

Eleviĭ la început trăiaŭ cu din al lor, dar maĭ târḑiŭ (26 Novembre 1834) li se făcù léfă, la ceĭ maĭ bunĭ 80 de leĭ, la ceĭ-alţĭ 70, 60, 40 de leĭ pe lună, cu condiţiune de a da «înscris adeverit de părinţĭ şi întărit de tribunalul de comerţ, că sfîrşindu-şĭ cursurile învĕţăturilor, să... slujiască în teatru naţional anĭ îndoiţĭ decât aceea în carĭ s'aŭ aflat şcolarĭ». (1)

Şcóla era întreţinută cu contribuţiunĭ private, carĭ de la 1 Decembre 1833 (data înfiinţăriĭ societăţiĭ) şi până la 1 Septembre 1834 s'aŭ urcat la suma de 16.518 leĭ şi aŭ fost plătite de către:

Galbenĭ pe lună			Total în leĭ
1	D-l	Aristia până la 1 Septembre	288
1	»	Banul Bălénu, pe un an	768
1	»	A. Belul până la 1 Septembre	288
1	»	C. Brăiloiul până la 1 Octombre. . . .	320
1	»	Sc. Bărcănescul până la 1 Iunie. . . .	192
2	»	Marele Postelnic G. Bibescu până la 1 August.	512
1	»	Stolnicul Brătianul	256
1	»	Medeln. Budiştényl	256
1	»	Hatmanul A. Villara, 1 August	256

(1) *Lucrările Societ. filarmonice,* o broşură din 1835, pp. 26 şi 27.

Galbenĭ pe lună			Total în leĭ
1	D-l	I. Vlădoianul, la 1 Iunie	192
1	»	D. Viliè, 10 galbenĭ pe an, iar pe 6 lunĭ.	160
1	»	Căpitanul Voinescu II, până la 1 Maiŭ. .	160
1	»	Hrist. Vrana, până la 1 Maiŭ	160
2	»	Spătarul C. Ghica, până la 1 Februarie. .	128
1	»	Dvorn. Dim. Ghica, până la 1 Iulie. . .	224
1	»	Maiorul N. Golescul, până la 1 Februarie.	128
1	»	Cămin. Dădulescul, până la 1 Septembre.	288
1/2	»	N. Daniilopulo, până la 1 Iunie	96
3	»	I. Eliad, până la 1 Septembre	894
—	»	Vist. N. Ionescul, 10 galbenĭ pe an, începênd de la 1 Iulie, iar pe 6 lunĭ. . . .	160
1/2	»	Log. C. Cantacuzino, până la 1 Octombre	160
1	»	Aga M. Cantacuzino, până la 1 Iulie . .	224
—	»	Clucer Grg. Cantacuzino, până la 1 Iunie	384
—	»	Colonelul Cămpinénul, pe un an (1) . .	1536
1	»	Căpitanul Cornescul, până la 1 Aprilie .	128
1/2	»	Căpitanul Costescu, până la 1 Aprilie. .	64
1	»	Maiorul Kretzulescu I, pe un an. . . .	384
1	»	M. Lahovari, pe un an	384
1	»	Cămin. C. Manu, până la 1 Iunie . . .	192
1	»	Comisul I. Manu, până la 1 August . .	256
2	»	Michălescu, până la 1 August	512
—	»	Dvorn. A. Nenciulescu, 25 galbenĭ pe an, plătițĭ	800
1	»	Colonelul Nojin, până la 1 Noembre . .	352
2	»	I. Oteteleşanu, până la 1 Iunie.	384
2	»	T. Opranu, pe un an	768
1/2	»	Maiorul Popescu, până la 1 Iunie . . .	96
1	»	Poenaru, directorul şcólelor, până la 1 Sept.	288
2	»	T. Paladi, începênd de la 1 Aprilie, 10 galbenĭ pe an, iar pe 6 lunĭ	160
1	»	I. Roset, până la 1 Octombre	320
1	»	Scr. Roset, pe un an	384
1/2	»	Parucic. A. Roset, până la 1 Ianuarie. .	96
1/2	»	Grg. Racoviță, până la 1 August. . . .	256
1/2	»	Slug. Rioşanul, pe un an	192
2	»	I. Slătinénu, până la 1 Iunie	384
1	»	Căpitanul Socolescu, până la 1 Octombre	320
1/2	»	Parucic. Stoica, până la 1 Iunie	76

(1) Afară de aceştia, D-luĭ a dăruit şcolarilor şi şcolărițelor la examen 60 galbenĭ.

Galbenî pe lună			Total în leî
2	D-l	I. Trăsnea, până la 1 Iulie	448
1	»	C. Faca, până la 1 Iunie.	192
3	»	Dvrn. A Filipescu, până la 1 Iunie. . .	576
3	»	Colonelul C. Filipescu, până la 1 Febr.	192
1	»	Parucic. M. Filipescu, până la 1 Februarie	64
1	»	Căpitanul Ciocărdia, până la 1 Iunie. .	193
		Total .	16.518

Cheltuelile pe fie-care lună se ridicaŭ la 4730 de leĭ, dintre carĭ:

	Leĭ
Profesoruluĭ de declamaţiune.	441
» » limba francesă	189
» » musică	630
» » limba română, pentru fete . .	100
» » danţ şi scrimă	300
Salariul pentru patru fete în pensionat. . . .	440
Salariul pentru 16 şcolarĭ	1.100
Chiria saleĭ pentru lecţiunĭ.	530
Spese întîmplătóre: lemne, lumină, tipar etc. .	1.000
Total . .	4.730

După trecerea de şépte lunĭ, în cursul cărora eleviĭ luară lecţiunĭ de literatură, de declamaţiune, de musică vocală şi făcură exerciţiĭ de artă dramatică, învĕţând două bucăţĭ clasice, una tragică: *Mahomet* saŭ *Fanatismul* de Voltaire, şi alta comică: *Amfitrion* de Molière, amîndouĕ traduse de Eliade, se ţinù în séra de 29 August 1834 ***întâiul examen public al şcóleĭ filarmonice***, la care asistară membriĭ societăţiĭ şi din notabiliĭ capitaleĭ, câţĭ putură încăpé în sala teatruluĭ.

Inainte de a se începe examenul (1), Ioan Eliade, directorul şcóleĭ, a venit pe scenă înaintea publiculuĭ şi a rostit următórea cuvîntare plină de dragoste pentru artă şi de patriotism:

«*Domniĭ meĭ,*

«Dacă istoria pentru întîmplările celor trecute este o povestire numaĭ, teatrul ni le înfăţişéză însuşĭ; dacă ea ne descrie patimele, greşelile şi virtuţile ómenilor celor însemnaţĭ, teatrul ni le arată însufleţite. Achiliĭ, Orestiĭ, Brutiĭ, Egistiĭ, Alexandriĭ, Siliĭ, Cesariĭ, Neroniĭ nu sunt maĭ mult nisce

(1) Se ḑice că examenul erà să fie făcut la sfîrşitul luĭ Iunie, dar cum eleviĭ aveaŭ să se producă în tragedia *Mahomet*, care atât prin numele, cât şi prin acţiunea sa, puteà atinge susceptibilitatea Turcilor, maĭ ales că tocmaĭ în acelaşi timp sosise un Paşă mare la Giurgiu şi-ĭ erà témă direcţiuniĭ şcóleĭ de vre-un neajuns, a aşteptat până a plecat Paşa pentru ca să se facă examenul.

nume numaĭ, de carĭ ne aducem aminte cu cinstire saŭ cu grózǎ; scena ne strămntă peste vécurĭ și ne înfățișéză pe însușĭ ómeniĭ aceștia, ca nisce modele însuflețite de virtute saŭ de vițiŭ.

«Istoriciĭ aŭ vrut să arate Prinților și noródelor eroismul și slăbiciunea națiilor ce aŭ stătut asupra pămîntuluĭ și printr'însele să povățuiască pe cele de acum; însă poețiĭ dramaticĭ aŭ făcut isprăvile cele maĭ minunate, și dacă moraliștiĭ prin învěțăturile lor aŭ vrut să dărapene obiceiurile cele ruginite și urîcióse, comedia, prin batjocura sa, luând în rîs prejudețele și urîtele năravurĭ, a fost biciul cel maĭ grozav al vițiuluĭ celuĭ îngâmfat. Adevěrul acesta cunoscut din vremile cele maĭ vechĭ a străbătut vécurile și a ajuns până la noĭ.

«Greciĭ, Romaniĭ, națiile cele maĭ luminate din ḑiua de astăḑĭ l'aŭ cercetat de aprópe și s'aŭ folosit dintr'însul; și acolo teatrul și-a făcut isprăvile sale cele maĭ adevěrate, unde s'a și întrebuințat după cugetul sěŭ cel maĭ adevěrat. Școla recomendéză și insuflă binele, teatrul batjocoresce și dărapană rěul, și legile însoțite cu religia vecĭnicesc patimele cele prefăcute în virtuțĭ, nelăsând a se apropia vițiul de dînsele, ca, otrăvindu-le, să le rěscóle împotriva ferıcirıĭ nóstre. După întemeerea școlelor în limba națională, după întocmirile cele mântuitóre ale Regulamentuluĭ Organic, idea teatruluĭ național abiă s'a ivit, și tot într'aceeașĭ vreme s'a și simțit însemnătórea luĭ trebuință, și tot într'aceeașĭ vreme miĭ de inimĭ aŭ fost într'o glăsuire, mulțime de bărbațĭ aŭ fost gata a se întrece cu a lor însășĭ cheltuială să încépă și să ție acéstă întocmire folositóre. Rîvna lor, domniĭ meĭ, i-aŭ făcut să créḑă tóte putinciόse și le-a însuflat tot creḑămîntul asupra acelora ce i-aŭ însărcinat cu formarea teatruluĭ național; și cu adevěrat acéstă înflăcărată dorință a fost făcětóre de minunĭ, că și profesorĭ și școlarĭ s'aŭ socotit și s'aŭ făcut mădularĭ aĭ acesteĭ societățĭ, aŭ luat lucrul acesta ca însușĭ al lor și cu cele maĭ obositóre silințe s'aŭ grăbit a se face și a se arătà vrednicĭ de rîvna, încredințarea și generositatea mădulărilor Societățiĭ filarmonice.

«Cu suma ce pe tótă luna se adună în cassa societățiĭ până la 70 împěrătescĭ, s'a închiriat o zidire și s'a mobilat cu cele trebuincióse, s'a pus în pension cincĭ fete cu hrana, îmbrăcămintea și învěțătura societățiĭ, s'a orînduit profesorĭ de declamație d-l Aristia, de musica vocală până la o vreme d-l Bongianini și astăḑĭ în lucrare d-l Conti, de dans d-l Diupor, carele este însărcinat cu pensionul fetelor; s'aŭ ținut și alte cheltuelĭ neapěrate și întîmplătóre ale școleĭ, s'aŭ făcut hainele celor maĭ de căpetenie personaje ale tragedieĭ de astă séră și avem o economie ca de 170 galbenĭ de la mulțĭ din soțĭ, carĭ se află afară din capitală și nu a putut până acum cassa a-ĭ strînge.

«In vreme de șépte lunĭ, s'a făcut un mic curs de literatură, spre a pregătì pe școlarĭ a simțì frumusețele poeților dramaticĭ; s'aŭ exersat școlariĭ la declamație, dânduli-se înainte maĭ multe scrierĭ în prosă și în versurĭ; s'aŭ deprins pe cât a ertat vremea și întîmplările întru musica

vocală şi aŭ început, spre formarea unuĭ balet şi graţiósa mlădiere a trupuluĭ, exerciţiile danţuluĭ. D-l Aristia în vremea acésta a nesocotit tot felul de ostenélă şi rîvna celuĭ maĭ înfocat patriot, făcêndu-se şi mădular al societăţiĭ, a jertfit şi vreme şi odihnă şi a adus lucrul ca astăḑĭ să îndrăsnéscă a suì pe scenă înaintea d-vóstre tragedia intitulată *Fanatismul.*

«Prin începuturile d-luĭ Bongianini, madam Caliope, una din şcolarele şcóleĭ domnieĭ-vóstre, cutéză, acompaniată de d-l Şlaf, să cânte cavatina din opera luĭ Bellini *Piratul.*

«D-l Diupor, în tótă vremea ce şcolarele aŭ fost încredinţate sub îngrijirea dumné-luĭ şi d-neĭ madameĭ soţieĭ dumi-sale, s'a arătat către dînsele întocmaĭ ca un tată de familie, silindu-se a le insuflà moralul şi buna cuviinţă şi a le deprinde pe cât s'a putut întru buna şi plăcuta purtare a trupuluĭ şi a mişcărilor.

«D-l Michalache Costache, care astăḑĭ debută în rola luĭ Omar, învĕţătorul fetelor la românesce, în vreme de şépte lunĭ, începênd de la slovenire, le-aŭ adus în stare a cetì, a scrie şi a socotì; şi pe semestrul viitor, socotindu-se de către direcţiune de cuviinţă ca toţĭ ceĭ ce vor intrà în cariera acésta a teatruluĭ să scie, atât pentru decoraţiune, cât şi pentru deosebitele costume, şi teologia celor vechĭ, se va facc şi un curs de mitologie.

«Şcolariĭ, carĭ sunt ca la treĭ-ḑecĭ la numĕr, ca să rĕspunḑă la rîvna şi generositatea dumné-vóstre şi la silinţele profesorilor lor, *aŭ călcat în picióre tóte prejudeţele* şi, ca să fie ascultătorĭ la glasul patrieĭ, care îĭ chémă a contribuì şi din parte-le spre e eĭ cinste întru formarea teatruluĭ naţional, *mulţĭ s'aŭ arătat surḑĭ la glasul naturiĭ, părăsind şi chiar pe aĭ lor părinţĭ şi preferind strâmtórea şi neaverea,* ca să pótă odată, înfăţişând pe scena românéscă pe bărbaţiĭ ceĭ marĭ aĭ vécurilor trecute, a resplătì întemeiătorilor teatruluĭ românesc, *pomenind şi recomandând numele lor până în cele maĭ de pe urmă vécurĭ.*

«In vremea acésta de şépte lunĭ, ca prin minune s'aŭ săvîrşit atâtea lucrurĭ ce nu ar fi îndrăsnit cine-va să aştepte, şi acéstă ispravă a săvîrşit-o singură a dumné-vóstre rîvnă, care nu a fost alta decât focul acela nemuritor, ce fără sfîrşit viază în cerurĭ şi care spre fericirea ómenilor se cobóră ca să încălḑéscă inimile lor.

«Rîvna dumné-vóstre a făcut o mare ispravă, domniĭ meĭ, nu numaĭ în sufletele pămîntenilor. Atâţia din străinĭ aŭ cinstit acéstă întrecere şi nu aŭ putut a se uità cu un ochiŭ rece la acest început cu adevĕrat naţional. Cu prilejul acesta mĕ socotesc dator a nu trece cu vederea pe toţĭ aceştia din străinĭ, carĭ s'aŭ şi vĕḑut prin foile publice, şi maĭ vîrtos pe d-l Dimitrie Viliè, carele cele dintâiŭ a introdus în Ţéra Românéscă metodul luĭ Lancaster, prin care se învaţă tinerimea în tóte şcólele Principatuluĭ. Acest bun cosmopolit, care este una din haracteristicele adevĕratuluĭ cetăţén, vĕḑênd punerea în lucrare şi acesteĭ folositóre întocmirĭ, nu a putut să privéscă la dînsa ca un om ce nu a contribuit vre-odată spre binele acestuĭ pămînt, şi s'a grăbit şi acì a luà parte şi a se înscrie mădular ajutător.

«Ertațĭ, domniĭ meĭ, acéstă mică abatere a mea, care nu este alta decât o ispravă a haracteruluĭ Rumânilor, ce nicĭ odată nu aŭ fost străinĭ către recunoscință.

«Am ḑis că în vreme de şépte lunĭ, ca prin minune s'a săvîrşit atâtea lucrurĭ; póte că a mea rîvnă, domniĭ meĭ, mě face să măresc lucrurile, la carĭ în tóte ḑilele cu a mea mulțumire am fost martor şi fericit îngrijitor; póte că în ochiĭ meĭ ceĭ întunecațĭ de mulțumire mi se par minunĭ cele ce s'aŭ urmat în vreme de şépte lunĭ, începênd maĭ vîrtos şcolarele de la slovenire. D-niĭ profesorĭ însă, maĭ smerițĭ decât mine, îndrăsnesc a înfăţişà pe şcolariĭ dumné-lor, nu cu trufie de formatorĭ aĭ unuĭ teatru, ci numaĭ ca să arate dumné-vóstre rodul ce aŭ putut aduce şi să-şĭ dea socotéla de vremea ce aŭ întrebuințat-o, după însărcinarea şi încredinţarea ce aŭ avut de dv. şi, dacă din scurtarea vremiĭ, saŭ din sfiala şcolarilor, neobicĭnuițĭ a se înfăţişà în public, nu vor puté cu scumpătate a rĕspunde nădejdilor dv., sunt încredinţat că generositatea dv., de care ațĭ dat simțitóre doveḑĭ, nu va gonì atât de departe ertarea, ce este cea maĭ adevĕrată şi iubită a eĭ fiică.

«Cercetarea de astăḑĭ va da dovadă şi despre vremea viitóre; isprăvile de astă séră îmĭ vor da îndrăsnélă a pune înainte şi a vě recomandà silințele şi dorul acestor tinerĭ şcolarĭ, hotărîţĭ a intrà în *gurile cele veninóse ale prejudecățiĭ* fără a se sfiì de dînsele şi a se lăsà întru protecţia dv. Sunt încredințat, domniĭ meĭ, că precum ațĭ cunoscut cât este de trebuință un teatru național, asemenea cunósceţĭ şi câte trebuesc unuĭ tînĕr ca să pótă îndrăsnì a se numì pe sine un bun artist saŭ actor: un chip interesant, un trup bine crescut şi mlădios, un glas sonor şi plăcut, un suflet trufaş şi îndrăsneț, o inimă de flacărĭ, o crescere îngrijită, într'un cuvînt o cunoscință fórte cu scumpătate a artelor celor frumóse, şi acest fel de ómenĭ, domniĭ meĭ, sunt fórte rarĭ în societate, carĭ să unéscă întru sine darurile firescĭ cu mijlócele învĕțăturiĭ şi nicĭ odată, nicĭ noĭ, nicĭ Europa întrégă nu se va puté fălì adesea-orĭ cu artiştĭ bunĭ şi mult va maĭ trece până să dobândéscă lumea un al doilea *Talma, dacă teatrul nu se va face o carieră pentru tinerime* şi dacă acela ce se hotărasce a înfruntà orĭ-ce fel de pre judecată va fi socotit în societate ca un paria politic, ca un comedianț lăsat în voia întîmplăriĭ, şi nădăjduind a-şĭ scóte a sa hrană, aşteptând-o de la bunavoință a privitorilor. *Dacă însă se va face o direcție sub îngrijirea guvernuluĭ şi o casă unde să intre veniturile teatruluĭ şi de unde actoriĭ să se plătéscă ca nisce slujbaşĭ aĭ statuluĭ întru formarea limbeĭ naționale şi a năravurilor, cu tóte drepturile ce aŭ şi ceĭ-lalțĭ slujbaşĭ, atuncĭ tineriĭ cu talenturĭ şi învĕțătură îĭ vom vedé, fără să se témă de veninósa limbă a órbeĭ prejudecățĭ, a se suì pe scenă şi a încheià teatrul național, cum să fie de pildă şi la alte noróde.*

«Cu acéstă şcólă, domniĭ meĭ, ce domnia-vóstre aţĭ întemeiat, nu sunteţĭ numaĭ fundatorĭ aĭ teatruluĭ naţional, ci şi literatura românéscă vě va fi în cea maĭ mare parte datóre. Câtă vreme este de când s'a început, şi o mul-

ţime de tinerĭ se întrec a traduce bucăţĭ dramatice. Marino Faliero, amîndoĭ Foscari, Mahomet, Alzira, Regul, Ermiona, câte-va vodevile şi comediĭ, dacă sunt astădĭ în limba românéscă, acestuĭ început sunt datóre.

«Pentru rodul ce s'a făcut în vremea acésta de şépte lunĭ, astă séră se va înfăţişà înaintea dv., iar pentru întrebuinţarea sumelor ce aţĭ bine-voit a mi le încredintà, numindu-mĕ director şi cassier al şcóleĭ Societăţiĭ filarmonice, sunt gata, domniĭ meĭ, a înfăţişà socotelile înaintea dv., şi de veţĭ găsì cu cale, îndrăsnesc a vĕ propune ca, saŭ înşuşĭ toţĭ să bine-voiţĭ a vĕ adunà la un loc, saŭ să numiţĭ din sînul societăţiĭ o comisie de câţĭ-va bărbaţĭ, care va îngrijì a primì acéstă socotélă, a o cercetà şi a o face cunoscută dv.

«In cât pentru tragedia ce astă séră se înfăţişéză, fiind-că până acum nu am avut în limba nostră traduse şi tipărite alte bucăţĭ dramatice şi fiind-că a trebuit să se dea în mânile şcolarilor o bucată clasică, atât pentru ţesĕtura eĭ, cât şi pentru tóte amănuntele, ca sà pótă slujì de model spre învĕţătură, de aceea astăséră nefiind o representaţie publică, ci numaĭ un examen, firesce a trebuit ca şcolariĭ să se cercéteze de aceea ce aŭ învĕţat.

«Acestea sunt, domniĭ meĭ, lucrările d-lor profesorĭ şi şcolarilor şcóleĭ dumné-vóstre, şi ne place să credęm că silinţele d·lor vor fi asemenea ca şi până acum sprijinite şi încăldite de înflăcărarea dv., şi maĭ vîrtos de a bunuluĭ şi înrîvnatuluĭ nostru Prinţ, de la care tótă ţéra aşteptă cu nerăbdare punerea în lucrare a înaltelor, bunelor şi patrioticelor sale cugetărĭ, între carĭ negreşit se cuprinde şi acéstă întocmire. Prinţiĭ şi căpeteniile noródelor pot să aştepte cu adevĕrat felurimĭ de laude şi de cununĭ, dar numaĭ acelea ce le împletesc şi le recomandéză poeţiĭ sunt vecĭnice şi neveştejite, şi pe teatrul acesta se va împletì cununa tuturor acelora ce aŭ ajutat spre întemeerea luĭ.» (1)

Acest cuvînt, rostit cu căldură şi cu voce încordată de emoţiune, pricinuì tuturora o mare însufleţire, ridicând şi maĭ sus vrednicia şi rîvna bărbaţilor de inimă care lucrase pentru înfăptuirea unuĭ atât de frumos aşezămînt.

Examenul începù cu clasa de musică vocală, în care se produse Dómna Caliopi cântând cavatina din opera *Piratul* de Bellini, «dând cele maĭ marĭ nădejdĭ de isbutire la musică şi tot parterul rĕmânênd mulţumit de glasul cel dulce şi mare al cântăreţeĭ romånce». (1) După acésta eleviĭ şi elevele claseĭ de declamaţiune aŭ jucat tragedia *Mahomet* saŭ *Fanatismul*, «cu cea maĭ mare ispravă, rĕmânênd toţĭ privitoriĭ încântaţĭ de mulţumire». (2)

(1) «Curierul Românesc», 1834, No. 39.
(2) *Ibidem.*

Ceĭ carĭ pentru întâia óră, «pe orizontul Românieĭ, încălţară coturnul şi represintară o tragedie clasică», (1) aŭ fost:

Andronescu în *Mahomet*, «carele în tótă rola a dat cele maĭ marĭ nădejdĭ de perfecţie, înfăţişând pe cât se póte de bine ambiţia, diplomaţia, impostura, gelosia şi acel haracter sângeros»;

Curie în *Zopir* «a arătat tóte sentimentele câte însuflă pe un cetăţén, patriotismul, virtutea, iubirea de fiĭ şi haracterul acel trufaş care însufleţesce pe un vrăjmaş vrednic de cinste»;

Diamand Nicolae în *Seid* «a dat nădejdile cele maĭ marĭ, prin vioiciunea sa, că pe curînd vom vedé pe scena românéscă pe Orest, pe Brutus, pe Hamlet şi alţiĭ, şi cu cea maĭ vie expresie a zugrăvit fanatismul şi amorul»;

D-ra Raliţa Michalache în *Palmira*, «care, când s'a pus în pension atuncĭ a început şi slovenirea, care în vreme de şépte lunĭ trecute, cu cea maĭ mare silinţă şi repeţune, a sărit de la cetit la rola sa îndestul de grea, ca să zugrăvéscă smerenia, amorul cel maĭ înfocat, fanatismul acela femeesc şi copilăresc şi în sfîrşit, dintr'o copilărie atât de smerită, să se prefacă eroina cea rĕsbunătóre a părinteluĭ şi frateluĭ sĕŭ şi a păşì până la sinceritate; tóte aceste greutăţĭ s'a silit să le învingă şi şi-a săvîrşit a sa rolă îndestul de plăcut, prin care s'a vĕḑut că vom puté avé pe vremea viitóre o Electră, o Zairă şi alte asemenea»;

Mich. Costache în *Omar* «şi-a săvîrşit a sa rolă cu cea maĭ putincíósă scumpătate, zugrăvind tótă diplomaţia unuĭ ministru, şi ceea ce dă şi maĭ bună nădejde este că în gura sa nicĭ decum nu se auḑià rima versurilor»;

Costache Dumitru în *Fanor* «a dat asemenea nădejdĭ minunate de a înfăţişà un sfetnic domolit şi povăţuitor, şi asemenea versurile în gura sa, făcênd să se audă a lor armonie, îşĭ ascundeaŭ rima»;

«Cu un cuvînt toţĭ tineriĭ şi-aŭ jucat ast-fel rolele fiesce-care, în cât maĭ puţin puteà să céră cine-va, dar maĭ mult nicĭ odată. Fiesce-care întreceà pe celă-lalt, unul pe toţĭ, toţĭ pe unul.

«In minutul acesta, am dorit să nu fi fost Român, spre a puté cu tótă slobodenia—fără de a mĕ teme de fanatism—a lăudà cât se cuvine pe aceştĭ tinerĭ.»

Acéstă representaţiune-examen a avut atâta succes în cât «erà cu neputinţă să descrie cine-va patriotismul şi naţionalitatea (?!), ce eraŭ zugrăvite pe feţele tuturora, entusiasmul şi aplaosul cel mare la sfîr-

(1) *Issachar*, p. 82.

şitul fiesce-căruĭ act şi la sfîrşitul tragedieĭ, chemând pe fiesce-care şcolar anume şi pe toţĭ împreună». (1)

Sîrguinţa, munca dragostea arteĭ şi patrioticele jertfe ale tuturora căpĕtând ast-fel o netăgăduită recunóscere obştéscă şi o strălucită isbândă, erà lucru firesc să se ieà grabnice mĕsurĭ de statornicire şi de crescere a acestuĭ vrednic început. Drept aceea membriĭ societăţiĭ se adunară la 7 Septembre în numĕr de 28, spre «a cercetà socotelile cheltuelilor, a vedé cursul lucrurilor pe trecutele nouĕ lunĭ, cum şi a chibzuì pentru cele trebuinciόse pe vremea viitóre». (2) Aleseră decĭ o comisiune de treĭ (Polcovnicul Nojin, Iancu Manu şi Petrache Poenaru), care, cercetând cheltuelile faţă cu Eliade, directorul şcóleĭ, persintă «adunăriĭ obşteştĭ a soţilor» un raport general asupra lucrărilor în şedinţa de la 27 Octobre.

După ce constată că: «atât cheltuelile, cât şi lucrările s'aŭ urmat cu cea maĭ bună mĕsură, potrivit întru tóte cu circumstanţele», acest raport ridică şi invederéză meritele şi străduinţele celor treĭ fondatorĭ aĭ societăţiĭ, «pentru a o aşezà pe temeiurĭ carĭ asiguréză a eĭ înaintare»; constată că: «*d-l Eliad*, pe lângă direcţia cu care s'a însărcinat, de la întâia formare a acesteĭ societăţĭ, s'a străduit şi prin dare de lecţiĭ de literatură în şcóla filarmonică a desvoltà înţelegerea şcolarilor actorĭ»; «*d-l Aristia*, printr'o nepregetată sîrguinţă în lecţiile de declamaţie, a deprins pe şcolarĭ în puţină vreme a se identifià cu a lor rolă aşà de bine, în cât la cea dintâiŭ a lor suire pe scenă, tot publicul s'a electrisat de mulţumire»; «d-l *Câmpinénu*, străduindu-se într'acéstă întreprindere cu cea maĭ căldurósă rîvnă, a sprijinit societatea, nu numaĭ cu un ajutor simţitor ce D-luĭ dă regulat pe fie-care lună, ci şi cu alte deosebite jertfe de banĭ în trebuinţele şcóleĭ filarmonice şi cu îndemnarea înduplecătóre pentru întinderea societăţiĭ, prin adăugarea soţilor ajutătorĭ»; constată iarăşĭ că, numĕrul soţilor crescênd, venitul pe an a ajuns la suma de 25.600 leĭ, cu nădejdea «că acéstă sumă va cresce de acum repede».

Comisiunea maĭ presintă şi un proiect de regulament al societăţiĭ, ale căreia lucrărĭ pe viitor «se încredinţéză unuĭ comitet, aĭ căruĭ mădularĭ se vor alege de obştea societăţiĭ», rĕmânênd ca Eliade să continue a fi directorul şcóleĭ. In sfîrşit, luându-se «în băgare de sémă rîvna şi înţelegerea cu care şcolariĭ actorĭ înaintéză la învĕţătura dra-

(1) «Curierul Românesc», loc. cit.
(2) *Lucrările Societăţiĭ filarmonice*, 1835, p. 9.

matică și avênd într'acésta nădejde că o trupă bine deprinsă se va găti în puțină vreme, comisiunea a socotit de neapěrată trebuință a se chibzuì *despre zidirea unuĭ teatru național*». Cu acest prilej ea presintă și un proiect închipuit de Polcovnicul Nojin, pentru «mijlócele cele maĭ înlesnitóre», cu carĭ curînd s'ar «aduce în-desăvîrșire *acéstă dorită clădire*». Comisiune aîncheie că, găsindu-se «cuviincios acest proiect», să se supue Domnitoruluĭ, «făcêndu-se rugăciune prin jalbă, ca să fie și acéstă instituție primită sub a Măriei Sale înaltă protecție».

In aceeașĭ ședință, adunarea generală aduce mulțumirĭ luĭ Eliade, Aristia și Câmpinénu, «cu a căror generósă jertfă de odihnă și de interes particular s'a întocmit și sprijinit șcóla filarmonică»; desbate, amendéză și aprobă, iscălind, proiectul de regulament al societățiĭ; găsesce «întru tóte bine chibzuit» proiectul «arătător de *privilegiurile* ce sunt de trebuință a se cere de la stăpânire pentru a se înlesnì ținerea unuĭ teatru național», și consimte a fi supus Domnitoruluĭ; în fine alege, față fiind 32 de soțĭ, comitetul dirigent al societățiĭ și anume:

President pe d-l Marele Vornic *Gh. Filipescu*, cu 25 glasurĭ.
Vice-President pe d-l *Colonelul Câmpinénu*, cu 21 glasurĭ.
Directorul școleĭ pe d-l *Ioan Eliade*, într'o glăsuire.
Secretar pe d-l, *Petre Poenaru*, cu 23 glasurĭ.
Mădularĭ pe d-niĭ:
Colonelul Nojin, cu 16 glasurĭ.
Căpitan Voinescu II, cu 10 glasurĭ.
Ioan Manu, cu 11 glasurĭ.
Iancu Ruset, cu 8 glasurĭ.

Ast-fel Societatea filarmonică erà constituită deplin, iar comitetul sĕŭ avù «să urmeze pe viitor în lucrările sale, întocmaĭ după cum se cuprinde în regulament», iar dacă va găsì că vre-unul din articolele luĭ are nevoe de schimbare, va întocmì alte articole și le va propune la următórea obștéscă «adunare a societățiĭ». Comitetul maĭ aveà dreptul de a convocà pe toțĭ mădulariĭ în ședința extraordinară, când va fi trebuință, «înștiințându-se fie-care prin bileturĭ *date la mână* cel puțin cu treĭ ḑile înainte».

Regulamentul Societățiĭ filarmonice (subscris de 43 de membri) e alcătuit din 23 de articole, împărțite în 6 capitole privitóre la întocmirea, competența și administrațiunea organelor sale, și cuprinde *disposițiunĭ speciale* asupra mișcăriĭ artistice și literare rĕsărite și pe cale de înflorire sub îndemnurile și ocrotirea eĭ. Acestea sunt:

«Art. 5. Scopul Societățiĭ filarmonice este cultura limbiĭ românescĭ și înaintarea literatureĭ, întinderea musiceĭ vocale și instrumentale în Principat, și spre acestea formarea unuĭ teatru național.

«Art. 6. Spre acest sfîrşit, societatea, cu banii ce se strîng în cassă de la soţî şi din alte mĕsurĭ, va ţiné o şcólă de băeţĭ şi de fete după chipul următor:

«I. Se va orînduì un profesor de declamaţie, unul de musica vocală, altul de cea instrumentală, unul de danţ şi de deprinderea armelor şi unul de limba românéscă pentru fete saŭ şi băeţĭ, carele va fi dator a învĕţà cele ce se cuprind în cele dintâĭ treĭ clase de începĕtorĭ, potrivit după cum se învaţă în şcólele naţionale, şi pe lângă acestea va da fetelor şi băeţilor şi o mică idee despre mitologie, ca una ce este trebuinciósă pentru multe cuvinte în partea dramatică.

«II. Se vor ţiné atâtea fete în pension câte va cere trebuinţa şi vor ertà mijlócele, cu hrana, îmbrăcămintea şi învĕţătura din cassa societăţiĭ.

«III. Se vor da şcolarilor spre ajutor, cât vor fi la învĕţătură, o mică ajutorinţă în banĭ pe fiesce-care lună, şi pentru acésta atât eĭ, cât şi fetele, se vor îndatorà prin înscris că, săvîrşindu-şĭ învĕţăturile, se vor hotărî de actorĭ în Ţéra-Românéscă, după regulamentul ce se va alcătuì despre datoriile şi drepturile actorilor şi despre léfa lor.

«Art. 11. Lucrările Comitetuluĭ vor fi:

«I. *A întocmì şcóla dramatică* şi stat pe fieşĭ-care lună pentru tóte cheltuelile trebuinciósе.

«II. *A primì raporturile de la director despre păşirea şcóleĭ ce va fi sub ocârmuirea luĭ*, a cercetà socotelile ce el le va da prin foile publice, a le împărtăşì soţilor ajutătorĭ şi a se chibzuì pentru *neîmpedecarea şcóleĭ şi înaintarea învĕţăturilor*.

«III. *A se chibzuì despre bucăţile dramatice ce se vor da în mânile şcolarilor, întru aceea ce se atinge de meritul bucăţiĭ şi de corecţia limbeĭ.*

«IV. A îngrijì pentru veniturĭ şi cheltuelĭ, cheltuind cu mĕsură şi potrivit cu mijlócele casseĭ, *economisind tot-deauna cum să se formeze şi o cassă de reservă.*

«V. A puté din astă cassă de reservă a întrebuinţà sume potrivite pentru *gratificaţiĭ la profesorĭ şi şcolarĭ*, pentru *tipărirĭ de bucăţĭ dramatice* şi pentru *rĕsplătirĭ la traducĕtorĭ şi autorĭ de bucăţĭ dramatice.*

Directoruluĭ şcóleĭ îĭ erà impusă îndatorirea: «*să alcătuiască un repertoriŭ pe séma viitoruluĭ teatru naţional.*»

Interesant şi caracteristic este «proiectul», ce Societatea filarmonică înfăţişă Domnitoruluĭ, pentru a-ĭ dobândì «sprijinéla pentru desvoltarea gustuluĭ de armonie şi cultura limbeĭ românescĭ, fiind-că sumele jertfite de mădularĭ nu eraŭ îndestule pentru întîmpinarea tuturor cheltuelilor».

Maĭ întâiŭ cereà ca «formarea societăţiĭ să dobândéscă întărire prin *carte domnéscă;* apoĭ, pentru scopul de maĭ sus, să i se dăruiască *privilegiurile,* carĭ nu supĕră nicĭ întinderea negoţuluĭ, nicĭ folosu naţiuniĭ românescĭ, cum nicĭ în parte a vre-unuĭ Român».

Acestea eraŭ:

a) Să aibă societatea dreptul exclusiv a ţiné, în curgere de 16 anĭ, în oraşul Bucurescĭ, *teatru, balurĭ masche şi deschise* şi *alte veseliĭ publice* cu plată;

b) Societatea singură *să vîndă cărţĭ de joc* în tótă ţéra, de al 1 Iulie 1835 în curgere de 16 anĭ;

c) Societatea să aibă încă dreptul exclusiv *a vinde praful şi plumbul de puşcă*, în curgere iarăşĭ de 16 anĭ. *Iar dacă într'aceştĭ 16 anĭ va îndrăsnì cine-va să vîndă în taină acest fel de obiecturĭ, să fie contrabond pe séma societăţiĭ.*

Dobândind aceste *privilegiurĭ*, societatea să aibă voe a se împrumutà prin comitetul eĭ de la feţe particulare cu 14 miĭ de galbenĭ, dând dobândă de 10% pe an; cu aceştĭ banĭ să cumpere pămînt în Bucurescĭ «la loc cuviincios» şi să zidéscă *palat filarmonic* de 24 stînjenĭ lung, de 17 stînjenĭ larg şi înalt de la 6—7 stînjenĭ. La mijlocul acestuĭ palat să fie *o sală teatrală* cu 56 lojĭ, împărţite în treĭ rîndurĭ, osebit galeria sus şi parterul jos.

Alăturea cu sala teatruluĭ să fie o osebită sală pentru *casino şi balurĭ*, apoĭ bufetul şi *câte-va prăvăliĭ pentru a da un venit.*

Dar fiind-că numaĭ sala teatruluĭ o să fie de jos până sus zidărie asupra celor-lalte odăĭ *să fie zidit alt etaj cu odăĭ, carĭ vor fi pentru încăperea actorilor, tot pentru a da un alt venit.*

Acest palat să se încépă în curgerea anuluĭ 1835 şi să se sfîrşéscă în vara anuluĭ 1836, pentru ca tómna să se pótă întrebuinţà, şi să fie făcut cu tótă înfrumuseţarea, ca nu numaĭ să fie *podóba oraşuluĭ*, ci avênd şi încăpere îndestulă, să dea înlesnire *a face plata intrăriĭ maĭ mică decât este acum şi cu acésta să se foloséscă obştea.* Acéstă zidire să fie *vecînică proprietate a Societăţiĭ filarmonice*, iar nu a cuĭ-va din obrazele particulare.

Apoĭ «propunĕtoriĭ» prevĕd condiţiunile şi modalităţile de plată a banilor împrumutaţĭ (prin facerea uneĭ emisiunĭ de 210 bilete de împrumutare, dintre carĭ 70 a 100 #, iar restul a 50 # numĕrul, de la 1—15 anĭ, purtătóre de dobândă 10% pe an, ale căror capete se vor plătì la terminul biletuluĭ de împrumutare, iar dobânḑile în fie-care an la 1 Martie), ale strîngeriĭ veniturilor şi ale administrăriĭ lor până la împlinirea scopuluĭ propus.

După ce se vor dăruì societăţiĭ «tóte maĭ sus arătatele privilegiurĭ, se vor adunà toţĭ mădulariĭ, ca să alégă prin mulţimea glasurilor *unul saŭ doue obraze, cărora se va încredinţà zidirea palatuluĭ*, după planul întărit de societate».

Aceste *propunerĭ* aŭ fost iscălite de către d-niĭ Gh. Filipescu, M.

Nojin, Michail Cornescu, Ioan Eliade, P. Poenaru, Colonel Gramont, Costache Cornescu, A. Villara, Manolache Florescu, Polcov. Filipescu Dimitrie Haleplooglu, Const. Brăiloiu, Ioan Manu, I. Vlădoianu, Parucic Stoica, Nicolae Golescu, I. Slătinénu, Scar. Roset, Diamandi, I. Trăsnea, Parucic Roset, Gr. Cantacuzino, Gr. Alexandrescu, Aristia, Iancu Câmpinénu, Dimitrie Gr. Ghica, Scarlat Kretzulescu, Clucer G. Bibescu, Stefan Golescu, Gr. Obedénu şi N. Daniilopolu.

Inceputul erà prea frumos, însufleţirea prea puternică şi îndemnurile prea hotărîtóre ca lucrul acesta să rĕmâe fără vre-o ispravă, de aceea şi vedem în Aprilie 1836 anunţându-se că: «Societatea întreprinḑĕtóre a zidiriĭ Teatruluĭ Naţional — după însciinţarea ce a dat în anul trecut, săvîrşind cumpĕrătórea loculuĭ d-sale *Dragomanuluĭ Serafim*, ce se numesce Hanul Câmpinenceĭ (1), drept 5500 galbenĭ, se gătesce acum pentru închipuirea *unuĭ plan de teatru* şi pentru cumpĕrătórea materialuluĭ ca cel maĭ mult cu începutul luĭ Iulie să se pornéscă clădirea.»

Cu aceeaşĭ ocasiune, Marele *Hatman C. Cornescu,* dăruind, «spre acest sfîrşit, baniĭ indemnisaţieĭ scutelnicilor sĕĭ pe un an, a maĭ dat şi 100.000 oca de var adus la locul zidiriĭ, iar d-l *Costache, Lipănescu* asemenea, printr'un înscris al sĕŭ către Comitetul filarmonic, dăruesce 25.000 de cărămiḑĭ şi 10.000 oca de var adus la loc». (2) De alt-fel exemplul fusese dat maĭ de mult, căcĭ încă din tómna anuluĭ precedent, «pe lângă doritoriĭ de a vedé zidirea Teatruluĭ Naţional pusă în lucrare, carĭ s'aŭ subscris a primì *maĭ multe zapise,* după însciinţarea ce s'a dat (prin urmare «propunerea» de împrumut fusese aprobată de Vodă), d-l Marele Logofĕt al Dreptăţiĭ *Alex. Filipescu,* mădular ajutător al Societăţiĭ filarmonice (cu câte treĭ galbenĭ pe lună), a dăruit pentru tot-deauna zidiriĭ teatruluĭ baniĭ scutelnicilor sĕĭ pe un an». (3)

Aga *Costache Manu,* fost director al depart. Dreptăţiĭ, murind pe la începutul anuluĭ 1835, «lăsase iarăşĭ prin testament o sumă de 54.000 leĭ pentru clădirea Teatruluĭ Naţional Societăţiĭ filarmonice, unde se aflà membru ajutător, a căror dobândă se dădeà regulat şcóleĭ filarmonice de către fratele sĕŭ Iancu Manu». (4)

(1) Pe acest loc se află astăḑĭ Teatrul Naţional.

(2) «Gazeta Teatruluĭ», No. 3, 1836.

(3) *Ibidem,* 1835, No. 1.

(4) Ioan Manu, fratele luĭ Costache Manu, fiind şi executor al testamentuluĭ, spre a nu se risipì acest fond, vĕḑênd că se întârḑie zidirea teatruluĭ, cumpĕră doĭ munţĭ, Curuiu şi Giurgiova, în judeţul Buzĕuluĭ, destinaţĭ a fi ca un venit al teatruluĭ, şi-ĭ dădù Guvernuluĭ spre a dispune de dînşiĭ. La 1853, când se termină Teatrul Naţional, neajungênd baniĭ, Guvernul de atuncĭ puse a se vinde aceĭ munţĭ, cu preţul cărora se termină teatrul.—«Curierul Românesc», No. 66, 1835;—*Issachar,* p. 84.

D-l *Const. Rasti,* printr'o hârtie de la 17 Octobre acelaşĭ an, către Comitetul filarmonic, a dăruit zidiriĭ teatruluĭ 1.000 leĭ, hotărîndu-ĭ spre a se tipărì comedia ce a tradus-o D-luĭ de la Molière, *Vicleniile luĭ Scapin,* şi a se vinde spre folosul zidiriĭ. Comitetul, pentru darul banilor ce a făcut şi pentru acéstă traducţiune literară, pe de o parte a pus la cale *a se suì pe scenă* sus pomenita comedie şi pe de alta i-a făcut o hârtie mulţumitóre, numindu-l mădular al societăţiĭ. (1) Maĭ târḑiŭ vor venì alte ajutóre particulare, iar Guvernul aveà să vie tocmaĭ cel din urmă cu ajutorul sĕŭ.

Eleviĭ maĭ deteră, până la sfîrşitul anuluĭ 1834, încă treĭ representaţiĭ şi anume: la 22 Octobre jucară actul I din *Mahomet,* pentru beneficiul baritonuluĭ opereĭ nemţescĭ Weinfolter; la 7 Decembre debutară în comedia-balet *Amorul-Doctor* de Molière, tradusă de Em. Florescu.

Acésta fu cea dintâiŭ representaţiune de comedie dată de eleviĭ şcóleĭ filarmonice, care a avut tot atât succes cât şi cea de tragedie.

D-rele *Frosa Vlasto* şi *Raliţa Michalache* aŭ dovedit multă aplecare pentru bucăţĭ vesele, iar *Râmnicénu* a ridicat cea maĭ deplină veselie cu chipul sĕŭ serios, dar comic, de a jucà rola luĭ Sganarel.

(Iată în fac-simile afişul acesteĭ representaţiunĭ, pe care l'am cumpĕrat de la rĕposatul Gârleanu la 1875.)

La 9 Decembre aŭ jucat iarăşĭ pe *Mahomet,* la care representaţiune a asistat şi Domnitorul Alexandru Ghica, remănênd încântat de chipul cum eleviĭ şi-aŭ îndeplinit rolele.

Măria Sa s'a arătat fórte bine-voitor teatruluĭ românesc, pe care făgăduì să-l sprijine, şi dete o gratificaţiune şcolarilor. (2)

Comitetul Societăţiĭ filarmonice inaugură lucrările sale prin înfiinţarea uneĭ foĭ periodice sub titlul de «*Gazeta Teatruluĭ*», care eşià odată pe lună, cuprinḑênd *lucrările şi şedinţele comitetuluĭ, daniile* ce s'ar face din partea soţilor şi particularilor spre înaintarea societăţiĭ, *producerile literare* ce vor eşì spre îmbogăţirea repertoriuluĭ Teatruluĭ Naţional, *critica asupra lor* întru ce privesce păzirea regulelor scrisuluĭ, bucăţile dramatice ce se vor representà în Teatrul Na-

(1) «Gazeta Teatruluĭ», No. 1, 1835.

(2) Joseph Baucher, *Almanach du Théâtre du Bukarest* pour 1835; — A. D. Xenopol, *op. cit.,* p. 149; — *Tradiţiune verbală:* Iancu Câmpinénu a dat tinerilor actorĭ o gratificaţiune de 60 # cu ocasiunea representaţiuniĭ luĭ *Mahomet* de la 29 August, iar Vodă Ghica 100 #, pe carĭ i-a trimis prin Majorul Popescu, adjutantul sĕŭ, şi aŭ fost împărţiţĭ de către Eliade şi Aristia între toţĭ şcolariĭ, chiar ceĭ carĭ nu jucase în *Fanatismul.* (C. Ollănescu.)

КУ СЛОБОZENIE

Астъзі вінері ла 7 Декемвр: Школарії Соцієтъцїї Філармонічє вор аѣ чінте а ре-презанта пентру ѫнтѫѣші датъ, спре ѫнлеснірѣ касії Соцієтъцїї

АМОРUЛ DОКТОР

Комедіе ѫн треї акте традусъ дела Молієр.

ПЕРСОАНЕЛЕ

Сганарел.		Д. І. Гѫмнічѣнул.
Лучінда фіїса.		Дла. Ф. Власіо.
Клітандру аморез ал Лучінді.		Д. Мінкул.
Амінта вечінъ луї Сганарел.		Мд. Каліопе.
Лукреціа непоатъ луї Сганарел.		Дла. Еленка.
Лізета служнікъ а Лучінді.		Дла. Раліца.
Жоссе Гіом негуцътор де ковоаре.		Д. Воалгер.
Жуппон Ціріць цуваєрціу.		Д. Р. Буролѣну.
Д. Томес.	Докторї	Д. Лъскъреску.
Д. Макрогон.	Докторї	Д. А. Сіміонеску.
Д. Бахіс.	Докторї	Д. Олънеску.
Д. Філеріn.	Докторї	Д. С. Петрескул.
Д. Десфронандес.	Докторї	Д. Стелѣнул.
Ун Нотар.		Д. NN.
Шолкан о слугъ.		Д. N. Тѫндъвѣну.
Ун Врачіу.		Д. Сотір.
Слуці ші алції.		

Шена есте ѫн Букурещї.

Маї наінте де ѫнчепутул Комедіеї Д. Діамант кареле а дебутат ѫн Рола луї Зеїд ѫн Махомет ва де-клама Деснъдъждуірѣ Д. Dela Martino традусъ де D. Еліад.

Ѫнчепутул есте ла 7 чѣсурї, прецул інтрърії есте дупъ обічеіу

ţional şi cel străin şi *critica actorilor românĭ* în rolele lor». Când erà loc de prisos, cuprindeà şi alte materiĭ din gazetele de teatru ale Europeĭ». Redacţiunea ḑiaruluĭ erà în Comitetul filarmonic şi se compuneà din d-niĭ: Eliade, Aristia, B. Catargiu, Burchi, I. Voinescu şi C. Negruzzi din Iaşĭ, care scrise câte-va articole. Gazeta apărù la 1 Novembre 1835.

Erà atuncĭ trebuinţă să se întocméscă maĭ cu de aprópe îngrijire şi cele ce lipsiaŭ şcóleĭ dramatice, atât ca studiĭ ajutătóre, cât şi ca material pentru scenă şi pentru garderobă.

Se regulă decĭ maĭ întâiŭ situaţiunea elevilor, dându-li-se, precum am arătat, stipendiĭ lunare între 40—80 leĭ, după merit, fie-căruia şi numindu-li-se un profesor de «limba franţuséscă, de unde să pótă a se folosì şi pentru sine şi pentru desăvîrşirea teatruluĭ, învĕţând o limbă în care se află atâţia autorĭ dramaticĭ vestiţĭ, în care pot vedé tótă înaintarea acesteĭ arte».

Un pas însemnat făcù apoĭ comitetul societăţiĭ, înfiinţând, la Martie 1835, *o şcólă publică de musică vocală şi instrumentală*, pentru tinerimea de amîndoue sexurile, fără plată , pusă sub conducerea luĭ *Ioan Wachmann, închiriând* de la Momolo *sala teatruluĭ pentru serele de representaţiune şi pentru ḑilelele de lecţiune, angagiând* cu contract pe actorul nemţesc *Ranftl ca regisor al trupeĭ române* şi *cumpĕrând* de la Müller, directorul teatruluĭ nemţesc, «tóte decoraţiile, băncile şi loja cea mare, cu preţul de una sută cincĭ-ḑecĭ de galbenĭ, carĭ lucrurĭ aŭ şi fost date în păstrarea zugravuluĭ şi maşinistuluĭ, ce s'aŭ hotărît a se tocmì». (1)

Teatrul român se aflà acum instalat în propriul sĕŭ local, aveà materialul trebuincios sceneĭ sale, o garderobă din ce în ce maĭ bogată şi un serviciŭ regulat de repetiţiunĭ, aşà că la 11 Martie 1835 se dete *Silita căsătorie* (2), tradusă după Molière de către Aristia, iar re-

(1) *Lucrările Societăţiĭ filarmonice*, 1835, pp. 26-30.

(2) Lunĭ, 11 Martie 1835, şcolariĭ Societăţiĭ filarmonice aŭ representat pentru întâiaşĭ dată comedia de la Molière *Silita căsătorie*, tradusă în limba românéscă de d-l Aristia, profesorul de declamaţiune, traducĕtorul nemuritórelor tragediĭ ale luĭ Alfieri: *Brutus*, *Virginia* şi *Saul*. Langagiul fiesce-căruĭ personagiŭ şi sarea comedieĭ nimerită după geniul limbeĭ nóstre aŭ fost fórte potrivite. Şcolariĭ, fiesce-care, şi-aŭ jucat rola destul de bine şi, cu tótă critica cea dréptă a unora, care firesce trebuià să urmeze pentru nisce începĕtorĭ, parterul a rĕmas fórte mulţumit şi, după cererea a maĭ mulţĭ, luna viitóre se va da încă odată, de a doua óră. Bine ar fi însă ca domniĭ şcoları, ca să mulţuméscă şi maĭ mult rîvna privitorilor şi gustul cel binecuvîntat al amatorilor, cât se va puté să întrebuinţeze *maĭ puţine geste* şi *musculaţia obrazuluĭ să nu o aducă la atâta caricatură, ce nu póte fi firéscă.*

presentaţiunile se urmară regulat, de douĕ orĭ pe sĕptămână, cu începere de la 22 Aprilie. (1)

Trupa nemţéscă se risipise în urma neînţelegerilor dintre director şi artiştĭ şi din sgârcenia luĭ, care pricinuì cele maĭ grele neajunsurĭ teatruluĭ. De acéstă împrejurare folosindu-se, *directorul* şi *patronul Opereĭ, Vornicul Mich. Cornescu,* pentru a nu lăsà *înalta nobleţă fără teatru străin,* făcù o listă de subscripţiune şi înjghebă o altă trupă, în capul căreià puse pe basul *Zimmermann,* jucând ast-fel până la sfîrşitul stagiuniĭ, de treĭ orĭ pe sĕptĕmână. Când voì însă să-şĭ aducă actorĭ noĭ din Viena, întîmpină atâtea greutăţĭ din intrigile făcute de Müller, că Mich. Cornescu se vĕḑù nevoit, pentru siguranţa teatruluĭ, să le risipéscă cu următórea însciinţare prin canalul publicităţiĭ:

«*Domnule Redactor!*

«D-l Zimmermann, directorul trupeĭ străine, a primit de la Viena o scrisóre tainică, prin care-l însciinţéză că d-l Müller, directorul fosteĭ trupe străine, se silesce, prin tóte cele cu a luĭ putinţă mijlóce, a defăimà pe d-l Zimmermann, societatea acesteĭ întreprinderĭ şi stăpânirea, cu cuget de a stînjenì pe actoriĭ ce ar dorì să intre în teatrul din Bucurescĭ.

«Sub-iscălitul, că un *director al teatruluĭ* şi fiind fórte interesat la acéstă pricină, nu póte privì cu nebăgare de sémă dispreţuitórea defăimare din partea unuĭ om, către care tótă greşala stăpâniriĭ a fost că l'a ajutat în totdeauna. De aceea, de a sa datorie socotesce de a surpà aceste ruşinóse arătărĭ prin următórele băgărĭ de sémă:

«1. D-l Zimmermann, în loc de a nu căutà de îndatoririle sale, le împlinesce dimpotrivă cu o rîvnă fórte mare, care acésta a atras asupră-ĭ bunavoinţă şi stima publiculuĭ, a înalteĭ nobleţe şi a stăpâniriĭ. Indestulă dovadă este subscripţia ce s'a făcut în dar pentru desăvîrşirea trupeĭ şi prin adăogare şi de alţĭ actorĭ vrednicĭ.

«2. D-l Müller, la sosirea sa aicĭ cu trupa, se aflà atât de strîmtorat în cât a fost silit *să facă în credit garderoba pentru cea dintâĭ representaţiune* ce a dat pe teatrul Bucurescilor. Cu tóte acestea, atât prin jertfele ce a făcut atât înalta stăpânire, cât şi alte persóne bine-voitóre, dintre carĭ sub-iscălitul, cu tótă smerenia ce trebuesce să păzéscă cine-va când vorbesce de sine, a fost fórte înrîvnat, d-l Müller s'a vĕḑut în stare de întîmpinà tóte

---

Atâtea micĭ băgărĭ de sémă se pot face şi la bĕtrânĭ actorĭ; dar diletanţiĭ noştri, fiind-că sunt încă şcolarĭ, trebue să priméscă cu bucurie de timpuriŭ şi câte o lecţie de la public, care este cel maĭ bun dascăl şi apreţuitor al unuĭ actor. («Curierul Românesc», anul 1835, No. 73, p. 173.)

(1) Gazeta Teatruluĭ, No. 2, 1835, p. 15.

cheltuelile teatruluĭ şi ale trupeĭ şi a-şĭ face şi *o stare simţitóre.* El ar fi putut să se ţie maĭ multă vreme, dacă réua sa purtare către actorĭ şi o economie cumplită nu ar fi adus pe toţĭ la supĕrare. Cu dreptate se póte dar mirà cine-va, vĕḑênd pe d-l Müller, care ar fi trebuit să se stăpânéscă de singurul sentiment al recunoscinţeĭ către stăpânirea românéscă, cum şi către nobleţă şi public, a uneltì acum defăimărĭ în tot chipul, vrednice de dispreţuire.

«3. Sub-iscălitul se socotesce, cu acest prilej, dator a declarà că câţĭ din d-niĭ actorĭ ar dorì să intre la teatrul din Bucurescĭ, de vor fi însă în stare să îndeplinéscă rola lor cu cinste, se vor îndreptà către sub-iscălitul, pe care *tot-deauna îl vor aflà gata a primì cererea d-lor şi a le da tóte cuviinciósele înlesnirĭ.* Te rog, d-le, etc. etc.

(iscălit) «*M. Cornescu.*

20 Februarie 1836.» (1)

Vrea să ḑică guvernul patronà şi *erà gata tot-deauna a da cuviinciósele înlesnirĭ* teatruluĭ străin, ajutase pe Müller, sprijinià pe Zimmermann, din îndemnul Ruşilor fără îndoială, lăsând Teatrul Naţional — licărire generósă a deşteptăriĭ consciinţeĭ publice — în luptă cu greutăţile, pe carĭ din norocire buniĭ patrioţĭ prin jertfe de tot felul sciură să i le înlăture din cale.

Aşà, *Câmpinénu,* pe lângă ceĭ 48 # ce dedeà pe an Societăţiĭ filarmonice, maĭ dădù în câte-va rîndurĭ 110 #, afară de sume maĭ însemnate, până la 18.000 leĭ, cu carĭ plătì maĭ târḑiŭ deficitul şcóleĭ;

Eliade, peste ceĭ 36 # ce dedeà pe an, maĭ dăruì pe treĭ anĭ baniĭ ce se adunaŭ de pe anunciurĭ de mezaturĭ prin «Curierul Românesc», sumă peste 40.000 de leĭ;

Nicolae Danielopulo dăruì la maĭ multe representaţiunĭ stofele pentru facerea vestmintelor (2); iar de la 1 Septembre 1834 şi până la 1 Aprilie 1835, intră în cassa societăţiĭ suma de 18.757 1/2 leĭ, de la ceĭ maĭ jos însemnaţĭ subscriitorĭ:

Galbenĭ		Leĭ
1/2	(3) Mariţa Andronésca	47 1/2
1	Aristia, de la 1 Sept. până la 1 Apr. . .	220 1/2
1/2	Prap. Grg. Alexandrescu, de la 1 Dec. . .	110 1/2
2	Banul Bălénul, de la 1 Sept. până la 1 Apr.	252
1	Dvr. M. Bălénul, de la 1 Dec., pe 6 lunĭ .	189
1	A. Belu, de la 1 Sept. până la 1 Apr. . .	220 1/2
1	C. Brăiloiu, de la 1 Oct. până la 1 Ian. .	94 1/2
1	C. Bărcănescul, de la 1 Iunie până la 1 Apr.	315

(1) «Curierul Românesc», 1836, No. 6.
(2) Ibidem, 1835.
(3) Câţĭ galbenĭ pe lună.

Galbenĭ		Leĭ
2	Marele Post. G. Bibescul, de la 1 Aug. până la 1 Apr.	504
1	Stolnicul Brătianul, de la 1 Aug. până la 1 Martie	220½
1	Medeln. Budişténu, de la 1 Aug. până la 1 Martie	220½
1	Camnr. Iorgu Văcărescul, de la 1 Noembre până la 1 Febr.	94
1	Marele Logofĕt I. Văcărescul, de la Ian., pe 6 lunĭ	189½
½	D-na Irina Văcărésca, de la 1 Noembre până la 1 Febr.	47¼
1	Hatmanul A. Villara, de la 1 Aug. până la 1 Maiŭ.	283½
1	Clucer Vlădoianu, de la 1 Dec. 1833, pe 1 an.	378
1	Ioan Vlădoianu, de la 1 Iunie până la 1 Apr.	315
1	Vorn. Dim. Ghica, de la 1 Iul. până la 1 Dec.	157½
1	Cămin. Dădulescu, de la 1 Sept. până la 1 Martie	189
1	Anast. Dădulescu pe anul 1834	252
½	Nicol. Danielopulo, de la 1 Iun. până la 1 Dec.	94½
3	Ioan Eliade, de la 1 Sept. până la 1 Apr. . .	661½
1	Serdar. Sc. Iorgulescu, de la 1 Sept. până la 1 Apr.	220½
½	Logof. C. Cantacuzino, de la 1 Oct. până la 1 Aprilie.	94½
½	Cocóna Castriţóia, de la 1 Sept., pe 6 lunĭ.	94½
1	Aga M. Cantacuzino, de la 1 Iulie până la 1 Aprilie.	283½
2	Hatm. C. Cornescul, de la 1 Sept. până la 1 Fevruarie.	315
1	Clucer. Grg. Cantacuzino, de la 1 Iun. până la 1 Dec.	318
4	Colonelul Câmpinénu, de la 1 Dec. pâna la 1 Aprilie	504
2	Dimitrie Câmpinénul, de la 1 Sept. până la 1 Aprilie.	441
—	D. ⁂ 10 galbenĭ	315
1	Comis. I. Manul, de la 3 Aug. până la 1 Mart.	252
—	Aga C. Manul, de la 1 Iunie până la 1 Dec.	189
2	I. Michăilescul, de la 1 Aug. până la 1 Apr.	504
1	Colonel Nojin, de la 1 Noembre până la 1 Iul.	252

Galbenĭ		Leĭ
2	I. Otetelişanul, de la Iulie până la 1 Martie.	575
1	Odobescul, de la 1 Decemb. 1833 până la 1 Iunie 1835	575
1	Gr. Otetelişanul, de la 1 Dec. 1834, pe 6 lunĭ.	189
2	Sĕrd. G. Opranul, de la 1 Dec., pe 6 lunĭ .	378
1	Paharn. Olănescul, de la 1 Sept. până la 1 Aprilie.	220½
1	Comisul Poenarul, de la 1 Sept. până la 1 Maiŭ	285
1	I. Roset, de la 1 Sept. până la 1 Apr. . .	252
2	Dvr. Rale, de la 1 Sept. până la 1 Fevr. .	315
½	Prap. A. Roset, de la 1 Iulie până la 1 Dec.	78½
1	Idem pe un an 10 galbenĭ	315
	Căpit. Socolescul, de la 1 Oct. până la 1 Dec.	63
1	Paruc. Stoica, de la 1 Iunie până la 1 Apr. .	157½
—	Medelnicerul Săndulache.	63
2	I. Trăsnea, de la 1 Iulie până la 1 Dec. .	315
1	C. Faca, de la 1 Iun. 1834, până la 1 Iun. 1835.	378
1	Maiorul Fălcoianul, începênd de la Maiŭ. .	220½
3	Dvorn. G. Filipescul, de la 1 Sept. până la 1 Iulie.	945
3	Dvorn. A. Filipescul, de la 1 Iunie până la 1 Martie	544½
1	Dvorn. M. Florescul, de la 1 Sept. până la 1 Martie	189
½	Clucer. Ghiţă Velescul, de la 1 Aug., pe un an.	189
	Ce s'a luat de la 5 representaţii.	1582½
	Prisosul din socotéla trecută	549
	Total. . .	18.121½

Peste aceştĭ membri s'aŭ maĭ adaos şi următoriĭ cu sumele: (1)

	Galbenĭ
Căpitanul Fălcoianul, cu	12
D. Roset al III, cu	12
Praporcicul Bălăcénul, cu	6
Stolnicul Cornescul, cu	4
Stolnicul I. Lahovari, cu	18
Parucicul Mănescul, cu	24
Total. . .	76

(1) Curierul Românesc , 1834, No. 12 şi 36.

Cu începutul luĭ Aprilie 1835 se stabilì şi budgetul cheltuelilor lunare ale teatruluĭ şi şcóleĭ în mod regulat, după cum se arată acì:

	Leĭ
Profesoruluĭ de declamaţiune	441
» » limba franţuséscă	189
» » musica vocală şi instrumentală.	630
» » limba românéscă	100
Regisoruluĭ teatruluĭ	441
Zugravuluĭ	189
Mechanistuluĭ.	126
Ajutoruluĭ lor	80
Adunătoruluĭ de banĭ	100
Léfa la patru fete a câte 110	440
» » 16 şcolarĭ	1100
Chiria săliĭ de declamaţiune, de musică şi de representaţiune, cum şi casa profesoruluĭ de musică.	539
Garderoba	1000
Decoraţiunile.	650
Orchestra	400
Cheltuelĭ întîmplătóre, precum lemne, lumînărĭ, afişe şi altele	1000
Total. . .	7425 (1)

Cu tóte aceste, abià după patru lunĭ comitetul filarmonic constată că e lipsă de banĭ în cassă, «din pricina datoriilor ce are să ieà de la soţiĭ ajutătorĭ, cât şi *de la antrè*», şi se vede silit a «orînduì un cassier, care *acum maĭ întâiŭ va împrumutà el cassa cu 250* #, spre întîmpinarea datoriilor pentru decoraţiunĭ şi alte cheltuelĭ de garderobă, la carĭ banĭ, până şi-ĭ va primì înapoĭ, i se va plătì dobândă de *1 la sută pe lună*» *(!)* Cu adevĕrat situaţiunea teatruluĭ nu erà strălucită. Atâtea ostenelĭ, atâtea jertfe meritaŭ o sórtă maĭ bună şi un sprijin maĭ cu temeiŭ decât acela pe care i-l dedeà publicul, bucuros să bată din palme şi să *se îmbulzéscă* în sală, dar nu tot atât de darnic la uşă. Aşà, representaţiunile luĭ *Mahomet* şi *Amfitrion*, din Aprilie 1835, deteră abià 2.519 leĭ, cele din Maiŭ 4595 şi cele din Iunie 4.791. «Socotindu-se numaĭ ce a intrat în cassă *în naht*, afară de datoriĭ», restul veniturilor pe aceste treĭ lunĭ provenind din contribuţiunile soţilor, din mezaturĭ şi seecfstre şi din *treĭ* împrumuturĭ, 15 # de la d-niĭ I. Roset, I. Oteteleşanu şi I. Manu, 55 # de la Colonelul Nojin şi 30 # de la noul cassier, în total leĭ: 20.489 venit pe o trilunie, pe când cheltuelile se ridicaŭ

(1) *Lucrările Soc. filarmonice*, 1835, pp. 35—36.

la leĭ 24.330, decĭ cu un deficit de 3.841 leĭ (pe la negustorĭ şi alte persóne). Numaĭ pentru garderoba pieselor *Amfitrion*, preînnoirĭ la *Mahomet*, *Alzira*, *Silita căsătorie*, *Amorul Doctor*, *Orest* şi *Semiramida* se cheltuise 7.360 leĭ, pentru decoraţiunĭ 1.279 şi 2.607 leĭ pentru afişe, lumînărĭ, recuisite, dorobanţĭ (statiştĭ), plus chiria teatruluĭ şi a saleĭ de şcólă, lefurile profesorilor şi slujbaşilor teatruluĭ, orchestra şi alte mărunţişurĭ, carĭ acoperiaŭ ce rĕmâneà, până la suma întrégă! (1)

După treĭ lunĭ de vacanţiunĭ, representaţiunile românescĭ reîncepură prin *Vicleniile luĭ Scapin*, jucate la 30 Octobre de către şcolariĭ Societăţiĭ filarmonice cu marea mulţumire a privitorilor, atât pentru buna săvîrşire a rolelor fiesce-căruia şcolar, cât şi pentru buna alegere şi traducţiune a luĭ Const. Rasti. In luna luĭ Novembre se jucară *Vicleniile luĭ Scapin* pentru a doua óră, *Doctorul fără voe*, tradus de Maiorul Voinescu, *Preţiósele*, traduse de Ion Ghica, *Şteful nerod* («Der dume Ştefl»), comedie de Kotzebue, tradusă de Niţescu, şi *Alzira*, tradusă de Aristia, iar pe la începutul luĭ Decembre *Actorul fără voe* şi *Triumful amoruluĭ*, compuse de Winterhalder.

Tóte comediile aŭ fost bine jucate, pe când *Alzira*, «după ce s'a representat *de cincĭ orĭ*, în loc să se jóce maĭ bine, şcolariĭ n'aŭ avut nicĭ acéstă îngrijire de a-şĭ sci rolele». Evident că tipurile comedieĭ, puţin susceptibile de pasiunĭ încordate şi cu situaţiunĭ nu atât de vehemente ca ale tragedieĭ, conveniaŭ maĭ bine—maĭ ales comediile luĭ Molière—uşurătăţiĭ talentuluĭ şi lipseĭ de experienţă şi de cultură artistică a şcolarilor acelora.

Din acéstă pricină tragediile aŭ fost tot-deauna maĭ slabe şi înclinarea către vodevilurĭ, către lucrărĭ sglobiĭ şi vesele, către farse chiar, din ce în ce maĭ vĕdită la dînşiĭ! Acésta va fi şi una din causele de decădere a sceneĭ naţionale şi va silì — peste un an — pe Barbu Catargiu să ḑică cu amărăciune, constatând îndepărtarea tragedieĭ şi drameĭ de pe afiş, că: «Abià Melpomena îşĭ arătă sângerosul pumnal pe scena românéscă şi numaĭ decât peste sângele tragic Terpsichora începù a trage danţurĭ burlescĭ şi tótă ilusia Românuluĭ se strică. Nimic sublim, nimic de simţire nu se maĭ vĕḑù, nimic nu maĭ mişcă inimile nóstre, nimic nu maĭ făcù să maĭ vĕrsăm o lacrimă. Cântecul şi rîsul! Satira şi ridicolul!» (2)

Eleviĭ luĭ Ioan Wachman debutară la 11 Decembre în vodevilul

(1) «Gazeta Teatruluĭ», 1835, No. 2, pp. 15 şi 16.
(2) Ibidem, No. 12, 1836, p. 95.

Triumful amoruluĭ şi atât de bine aŭ reuşit, că «a şters orĭ-ce fel de nemulţumire din partea publiculuĭ şi a dat o mare dovadă despre silinţile D-luĭ». Acéstă representaţiune a fost un examen, spre a se arătà soţilor şi publiculuĭ *glasurile tuturor şcolarilor* şi maniera fiesce-căruia. (1) Acésta fu *întâia representaţiune românéscă lirică* pe scena nóstră!

De la sfîrşitul carnavaluluĭ anuluĭ 1836, dându-se regulat câte o representaţiune pe săptămână, s'aŭ jucat: *Cina între prietenĭ*, comedie tradusă de Iancu Roset; iarăşĭ *Vicleniile luĭ Scapin* (carĭ plăceaŭ fórte mult) şi *Triumful amoruluĭ* (succesul deosebit al d-neĭ Caliopi şi al d-reĭ Vlasto); *Bădăranul boerit*, tradus de Căpitan Voinescu; *Crispin* saŭ *Rivalul stăpânuluĭ sĕŭ* de Stefan Burki; *Grădinarul orb* saŭ *Aloiul înflorit* (Kotzebue), tradusă de Ioan Văcărescu; şi *Amfitrion*, tradus de Ioan Eliade.

Tot atuncĭ, pe la mijlocul luĭ Aprilie, sosesce din Iaşĭ trupa francesă sub direcţiunea luĭ *B. Fouraux* şi jócă în fie-care Lunĭ şi Vinerĭ, «iar publicul se îmbulzesce cu mare curiositate şi mulţumire a vedé o trupă aşà de bine întocmită şi a audì o limbă ce este *maĭ la toţĭ cunoscută*. Fie-care actor îşĭ jócă rola cu cea maĭ mare scumpătate şi siguranţă. Dramele şi vodevilele aŭ plăcut cu deosebire privitorilor; tragedieĭ nu i-aŭ putut însă să-ĭ guste toţĭ frumuseţele. Ideile înalte, mişcările variate şi accentele pătimaşe aŭ contribuit ca să nu pótă privitoriĭ de odată pătrunde tóte amănuntele». E vorba acì despre *Fiiĭ luĭ Eduard*, dramă de Casimir Delavigne, pe care actoriĭ o interpretaŭ fórte bine. Aşà: *M-me Jenny* în Elisaveta Regina Anglieĭ, *M-r Théodore* în Glocester şi *Varély* în Sir Tirel aŭ făcut o mare impresiune cu jocul lor firesc şi totuşĭ pasionat.

Erà un bun prilej pentru tineriĭ şcolarĭ românĭ de a vedé într'adevĕr artiştĭ, atât de apreciaţĭ, dându-le lecţiunĭ şi servindu-le de modele întru ale arteĭ. Aveaŭ atâta nevoe, sĕrmaniĭ, de ast-fel de spectacole, că criticiĭ de pe atuncĭ nu se opriră de a-ĭ sfătuì: «Să se desbare» —ascultând pe actoriĭ francesĭ — «de *cântatul versurilor* (2), de gesturile prea mult întinse şi încrucişate şi neastâmpĕrul cel fără loc ce aŭ pe scenă». (3)

In Maiŭ, trupa română dete *al doilea* vodevil, *Nevinovaţiĭ* de Winterhalder, în care d-rele *Vlasto* şi *Raliţa* eşiră pe scenă îmbrăcate

(1) «Gazeta Teatruluĭ», No. 2, 1835, p. 20.
(2) Păcatul originar al actorilor noştri, prin urmare!
(3) «Curierul românesc», 1836, No. 27, p. 108;— «Gazeta Teatruluĭ», 1836, No. 5, p. 31

cu mult maî luxos decât li se cereà, aşà că făceaŭ pată în mijlocul celor-lalţî şi în cuprinsul acţiuniî, iar *Buroleanul* se strâmbà atâta, că Eliade îî face o lecţiune fórte aspră în privirea moduluî sĕŭ de a jucà. Cu tóte acestea piesa plăcù publiculuî şi maî fu jucată, după cerere. (1)

In Iunie se jucară *Nepotul în locul Unchiuluî*, comedie; *O poliţă* (2), vodevil de Winterhalder; *Bărbatul cornorat în părere* (George, Dandin ou Le cocu imaginaire), tradusă de «Gr. Grădiştĕnu fiul», tóte comediî, şi abià o tragedie, *Virginia* de Alfieri, tradusă de Aristia, în care *Curie* în rolul luî Virginius şi *Fr. Vlasto* în al Virginieî avură un însemnat succes. Apoî se deteră iar comediî: *Nebunul*, tradusă de I. Roset după Perron; *Incurcătura* după Kotzebue, tradusă de G. Muntĕnu; *Sgârcitul* de Molière, tradus de I. Roset; *Vĕduva viclĕnă* după Goldoni, tradusă de Costache Moroiu; *Turbare* de Stef. Burki, şi altele şi altele.

Şcóla de musică vocală făceà totuşî progrese simţitóre cu Wachmann, care, un an după întemeiarea eî, îşî produse eleviî în opera *Semiramida* de Rossini, dată atuncî pentru întâia dată în limba română. Succesul, fără a fi strălucit, a lăsat o bună impresiune şi a dovedit că, «cu stăruinţă la lucru, cu încredere în puterile nóstre şi cu o povăţuire bine chibzuită», şcolariî puteaŭ să ajungă departe şi se nădăjduià că vor ajunge.

Representaţiunea se dete în Iunie 1856 şi se repetă la Octobre acelaşî an, iar rolele aŭ fost ţinute:

Semiramis, Regina Babilonieî	*D-na Caliopi*
Azema, Princesă	*D-ra Raliţa*
Arzace, Comandantul armateî.	*D-l N. Andronescu*
Azur, Principe.	» *I. Curie*
Idreno, Regele Indieî	» *Costache Michalache*

Tot pe atuncî se puseră în studiŭ maî multe drame: *Regulus*, tradus de Ion Văcărescu; *Meropa* de Voltaire, tradusă de Catinca Sâmbotĕnu, şi *Misantropie şi pocăinţă* de Kotzebue, tradusă de Căpitan Voinescu. Dintre ele numaî cea din urmă aveà să se jóce. Comediile însă şi vodevilele plăceaŭ maî mult publiculuî, care se deprinsese să vie la teatru acum *ca să petrécă, să rîdă, să facă haz* de cele ce spuneaŭ şi şmecheriaŭ actoriî pe scenă.

Dar nu acesta erà scopul teatruluî înfiinţat şi susţinut cu atâtea jertfe de Societatea filarmonică. Nu pentru a da «maidan de petrecere»,

(1) «Gazeta Teatruluî», No. 4, 1836, pp. 43 şi 44.
(2) Care erà urmarea comedieî *Nevinovaţiî*, de acelaşî autor.

nicĭ a adunà lumea într'o sală şi a o îndeletnicì cu glume, cu nebuniĭ şi cu strâmbăturĭ, se înteţise mişcareà artistică şi literară de către atâţia bărbaţĭ iubitorĭ de cultură, în publicul român; ci, ca tot maĭ înalte învĕţăminte, tot maĭ nobile exemple şi tot maĭ curate simţirĭ să culégă el de pe scena naţională, singurul loc unde erà, aprópe, ertat să se spue adevĕrul, să se infereze viţiul şi să se slăvéscă fapta cea bună! Acestea în modelele neperitóre ale tragedieĭ antice şi ale drameĭ moderne se puteaŭ cu folos găsì în tot-deauna, pe când în comediile şi vodevilele fluturatice şi săltăreţe trebuià lumiĭ minte ascuţită şi deprindere, pentru a simţì lovitura şi a descoperì boldul cel ascuţit al satireĭ.

Cu asemenea spectacole, gustul se scâlcià, înjosindu-se, dragostea de artă îşĭ perdeà din preţul şi din căldura sa întâietóre, iar nivelul talentuluĭ şi al originalităţiĭ actorilor scădeà, pe mĕsură ce farsele, satirele personale, comediile lipsite de spirit, dar pline de falsităţĭ, scrierile rĕŭ alcătuite, fără stil, fără miez, fără un ţel moral şi o formă estetică, înlocuiaŭ splendorile luĭ Voltaire, luĭ Shakespeare, luĭ Alfieri, luĭ Molière, Kotzebue orĭ Schiller pe scena nóstră, care, ca şi publicul, aveà nevoe de lécurĭ sufletescĭ întăritóre, nu de îndemnurĭ la amăgirĭ şi la desfrîŭ!

Este interesantă discuţiunea acestor atât de delicate cestiunĭ, ridicate şi susţinute cu o de o potrivă convingere şi ardóre de către Ioan Voinescu II şi de Barbu Catargiu în «Gazeta Teatruluĭ Naţional» (1), care şi ea aveà să înceteze la sfîrşitul anuluĭ 1836, cu al 13-lea numĕr al publicaţiunilor sale.

Suflà un vînt rĕŭ, uscăcios şi mistuitor peste rodnicul ogor al Societăţiĭ filarmonice, învinovăţită şi calomniată de către ceĭ înstrăinaţĭ cu inima şi cu cugetul închinat zavistieĭ, minciuniĭ şi batjocoreĭ a tot ce erà cinstit, patriotic şi desinteresat în jurul lor. «Aceştia nicĭ odată n'aŭ contribuit la nimic; de veniaŭ vre-odată pe la representaţiunĭ române, se strecuraŭ, ca toţĭ ciocoiĭ, *cu forţa şi fără plată*, spre a criticà cu patimă dramele, spre a fluerà şi descuragià pe studenţiĭ diletanţĭ, spre a corumpe fetele orfane adoptate de Societatea filarmonică, spre a pune vrajba între şcolarĭ şi a-ĭ rĕsculà în contra profesorilor, şi când teatrul român, trecĕnd peste tóte persecuţiunile, începù a se ţiné de sine *pe o cale clasică*, ciocoiĭ, vĕḑênd că nu-l pot derăpănà, alergară pe de o parte spre a-l speculà şi pe de alta spre a-l degenerà, *la scrierĭ imorale, la farse*, la *sarsailismul(?)* cel maĭ sfruntat şi maĭ deplorabil.» (2)

(1) «Gazeta Teatruluĭ», No. 12 din 1836, p. 95.
(2) *Issachar*, pp. 62 şi 28.

Imprejurările politice şi ómeniĭ puţin scrupuloşĭ carĭ luaŭ parte la dînsele pricinuiră tot rěul, sub povara căruia aveà să se prăbuşéscă Societatea filarmonică.

Alexandru Vodă Ghica, întâiul Domn chemat a aplicà Regulamentul Organic, deşì candidat şi om al Rusieĭ, fu totuşĭ încunjurat de unelte rusescĭ, carĭ îl împedicaŭ să facă alt cevà decât ceea ce erà priincios scopurilor şi intereselor mareĭ Imperaţiĭ în părţile nóstre. Aristarchi, devotatul Generaluluĭ Orloff, numit Capu-Chehaia al ţěriĭ fără voia Domnuluĭ la Constantinopole, Generalul Mavros, capul carantinelor din Muntenia şi Moldova încă de sub guvernul luĭ Kisseleff, câte-va căpeteniĭ puse tot de dînsul în fruntea miliţieĭ române şi maĭ cu sémă Baronul Rückman, Consulul rus din Bucurescĭ (1), formaŭ o adevěrată *epitropie* împrejurul luĭ Ghica, care «erà bun, însă fără curaj, omenos fără mărinimie, prieten al ţěriĭ, dar maĭ mult încă al *postuluĭ sěŭ*». (2) Nu se mişcà nimic, nu se făceà nimic — nicĭ chiar micile rînduirĭ în slujbe — fără scirea şi maĭ ales fără învoirea a-tot-puterniculuĭ şi fanaticuluĭ panslavist Consul.

Priveliştea tristă a uneĭ asemenea *închinărĭ* către Puterea «protectóre», maĭ mare decât cum fusese ţéra sub Turcĭ, nu lipsì să nu deştepte o împotrivire, la început ascunsă, maĭ apoĭ pe faţă, printre boeriĭ cu simţeminte patriotice şi cu cugete neatârnate. Aşà, încă de la 1834 Ioan Câmpinénu, găsindu-se în Obştésca Adunare cu Vornicul Emanoil Bălénu, fostul sěŭ şef de regiment, cu Iancu Roset şi Grigore Cantacuzino, cu care în tinereţe visase înbunătăţirea sórteĭ patrieĭ, a stabilit, de la cele dintâĭ şedinţe, o comunitate de ideĭ şi de acţiune între dînşiĭ. Eĭ aŭ pus basa principiilor conducĕtóre la reforma Regulamentuluĭ, care — fiind redactat şi votat sub presiunea uneĭ ocupaţiunĭ străine—nu puteà fi considerat decât ca o lucrare impusă de străinĭ, căutând a se folosì numaĭ de bunele disposiţiunĭ ce cuprindeà pentru a înzestrà ţéra cu şcóle, cu mijlóce şi căĭ de comunicaţiune, a face justiţia independentă de înrîurirea guvernuluĭ şi de schimbările politice, a înfrînà în marginele atribuţiunilor lor pe funcţionariĭ administraţiuniĭ, a pedepsì abusurile şi prevaricaţiunile şi a obligà pe fie-care la paza legilor. Pe aceste temeiurĭ s'aŭ unit aceştĭ patru bărbaţĭ, formând un grup modest şi nebăgat la început în sémă, dar pe lângă care s'aŭ adunat, unul câte unul, toţĭ aceĭ carĭ doriaŭ binele şi înaintarea ţěriĭ. (3)

(1) A. D. Xenopol, *op. cit.*, VI, pp. 135 şi 136.
(2) Vaillant, *La Romanie*, II, p. 409.
(3) Ion Ghica, *Scrisorĭ*, ed. 1887, p. 635; — Xenopol, *op. cit.*, VI, pp. 137—138.

In maĭ puţin de doĭ anĭ acest partid devenise majoritatea Adunăriĭ. Ţéra întrégă erà cu partidul luĭ Ioan Câmpinénu, care nu numaĭ că controlà şi criticà tóte actele guvernuluĭ, dar puneà cu bărbăţie peptul la tóte călcările de prerogative, la tóte cererile şi impunerile nedrepte şi neleale, pe carĭ necontenit le făurià Consulul Rückman, în numele şi după poruncile celor de la St. Petersburg.

Până acolo merse el cu nesocotirea voinţeĭ şi a demnitaţiĭ nóstre naţionale, că silì pe Domnitor a trimite Adunăriĭ o mustrare pentru îndrăsnéla ce avusese *oposiţiunea* (formată din partidul luĭ Câmpinénu şi toţĭ duşmaniĭ personalĭ aĭ luĭ Vodă) de a vestejì *amèstecurile corumpĕtóre* ale Consululuĭ rusesc în trebile din lăuntru şi *josnica îngenuchiare* a guvernuluĭ înaintea Rusieĭ. Se cereà, prin acel ofis, de la Mitropolitul, ca Preşedinte, de a distruge spiritul rĕsvrătitor şi primejdios din Adunare şi de a nu o lăsà să se conducă de niśce intriganţĭ şi ambiţioşĭ ca *Ioan Câmpinénu, I. Roset şi Gr. Cantacuzino;* maĭ mult încă, fiind vorba de revisuirea Reglamentuluĭ Organic, cerută de Rusia (1), revisuire ce trebuià făcută de o nouă Adunare, Rück-

(1) In art. 55 al Regulamentuluĭ Organic se ḑiceà că «orĭ-ce act saŭ hotărire a Obicĭnuiteĭ Obştescĭ Adunărĭ şi a Domnuluĭ, ce ar fi împotriva tractatelor saŭ a Hatişerifurilor încheiate în favorul sĕŭ, trebuesce să fie socotite fără nicĭ o putere şi nefiinţă.» Consulul rusesc cereà să se maĭ adaoge frasa: «orĭ împotriva drepturilor Curţiĭ Suzerane şi Protectrice.» La sfîrşitul Regulamentuluĭ se cereà o modificare şi maĭ mare, care semĕnà cu ştergerea autonomieĭ ţĕriĭ, căcĭ de unde în Regulament se ḑiceà: «Adunarea va puté, cu concursul Domnuluĭ, să facă Regulamentuluĭ schimbările şi reformele ce trebuinţa va cere», Consulul cereà să se pue, în locul acestuĭ paragraf, pe cel următor: «Tóte acele mĕsurĭ saŭ schimbărĭ, carĭ ar fi urmat în vremea ocupaţieĭ acestuĭ Principat de către oştirile Impĕrăţieĭ Rusieĭ, vor avé o putere de pravilă şi se vor cunósce ca parte din însuşĭ trupul Regulamentuluĭ. Pe viitorime, orĭ-ce schimbare Domnul ar voì să facă în Regulamentul Organic nu va puté să aibă loc, nicĭ să se pue în lucrare, decât după înadinsa împuternicire a Inalteĭ Porţĭ cu împreuna unire a Curţiĭ Rusieĭ.» In noua legislatură, în care intrase toţĭ ceĭ combătuţĭ de Consulul rus şi de guvern, *Ioan Câmpinénu* fu necontenit la tribună, pentru a combate şi a respinge aceste falaciόse propunerĭ. El fu de o rară elocinţă şi Adunarea, pătrunsă de puterea argumentelor sale, *respinse cu o mare majoritate modificările cerute.* Când Rückman află despre împotrivirea Adunăriĭ la *un ordin împĕrătesc,* îşĭ perdù cumpĕtul şi adresă un protest violent şi ameninţător Domnitoruluĭ, ḑicênd că: «acest demers atât de neregulat şi de contrariŭ respectuluĭ datorit celor douĕ Inalte Curţĭ, carĭ nu admit nicĭ o abatere de la litera transacţiunilor încheiate şi a căror menţinere *vor scì să o impună* în tótă întregimea eĭ.» Discuţiunea fu decĭ suspendată şi, peste câte-va sĕptămânĭ, Logofĕtul Aristarchi, transformat în Capigiŭ al Porţeĭ, venì şi cetì de la tribuna Adunăriĭ un firman, prin care *Sultanul poruncià Obşteseĭ Adunărĭ să intercaleze în Regulament modi-*

man, interesat a se admite modificările propuse de dînsul, chemă pe boerĭ și pe proprietarĭ rîndurĭ rîndurĭ la el — la Consulat, — povățuindu-ĭ să nu alégă candidațiĭ *partiduluĭ național*, amenințându-ĭ la din contra cu mânia Impĕratuluĭ și arătându-le anume pe cine să alégă pentru a fi pe placul puterniculuĭ Protector.

Dacă în 1837, când se petreceaŭ tóte acestea, Rusia observà maĭ cu băgare de sémă saŭ ținea socotélă de schimbarea însemnată ce se săvîrșise în spiritul public al poporuluĭ român, negreșit că, fină și prevĕḑĕtóre cum erà, nu împingeà cu atâta violénță lucrurile unde le împinse, saŭ cătà pe alte căĭ să se asigure de reușita planurilor sale. Și vinovațĭ nu sunt atâta Muscaliĭ că ne-aŭ nesocotit, cât sunt aceia carĭ, născuțĭ din sînul și pe pămîntul nostru, pentru nisce trecĕtóre mărirĭ și zădărniciĭ, aŭ dat mână de ajutor dușmanilor spre a ne nimicì!...

Intr'adevĕr, prefacerea erà vĕdită și vrednică de o maĭ cuviinciósă considerațiune. Fiiĭ boerilor se întorceaŭ învĕțațĭ din țĕrĭ străine, ómeniĭ din popor eșiaŭ cu «sciință de carte», luminațĭ și destoinicĭ la muncă, din școlele înființate în țéră tocmaĭ prin îngrijirea luĭ Kisseleff; nu maĭ puțin propășirea publică luà desvoltare, prin deschiderea comerțuluĭ către țĕrile apusene, prin libertatea navigațiuniĭ dată de Tractatul de la Adrianopole și maĭ ales prin începuturile de cultură literară și sciințifică, ce se manifestaŭ icĭ și colo și concentrarea întregiĭ mișcărĭ naționale în Societatea filarmonică. Erà cu neputință ca acéstă reînviare a poporuluĭ român către consciința de sine să nu se resfrîngă și asupra viețiĭ sale politice — după cum s'a și întîmplat în crâncena luptă purtată de Adunarea țĕriĭ împotriva fraudulăriĭ Regulamentuluĭ Organic.

De aceea oposițiunea contra modificărilor cerute de Rușĭ însemnà resistența contra amesteculuĭ străin în treburile lăuntrice, erà prima lucire

ficările cerute de Consulul rusesc și invită pe deputațĭ să iscăléscă *un act de căință ad-hoc*, pe care-l depuse pe tribună. *Câmpinénu* luă iar cuvîntul și protestă cu energie contra călcărilor ce se aduceaŭ drepturilor țĕriĭ... Cuvintele luĭ elocuente și atitudinea luĭ demnă și inspirată umplură de lacrămĭ ochiĭ deputaților, carĭ *cu toțiĭ refusară* de a iscălì actul adus de Aristarchi.

In urma acestora, Obștésca Adunare fu închisă, iar lupta politică fu strămutată pe tărîmul din afară, pe cel de intervenire și de luminare a Puterilor europene asupra stăriĭ și viitoruluĭ țĕrilor române, punĕnd o stavilă a-tot-puterniciei rusescĭ. (Ion Ghica, *Scrisorĭ*, ed. 1887, pp. 639—641; — A. D. Xenopol, *op. cit.*, VI, p. 138 și urm.; — Félix Colson, *De l'état présent et de l'avenir des Principautés*, p. 11 și urm.; — Vaillant, *op. cit.*, II, p. 385; — Elias Regnault, p. 185.)

a doruluĭ de neatîrnare ce aveà să aducă ródele sale maĭ târḑiŭ, cu Unirea, Indepedenţa şi întemeierea Regatuluĭ Românieĭ.

Aşà fiind lucrurile, erà fórte natural ca Societatea filarmonică, în capul căreia se aflà Ioan Câmpinénu, să fie *ponegrită*, *persecutată*, *sdruncinată* din temeliĭ de aceĭ carĭ, prin desfiinţarea eĭ, credeaŭ să se ridice în ochiĭ Ruşilor şi să smulgă din mânile patrioţilor unélta cu care-şĭ făurise dragostea şi popularitatea de care se bucuraŭ. Invidia, interesele meschine şi góna după favorurĭ şi putere din partea unora, slăbiciunea de caracter, nehotărîrea şi neîncrederea altora, fură causele principale ce aŭ adus descompunerea şi risipirea acestuĭ aşezămînt, decât care póte numaĭ Unirea şi luptele pentru independenţă să fi produs maĭ rodnice resultate şi o maĭ puternică însufleţire de cât Societatea filarmonică între aniĭ 1834 şi 1837.

Aşà bunăóră, în cestiunea ce ţineà atât de mult pe atuncĭ de inima tuturora — aceea a redeşteptăriĭ naţionale — Ghica Vodă se plecà cu drag către mişcarea întreprinsă de boerĭ şi tineretul patriot şi ar fi voit să-ĭ deà sprijinul sĕŭ, dar erà necontenit reţinut şi împedicat de Consulul rusesc, care-l spăimântà fără încetare cu *putinţa destituiriĭ*. Rückman erà anume de altă părere decât Kisseleff asupra roluluĭ cultureĭ naţionale la poporul român. Pe când Kisseleff pusese legiuirile grecescĭ pe românesce, deschisese şcóle şi învoise eşirea unor foĭ periodice în limba română, nebănuind că acéstă mişcare, cu începuturĭ atât de nevinovate, puteà să se întórcă împotriva celor ce o favorisase, Rückman, maĭ pătrunḑĕtor, descoperise îndată că isvorul de unde plecase oposiţiunea în contra Rusieĭ erà tocmaĭ *începutul desvoltăriĭ limbeĭ românescĭ* şi prin ea adîncirea consciinţeĭ naţionale, carĭ cereaŭ la rîndul lor vrednicia existenţeĭ şi decĭ scuturarea juguluĭ rusesc. (1) Iată pentru ce primiĭ calomniatorĭ şi asupritorĭ aĭ Societăţiĭ filarmonice *limba o atacară prin scrierĭ scâlciate, fără formă şi fără stil, teatrul* — al căruĭ organ principal este vorbirea — *voiră să-l corumpă, înjosorându-ĭ cuvîntul,* cum îĭ trivialisaŭ şi mişcările.

De aceea, când, după doĭ anĭ de la înfiinţarea luĭ, prigonitoriĭ şi zavistniciĭ reuşiră, în locul *scrierilor clasice*, destinate a cultivà limba, a glorificà virtutea şi a biciuì viţiul fără de a atacà persónele, fură introduse *farse, satire personale, scrierĭ monstruóse în privirea limbiĭ, arteĭ şi a moraleĭ*, aşà că, după o asemenea degradare, representându-se, către sfîrşitul luĭ 1836, *Misantropia şi Pocăinţa* de Kotzebue, tradusă de Ioan Voinescu II, cu drept cuvînt Barbu Catargiu exclamă:

(1) A. D. Xenopol, *op. cit.*, VI, pp. 147—148.

«*Misantropia și Pocăința* se puse dar pe scenă și toțĭ încetară de a maĭ ḑice, ca până acum: Româniĭ ar face cevà, dar le trebuè vreme și învĕțătură, exemple, modele, profesorĭ etc. Din contra, un glas erà acum în tot parterul și un glas se auḑì a doua ḑi în tot orașul: actoriĭ românĭ simt, jócă, iar nu *se jócă,* actoriĭ românĭ aŭ zugrăvit și aŭ arătat în ființă *simțitatea* autoruluĭ german. Și adevĕrat, chiar autorul să fi fost de față la representația românéscă s'ar fi vĕḑut maĭ bine pe sine în oglinda inimeĭ Românilor. De ce actoriĭ românĭ fură într'o ḑi ceea ce nu putură fi în treĭ anĭ? Pentru ce treĭ anĭ aŭ umblat încercând? Pentru că treĭ anĭ fură rătăcițĭ în drumul lor și pentru că într'o ḑi se vĕḑură la locul lor.»

Apoĭ într'un avînt de elocuentă înălțare de minte, îndreptându-se către pricinuitoriĭ acesteĭ nenorocite schimbărĭ a teatruluĭ român ḑice: «Lasațĭ dar, voĭ, fiĭ aĭ celor marĭ Domnitorĭ aĭ lumiĭ, lăsațĭ bufonăria și satira pe séma acelor suflete înghesuite (?), pe séma celor cu duhurĭ sărace! Părințiĭ voștri aŭ fost marĭ și voĭ nu putețĭ fi micĭ! Vreĭ ca actorul român să arate ce este? Fă-l să trăiască în elementul strămoșilor sĕĭ. Slava, amorul, generositatea, patriotismul, rĕsbunarea, trufia, dreptatea, iată ce-ĭ trebue luĭ ca să fie mare. Dă-ĭ și tragediĭ sângerόse și drame scrise cu lacrămĭ și le va jucà bine. Nu-ĭ da farsa, că el nu scie să fie bufon; el n'a sciut a se slugărì și a se maimuțà. Nu l'eĭ vedé nicĭ odată să-șĭ scie rolul, pentru că nu-ĭ place nicĭ în glumă a fi măscăriciŭ. Privițĭ teatrul ca o șcólă de moral și vețĭ aflà pe actorĭ mîndri de a fi profesoriĭ noroduluĭ și vețĭ avé și actorĭ bunĭ...» (1)

Maĭ erà însă o causă *lăuntrică* pentru care cultura intelectuală erà prigonită: restrîngerea numĕruluĭ *privilegiaților* de la funcțiunile statuluĭ și înlocuirea lor cu bărbațĭ învĕțațĭ, ceĭ maĭ mulțĭ din treptele de jos ale societățiĭ. Dacă printre boeriĭ și feciorii de boerĭ cu sciință de carte, *umblațĭ pe la șcóle străine,* găsim maĭ înainte pe *Ioan Văcărescu,* crescut la Viena de la 1810—1819 (2), apoĭ pe *Barbu Știrbeĭ, Const. Cantacuzino, Cost. Filipescu, Gheorghe Bibescu, I. Vlădoianu, C. Brăiloiu, M. Margêlă, Alexandru Lenș, Bălênu, D. Golescu* și alțiĭ, parte crescuțĭ la Paris, parte în Germania, de când cu deschiderea școlelor romănescĭ, găsim feciorĭ de țĕranĭ și de popă, ca *Teodor Stamati, Anastasie Fĕtu, Ioan Ionescu,* căpĕtând ranguri de boerie și slujbe înalte, ba unul—ce e drept maĭ bĕtrân—*G. Asaki* (tot fecior de

(1) «Gazeta Teatruluĭ» din 1836, No. 12, p. 94.
(2) Ibidem, din 1836, No. 12, p 94.

popă) intrând, prin rangul sĕŭ de Agă, printre boeriĭ ceĭ marĭ. *Ioan Eliade*, făclia inteligenţeĭ din acea epocă, e fiŭ de negustor, dar se urcă până la cele maĭ înalte trepte ale societăţiĭ şi devine une-orĭ arbitrul, de nu diriguitorul lucrurilor. *Petre Poenaru, S. Marcovicĭ, Aristia* şi alţĭ pratagonişti aĭ instrucţiuniĭ publice, eşiţĭ din popor, răsădesc în sufletele tinerimiĭ sĕmînţa demnităţiĭ şi a cunósceriĭ de sine... Ceĭ de jos se ridicaŭ prin puterea sciinţeĭ şi a merituluĭ, jicnind pe mulţĭ dintre ceĭ de sus, şi anume pe aceĭ carĭ se vedeaŭ înlăturaţĭ ast-fel de la nisce îndeletnicirĭ ce fusese până atuncĭ privilegiul lor exclusiv.

Trebuiaŭ dar să resiste curentuluĭ, că de nu, eraŭ perduţĭ! Aşà se formă partidul protivnic întregeĭ mişcărĭ culturale, care, întîlnindu-se în gândirĭ cu agenţiĭ guvernuluĭ rusesc, puse tóte pedicele, pentru a curmà avîntul regenerăriĭ la noĭ, şi aşà se lămuresce cum, în tóte uneltirile lor, Ruşiĭ s'aŭ servit de sprijinul uneĭ însemnate părţĭ din boerimea ţĕriĭ şi aŭ pretins că lucréză împinşĭ de un *obştesc interes*. De îndată ce aŭ simţit că desvoltarea poporuluĭ român se îndreptase pe alte căĭ decât pe acele ale propriuluĭ lor ţel, eĭ luară hotărîrea de a le pune stavilă şi de atuncĭ începură acea sistematică prigonire a tuturor creaţiunilor partiduluĭ naţional. Creḑuse se vede că pot lăsà pe un popor să se deştepte pe tărîmul cultureĭ abstracte, fără ca acea cultură să se resfrîngă şi asupra formaţiunilor concrete ale vieţiĭ luĭ; că pot să-l lase să cugete, fără să-ĭ îngădue a făptuì?!... De aceea, înţelegênd că desvoltarea naţională a Românilor nu se puteà îndeplinì fără rĕsturnarea sistemuluĭ regulamentar, organul lor de dominare în Principate, şi decĭ orĭ-ce manifestare a cultureĭ erà un îndemn de împotrivire la dînsa, eĭ loviră în tóte, căcĭ tóte acum le dedeaŭ de bănuit.

Societatea filarmonică trezì, încă de la formarea eĭ, îngrijirile Consuluiuĭ Rückman. El se hotărî să o surpe. Fiind însă o instituţiune privată, nu puteà lucrà prin guvern decât indirect la ajungerea scopuluĭ. Mulţĭ din membriĭ eĭ, făcênd parte şi din Adunare, erà peste putinţă ca îmboldirea eĭ, dată curentuluĭ naţional, să nu pătrundă şi în representarea politică a ţĕriĭ.

Rückman învinuì decĭ societatea către Ghica Vodă de conspiraţiune şi ea începù a fi rĕŭ vĕḑută de ocârmuire. Prin influenţa acestuia *se introduc într'însa maĭ mulţĭ membri îndoelnicĭ în privinţa simţemintelor lor*, carĭ în loc de a conlucrà la scopul comun, se apucă de scandalurĭ. (1)

(1) «Curierul Românesc» din 1829. Veḑĭ de asemenea şi A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, VI, pp. 279—284.

Din acéstă causă Câmpinénu şi Eliade se învoiră a alege, din sînul Societăţiĭ, câţĭ-va membri încercaţĭ, carĭ, hotărîţĭ a se constituì într'o *societate secretă*, să formeze *o stângă* în Obştésca Adunare, cu îndatorire de a susţiné guvernul în cele legale şi patriotice şi a-l combate la orĭ-ce abatere. (1)

Urmaşiĭ *carvunarilor* de la 1821 şi de la 1827, spre a-şĭ apĕrà opera împotriva atacurilor vrăjmăşescĭ, se strîng din noŭ sub ascuns, cu încredinţare că din acéstă frăţéscă ajutorare nu va eşì decât bine şi folos pentru atingerea scopuluĭ propus. Timpul şi împrejurările fiind altele ca odinióră, principiile acesteĭ societăţĭ fură cu mult maĭ progresiste (2) decât ale celor dinainte, deşì nouĕ, din un-spre-ḑece, eraŭ privitóre la cestiunĭ de politică şi administraţiune interióră şi la politica din afară.

Douĕ numaĭ se ocupaŭ de cultură: al VI-lea, cerênd *libertatea tiparuluĭ*, şi al VIII-lea, *instrucţiunea generală gratuită şi integrală a fiilor Românieĭ.* Punctul al XI-lea caracterisà bine mijlócele de acţiune şi dedeà o idee hotărîtă despre firea legăturilor ce se impuneaŭ ca condiţiune esenţială de participare în acéstă Societate.

El glăsuià ast-fel: «Spre punerea în lucrare a acestor principiĭ, se cere: ordine, tact, timpul necesar şi prudenţă»! Din nefericire, tocmaĭ asemenea însuşirĭ lipsind unor membri, ele fură pricina că şi acéstă *a patra* «societate secretă» (politico-socială), înjghebată cu scopurĭ patriotice şi naţionale pentru mărirea ţĕriĭ şi cultura némuluĭ, se desfăcù fără un resultat serios şi rĕmâĭetor.

Pe lângă Câmpinénu şi Eliade, se maĭ adaoseră dintre membriĭ Societăţiĭ filarmonice alţĭ şése, şi anume: Gr. Cantacuzino, Ioan Voinescu II, Iancu Roset, Iancu Filipescu, Bălăcénu şi Ioan Văcărescu pe lângă carĭ se *maĭ iniţiară* vre-o alţĭ nouĕ, cincĭ din eĭ fiind străinĭ. «Nu perd, nu distrug însă causele cele maĭ drepte şi maĭ frumóse inimiciĭ, cât de puternicĭ, din afară, pe cât pot să le pérdă *nebuniĭ*

(1) Ioan Eliade, *Issachar*, p. 85.

(2) Iată aceste 11 principiĭ: 1) Căderea protectoratuluĭ exclusiv al Rusieĭ şi garanţia colectivă a Puterilor europene; 2) Egalitatea tuturor Românilor înaintea legiĭ; 3) Emanciparea Ţiganilor; 4) Contribuţiunĭ generale; 5) Responsabilitatea ministrilor; 6) Libertatea tiparuluĭ; 7) Regenerarea şi respectul tractatelor Românieĭ cu Turcia; 8) Instrucţiunea obligatorie şi integrală a fiilor Românieĭ; 9) Emanciparea mănăstirilor închinate saŭ executarea testamentelor fondatorilor; 10) Confederaţiune saŭ *uniune*, nu *unitate*, cu Moldoveniĭ şi alţĭ popolĭ vecinĭ, respectându-se autonomia fie-căruia; 11) *Articol pivotal:* spre punerea în lucrare a acestor principiĭ: ordine, tact, timpul necesar şi prudenţă.

dinăuntru. Aceştia paralisară şi degenerară tot!» (1) A fost în adevĕr nesocotinţă, orĭ trădare? Ce e sigur este că încă de la început zîzania se furişă printre dînşiĭ, apoĭ purtarea adevĕrat nebunéscă a unuia, pe care Eliade îl numesce *Sarsailă*, puse, maĭ curînd decât s'ar fi credut, capĕt acesteĭ generóse încercărĭ de a scăpà Societatea filarmonică de periciune.

Acesta, care, deşì n'aveà privilegiĭ, nicĭ Ţiganĭ, cum aveaŭ boeriĭ, consoţiĭ sĕĭ, se făcuse totuşĭ «apostolul emancipăriĭ Ţiganilor», întru îndeplinirea art. 3 din statutele societăţiĭ, aşà că, audind într'o di pe mamă-sa certând o Ţigancă, începù s'o apostrofeze în mod grosolan şi chiar o lovì şi-ĭ *dete brâncĭ pe scărĭ*, când biata femee îĭ dise cu tot dreptul «că e obrasnic». Cu ast-fel de fapte, colegiĭ nu-şĭ maĭ recunosceaŭ principiile pe carĭ fondaseră societatea, nicĭ îşĭ puteaŭ închipuì «că vor fi aşà de crud şi de diabolic parodiate».

Tot acelaşĭ scrisese o tragedie, pe care o dăduse luĭ Aristia s'o pue pe scena teatruluĭ românesc. Acesta însă, făcênd analisa literară a dramelor în carĭ se exercitaŭ eleviĭ, «îşĭ permise într'o di a dice că drama în cestiune erà monotonă». Autorul, aflând, «se făcù foc» şi provocă pe Aristia la duel. Aristia primì provocarea «în terminĭ atât de positivĭ, cum provocatorul să nu-şĭ maĭ pótă luà vorba înapoĭ», dar Câmpinénu, Eliade şi Voinescu II, «sciind că guvernul căutà înadins pretexte de a învinovăţì societatea, se puseră a face pe Aristia să-şĭ retragă terminiĭ cu carĭ primise provocarea. Acesta nu voì, iar d-luĭ Sarsailă, vĕdênd lucrul serios, i se tăie pofta de a se bate...»

Pe lângă acésta, nu erà di să nu se audă de vre-o întîmplare, fie în teatru (fluerăturĭ, întreruperĭ, interpelărĭ scandalóse, bătăĭ în sală, murmure pe scenă), fie în şcóla filarmonică (lipsă de la cursurĭ, neascultarea ordinelor, neregularitatea, purtările próste, încercărĭ de corupere şi de răpire a unor eleve, de ex: a d-reĭ Vlasto, care nu reuşì, şi a d-reĭ Elenca, dusă nóptea într'o trăsură afară din Bucurescĭ şi ţinută maĭ mult timp ascunsă, din care pricină ea şi fu exclusă din şcólă (2), primindu-se în locu-ĭ d-na Catinca Buzoianu, creatórea maĭ târdiŭ a roluluĭ *Micolèĭ* din *Saul*, şi altele şi altele asemenea), ce făceaŭ pe lume să crédă cele maĭ rele lucrurĭ despre dînsele, iar pe membriĭ societăţiĭ să se desguste de chiar opera lor. Bine înţeles că duşmaniĭ, lovind într'însa, sciaŭ că lovesc în creatoriĭ şi în sprijinitoriĭ eĭ, în Câmpinénu maĭ cu sémă, pe care, din causa atitudiniĭ luĭ hotărîtóre în

(1) *Issachar*, p. 85.

(2) Tradiţiuue verbală: C. Ollănescu, Ion Ghica.

politică, nu scăpaŭ prilej de a-l pîrî Domnitoruluĭ că voesce să-l surpe şi să-ì ieà locul (1), învinovăţindu-l până şi de scandalurile provocate de eĭ înşişĭ.

De altă parte uneltiaŭ cele maĭ meşteşugite intrigĭ pentru a desbinà pe Eliade de amicul sĕŭ şi a compromite ast-fel destinele teatruluĭ, în care vedeaŭ un mijloc dibaciŭ de propagandă şi înrîurire în popor din partea conducĕtorilor partiduluĭ naţional. Eĭ nu se sfiiaŭ chiar de a născocì o diavoléscă şiretenie, pentru a pune în joc amorul propriŭ al luĭ Eliade faţă de Câmpinénu, cunoscênd susceptibilitatea celuĭ dintâiŭ şi dreptatea ce aveà de a se socotì şi el unul dintre ceĭ doĭ întemeetorì aĭ Societăţiĭ filarmonice.

Ast-fel propuseră, într'o şedinţă de ale societăţiĭ, să se dea o *medalie de aur* (prin vot secret) acelora dintre membri, carĭ ar fi avênd maĭ multe merite şi titlurĭ la recunoscinţa acesteĭ instituţiunĭ, îngrijind de a rĕspândì vorba că Ioan Câmpinénu dorià să i se dea numaĭ luĭ acea medalie, ca unul ce *singur*, prin influenţa şi prin jertfele sale, ar fi creatorul societăţiĭ, Eliade fiind doar executorul voinţelor luĭ. Se maĭ adăogià, că de aceea Câmpinénu vorbià tot-deauna cu autoritate şi resolvà cestiunile aprópe fără a suferì contradicerĭ saŭ părerĭ osebite, fiind-că se socotià *căpetenia de drept* a acestuĭ aşezămînt, pe care, cu tóte aceste, numaĭ rîvna şi jertfele tuturora, iar *în deosebĭ* munca şi talentul luĭ Eliade l'a putut cu statornicie înfăptuì». (2) Pe tărîmul ast-fel pregătit sciură eĭ să ţésă mulţime de vicleniĭ, carĭ desbinară tot maĭ mult pe ceĭ doĭ corifeĭ unul de altul şi prilejiră neîncredere, bănuială şi chiar silă între ceĭ-lalţĭ de a se maĭ socotì soţĭ şi fraţĭ, precum se titluiaŭ. O împrejurare nenorocită dete cea din urmă lovitură şi risipì întréga clădire.

Intre îndatoririle membrilor societăţiĭ secrete erà şi acésta, că nicĭ unul nu puteà chemà la judecată pe altul, până ce nu-şĭ arătà înaintea tuturora păsul şi aceştia nu-şĭ dedeaŭ hotărîrea.

Doctorul *Tavernier*, unul dintre străiniĭ primiţĭ în societate, se ridică într'o ḑi în plină adunare şi se plânse tot asupra aşà numituluĭ *Sarsailă*, acusându-l că i-ar fi cerut otravă ca să omóre pe un «biet pictor polones refugiat, căruia părinţiĭ sĕĭ îĭ dedese ospitalitate». Acesta, «în

(1) *Câmpinénu* ḑiceà unuia, însărcinat să-ĭ sondeze cugetările: «Spune Măriei Sale, să nu se témă de un aspirant la domnie, care-şĭ perde timpul căutând-o aiurea decât acolo de unde se póte da.» (Ion Ghica, *Scrisorĭ*, ed. 1887, p. 646.)

(2) N. Philimon, *op. cit.*, II, p. 181; — Tradiţiune verbală: Ion Ghica.

calitatea sa de doctor în medicină (1) şi de om onest, îĭ respinsese cererea», ceea ce după câte-va ḑile nu împedică pe ḑisul Sarsailă să vie să-ĭ spue că «s'a scăpat de rivalul sĕŭ». Pictorul polones în adevĕr murise. Prin urmare, doctorul acusà de ucigaş şi nedemn de a maĭ fi soţ pe acest individ. Sarsailă se apĕră; la apĕrare cel-lalt rĕspunse, până ce începură să se insulte în modul cel maĭ trivial.

Membriĭ societăţiĭ steteaŭ uimiţĭ la un asemenea spectacol, până când Voinescu II, luând cuvîntul, îşĭ cerù jurămîntul înapoĭ, ne maĭ putênd sta alăturea — el militar, căruia nicĭ îĭ erà ertat de a face parte din societăţĭ secrete — cu nisce *sceleraţĭ!* Fie-care se grăbì a-şĭ luà jurămîntul sĕŭ înapoĭ până la cel din urmă şi ast-fel *se desfăcù societatea secretă şi cu dînsa şi Societatea filarmonică,* începută cu atâta însufleţire şi dragoste de bine, înainte mergĕtóre a redeşteptăriĭ consciinţeĭ naţionale şi a rĕspândiriĭ adevĕruluĭ şi frumosuluĭ în mijlocul poporuluĭ român. (2)

Acum jocul intriganţilor găsise câmp întins de desfăşurare şi pricinĭ tainice destule, pentru a desăvîrşì cele de mult întreprinse. Desfiinţarea societăţiĭ secrete tocmaĭ în timpul celor maĭ aprige furtunĭ politice le fu lor un bun pretext de a lămurì scopurile ambiţióse şi rĕsturnătóre ale Câmpinénuluĭ, care, sub cuvînt de a întărì Societatea filarmonică, urzise în umbră o conjuraţiune îndreptată în contra regimuluĭ şi în contra intereselor patrieĭ! Ceĭ cu carĭ se însoţise nu eraŭ decât nisce unelte órbe în mânile luĭ, iar pana luĭ Eliade, solicitată pentru întinderea şi înflorirea arteĭ şi literatureĭ, fusese pângărită, punêndu-se în serviciul pasiuniĭ şi uriĭ politice...

A voì cu orĭ-ce preţ susţinerea uneĭ instituţiunĭ cu aparente menirĭ de folos public este a clădì un aşezămînt al sĕŭ propriŭ alăturĭ cu aşezămîntul obştesc, decĭ a pregătì şi a provocà la timp o rivalitate, o luptă, ceea ce tot-deauna este un pericol pentru buna orînduială şi liniştea Statuluĭ.

A stăruì cu orĭ-ce mijloc întru păstrarea şi crescerea uneĭ înrîurirĭ atât de stricăcióse ar fi, pentru ceĭ cu bun simţ, cu dor de ţéră şi cu sufletul neturburat de năzuinţe zadarnice şi de gândurĭ pătimaşe,

(1) Acest doctor Tavernier, intrat nu se scie cum în Societaten filarmonică, erà un medic de contrabandă, fórte sărac şi încunjurat cu o casă de copiĭ, căutând să-şĭ câştige existenţa pe orĭ-ce cale. (A. D. Xenopol, *Ist. Românilor,* VI, p. 284.)

(2) Eliade face pe larg descrierea tuturor acestor împrejurărĭ în *Issachar* (pp. 86 şi 87), pretinḑênd că, cu acéstă ocasiune, se maĭ vorbià pe icĭ pe colea că *doĭ soţĭ străinĭ ar fi trădat la Curtea domnéscă* societatea secretă. (A. D. Xenopol, *op. cit.,* VI, p. 154.)

nu numaï o faptă rea, dar încă o voită conlucrare la săvîrşirea uneï crime. Să bage lumea de sémă! Să ieà aminte mădulariï şi soţiï ajutătorï, din préjma Câmpinénuluï! Să înţelégă Eliade că este înşelat! Să recunóscă Aristia că e o jucărie! Să se scie de toţï că teatrul iubit şi sprijinit de public nu póte slujì de mască unor satisfacerï de amor propriŭ, nicï uneï minciunóse ademenirï a simţiciuniï şi a bunăvoinţeï celor pacïnicï şi neispitiţï!...

Iată ce ḑiceaŭ, iată ce cătaŭ să adeveréscă, iată ce însuflaŭ în minţile şi inimile ómenilor *pacïnicï şi neispitiţï*, carï, temêndu-se, cu tot dreptul, să nu se ascundă vre-o primejdie în dosul acestor—atât de tăgăduite—bune făptuirï, se traseră uniï de o pàrte, alţiï se lepĕdară de dînsele, aşà că, lipsite de sprijin, lipsite de însufleţire, teatrul şi şcóla filarmonică deteră necontenit îndĕrĕt, până ce în curînd fură lăsate părăsiriï. Anul 1837 aveà să pue capĕt amîndurora, ridicând pe ruinele lor întreprinderile străinilor, carï aveaŭ să prospereze de acì înainte tot maï mult şi maï îndelungă vreme la noï.

Amărît până în adîncul sufletuluï de tóte aceste miseriï, Câmpinénu, plin însă de încredere în viitorul Românieï, îşï făcù o datorie sfîntă de a continuà lupta pe un alt tărîm.

Spionat, supraveghiat, aprópe consemnat în casa luï de poliţie, aşà că cine venià şi unde se duceà erà pe dată sciut de stăpânire, el, profitând de îngheţul Dunăriï şi amăgind priveghiarea ómenilor Agieï, se duse întâiŭ la Constantinopole, unde explică situaţiunea nóstră politică ambasadorilor Francieï şi Anglieï; apoï se duse la Paris şi la Londra, unde pledă causa naţională. Pe când se aflà încă în Francia, Alexandru Ghica, sub presiunea Ruşilor, cerù un firman de arestare la Pórtă contra luï Câmpinénu, care la întórcere fu oprit de autorităţile austriace şi închis la Caransebeş, apoï trimis la Bucurescï şi din noŭ pus sub zăvóre, întâiŭ în mănăstirea Mărginénu, apoï la Plumbuita unde stătù până aproape de căderea luï Ghica, la 7 Octobre 1841. (1)

După desfiinţarea Societăţiï filarmonice şi rĕcirea relaţiunilor dintre Câmpinénu şi Eliade—care rĕmase membru la Eforia Şcólelor şi director al «Curieruluï Românesc», lucrând fără preget atât pe tărîmul literar

(1) Ion Ghica, *op. cit.*, pp. 641—642; — A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 152. — Faimosul lăutar *Dumitrache Ochĭ albĭ*, Ţigan boeresc, scăpase din robie dând stăpânuluï sĕŭ 1.000 #, dintre carï 700 # îï dedese Câmpinénu. De aceea, la orĭ-ce ocasiune, de-ar fi fost chiar la masa domnéscă, cântà cântecul popular pe atuncï:

«Aideţĭ fraţĭ la Mărginénu,
«Să scăpăm pe Câmpinénu!»

cât şi pe cel politic—teatrul, susţinut cât-va timp cu cheltuéla luĭ Câmpinénu, încetase de a maĭ merge înainte. Din când în când câte un spectacol, şi acela lipsit de căldura şi maĭ ales de încurajările din trecut. Aristia rĕmăsese credincios vecheĭ sale pasiunĭ pentru scenă şi lucrà ca şi înainte cu eleviĭ câţĭ îĭ rămăsese din şcóla acum luată de Wachmann, Conti şi Duport pe socotéla lor. El se ocupà cu mult zel de publicarea lucrărilor sale dramatice şi clasice, dintre carĭ traducerea luĭ *Saul* de Alfieri fusese fórte mult lăudată de Costache Negruzzi într'un elocuent articol publicat în «Gazeta Teatruluĭ Naţional» (1), iar *Intâia rapsodie a Iliadeĭ* luĭ Omer, presentată Domnitoruluĭ, îĭ adusese, pe lângă un dar, laudele măgulitóre cuprinse în acésta de maĭ jos scrisóre:

«*Noĭ, Alexandru Dimitrie Ghica Voevod,*
«Cu mila luĭ Dumneḑeŭ Domn a tótă Ţéra-Românéscă.
«Către D. Constantin Aristia.

«Primind de la Domnia-ta traducţia Rapsodieĭ I-a a *Iliadeĭ* luĭ Omer, am vĕḑut silinţele şi talentul d-tale în acéstă frumósă şi exactă traducţie, care, adăogêndu-se pe lângă cele-lalte strădaniĭ, ce aĭ pus şi *în alte îndeletniciri*, îţĭ câştigă, Domnule, un drept de recunoştinţă din partea Domnieĭ Mele şi a tuturor Românilor.

«Cetind acéstă traducţie, am vĕḑut iară câtă dovadă daĭ despre destoinicia limbiĭ românescĭ sub pană de artist, şi mĕ bucur când asemenea bărbaţĭ cu mijlóce ca ale d-tale îşĭ întrebuinţéză astfel de frumos césurile lor de odihnă.

«Trimiţênd, pe lângă acésta, o *tabachere de aur*, primesce-o ca un semn al luăriĭ Nóstre în sémă a folositórelor d-tale ostenelĭ.

«Anul 1837 Aprilie 7.» (2)

Impresiunea acesteĭ lucrărĭ fusese atât de bună, se vede, că Vodă Ghica, amintindu-şĭ de ostenelele, jertfele şi meritele omuluĭ care din frageda tinereţe se devotase teatruluĭ, îl chemă şi, după multe stăruinţe, îl însărcină cu *direcţiunea trupeĭ române*, dându-ĭ o léfă de 50 # pe lună şi libera voe «de a se folosì de veniturile representaţiilor pentru întreţinerea actorilor şi făgăduindu-ĭ un ajutor *la nevoe*, pen-

(1) «Aristia (ḑice între altele acel articol), scriind în modul cel maĭ nimerit şi maĭ armonios, ne-a tradus pe *Saul* aşà cum însuşĭ Alfieri nu l'ar fi tradus maĭ bine, când ar fi sciut românesce şi ar fi voit să dea şi Românilor tragediile sale... Intr'un cuvînt prin Aristia cetim pe Alfieri şi, de ne maĭ lasă cevà de dorit poetul italian, este póte pentru că limba luì Tasso este maĭ dulce şi maĭ priinciósă auḑuluĭ decât sora eĭ română...» («Gazeta Teatruluĭ» din 1836, No. 12, p. 92.) — «Curierul Românesc», No. 34, Sept. 7, 1837.

(2) «Curierul Românesc», No. 9, Aprilie 10, 1837.

tru vestmintele şi decoraţiile *cele făcute din noŭ»*. Aristia primì; dar, cum trebuià să ieà îndatorirĭ bănescĭ el însuşĭ pentru a ridicà greutăţile direcţiuniĭ, cerù, prin Michalache Cornescu, directorul-efor al teatruluĭ, ca să i se facă un contract *scris* pentru doĭ anĭ măcar cu aceste condiţiunĭ. Cererea — după ce se amână rĕspunsul de maĭ multe orĭ — nu-ĭ fu ascultată, întîmpinându-se că stăpânirea nu puteà face aşà cevà, fără să nu jicnéscă pe Câmpinénu, carele, tocmaĭ fiind-că este duşman luĭ Vodă, nu se cădeà să fie chiar de dînsul *ast-fel lovit.*

Aristia se plecă acestor cuvinte şi se puse de îndată pe lucru. Işĭ strînse pe vechiĭ sĕĭ şcolarĭ, ceĭ maĭ mulţĭ risipiţĭ, înlocuind cu alţiĭ noĭ pe ceĭ lipsă, reîncepù repetiţiunile şi lecţiunile, ca în trecut, până ce în séra de 30 August — ḑiua onomastică a Domnitoruluĭ — dete o representaţiune de gală cu cheltuiala şi sub patronagiul «Sfatuluĭ Orăşenesc».

«Teatrul erà strălucit iluminat. Toată boerimea şi toţĭ Consuliĭ eraŭ invitaţĭ. *Lojile* şi *parterul* străluciaŭ de cea maĭ mare podóbă a diamantelor şi auruluĭ găteleĭ cucónelor şi uniformelor slujbaşilor. Cum s'a arătat Măria Sa în lojă, tot poporul a început să bată din palme şi în sunetul musiceĭ toţĭ strigaŭ: Să trăiască Măria Sa! Ardicându-se perdéua, s'a cântat un imn, pe urmă s'a jucat *un vodevil vesel în limba românéscă* şi după acésta s'a făcut un balet (de trupa francesă). Actoriĭ şi actriţele eraŭ în haine naţionale.» (1)

Vodevilul, compus de *Eliade*, se numià:

Sĕrbătóre românéscă

Pentru 30 August anul 1837.

Persónele:

Roman, un jurat.	*Stancu* } sătenĭ.
Florica, fiica luĭ.	*Călin* } sătenĭ.
Niţă, amoresul eĭ.	*Vasile*, prieten al luĭ Roman.

Flăcăĭ, fete, ţĕranĭ.

Scena se socotesce într'un sat din Gorj. (2)

Fórte mulţumit de serbarea ce i s'a dat în teatru şi maĭ ales de «tótă silinţa ce a pus d-néluĭ Dvornicul Mich. Cornescu, directorul şi patronul trupeĭ de opere, spre a împodobì sala într'un chip vrednic şi analog (!) cu sĕrbătórea aceleĭ zile şi a-şĭ arătà ast-fel sentimentele de dragoste şi de cinstire pentru Prea Inălţatul nostru Domn, Măria Sa, simţitor la acest semn de cinstire, îĭ trimise următórea epistolă, însoţită cu *o tabachere de aur ferecată cu briliante*:

(1) «Curierul Românesc», No. 34, din 7 Septembre 1837, p. 134.

(2) V. A. Urechiă, *Istoria Şcólelor*, II, p. 90.

«25 Septembre 1837.

«*Iubite Nepóte,*

«Dorind a vĕ însemnà mulţumirea Nóstră pentru sentimentele ce Ne arătaţĭ şi a vĕ dovedì óre-cum că nu Ne este necunoscută ostenéla, ce aţĭ luat pentru a Nóstră dragoste acum cu prilejul din 30 August trecut, vĕ poftesc să primiţĭ drept suvenir de la Noĭ acéstă tabachere.»

(Urméză iscălitura *M. S.*) (1)

Fără îndoială erà o pornire favorabilă din partea acésta, de a se da teatruluĭ un avînt óre-care. Desfiinţarea Societăţiĭ filarmonice şi chipul cum scena românéscă fusese părăsită eraŭ o dovadă de puţinul interes ce inspirà stăpâniriĭ arta şi atrăgĕtórele eĭ manifestaţiunĭ. Timpul însă şi maĭ ales curentul spiritelor cereaŭ o maĭ de aprópe îngrijire de la ceĭ în drept în acéstă privire; de acì chemarea luĭ Aristia în capul trupeĭ române, de acì făgăduelile, încurajările şi chiar ajutórele însemnate ce s'aŭ dat pentru punerea în scenă a luĭ *Saul.* Dacă însă trupa română erà ast-fel ajutată, trupa francesă, care jucà în acelaşĭ timp cu dînsa în teatrul luĭ Momolo, se bucurà de ocrotirea *pe faţă* a întregeĭ oblăduirĭ.

In adevĕr: «Cu încuragiarea şi ajutorul Prea Inălţatuluĭ nostru Domn, d-l *Eugen Hette,* directorul *trupeĭ franţusescĭ,* se întórce peste puţin din Paris, aducênd cu sine treĭ artiştĭ vrednicĭ şi cunoscuţĭ, între carĭ se află *Madame Daudel,* ce a fost în ceĭ după urmă treĭ anĭ în teatrul de la Porte St. Martin, cu destulă ispravă în rolele cele dintâĭ marĭ şi de mumă nobilă, *d-l Bori* ce a representat cu isbutire pe tatăl nobil şi rolele cele dintâĭ marĭ în teatrul de la Odéon, cum şi alţĭ artiştĭ destoinicĭ pentru *caractere* şi *bonton,* ce aŭ jucat asemenea pe scenele capitaleĭ. D-l Hette aduce încă cu sine un repertor bogat de piesele cele maĭ însemnate şi nouĕ ce se jócă acum în Franţa, o garderobă curată şi potrivită.

«Pe de altă parte, *trupa exersată de d-l Aristia* este gata a da cât de curînd pe *Saul* în limba naţională. Aceste trupe vor formà, după dorinţa stăpâniriĭ, *un teatru naţional despărţit în douĕ secţiĭ, una românéscă şi alta franţuséscă,* fie-care cu directorul sĕŭ. Trupa franţuséscă va fi un model de învĕţătură şi înaintare celeĭ românescĭ şi bucăţile ce se vor representà de Românĭ se vor da în paralel şi de Francesĭ.

«D-l Aristia, din partea sa, pune tóte silinţele spre a da noilor artiştĭ de sub direcţia sa lămuririle asupra sujetuluĭ bucăţiĭ, asupra harac-

(1) «Curierul Românesc», No. 42, din Octombre 1837, p. 165.

teruluĭ personajelor, asupra frumuseţiĭ stiluluĭ, asupra economieĭ scenelor, asupra costumuluĭ şi obiceiurilor véculuĭ şi va introduce pe şcolarĭ întru tóte frumuseţile şi regulele arteĭ dramatice.

«Ast-fel, nu ne îndoim că, sub umbrirea şi ajutorul stăpâniriĭ, teatrul naţional va păşì către desăvîrşire şi către ajungerea la scopul sĕŭ, de a formà gustul şi de a face o şcólă de obiceiurĭ.» (1)

Iată un program întreg asupra activităţiĭ trupeĭ române, asupra nădejdilor ce eraŭ născute în sufletul guvernuluĭ, care-ĭ recunosceà o misiune culturală în societate şi-ĭ acordà ast-fel sprijinul sĕŭ!

Nu puteà rĕspunde el maĭ bine la îngrijirea celor carĭ vedeaŭ un gol dăunător în risipirea Societăţiĭ filarmonice, nicĭ aflase mijloc maĭ nimerit de a dovedì dorinţa şi voinţa de a susţiné şi desvoltà, în felul sĕŭ, arta dramatică naţională. Intenţiunea erà bună—dacă ar fi fost sinceră,—iar hotărîrea de a formà un *teatru naţional* cu două secţiunĭ: dintre carĭ *una străină* şi *alta pămîntênă* (cea dintâiŭ servind de şcólă celeĭ de-a doua), nu erà decât o imitare a celor ce se petrecuse la Iaşĭ de la 1832, când Fouraux şi pe urmă Hette (2) veniră cu trupele lor şi jucară timp îndelungat, asociându-se, vodevile, operete şi comediĭ (cele maĭ multe uşurele), tot pentru *a formà gustul public şi a slujì de modele actorilor* din capitala Moldoveĭ.

Vom vedé că întocmirea acésta nu putù să dăinuiască mult, căcĭ

(1) «Curierul Românesc», No. 40, din Octombre 1837, p. 157.

(2) *Fourau* xsosì în Iaşĭ cu o trupă de comedie francesă la 1832 şi fondă *Le Théatre des Variétes* în casa luĭ Talpan. La 1833 sosì Hette cu o trupă francesă de operă, operete şi vodevile. Negăsind alt local unde să jóce decât cel ocupat de Fouraux, se asociază ambele trupe sub conducerea amînduror directorilor lor. Cu Hette sosì în Iaşĭ faimosul actor *Momenet*, care, sub pseudonimul de *Valery*, rĕmase la noĭ, fu director şi regisor al teatruluĭ frances din Iaşĭ, părintele actriţeĭ cunoscute *Nini Valery* şi întemeiătorul celuĭ dintâiŭ teatru de *marionete* (făcute de el însuşĭ) în capitala Moldoveĭ.

La 1836 eĭ veniră în Bucurescĭ, unde avură atât de mult succes şi unde, după tragica mórte a luĭ Baptiste Fouraux (mergênd la o moşie, unde aveà de gând să întemeieze o prăsilă de caĭ de soiŭ străin, aveà puşca de vînat atârnată de oblâncul şeleĭ şi un baston mare în mână; vrênd să facă o mişcare cu bastonul, îl lăsă să cadă greŭ pe cocoşul pusceĭ, capsula luă foc, puşca se slobozì şi îì frânse mâna; aflându-se departe şi neputêndu-se întórce, rĕmase treĭ ḑile într'un sat; apoĭ, ajungênd la Ciorogârla, n'a putut merge maĭ departe; când a sosit Dr. Marsil începuse tetanosul, aşà că, adus în Bucurescĭ, murì până nóptea. «Curier. Rom.», No. 78, din 23 Noembre 1836), Eugène Hette, rĕmânênd singur director şi căpĕtând sprijinul Domnitoruluĭ, primì misiunea de a jucà la un loc cu trupa română, pentru a-ĭ formà gustul şi a-ĭ desvoltà mijlócele artistice. In curînd însă aveà să rĕmâe singur stăpân în teatru. Un coborîtor negreşit al acestuĭ Hette se află aḑĭ intendent al spitaluluĭ judeţian din Roman.

aveaŭ să o sdruncine din noŭ rĕŭ-voitoriĭ, carĭ nu îngăduiaŭ pregătirea şi crescerea uneĭ reacţiunĭ în potriva lor, ajutată între alte mijlóce şi de către organul cel maĭ ademenitor de cultură: Teatrul Naţional. Nu trebuià să le facă plăcere pompósele şi caldele apelurĭ, făcute de Eliade către public cu ocasiunea apropiateĭ representaţiunĭ a tragedieĭ luĭ Alfierĭ *Saul*, care se aşteptà şi erà socotită ca un adevĕrat eveniment, în acele vremurĭ unde evenimentele şi emoţiunile politice ocupaŭ şi preocupaŭ atât de mult activitatea şi atenţiunea tuturora.

«Mercuria viitóre, la 1 Decembre», scrià el, «şcolariĭ de sub direcţiunea şi învĕţătura d-luĭ Aristia vor representà în sala teatruluĭ tragedia de la Alfieri *Saul*.

«Tóte îngrijirile s'aŭ luat spre a se suì pe scenă după cuviinţă acéstă vestită bucată dramatică. Declamaţia potrivită cu acel véc profetic, costumul saŭ îmbrăcămintea după rola fie-căruia şi după locul şi vécul în care se socotesce scena, deslușirile religióse şi literare ale poesieĭ sfinţite, nimic nu s'a uitat spre a se puté a se arătà pe scena românéscă acest fel clasic religios. Ostenelĭ, vreme, cheltuelĭ, tot s'a jerfit după mijlócele după acum. *Peste 12 miĭ de leĭ* a costisit suirea pe scenă a acesteĭ bucăţĭ. *Iubitoriĭ de a sprijinì acéstă întocmire* costisitóre vor avé o dovadă despre strădania şi a d-luĭ profesor şi a d-nilor şcolarĭ *şi se vor silì a încurajà acest început*, spre a-şĭ luà adevĕrata sa direcţiune *şi a se face o şcólă de moral şi de luminare, ca prin pilde viĭ a redesvoltà în public înaltele sentimente ale religiuniĭ, patriotismuluĭ, cetăţenieĭ, cunósceriĭ drepturilor şi datoriilor, ascultarea către pravilĭ şi către ceĭ maĭ marĭ*, despre care David este o icónă vie.

«Dacă naţia nóstră pruncă încă începe în tóte, *dacă şi noródele în pruncia lor aŭ nevoe de o crescere morală şi politică* şi dacă fie-care crescere trebue să-şĭ ieà un metod, *metodul acest retor saŭ organ de crescere, teatrul* ḑic, este a se începe prin felul clasic, care contribuesce la formarea şi a duhuluĭ şi a limbiĭ şi a inimiĭ, a aceşteĭ treimĭ prin care omul se deosibesce din dobitoc şi închipuesce o icónă vie a Dumneḑeiriĭ, care în tóte se înfăţişéză în treime.» (1)

O adevĕrată profesiune de credinţă politică şi literară, de al căreĭ ascuns şi cuprinḑĕtor înţeles n'aŭ trebuit să se prea bucure *ceĭ de sus*, carĭ aveaŭ deprinderea să cetéscă şi printre rîndurĭ. Eĭ vor lăsà să se jóce piesa, fiind-că nu puteaŭ face alt-fel, dar vor avé grijă să speculeze în mod mişelesc, atât subiectul, cât şi colosala impresiune ce făcù asupra publiculuĭ, *pentru a nu se maĭ da învoire* «sîrguito-

(1) «Curierul Românesc», No. 47, din 27 Septembre 1837, p. 185.

ruluï profesor şi director» *să alégă singur bucăţile de suit pe scenă*, nicï pe cele odată suite să le jóce fără înadinsa învoire a direcţiuniï teatruluï, după întâia representaţiune. (1) O adevěrată *censură*, prin urmare, ce se cunosceà—dnpă făţărnicie şi brutalitate—că vine din părţile de la méḑă-nópte, de unde ne veniaŭ tóte poruncile pe atuncï. Intr'adevěr succesul luï *Saul* fu extraordinar.

La 7 ½ césurï se începù spectacolul. Sala erà însă plină de la 6. O mulţime de lume a trebuit să se întórcă de la uşă, ne maï găsind locurï, numaï după ce cassierul le-a dat făgăduială că le va păstrà slobode pentru a doua representaţiune.

«Isbutirea şcolarilor, frumósa traducţie, armonia costumelor şi a colorilor, într'un cuvînt suirea pe scenă a acesteï bucăţï potrivit cu marea eï cuviinţă religiósă şi clasică *le-aŭ exprimat şi le exprimă într'o inimă glasul publiculuï*. Când totul e frumos, nesaţiul nostru începe a ne da pricină spre a ne gândì cum póte fi maï frumos; după cum şi când totul e urît, de multe orï de milă ḑicem şi câte o vorbă bună. Acì a fost frumosul în tóte însă.»

Rolurile eraŭ ast-fel împărţite:

Saul, Rege al Ierusalimuluï	*D-l Ioan Curie*
David, tîněr păstor, profet.	» *Const. Ollănescu*
Ionatan, ...	» *Mavrodin*
Abner, Ministru.	» *Lăscărescu*
Achimeleh, Pontifice	» *Grigorescu*
Micola, fiica luï Saul.	*D-na Catinca Buzoianca*

Curie a jucat cu atâta foc şi cu aşà pătrundere pe *Saul*, că la sfîrşit, «când a eşit să mulţuméscă aplauselor publiculuï, *a leşinat* pe scenă» şi a trebuit să-ï ieà în grabă sânge de la o mână, ca să-şî vie în fire. *Ollănescu* «la tótă scena erà întîmpinat şi petrecut cu aplause», întru atâta «limba, gesturile, statura, tóte îl favorisaŭ şi toţï aŭ rěmas mulţumiţï.» *Mavrodin*, «cu tóte că erà fórte bine pătruns de rola sa şi gesturile îï eraŭ potrivite cu declamaţia», nu erà ajutat de glasul prea înăbuşit ce aveà, erà stîngaciŭ, în cât şi-a perdut curagiul. *Lăscărescu* a făcut o creaţiune prea isbutită. *Grigorescu* «aveà tótă marea cuviinţă pontificală», dar nu se auḑià când rěspundeà la «ocările luï Saul». Publicul, «nu numaï că ar fi rěmas maï mulţumit, dar *ar fi rěsbunat şi clerul*, ce în gura luï Saul este atât de sfâşiat.» D-na *C. Buzoianca*, care «întâia dată a debutat pe scenă, a sprijinit peste nădejdile privitorilor rola Micoleï. Glasul îï erà atât de curat, în cât făceà să se

(1) Tradiţiune verbală: Ion Ghica şi Const. Ollănescu.

audă fie-care silabă. Mulţĭ aŭ băgat de sémă că glasul ĭĭ erà prea plângeros. Prea plângeros ? Dar ce e rola Micoleĭ decât o plângere de la început până la sfîrsit!...» (1)

Cu tóte aceste câte-va lipsurĭ ale *celor începĕtorĭ*, representaţiunea avù un rĕsunet fórte mare. Nu se vorbià pretutindenĭ decât de succesul trupeĭ române, care cam făcuse să păléscă strălucirea celor până atuncĭ câştigate de trupa francesă. Eliade şi Aristia trâmbiţaŭ în societatea înaltă, la şcólă, printre negustorime, isbânda acésta, care aveà darul să sbârléscă nerviĭ Consuluĭ rusesc.

La 2 Ianuarie 1838 *Saul* este jucat pentru a doua óră cu tot atâta isbândă, după care representaţiune Aristia, voind să puie în studiŭ pe *Britanicus*, tradus de Ioan Văcărescu, şi făcêndu-i-se observaţiune de către Mich. Cornescu, în calitate de efor-director al Teatruluĭ, că bucata n'ar fi nimerită, fiind-că Văcărescu erà duşman al Ruşilor, el propuse pe *Brutus* tradus de dînsul, dar şi acesta fu respins, sub cuvînt că e prea revoluţionar. De altă parte Momolo începù să facă greutăţĭ în privirea teatruluĭ: că nu e în de-ajuns plătit, că are reclamaţiunĭ din partea trupeĭ franţusescĭ, care nu maĭ póţe întrebuinţà scena din causa lecţiunilor şi repetiţiunilor şcolarilor românĭ, că i se strică mobilierul făcut de curînd din noŭ — dacă lasă tótă ḑiua deschisă sala tuturor,—în sfîrşit, după stăruinţe şi plângerĭ ale luĭ Aristia, că el nu maĭ dă sala *nimĕnuia,* dacă e ca să aibă pagube şi necazurĭ cu lucrul luĭ. (2) Adevĕrul erà că i se dedese — în taină — poruncă să nu maĭ îngădue trupa Românilor în *binaua* luĭ, (3) «Ghica Vodă, deşì se declarase proteguitorul teatruluĭ naţional pe care Societatea filarmonică îl trezise la viéţă, după câte-va representaţiunĭ—*plecàndu-se iarăşĭ Consuluĭ rusesc—retrase ajutorul sĕŭ bănesc şi teatrul naţional este nevoit să înceteze representaţiunile sale. In acelaşĭ timp Domnul se arată darnic faţă cu o trupă străină*». (4)

Limbile rele începuseră din noŭ clevetirile şi zavistiile asupra celor carĭ căutaŭ să facă din teatru o armă de partid împrotiva stăpâniriĭ, arătând că se lucréză ast-fel pe sub mână la «reînvierea alteĭ societăţĭ secrete politice sub pretext de filarmonie, de trago-poesie, de cântărĭ şi alte asemenea meşteşugurĭ». Bietul Aristia nu maĭ aveà obihnă, buna luĭ credinţă erà pusă la îndoială, lecţiunile şi strădaniile

(1) «Curierul românesc», No. 50, din 16 Decembre 1837.
(2) Tradiţiune verbală: *Const. Ollanescu, Ion Ghica.* (Veḑĭ şi *Issachar*, pag. cit.)
(3) N. Philimon, *op. cit.*, II, p. 182 în notă.
(4) A. D. Xenopol, *op. cit.*, VI, p. 149.

luĭ eraŭ luate drept uneltirĭ politice şi i se cereaŭ lucrurĭ protivnice deprinderilor şi cugetuluĭ luĭ? In neputinţă de a eşì alt-fel dintr'un aşà impas şi cum nu voià să rĕmâe rĕspunḑĕtor către nimenĭ şi de nimic cu privire la arta luĭ, înţelegênd că acì se jucaŭ nisce *piese* prea mult în afară de mărginita sa competinţă, cu durere îşĭ dete demisiunea din postul de director al trupeĭ românescĭ, luă pe Curie şi plecă în ţéra grecéscă. (1) *De atuncĭ spectacolele în limba română devin fórte rare* — nicĭ chiar la solemnităţĭ,— *până ce încetară cu totul*.

Aşà în în séra de Sf. Alexandru 1838, «Sfatul orăşenesc» din partea capitaleĭ, pentru recunoscinţa către M. S., a dat în sala teatruluĭ o priveliştе fórte plăcută, unde aŭ fost chemaţĭ tótă nobilimea şi tóte clasele a petrece séra cu bucurie şi ca o familie adunată pe lângă părintele lor.

Potrivit cu prilejul acesta, d-niĭ *Storhas* şi *Dublau* aŭ compus o bucată dramatică în limba franţuséscă, întitulată «*Astăḑĭ saŭ Sf. Alexandru*», vodevil aproposito, în douĕ tablourĭ: «Acum 4 anĭ» şi «Astăḑĭ» scena socotindu-se în oraşul cel noŭ «Alexandria», unde asemenea se serbà numele M. S. Tótă piesa nu erà decât un rĕsunet de recunoscinţă a inimilor Românilor, ce aştéptă un viitor ferice din tóte îngrijirile Prinţuluĭ lor şi maĭ vîrtos din organisarea din noŭ a 3.000 de şcóle lancasteriane ce s'aŭ întocmit prin sate (2).

In acelaşĭ an, o trupă francesă sub direcţiunea luĭ *Filoll* (înlocuind pe a luĭ Hette, care parte se întorsese la Iaşĭ, parte se risipise, din neînţelegerĭ între dînşiĭ), începe representaţiunile sale de dramă şi vodevile la 8 Decembre. Ele aŭ durat până la 8 Aprilie anul următor. (3)

Acestea fiind faptele, trebue să mărturisim că, deşì o societate îşĭ ieà — asemenea unuĭ corp viŭ — avînt pe potriva lăuntriceĭ puterĭ şi a înrîurîrilor din afară, societatea română, când se ivì teatrul la noĭ, înfăţoşà aprópe exemplul contrar acestuĭ adevĕr.

Deşì vécul născênd îĭ adusese rĕsunetul, plin de gloriĭ şi de libertăţĭ, al lumiĭ ce eşise nouă şi tînĕră din frămîntările apusuluĭ; deşì când şi când un fior de mîndrie, saŭ un îndemn rĕsvrătitor îĭ încălḑise adîncul inimeĭ şi vremile eraŭ priinciόse şi sprijin nu i-ar fi lipsit la nevoe, şi braţe vînjóse aveà şi foc şi putere îndestulă, totuşĭ, vrăjită— par'că zăceà cuprinsă acum de spaima aceeaşĭ, ce'n suta de anĭ maĭ înainte, sub cruntul călcăiŭ de străin, în nópte şi în robie o ţinuse!

---

(1) «Revista literară», No. 27, din 20 Octobre 1897, *Paginĭ despre istoria Teatruluĭ* de St. Vellescu.

(2) «Curierul Românesc», No. 40, din 1838.

(3) V. A. Urechiă, *Istoria şcólelor*, II, p. 85.

Trăită în făţărniciĭ şi în umilire socotià adevĕrul duşman şi curăţià de suflet minciună; deprinsă cu asuprirĭ şi cu jafurĭ *îşĭ plecà la trufaşĭ hrăpitorĭ capul*; desmoştenită de dragostea căminuluĭ şi a némuluí, *din ceĭ străinĭ îşĭ făceà idolĭ şi dispreţuià pe aĭ sĕĭ.*

Când o nedréptă deosebire de clase ţărcuià lumea după nascere, după ranguri, după avere, iar meritul personal, cinstea şi talentul eraŭ întîmplărĭ maĭ mult ciudate decât întâietóre de viéţă; când în de obşte, educaţiunea sufletéscă erà *tîlc* fără de înţeles şi morala vorbă deşértă, când fala celor marĭ se mĕsurà pe lărgimea işlicelor şi scara măririĭ la frânţiĭ de şale şi pungelor pline erà suitóre, cum teatrul, cu graiul luĭ liber şi străbătător, puteà óre spune ce vede, ce simte, ce crede că-ĭ bine?! Cum ar fi îndrăsnit el să rîḑă de atâtea pociturĭ, pe rĕĭ şi pe jacaşĭ să-ĭ înfiereze, rĕsfrângênd imaginea schilódă a sufletuluĭ şi a năravurilor uneĭ asemenea societăţĭ, fără de a stârnì împotrivă-ĭ haita flămânḑilor şi a slugarnicilor, saŭ a nu rĕscolì pasiunile şi invidiile *celor ce vorbiaŭ cu noĭ de sus şi cu străinii în genuchĭ?!* Firesce erà dar, ca zavistia şi clevetirea să biruiască, iar teatrul, *gura adevĕruluĭ*, să fie cu silnicie închis.

Ar fi de sigur interesant să cunóscem amănuntele vieţeĭ întâilor şcolarĭ aĭ Societăţiĭ filarmonice, aceştĭ cu tot dreptul *strămoşĭ aĭ actorilor noştri,* dintre carĭ uniĭ, feciorĭ de boerĭ, nesocotiaŭ prejudecăţile sociale şi alte folóse orĭ legăturĭ de familie, pentru a se urcà să propoveduiască cinstea, morala, patriotismul, adevĕrul de pe scândurile sceneĭ.

Aşà Nicu Andronescu, Const. Ollănescu, Const. Michăileanu, Ioan Lăscărescu, Ion Curie, inimĭ calde şi impresionabile, aŭ alergat la noua şcólă, îmboldiţĭ de entusiastele învĕţăturĭ ce le dedeà Aristia la Sf. Sava, despre care C. A. Rosetti şi Ioan C. Brătianu, eleviĭ luĭ, ḑiceaŭ adesea: Rar om ar fi putut să insufle maĭ mult şi maĭ adînc decât acest dascăl grec iubirea de patrie şi de lucrurĭ marĭ! (1)

Plinĭ de ilusiunĭ şi de tinerésca încredere în vrednicia carierеĭ ce îmbrăţişaŭ şi privind numaĭ părţile atrăgĕtóre ale chemăriĭ artistice, eĭ credeaŭ că mîndreţea rolelor, strălucirea podóbelor, emoţiunea şi aplausele, eraŭ o rĕsplată binefăcĕtóre pentru tóte jertfele lor. Işĭ dedeaŭ, firesce, singurĭ o menire maĭ presus de închipuirea ce-şĭ puteaŭ face despre rosturile lumiĭ, despre viéţă şi despre datoriile omenescĭ.

(1) G. Ionnescu-Gion, *Portrete istorice*, ed. 1894, p. 220.

Ceĭ-lalţĭ aŭ fost momiţĭ póte de noutatea şi vîlva lucruluĭ, orĭ de nevisata favóre de a trăì la un loc cu boeriĭ, — căcĭ eleviĭ şcóleĭ filarmonice făceaŭ de drept parte dintre intimiĭ caselor luĭ Iancu Câmpinénu, luĭ Iancu Văcărescu, luĭ Slătinénu şi ale altor iubitorĭ de literatură şi de artă dramatică pe atuncĭ (2), — orĭ maĭ de grabă de speranţa că-şĭ vor găsì bine capuluĭ fără multă muncă şi ca «de petrecanie».

Din nenorocire, împrejurările s'aŭ însărcinat prea curînd să-ĭ desamăgéscă, aşà că nu mulţĭ rĕmaseră credincioşĭ teatruluĭ, ci-şĭ luară avîntul în lume, urcându-se uniĭ până la înalte trepte sociale, iar alţiĭ rĕmânênd în întunerie şi în adînc.

Nicu Andronescu aveà un frumos talent pentru dramă şi-şĭ interpretà rolele într'un mod cu totul original. Pe când o parte din camaraḑĭ vĕdeaŭ prin jocul lor o imitaţiune a gesturilor largĭ, rotunde, calculate ale luĭ Aristia şi trăgănaŭ ca dînsul vocea, — accentuând silabele sunătóre, — mlădiând-o între virgule şi lăsând-o să cadă puternică saŭ slabă, după înţeles, la sfîrşitul fraselor, cum făceà el, Andronescu aveà gesturĭ scurte, repeḑĭ, expresive şi rostià versurile cu patos într'adevĕr, căcĭ ast-fel erà şcóla pe atuncĭ, dar tot-deauna ele eşiaŭ viĭ, limpeḑĭ şi maĭ ales armoniόse din gura luĭ. Aveà un glas frumos şi bine timbrat, pe care-l cultivà cu osebire, urmând cursurile musiceĭ vocale şi cântând bucuros, orĭ de câte-orĭ i se cereà.

Inalt, brun, bine făcut şi cu un obraz atrăgĕtor, puneà multă căldură în jocul sĕŭ mîndru şi distins, aşà că cu greŭ primià rolurĭ puţin simpatice orĭ de a doua mână şi preferì să părăsescă scena, când vĕḑù că Ioan Curie începe să aibă succese şi luĭ îĭ dădù Aristia rolul luĭ *Saul* din tragedia ce se jucă la 1 Decembre 1837.

El avù cele maĭ frumóse rolurĭ cât stătù în teatru: pe Mahomet în *Fanatismul*, pe Zamor în *Alzira*, pe Orosman în *Zaira*, pe Gusman în *Alzira* — cu prilejul uneĭ noue distribuţiunĭ, când Curie jucă pe Zamor, — pe Arzace în opera *Semiramis* şi altele şi altele.

Andronescu, deşì elev al şcóleĭ filarmonice, nu încetă de a urmà şi cursurile de la Sf. Sava, unde îl găsim printre premiaţiĭ întâĭ şi aĭ doilea la diferite cursurĭ de la 1836—1838, iar după ce a eşit din teatru şi a intrat ca scriitor la Tribunalul de comerţ, a urmat şi cursul legilor la Costache Moroiu, lucru ce i-a fost de mare ajutor pentru înaintarea sa în magistratură. După ce fu grefier la Buzĕŭ, cilen la Tîrgovişte, mem-

(1) Tatăl meŭ mi-a povestit de multe orĭ cum ceĭ maĭ bunĭ elevĭ aĭ şcóleĭ eraŭ chemaţĭ la mesele boerilor şi cum în fie-care Duminecă se duceaŭ cu toţiĭ, după eşirea de la biserică, la Câmpinénu acasă şi petreceaŭ adesea ḑiua recitând orĭ cântând acolo.

bru la Pitescĭ orĭ la Turnu, când eşì la pensiune erà, se ḑice, membru la Curtea din Craiova. Pe la 1870—1871 el erà profesor de cetire cu voce tare şi de declamaţiune la Institutul Libertăţiĭ (Traian), unde, fără de a-şĭ face cursul regulat tot anul, pregătià din Maiŭ pe elevĭ să jóce câte-o piesă de teatru cu ocasiunea distribuiriĭ premiilor, pe care Institutul o făcea tot-deauna în sala Bossel. Intr'una din acele piese, anume *Michaiŭ condamnat la mórte,* d-niĭ Ionnescu-Gion jucă pe Buzescu, iar C. Nottara (artistul dramatic) un rol de femee, pe Maria. Andronescu a murit în vîrstă de 65 de anĭ. (1)

Constantin Ollănescu, născut în Bucurescĭ la 1816 şi crescut la Pitescĭ cu fraţiĭ Brătienĭ (2), cu carĭ se rudià după mamă-sa, născută Brătianu, învěţă grecesce şi romănesce cu dascălĭ în casă.

La 1830, intră în Colegiŭ (instalat, până la repararea localuluĭ Sf. Sava, în Hanul Şerban-Vodă), unde învěţă grecesce la *Ioanide,* franţusesce la *Aristia,* gramatica la *Ioniţă Pop,* geografia la *Genilie,* istoria la *Eufrosin Poteca,* matematica la *Iordache Pop* (3), iar la 1834 intră în şcóla filarmonică. Inalt, subţire, mlădios, brun, cu pěr lung şi creţ, cu vocea tare şi plăcută, iubind cu deosebire istoria şi poesia, aveà o imaginaţiune fórte vie, o înclinare firéscă către «humour» şi o inimă pe cât de caldă pe atât şi de lesne impresionabilă, şi maĭ presus de tóte o vioiciune de caracter pururea tînĕră.

Hotărîrea sa de a părăsì şcóla pentru arta dramatică venì nu numaĭ din înflăcărarea ce cuprinsese pe toţĭ feciориĭ de boerĭ pentru *noua învĕţătură,* ci şi din înrîurirea ce avură asupră-ĭ lecţiunile şi prietenia familieĭ sale cu Aristia, care încă de la prima încercare îl luase în casa Câmpinénuluĭ să facă parte dintre ascultătoriĭ cerculuĭ sĕŭ literar. El jucă chiar la 1832, ca elev al Colegiuluĭ Sf. Sava, părăsind cu mâhnire scena, căreia mama sa şi unchiul sĕŭ Clucerul Titopoleos (tatăl sĕŭ murise) eraŭ fórte protivnicĭ, ca uneĭ «nebunatice apucăturĭ», cum îĭ ḑiceaŭ.

La început jucà rolurĭ de «tînĕr comic», maĭ târḑiŭ de «tînĕr amorez».

---

(1) «Curierul Românesc», 1834—1837; — «Gazeta Teatruluĭ», 1835—1836. Tradiţiune verbală: C. Ollănescu, C. Nottara.

(2) Odată mergênd să se scalde cu copiiĭ în Topolog, a scăpat pe Iancu Brătianu — care erà fórte neastâmpĕrat la vîrsta de 8—9 anĭ, — dintr'o bolbócă, în care căḑuse, alergând prin apă.

(3) Acolo avù de camaraḑĭ pe: Const. Bălăcénu, Nicu Bălcescu, Sc. Boerescu, Mich. Băţcovénu, Nae Budiştėnu, St. Burki, Al. Călinescu, G. Costaforu, Ion Ghica, Iancu Florescu, Sc. Filipescu, Gr. Grădiştėnu, I. Ipcénu, D. Brătianu, Nicu Lahovari, G. Perticari, Iorgu Ruset, C. A. Rosetti, Scarlat şi Stefan Turnavitu, Sebastian Zisu, Ioan Zalomit şi alţiĭ.

Așà în comedia *Vicleniile luĭ Scapin*, tradusă de Rasti, jucà pe Silvestru (valetul luĭ Octaviu) și «nu maĭ puțin a atras aplausele publiculuĭ. Când însă s'a arătat pe scenă ca frate al Hiacyntheĭ (act. 2, sc. IX), nimic nu putù fi maĭ firesc decât a luĭ înfățișare de un ștrengar în tot desfrîul luĭ și hotărît: cu căciula într'o parte și cu mâna pe pistol și pe sabie» (1); în comedia-balet *Amorul Doctor*, rolul doctoruluĭ Bahis, în care «gângăvià» așà de adevẹrat, că «nimenĭ n'ar fi înțeles că se preface»; apoĭ în *Saul* avù rolul luĭ David, în care «limba, gesturile, statura, tóte îĭ eraŭ favorabile. Toțĭ aŭ rĕmas mulțumițĭ, la tótă scena erà întîmpinat și petrecut cu aplause». Se păreà totușĭ că dedese acestuĭ rol un caracter maĭ mult eroic, ca unuĭ «Achil și Orest», iar nu un caracter mistic, «cum am dorì să vedem în David, un ostaș însuflat de Domnul, un profet cu pavăza și cu lancea în mână». (2) Erà un zelos și pasionat iubitor al arteĭ.

După desființarea Societățiĭ filarmonice, intră ca iuncăr în arma infanterieĭ și fu trimis la 1840, împreună cu alțĭ iuncărĭ, printre carĭ Ath. Călinescu, Dadu Filipescu, Ioan Chiriachide, Culoglu, Racottă, Pleșoianu și alțiĭ, sub ascultarea Paruciculuĭ Macedonski, în Rusia, ca să se desăvîrșéscă în studiile arteĭ militare.

De acolo se întórse cu rangul de Praporcic și luă serviciŭ în polcul faimosuluĭ «Polcovnic Engel», care, «prin buna sa inimă, prin vioiciunea gluméță a caracteruluĭ sĕŭ și prin pocita șocăție a vorbiriĭ sale, a lăsat plăcute și vesele suvenire printre subordonațiĭ luĭ» (3); apoĭ în polcul comandat de Colonelul Radu Golescu, cu care luă parte la stâmpĕrarea rĕscóleĭ Grecilor de la 1845 din Brăila.

La 1846, fu numit căpitan de punct la granița din Focșanĭ, unde la 1848 se însură cu d-șóra Maria Caloian; iar la 1851, fiind transferat la un alt punct, îșĭ dete demisiunea din óste, rĕmânênd să se ocupe de interesele sale. Pe la 1862 intră în magistratură și fu membru la Tribunalul Rîmnicul-Sărat (pe atuncĭ cu reședința în Focșanĭ), apoĭ sub domnia luĭ Cuza Vodă fu ales deputat, demnitate ce ocupă până la 1866.

Avênd o familie numerósă, el se mărginì în administrarea județuluĭ sĕŭ. A fost Colonel al legiuniĭ de gardă civică, membru și president al consiliuluĭ județian și comitetuluĭ permanent din Focșanĭ și a luat

(1) «Gazeta Teatruluĭ», 1835 Decembre, No. 1, p. 10.

(2) «Curierul Romănesc», 1837, No. 50, p. 199.

(3) A. Odobescu, Ψεύδο-Κυνηγετικός, p. 18. Acest Polcovnic Engel ḑiceà neveste̮ sale, o cocónă bogată, cu o laie de țiganĭ — de câte-orĭ se întîmplà să móră vre-unul din eĭ: «Plincĭ Anicuț'al meŭ, a murit la dine un sestre.»

cea maĭ vie parte la propăşirea tuturor instituţiunilor de cultură şi de binefacere din jurul sĕŭ. A încetat din viéţă la 7 Martie 1884, în vîrstă de 68 de anĭ.

Costache Michalache, numit maĭ târḑiŭ *Michăilénu*, a fost unul dintre ceĭ carĭ aŭ rĕmas până aprópe de mórte credincios teatruluĭ. Elev distins al luĭ Ioniţă Pop şi al luĭ Poteca în Colegiul Sf. Sava, se deosibià între camaraḑiĭ sĕĭ printr'o vĕdită înclinare către lucrările de imaginaţiune. Cu un caracter ambiţios şi îmboldit de dorinţa de a ajunge cevà, el fiŭ de bărbier, se silià să nu semene cu tótă lumea. Purtà plete lungĭ, carĭ îĭ cădeaŭ pe umerĭ, legătură de gât bătătóre la ochĭ, aveà un mers ţanţoş şi legănat şi imità atât de bine pe uniĭ dascălĭ, pe Aristia maĭ ales, că odată băeţiĭ l'aŭ pus pe catedră să le vorbéscă şi să le declame ca dînsul, în cât chiar Aristia a rĕmas uimit şi i-a ḑis, bătêndu-l pe umerĭ: «Aferim! tu aĭ să fiĭ mare actor!»

Idea de a fi maĭ presus de alţiĭ îl preocupà aşà de tare, că el, care voià să se facă dascăl de şcólă, intră la teatru numaĭ pentru că de pe scenă puteà vorbì lumiĭ cum vreà el, puteà poruncì altora şi aveà prilej de a se înfăţişa ca rege, ca stăpân, ca maĭ mare al altora. De acea el jucă întâiŭ pe tineriĭ amorezĭ, apoĭ rolurile prime de bărbat şi de bonvivant.

Tot acéstă plecare a luĭ îl făcù să fie şi dascăl de gramatică românéscă la şcóla filarmonică, precum maĭ târḑiŭ aveà să-l împingă a se face director saŭ cel puţin regisor de teatru. Aveà talent, erà vioiŭ şi-şĭ iubià fórte cariera de artist, interpretând rolele după cum îĭ erà firea «grandomană» şi cântând cuvintele ce eşiaŭ din gura luĭ. Aveà frumósă voce de tenor şi a luat parte cu succes la producţiunile lirice ale Societăţiĭ filarmonice. A creat maĭ ales rolul luĭ Idreno din *Semiramis*. S'a distins în *Vicleniile luĭ Scapin* cu rolul luĭ Octaviu pe care l'a jucat cât se póte aprópe de adevĕr; în *Alzira* jucà pe Alvarez; pe Omar, în *Fanatismul*, şi în alte piese a ţinut rolurĭ de *protagonist*, cum a rĕmas şi după aceea pe scenele teatrelor, pe care a jucat tot-deauna, însă puţin natural şi fórte declamatoriŭ. (1) La 1844, fu, împreună cu C. Carageale, directorul «Teatruluĭ de diletanţĭ» din Bucurescĭ; la 1849 înfiinţéză tot cu dînsul teatrul românesc în localul şcóleĭ Lazăr Oteteleşanu din Craiova, apoĭ revine în capitală, cércă să jóce cu Millo la Momolo, apoĭ cu Carageale pe scena teatruluĭ

(1) Tradiţiunĭ verbale de la tatăl meŭ şi de la Ion Ghica; — «Gazeta Teatruluĭ», 1 Decembre 1835; — *Lucrările Soc. filarmonice*, 1835, p. 4; — *Ist. teatruluĭ din Craiova*, de I. Thănăsescu, p. 11.

noŭ, însă fără de vre-un succes deosebit. După acésta se întórse iar la Millo şi stà gata să debuteze în *Nelegiuitul*, sub direcţiunea luĭ, în Teatrul cel mare, când murì de frigurĭ tifoide, la Septembre 1855. Erà în vîrstă de 47 de anĭ. (1)

O existenţă fórte aventurósă în tinereţe avù *Ioan Curie*, singurul dintre eleviĭ şcóleĭ filarmonice care maĭ este în viéţă, avênd peste 85 de anĭ. Fiul luĭ Tóder cojocarul din mahalaua Sf. Nicolae din Şelarĭ, avù de mic copil apucăturĭ de «comedianţ», căcĭ făceà acasă şi în jocurile luĭ cu copiiĭ cele maĭ marĭ «năzbătiĭ» şi cele maĭ «aidoma posicliturĭ» de tot ce vedeà. Ager la minte şi cu tragere de inimă pentru carte, învĕţă la şcóla grecéscă până ce intră în Sf. Sava, unde, ca elev al luĭ Aristia, făcù parte dintre şcolariĭ favoriţĭ carĭ ascultaŭ cetirile literare în casa luĭ Câmpinénu şi se pregătiră după acésta la studiul declamaţiuniĭ şi al arteĭ dramatice, până când la 1834 intră în şcóla societăţiĭ luĭ Eliade, Câmpinénu şi Aristia. Acì, de la început, jucă rolele principale: Zopir în *Fanatismul*, Lusignan în *Zaira*, Zamor în *Alzira*, Virginius în tragedia luĭ Alfieri *Virginia*, tradusă de Aristia; Saul, în tragedia *Saul*, tradusă tot de Aristia, rol pe care «l'a jucat în tótă desăvîrşirea şi adevĕrul. Declamaţiunea curată şi justă, vorbele înţelese până în cel-lalt căpĕtâiŭ al saleĭ, furiile luĭ Saul bine colorate, gesturile firescĭ; într'un cuvînt rola cea obositóre atât pătrunsese pe tînĕr şi îl doborîse, în cât — la sfîrşitul bucăţiĭ, când a eşit să mulţuméscă aplauselor publiculuĭ — a căḑut leşinat pe scenă atât de grozav, în cât de la amîndouĕ braţele i s'a luat sânge, care l'a început nu eşià nicĭ decum, atâta se oprise în vinele sale. După ce sângele curse în destule asvârliturĭ, abià s'a deşteptat tînĕrul Saul, care va puteà ḑice că *şi-a vĕrsat sângele pe scenă pentru cinstea teatruluĭ românesc* şi sprijinirea arteĭ sale, atât de anevoe şi obositóre.» (2) *Quantum mutati ab illo*... sunt actoriĭ noştri de astăḑĭ!? A cântat şi pe Assur în *Semiramis*. El fu elevul de predilecţiune al luĭ Aristia, cu care şi plecă în Grecia după desfiinţarea teatruluĭ românesc în Bucurescĭ.

De acì încolo începe pentru Curie o epocă de tot felul de aventurĭ. Maĭ întâiŭ se înscrie la Universitatea din Atena, unde urmă un an în Facultatea de drept. In acest timp el şi cu Aristia jucară în maĭ multe representaţiunĭ de binefacere şi jocul lor făcù atâta impresiune asupra publiculuĭ atenian, că toţĭ îĭ ḑiceaŭ «Artistul». La 1840

(1) I. A. Wachmann, *Scrisóre din 20 Septembre 1855 către Ed. Wachmann.*
(2) «Curierul Românesc», 16 Decembre 1837, No. 50, p. 199.

Aristia întorcêndu-se în Bucurescĭ, Curie rĕmâne pripăşit prin Grecia, fără mijlóce de traiŭ altele decât ajutorul a doĭ Românĭ croitorĭ şi un mic dar bănesc ce căpĕtă de la Ioan Caragea, fostul Domnitor al Ţĕriĭ-Românescĭ. Ne maĭ avênd încotro face, cerù representantuluĭ Francieĭ să-l înroleze în legiunea străină, care se băteà contra Arabilor din Algeria, dar neputêndu-se îmbarcà la timp, plecă la Veneţia cu Gr. Lehliu şi de acolo *pe jos*, prin Lombardia şi Savoia, la Paris. Acì se, înrolă în legiunea străină, fu trimis în Algeria, se bătù cu vitejie, se înapoiă în Francia cu recomendaţiunea Generaluluĭ Lamoricière de a fi incorporat într'un regiment de linie, slujì cu credinţă până la 1848 când, dându-se de partea revoluţionarilor, fu silit să fugă în Moldova, unde se făcù sub numele de *Jean Curius* profesor de limba francesă la gimnasiul Alexandru-cel-Bun din Iaşĭ.

De atuncĭ şi până în 1897, aprópe 50 de anĭ, rĕmase el credincios catedreĭ sale, stimat de toţĭ carĭ l'aŭ apropiat, atât pentru caracterul sĕŭ onest şi plin de zel pentru cultura publică, cât şi pentru nimbul artistic ce tot-deauna a încununat capul sĕŭ, astăḑĭ alb, pururea simpatic şi atrăgĕtor.

Cu tótă vîrsta sa atât de înaintată, tot i se umple peptul de amintirĭ şi glasul îmlădiat tremură de emoţiune, povestind împrejurările pe carĭ însuşĭ le numesce: pétra unghiulară a acestuĭ mare edificiŭ românesc («teatrul»), la înfiinţarea căruia a luat din vîrsta de 17 anĭ o parte atât de interesantă. (1)

Ioan Lăscărescu, feciorul vătafuluĭ din curtea Bălăcénuluĭ, învĕţase grecesce şi românesce la dascăliĭ carĭ dădeaŭ lecţiunĭ acolo şi la 17 anĭ intră în colegiul Sf. Sava, unde studiul geografieĭ şi al istorieĭ îl pasionă cu deosebire, pe când aritmetica, geometria şi gramatica nu-ĭ puteaŭ intrà în cap.

Rĕmas în douĕ rîndurĭ repetent şi ruşinat de a se vedé, el om mare, de 20 de anĭ, pe aceeaşĭ bancă cu copiiĭ, găsì bun prilejul deschideriĭ noueĭ şcóle filarmonice, pentru a se înscrie numaĭ decât printre ceĭ dintâĭ elevĭ. Posac şi posomorît din fire, cu vorba luĭ apĕsată şi fluerându-ĭ printre dinţĭ când erà necăjit, sprîncenat şi ţigărit la trup, nicĭ puteà să nu reuşéscă în rolurile de intrigant, de bĕtrân cicălitor şi ursuz şi de sgârcit, pe carĭ le jucà.

De pildă în Gerontie, bĕtrânul cel calicos şi onest din *Vicleniile luĭ Scapin,* a plăcut cu deosebire. «Imbrăcămintea, gesturile, vorba,

(1) «Revista Literară», No. 60 din 20 Noembre 1897, p. 472 şi urm.—Tradiţiunĭ verbale: Ion Ghica, V. Alecsandri, Iorgu Carageale — «Curierul Românesc», 1844.

caricatura obrazuluĭ, zugrăviaŭ fórte bine acéstă patimă a iubiriĭ de argint, pentru care a atras în maĭ multe rîndurĭ aplausele privitorilor şi după priveliştė a fost chemat pe scenă. Tóte băgările de sémă despre jucarea roleĭ sale aŭ fost asupra unor nuanţe, carĭ pot scăpà din vedere şi la artiştiĭ bĕtrânĭ: adecă acele taifasurĭ de cuscrenie, acele povestirĭ jupănescĭ despre interesele sale nu aŭ fost atâta de matore şi de îndesate, în cât să arate acel ridicol şi acea falǎ neghióbă şi fără temeiŭ. S'a maĭ făcut încă bagare de sémă la scena când scoteà punga cu 500 galbenĭ să o dea slugiĭ, că, vrênd să zugrăvéscă zăbava cŭ care un sgârcit ar puté să dea fără de nicĭ un cuvînt 500 de galbenĭ, a trecut mĕsurile zăbaveĭ şi a rĕcit interesul privitorilor prin óre-carĭ vorbe ce a adăogat de la sine printre acele ale autoruluĭ, lucru care maĭ mulţĭ şcolarĭ aŭ început a-l face şi nu isbutesc tot-deauna.» (1)

In rolul luĭ Abner din *Saul*, a jucat cu multă pătrundere. Mulţĭ ḑiceaŭ «că de aceea a isbutit, căcĭ póte cine-va vedé Abnerĭ maĭ cu înlesnire; dar un zugrav, când va zugrăvì un şérpe în adevĕrul sĕŭ, nu perde cinstea pentru că şerpiĭ sunt maĭ lesne de vĕḑut decât leiĭ şi elefanţiĭ. Noĭ însă ḑicem că puteà să facă şi maĭ bine pe Abner, când modelele sunt maĭ lesne de vĕḑut.» (2)

După încetarea teatruluĭ, el trăì retras, studiând însă şi stăruind în credinţa că va reînodà iar firul întrerupt al carіereĭ sale, şi în adevĕr că la 1844 îl vedem din noŭ în trupa «Teatruluĭ de diletanţĭ» din sala Slătinénuluĭ şi, de atuncĭ până la 1857, a rĕmas necontenit un zelos şi însemnat servitor al arteĭ.

Gh. Burolénu erà întâiul comic al tinereĭ trupe, «care tot-deauna a dat nădejdĭ a se face unul dintre ceĭ maĭ însemnaţĭ». El a jucat rolul luĭ Scapin: «nu cu maĭ puţină iscusinţă şi a zugrăvit fórte bine pe o slugă îndemânatică la viclenіĭ; dar zugrăvindu-l ast-fel, fără sălipséscă sarea comiculuĭ, da óre-care gravitate luĭ Scapin şi-l făceà să aibă óre-care mîndrie de un suflet înalt. Gesturile îĭ trebuiaŭ maĭ iuţĭ, mişcările sprintene, vorba maĭ repede, pe unde şi unde şi, când, ca să înşele se arătà nerod, trebuià să facă pe privitorĭ să nu-şĭ uite că în acea nerodie stă încuibată diavolia...» Urmând aceste poveţe cade însă în defectul contrariŭ, căcĭ în vodevilul *Nevinovaţiĭ*, «e într'un vecĭnic neastâmpĕr: mânile, picіórele, capul, umeriĭ, mijlocul nu-ĭ staŭ la un loc». Bine e să facă cine-va a zîmbì rîsul în ochiĭ şi buzele pri-

(1) «Gazeta Teatruluĭ», loc. cit.
(2) «Curierul Românesc» din 1837, loc. cit.

vitorilor şi a pricinuì veselia unuĭ public, însă să bage de sémă să nu fie *cu cheltuiala sa.* Aş vreà să rîd la represintaţia uneĭ bucăţĭ comice: de Sosie, de Spitz, de Scapin, dar nu de Burolénu. Meşteşugul comiculuĭ este să facă personagiile ce înfăţişéză de rîs, iar nu pe sine.» (1) In piesa tradusă de Winterhalder, *O Poliţă*, în *Nepotul în locul unchiuluĭ* de acelaşĭ, şi în *Bărbatul cornorat în părere* tradus de Gr. Grădiştépu-fiul, «Burolénu, care are un deosebit talent de comic, a fost obiectul uneĭ critice, şi nu pentru că nu e destoinic de rola sa, ci pentru că publicul aşteptà de la un asemenea talent cu vremea o desăvîrşire şi un rar actor... Tot ce i se maĭ băgà de sémă, e ca să împuţineze cât maĭ mult gesturile şi să nu-şĭ legene trupul când vorbesce şi nicĭ să stea înlemnit la un loc, dar nicĭ să se misce de colo până dincolo pe scenă, când nu e trebuinţă. El a câştigat favorul publiculuĭ, şi numaĭ cum se arată pe scenă, privitoriĭ încep a rîde şi de aceea nu trebue să facă nicĭ odată cevà peste mĕsură, socotind că cu acésta să insufle şi maĭ mult rîsul... »

I se adresaŭ atâtea criticĭ pentru că erà un actor de talent şi ar fi devenit, fără îndoială, un adevĕrat artist, dacă în urma unuĭ amor nenorocit pentru o femee maĭ sus pusă decât dînsul în societate, nu s'ar fi desperat şi n'ar fi lăsat teatrul, ca să intre în armată, unde i s'a perdut apoĭ urma.

Un alt comic erà şi *Ioan Râmnicénu*, care s'a deosebit maĭ vîrtos în rolele de caracter, precum Bădăranul boerit, Sganarelle şi Argant, din *Vicleniile luĭ Scapin.* In acest din urmă rol i se făceà imputarea de a fi fost «puţin cam silit în mişcărĭ şi cam ţépĕn în gesturĭ, maĭ ales în scena în care hotărĕsce să dea jalbă şi în necazurile sale de cinste pentru că se însóră fiu-sĕŭ fără voia sa... Scena grózeĭ însă, când vede pe prefăcutul frate al neveste̦ĭ fiuluĭ sĕŭ, a făcut-o fórte bine.» (2)

De alt-fel s'a menţinut în această notă mijlocie până ce a părăsit scena, odată cu închiderea teatruluĭ la 1838, şi nu s'a maĭ aflat nimic despre dînsul.

N. Diamand, natură exaltată şi bolnăviciósă, jucà rolurile de amorez, tot-deauna cu o pasiune atât de înflăcărată, că de cele maĭ de multe orĭ uità că este în scenă. Lăscărescu ḑiceà: «Nu daţĭ cum-va nebunuluĭ un cuţit în mână, că e în stare să mĕ omóre, când i s'o urcà sân-

(1) «Gazeta Teatruluĭ», loc. cit.
(2) *Ibidem.*

gele în cap.» (1) Erà atâta de absorbit de rolul sĕŭ şi se identificà atât de mult cu situaţiunile sceneĭ, în cât odată, jucând pe Seid în *Fanatismul,* i-a venit rĕŭ şi-a început a aiurà. Acesta a fost începutul, căcĭ nu târḑiŭ înebunì cu desăvîrşire.

Despre *Const. Mincu* saŭ *Minculescu,* scim că jucà pe amoreziĭ şi, în *Vicleniile luĭ Scapin,* unde jucà pe Leandru, amantul Zerbineteĭ, «a isbutit maĭ cu covîrşire în scena când se întîlnesce cu tatăl sĕŭ. Frica că i-a aflat intriga cu Zerbineta, trebuinţa ce aveà să-şĭ ascundă amorul sĕŭ, rĕspunsurile cele întrerupte şi pline de confusie, sfiala de apropierea tatăluĭ sĕŭ, roşala pe obraz, care tot-deauna vinde greşéla celuĭ nedeprins încă a minţì, tóte aŭ fost zugrăvite în cea maĭ firéscă desăvîrşire.» (2)

Aceste frumóse făgăduelĭ, cum şi succesele ce a trebuit să aibă, nu l'aŭ îndemnat totuşĭ să rĕmână în teatru, aşà că curînd numele sĕŭ dispare de pe afişe. Pentru ultimà óră pare să fi jucat în comedia-balet *Amorul Doctor,* în care făceà pe Clitandru, amantul Lucindeĭ, la 7 Decembre 1835.

A intrat în serviciul Statuluĭ şi a fost zapciŭ la Călăraşĭ. (3)

Costache Dimitriu, fecior de popă, elev bun la Sf. Sava, unde se distinsese printr'o memorie minunată — scià Istoria luĭ Poteca pe din afară cuvînt cu cuvînt — ḑiceà versurile «de se păreaŭ o musică», fără a se simţì rima. Jucà rolurĭ de bĕtrân (père noble) şi a avut mult succes în rolul luĭ Fanor din *Fanatismul* luĭ Voltaire. După acésta îl vedem la 1835 printre profesoriĭ şcóleĭ filarmonice, negreşit pentru limba română şi recitărĭ, în care erà maestru. (4)

Ceĭ-lalţĭ: *Ioan Petrescu, Al. Ciuculescu, Tângovénu,* apoĭ *Mavrodin* (5) care a jucat pe Ionathan în *Saul* fórte slab, că «de abià i se auḑià glasul», pe Icilius în *Virginia* şi un moment a fost logodnicul Froseĭ Vlasto (fiind-că erà băiat frumos şi cu părinţĭ bogaţĭ), *A. Simionescu* şi *P. Bólgher* nu aŭ lăsat nicĭ o amintire deosebită nicĭ despre felul lor de a fi, nicĭ despre talentul lor scenic. Aŭ fost de sigur nisce

(1) Acéstă scenă mi-a povestit-o tatăl meŭ, care de multe orĭ a avut prilej saŭ să-l împedice să facă vre-o nebunie, saŭ să-l scape de vre-o bătaie, gata cum erà Diamand a sărì la orĭ-cine l'ar fi împotrivit la cevà.

(2) «Gazeta Teatruluĭ», loc. cit.

(3) Tradiţiune verbală: C. Ollănescu.

(4) Tradiţiune verbală: C. Ollănescu.—*Lucrările Societ. filarmonice,* 1835, p. 32.

(5) «Curierul Românesc», 1837, No. 50, p. 199; — «Revista Literară», No 27, din 20 Oct. 1897; — *Paginĭ pentru Ist. Teatruluĭ,* de St. Vellescu, în scrisórea luĭ Ioan Curius, p. 491.

utilităţĭ, despre carĭ atât ḑiarele cât şi tradiţiunile verbale nu spun un cuvînt. Fie-le memoria curată şi odihnită acolo unde s'or fi găsind!

Dintre eleve, existenţa cea maĭ strălucită, sórta cea maĭ alésă, până la adîncile bĕtrâneţĭ în care se găsesce astăḑĭ, a avut-o fără îndoială d-ra *Frosa Vlasto.*

Crescută de mica copilărie în casa luĭ Emanuel Florescu, la un loc şi fără osebire cu fetele sale, ea dovedì de timpuriŭ frumóse aplecărĭ pentru cântec, pentru dans, pentru recitărĭ în prosă şi în versurĭ, la care Văcărescu, Câmpinénu şi alţĭ boerĭ, prietenĭ aĭ caseĭ, nu cu puţine îndemnurĭ şi laude, contribuiaŭ să i le créscă în tot-deauna. A fost dar un lucru cu totul firesc, ca, deschiḑêndu-se o şcólă în care se învĕţă anume musica, declamaţiunea şi arta dramatică, tînĕra (abià de 15 anĭ) copilă, să-ĭ fie una dintre cele dintâĭ eleve. Pusă pentru buna îngrijire şi studiul limbilor străine împreună cu cele patru camarade ale sale în pensionatul luĭ Duport, apoĭ la Vaillant, ea prosperă atât la învĕţăturile clasice, cât şi la cele artistice, aşà că în curînd fu punctul interesant împrejurul căruia se rotiaŭ profesoriĭ, camaraḑiĭ, publicul şi maĭ ales tineretul de pe atuncĭ.

Inaltă, frumósă la chip, bine făcută la trup, cu ochĭ vioĭ şi vorbitorĭ, cu gură mică, şăgalnică şi plăcut zîmbitóre, cu vocea melodiósă ca un cântec, sprintenă, veselă, graţiósă şi maĭ cu sémă pătrunsă de farmecul ce rĕspândià în jurul sĕŭ pretutindenea, erà uşor să isbutéscă pe scenă şi să cucerésca dragostea celor ce o priviaŭ şi o ascultaŭ. De aceea i se şi făceaŭ necontenite observărĭ în criticele de pe atuncĭ că orĭ «se arătà pe scenă ca o d-şóră plină de cochetărie: o rochie de mătăsărie, cordóne şi cătărămĭ ce întunecă ochiĭ mahalalelor, coafură grămădită şi *întindichiată (?)*, în locul uneĭ rochiĭ curate şi bine făcute, unuĭ şorţ elegant şi a uneĭ cosiţe pline de nevinovăţie»; orĭ că «a maĭ adăogat o iscusinţă de tot nepotrivită şi fără vreme, adecă să arate că a căpĕtat rutina sceneĭ, făceà — în cele maĭ triste momente de absorbire şi de despărţire de lângă iubitul eĭ — semne din mânĭ şi din ochĭ celor-lalţĭ actorĭ de pe scenă, semne ca s'o arate că, şi când tace, vorbesce cu mişcările de tot nepotrivite cu rola sa». (1)

Copil sburdalnic, alintat şi capricios! Acésta n'o împedecà să placă de cum se ivià pe scenă şi să pironéscă asupră-ĭ ochiĭ celor maĭ pu ţin pretenţioşĭ şi scrupuloşĭ decât criticiĭ sĕĭ. Maĭ vîrtos «cocónele îĭ făceaŭ darurĭ preţióse cu ocasiunea orĭ-căreĭ representaţiunĭ».

Ea creă multe rolurĭ, de felurite caractere, de amoreză, de subretă,

(1) «Gazeta Teatruluĭ», 1836, No. 4 şi 1835, No. 1.

de ingenuă chiar şi de *travesti*. Aşà ea jucă pe Hyacintha în *Vicleniile luĭ Scapin*, pe Alzira, pe Righi în comedia luĭ Iancu Ruset *Cina între prietenĭ*, pe Lucinda, din *Amorul Doctor*, pe Celina, din *Triumful Amoruluĭ* de Winterhalder, pe Blandina din *Nevinovaţiĭ* de acelaşĭ, pe Carol II în piesa luĭ Duval tradusă de I. Voinescu, *Tinereţea luĭ Carol II*, iar în vodevile, ce fără dînsa păreaŭ sérbede, «aveà graţiĭ şi natural în jocul sĕŭ şi dovedià că va puté să se facă o plăcută subretă». (1) Când deschideà însă gura să cânte, apoĭ tóte eraŭ ertate, tóte se uitaŭ, numaĭ gingaşa eĭ făptură, splendórea voceĭ şi măestria cânteculuĭ rĕmânênd viĭ şi atrăgĕtóre pentru ceĭ de faţă. D-ra Vlasto şi-a atras laudele «parteruluĭ atât în cântecele cele în parte, cât şi în duetul cu d-na Caliopi. Mulţumirea privitorilor a fost atât de mare în cât, şi de aş fi voit să ḑic cevà pentru d-ra Vlasto, că *în Alzira îşĭ uitase rola şi fără grijă s'a urcat pe scenă*, dar *una voce* (de sigur *una voce pocco fa* din *Bărbierul Sevilieĭ*) *îmĭ astupă gura* şi trebue *a cinstì cine-và talentul*» !

Erà deci nu numaĭ o frumósă şi plăcută actriţă, ci şi o minunată cântăréţă. Şi aveà dreptul Barbu Catargiu, care scrià aceste rîndurĭ, căcĭ cu cântecul şi-a semĕnat ea faima în Europa cultă şi a cules lauriĭ ceĭ maĭ străluciţĭ aĭ tinereţeĭ sale artistice.

Pe la sfîrşitul anuluĭ 1836 Polcovnicul T. Popescu, adjutant al Principeluĭ Domnitor Alexandru Ghica, înamorat de mult de dînsa, o luă de soţie (2), şi ast-fel ea dispărù din teatru, fără de a încetà totuşĭ să-şĭ

(1) «Curierul Românesc» din 1836, No. 60, Septembre 14. Scrisórea luĭ *I. Repay* profesor de limba francesă la Academia Michăileană din Iaşĭ.

(2) Actriţele frumóse orĭ talentate aŭ avut adesea prilegiul de a urcà cele maĭ înalte trepte ale scăriĭ sociale şi a ocupà posiţiunĭ splendide în lume. Aşà Impĕrătésa *Theodora*, nevasta luĭ Justinian, jucase comedia în circ şi prin foburgurile Bizanţuluĭ înainte de a se urcà pe cel maĭ măreţ tron al creştinătăţiĭ;

Balerina *Taglionì* luă de bărbat pe Don Pedro Regele Portugalieĭ;

Miss Mellon devenì Ducesă de Saint-Alban şi lăsă, murind, în Septembre 1837, 1.800.000 lire sterline (45 milióne de francĭ) Misseĭ Angèle Burdett;

Celebra *Polly*, miss *Fenton*, devenì Ducesă de Boston;

D-ra *Sontag* fu Comitesă de Rossi;

Senora Sala (actriţă din Madrid), Comitesă de Fuèntes;

D-naLeclerc, Barónă de la Ferté;

D-na Naldi, Comitesă de Spare;

D-na Wenzel, Comitesă Orloff;

Miss Farren, Comitesă Derby;

Miss Burton, Comitesă de Croerven;

Miss Eoote, Lady Harrinton;

Miss Monaudote devenì nevasta luĭ M. Bull, faimosul bogătaş supranumit la Londra Golden Bull (Ghiulea de aur);

cultive şi *maĭ cu drag póte* arta sa. Intr'o călĕtorie ce făcù la Viena cu bărbatul sĕŭ, ea luă lecţiunĭ de la ceĭ maĭ meşterĭ dascălĭ de cântec din capitala Austrieĭ, precum aveà să fie la Paris, maĭ în urmă, eleva faimosuluĭ «Bordoni», profesor al Principeselor de Orléans.

Dar de sigur căsătoria nu erà prielnică privighetóreĭ nóstre, căcĭ nu mult după săvîrşirea eĭ o vedem cercând să debuteze la Opera din Paris, unde, cu tótă faima dascăluluĭ eĭ, cu tóte mijlocirile luĭ *Billecocq*, fostul Consul frances în Bucurescĭ, pe atuncĭ şeful siguranţeĭ publice la Ministeriul de Interne, care *o sprijinià cu deosebire*, frumósa şi eleganta *Marcolini* (cum îşĭ deduse numele pentru teatru), nu avù nicĭ o isbândă.

Pe scena pe care cântà Malibran, Sontag, Frezzolini, Jenny Lind nu maĭ erà de ajuns loc pentru tînĕra Marcolini, care, înţelegênd póte pericolul de a luptà cu asemenea celebrităţĭ, se duse în Italia, unde avù îndelungĭ şi strălucite succese.

De la Milano la Torino, de la Torino la Veneţia, în «Teatro Fenice», apoĭ în «la Pergola» din Florenţa, la Verona, la Pisa, la Palermo, la Luca, Sinigaglia, Ancona, Bari, Neapole, orĭ-unde erà o sĕrbătóre la Curţile Suveranilor, în palatele Principilor şi maĭ marilor lumiĭ italiane de pe atuncĭ, vocea eĭ rĕsunà tot maĭ fermecătóre, gingăşia eĭ tot maĭ răpitóre uimì şi încântà minţile şi inimile tuturora. Incă până acum ea «simte cum îĭ tresare de dulce peptul», amintindu-şĭ triumfurile de altă dată! Incă până aḑĭ «aude ca un ecoŭ din ce în ce maĭ depărtat, dar maĭ dulce», aplausele şi aclamaţiunile celor ce «o slăviaŭ!»

Florile, giuvaerurile, aurul şi... inimile cădeaŭ la piciórele eĭ, ca o

---

Miss O'Neil, mistres Belcher, Lady Mairesse a Londreĭ;

La Zerbi luă în căsătorie pe fiul Dogeluĭ Veneţieĭ şi o actriţă din Neapole de la Teatrul Saint-Carlo a luat de bărbat pe Principele Luchesi Palli şi a fost ast-fel cumnat cu Ducesa de Béry, mama Comiteluĭ de Chambord;

Adelina Patti a fost Marchisă de Caux;

Ad. Ristori, Marchisă del Grillo;

Katti Schrath de la Burgtheater, amica Impĕratuluĭ Francisc-Iosef, este Barónă de Kisch;

Ilka Palmay, faimósa cântăréţă de operete de la Wiener Theater, a luat în căsătorie pe Comitele Fesztetics;

Hermina Meyerhoff, frumósa cântăréţă de la Carltheater, creatórea roluluĭ Girofié-Girofla, a luat în căsătorie pe vestitul jurnalist şi om politic rus Serghie Tatischeff, actual agent comercial pe lângă Ambasada Imperială din Londra;

Paulina Luca este Barónă;

Frumósa *Sophie Croizette* de la Comedia Francesă este nevasta milionaruluĭ Stern, bancher din Paris;

Sonnenfels, vestita ingenuă de la Burg-Ttheater este Barónă Berger;

Charlota Wolter, admirabila tragediană, erà Comiţesă O'Sullivan.

bine-făcĕtóre plóie, din care ea rĕsăriâ tot maĭ plăcută, maĭ iubită, maĭ preţiósă cântăréţă şi femee! *Rossini* a fost un moment nebun după dînsa, iar *Ernesto Rossi*, marele tragedian, pe atuncĭ în splendórea tinereţiĭ şi a talentuluĭ, o iubì «avec toute l'ardeur de mes vingt-cinq ans», precum singur mi-a mărturisit-o...

In timpul Imperiuluĭ se întórse în Franţa, în maĭ multe rîndurĭ cântă la Nizza, unde *Meyerbeer* îĭ trimiteà scrisorĭ pline de admiraţiune şi de duioşie, iar *Alphonse Karr* îĭ scriă articole înfocate şi elogióse în ḑiare. La Paris dă concerte sub patronagiul Comiteseĭ Castiglione, la carĭ asistă şi o aplaudă publicul cel maĭ distins. In sala Herz maĭ cu sémă, avù un succes nebun. Se presintă împreună cu Rossi înaintea unuĭ «ilustru auditoriŭ», care îĭ aclamă pe amîndoĭ. In «foyer-ul» Opereĭ Italiane, ḑise, — cu prilejul concertuluĭ dat de *Gordigiani*, «il dolce canzoniere», — cavatina din *Puritaniĭ* luĭ Bellini în aşà chip în cât cea maĭ însemnată fóie musicală, «La Gazette musicale de Paris», declară că d-na *Marcolini* are «o voce strălucită de soprano, perfecţionată prin o excelentă metodă». Tóte ḑiarele o lăudaŭ toţĭ artiştiĭ o cântaŭ, tóte mânile i se întindeaŭ cu dragoste; nu-ĭ lipsià decât suprema consacraţiune: angagiamentul la Opera cea mare! Ministrul Achille Fould îĭ subscrie contractul, dar... la 20 Septembre 1859, vedem, sub direcţiunea luĭ C. A. Rosetti, debutând în *Fiamina*, pe scena Teatruluĭ Naţional din Bucurescĭ, pe d-na *Eufrosina Popescu*, vĕduva Coloneluluĭ pensionar T. Popescu, fost Adjutant domnesc.

De atuncĭ a rĕmas credinciósă sceneĭ române, pe care a cules tot atâţia laurĭ şi s'a îmbrăcat cu tot atâta strălucire ca şi pe scenele străine. Vestita *Marcolini*, dispărênd, ne-a lăsat pe şi maĭ vestita *Frosa Popescu*, care va rĕmâné un model neîntrecut de simţemînt al sceneĭ, de joc natural, de dicţiune corectă, de nobilă înfăţişare, pururea distinsă şi fără de sémăn încă la noĭ artistă.

D-ra *Raliţa Michalache*, sora luĭ Costache Michalache, a intrat în şcólă fără să scie să scrie şi să cetéscă dar aveà atâta dragoste şi atâta zel pentru teatru, că în cea dintâiŭ piesă ce aŭ jucat eleviĭ şcóleĭ filarmonice (29 August 1834) a creat rolul Palmireĭ din *Fanatismul* luĭ Voltaire cu mult adevĕr şi pasiune, după cum am arătat. Erà o graţiósă şi vióie subretă, tot-deauna cu zîmbetul pe buze, tot-deauna gata a jucà, bună camaradă, bună prietenă. Aveà un singur mic cusur, ertat de alt-fel fetelor tinere: îĭ plăceà să se îmbrace frumos, să se împodobéscă şi să se gătéscă adesea maĭ mult decât ar fi trebuit pe scenă; dovadă imputarea ce primì de la Eliade asupra roluluĭ din *Nevinovaţiĭ*, în care eşì «în corul ţĕrancelor cu secere în mână», avênd

degetele pline «de inele de diamant, câte a putut să găséscă pe acasă».(1) Aveà glas, deşì nu puternic, însă plăcut, şi erà pătrunsă de aceea ce jucà; ast-fel a creat rolul Princeseĭ Azema în *Semiramis* cântată la 1836. «D-ra Raliţa şi-a jucat rola (în *Triumful Amoruluĭ*) cu tótă desăvîrşirea şi, la cântare, dacă nu ajunge pe M-me Caliopi şi d-ra Vlasto, dar expresiunea şi vioiciunea sa rĕscumpĕră lipsa glasuluĭ, care cu tóte aceste este plăcut.» (2) A rĕmas credinciósă sceneĭ şi a urmat pe fraţiĭ sĕĭ Costache şi Stefan Michăileanu (acesta intrat maĭ târḑiŭ în teatru) pe orĭ-unde s'aŭ dus cu trupele, după vremĭ. A făcut parte din «Teatrul de diletanţĭ» de la 1844 din Bucurescĭ şi s'a dus la 1848 cu Costache Caragеale la Craiova, unde se şi mărită cu actorul Pavel Stoenescu. Maĭ târḑiŭ părăsì rolele de subretă şi luă pe cele de mamă, apoĭ de «duegnă». După 1855 se reîntórse în capitală, intră în Teatrul Naţional, unde sub deosebite direcţiunĭ jucă până la 1881, când se retrase la pensiune.

Dómna Caliopi erà prima-dona, cântăréţa de forţă a şcóleĭ filarmonice şi aprópe numaĭ în vodevile şi operete a apărut pe scenă atuncĭ. Aşà în *Triumful Amoruluĭ*, atrase aplausele «parteruluĭ, atât în cântările în parte, cât şi în duete»; iar în scrisoarea sa către Eliade, *Jean Repay*, profesor de literatura francesă la Academia Michăileană din Iaşĭ, ḑice, cu privire la dînsa, că «are un glas just, în intonaţiunile luĭ are un farmec deosebit. O zăbovire de şése lunĭ în Italia ar face dintr'însa o cântăréţă deosebită».(3) Erà prin urmare un element puternic, un talent recunoscut pentru acele întâĭ cercărĭ lirice ale şcóleĭ românescĭ de musică; a creat cu deosebit talent rolul *Semiramideĭ*, în opera acésta, când fu jucată la 1836. Maĭ târḑiŭ se mărită cu actorul Luca Caragеale (fratele luĭ Costache), urmând să jóce câţĭ-va anĭ în Moldova şi în Ţéra-Românéscă.

D-ra Elenca pare a fi fost cea maĭ puţin cultă dintre tóte elevele căcĭ «aveà puţină îngrijire să păzéscă punctuaţia şi se oprià unde nu trebuià, repeḑindu-se cu vorba unde trebuià să stea», apoĭ nu obicĭnuia «să-şĭ înveţe rola», deşì în Zerbineta (din *Vicleniile luĭ Scapin*) «se vedeà că aveà marea dorinţă să jóce bine şi, aceea ce d-l Vlasto nu a făcut, ca să-şĭ înece vorbireà cu plânsul, d-sa a săvîrşit, însă trecênd hotarele, foarte bine cu rîsul cel îmbulzit (?) şi firesc.» In vodevilul luĭ Winterhalder *Triumful Amoruluĭ* — «şi-a

(1) «Gazeta Teatruluĭ», No. 4 din 1836.
(2) *Ibidem*, No. 2, 1836.
(3) *Ibidem*, No. 6.

cântat partea în destul de bine. Glasul nu-ĭ este mare, dar curat şi just.» (1) In rolul Lucreţieĭ, fata luĭ Sganarelle din *Amorul Doctor*, erà atât de graţiósă «cât nu se póte maĭ bine».—După cum se vede, aveà bune disposiţiunĭ pentru teatru, dar îĭ lipsiaŭ..... mijlócele intelectuale şi «nicĭ prea aveà tragere de inimă să stea la învĕţătură, căcĭ ochiĭ eĭ şireţĭ şi mintea eĭ fluturatecă o purtaŭ maĭ cu drag la alte îndeletnicirĭ. Că frumuşică erà şi aveà mult *vino 'ncoace.*» (2) După risipirea Societăţiĭ filarmonice nu maĭ am dat de numele eĭ nicăerĭ. Mi s'a spus că trăesce încă, órbă, într'o chilie de la biserica Icóneĭ în Bucurescĭ.

D-ra Lang aveà glas plăcut, ochĭ verḑĭ marĭ şi mijloc plin şi mlădios; cât despre talent orĭ isprăvĭ scenice, nu am putut găsì nicĭ o urmă, acésta póte pentru că fórte curînd devenì soţia profesoruluĭ sĕŭ Winterhalder.

Din criticele timpuluĭ, cât şi din tradiţiunile verbale ce aŭ ajuns până la noĭ asupra acestor *veteranĭ* aĭ arteĭ dramatice, putem să le caracterisăm ast-fel însuşirile lor pentru scenă: *nu-şĭ învĕţaŭ rolele bine* şi «acéstă neîngrijire e cam de obşte între şcolarĭ»; *se pătrundeaŭ maĭ mult de înţelesul vorbelor decât de firea persóneĭ roluluĭ*: «vorbele se cunosceaŭ că eraŭ bune, însă eşite dintr'o inimă rece şi spuneà la tot parterul că sunt învĕţate pe din afară»; *o exuberanţă de gesturĭ de mişcărĭ, de atitudinĭ, de schimbărĭ repeḑĭ ale feţeĭ*, cu carĭ «din sfiala cea firéscă ce aŭ trebuit să aibă la început când aŭ debutat pe scenă, tineriĭ actorĭ acum aŭ sărit într'altă margine de neastâmpĕr, maĭ toţĭ se află într'o necontenită mişcare şi, în vreme ce gura mănâncă vorbele saŭ de tot le schimonosesce, din pricină că nu-şĭ învaţă rolele, mânile şi piciórele nu le staŭ la un loc». Eĭ maĭ vîrtos cătaŭ să atragă privirile asupra lor şi să îmboldéscă «cu schimetele lor» pe public la rîs orĭ la înduioşare, decât printr'o comună lucrare să facă din jocul lor un tot firesc, să producă o emoţiune nemijlocită de alt cevà decât de acţiunea însăşĭ ce se desfăşurà în faţa spectatorilor. «Vorbele exprimate bine, musculaţia obrazuluĭ potrivită cu ḑicerea, liniştea şi sângele rece al exprimăriĭ daŭ mult maĭ multe să înţelégă, decât nisce gesturĭ şi mişcărĭ telegrafice, saŭ maĭ românesce rĕscăcăratul piciórelor şi încrucişarea mânilor ca tocălia în vînt, ce nu póte fi de altă trébă decât să sperie pasĕrile. Tot-deauna mâna întinsă prea mult afară din trup, aridicată maĭ sus decât capul şi

(1) «Gazeta Teatruluĭ», No. 1 şi 2.
(2) Tradiţiune verbală de la tatăl meŭ.

lăsată maĭ jos decât genuchile nu este în firea vorbiriĭ şi nu putem să o vedem la nicĭ un om cu mintea întrégă şi întru tóte sănătos». (1) Fórte înţelepte şi de mare folos poveţe, de carĭ ar puté profită şi «artiştiĭ» de astăḑĭ, cu alt-fel de mijlóce de învĕţătură şi alt-fel rĕsplătiţĭ şi consideraţĭ decât bieţiĭ începĕtorĭ de atuncĭ.

De altmintrelea, impresiunea tuturor cunoscĕtorilor eră aceeaşĭ în privirea acestuĭ defect, firesc celor neispitiţĭ, de a completă prin mulţimea gesturilor lipsa de suflet, de căldură şi de adevĕr a interpretăriĭ roluluĭ lor. «Actoriĭ maĭ aŭ încă să pue câtă-va silinţă, ca să pótă fi de o potrivă cu actriţele, şi aş dorì să-ĭ vĕd că simt şi sunt încredinţaţĭ de acest adevĕr, că adecă maĭ mult prin jocul fisionomieĭ decât cu gesturile pot să pricinuiască ispravă în ochiĭ privitorilor. Actoriĭ ceĭ marĭ nu sunt nicĭ odată marĭ gesticulatorĭ, ci, mimĭ desăvîrşiţĭ, eĭ silesc pe privitorĭ a simpatisă cu sentimentele ce eĭ exprimă prin elocuentul joc al fisionomieĭ lor. *Grotescul şi burlescul sunt depărtate de la adevĕratul comic, precum este emfasul de la tragic.*»

Şi dacă li se ertaŭ acestea de public şi dacă le băteă din palme, o făceă «dintr'o bunăvoinţă a uneĭ iubirĭ de sine naţionale şi dintr'o nădejde că, eĭ vor fi vrednicĭ odată de aceste laude, pe carĭ se vor silì a le dobândì cu dreptul». (2)

Se vede că, lipsiţĭ de modele—pe carĭ nu aveaŭ de unde să le ieă— învĕţătura «din carte» nu le eră îndestulătóre spre a le formă caracterul, spre a le da trebuincіósa însufleţire uneĭ întrupărĭ, a uneĭ înfăţişărĭ de fiinţe viĭ, carĭ se mişcaŭ, trăiaŭ şi vorbiaŭ în faţa publiculuĭ, fie-care cu deosebită simţire, cu anume rîvnă, cu înclinărĭ şi năzuinţe felurite. Căcĭ, dacă acestea sunt cu mare anevoinţă de îndeplinit astăḑĭ, când avem conservatoriĭ de mimică şi declamaţiune, avem directorĭ şi regisorĭ de scenă, avem —orĭ-şi-cum— o educaţiune artistică maĭ desvoltată, ce puteă bietul Aristia să facă — el, care eră unicul dascăl de artă, de declamaţiune, de înscenare şi de interpretare dramatică,—din atâţia nepricepuţĭ începĕtorĭ, plinĭ însă de bunăvoinţă, de răbdare şi de încredere într'însul?! Eră invederat că aveaŭ să greşéscă şi, din punctul de vedere estetic, să fie adesea maĭ jos de ce eră frumos şi adevĕrat, scopul întemeietorilor şcóleĭ nefiind de a face dintr'înşiĭ artiştĭ desăvîrşiţĭ, ci numaĭ nisce apostolĭ aĭ arteĭ, pentru ca alţiĭ maĭ vrednicĭ să urmeze calea deschisă de dînşiĭ pentru întemeiarea unuĭ teatru naţional. Observările cele drepte, criticele întemeiate, dacă le

(1) I. Eliade, «Gazeta Teatruluĭ», No. 4, pp. 43 şi 44.
(2) Jean Repay, *Scrisóre către Eliade*, «Curierul Românesc», No. 60 din 1836.

eraŭ lor îndreptate, nu puteaŭ însă loví într'înşiĭ maĭ mult decât le erà cu cădere să le merite saŭ să le îndure. Eĭ dedeaŭ tot ce aveaŭ de dat: putere, căldură, simţire de o parte; publicul primià ce aveà de primit: îndemnurĭ şi pilde înălţătóre, mângâerĭ şi bucurie senină de alta, şi dacă întru acésta uniĭ eraŭ maĭ puţin îndemânatecĭ, iar cel-lalt nu pe deplin mulţumit, rĕspunderea o purtaŭ cu toţiĭ, căcĭ şi actoriĭ şi privitoriĭ eraŭ de o potrivă nedeprinşĭ cu «ispita şi minunăţiile teatralicescĭ».

De aceea nu numaĭ pentru dînşiĭ, ci şi pentru ceĭ carĭ aveaŭ să le calce în urmă, erà priincios să se scie, că: «*Nimic peste mĕsură* este vecĭnica devisă ce gustul a avut-o în tóte vécurile şi la tóte naţiile. Inlemnirea la un loc, amorţirea mânilor şi piciórelor, vorba adormită, stângâcia la orĭ-ce mişcare, sfiala şi temerea la orĭ-care pas, sunt asemenea de nesuferit, precum sunt de greţóse şi răţoitul cel mult, neastâmpĕrul fără cumpĕt, neîndemânateca şi îndemânarea, potopul vorbelor şi obrăznicia. . . . In zadar un actor şi-ar învĕţà rola şi şi-ar medità gesturile, maimuţându-se în oglindă, dacă nu se simte pe sine pătruns şi îmbrăcat cu fiinţa persóneĭ ce representéză, oglinda actoruluĭ trebuind să-ĭ fie în inimă şi tot meşteşugul să i-l arate natura... Artistul cel bun îşĭ meditéză personagiul sĕŭ şi, după al sĕŭ naturel, geniul sĕŭ croesce noĭ eroĭ, noĭ tiranĭ, noĭ pătimaşĭ. Neîncetat băgător de sémă al natureĭ tuturor patimelor, tuturor viiţiilor, chromatisate după naturelul fie-căruĭ om, se face un zugrav sincer al natureĭ şi arată publiculuĭ sĕŭ nisce icóne viĭ, într'un noŭ chip, dar tot-deauna adevĕrat şi firesc.» (1)

Cuvinte vrednice de tótă ascultarea şi înţelesul celor carĭ, avênd chemarea de a se urcà pe scenă, nu trebue să uite că de acolo aŭ să arate lumiĭ cum e lumea şi să înfăţişeze omuluĭ pe semeniĭ sĕĭ, decĭ să fie zugrav credincios al uneia şi interpret adevĕrat al altora, lucru fără de care teatrul nu maĭ este decât o petrecere sérbădă, bună pentru leneşĭ şi pentru proştĭ, saŭ un aşezămînt de rele năravurĭ şi o casă de nebunĭ.

«Ce minunată educaţiune e aceea a teatruluĭ Ateneĭ! Maĭ rodnică pentru sufletul poporuluĭ decât iscusitele învĕţăminte ale luĭ Socrate şi Platon. Tot ce spuneaŭ aceştia ucenicilor aleşĭ din grădinile luĭ Academus, poporul le vĕdʒuse, le înţelesese, în tablourĭ, saŭ maĭ bine în acte eroice, de la aceĭ sublimĭ actorĭ Sofocle şi Eschyl! Poporul suveran, când actor, când critic, găsià la teatru unitatea compromisă

---

(1) Ioan Eliade, «Gazeta Teatruluĭ», loc. cit.

în discuţiunile vieţiĭ publice, dobândià acea comunitate de ideĭ, acea identitate de simţeminte, ce aŭ făcut geniul Ateneĭ şi aŭ rĕmas în istorie ca făclia luminósă a lumiĭ. Acolo-şĭ formà el ideile şi năravurile sale, din carĭ apoĭ eşiaŭ legile. Un teatru şi un asemenea teatru este forma cea maĭ prielnică a educaţiuniĭ naţionale, prielnică pentru înfrăţirea ómenilor şi pentru cultura muncitorilor, carĭ, obosiţĭ de lucru, nu maĭ aŭ vreme, nicĭ tragere de inimă de a cetì şi a învĕţà, carĭ ar adormì póte de s'ar pune să înveţe, dar carĭ, ast-fel, prin teatru, îşĭ ascuţesc mintea, întărîndu-şĭ sufletul.» (1)

Tot acéstă menire voiaŭ să dea teatruluĭ nostru şi întemeiătoriĭ Societăţiĭ filarmonice, carĭ vedeaŭ într'însul un element de deşteptare a consciinţeĭ naţionale. Iată pentru ce Barbu Catargiu s'a ridicat cu atâta putere împotriva comedieĭ, care, cu veselia sa uşóră saŭ muşcătóre, *aţîţă* şi *distruge* maĭ mult decât *ridică* şi *îmbărbătéză* spiritele. Nu dóră că comedia nu aveà preţul şi temeiul eĭ pentru dînşiĭ, dar în acea epocă de regenerare numaĭ de la energia mijlócelor de luptă aşteptaŭ eĭ încununarea isbândeĭ şi acéstă energie o aflaŭ numaĭ în pildele şi învĕţăturile tragedieĭ!

Şi acésta a fost atât de adevĕrat că tot lungul şir de vodevile glumeţe şi de sprinţare comediĭ, ce atrăgeaŭ şi desfătaŭ cu hohote de rîs pe public, nu a putut produce măcar o parte din emoţiunea cea caldă, adîncă, reînvietóre, pe care a produs-o *Saul* asupra luĭ. De aceea Muscaliĭ dedeaŭ îndemn teatruluĭ cât a fost un loc de petrecere şi i-aŭ ţintuit uşa când înţeleseră că ar devenì un focar de simţirĭ generóse şi de patriotice avînturĭ.

Acésta fu póte cea maĭ însemnată periódă a vieţiĭ teatruluĭ la noĭ, căcĭ fiinţa şi înrîurirea luĭ a făcut un moment parte din energiile patrieĭ, pe carĭ duşmaniĭ aveaŭ atâta interes a le rĕpune, pentru a nu fi nevoiţĭ să li se închine orĭ să le stea împotrivă!

Din cele până acum cercetate, vedem că treĭ binefăcĕtóre urmărĭ a avut, maĭ cu osebire, mişcarea culturală produsă de Societatea filarmonică: înălţarea sufletelor şi îndreptarea năravurilor, prin pildele viĭ şi curatele învĕţăturĭ ale sceneĭ, provocarea şi sporirea mijlócelor pentru clădirea unuĭ teatru naţional, înfiriparea şi desvoltarea arteĭ şi literatureĭ dramatice.

Inrîurirea sceneĭ asupra deşteptăriĭ şi însufleţiriĭ publice fusese de

(1) Jules Michelet, *Principes de la philosophie de l'Histoire,* 2 vol., Paris 1831.

o întâietóre însemnătate; rîvna pentru zidirea teatruluĭ dovedise că în viéţa nóstră se simţià trebuinţa uneĭ îmboldirĭ artistice; iar încercările de literatură dramatică desrobiaŭ, pentru tot-deauna, limba românéscă de sĕlbătecia ce i se imputà, din causa stăriĭ înapoiate în care fusese înadins părăsită de pe vremea Fanarioţilor. (1)

Ceĭ carĭ puseseră umĕrul spre a scóte poporul din chaosul unde zăceà nu vedeaŭ scăparea luĭ decât într'o cultură naţională, ce nu puté prinde însă rădăcinĭ fără de înflorirea limbeĭ. Iacă pentru ce, fiindu-le temelia sănătósă, lucrarea lor — cu tóte neajunsurile şi prigónele — a mers încet dar sigur înainte. Şi se póte ḑice că orĭ-cine a putut da un ajutor întru acésta l'a dat din tótă inima, cu încredinţarea că numaĭ dintr'o activitate comună póte isvorî binele tuturor.

De aceea când teatrul deschise porţile Museĭ dramatice, poeţiĭ şi scriitoriĭ câţĭ s'aŭ dovedit pe atuncĭ aŭ alergat cu entusiasm să-ĭ aducă prinósele inspiraţiuniĭ şi sîrguinţeĭ lor.

Negreşit că nu pe fruntea tuturora lucià scânteia talentuluĭ, nicĭ toţĭ eraŭ de o potrivă însufleţiţĭ de simţemîntul arteĭ, toţĭ însă lucraŭ cu inimă bună şi cu dorinţa uneĭ viĭ şi înălţătóre propăşirĭ. Ba, în aşà *începĕtornice vremurĭ*, erà destul ca cine-va să aibă uşurinţă de condeiŭ şi să pótă strămutà o scriere străină în limba românéscă, spre a se bucurà, la un loc cu ceĭ vrednicĭ, de harul mulţimiĭ şi a fi numĕrat printre închinătoriĭ Muselor.

Acésta şi explică lipsa de direcţiune, nepotrivirea şi slăbiciunile atâtor producerĭ, carĭ n'aŭ avut alt merit decât acela de a fi umplut un gol pe scena nóstră, atuncĭ când golul ar fi fost o dovadă de nemernicie, iar critica aspră o făţişă desaprobare a unuĭ patriotic avînt!

Să le luăm dar ast-fel cum ni le-a transmis trecutul şi, scuturând de pe dînsele pulberea uităriĭ, să le punem sub ochiĭ celor de aḑĭ, ca un interesant exemplu şi un îndemn de a face maĭ bine.

Cele maĭ vechĭ lucrărĭ românescĭ — cu caracter teatral — par a fi:

(1) *Constantin Radovicĭ din Golescĭ* (Dincă Golescu) arată, în «*Insemnarea călătorieĭ*» făcută în aniĭ 1824—1826 pentru a pune pe fiiĭ sĕĭ Alexandru, Ştefan, Radu şi Nicolae la şcólă în Elveţia, că, după ce începuse a scrie *întipăririle sale în limba românéscă, fu nevoit să părăséscă după câte-va încercărĭ acéstă întreprindere şi să le urmeze în grecesce*, «căcĭ fórte des întîmpinam vederĭ de lucrurĭ, ce nu le aveam numite în limba naţională». (Ediţ. Buda 1826, p. 106.) De aceea la 1827 se legă el cu Eliade să realiseze rĕspândirea instrucţiuniĭ românescĭ în tótă ţéra, să scótă o fóie în limba română şi să stărue pentru infiinţarea unuĭ Teatru Naţional, instituind, ca bună pildă, *el maĭ întâiŭ* o şcólă şi un internat—sub direcţiunea luĭ Aaron Florian — pe moşia sa Golesciĭ.

o tragedie asupra morţiĭ luĭ Grigorie Ghica Vodă din Moldova, aflătóre în biblioteca Episcopieĭ din Oradea-Mare (Banat) şi întitulată: *Occisio Gregorii in Moldaviae Vodae tragice expressa,* cuprinḑĕtóre de 12 foĭ, fără numerotare, in-4°, scrise cu litere chirilice şi latine cu multe prescurtărĭ, ce o fac aprópe neînţelésă astăḑĭ. Lipsită de orĭ-ce valóre literară, lucrarea este o înşirare de scene fără nicĭ un caracter dramatic, în care persónele vorbesc când românesce, când latinesce, când ţigănesce; ba soţia luĭ Grigorie Vodă se tânguesce chiar în limba unguréscă. La sfîrşit autorul eĭ necunoscut îndémnă pe public să facă urărĭ de fericire pentru Suveraniĭ — de pe atuncĭ — aĭ Imperiuluĭ Austrieĭ: *Denique clamatur vivat Maria Theresia & Ioseph!* (1)

Tot în Transilvania Sulzer a aflat — cu prilejul uneĭ *nunţĭ săsescĭ* (?), un fel de *Comedie pastorală,* scrisă, ḑice el, de un Român anume **M**[кѕ] [іл], în care se desfăşóră «în mod firesc şi cu destul rost obiceiurile românescĭ, în graiŭ şi în cugetare».

Scenele se petrec între un cioban mire şi maĭ mulţĭ tovarăşĭ de aĭ luĭ, óspeţĭ la nuntă. Cântecele — căcĭ e o comedie cântată — sunt vesele, pline de glume, de păcălelĭ şi alusiunĭ (adesea grosolane), cu icĭ şi colo cevà înfiorărĭ de dragoste şi urărĭ de belşug şi de fericire. De sigur valórea lor e maĭ mult folkloristică decât literară, deşì sunt aprópe singurele de felul lor în analele dramatice. (2)

A treia lucrare este un dialog, întitulat: *saLeLe pokrVarILor en arDIaLU LUnge sIkrIIU MaItsII theresII,* adecă: *Jălile ciobanilor din Ardél lângă sicriul Maiceĭ Teresia,* întocmite în limba română de către un popă de sat protestant: *S. K. Eccl. Evang. Ruthen. Past.*— *Lazăr* şi *Bucur,* ciobaniĭ ardelenĭ, îşĭ varsă tot *necazul* şi *nevoia* lor sufletéscă şi-şĭ plâng *norocul* şi *nădejdea* nimicite prin încetarea din viéţă a Impĕrăteseĭ Maria Teresia, «Maica Ardéluluĭ», îndreptându-se cu rugămintĭ către:

Dulce Iosef Impĕratul
Ţĕriĭ a Rîmlénilor,
După Maică, fiĭ tu Tatăl
Cel maĭ bun supuşilor!

---

(1) D-l *Densuşianu,* care vorbesce despre acéstă lucrare în *Analele Academieĭ* (Seria 2, t. II, cap. I, p. 212) presupune—fără a-ĭ arătà autorul — că este copiată de mâna Episcopuluĭ Samuil Vulcan. După cercetărĭ amănunţite se póte vedé că la sfîrşitul pag. 10 stă scris jos: *ct. Greg. Maior,* acel care fu Episcop la Blaj şi a trimis pe Şincaĭ şi pe Petru Maior la Roma. (Relaţiunea Iosef Vulcan, M. A. R.) Copia acestuĭ manuscript se aflà aḑĭ în Biblioteca Academieĭ.

(2) Fr. Ios. Sulzer, *Geschichte des Transalpinischen Daciens,* t. III, p. 19–24.

Versurile sunt cam ológe, simţemintele maĭ mult decât naive şi limba fórte puţin corectă. Caracter dramatic nu aŭ, nicĭ acţiune, nicĭ chiar emoţiune dramatică nu scapără dintr'însele şi e cu greŭ de presupus ca ele să fi fost alt cevà decât una din multiplele forme, în carĭ s'a învĕluit jalea popórelor Imperiuluĭ Austrieĭ la mórtea puterniceĭ şi binefăcĕtóreĭ lor Mame şi Suverane: Maria Teresia. (1)

De alt-fel asemenea *Plângerĭ,* făcute chiar în românesce, se găsesc multe, cu acelaşĭ prilej. Sulzer însuşĭ ne dă producţiunea unuĭ Român transilvănén (din partidul Nemţilor), care, voind să imiteze pe «Horaţiu, orĭ pe Klopstock», a scris o: *Odă pentru pomenirea mutăriĭ ceĭ de a pururea a Augusteĭ* **Marieĭ Thercseĭ**, pe care «autorul însuşĭ nu o va maĭ pricepe, dacă peste câţĭ-va anĭ, uitând-o, va căutà să scie ce a vrut să dică». Iată câte-va strofe dintr'însa:

S'aŭ deşteptat la glasul
Cel cu suspin al Dacieĭ
    Inima mea;
Trist, trist cântă cithara eĭ!

Cósa ta Atropos! gróznică umbră!
Aĭ turburat făptura;
Ca un fulger aĭ tocmit săgéta
Şi acum dorm móştele Maiciĭ!

Privesce acum schiptru ceresc,
Maĭ nainte *sîmţin* Dacia
    Schiptrul eĭ
Intins cu milă şi cu îndurare.

Cerul sfinte
    Ascultă
Ascultă! ţine pe Iosif
    Al doilea Traian. (2)

Orĭ-cum, ele aŭ totuşĭ meritul de a fi compunerĭ originale, căcĭ până târdiŭ nu vom întîlnì, pe scena teatruluĭ orĭ în bibliografia dramatică română, decât traducerĭ — maĭ mult saŭ maĭ puţin meritoriĭ — de scrierĭ străine şi fórte rar câte o lucrare personală, şi aceea slabă, slabă de tot.

In dorinţa şi maĭ ales în graba de a avé un material dramatic pentru tînĕra nóstră scenă, rîvna celor carĭ lucraŭ la întemeiarea eĭ fu până la un punct bine însufleţită, când se îndreptă asupra lucrărilor de înaltă valóre artistică ale literaturilor străine, prin traducerea şi rĕspândirea cărora socotiaŭ eĭ să deştepte şi să desvolte gustul publiculuĭ, iar prin frumuseţea şi înrîurirea lor morală să aprindă minţile şi să dea avînt talentelor.

Dacă însă publicul prinse gust de dînsele şi făcù din teatru un element trebuitor al vieţiĭ sale, talentele rĕmaseră puţin rodnice şi maĭ puţin originale.

S'ar puté aruncà vina uneĭ asemenea stîrpiciunĭ asupra lipseĭ de

(1) *Ibidem,* p. 26—29. Istoria luĭ Sulzer e scrisă la anul 1782.
(2) *Ibidem,* p. 31—35.

*

pregătire orĭ asupra stăriĭ relativ greóie a educaţiuniĭ nostre artistice, când ar fi vorba despre începuturile — atât de anevoióse — ale instituţiuniĭ dramatice; dar crisa de atuncĭ şi-a prelungit efectele până în ḑilele nóstre şi, chiar acum — fie ḑis fără de a atinge întru nimic pe *genus irritabile vatum*, — nu şi-a dat încă obştescul sfîrşit.

Teatrul a trăit, trăesce şi va maĭ trăì póte din traducerĭ (1), carĭ, aḑĭ, multe nu sunt maĭ bune, nicĭ maĭ rele decât cele de acum 60 de anĭ; iar proporţiunea dintre adaptărĭ, prelucrărĭ, prefacerĭ, localisărĭ şi opere originale este cu fórte puţin covîrşitóre, ale unora asupra celor-lalte, şi acésta abià de 10, 15 anĭ, căcĭ înainte *originalele*:

. . . . plutiaŭ rare
Pe noianul cel de copiĭ şi-a traducerilor mare!

In termin de mijloc, nicĭ o treime din lucrările ce se represintă aḑĭ pe scena Teatruluĭ Naţional din Bucurescĭ nu este originală, cele-lalte fiind localisărĭ şi traducerĭ, pe când în teatrele — chiar de a 2-a şi a 3-a categorie din străinătate — nu se primesc decât traducerile marilor autorĭ clasicĭ, carĭ sunt temelia tuturor repertoriilor, şi ale lucrărilor sensaţionale moderne, carĭ sunt cea maĭ sigură momélă pentru reclamă şi parale. Şi cu tóte acestea, nicĭ acolo nu sunt prea mulţĭ autorĭ dramaticĭ gustaţĭ de public şi rĕsplătiţĭ peste mĕsură.

E drept că în străinătate sunt teatre pretutindenea, public numeros şi iubitor de artă, pe când la noĭ sunt teatre puţine, public restrîns şi nu tocmaĭ credincios sceneĭ naţionale, dar sunt şi maĭ puţinĭ autorĭ dramaticĭ, cu maĭ puţină popularitate şi maĭ puţină rĕsplată decât acolo! Iată causa de căpetenie a criseĭ nóstre dramatice, care va dăinuì atât cât publicul — cu tot caracterul sĕŭ independent în materie de spectacole — nu va fi *adus* şi *sedus* în teatru de *lucrărĭ interesante*, iar scriitoriĭ nu vor pune maĭ presus de orĭ-care cerinţă a vieţiĭ menirea

(1) *Kogălniceanu*, în *Dacia Literară* făcênd analisa şi critica scrierilor «ce se îmbulzesc pe fie-care ḑi, sporind literatura naţională», găsià, încă de la 1840, că, deşi «în tóte ḑilele es de sub tésc cărţĭ în limba românéscă, ele sunt numaĭ traducţiunĭ din alte limbĭ, şi încă şi acelea dacă ar fi bune! *Traducţiunile nu fac o literatură!*» Tot acolo el, cu mâhnire, constată că: «dorul imitaţiuniĭ, încuibat în scriitor, e o manie primejdiósă, pentru că omóră în noĭ duhul naţional»; apoĭ, făcênd elogiul patrieĭ şi faptelor măreţe din trecutul nostru istoric, arată că: «am puté găsì şi la noĭ subiecte de scris fără să avem trebuinţă să ne împrumutăm de la străinĭ.» *Dacia Literară* apărută după suprimarea revisteĭ *Alăuta Românéscă* sub direcţiunea luĭ M. Kogălniceanu, Costache Negruzzi şi V. Alecsandri, n'a ţinut maĭ mult decât un an (1840—1841) şi a fost închisă silnic, din causa laudelor aduse de Kogălniceanu luĭ *Alexandru-cel-Bun*, laude ce părură o critică a guvernuluĭ luĭ Michaiŭ Vodă Sturdza.

ce aŭ de a înobilà inima, a formà gustul şi a călăuzì spre bine şi adevĕr tocmaĭ pe acea mulţime ce singură póte da *pâne* şi *glorie!*

De altă parte cât timp în teatru se va face aprópe numaĭ *artă pentru parale*, literatura dramatică naţională va fi fatal osîndită lânceziriĭ şi pericîuniĭ, fiind-că i se vor cere tot-deauna lucrărĭ de sensaţiune: *mult sclipitóre ochilor, puţin priinciόse minţiĭ*, pe carĭ dacă nu i le va da, i se vor preferì lucrările străine bine chibzuite în acéstă privire. De i le va puté da, atuncĭ se va rătăcì pe căĭ nevrednice, se va înjosorà şi se va cufundà în adînc, fără suflet, fără lumină, fără ideal.

Negreşit, munca, încordata muncă a minţiĭ, trebue rĕsplătită, şi cu prisos, însă fără de a face din rĕsplată un scop, nicĭ din senina glorie un prilej de bun traiŭ.

Arta, ca şi viéţa, e o luptă continuă pentru cucerirea unuĭ ideal, carele, cu cât va fi maĭ înalt şi maĭ anevoe de atins, cu atât şi ea va fi maĭ nobilă, maĭ rodnică, maĭ aprópe de firea şi menirea omenéscă.

Dramaturgiĭ de ađĭ nu maĭ aŭ a luptà pentru revendicărĭ şi întregirĭ de drepturĭ, sentimentalismul lor patriotic nu maĭ rĕscolesce şi ridică inimĭ asuprite, nicĭ din adîncurĭ de glóte robite nu maĭ smulg eĭ strigătul mântuitor al libertăţiĭ... Vremea şi împrejurările aŭ îndreptat şi aŭ prefăcut multe, iar calea propăşiriĭ ne este larg deschisă în faţă; menirea lor, deşì maĭ puţin eroică ast-fel, va îmbrăţişà totuşĭ nemărginirea hotarelor vieţiĭ, ale căreĭ taine şi energiĭ printr'înşiĭ le vom puté maĭ bine cercetà şi pĕtrunde.

De alt-fel, ce erà ertat luĭ Eliade, Văcărescu, Aristia, Ruset, Voinescu şi alţiĭ, atât de împrejurările în carĭ aŭ scris, cât şi de rolul activ ce aŭ avut la înfiinţarea Teatruluĭ, nu ne-ar maĭ fi permis nouĕ, carĭ, trăind în alte timpurĭ, avem alte datoriĭ, altă chemare şi maĭ vîrtos o altă educaţiune şi înclinare artistică decât dînşiĭ.

Teatrul românesc, pe lângă şcólele naţionale, a deschis, điceaŭ eĭ, un drum fórte întins literatureĭ nóstre şi s'a făcut o deprindere literară la toţĭ tineriĭ carĭ es din şcólă. Nădejdea şi mulţumirea de a-şĭ vedé cine-va faptele sale înfăţişate la un public întreg, de a vedé o mulţime de privitorĭ plinĭ de băgare de sémă a-l auđì şi a bate în palme, a încurajat o mulţime de tinerĭ, ca vremea, ce maĭ înainte şi-o petreceaŭ într'o perdere vrednică de jale, a o hotărî pentru cultura limbeĭ şi îmbogăţirea biblioteceĭ românescĭ. (1) In adevĕr, în maĭ puţin de un an de la deschiderea şcóleĭ filarmonice, 42 bucăţĭ, dintre carĭ *13 tipărite, 4 sub tipar şi 17 gata de tipărit*, eşise de sub con-

(1) *Gazeta Teatruluĭ* No. 3, Aprilie 1836, p. 31.

deiul maĭ mult saŭ maĭ puţin măestru al acelor vrednicĭ bărbaţĭ, carĭ lucraŭ nu de falā orĭ de câştig, ci din căldurósă rîvnă şi patriotică însufleţire pentru binele obştesc.

Şi dőr nu tot-deauna dragostea scrisuluĭ putuse, cu înlesnire, să se dovedéscă maĭ înainte. Ómeniĭ aveaŭ să lupte cu alte nevoĭ ale vieţiĭ, aşà că nicĭ vremea, nicĭ prilejul nu le dedeaŭ îngăduire să urmăréscă sborul fermecător al minţiĭ. Fără îndoială, ceĭ carĭ aveaŭ darul de sus înfruntaŭ tóte şi-şĭ făceaŭ datoria către neam şi către ţéră; eĭ însă eraŭ puţinĭ şi puţine ne-aŭ rĕmas de la dînşiĭ. De pildă, Banul *Enache Văcărescu* scrie — cu 20 orĭ póte şi cu 30 de anĭ înainte de începutul véculuĭ nostru — poesiĭ frumóse şi o gramatică (1) românéscă, fiul sĕŭ *Alecu Văcărescu* îĭ moştenì talentul poetic, apoĭ *Iancu Văcărescu*, cel maĭ vestit dintre dînşiĭ — poet şi om de stat — căută să ridice limba română pe teatru, traducênd încă de la 1817 pe *Britanicus* şi pe *Regulus* din franţusesce, pe *Hermiona*, *Césul de séră* şĭ *Grădinarul orb* din nemţesce. Tot el încuragiă traducerea *Avaruluĭ* luĭ Molière de *Herdelius*, care fu jucat de către şcolariĭ de la Sf. Sava la 1819. (2)

Vel Paharnicul *Iordache Slătineanu* traduse la 1797 din limba grécă pe *Achilevs la Skiro* a luĭ Metastasio (3); *Paris Momuleanu*, «glas de durere», cum îĭ ḑice Eminescu, publică la 1817 un: «Rost de poesiĭ, adecă

(1) Acéstă *gramatică* e întitulată: «Observaţiunĭ saŭ băgărĭ de sémă asupra regulelor şi orînduelilor gramaticeĭ românescĭ, adunate şi alcătuite *acum întâĭ* (se scie însă că *prima* gramatică română e cea de la 1757 a luĭ *Dimitrie Eustatievicĭ* = veḑi V. A. Urechiă, Ist. şcólelor, vol. I, p. 25), a Dumnéluĭ Enache Văcărescu, cel de acum Dicheofilax bisericeĭ ceĭ marĭ a Rĕsărituluĭ şi mare Vistier al Principatuluĭ Valachieĭ.» Ea e închinată Episcopuluĭ de Rîmnic Filaret şi tipărită de Gheorghe Popa Constantin în tipografia Episcopieĭ. (A. D. Xenopol, t. V, p. 735, op. cit). — *Revista Română*. Odobescu, pag. 481—531.

(2) V. A. Urechiă, *Domnia luĭ Ioan Caragea*, ed. Academieĭ, p. 98.

(3) *Achilevs la Skiro, Fapta luĭ Kir Metastazie Kesaricesculuĭ poetic.* «Acum întâĭ tălmăcită de pe grecie de către D-luĭ Iordache Slătineanu, Vel Paharnic în Bucurescii ţĕriĭ rumunescĭ la a. 1797.» S'aŭ tipărit «în Sibiŭ, în tipografia luĭ Martin Hohmaister, cu priv. împĕrătescĭ crăeştiĭ măririĭ». Actele se numesc *facere*, iar scenele *perdele*. Traducerea este bine făcută, versurile sunt corecte, limba destul de curată şi de armoniósă. Se póte ḑice că e una din cele maĭ bune traducerĭ în versurĭ rimate dintre cele vechĭ. Paharnicul Slătineanu, om cult şi aşezat la minte şi la inimă, lămuresce încercarea sa, ḑicênd: «Am tălmăcit-o în limba mea cea părintéscă drept mângâierea acelora ce, ca şi mine, petrec câte odată afară din turburarea politicéscă.» Ce cuvinte pline de adînc înţeles! şi *ce bine ar fi să le cunóscă, să le pricépă şi să le urmeze, ca un sfat prielnic pentru fericirea vieţiĭ, mulţĭ din ceĭ ce se îndeletnicesc numaĭ cu acéstă politicéscă turburare.*

stihurĭ, acum întâiŭ alcătuite în limba românéscă» ; *A. Nănescu* traduse *Hecuba*, tragedia luĭ Euripide (1), care fu jucată de eleviĭ românĭ la 1819; iar Ioan Eliade, este înainte-mergĕtorul şi sufletul mişcăriĭ literare din prima jumătate a véculuĭ.

Decĭ, lăsând la o parte cărţile bisericescĭ, cărţile sciinţifice, didactice şi puţinele publicaţiunĭ periodice încercate până atuncĭ, în aceste lucrărĭ şi în pomenitele 42 de bucăţĭ, originale saŭ traduse din limbĭ străine, se mărginià aprópe întréga activitate literară în Ţéra-Românéscă, după întâiul an al înfiinţăriĭ teatruluĭ. Şi acésta fu perióda cea maĭ rodnică şi maĭ de sémă a literatureĭ dramatice respective, căcĭ puţine la numĕr şi de neînsemnată valóre sunt producerile ce aŭ venit până la risipirea Societăţiĭ filarmonice.

Dintre acestea, Eliade, pe lângă poesiile, novelele, articolele de polemică şi de critică literară, tradusese: *Fanatismul* de Voltaire în frumóse, dar adesea inegale versurĭ; pe *Zaira*, de acelaşĭ, în aceleaşĭ condiţiunĭ; apoĭ pe *Amfitrion* de Molière şi pe *Marino Faliero* a luĭ Lord Byron;

Ioan Câmpinénu: Intriga şi Amorul, dramă de Schiller;

C. Aristia, interpretul luĭ Omer*:* pe *Saul* şi pe *Virginia*, tragediĭ de Alfieri, şi *Silita Căsătorie* de Molière;

Ion Ghica: Preţiósele luĭ Molière;

Căpitanul Voinescu: pe *Bădăranul boerit* de Molière, *Misantropie şi pocăinţă* de Kotzebue, *Demoazela Aissé* de acelaşĭ şi *Junia luĭ Carol II* de Duval;

Maiorul Voinescu: pe *Doctorul fără voe* şi pe *Georges Dandin* de Molière;

Parucicul Ioan Em. Florescu: pe *Gemeniĭ din Bergam* de Florian şi *Amorul Doctor* de Molière;

Ioan Ruset: Cina între prietenĭ, Nebunul de la Peron, Eraclie de Corneille şi *Sgârcitul* luĭ Molière;

Const. Rasti: Vicleniile luĭ Scapin şi *les Amants Magnifiques* de Molière;

Stefan Burki: Sicilianul saŭ Amorul zugrav de Molière, *Crispin rivalul stăpânuluĭ sĕŭ* şi *Turbare*;

C. Moroiŭ: Vĕduva viclénă de Goldoni;

G. Niţescu: Steful nerod de Kotzebue;

Gr. Grădiştênu fiul: *Bolnavul imaginar* de Molière;

(1) 1 volum de 66 pagine in-8° mic, tipărit la tipografia de la Cişméua luĭ Mavrogheni, în 1817.— Momuleanu a maĭ scris şi un volum de prosă, «Caracterurĭ», tipărit tot acolo la 1825, prin care se silesce a introduce unele neologisme luate din franţusesce, în limbă.

G. Muntênu: Incurcătura de Kotzebue;

D-ra *Smărăndiţa Porumbaru: Somnambula* de Scribe;

D-na *Catinca Sâmbotênca: Meropa* luĭ Voltaire.

Numaĭ *Cesar Bolliac*, poet liric, astăḑĭ uitat, compusese tragediile: *Matilda, Avel* şi *Tăierea a doĭ-spre-ḑece boerĭ în mănăstirea Dêluluĭ*, şi *Winterhalder*, profesorul de Istorie la şcóla filarmonică, vodevile ale cărora subiecte eraŭ luate din teatrul german orĭ frances, anume: *Triumful amoruluĭ, Actorul fără voe* şi *Nepotul în locul unchiuluĭ.*

In total 15 tragediĭ şi drame, iar restul comediĭ, farse, vodevile şi o operă, dintre carĭ şése abià eraŭ originale saŭ imitate; decĭ 15 *traducĕtorĭ*, alăturĭ de 2 *autorĭ* dramaticĭ. Erà puţin negreşit, mişcarea literară erà slabă şi fără colóre proprie, dar începutul acesta făgăduià urmărĭ pline de rodnice isbânḑĭ şi erà póte de-ocamdată destul. Imprejurările i-aŭ fost însă protivnice, iar silniciile aŭ sugrumat aprópe puiul plăpând, care se sbăteà să sbóre din ghióce. (1) A sburat, ce e drept, maĭ târḑiŭ, dar i-aŭ fost, se vede, aripele încă amorţite, ca şi glasul, de nu s'a urcat nicĭ până acuma prea sus şi viersu-ĭ n'a străbătut prea departe.

Literatura dramatică, în care se oglindesc, prin pilde viĭ, viéţa, năravurile şi patimele unuĭ popor, a rĕmas—de atuncĭ—tot înapoiată, la noĭ scriitoriĭ mărginindu-se a inundà scena cu mulţime de traducerĭ, de imitărĭ şi de localisărĭ din limbĭ şi teatre străine, lucrărĭ pentru carĭ nu li se cereà nicĭ pregătire de studiĭ, nicĭ gândire şi observaţiune, nicĭ pătrundere a firiĭ şi vreriĭ némuluĭ, nicĭ însuşirea a atâtor caracteristice felurĭ de a fi a societăţiĭ românescĭ, pe care maĭ cu osebire aveaŭ chemare şi datorie să ne-o înfăţişeze, cu bunurile şi cu relele eĭ.

Iacă pentru ce producerile acestea ibride, fără căldură şi fără interes, cele maĭ de multe orĭ, pentru inima şi înţelegerea publiculuĭ, trebuiaŭ să-ĭ creeze o atmosferă de false simţirĭ, de străine îndemnurĭ şi de sérbede apucăturĭ, ce l'aŭ otrăvit până la suflet şi l'aŭ făcut nătâng, pretenţios, fluturatec şi decĭ fără consciinţă despre ce-ĭ priesce

(1) De la 1836 şi până la închiderea teatruluĭ la 1838, nu s'aŭ produs decât fórte puţine lucrărĭ dramatice. Lăsând la o parte piesele de ocasiune, orĭ piesele contra cărora se sculase Soc. filarmonică, nu găsim maĭ de sémă decât pe: *Domnul de Pursogniac* (Molière), tradus de *Gr. Grădiştênu fiul; Douĕ bilete* saŭ *Amorezul nerod* (Florian) şi *Alzira saŭ Americaniĭ*, traduse de *George Creţianu*, şi cu ocasiaunea ḑileĭ onomastice a luĭ Vodă Ghica, o comedie de *Ioan Eliade*, numită: *Sĕrbătórea română pentru 30 August, 1837.* Bolliac scrià poesiĭ, iar Eliade se ocupà, după acésta, maĭ mult de politică şi de şcólă.

orî ce-î place, fără gust distins, fără mĕsură, fără ideal, gata a rĕsplătì cu aceeaşî cătime de entusiasm strâmbăturile unuî saltimbanc şi creaţiunea unuî artist!

De ce nobile insufleţirî puteaŭ fi dătătóre acele învĕţăminte şi pilde, când cele maî multe eraŭ scóse din jocurî şi din patime străine vremiî şi fiinţeî nóstre, când felul cum ele se înfăţişaŭ erà atât de puţin meşteşugit, iar haina cu care se îmbrăcaŭ cugetările şi simţirile ce le puneaŭ în mişcare erà, dacă nu prea strîmtă, dar totuşî rĕŭ alcătuită şi maî rĕŭ purtată.

In adevĕr, lăsând tóte neajunsurile la o parte, ceea ce maî cu dinadinsul surprinde în aceste lucrărî este lipsa de scrupul şi de cunoscinţă cu carî traducĕtoriî aŭ întrebuinţat limba. Eî s'aŭ mărginit— în deobşte—a strămută numaî înţelesul cuvintelor, fără de a turnà într'un tipar propriŭ gândirea şi intenţiunea autoruluî, aşà că—în prosă saŭ în versurî — ni se dă *analogia, nu interpretarea românéscă a textuluî străin.* De acì sumedeniile de inversiunî pocite, de împărecherî ciudate, de adăogirî şi prescurtărî, decî stingherélă şi falsificare a uneî producerî, îndeajuns de ştirbită — alt-fel — prin însăşî fapta tălmăciriî.

Publicul sorbià tóte cu lăcomie, credênd că acelea-s frumosul, binele, adevĕrul artistic, el îşî hrănià sufletul cu dînsele şi, în afară de ele, nu bănuià că maî póte trăì o altă lume, lumea luî de pildă, cu viéţa de tóte dilele, cu patimele, bunurile şi minciunile, pe carî, de alt-fel, le hulià orî le slăvià, fără o maî adîncă judecată. Şi în diua când *cine-va* îl puse faţă în faţă cu dînsa — decî cu sine însuşî — arătându-î că acésta erà lumea reală, el, plin de înfumurarea lumiî factice în care trăià, se rĕsvrătì, se luptă să-şî apere patosul şi sughiţul trago-poetic bîlbîitul şi schimele gimbuşarilor, carî singure-l mişcase şi-l măgulise atâta timp şi încă rĕsunaŭ cu putere în golul luî sufletesc.......

Iată cum, deşì isvorîte dintr'o ardĕtóre dorinţă de regenerare, îndeletnicirile acestea dramatice—luate din repertoriul scenelor de bulevard ale Parisuluî—pregătiră un teren priincios tuturor deşănţărilor şi inepţiilor melo-dramatice, carî aveaŭ îndelung să fie aprópe unicul element artistic al sceneî nóstre naţionale;

Iată pentru ce publicul român, hrănit o jumătate de véc numaî cu, dînsele, şi-a viciat simţirea şi gustul, aşà că spectacolele fără uimitóre priveleştî saŭ fără patetice înduioşărî îl lasă rece, nu-l mulţumesc nu-î daŭ îndemn să maî vie la teatru.

Acéstă stare de lucrurî vĕdesce o neîndoiósă înjosorare a priceperiî şi o regretabilă slăbiciune a cultureî, şi va trece încă multă vreme până ce, cu deprinderea şi, de sigur, cu desvoltarea educaţiuniî artis-

tice, va ajunge lumea să preţuiască şi să alégă, ca singure vrednice de admirat, pe acele lucrurĭ—străine orĭ pămîntene—ce o vor face într'adevĕr să petrécă instruindu-se, ideal urmărit de aceĭ carĭ i-aŭ deschis pentru întâia óră uşile teatruluĭ!

Cu desfiinţarea Societăţiĭ filarmonice încetară şi ḑilele bune ale arteĭ nóstre dramatice.

Dacă, în necontenitele sale oscilaţiunĭ între vrerile Rusieĭ şi Turcieĭ, în luptele ce a avut să pórte cu partidele politice dinăuntru şi, maĭ vîrtos, în temerea de rĕsturnare ce l'a muncit tot timpul domnieĭ, într'adevĕr — cum ḑiceà cântecul:

Alexandru Ghica
N'a făcut nimica,

nicĭ chiar pentru el însuşĭ în acéstă ţéră, teatruluĭ i-a făcut însă cel maĭ mare rĕŭ!

Invinuit, de intrigaNţĭ şi de străinĭ, a fi un focar ascúns de oposiţiune contra Puterilor protectóre şi o unéltă de rĕsturnare a celor carĭ iĭ rîvniaŭ tronul, Domnitorul, şi fără de acestea puţin dispus a încuragià asemenea întreprinderĭ «de gură slobodă şi de cugete fără astîmpĕr», după ce toleră şi póte încuragià tóte neajunsurile ce se făceaŭ, după ce zadarnic căută să-ĭ pună călcâiul pe grumaz, apoĭ, uşor născocindu-se pricinile de bănuială asupra Societăţiĭ filarmonice, iĭ dete ultima lovitură, lăsând-o să se prăpăstuiască în prada celor maĭ mişelescĭ iscodirĭ ale trădăriĭ.

Scena ridicată de dînsa, lipsită de buniĭ eĭ sprijinitorĭ şi prigonită din tóte părţile, e dată părăsiriĭ, iar favórea publică alérgă — cu aplause, cu laude, cu aur— către trupele Opereĭ italiane saŭ nemţescĭ, către comedianţiĭ francesĭ orĭ către concertiştiĭ, scamatoriĭ, saltimbanciĭ şi atâţĭ alţĭ «artiştĭ» străinĭ, ce şépte anĭ de-a rîndul aveaŭ să se urce în triumf pe aceleaşĭ scândurĭ, de pe carĭ rĕsunase cu atâta drag şi însufleţire graiul românesc. (1)

---

(1) In anul 1838, trupa francesă adusă de *Filoll* începe representaţiunile sale la 8 Decembre şi le continuă până le 8 Aprilie anul următor.

La 19 Februarie 1839 fu mare concert de *violină* dat de d-ra Eleonora Naiman, «la teatru». Acéstă artistă a cântat apoĭ şi la Iaşĭ, unde «sentimentul şi harul nerostit cu care a sunat fantasia luĭ Lipinski—cu tóte ale eĭ greutăţĭ şi podóbe—aŭ încununat triumful d-reĭ Naiman, care s'a urat de publicul cunoscĕtor cu entusiasm şi aplaudărĭ.» (*Ist. Şcolelor* de *Urechiă*, II, p. 144).

In anul 1840, s'a dat, cu deosebit succes, de către trupa francesă de Operă, La

Tinerii actorî, fără cârmă, fără speranţă, fără ajutor, se căpĕtuiră care cum putură. *Andronescu* intră în grefa Tribunaluluî de Ilfov, *C. Michăilênu* se făcù dascăl de gramatică la pensionul luî Vaillant — până la vremea când se urcă iar pe scenă, — *C. Ollănescu* intră în armată şi plecă în Rusia să-şî completeze studiile militare, *Curie* se duse întâiŭ la Atena — cu C. Aristia, — apoî pribegì în tótă lumea,

Dame Blanche, în séra de 1 Octobre. — In séra de 6 Octobre a debutat o *trupă ungurêscă,* care a jucat în limba română piesa «Fetele de la Sziclosz», apoî a maî jucat alte două piese tot în românesce şi altele în nemţesce şi unguresce. *Curierul Românesc* ḑice cu acéstă ocasiune: «Scopul acesteî societăţî n'a fost, după cum ḑice însăşî însciinţarea ce a dat afară, ca să facă paradă în limba nóstră, care le este străină, ci, debutând pe scena Bucurescilor, să-şî *arate sentimentul de bună vecinătate şi cinstirea către naţie, unde, viind a o felicità de înaintările eî,* s'a expus a representà o dramă cu adevĕrat naţională ungurêscă, combinând la un loc naţionalitatea ungară cu limba acestuî pămînt.» (Veḑî No. 9 Oct.) Inainte de a venì la noî, trupa acésta jucase cât-va timp la Braşov. Acéstă trupă, care a stat aprópe o lună în Bucuresci, a dat, cu prilejul aniversăreî suiriî pe tron a Domnitoruluî, o representaţiune de gală, jucând în limba română *o pastorală,* urmată de un tabloŭ în 7 *posiţiî* (scene), tóte cu privire la înfiinţarea şcólelor lancasteriane prin sate. Scena înfăţişà pe Domnitor încunjurat de miniştri, de popor şi de copiî de ţĕranî, ţinênd tablele lancasteriane în mână, pe care le dă Ministruluî de Instrucţiune publică. Acesta le dă învĕţătoruluî, care le pune în aplicare, lucrând cu copiiî în jurul cercurilor de fer. Domnitorul, vĕḑênd apoî pe un ţigan în fére, îl ridică de jos cu fiul sĕŭ, îî sdrobesce férele, le aruncă şi trimite pe copil să înveţe împreună cu copiiî de Românî. (*Curierul Românesc,* No. 82, Octobre 29, p. 372.)

In 1841 jócă o trupă francesă de dramă şi comedie, în care se află o frumósă actriţă, M-me Flora Massé, în beneficiul căreia, la 25 Iunie, se dete un spectacol mixt: româno-frances, în care jucă, se ḑice, şi Costache Caragiale.

La 6 Septembre şi la 6 Decembre 1842, representaţiunî de gală, prima pentru inaugurarea clădiriî Sfatuluî Orăşenesc, a doua pentru ḑiua numeluî Impĕratuluî Nicolae I al Rusieî. S'a cântat în ambele dăţî opera *Norma.* (*C. R.*, No. 71 şi 74.)

In 1843, *Leopold de Mayer*, vestit pianist, şi *Henrieta Karl,* cântăréţă de cameră a Regeluî Prusieî, daŭ maî multe concerte, cu fórte mare succes. Eî aŭ cântat şi la balul dat de Marea Vornicésă Elisabeta Barbu Ştirbeî, în séra de 13 Iunie 1843, în onórea Principeluî Albert de Prusia, care sosise din Constantinopole şi stătù 3 ḑile în Bucuresci, ca Inalt Óspe al Domnitoruluî Bibescu.

La 16 Octobre, *Cavalerul Rodolfo,* prestidigitator, uimì capitala prin «neîntrecutele şi strălucitele sale producţiunî». — (Veḑî *Curierul Rom.*; 1844.)

In cursul stagiuniî de érnă maî sosì şi trupa de acrobaţî, care, sub direcţiunea luî *Avarini,* dete maî multe representaţiunî în teatru.

După suirea pe tron a luî Vodă Bibescu, la Dec. 1842, venì în teatrul Momolo o trupă italiană sub direcţiunea luî *Sansoni Barilio,* care începù stagiunea la 15 Sept. cu opera *Norma.* Trupa erà numerósă şi bine compusă, avênd 3 cântăreţe: d-nele, *Galzarani, Gaetana Luli, Matilda Clary,* şi 6 cântăreţî protagoniştî, adecă: 2 tenorî: *F. Bataggia* şi *Georgio*; 2 başî: *Giacomelli* şi *Santi*; 1 bariton: *Clary* şi un buf-

I. Rômnicênu se făcù militar, *Lăscărescu* servì ca pedagog cât-va timp în pensionul statuluĭ de pe lângă Colegiul Sf. Sava, maĭ târḍiŭ se făcù iar actor, *d-ra Vlasto* se mărită cu Polcovnicul Popescu, Adjutant domnesc, *d-na Caliopi* devenì nevasta luĭ Luca Caragiale, păstrându-şĭ talentul şi graţiile pentru campania ce aveà să întreprindă la 1845, reînviând cu alţĭ camaraḍĭ teatrul românesc în Bucurescĭ. Câţĭ-va se apucară de negustorie, ceĭ-alţĭ aŭ trăit cum a dat Dumneḍeŭ, dar de meseria cea veche nu s'aŭ maĭ apucat.

Singur *Costache Caragiale* (1), rĕmas credincios carierei sale, plecă în Moldova, unde chiar în anul 1838 îl găsim jucând la Botoşanĭ, în trupa luĭ Nicolini, cu aşà succes, în cât «acéstă întreprindere naţională a aflat de la nobilime şi public un sprijin puternic, ast-fel în cât a putut începe un şir de representaţiunĭ în acel oraş». (2)

Incercărĭ de a se maĭ jucà în românesce se vor face în câte-va rîndurĭ, de pildă cu prilejul aniversărilor domnescĭ, orĭ a vre-unor alte împrejurărĭ, dar fără actorĭ bine chibzuiţĭ, fără repertoriŭ şi maĭ cu sémă fără nicĭ un îndemn pornit de sus. Bucurescenii se vor mulţumi cu nisce sérbede şi trecĕtóre producţiunĭ, ce le vor lăsà póte numaĭ amărăciune în suflet şi nicĭ o părere de rĕŭ.

Eugenio. In repertoriŭ aveà operele: *Lucia, Belisario, Romeo e Giulia, Norma, Bărbierul din Sevilla, Sonnambula, Furiosul* şi *Clara de Rosemberg.* Maĭ târḍiŭ, fu angagiată şi d-ra *Henrieta Karl* ca primadonă. Ea aveà să ajungă în curînd, după ce Sansoni va face faliment, directóre de Operă la noĭ şi să facă cele maĭ grele neajunsurĭ trupeĭ românescĭ a luĭ Caragiale Costache, ca să pótă jucà alăturĭ cu dînsa pe scena teatruluĭ Momolo. (*Curierul Românesc,* No. 67 şi 69 din 10 şi 17 Septembre 1843. Veḍĭ asemenea No. 70, 72 şi 78 ale aceluiaşĭ ḍiar.)

(1) Născut la 1815, Martie 29, a învĕţat la şcóla grecéscă şi la 1833 erà chiar dascăl de grecesce la şcóla de la Dómna Bălaşa, a intrat apoĭ în şcóla filarmonică şi la Novembre 1835 a debutat în Alzira (rolul I-iŭ American, în locul luĭ Curie, absent).— (*Gazeta Teatruluĭ,* No. 2, 11 Dec. 1835, p. 20).

La 1838 jócă la Botoşanĭ cu mare succes, anul următor se duce la Iaşĭ, unde, alăturĭ de Ioan Poni, Th. Teodorini, Th. Bonciu, Pedilan, Jean, d-na Lang şi alţiĭ, sub direcţiunea d-neĭ Frisch, se produce pe scenă cu multă isbândă, atrăgênd asupra întreprinderiĭ nu numaĭ favórea publiculuĭ, ci şi a guvernuluĭ. In Iaşĭ el creă o mulţime de rolurĭ, între carĭ pe *Furiosul,* şi rĕmase acolo până la 1844, când se întórse în Bucurescĭ, fundă *Teatrul de diletanţĭ* şi stătù cu succes şi profit materia, până la la 1848, când se duse la Craiova, unde, ajutat de C. Michăilénu, întemeiă teatrul. Se întórse la 1850 în Bucurescĭ, luă direcţiunea, împreună cu Ioan Wachmann, a Teatruluĭ celuĭ mare, jucă sub direcţiunea luĭ C. A. Rosetti, unde creă rolul luĭ Guillaume Tell, apoĭ se retrase şi îmbrăţişă cariera de avocat. După acésta, silit de nevoe, fu cât-va timp judecător de pace în colórea de Verde, reintră în 1866 în teatru, unde jucă pentru ultima óră în Domniţa Roxandra a luĭ Hasdeŭ, şi murì de o bólă de inimă la 13 Februarie 1877.

Aşà, după desfiinţarea Societăţiĭ filarmonice, se jucă, în ḑiua de Sf. Alexandru (1837), o comedie pastorală de ocasiune, compusă de Ioan Eliade, întitulată: *Sĕrbătóre Domnéscă,* a căreia scenă se petreceà într'un sat din judeţul Gorj. Anul următor, după închiderea teatruluĭ românesc şi risipirea actorilor, se dete, la aceeaşĭ aniversară, un vodevil «aproposito» numit *Astăḑĭ,* compus de d-niĭ *Dubleau* şi *Storhas,* probabil tradus în românesce, căcĭ în acea séră s'a recitat şi o poemă în limba francesă, *Romania,* compusă de *Jean Storhas* în onórea Domnitoruluĭ. (1)

După acésta nu maĭ găsim representaţiune românéscă decât tocmaĭ la 25 Iunie 1841, când se dădù în beneficiul d-neĭ Flora Massé un spectacol compus din *Inşelătorul înşelat* şi *Cinovnicul şi Modista,* comedii românescĭ, şi o piesă în limba francesă— în care jucà şi beneficienta — anume: *Michel-Angelo* saŭ *Capo d'operă necunoscut.* Se ḑice că în piesele române ar fi jucat însuşĭ Costache Caragiale, venit din Iaşĭ, împreună cu o trupă de diletanţĭ. De alt-fel, amîndouĕ piesele făceaŭ parte din repertoriul teatruluĭ din Iaşĭ, cea dintâiŭ fiind a luĭ Samoil Botezatu şi a doua à luĭ Vasilie Alecsandri.. Este, prin urmare, fórte probabil ca să fi jucat Caragiale, care ar fi dat un numĕr de câte-va representaţiunĭ în timpul vereĭ aceleia în Bucurescĭ.

In séra de 14 Februarie 1843 se dete, apoĭ, un spectacol de gală, «spre a celebrà ḑiua întronăriĭ» luĭ Vodă Bibescu, care, la ivirea în loja domnéscă, fu salutat cu strigăte entusiaste de: Să trăiască Prinţul! S'a representat o bucată de ocasiune: *Trecutul, Presentul* şi *Viitorul,* pentru care d-niĭ *Wachmann* şi *Forcati* compuseseră musica. (2)

In anul următor, trupa Opereĭ sĕrbătoresce ḑiua Sf. Gheorghe—aniversara Domnitoruluĭ —prin două *Cantate,* dintre carĭ una românéscă, *produsă* de primadona Henrieta Karl în costum naţional, ridică furtunĭ

(1) «Sfatul orăşenesc, din partea capitaleĭ, pentru recunoscinţa către M. S. a dat în sala teatruluĭ o privelişte fórte plăcută, unde a fost chemată tótă nobilimea şi din tóte clasele a petrece séra cu bucurie şi ca o familie adunată pe lângă părintele lor.

«Potrivit cu prilejul acesta d-niĭ Storhas şi Dubleau aŭ compus o bucată dramatică de circumstanţă întitulată: *Astăḑĭ saŭ Sf. Alexandru.* Scena se socotià în oraşul cel noŭ Alexandria, unde asemenea se serbà numele M. S. Drama a fost împărţită în două tablourĭ, din carĭ unul arată *Acum patru anĭ* şi altul *Astăḑĭ.* Tótă piesa acésta nu erà decât un rĕsunet de recunoscinţă a inimilor Românilor, ce aşteptă un viitor ferice din tóte îngrijirile părintescĭ ale Prinţuluĭ-lor şi maĭ vîrtos din organisarea din noŭ a 3.000 de şcolĭ lancasteriane, ce s'aŭ întocmit în tóte satele.»—*(Curierul Român.,* No. 40/1838.)

(2) *C. R.,* No. 15, din 19 Februarie.—Nu se arată însă cine a jucat în acéstă piesă.

de aplause. Wachmann alcătuise cu multă măestrie musica tot din cântece bĕtrânescĭ, aşà că fu chemat de maĭ multe orĭ pe scenă, împreună cu gingaşa cântărétă, şi li se făcură marĭ laude. (1)

Cu tóte acestea, speranţa reînvieriĭ sceneĭ naţionale nu apusese în inima celor care o vĕdŭse născênd; căcĭ, de când se proiectase zidirea unuĭ teatru — şi se cumpĕrase hanul Câmpinenceĭ pentru acésta de la Dragomanul Serafim — se adună banĭ mereŭ pentru fondul clădiriĭ. Aşà, Eliade vindeà de maĭ mulţĭ anĭ cărţĭ tipărite de dînsul (2) în folosul acestuĭ fond, care totuşĭ sporià fórte încet, şi póte s'ar fi zădărnicit ostenéla tuturora, dacă tot din îndemnul acestuĭ vrednic bărbat Obştésca Adunare nu presentà Domnitoruluĭ — la finele sesiuniĭ sale din 1840 — o anafora, prin care-ĭ propuneà să se facă un proiect pentru clădirea Teatruluĭ Naţional şi să se subvenţioneze de stat.

Iată cuprinsul acestuĭ act memorabil în istoria teatruluĭ: «Cu trimiterea socotelilor anuluĭ 1838, ce s'a îndreptat către I. V. cu plecat raport No. 345, între alte chibzuirĭ, la periodul al 3-lea, se cuprinde că unele din cheltuelile *ale politieĭ* de acì din capitală, ce se plătià de către Muncipalitatea oraşuluĭ, să se plătéscă din Visterie şi, fiind-că pe viitor, cu începutul anuluĭ 1841, Sfatul orăşenesc se uşuréză de acéstă cheltuială, apoĭ Obştésca Adunare a chibzuit să róge, cu supunere, pe I. V. a poruncì să se facă un proiect *pentru clădirea şi ţinerea unuĭ Teatru Naţional şi de un repertorion spre învĕţătura tinerimiĭ, ce s'a socotit a fi de mare folos spre înaintarea luminăriĭ şi a moraluluĭ;* pentru care să rĕmână spre întrebuinţare pe tot anul jumătate baniĭ din maĭ sus pomenita sumă, ce se slobodià în cheltuelile

---

(1) C. R. No., 32 din 24 Aprilie 1844.—*Cantata* (intonată de d-l Wachman) e publicată în No. 33 din 28 Aprilie şi nu e decât o serie de laude şi lirice declamaţiunĭ pentru Principele Domnitor. — Ea a fost produsă de primadona Karl şi tenorul Panizzardi.

(2) Iată o listă a cărţilor acestora, vîndute în anul 1836: *Gramatica, Poesiĭ, Bărbat bun* şi *Femeia bună*—carĭ sunt prea puţine; *Mahomet* saŭ *Fanatismul,* de I. Eliade; *Amfitrion,* idem; *Lord Byron,* partea I şi II, idem; *Culegere de prosă şi poesie,* idem; *Poesiile* de Văcărescul; *Regulus,* de acelaşĭ; *Ermiona,* idem; *Eraclie.* de I Ruset; *Preţiósele,* de I. Ghica; *Steful nerod,* de Niţescu; *Bădăranul boerit,* de Voinescu; *Triumful virtuţiĭ,* de S. Marcovicĭ; *Sgârcitul,* de I. Ruset; *Vicleniile luĭ Scapin,* de C. Rasti; *Operele luĭ C. Bolliac*; *Saul,* de Aristia; *Vĕduva viclénă,* de C. Moroiu; *Triumful amoruluĭ,* de Winterhalder; *Actorul fără voe,* de acelaşĭ; *Gemeniĭ din Bergam,* de I. Florescu; *Sicilianul,* de Burki; *Poesiile* luĭ G. Assakĭ; *30 anĭ din viéţa unuĭ jucător de cărţĭ,* de C. Negruzzi.

poliţieĭ. Acéstă chibzuire cu supunere se dă în cunoscinţa I. V. pentru punerea la cale ce se va găsì de cuviinţă.»

Propunerea a fost întărită prin Ofisul domnesc din 4 Iunie 1840. (1)

Ar fi fost prea frumósă pilda de înţelepciune şi de dibăcie politică ce ar fi dat pretinşilor adversarĭ aĭ tronuluĭ guvernul de atuncĭ, de s'ar fi folosit de acest prilej pentru a pune în lucrare propunerea obşteĭ şi nemijlocit risipitóre a tuturor învinuirilor şi nemulţumirilor ce provocase, printre ceĭ maĭ călduroşĭ patrioţĭ, prin faptul desfiinţăriĭ Societăţiĭ filarmonice şi decĭ prin ruina Teatruluĭ Naţional. (2) Lucrul se vede însă că fusese menit să rĕmână în stare de proiect, de vreme ce mijlocirea Adunăriĭ, aprobată de Vodă, nu avù nicĭ măcar un început de execuţiune.

Ba dimpotrivă, boeriĭ chibzuiră că, pe locul ales şi cumpĕrat anume pentru clădirea teatruluĭ, erà mult maĭ nemerit să se ridice un monument în onórea Generaluluĭ Comite Kisseleff—fostul deplin împuternicit President în Principate—ca prinos de recunoscinţă din partea poporuluĭ pentru marile serviciĭ ce-ĭ adusese în timpul ocârmuiriĭ sale. Acéstă idee—rĕsărită între dînşiĭ, negreşit, prin îndemnul Consulu50 rusesc, duşman al orĭ-căreĭ instituţiunĭ publice de libertate şi de progres la noĭ, — luă chiar forma uneĭ dorinţe generale a ţĕriĭ, când fu ast-fel

(1) Urechiă, *Ist. şcólelor,* II, p. 192. — *Analele Parlamentare* pe 1840.

(2) Ar fi fost fără îndoială, o târḑie, dar totuşĭ dulce prilejire de mângâiere pentru *Ioan Câmpinénu*, care zăceà închis la Plumbuita, victima devotamentuluĭ sĕŭ pentru causa naţională şi pentru sprijinul cel desinteresat şi călduros ce dedese teatruluĭ. Ar fi fost o indirectă rĕsplată, hărăzită luĭ Eliade, pentru ostenelile, grijile, perderile şi jertfele materiale—pe lângă tot felul de jignirĭ sufletescĭ ce avusese, pentru rĕspândirea cultureĭ în clasele, până acì desmoştenite, ale poporuluĭ. Ar fi fost o duiósă satisfacţiune resimţită pentru tot ce aveà să sufere încă, din partea atâtor rĕŭ-voitorĭ, aĭ luĭ şi aĭ bineluĭ obştesc. In adevĕr, în Martie 1841 el fu denunţat de faimosul doctor Tavernier (cel care ridicase în sînul Societăţiĭ secrete din 1837 incidentul cu Sarsailă, în urma căreia s'a disolvat Soc. filarmonică), şi acesta sfătuit de Billecocq, Consulul frances, că conspiră împotriva luĭ Ghica Vodă. Eliade, pe atuncĭ efor al şcólelor, fu ridicat de acasă, închis în temniţă, iar hârtiile luĭ puse sub pecete. Nu şeḑù, în adevĕr, decât 6 ore închis, dar totuşĭ, până să se lămuréscă lucrurile şi póte chiar maĭ târḑiŭ, el rĕmase în cugetul Domnitoruluĭ vinovat «de a se aflà în capul uneĭ societăţĭ secrete politice, cu scopurĭ vrăjmăşescĭ asupra sa». (Veḑĭ *Curierul Românesc,* No. 36 din 11 Maiŭ 1841, 139 şi urm., precum şi suplementul frances al acestuĭ No.)

Ar fi fost, în sfîrşit, o cale deschisă largă şi sigură, acelora carĭ prin înclinarea şi talentul lor s'ar fi devotat cultureĭ arteĭ dramatice, fără să maĭ aibă temerea că, într'o bună ḑi, dintr'un capriciŭ saŭ o iscodire óre-care, se vor pomenì aruncaţĭ pe drumurĭ, victime ale propriilor lor credinţe şi aspiraţiunĭ.

exprimată, prin organul Obşteşteĭ Adunărĭ, către Bibescu Vodă, în prima sesiune legislativă a anuluĭ 1843.

Noul Domnitor, înţelegênd însă că cestiunea «clădiriĭ teatruluĭ în Bucurescĭ, este un lucru care privesce nu numaĭ la folosul acestuĭ oraş, dăr 'a tot nêmul românesc, prin influenţa isbăvitóre ce va avé atât asupra bunelor năravurĭ, cât şi asupra desăvîrşiriĭ limbeĭ naţionale şi desvoltarea literatureĭ românescĭ», orînduì o comisiune, alcătuită din Marele Vornic *Barbu Ştirbeĭ*, Marele Logofĕt *Iancu Filipescu*, Logofĕtul *Vladimir Blaremberg*, inginer al Statuluĭ, Clucerul *Petrache Poenaru*, efor al şcólelor, *architectul oraşuluĭ* şi Adjutantul domnesc *Parucicul I. E. Florescu*, cu încredinţare de a îngrijì «pentru tóte pregătitórele lucrărĭ ale pieţiĭ, care se va numì Piaţa Kisseleff», şi cu însărcinarea de a chibzuì asupra mĕsurilor trebuinciόse pentru *clădirea uneĭ sale de teatru, tot pe acel loc, făcênd şi tóte pregătirile ca la viitórea primăvară* (1844) *să se pótă începe lucrările.* Se puneà osebită îndatorire acesteĭ comisiunĭ de a luà înţelegere cu vre-un architect dintre ceĭ maĭ însemnaţĭ, din străinătate, ca să întocméscă planul teatruluĭ «după temeiurile cele maĭ priinciόse».

Aducêndu-se la cunoscinţa Comiteluĭ Kisseleff (1) hotărîrea luată la noĭ de a i se ridicà un monument, pe o piaţă purtând numele sĕŭ, bĕtrânul şi plinul de judecată om de stat mulţumì călduros pentru acéstă dovadă de dragoste şi amintire din parte-ne şi rugă să se întrebuinţeze sumele destinate pentru acest scop la *facere de cişmelĭ publice*, ca una din lucrările de folos obştesc ce doresce drept singurul monument ce i-ar fi plăcut să i se ridice în memoria Românilor.

Drept aceea, orînduita comisiune, rĕmânênd a se îndeletnicì numaĭ cu clădirea teatruluĭ, îndreptă un raport amănunţit către Domnitor, arătându-ĭ că: pe lângă ceĭ 13.000 #, provenind parte din fondurile ce «sunt a se adunà pentru teatru la Sfatul orăşenesc, până la sfîrşitul anuluĭ 1845», parte din donaţiunea făcută prin testament, pentru ajutor la zidirea acésta, de rĕposatul Constantin Manu (2) (asigurată în nisce munţĭ cumpĕraţĭ anume), maĭ sunt trebuitorĭ şi alţĭ 7.000 #,

(1) Pe atuncĭ Ambasador al Impĕratuluĭ Rusieĭ la Paris.

(2) «Munţiĭ *Curuiu* şi *Giurgiova*, din jud. Buzĕŭ, cumpĕraţĭ cu baniĭ lăsaţĭ de rĕposatul Aga C. Manu, pe séma clădiriĭ Teatruluĭ Naţional, se vînd în trebuinţa aceleĭ clădirĭ, de care se face cunoscut, spre sciinţa tuturor de obşte, ca doritoriĭ de a cumpĕrà aceştĭ munţĭ ohavnic să se arate la acest deposit la 2, 7 şi 13 ale viitoruluĭ Decembre, în care ḑile se va face licitaţia pentru a lor vînḑare».—Director Depart. din Năuntru, *D. Ioanidi.* — No. 15.387, din 15 Novembre 1850. — *Buletinul Oficial*, No. 100, Novembre 22.

ca să se lărgéscă şi să se niveleze locul, pe care se va face construcţiunea, să se înzestreze scena cu maşinăriile şi decorurile cuvenite şi să se mobileze întréga clădire.—Bibescu încuviinţéză aceste propunerĭ, cu osebita şi stăruitórea îndatorire, pusă comisiuniĭ, ca «să se începă ridicarea teatruluĭ până la primăvara viitóre». (1)

Aceste bune disposiţiunĭ n'aveaŭ să-şĭ afle desăvîrşita lor îndeplinire, cel puţin sub domnia celuĭ care le orînduise, căcĭ clădirea teatruluĭ începută tocmaĭ în 1846, de către architectul vienez *Heft*, sub privigherea uneĭ comisiunĭ alcătuite din Maiorul *I. E. Florescu, Alex. Orĕscu, Vulpache Filipescu* şi *Const. Pencovici*, abià ajunsese la faţa pămîntuluĭ, când isbucnì revoluţiunea de la 1848. Lucrarea maĭ departe fu luată la 1850 (2), iar Teatrul Naţional fu inaugurat în séra de 31 Decembre 1852 printr'o representaţiune de gală dată în folosul săracilor, la care asistară: Vodă Ştirbeĭ cu Dómna şi întréga Curte, Consuliĭ străinĭ şi elita societăţiĭ bucurescene. Spectacolul erà compus dintr'un vodevil: *Zoe* saŭ un *Amor romanesc*, tradus de Bobescu, musica de *I. A. Wachmann*, în care *Nini Valéry* şi *C. Caragiale* aveaŭ rolurile principale, şi din câte-va scene de operă italiană, cu primadona *Lesniewska*, baritonul *Musiani* şi tenorul *Finochi*. (3)

---

(1) *Règne de Bibesco* par le Prince G. Bibesco, II, p. 141 et 199.

(2) *Buletinul Oficial*, din 1850, No. 52, publică «Insciinţarea» *Depart. din Năuntru* cu No. 8.810 din Iulie 3: «Pe séma clădiriĭ Teatruluĭ Naţional din Bucurescĭ, fiind a se face în presusvia Depart. următórele licitaţiunĭ la 8, 10 şi 12 Iulie şi anume: *Pentru lucrul de dulgherie, pentru cherestéua* şi *scândurile de brad, pentru un milion de cărămidă* şi *pentru pétra de Rusciuc*, după lista şi condiţiunile orînduite de d-l architect Heft, se dă acésta în cunoscinţa tuturor doritorilor etc. etc....» Aceste publicaţiunĭ s'aŭ completat şi repetat prin *Buletinul Oficial*, No. 54 din 11 Iulie, «pentru 39.000 hârdaie de nisip», apoĭ în anul 1851 prin No. 21 şi 22 din 9 şi 12 Martie, apoĭ în No. 75 din 7 Septembre şi 107 din 29 Novembre acelaşĭ an, în fine treptat cu înaintarea clădiriĭ, în 1852, prin No. 6 din Ianuarie 17, pentru un adaos de cherestea, prin No. 14 din Februarie 16, pentru bolovanĭ şi pétră de Rusciuc, prin No. 18 din Martie 6, pentru darea în antreprisă a «învelişuluĭ teatruluĭ», prin No 63 din Iulie 18, pentru «sculpturile din antreurí şi foyere» şi prin No. 72 din August 19, pentru «pavarea cu pétră a pieţeĭ, ce se întinde în faţa teatruluĭ, după orînduiala şi arătările d-luĭ architect Heft».

(3) *Bukarester Deutsche Zeitung*, No. 2 din 5 (17) Ianuarie 1853, p. 5: «Teatrul cel noŭ a fost inaugurat în séra de 31 Decembre (Sylvesterabend). Monumentul este clădit într'un stil nobil şi într'adevĕr artistic, proporţiunile îĭ sunt potrivite şi distinsa-ĭ simplicitate e imposantă. Dacă privirea generală pare din afară cevà cam seriósă, ea surprinde în mod plăcut la intrarea în sală. Eleganţa, strălucitórea lumină, veselia ce rĕsare din tóte părţile frumóseĭ sale, par a înţeţì veselia şi plăcerea şi sunt o dovadă nu numaĭ de competenţa şi dragostea de frumos a architectuluĭ, ci şi a Comitetuluĭ numit de guvern pentru a supraveghià construcţiunea.

Directorii antreprenorĭ aĭ Teatruluĭ celuĭ noŭ eraŭ atuncĭ *Costache Caragiale* (1) şi cu *Ioan A. Wachmann.* (2)

Până când să se înalţe însă frumosul edificiŭ al Teatruluĭ Naţional, tot sala luĭ Momolo, reparată şi «maĭ încăpĕtóre, maĭ comodă, maĭ bine decorată» (3) de cum fusese înainte, erà singurul local în care se puteaŭ da spectacole în Bucurescĭ.

Acolo *Sansoni*, directorul Opereĭ Italiane, cu artiştĭ de merit ca *Henrieta Karl*, primadonă, tenorul *Riciardi*, basul *Berlentis*, baritonul *Santi*, cu un reportoriŭ noŭ şi variat, «cu decoraţiunĭ şi costume bogate, tóte întocmind un întreg mulţumitor», obţinù aşà succese, în cât — pentru a fi rĕsplătit de cheltuelile şi ostenéla ce-şĭ dedeà să «îndestuleze dorinţa privitorilor şi să întrécă chiar nădejdea publiculuĭ» — guvernul iĭ acordă o subvenţiune, iar Domnitorul îl ajută, de maĭ multe orĭ, din casseta sa personală.

Şi a trebuit, în adevĕr, ca publicul să fie cu dinadinsul ademenit de representaţiunile acestea, dacă înfocatul *Cesar Bolliac*, se întrébă— într'o dare de sémă asupra opereĭ *Linda*—cu o nestăpânită mirare: «De unde es aceste fesurĭ şi giubele, aste chiulafurĭ şi tatârcĭ, aste chipurĭ uitate şi necunoscute? A ajuns teatrul un bal mascat! Ne-a

In ce privesce acustica, iarăşĭ, teatrul pare a fi atât de bine chibzuit, în cât orĭ din ce parte a saleĭ se aude în mod admirabil, atât vorbirea cât şi cântecul, de pe scenă. Teatrul cel noŭ din Bucurescĭ este fără îndoială unul din cele maĭ frumóse teatre din Európa şi o podóbă a capitaleĭ. Are un parter cu 338 de staluri, împărţite în două categoriĭ, treĭ rîndurĭ de lojĭ frumos decorate şi de-asupra o largă şi încăpĕtóre galerie. Decoraţiunile sunt opera luĭ *Mühldörfer* şi aŭ fost făcute împreună cu maşinăriile sceneĭ, tóte la Mannheim; iar architect al monumentuluĭ este d-l *Heft* din Viena, care şi-a ilustrat cu onóre debutul sĕŭ în acest gen de construcţiune...» —«Când I. S. Principele Domnitor se arătă în loja Sa, întreg publicul, sculându-se, îl primì cu treĭ detunătóre rîndurĭ de aplause, pentru a-ĭ aduce omagiĭ şi mulţumirĭ în privirea acestuĭ frumos dar al iubiriĭ de artă...» (Tradiţiune verbală: *C. I. Stăncescu.*)

(1) *Costache Carageale* fusese înălţat de Ştirbeĭ la rangul de *Pitar*, prin Ofisul domnesc No. 1.743, din 10 Decembre 1851, pentru a-l rĕsplătì de jertfele şi munca ce pusese atât pentru reînviarea teatruluĭ românesc în Bucurescĭ, cât şi pentru întemeiarea unuĭ asemenea teatru în Craiova, oraş la care Domnitorul ţineà cu deosebire şi căruia moştenitoriĭ luĭ i-aŭ rĕmas tot-deauna fórte iubitorĭ. — (*Buletinul Oficial* No. 112, din 12 Decembre 1851.)

(2) *I. A. Wachmann* fu înălţat la rangul de Pitar, tot de Vodă Ştirbeĭ, la 1856, pentru merite artistice.

(3) *Curierul Românesc*, No. 67 din 10 Septembre 1843.

cotropit mahalalele? Cine desgrópă pe aceştĭ rĕposaţĭ în societate! Cine face pe aceştĭ ruginiţĭ să-şĭ lase *preferanţul* celˈ liniştit, ca să vie pe lapoviţe şi pe gerurĭ de foc la teatru!!» Şi constată că farmecul acesta l'aŭ îndeplinit cântăreţiĭ şi «arcuşul cel magic» al luĭ Wiest.

Lumea viséză la teatru! exclamă el.

Momentul e, decĭ, priincios, tărîmul e pregătit şi *Costache Caragiale*, care — prin talentul sĕŭ, crescut şi desvoltat pe scena din Iaşĭ — păşià acum în fruntea actorilor pămîntenĭ, puteà, plin de ardórea altor isbândĭ, să se întórcă acolo de unde cu şése anĭ maĭ înainte plecase, amărît, să-şĭ cate norocul aiurea!

Faima succeselor sale trecuse de mult la noĭ şi de mult vechiĭ luĭ dascălĭ îl îndemnaŭ să se foloséscă de împrejurările favorabile, pentru a ridicà iar scena naţională în Bucurescĭ. Făr' de prilej erà cu greŭ de luat hotărîrĭ temeinice, şi cine altul maĭ uşor decât dînsul l'ar fi putut înfiripà?

Ioan Câmpinénu, patronul de odinióră, erà acum la mare vadă şi sfetnic de aprope al luĭ Vodă; Eliade, încununat de aureola glorieĭ literare, erà în fruntea tinerimiĭ şi păreà arbitrul bunuluĭ gust; Aristià, fericitul traducĕtor al luĭ Omer şi autorul faimóselor *Stanţe* închinate luĭ Bibescu, erà poet favorit al Curţiĭ; printre boeriĭ însufleţiţĭ de dragul amintirilor trecute şi de avîntul propăşiriĭ, ferbeà, de mult, nemulţumirea «de a nu audì decât limbĭ străine pe scena teatruluĭ, în cea cea maĭ frumósă epocă de naţionalitate». Caragiale, cu tótă încrederea puteà să vie, prin urmare, căcĭ de pretutindenea nu va întîmpinà decât ajutorare şi bunăvoinţă.

Nu putuse venì maĭ înainte, avênd prea strînse legăminte şi îndatorirĭ către aceĭ carĭ îl îmbrăţişase şi-l sĕrbătorise, ca pe un frate, când ceĭ de aicĭ îl lăsase pe drumurĭ.

Sosì în vara anuluĭ 1844 şi fu, ce e drept, primit în tot locul cu prietenie, povăţuit, încurajat şi întărit în năzuinţele sale prin făgăduelĭ şi nădejdĭ de tot felul.

Infăptuirea celor dorite şi trebuite fu însă anevoiósă. Din camaradiĭ de altă dată nicĭ unul nu se maĭ îndeletnicià cu teatrul, şi greŭ se alcătuesce o trupă din elemente necunoscute şi maĭ ales neîncercate. Aşezarea, apoĭ, a unuĭ gen de spectacole poporale, alăturea de un altul (Opera), care, deşì maĭ vechiŭ şi fructuos, are neajunsul de a nu fi la potriva mareluĭ public (1), fu de la început pricină de greutăţĭ, de

(1) *Curierul Romănesc*, No. 24 din 1845 Martie 23, dice: «Când se cheltuesc atâţia banĭ pentru trupe străine, a căror limbă nu o cunósce publicul, a căror musică, deşì mare, deşì divină, nu o simte el şi a căror întreţinere e tótă în greutatea nobilimiĭ».

*

pedicĭ şi îndĕrăpnărĭ din partea stăpânilor saleĭ; stăpânĭ, căcĭ, după multe străgănirĭ, intrigĭ şi încurcăturĭ, *Sansoni* perḑênd tot ce aveà; direcţiunea Opereĭ Italiane o luase acum *Momolo* însuşĭ cu *Henrieta Karl*, galeşa Dulcinee a Consululuĭ rusesc, şi firesce vedeaŭ, în noul venit, un duşman primejdios al intereselor lor.

Caragiale nu-şĭ perdù cumpĕtul şi de o parte norocul, de cea-laltă stăruinţa, îl făcură să isbutéscă.

Uniĭ din foştiĭ elevĭ aĭ şcóleĭ filarmonice şi câţĭ-va tinerĭ vrednicĭ şi cu dragostea arteĭ, ca *Costache Michăilénu* care-şĭ lepădă dăscălia, *Lăscărescu* îşĭ părăsì scaunul pedagoguluĭ, *Raliţa* şi *Zinca Michăilénu* îşĭ lăsară acele şi undrelele la mahala, *Caliopi* (căsătorită cu Luca Caragiale) sosì fericită, iar *Anesti Cronibace*, bărbatul gingaşeĭ şi maĭ târḑiŭ vestiteĭ *Mali Cronibace*, *Scărlătescu*, *Lăzurénu*, *Toncovicĭ* şi, plinul de diavoliĭ şi talent, micul *Iorgu Caragiale* se strînseră în jurul luĭ; iar Momolo, îmblânḑit, după primirea condiţiunilor impuse, se învoì să-ĭ dea sala *de douĕ orĭ pe sĕptĕmână*. (1)

După o muncă de nouĕ lunĭ în sfîrşit *trupa română de diletanţi* debută în séra de 21 Martie 1845, în piesa *Furiosul*—o prelucrare după episodul nebunuluĭ de amor Cardenio din Don Quichote, făcută de însuşĭ Const. Caragiale. (2)

Abià cu o sĕptĕmână înainte se dedese însciinţarea că «Mercurĭ se deschid representaţiunile române» şi după treĭ ḑile nu maĭ erà nicĭ o lojă nedată, nicĭ un scaun, nicĭ un loc neprins. In séra representaţiuniĭ, de la şése césurĭ, sala erà plină şi curtea teatruluĭ asemenea gemeà de privitorĭ, ce veniaŭ şi se întorceaŭ cu părere de rĕŭ că nu aŭ loc. S'a vĕḑut în multe rîndurĭ mulţime la teatru şi locurile tóte date, însă nu şi curtea, nu să stăruiască publicul pe din afară până la 9 din

(1) Iată aceste condiţiunĭ, despre carĭ fórte bine îşĭ amintià *Iorgu Caragiale* şi *Costache Dimitriad*, carĭ le ţineà de la însuşĭ Costache Caragiale: 1) Bonificarea uneĭ representaţiunĭ din 4 în folosul Opereĭ Italiane; 2) Plata saleĭ pe séră a 20 #; 3) Aspra îndatorire de-a nu representà nicĭ o bucată lirică, de orĭ-ce natură ar fi; 4) Repetiţiunĭ pe scenă să nu facă decât în ḑiua representaţiuniĭ; 5) Garderoba şi decoraţiunile se plătiaŭ după învoială şi trebuinţă; 6) Luminatul, serviciul şi încălḑitul priviaŭ jumătate pe Caragiale, jumătate pe Momolo, iar musica erà plătită de trupa română. Li se făcù concesiunea de a li se da maĭ târḑiŭ musica militară, din ordinul Principeluĭ chiar.

(2) «D-l Caragiale îşĭ începù operaţiunile sale fără nicĭ un alt ajutor, ci rezemându-se pe averea sa, pe sculele soţieĭ sale, pe carĭ le ipotecă în acest sfîrşit, şi pe sprijinul compatrioţilor sĕĭ. In momentul când d-l Caragiale erà să se despere de executarea proiectuluĭ sĕŭ, un alt membru al fosteĭ nóstre trupe, d-l C. Michăilénu, îşĭ părăsi postul ce ocupà şi venì să sprijine patriotica întreprindere a d-luĭ Caragiale, sacrificându-şĭ spre acest sfîrşit ostenéla şi capitalul adunat cu sudórea feţeĭ sale». (Articolul luĭ N. Apolloni din *Curierul Românesc*, No. 2 din 1846 Ianuarie 7.)

nópte. Intre acte s'a anunţat că «Lunĭ se dă aceeaşĭ bucată» şi de a doua ḑi ómeniĭ începură a prinde locurĭ. *Causa acesteĭ mişcărĭ, acesteĭ dorinţe, acestuĭ entusiasism* nu trebue s'o spunem; fie-cine o cunósce că *este limba română*, e *numirea Teatruluĭ Naţional.* (1)

De astă dată dorinţa şi aşteptarea tuturora nu rĕmaseră fără îndestulare: Guvernul grăbià aducerea la îndeplinire a hotărîrilor luate, cu doĭ anĭ maĭ înainte, în privirea *clădiriĭ teatruluĭ* pe locul Merişescilor şi Hanuluĭ Filaret, iar «în sentimentele sale patriotice, Marele Logofĕt *Em. Bălénu* pune în circulaţiune o listă de subscriere pentru *informarea uneĭ şcóle dramatice*, care în puţine ḑile adună o sumă de 600 #, făgăduiţĭ de subscriitorĭ (2) pe fie-care an.

In acelaşĭ timp Eliade, care, în anul 1844, publicase un proiect de înfiinţarea uneĭ *Şcoliţe de arte* (3), «pentru a deschide drumul junimiĭ rîvnitóre la câte-va meşteşugurĭ şi arte», fu însărcinat a elaborà şi o *schiţă de proiect* (4) *pentru întocmirea uneĭ şcóle, al căreia scop va fi informarea unuĭ Teatru Naţional.*

---

(1) *Curierul Românesc*, No. 24 din 1845 Martie 23.

(2) Aceştia eraŭ: M. Logofĕt Em. Bălénu 50 #, Logof. Ioan Bibescu 100 #, Aga C. Belu 100 #, Vornicul Iancu Otteteleşanu 100 # şi alţiĭ cu sume maĭ micĭ până la 12 #

(3) In programul acesteĭ şcóle se prevedeaŭ, la §. 45, şi *Musica vocală* şi *Declamaţiunea*. — *Curierul românesc*, No. 86 din 1844 Novembre 3.

(4) **O schiţă de proiect pentru întocmirea uneĭ şcóle, al căreia scop va fi informarea unuĭ Teatru Naţional.**

I. Acéstă şcólă se va ţiné în vreme de treĭ anĭ, prin ajutorul bine-voitorilor amatorĭ ce se vor subscrie pentru sprijinirea eĭ.

II. Fie-care subscriitor, ce se va înscrie ca mădular al însoţiriĭ ajutător, se va îndatorà că va da necontenit făgăduitul ajutor în vreme de treĭ anĭ.

III. In şcólă nu vor fi primiţĭ junĭ decât din ceĭ ce aŭ trecut şcólele cel puţin până la al 3-lea clas de umanióre.

IV. In şcólă se vor predà învĕţăturile următóre:

Anul întâiŭ. 1. Repetiţiune la gramatica românéscă şi începuturĭ de limba italiană.

2. Regule de stil şi analisarea bucăţilor dramatice maĭ însemnate antice şi moderne.

3. Invĕţarea şi cetirea a maĭ multor scrierĭ însemnate după o dicţiune just-odihnită, după sens şi după regulele punctuaţiuniĭ.

4. Musica vocală.

Anul al doilea. 1. Urmare a cetiriĭ după o dicţiune şi declamaţiune moderată; urmare a limbeĭ italiane şi a musiceĭ.

2. Lecţiunĭ de estetică.

3. Danţul.

Anul al treilea. 1. Urmare de musică şi limba italiană.

2. Istoria dramatică şi a celor maĭ faimoşĭ artiştĭ.

3. Exerciţiŭ de bucăţĭ dramatice şi preparaţiune de punerea lor pe scenă.

4. Scrimul (Scrima).

V. Se vor alege 20 de şcolarĭ cu plată, carĭ, după ce vor da doveḑĭ în vreme de

Economia generală a acestuĭ proiect se asemĕnă cu organisaţiunea şcóleĭ de la 1834, cu deosebirea împărţiriĭ maĭ raţionate şi desvoltarea treptată, în curs de treĭ anĭ, a materiilor învĕţămîntuluĭ, care de astă dată erà şi maĭ desvoltat. In colo, aceleaşĭ îndatorirĭ şi aceleaşĭ dispoziţiunĭ pentru soţiĭ ajutătorĭ şi pentru elevĭ ca în statutele şi regulamentele vredniceĭ de pomenire Societăţiĭ filarmonice. Eliade, Câmpinénu şi Aristia puteaŭ, după anĭ de desgust şi desilusiune, să fie acum plătiţĭ cu prisos de tot ce suferise, dacă opera lor reînvià după 10 anĭ aprópe aceeaşĭ, sub un regim de libertate a acţiuniĭ, cel puţin aparentă. Generósa încercare n'aveà să aibă însă reuşită neînţelegerile

6 lunĭ de disposiţiune şi de talent, se vor supune prin contract de a urmà necontenit în vreme de treĭ anĭ învĕţăturile arătate şi că după acésta vor îmbrăţişà cariera dramatică ca actorĭ acì în vreme de câţĭ-va anĭ.

VI. Se vor alege asemenea 10 fete, nu maĭ micĭ de 12 anĭ, nicĭ maĭ marĭ de 16, şi se vor aşezà într'un pension spre învĕţătura celor următóre:

Limba română cu gramatică, limba italiană şi francesă, musica vocală, lecţiunĭ de stil şi estetică, cum şi danţul, şi vor fi supuse la aceleaşĭ îndatorirĭ ca şi băeţiĭ.

VII. Clasele sus însemnate ale băeţilor vor fi slobode la orĭ-ce auditor saŭ şcolar de din afară.

VIII. Şcóla se va aşezà după o programă, în care se va arătà rînduiala învĕţăturilor în ḑilele sĕptămâneĭ şi la césurile hotărîte, cum şi disciplina şi regula sub carĭ se vor supune şcolariĭ.

IX. Unul din profesorĭ va fi însărcinat cu slujbă de provisor, a căruĭ îngrijire va fi de a ţiné disciplina între şcolarĭ şi a privegbià spre pază cu scumpĕtate a programeĭ învĕţăturilor şi la venirea cea regulată a şcolarilor în şcólă.

X. Nicĭ unul din şcolarĭ saŭ şcolare nu se va socotì de actor decât după trecerea claselor arătate în vreme de treĭ anĭ. Până atuncĭ însă, la sfîrşitul anuluĭ dintâiŭ, în exerciţiul ce vor avé despre buna cetire, vor învĕţà o bucată dramatică cu care se vor suì pe scenă ca diletanţĭ, atât pentru exercitarea lor, cât şi spre dovadă către public despre sporirea ce fac.

XI. *Se vor pregătì ast-fel şcolariĭ ca, la săvîrşirea teatruluĭ noŭ, eĭ să fie în stare a-l inaugurà cu demnitate prin darea uneĭ* piese naţionale.

XII. Acéstă şcólă se va da sub îngrijirea d'a dreptul şi direcţiunea superióră a d-lor Logofĕtul Em. Bălénu, Vornicul I. Otteteleşanu şi Paharnicul I. Eliade.

XIII. D-l Otteteleşanu va fi şi cassierul rĕspunḑĕtor al veniturilor strînse de la rîvnitoriĭ subscriptorĭ.

XIV. Pe lângă cassierie se va alăturà un ajutor cu plată. care va îngrijì la începutul fie-căruĭ an de strîngerea banilor şi va ţiné socotélă lămurită despre cheltuirea şi întrebuinţarea lor.

XV. Câţĭ vor contribuì ca soţĭ ajutătorĭ se vor face cunoscuţĭ prin foile publice întru recunoscinţa generală, vor avé dreptul a cercetà şcóla, a cere tot-deauna programa învĕţăturilor şi a vedé dacă se urméză potrivit condiţiunilor pe carĭ s'a întemeiat acéstă şcólă, vor fi socotiţĭ ca făcĕtorĭ de bine aĭ limbeĭ şi literatureĭ ro-

şi încordările dintre boerĭ, Obştésca Adunare şi Vodă, abătênd, maĭ la fie-ce moment, atenţiunea şi activitatea tuturora pe căĭ cu totul depărtate de cultura şi încurgiarea arte dramatice. Bunăvoinţa nu lipsià nimĕnuĭ, ci mijlócele îndestulătóre şi energia şi stăruinţele punerii în lucrare eraŭ mărginite de împrejurărĭ şi de firea învăpăiată, dar nestatornică a Românuluĭ.

Representaţiunile «trupeĭ de diletanţĭ» se urmaŭ totuşĭ regulat de două orĭ pe sĕptĕmână şi, cu tótă robia Opereĭ Italiane, ce le stingherià mişcările, mergeà încet, dar nu fără isbândă, tot înainte. Alternând lucrările serióse cu cele comice, repertoriul lor, deşì nu prea bogat, erà plăcut şi aveà darul să aţîţe emulaţiunea între tineriĭ scriitorĭ, carĭ

mâne şi, la cea dintâĭ representaţiune şi cântare în cor a şcolarilor acestuĭ aşezămînt, se va intonà un imn spre lauda lor cea meritată.

Insemnărĭ. — I. Spre întocmirea acesteĭ şcóle, plata profesorilor, a şcolarilor, ţinerea în pensionat a ḑece fete, încălḑitul şi luminatul aşezămîntuluĭ, cum şi alte cheltuelĭ, este neapĕrat de trebuinţă un venit asigurat cel puţin 50 miĭ leĭ pe an.

Se alătură acì o schiţă de budget prin aproximaţie al acestor cheltuelĭ.

	Leĭ pe an
Profesorul de gramatică românéscă, cetire şi declamaţie	2 000
Idem, de stil şi de estetică	2.500
Idem, de limba italiană	2.000
Idem, de musică	2.500
Analogul profesorilor de danţ şi scrimă în aniĭ ceĭ doĭ din urmă socotiţĭ câte 1.000 leĭ pe an	1.833
Adaosul la unul din profesoriĭ cu însărcinarea de provisor	1.000
Adaosul la unul din profesorĭ pentru declamaţia dramatică, urcarea bucăţilor pe scenă şi însărcinarea de regisor în vremea representaţiilor	1.500
Chiria caseĭ	2.000
Lemne, lumînărĭ şi altele	1.500
Un slujitor	600
Plata pensionatuluĭ pentru ḑece fete câte 1.000 leĭ	10.000
Musica la fete	1.500
Limba italiană	1.500
Danţul	800
Plata a douĕ-ḑecĭ şcolarĭ, câte doĭ galbenĭ pe lună	15 360
Plata unuĭ scriitor saŭ grămătic pe lângă eforie	2.000
Alte cheltuelĭ, precum hârtie, cărţĭ şi a.	2.000
Total	50.593

II. Spre împlinirea sumeĭ de 50 miĭ leĭ, cu care se póte începe acéstă şcólă, este chemată rîvna şi generositatea naţională; sunt chemaţĭ aceştĭ generoşĭ Românĭ, ce aŭ fost în tot-deauna gata a sprijinì şi însuşĭ întocmirĭ şi aşezăminte străine, cu cât maĭ vîrtos un aşezămînt atât de naţional, din care se aştéptă o şcólă spre îndreptarea năravurilor şi formarea limbeĭ; pentru că teatrul este cunoscut ce prefacerí şi ce îmbunătăţirĭ făcù între tóte naţiile ce sciură a-l întrebuinţà cu folos. Se alătură acì câte un bilet şi amatoriĭ vor bine-voì a se subscrie cu suma anuală ce

începură să producă bucăţĭ uşóre, unele, dar în mare parte nu lipsite de merit. (1) Pana plină de muşcătóre vervă a luĭ *C. Bălăcescu* aveà să le dea *O bună educaţiune* (2), comedie de năravurĭ românescĭ, cea dintâiŭ care, împreună cu *Iorgu de la Sadagura* şi cu *Creditoriĭ* luĭ *Alecsandri*, va descoperì publiculuĭ un colţ al societăţiĭ nóstre de pe atuncĭ. Credinciosul şi iubitorul de teatru *Ioan Vernescu* va traduce *Recrutul rĕscumpĕrat*; Lehliu, *Capul de operă necunoscut*; maĭ târḑiŭ *Costache Halepliu* va alcătuì *Nunta de la Fefeleiŭ*, iar *Costache Caragiale*, poet şi scriitor dramatic el însuşĭ, va compune *Desertorul saŭ sluga istéţă* şi comedia atât de hazlie *O soarè la mahala* (3), care a rĕmas ca un eveniment deosebit în analele teatruluĭ. *Costache Faca* scrie—imitând pe Molière—minunata satiră în versurĭ *Franţuzitele*, care şi până aḑĭ e un model frumos de literatură dramatică.

---

vor primì spre a susţine acest început, şi a o trimite la redacţie, după care se va face o listă întrégă şi se va publicà spre sciinţa tuturor şi vestirea bunuluĭ început.

III. Implinindu-se suma trebuinciósă spre începere, d-niĭ subscriitorĭ vor fi invitaţĭ într'o ḑi şi la un loc hotărît, spre a luà în cercetare schiţa acestuĭ proiect şi, dându-şĭ fie-care părerea, spre a puté perfecţionà după dorinţa binecuvîntată a cunoscĕtorilor amatorĭ.

(1) Caracteristic e faptul representaţiuniĭ, *date de trupa română* în séra de 7 Iunie 1845 (s'a jucat *Recrutul rĕscumpĕrat*, în care debută Iorgu Caragiale şi Zinca Michăilénu) *în beneficiul nenorocituluĭ Sansoni*, fostul director al Opereĭ Italiane, ruinat în teatrul luĭ Momolo, care-ĭ luase, împreună cu primadona, Henrieta Karl, locul. «Fiind acéstă representaţiune dată în beneficiul *familieĭ părăsite* a fostuluĭ director Sansoni,—care, prin cheltuelile sale cele nemĕsurate cu veniturile, ajunse în cele de pe urmă *într'o desăvîrşită scăpĕtare, fără a lăsà păgubitor pe nicĭ un artist din trupa sa*—publicul simţitor chemă maĭ întâiŭ pe diletanţiĭ românĭ—culmaţĭ de aplaude şi de miĭ de florĭ—pe scenă, a le mulţumì de fapta şi de jocul lor, şi apoĭ chemă şi pe d-l Sansoni, pe care-l primì în aplaude», ḑice o cronică teatrală de atuncĭ.

(2) Representată pentru întâia óră la 28 Iulie 1845, cu fórte mare succes. «*Costache Caragiale*, în rolul *Măzăresculuĭ*, a făcut publicul a se ţiné neîncetat cu mâna de inimă de rîs; *Lăscărescu*, în acel al luĭ *Briganoviсĭ*, ne-a făcut să vedem un tip de basă? de jupân boerit cu tóte virtuţile şi ridicolele sale; *C. Michăilénu*, în rolul luĭ *Galantescu*, a sprijinit piesa şi a făcut de minune contrapunctul şi pe rivalul Măzărescululĭ; *Raliţa Stoinésca* (Michăilénu) ne-a făcut o *Catincuţă* de minune, s'a întrecut maĭ mult decât tot-deauna în rolul de subretă; *Caliopi Caragiale*, deşì nu ne-a arătat cu adevĕrat pe *Elisafta*, a căruĭ educaţiune începe de la a-şĭ schimbà numele *Elisa cu tóte smarfurile* şi *caricaturele* în mahalalele franţozite. Fie-care personagiŭ în comedia asta îşĭ rostià *jargonul* sĕŭ: Demoasela eşită din pension ne încércă cu galicismele sale, date prin idioma fanaro-grécă, jargon obicĭnuit prin tote salónele nóstre contimporane, nu numaĭ între dame, ci şi între bărbaţĭ cu mustăţĭ şi cu barbă, ce trece de limbă curată. Măzărescu, Briganovicĭ, Galantescul îşĭ aŭ asemenea jargonul lor, numaĭ Catinca şi Iacov îşĭ vorbesc maĭ curată limba părintéscă. *Curierul român*, Iulie 1845.

(3) Jucată pentru prima óră în Novembre 1846; într'însa debută *Luca Caragiale*

Fusese de ajuns să se deschidă uşile teatruluĭ, pentru ca musele inspirate să reverse darurile lor asupra celor aleşĭ şi să iasă, ca diu pămînt, autorĭ, criticĭ, actorĭ, întrecêndu-se care de care să alunge întristarea şi urîtul de pe fruntea aprópeluĭ şi să rĕspândéscă, cu pilda bună şi cuvîntul isteţ, voioşia şi seninătatea în inimĭ. (1)

Se vede însă că genul acesta— de alt-fel inferior,—de comediĭ luate din mijlocul nostru, nu făceà să vibreze în deajuns córda simţitóre a publiculuĭ—maĭ mult *sentimental* decât *intelectual*,—de vreme ce în plinul lor succes se ridicară glasurĭ pentru a reclamà «*preferinţa drameĭ asupra comedieĭ*». (2) Aşà, unul arată, cu părere de rĕŭ, că în «patru lunĭ de când s'aŭ început representaţiile (Novembre 1846), *tóte piesele câte s'aŭ jucat aŭ fost numaĭ comediĭ*» (3); altul susţine, că *din dramele* representate altă dată pe scena grecéscă «s'a rĕsfrânt idea de teatru între şcolariĭ mareluĭ Lazăr» (4) ; iar un al treilea lăsă să se înţelégă că: dacă lumea n'a umplut sala teatruluĭ cu prilejul uneĭ representaţiunĭ de binefacere, pricina o fi fost—între altele— că se jucaŭ douĕ comediĭ, anume *Desertorul* şi *Creditoriĭ*. (5) Credinţa că

bărbatul Caliopeĭ Caragiale şi părinte al luĭ *Iaon Caragiale*, vestitul autor dramatic de adĭ. Luca a rĕmas însă puţin timp în teatru. «Ca edificiŭ, ca corónă a pieselor române se presintă *Sóarea la mahala* saŭ *Amestecul de ideĭ*.... sujet veritabil, sujet bine meditat şi care atrage cele maĭ marĭ elogiĭ autoruluĭ. Intriga ni se arată atât bine nimerită cu morala naţională. *Coconu Eftimie*, representat de autor, e chiar o antichitate, ce ne *rapelă* (?) civilisaţiunea secolilor fanarioticĭ. Nicĭ o faptă naţională nu atinge gradul perfecţieĭ care merită acésta. Când ajungem la d-na Raliţa în metamorfosa *Cocoaneĭ Măndica*, trebue să mărturisim că actriţă română de acest fel e ó raritate.... Ceĭ-l-alţĭ actorĭ şi-aŭ jucat bine rolele, cu deosibire d-niĭ Iorgu şi Luca Caragiale; pare că e un dar al familieĭ, ca toţĭ mădulariĭ eĭ să se bucure de un talent pe care Româniĭ sciŭ al preţuì..... Părerea mea este că începuturile d-luĭ Caragiale sunt acelea ale luĭ Molière, fie ca şi urmăririle să egale pe ale imorteluluĭ (?) autor frances». (*C. I. Vernescu* în *Curierul român*, 1846, No. 87, Noembre 12.)

(1) *Cesar Bolliac* diceà: «Influenţa Teatruluĭ Naţional a început a se simţì în literatura nóstră. *Coconul Iorgu de la Sadagura, Buna educaţie* şi *Sluga istéţă* sunt treĭ piese cu totul originale, carĭ vĕdurăm pe scena românéscă din capitala nóstră. Dacă va fi să socotim progresul arteĭ dramatice la noĭ pe deosebirile ce vĕdurăm în aceste treĭ piese, ne vine să credem că arta dramatică o să ajungă într'o di a face partea cea maĭ însemnată a literatureĭ nóstre». (*Curierul Român.*, No. 27, Martie 30/46, p. 107.)

(2) *Ibidem*, p. 108.—Acelaşĭ Bolliac recomandă însă ca *bune* de representat douĕ drame traduse: una din franţuzesce: *Campanatorul (!) de la Sf. Paul* (Bouchardy), de *P. Teulescu*; alta din grecesce: *Polixenia* (I. Rizo), de *A. H. Zottu.*

(3) *Ibidem*, No. 90, Novembre 26, p. 358. — Cu acéstă ocasiune P. Teulescu recomandă dramele: *Francisca de la Rimini, Filip, Orest*, traduse de S. Marcovicĭ.

(4) *Curierul Romănesc*, No. 27, Martie 30 din 1846, p. 108.

(5) *Winterhalder*, într'o cronică asupra stăriĭ teatruluĭ, la 21 August 1845 —Re-

învĕţămintele drameĭ, înalţă şi purifică sufletul, pe când spiritul şi veselia comedieĭ îl ademenesc numaĭ şi-l fac vremelnicesce să petrécă, vĕdiă, trăinicia vechilor înrîurirĭ şi deprinderea publiculuĭ, adăpat atâţia marĭ de anĭ, cât fusese lipsit de o scenă română, la isvorul melodramelor italiane.

Cu tóte acestea Caragiale reuşì să atragă chiar bunăvoinţa Domnitoruluĭ asupra trupeĭ sale, şi însăşĭ duşmana luĭ, Henrieta Karl, directórea Opereĭ, îĭ înlesnì prilejul de-a câştigà acéstă înaltă «protecţie şi încuragiare, care deşteptă în tótă nobilimea interesul despre existenţa teatruluĭ român». (1) Erà să se dea «Lucia», în beneficiul tenoruluĭ Riciardi, «care pe scenă, prin jocul şi glasul sĕŭ, supuneà simţirile». Artistul fiind fórte apreciat, societatea cea maĭ alésă aşteptà să-ĭ dea o dovadă de simpatia şi admirarea sa. Vodă făgăduise că va fi de faţă cu tótă Curtea: o adevĕrată şi strălucită sărbătóre. Riciardi însă cade bolnav în ḑiua representaţiuniĭ. (2) Spectacolul nu se puteà, cu nicĭ un chip, amânà, tóte locurile fiind fórte scump vîndute şi direcţiunea neîndrăsnind să înfrunte imputările ce i-ar fi venit de pretutindenea. Trebuià o grabnică soluţiune, alt-fel şi-ar fi compromis creditul şi situaţiunea. Caragiale, simţind ce folóse ar puté dobândì jucând înaintea uneĭ asemenea public, se oferì să-ĭ scape şi propuse să jóce, cu trupa luĭ, o comedie, iar artiştiĭ italienĭ să cânte, în deosebĭ, bucăţĭ de Operă.

Neavênd în cotro, Momolo şi Madame Karl primiră, chiar bucuroşĭ, combinaţiunea, şi séra, când teatrul «scânteià de focul luminilor şi al giuvaerurilor», se anunţă publiculuĭ trista întîmplare şi silita preschimbare a representaţiuniĭ. Uniĭ, maĭ uşureĭ, protestară, alţiĭ dimpotrivă fură

presentaţiunea fusese dată în folosul familiilor carĭ îşĭ perduse avutul în focul ce mistuise Hanul Grădişténuluĭ din Capitală.

(1) *Bunul nostru prinţ*, cunoscênd sacrificiile acestor adevĕraţĭ Românĭ (C. Caragiale şi C. Michăilénu), visită cu venirea sa la teatru încercările lor, le încurajă, *dându-le şi un ajutor de banĭ. (N. Apolloni*, 1845, Sept. 28, *C. R.*, din 1846 No. 2.)

(2) Costache Caragiale, vĕḑênd îmbulzirea lumiĭ la representaţiunea dată în beneficiul luĭ Riciardi şi maĭ ales preţurile ce se plătiaŭ pentru locurĭ, căută pe de o parte să jóce direcţiuniĭ, care-l persecută şi-l amără atât—o festă bună, iar pe de alta să cerce norocul de nu cum-va ar puté profità el şi aĭ luĭ de tóte pregătirile ce se făceaŭ pentru socotéla Italianuluĭ. Aşà, în ajunul chiar al beneficiuluĭ, poftind pe Riciardi la masă, îĭ dete, între altele, licurinĭ, săraţĭ şi sardele rusescĭ cu ardeiŭ să mănânce, «ca să pótă luneca Drăgăşanul de 5 anĭ maĭ lesne pe gât»—şi-ĭ plăceà vinul de Drăgăşanĭ tenoruluĭ, că bĕŭ şi mâncă fără să-şĭ maĭ dea rînd guriĭ.—*A doua ḑi erà aşà de răguşit, că nicĭ puteà vorbì, dar-mi-te cântà.* Festa reuşise pe deplin şmecheruluĭ de Caragiale, iar contractul luĭ Riciardi fu resiliat şi *Montresor*, neuitatul Montresor (care fu tenor al Opereĭ şi murì în Bucurescĭ—de unde nu maĭ putuse plecà tot de dragul vinuluĭ bun şi eftin—controlor la uşa teatruluĭ), fu adus în locul luĭ în stagiunea anuluĭ 1846. *(C. I. Stăncescu*, tradiţiune verbală.)

mulţumiţĭ de nimerita alcătuire, şi perdéua se ridică asupra sceneĭ de nebunie a Lucieĭ, în care Madame Karl fu superbă. Santi cântă o arie din *Belisarie*, iar «diletanţiĭ românĭ» jucară *O bună educaţie*, care stîrnì furtunĭ de aplause şi deşteptă un aşà de mare entusiasm, în cât Vodă chemă pe Caragiale, îĭ mulţumì şi hărăzì teatruluĭ o sumă de 5.000 de leĭ «odată pentru tot-deauna», prin Ofis domnesc. (1)

In urma acesteĭ isbânde, Caragiale se scutură de îndatorirea ce aveà *de a bonificà una din patru representaţiunì pentru Opera Italiană*, rĕmânênd ca pentru 35 # pe séră să i se deà sala iluminată şi încăldită, decorurile şi costumele ce i-ar trebuì, iar orchestra, sub direcţiunea luĭ Wiest, erà plătită pentru fie-care spectacol deosebit.

Trupa română, sprijinită acum de tótă lumea (2), mergeà progresând, scriitoriĭ îşĭ dedeaŭ îndemn să producă lucrărĭ plăcute, iar Costache Caragiale şi C. Michăilénu se distingeaŭ din ce în ce maĭ mult prin creaţiunĭ de rolurĭ sensaţionale.

Aşà în *Gil Blas*, comedie în treĭ acte, tradusă de *Scarlat Fălcoianu* şi în *Treĭ-ḑecĭ de anĭ din viéţa unuĭ jucător de cărţĭ*, dramă în cincĭ acte, tradusă de *Const. Negruzzi*, amîndoĭ se ridicară mult de-asupra camaraḑilor lor, atât prin modul cum înţeleseră, cât şi prin acela în care îşĭ interpretară rolele: *Raliţa Stoenescu* (Michăilénu), alăturĭ de dînşiĭ, dovedì o aşà putere dramatică în cât «spectatoriĭ, uitând că întîmplarea erà o închipuire, pentru ceea ce se petreceà înaintea lor pe scenă isbucniră într'o unanimitate de aplause, în care se auḑià numele: *Raliţa! Michăilénu*!» (3)

Tot Michăilénu, în *Jarvis*, dramă în două acte, tradusă de *Ioan Roset*, «sub o modestie exemplară, dă prilej, de câte-orĭ jócă în role potrivite caracteruluĭ d-sale, a ne încredinţà de talentul sĕŭ teatral». (4)

---

(1) *Ioan Otteteleşanu*, pe atuncĭ Ministru de Control, creḑênd însă că prin acest «odată pentru tot-deauna» vroià să se înţelégă «o subvenţie anuală», regulă lucrurile ast-fel că de atuncĭ «trupa de diletanţĭ românĭ» primì suma de 5.000 de leĭ în fie-care an. Veḑĭ «Condica de Ofise domnescĭ» 1845, a desfiinţatuluĭ Ministeriŭ de Control.

(2) *N. Apolloni* cronica teatrală din Sept. 1845: «Astăḑĭ, când se represintă pe scena nóstră, şi în limba nóstră, entusiasmul român face ca nicĭ o lojă a teatruluĭ să nu fie deşartă şi nicĭ un loc neocupat.» *(C. R.*, No. 2, Ianuarie 7 din 1846.) Acest Apolloni erà director de pension de fete în capitală şi apoĭ un aprig luptător naţional la 1848, cuprins în lista de proscripţiune dată, prin anume firman, de Pórtă, Principeluĭ Stirbeĭ, la urcarea sa pe tron.

(3) *C. Caragiale* jucă pe *Gil-Blas* şi pe fiul luĭ *Georges*, jucătorul de cărţĭ; *Michăilénu* pe *Rolando* şi pe *Georges*; *Raliţa* pe soţia luĭ Georges. *(C. R.*, No. 70 din 3 Septembre 1846.)

(4) *Cronica teatrală* din 12 Novembre 1846 *(C. R.*, No. 87, p. 315.)

Cu prilejul sosiriĭ sale în Bucurescĭ, Domnitorul Moldoveĭ Michail Sturdza dăruesce *Direcţieĭ diletanţilor Teatruluĭ Naţional* o sumă de 60 #, ca gratificaţiune (1) pentru «cea cu mult talent jucată piesă naţională de circumstanţă, întitulată: *Meşterul vechiŭ şi Meşterul noŭ saŭ 21 Aprilie 1846*, în care s'a celebrat de-odată sosirea M. S. Prinţuluĭ Moldavieĭ şi aniversara numeluĭ Prea Inălţatuluĭ nostru Domn». (2)

Pe lângă ceĭ-lalţĭ actorĭ, trupa maĭ căpětase în acel an pe *Pavel Stoenescu*, bărbatul Raliţeĭ Michăilénu, căruia într'o cronică teatrală i se spune că: «de şi-ar învěţà rolele maĭ bine pe din afară, ar jucà cu mult maĭ bine»; pe *A. Copoprimo*, despre care aceeaşĭ cronică ḑice: «şi-a jucat rolul aprópe în perfecţie, are un talent netăgăduit şi direcţiunea a dobândit într'însul un actor, care fără îndoială va câştigà favorul publiculuĭ» (3); şi pe d-şóra *Zoe Manolescu*, căreia i se aduc mulţumirĭ pentru chipul cum şi-a jucat rolul în drama *Jarvis*. (4) Greşala ce se imputà luĭ Stoenescu erà imputabilă şi altora maĭ vechĭ pe scenă şi maĭ în vaḑă decât dînsul. De alt-fel, *a nu-şĭ învěţà rolele* a fost păcatul originar al actorilor noştri, care *încă astăḑĭ* maĭ dăinuesce; de aceea mustrările ce li se făceaŭ la 1846 aŭ păstrat un caracteristic interes de actualitate. «Nu ne putem oprì de-a mărturisì — ḑiceà criticul de atuncĭ—adevěrata nóstră mâhnire pentru îndrăsnéţa înfăţişare pe scenă a d-luĭ Lăscărescu şi Cronibace cu *rolele atât de puţin premeditate* şi maĭ cu sémă când amîndoĭ tot în acéstă piesă s'aŭ urcat pe scenă de maĭ multe orĭ. Direcţia Teatruluĭ Naţional cunósce, fără îndoială, datoria sa; este de mirare, dar, cum póte avé curagiul de-a ertà diletanţilor sěĭ acéstă îndrăsnélă, *care, póte, dacă ar fi fost pentru întâia óră*, am fi trecut-o şi noĭ cu vederea... cine póte asigurà direcţia că publicul nu va perde într'o séră răbdarea? Nu este óre în dreptul de a fluerà când nu-ĭ place, precum este în acela de a aplaudà când simte mulţumire?» (5)

Lucrul devenise îngrijitor, prin urmare, şi acéstă aspră lecţiune dată

(1) *Curierul Românesc*, No. 35 din 29 Aprilie 1846, p. 135.

(2) *Ibidem*, No. 33 din 23 Aprilie, p. 134. «Séra, în ajunul Sf. Gheorghe, la teatru, s'a dat o mare representaţie. Cu două ḑile şi maĭ înainte lojile şi parterul eraŭ prinse. La 8 césurĭ M.M. L.L. Prinţul Moldavieĭ, Prea I. N. Domn George Bibescu, M. S. Dómna şi Prinţiĭ Domnescĭ aĭ Moldavieĭ aŭ venit la teatru şi fură primiţĭ, în sunetul musiceĭ, cu aplaude şi aclamaţiunĭ entusiaste». După-ce trupa română jucă piesa de circumstanţă, «prin artiştiĭ italienĭ s'a cântat un imn de ocasie, compus de d-l Iago Martini.» Teatru s'a sfîrşit apoĭ cu *Lucia de Lamermoor*.

(3) *Winterhalder*, cronica teatrală din August 1845.

(4) *Cronica teatrală* din Novembre 1846.

(5) *Ibidem*.

căpeteniilor trupeĭ arătă că orĭ eĭ n'aveaŭ destulă autoritate asupra celor-lalţĭ, pentru a-ĭ face să-şĭ îndeplinéscă cu sfinţenie datoriile, orĭ, asiguraţĭ de concursul şi de bunăvoinţă publică, dedeaŭ puţină îngrijire la învĕţarea rolelor şi studiaŭ piesele în mod pripit, fără observarea nuanţelor, fără scóterea în evidenţă a părţilor interesante, fără îmbinarea desăvîrşită şi firéscă a tuturor puterilor, carĭ, numaĭ ast-fel, concurg la întregirea şi vivificarea acţiuniĭ.

In Septembre 1846 faimosul prestidigitator *Bosco* din Turin, sosind de la Viena, dădù patru representaţiunĭ «de arta cea veche a magieĭ egiptene», la carĭ tot publicul capitaleĭ s'a grăbit să se ducă, rĕmânênd în uimire pentru atâtea nepomenite minunăţiĭ.

Cu acest prilej se constată că «lumea iubitóre de spectacole înmulţindu-se şi ne maĭ putênd încăpé tótă în sala cea mică a teatruluĭ, nicĭ odată mariĭ artiştĭ nu vor *segiurnà* (!) maĭ mult între noĭ, până când nu vom avé o sală mare unde să intre maĭ multă, iar preţurile să fie maĭ scăḑute, ca să-şĭ pótă aflà artistul socotéla». (1)

In séra de Lunĭ, 9 Decembre, acelaşĭ an, *Frantz Liszt*, «ḑeul pianuluĭ», dete întâiul sĕŭ concert, asupra căruia Cesar Bolliac, într'un articol entusiast, observă că «din societatea frumósă a capitaleĭ, treĭ sute de persóne aŭ primit pe artist în aplause, şi fisionomia-ĭ inspirată s'a animat în cercul adoratorilor».

Cu tóte acestea, abià 200 de persóne din acéstă societate îl puteaŭ înţelege şi maĭ ales puteaŭ plătì ceĭ 2 # locul în sală, «pentru ca să asculte un cés numaĭ un artist. De aceea, dacă un triumf, de tot ce e maĭ tînĕr şi maĭ simţitor într'o naţie póte lăsà o suvenire maĭ plăcută decât câte-va sute de galbenĭ, atuncĭ nu suferì, domnule Liszt, ca tótă tinerimea română să ḑică: Liszt a trecut pe la noĭ, *dar n'am avut mijlóce* să-l auḑim». Cu alte cuvinte, dacă vreĭ să fiĭ priceput şi simţit, scade preţurile, căcĭ dintre ceĭ bogaţĭ puţinĭ te preţuesc, deşì toţĭ pot plătì luxul unuĭ bilet, cât de scump ar fi. (2)

---

(1) *Curierul Românesc*, No. 74 din 21 Septembre 1846.—Orficiosul pretinde că Bosco avea 30# cheltuială pe ḑi şi-a trebuit să stea o lună ca să pótă da patru representaţiunĭ.

(2) *Curierul Românesc*, No. 13 din 7 August 1847, pag. 52. — Asupra valoriĭ artiştilor cetim într'o cronică a luĭ *Iancu Gănescul* următórele: «Marţĭ, la 14, s'a representat opera *Bărbierul din Sevilla*. *D-l Maroquelli* a jucat fórte bine rolul luĭ

Nu se scie dacă ḑeul pianuluĭ i-a ascultat ruga.

Trupa italiană nu erà însă maĭ puţin sprijinită decât cea română. Operele, bine cântate şi cu óre care lux puse în scenă, atrăgeaŭ lumea nu numaĭ prin farmecul podóbelor şi al musiceĭ, ci şi prin îndemnul societăţiĭ elegante de a se întrunì, aprópe întrégă, la spectacolele străine, *la modă*, atuncĭ ca acum. Cu osebire *impressa* Henrieteĭ Karl fu norocită din acest punct de vedere, căcĭ pentru a treia óră o vedem inaugurând stagiunea anuluĭ 1847—1848 cu un personal numeros de artiştĭ şi cu făgăduelĭ de lucrărĭ nouĕ «pentru a corespunde aşteptărilor unuĭ public atât de cultivat şi al căruĭ gust perfecţionat este atât de cunoscut». Atuncĭ fu adusă *Carlotta Griffani*, primadona seria absolută, care doĭ anĭ maĭ târḑiŭ erà să facă furorĭ la Petersburg, sub înalta protecţiune a faimosuluĭ bancher Baron Stieglitz. Lângă dînsa aŭ cântat *Margherita Lizzoni* şi contralta *Elena Rho*, care se mărită cu dragomanul Consulatuluĭ rusesc, *Montresor şi Landi*, primĭ tenorĭ, cum şi *Tozzoli*, basul profund, angajat la 1850 la *Covent Garden* la Londra, apoĭ director al Opereĭ la Iaşĭ, şi baritonul *Maroquelli*, fluerat la al doilea debut în *Favorita*.

Operele neexecutate până atuncĭ la noĭ, puse în repertoriul aceleĭ stagiunĭ, eraŭ: *Favorita* (Donizzeti), *Templiarul* (Nicolay), *Vestala* (Spontini), *Nabucodonosor* (Verdi), *Luisa Strozzi* (Saveli), *Turcul în Italia* (Rossini) şi *Matrimonio Segreto* (Cimarosa). (1)

La 15 August se deschise şi a treia stagiune a *diletanţilor românì* prin două comediĭ, carĭ însă par a nu fi mulţumit critica de pe atuncĭ, maĭ în drept negreşit a cere de la nisce actorĭ atât de susţinuţĭ şi îmbrăţişaţĭ de public o cuviinciósă întocmire, decât ar fi putut pretinde de la alţiĭ, lăsaţĭ în voia întîmplăriĭ, fără talent, fără sprijin, fără experienţă.

Aşà în *Duelurile saŭ împeţitul provincial* se impută luĭ C. Caragiale de a da «puţină îngrijire bietuluĭ spectator, pe care îl face a perde orĭ-ce ilusie, prin *multa exageraţie* ce pune în jocul sĕŭ», iar celor-lalţĭ actorĭ «defectul de a *nu-şĭ sci rolurile, care par'că s'ar face învĕţ*».

In *Crispin rivalul stăpânuluĭ sĕŭ*, Iorgu Caragiale «este departe de a fi în stare să figureze pe scenă, când are lângă dînsul pe Anesti

---

Figaro şi fu aplaudat; damicela *Carlotta Griffani* făcù pe Rosina să cânte cu mare artă aria: *Una voce pocco fa*; domnul *Tozzoli* execută cu aşà nemerire rolul luĭ Don Basilio, în cât putem ḑice că de mult n'am auḑit aşà de bine să se cânte aria: *La calumnia*, precum a cântat-o d-luĭ; *d-l Leoni* jucă fórte bine rolul luĭ Don Bartolo şi aduse mulţumire tuturor.» (*Curierul Românesc*, No. 34.)

(1) *Curierul Românesc*, No. 94 din 14 Decembre 1846.

Cronibace, căcĭ nu erà de loc în rolul d-sale jucând pe Crispin. D-l Scărlătescu cetise fórte puţin rolul d-sale. (1)

Un nenorocit debut, prin urmare. Cu cât mergeaŭ înainte, cu atât defectele inerente uneĭ organisărĭ neîndestul de închegate şi uneĭ pururea grăbite punerĭ în scenă se accentuaŭ din ce în ce, scoţênd maĭ bătĕtóre la ochĭ pe cele două, de carĭ marea mulţime a *artiştilor noştri dramaticĭ* vor suferì fără speranţa tămăduiriĭ, adecă *exageraţiunea* şi *nesciinţa roluluĭ.* Şi cu tóte acestea erà o periódă de luptă, de luptă pentru isbânda cu orĭ-ce preţ, pentru isbânda premergĕtóre cuceririĭ, perióda prin care treceaŭ *diletanţiĭ* noştri, neţintind la nimic maĭ puţin decât prin silinţele, prin talentul, prin reuşita lor să învăpăeze entusiasmul publiculuĭ pentru arta şi literatura dramatică naţională.

Mijlóce pare că aveaŭ îndestule, consciinţă luminată şi energie statornică nu dovediaŭ însă, dacă după treĭ stagiunĭ, în loc să părăséscă nisce rele deprinderĭ ertate începĕtorilor, eĭ se înglodaŭ maĭ mult într'însele, făcêndu-şi-le *un învĕţ.* Singurul dintre eĭ, tînĕrul *Anesti Cronibace*, care «merită stima şi adoraţiunea publică şi-ĭ cunoscut pentru minunatul sĕŭ talent de comic». El jócă pe cât se póte de bine în piesa *Amestecătorul în tóte*, el cântă cu aceeaşĭ ocasiune Cavatina din Belisarie: *Trema Bisanzio*, iar publicul, care-l iubesce atât de mult, îl primesce pe scenă în miĭ de aclamaţiunĭ entusiaste, ce se reînnoesc după ce-şĭ termină cântarea, ast-fel în cât eşì triumfător...... «şi n'a vĕḑut nicĭ Veneţia nicĭ Milanul, nicĭ i-a întins cine-va mână de ajutor, ci singur a sacrificat micul sĕŭ apuntament, spre a-şĭ plătì un profesor de musică şi a muncit nopţĭ întregĭ spre a nemerì o notă, spre a învĕţà o arie». (2)

Dar este o representaţiune—beneficiul directoruluĭ trupeĭ C. Caragiale —în care toţĭ îşĭ îndeplinesc de o potrivă bine datoriile, «pentru că tóte rolurile aŭ fost bine împărţite, iar beneficientul şi-a pus tótă silinţa spre a exercità pe actoriĭ ceĭ maĭ puţin tarĭ». Acésta este drama *Omul din codrul negru.* Pe lângă Caragiale şi Michăilénu, carĭ «s'aŭ arătat întru tóte la înălţimea unor atât de însemnate şi de grele rolurĭ», se distinge *Serghie,* «care, de unde până acum erà socotit cu un talent de a doua mână, astă séră ne-a făcut să credem că este un actor format, a egalat în joc pe C. Caragiale şi s'a înălţat la un grad de unde îĭ urăm să nu se maĭ cobóre..... D-l Serghie s'a întrecut pe

(1) *Curierul Românesc,* No. 34 din 20 Oct. 1847 — Critica e subscrisă de *Iancu Gănescu.*

(2) *Ibidem,* No. 41 din Novembre 17.

şine în astă séră». Cu micul defect de a nu-şĭ fi «modulat tonul când recità lungĭ monologurĭ», tînĕra dómnă *N. Ştefănescu* a plăcut, fiindu-ĭ «atât costumul cât şi aerul potrivit personagiuluĭ ce representà». Apoĭ *Lăscărescu, Cronibace, Luca Caragiale, Seracin, Maniu* şi *Scărlătescu* «aŭ jucat rolele d-lor pe cât se póte maĭ bine».(1) Un succes, meritat de astă dată, fiind-că a venit în urma uneĭ muncĭ inteligente şi stăruitóre, sub conducerea uneĭ voinţe *interesate a isbutì,* ba încă atât de interesate că criticul îl rógă «să-şĭ dea acéstă nobilă ostenélă *şi când nu e* beneficiul d-luĭ, pentru progresul teatruluĭ şi lauda directorilor!»

Oh! cât de adevĕrate şi de vecĭnic *actuàle* sunt cuvintele acestea şi cum ele oglindesc firea şi deprinderea actorilor din toţĭ timpiĭ!

Apoĭ nu a avut poetul dreptate să ḑică:

Interesul, interesul, acest mare Dumneḑeŭ,
El a stat pe lume 'ntâiŭ!
El la bine, el la rĕŭ
Te îndémnă şi te pórtă
El îţĭ stă la căpĕtâiŭ;
El a omeniriĭ sórtă
O ridică şi-o cobóră:
Interesul îţĭ ḑă viéţă, interesul te omóră!

Strălucită serata Opereĭ Italiane de la 19 Ianuarie 1848, în beneficiul tenoruluĭ Montresor, cu un fragment de operă «intonat de Ioan Wachmann, ce aduce aminte Românilor acea bărbăţie memorabilă de la Călugărenĭ (ce singură în istorie se póte asemĕnà cu Marathon şi Salamina), unde se perdù o armată a luĭ Sinan de 200.000 ómenĭ înaintea uneĭ mânĭ de Românĭ».(2) Erà un tabloŭ în versurĭ libere, cu 3 micĭ scene, în care cântaŭ Michaiŭ, Buzescu şi corul, figurând pregătirea ósteĭ române, ce de la cortul Domnitoruluĭ şi cu acesta în frunte plécă la luptă. Se ḑice că impresiunea a fost însufleţitóre şi mimica prea reuşită.

Dar ḑilele trec şi nu se asémĕnă, împrejurimile se perindéză lăsând rar césul de odihnă să fluture peste lume, nenorocirile ne isbesc când trăim maĭ fără grijă şi le aşteptăm maĭ puţin! După atâtea şi atâtea sbuciumărĭ, care-l surpase din temelie, teatrul abià se ridicase, când fu din noŭ lovit, în mod crunt şi nedrept. Pentru întâia óră mórtea se furişà pe scenă şi răpià pe cel maĭ meritos, pe cel maĭ talentat şi

(1) *Curierul Românesc,* No. 46 din 4 Decembre.—Amîndouĕ aceste articole sunt scrise de *George Creţianu.*

(2) *Ibidem,* No. 5 din 19 Ianuarie 1848.

maî iubit dintre tinerii artiştî, pe *Anesti Cronibace*. «Excelentul comic, ale căruia naivitate şi natural încântaŭ pe spectatorî de câte-orî se arătă pe scena română, *murì de un atac de apoplexie*, după ce jucămaî întâiŭ în rolul luî *Kadem* din *Furiosul*, cu cea maî mare mulţumire a publiculuî, după ce luă cele maî meritate aplause». Vestea, lăţită de grabă în oraş, umplù pe toţî de grózā şi durere, iar «Românii şi orî-care străin avù ocasia a asistà la representaţiunile, în care acesta fu înrolat, se întrecură a contribuì spre a ajutà pe trista sa familie, atât în ale înmormîntăriî cât şi în altele!!....» O mulţime numerósă luă parte la îngropăciunea celuî maî de frunte comic al teatruluî român. *C. A. Rosetti* rostì un cuvînt din partea luî C. Caragiale, după dînsul junele *Vernescu* ḑise altul cu cea maî adîncă durere, iar când erà să se depună sicriul în mormînt, *Vasile Maniu* (1), «*unul din actorî*, camarad precum se cuvine şi dotat cu simţiminte adevĕrate, *june ce promite mult în arta dramatică, cât şi în literatura nóstră*, cetì —cu cea maî înfocată durere — un al treilea cuvînt funebru, în care se arătă tot ce perde Teatrul Naţional, familia rĕposatuluî, şi simţita întristăciune ce a lăsat în inimile camaraḑilor sĕî».(2)

Erà întâiul doliŭ ce învĕlià cu negru fruntea teatruluî românesc, cu atât maî dureros, cu cât stingeà viéţa unuî tînĕr în vîrstă de 30 de anî, răpià sceneî un talent puternic şi sdrobià inima celor carî încununase cu strălucite speranţe capul distins şi vioiŭ al valorosuluî artist! Erà par'că o tristă prevestire a evenimentelor ce în curînd aveaŭ să frămînte ţĕrile nóstre şi să închidă din noŭ uşile teatruluî, din noŭ împrăştiând pe actorî — turmă rătăcitóre — în tóte părţile.

Viéţa şi activitatea tuturora strămutate pe scena cea mare a politiceî vor fi prea absorbite de împrejurărî acum, pentru a se maî îndeletnicì cu alt cevà decât cu interesele publice. Patimele şi năravurile omeniriî nu se vor maî înfăţişà sub masca drameî saŭ a comedieî, ci, góle de orî-ce podóbe şi însuşirî, se vor arătà asemenea Eumeni-

(1) D-l *Vasile Maniu*, aḑî un verde bĕtrân de 70 de anî trecuţî, dar cu inimă tînĕră şi plină de foc patriotic, a fost lungă vreme magistrat, deputat, advocat, etc. etc. Aḑî e membru al Academieî Române şi secretar al Secţiuniî Istorice. A scris piese de teatru şi monografiî istorice.

(2) *Curierul Românesc*, No. 16 din 26 Febr. 1848.

Discursul funebru al d-luî V. Maniu e publicat în No. 17 al *Curieruluî*.

Cu ocasiunea morţiî luî Cronibace, se rĕspândise sgomotul că l'ar fi otrăvit Italieniî, cărora, prin talentul sĕŭ şi prin dragostea publiculuî, pentru dînsul—maî numeros la representaţiunle românescî, în carî el jucà necontenit, decât la cele de Operă —le făcea o fórte păgubitóre concurenţă, dar din norocire lucrul nu s'a putut adeverì. — (Trad. verb. *C. I. Stăncescu*)

delor, cu gura bălósă şi cu şerpĭ încolăciţĭ în plete, de lumina ḑileĭ, Musa teatruluĭ, trufaşă orĭ veselă, nu va maĭ ademenì simţirile, iar opinca va înlocuì coturnul.

Revoluţiunea va face să bată în peptul fie-căruia inima unuĭ cetăţén liber şi lupta pentru redobândirea drepturilor poporuluĭ va fi datoria de căpetenie a bunilor patrioţĭ.

Dacă, în adevĕr rĕscóla de la 1821, rupênd legăturile ce ne uniaŭ cu Fanarioţiĭ, reînviase domniile pămîntene, poporul — în numele şi pentru ridicarea căruia se făcuse mişcarea—zăceà ca maĭ înainte, împovărat de tóte nevoile şi lipsit de bunurile cu prisos hărăzite numaĭ celor de sus.

Trebuià dar o sguduitură puternică, pentru a-l desrobì şi a-l aşezà — de o potrivă îndreptăţit—şi pe dînsul pe aceeaşĭ tréptă, la un loc cu ceĭlalţĭ fiĭ aĭ patrieĭ.

Ideile de înfrăţire şi de neatârnare, năzuinţele la libertate, ce însufleţiaŭ pe înainte-mergĕtoriĭ civilisaţiuniĭ apusene, cuceriseră capetele luminate şi inimile iubitóre de ném de la noĭ, carĭ lucraŭ pregătind tărîmul de luptă şi aşteptând prilejul înfăptuiriĭ şi al isbândeĭ.

Indemnul pornit din Paris şi întărit de exemplul celor ce se petreceaŭ la Româniĭ din Ardél aprinse numaĭ decât focul între aĭ noştri—carĭ, constituiţĭ în Comitet revoluţionar, propuseră în douĕ rîndurĭ luĭ Vodă-Bibescu să se pună în capul lor. El le rĕspunse că nu e încă sosit timpul pentru asemenea lucrurĭ şi luă mĕsurĭ de a împedicà întinderea acesteĭ mişcărĭ. In ḑiua de 9 Iunie se ridică însă la Islaz stégul libertăţiĭ, adresându-se *poporuluĭ român* o proclamaţiune, prin care erà îndemnat a se sculà «nu pentru o luptă de partiḑĭ, nu pentru a rupe legăturile exterióre, dar pentru *a pune un frîŭ rĕilor şi a ţinê în respect pe duşmaniĭ ordiniĭ publice*».

La 11 Iunie, căpeteniile rĕscóleĭ, însoţite de peste 10.000 de ómenĭ, duc luĭ Bibescu acéstă proclamaţiune, cu o adresă, prin care e rugat «a se pune în fruntea mişcăriĭ de liberare a poporuluĭ român» şi a subsemnà proiectul de Constituţiune ce se alcătuise de către comitetul patriotic. Domnitorul îl subsemnă şi alese un Ministeriŭ cerut de popor dintre membriĭ partiduluĭ revoluţionar;—dar, simţind că n'ar putê înfruntà primejdiile neînlăturabile, dacă ar conduce o mişcare a căreia

neputinţă de isbândă el o prevedeà, nicĭ ar avé chip să-şĭ păstreze tronul fără de a sdrobì o parte din popor, pe faţă pornit contra Ruşilor, şi maĭ ales avênd o slabă încredere în sprijinul îndoelnic al armateĭ, — după treĭ ḑile părăsesce de bună voe tronul şi ţéra şi se retrage în Transilvania. (1)

Un guvern provisoriŭ, cu Mitropolitul în cap, ieà atuncĭ administraţiunea în mână, iar după 3 lunĭ, în urma neînţelegerilor şi greutăţilor dinăuntru şi a uneltirilor Rusieĭ în potrivă-ĭ, este silit a părăsì puterea; iar armatele turcescĭ, vĕrsând sângele ostaşilor românĭ, şi cele rusescĭ ocupă Ţéra-Românéscă, stabilind Caimacam pe *Constantin Cantacuzino*, sub ocrotirea baionetelor lor. (2)

(1) *Primul comitet revoluţionar* erà alcătuit din *C. A. Rosetti, Ion Ghica, fraţiĭ Golescĭ* şi *Maiorul Voinescu*, iar după urmăririle la carĭ fu supus din partea luĭ Bibescu se întocmì un *al doilea comitet*, care fusionă cu cel dintâiŭ şi erà compus din *Ioan Eliade, fraţiĭ Golescĭ, Dimitrie şi Ioan Brătianu, Chr. Tell, G. Magheru, C. A. Rosetti, Ion Ghica, Const.* şi *Nic Bălcescu, Maiorul Voinescu, Cesar Bolliac*, etc. *Ministeriul de la 11 Iunie* erà înjghebat din: *N. Golescu, N. Bălcescu, Tell, Eliade, Magheru, Ştefan Golescu, Polcovnicul Odobescu* şi *C. A. Rosetti*, prefectul poliţieĭ.— «Ioan Brătianu istorisesce, — în nisce note ale sale asupra câtor-va episóde ale revoluţiuneĭ,—că; când el a propus luĭ Vodă pe Rosetti, Bibescu se întórse spre dînsul întrebându-l:

— «Care Rosetti ?

— «Ceĭ de la puşcărie (căcĭ Rosetti, bănuit de conspirator, erà închis) Măria-Ta, rĕspunse Brătianu şi, neavênd ce face Bibescu, puse şi pe Rosetti pe listă».—(C. Colescu-Vartic, *Zile Revoluţionare, 1848*, 1 vol. Buc., 1898.)

In guvernul provisoriŭ din 1848 intrase: *Eliade, Ştefan Golescu, Tell, Magheru* şi *Scurtu* (negustor), avênd ca secretarĭ pe *C. A. Rosetti, Alex. Golescu* şi *Ioan Brătianu.* Acesta maĭ târḑiŭ ocupă postul de prefect al poliţieĭ capitaleĭ.

Din cele 30 de familiĭ boerescĭ din Ţéra-Românéscă numaĭ 7 aŭ luat parte la revoluţiune şi anume: Filipescu, Ghica, Kretzulescu, Bălăcénu, Câmpinénu, Golescu şi Grădiştenu. Tóte dintre vechiĭ boerì naţionaliştĭ. *(Curierul Românesc*, 1848. — I. Eliade, *Memoires.*—A. D. Xenopol, *Ist. Rom*, VI, pp. 378—416)

(2) Comisar al Rusieĭ erà Locot.-General *Duhamel*, iar al Turcieĭ *Suliman Paşa*, apoĭ *Fuad Effendi.* Comandanţiĭ aĭ armatelor eraŭ *Omer Paşa* la Turcĭ şi Generalul de infanterie Adjutant al Impĕratuluĭ *de Lüders* la Muscalĭ.

Ciocnirea între Turcĭ şi pompieriĭ românĭ s'a întîmplat în ḑiua de 13 Septembre 1848, in următorul mod: Turciĭ intrară în Bucurescĭ în treĭ colóne, dintre carĭ una prin bariera de la Michaiŭ-Vodă, pe unde se aflà cazarma din Délul Spireĭ. Soldaţiĭ românĭ aveaŭ ordin a se întrunì cu compania pompierilor în curtea aceleiaşĭ cazărmĭ şi, punêndu-se în rînd, să priméscă pe Turcĭ cu onorurile cuvenite şi apoĭ să se retragă, cedându-le cazarma. Când soldaţiĭ aflară că se apropie Turciĭ, se înşirară în curte şi, când Turciĭ sosesc în dreptul eĭ, presentară arma, *fără ca aceştia să-ĭ ieà în băgare de sémă.*

Compania pompierilor, care întârḑiase puţin, tocmaĭ atuncĭ venià, ca să intre în curtea cazărmiĭ, pe dinaintea căreia treceaŭ Turciĭ cu mare repeḑiciune, cu fitilurile

*

Dar, în urma Convenţiunii de la Balta-Liman, *Barbu Dim. Ştirbeĭ* este numit, la 10 (22) Iunie 1849, Hospodar al Valachieĭ, de către amîndouĕ Puterile carĭ înăbuşise rĕscóla din ţéră. Deşì însufleţit de cele maĭ generóse simţeminte, Vodă Ştirbeĭ trebuì, de la începutul domnieĭ sale, să se închine expreselor voinţe ale celor douĕ Puterĭ protectóre, săvîrşind ast-fel fapte, pe carĭ—fără acéstă mijlocire—el, spiritul larg şi progresist, caracterul energic şi prudent, nu le-ar fi săvîrşit nicĭ odată. Numaĭ cu acest chip se póte explicà — nu însă şi îndreptăţì — executarea ordinuluĭ de expulsiune din sînul patrieĭ—dat prin anume firman împĕrătesc — împotriva celor maĭ călduroşĭ şi maĭ devotaţĭ mădularĭ aĭ partiduluĭ naţional-democratic, carĭ luaseră o parte hotărîtóre şi îndrăsnéţă la evenimentele revoluţionare de la 1848. (1) Printre dînşiĭ găsim — din nenorocire — pe toţĭ sprijinitoriĭ teatruluĭ român, precum: *Ioan Eliade, C. A. Rosetti, Ion Ghica, Cesar Bolliac, Gr. Grădiştĕnu, I. Voinescu, Costache Aristia, Nic. Apolloni, Dim. Bolintinĕnu*, aşà că, dúpă focul cel maĭ mare din 1847, care ruină o

aprinse lângă tunurĭ şi se aşezaŭ în cósta cazărmiĭ, în posiţiune ameninţătóre. *Căpitanul Zăgănescu*, comandantul companieĭ pompierilor, comandă atuncĭ pas gimnastic şi-şĭ deschise drumul printre Turcĭ, tăindu-le rîndurile la drépta şi la stânga. Turciĭ ordonară ca toţĭ aĭ lor despărţiţĭ la drépta să tréca de partea stânga; în graba lor, un soldat turc se împedică şi, lovindu-se de un soldat român, care erà la códă, căḑù. Un ofiţer turc lovì cu sabia pe soldatul român şi un alt soldat turc, imitând pe oficerul sĕŭ, descărcă puşca asupra unuĭ pompier, care căḑù mort. Vĕḑênd Zăgănescu că se aflà în faţa tunurilor, comandă să grăbéscă pasul, spre a se apropià de cazarmă.

Când maĭ mult de jumătate din colónă trecuse direcţiunea tunurilor şi când Turciĭ trecuse cu toţiĭ de-a stânga, un tun fu sloboḑit, deschiḑênd un lung drum prin colóna română; loviturile se repetaŭ, ucigând pe maĭ mulţĭ pompierĭ.

Descărcăturile puscilor şi ale carabinelor urmară pe ale tunurilor, iar Româniĭ se aflaŭ acum după zidurile cazărmiĭ. Ómeniĭ încarcară puscile, Zăgănescu comandă foc, dând maĭ mult de treĭ descărcăturĭ în Turcĭ; dar mitralia turcéscă causà Românilor mult rĕŭ. Când se descărcaŭ tunurile, pompieriĭ se culcaŭ la pămînt şi, disperaţĭ, sculându-se, strigară: *Pe tunurĭ, băeţĭ, că ne prăpădesc.* Dintr'o săritură se aruncară asupră-le şi tunurile încărcate, gata de a da foc, căḑură în mâna lor; eĭ le întórseră spre Turcĭ şi le descărcară într'înşiĭ. Atuncĭ se făcù acea ucidere cumplită, de care Turciĭ s'aŭ plâns, căcĭ mitralia nu se oprì decât în trupurĭ omenescĭ. — (I. Eliade, *Mémoires*, p. 331, relaţiunea căpit. Zăgănescu făcută la ancheta orînduită de Consulul engles.)

Asupra acestuĭ incident s'aŭ compus 2 tablourĭ dramatice de *C. I. Stăncescu*, representate pe scena Teatruluĭ Naţional din Bucurescĭ.

(1) Acest firman imperial, între altele, făcênd alusiune la arderea de către popor a Regulamentuluĭ Organic în curtea Mitropolieĭ, sub ochiĭ chiar aĭ luĭ Neofit Mitropolitul, şi voind să dea negreşit o satisfacţiune Rusieĭ, a căreĭ cucernicie fusese, pe semne, grav rănită prin fapta acésta *revoluţionară, criminală*, ḑiceà: «Aceştĭ indi-

mare din publicul devotat sceneĭ naţionale; după revoluţiunea din 1848, care închise teatrul şi risipì pe actorĭ în cele patru unghiurĭ ale ţěriĭ, acéstă silnică supresiune a povăţuitorilor şi statornicilor seĭ prietenĭ erà póte cea maĭ cruntă lovitură ce puteà primì el, tocmaĭ când aveà destul de măgulitóre nădejdĭ de o viéţă rodnică şi ticnită.

De aceea, timp de câţĭ-va anĭ, capitala nóstră se va mulţumì, fără de voe negreşit, cu representaţiunĭ de tot felul, date de trupe străine, orĭ de artiştĭ călětorĭ—celebri saŭ nu,—fără ca o singură dată să pótă audì limba românéscă pe scena *«şandramaleĭ luĭ Momolo»*, cum îĭ diceà criticul Cesar Bolliac, când nu erà bine dispus.

După isbucnirea revoluţiuniĭ, Costache Caragiale, Const. Michăilénu, Serghie, Lăscărescu, Pavel Stoenescu cu nevastă-sa Raliţa, Zoe Manolésca şi alţiĭ se duseră la Craiova, unde, de la început îmbrăţoşaţĭ şi ajutaţĭ de marele boer *Filişanu* şi de *Pera Opran*, obţinură voia autorităţilor locale *a jucà teatru* într'o sală din şcóla cea mare a Otteteleşanuluĭ. Pe lângă actoriĭ veniţĭ din Bucurescĭ, Caragiale şi Michăilénu îşĭ completară trupa cu câţĭ-va tinerĭ, carĭ jucaŭ de plăcere prin sale saŭ grădinĭ publice (aceştia fură: *Ion Scărişorénu* (Theodorian), *Corcovénu, Cocrĭ, Filip Tehovénu, Ioan Petrescu* (Fedeleş), *Grigore Ionescu* şi *Catinca Michăiasca, Anica Pişca, Mariţa Bădésca*) şi urmară o stagiune întrégă, până la 1849, cu vodevilurĭ, comediĭ şi câte-va drame uşóre. In tómna anuluĭ următor eĭ jucară *Baba-Hârca*, adusă de Halepliu de la Iaşĭ şi pusă în scenă cu óre-care îngrijire, care plăcù cu osebire publiculuĭ, aşà că ar fi putut formà o serie fructuósă de spectacole, dacă Vlădica de la Rîmnic — pe atuncĭ în Craiova—nu aflà că actoriĭ, într'o şcólă publică, într'un local de morală şi de cultură a religiuniĭ şi a credinţeĭ, îndrăsnise, la actul din urmă, să scótă *doĭ dracĭ* din cazanul vrăjitóreĭ, carĭ o răpiaŭ la iad. Scandal, protestare şi ameninţare de afurisenie, prin urmare, «dacă se vor maĭ îngăduì

---

vidĭ, carĭ aŭ luat o parte activă la turburările din Valachia, nu pot fi decât vătěmătorĭ linişteĭ ţěriĭ, nu aŭ voe de a se întórce în Valachia până când nu ni se va da încredinţare (Rusieĭ şi Turcieĭ) că nu maĭ pot fi primejdioşĭ!!...»

Iată numele lor: Ioan Eliade, maior Tell, Nic. Golescu, Ştef. Golescu, C. Bolliac, Gr. Grădiştěnu, C. A. Rosetti, Ioan Bălăcénu, Const. şi Nic. Bălcescu, Gr. şi N. Ipătescu, Ioan Voinescu, Dim. Bolintinénu, Alex. Zanne, Ioan Snagovénu, Ioan şi Dim. Brătianu, Ioan Ionescu, Deivos ofiţer de pompierĭ, N. Apolloni, C. Aristia, G. Magheru, căp. Pleşoianu, Const. Romanescu, Alex. Golescu, Const. Filipescu, Ion Ghica, Radu Golescu, Popa Şapcă, Petrache Merişor, Al. Paleologu, Dim. Kretzulescu, Peretz. *(Journal de Bukarest,* No. 35, 8 (20) Iulie, p. 138. — *Amintirĭ din pribegie*, de Ion Ghica. — C. Colescu-Vartic, *op. cit.*)

nisce asemenea nelegiuiţĭ a·pângărì maĭ mult cu *şmecheriile* lor un aşezămînt menit numaĭ la crescerea şi buna educaţie a tinerimiĭ».

Vlădica găsì urechĭ bine-voitóre şi bieţiĭ actorĭ fură daţĭ afară din păreţiĭ şcóleĭ şi lăsaţĭ pe vreme de érnă la voia întîmplăriĭ. Suferîră mult şi duseră lipsă de cele trebuinciόse, până când, tot prin mijlocirea boerilor cu dragoste de teatru, din localitate, isbutiră să se clădéscă un teatru de bârne şi paiantă – ca cel al luĭ Momolo—pe un loc vĭran de lângă şcóla luĭ Lazăr Otteteleşanu, în care, pentru stagiunea anuluĭ 1851—52, Michăilénu, rĕmas singur director, aduse dela Tîrgu-Jiuluĭ pe cele treĭ surorĭ: *Raluca, Mariţa* şi *Paulina Stavrescu* şi jucă aprópe acelaşĭ repertoriŭ pe care-l jucase maĭ înainte la Bucurescĭ.

Iniţiativa înfiinţăriĭ de teatre românescĭ în judeţe nu revine numaĭ luĭ Caragiale şi Michăilénu, căcĭ încă de la 1847 *C. D. Aricescu* ridicase o scenă în Câmpulung, pe care se jucaŭ vodevile de ale luĭ Vasilie Alecsandri şi câte-va comediĭ de Molière, traduse. Imprejurările politice îl siliră să nu se maĭ ocupe de arta dramatică şi tocmaĭ la 1851 adunându-se o mică trupă—formată din impiegaţĭ şi tinerĭ boerenaşĭ, carĭ vĕduse pe actoriĭ de la Momolo şi se siliaŭ să-ĭ imiteze cât maĭ bine,— deschise din noŭ teatrul, pe care de astă dată se dădură maĭ multe lucrărĭ originale, ca: *Néga rea, Peţitorul, Boerul Vlăduţă*, împreună cu drame şi comediĭ traduse de Aricescu saŭ de alţiĭ. (1)

Se dice chiar că vestitul *Teodor Teodorini*, prieten intim cu dînsul, supĕrat pe camaradiĭ sĕĭ din Moldova, jucă de câte-va orĭ cu un mare succes şi erà aprópe să rĕmâe acolo, când fu chemat iar la Iaşĭ, apoĭ la Bucurescĭ, de unde Pera Opran îl angagiă pentru Craiova în 1853 ca director artistic.

C. Mihăilénu, făcĕnd însă rele afacerĭ, părăsesce Craiova şi vine în Bucurescĭ, unde la Februarie 1854 ieà, împreună cu Millo, direcţiunea teatruluĭ românesc din sala Momolo.

Direcţiunea teatruluĭ din Craiova o ieà *Pera Opran*, avênd de director artistic pe *Teodor Teodorini*, iar şef de orchestră pe *Eduard Wachmann*.

După Opran, direcţiunea trece în mânile luĭ Teodorini, aprópe cu acelaşĭ repertoriŭ. Sub dînsul *Nini Valéry* se duse pentru întâia óră la Craiova, unde se mărită cu Iancu Gănescu, maĭ târdiŭ, şi în 1858 rĕmase direcţiunea teatruluĭ asupra lor.

Dar acest teatru arde în Ianuarie 1856, împreună cu tóte decorurile şi costumele, şi, actoriĭ rĕmânênd pentru a doua óră fără căpĕtâiŭ, Teodorini, după un an, cumpĕră cu micile economiĭ ce aveà un loc

(1) *M. Strajanu* în *Enciclopedia Română*, fasc. 3, p 256.

şi, ajutat de câţĭ-và bărbaţĭ de inimă, între carĭ Filişanu ĭĭ dete tot materialul trebuincios, clădì teatrul ce pórtă numele sĕŭ, pe care, sunt câţĭ-va anĭ, celebra cântărétă *Elena Teodorini*, fiică-sa, îl reînnoì, dându-ĭ confortul şi perfecţiunea arteĭ moderne. Acest teatru este adĭ subvenţionat de stat şi pus, în virtutea legiĭ de organisare a teatrelor, sub administraţiunea unuĭ comitet de treĭ persóne, avênd pe artiştĭ constituiţĭ în Societate dramatică, ca ceĭ din Iaşĭ şi din Bucurescĭ. (1)

In acéstă a doua fasă a existenţeĭ teatruluĭ nostru maĭ nu avem progrese de constatat în literatura dramatică. Afară de câte-va comediĭ şi vodevile originale, tot traducerile, şi acelea fórte puţine nouĕ, aŭ alimentat scena.

Cu înlesnirea în sporul învĕţăturilor, cu încuragiarea şi preţuirea talentelor, cu dragostea şi gustul ce începuse să se vĕdéscă pentru cele frumóse şi maĭ vîrtos cu îmboldirea ce dedeà succesul, ar fi trebuit ca producerile şi faima scriitorilor să întrécă de astă dată pe acelea din vremea Societăţiĭ filarmonice, îmbelşugată doar în rîvnă, în căldură patriotică şi în alte năzuinţe. Cu tóte acestea numĕrul lucrărilor a fost mărginit şi valórea lor departe de «bunele nădejdĭ ce rĕsădise la început în inimile tuturor».

Nisce comediĭ cu pretenţiunĭ de a zugrăvì o societate şi a biciuì relele năravurĭ, carĭ nu arată decât urîciunea de din afară şi atacă numaĭ deşănţarea aparentă orĭ schimonosirile întîmplătóre, fără a pătrunde în adîncul sufletuluĭ omenesc, fără a-ĭ descoperì stricăciunea şi a trece cu ferul roşu peste părţile putrede, pot fi un strigăt de indignaţiune în faţa uneĭ priveliştĭ ce rănesce simţirea saŭ vatĕmă ochiĭ, dar nu aŭ, din punctul de vedere dramatic, o rĕmâetóre însemnătate. Ele, neînfăptuind caractere viĭ şi firescĭ, nu prind lupta patimelor adevĕrate, nicĭ statornicesc hotarul între binele şi rĕul lumiĭ reale, ci, dând mişcare unor păpuşĭ fără viéţă de sine, plăsmuesc jocurĭ amăgitóre de umbre şi lasă mintea să se sbată stingheră în golul nedomiririĭ.

Căcĭ faptul de a pune în scenă un Ovreiŭ, un Grec, un Némţ vorbind stricat românesce, a înfăţişà tinerĭ întorşĭ din năuntru, orĭ fete

---

(1) La 1860, Consiliul Ministrilor aprobă statutele uneĭ Societăţĭ anonime cu acţiunĭ pentru construirea unuĭ teatru în Craiova.

eşite din pension, carĭ să-şĭ despreţuiască patria şi să-şĭ scâlcie înadins limba, a face pe doĭ soţi să-şĭ arunce unul altuia cele maĭ josnice învinuirĭ şi ponóse şi a scóte din tóte acestea prilej de batjocură orĭ de silită veselie, însemnéză a ridicà un cusur nenorocit, un *tic*, la înălţimea unuĭ element comic şi a face dintr'o împrejurare, negreşit regretabilă, dar absolut personală, o pildă morală de obştéscă învĕţătură. Nu din tot ce e ridicol saŭ urît se póte înfiripà o comedie, precum nu numaĭ înduioşările şi grozăviile contribuesc la alcătuirea drameĭ şi tragedieĭ.

Trebue o legătură sufletéscă, care să dea viéţă proprie persónelor şi împrejurărilor puse în scenă, un interes real saŭ un scop înalt care să ne apropie de dînsele, o putere firéscă de acţiune, pentru ca impresiunile ce vor rĕsărì dintr'însele să ne pătrundă şi să ne misce, iar înrîurirea ce ar avé să ne fie pururea folositóre.

Alt-fel teatrul n'ar maĭ fi decât un zadarnic «joc de icóne şi de glasurĭ tremurate», menit a ne face să rîdem fără causă vrednică de rîs, orĭ să plângem fără îmboldirea niciĭ unuĭ simţemînt, fără trebuinţa niciĭ uneĭ emoţiunĭ. Dar aşà eraŭ vremile, aşà eraŭ ómeniĭ, şi orĭ-ce lucrare cată să fie judecată în marginile în carĭ s'a săvîrşit; de aceea, în repertoriul statornic, în zestrea artistică a scenelor nóstre, n'a rĕmas niciĭ una din acele producerĭ, nu-şĭ maĭ amintesce nimenĭ de asemenea îndeletnicirĭ.

Şi totuşĭ comedia a rĕsărit la fie-ce popor şi s'a desvoltat, puţin câte puţin, îmbrăcând forme şi luând prefacerĭ pe potriva timpuluĭ şi împrejurărilor în carĭ s'a produs. Aşà, începênd cu *imitarea materială* a infirmităţilor trupescĭ, ea îşĭ bătù joc maĭ târḑiŭ de *slăbiciunile* şi *înclinările* ruşinóse orĭ grosolane ale omuluĭ; apoĭ de la casurĭ şi persóne isolate trecù la *acţiunĭ* şi *fapte colective*, pe carĭ le înfăţişà tot atât de greóie şi de stângace, precum eraŭ şi icónele vieţiĭ după care le imità.

Elementul intelectual nu-ĭ venì decât cu *plăsmuirea subiectelor închipuite*, într'ajutor; atuncĭ se dădù *fabulelor* şi *născocirilor* de tot felul *intrigĭ luate din viéţa reală*, cu tóte că persónele comedieĭ, încă necioplite, n'aveaŭ altă menire decât să provóce rîsul cu orĭ-ce preţ. Acésta fu perióda eĭ cea maĭ sérbădă, deşì cea maĭ lungă, în care, nu fără cădere, am puté aşezà lucrările despre care am pomenit maĭ sus. (1)

---

(1) Pe lângă acestea, notăm încă pe cele următóre: *Amelia* saŭ *Victima amoruluĭ*, dramă în 3 acte de *Vasile Maniu; Badea Deftereŭ*, vodevil într'un act; *Michaiŭ* dramă în 3 acte; *Bunul menaj*, comedie într'un act; *Mariana*, dramă în 3 acte, de *Ioan Mavrodolu*, *Furiĭ prinşĭ*, comedie de *Ioan C, Lerescu*, etc., etc.

Dar subiectele alese maĭ cu pricepere şi observările comice făcute maĭ cu pătrundere, dădură după acésta comedieĭ—prin introducerea maximelor şi preceptelor morale în cursul dialoguluĭ,— aerul unuĭ apolog spectaculos, din care reeşiră adevĕrurĭ morale saŭ religióse pentru public. Acésta fu perióda dogmatică, pedantă, care luà faimosul precept *ridendo castigat mores,* drept o axiomă de educaţiune şi de prefacere a năravurilor cu orĭ-ce preţ.

Legând, apoĭ, viéţa şi activitatea individuală de pe scenă cu idea pieseĭ şi lăsând ridicolele fie-căreĭ persóne să reiasă, fără scirea eĭ, în faţa publiculuĭ, comedia devenì o *petrecere literară*, în care fie-ce surîs ascundeà un învĕţămînt. Pentru a desfătà—ast-fel—şi a ademenì sensibilitatea spectatorilor sĕĭ, comedia trebuì să se ocupe de realităţile momentuluĭ, să opună chiar realităţiĭ un ideal de convenţiune, să fie o lucrare de artă şi să dea rîsuluĭ o însemnătate filosofică şi morală.

De aceea, nimic nu e maĭ nestatornic decât comedia.

Fie-care popor are veselia sa—*veselia naţională,*—pe care străiniĭ şi chiar consângeniĭ, trăind despărţiţĭ de dînsul, nu o pot, pe de-a întregul, înţelege. Aşà, o mulţime din glumele şi alusiunile *Cocóneĭ Chiriţeĭ* nu pot fi gustate decât de Moldovenĭ, Bucovineniĭ cu greŭ vor puté pătrunde spiritul din *Scrisórea perdută,* fiind-că aceea ce ne farmecă şĭ ne înveselesce pe noĭ lasă pe ceĭ din Basarabia orĭ din Ardél cu totul recĭ şi nedomeriţĭ.

Acì puterea de apropiere şi de însufleţire a limbeĭ nu este de ajuns, pentru a stîrnì rîsul şi a dovedì înrîurirea uneĭ forme cu totul particulare a vioiciuniĭ, a năravurilor, a vieţiĭ nóstre, cu totul altele decât ale fraţilor noştri, trăitorĭ pe lângă noĭ, dar atât de departe de sînul nostru. Căcĭ numaĭ adoptând spiritul local şi reproducênd icónele la infinit variate ale traiuluĭ, comedia póte să ajungă la potriva publiculuĭ sĕŭ şi înrîurirea eĭ să fie netăgăduită.

Iacă *în China,* unde inteligenţa administrată de Mandarinĭ nu aspiră decât a continuà tradiţiunile strămoşescĭ, comedia este *o poesie practică, un curs de morală, o şcólă de virtute. In India,* unde Nirvana pare a fi raţiunea şi rĕsplata vieţiĭ, *comedia nu e decât o legendă misteriósă şi mitică.* In anticitate, unde, dimpotrivă, *individualitatea* domină, vedem pe *Grecĭ*, preocupaţĭ de binele absolut, întreprindênd pedagogia vieţiĭ la Atena. *Comedia erà încăldită de simţemîntul patriotic* şi aplicà celor deveniţĭ un scandal orĭ un pericol pentru cetate *ostracismul ridicoluluĭ. La Roma,* comedia, neavênd un caracter naţional, şovăià între *glumele grosolane*

ale veseliei poporane şi între *fineţele nepricepute ale spiritului grecesc*, *Cu creştinismul ea devenì piósă* şi ţintì la edificaţiunea auditorilor, nepermiţêndu-şi să rîdă decât doar de dracul. De la *epoca Renascerii* încóce ea îşi oglindesce intrigile şi jocurile de scenă în obiceiurile şi civilisaţiunea timpurilor ce i le inspiră şi devine unul din elementele de cultură, la care adesea fac apel cei asupriţi saŭ cei slabi, pentru a se plânge contra nedreptăţii, a strigà contra împilării, ori a-şi bate joc de cine nu le dă mână de ajutor. De acì se născù *comedia tendenţiósă* şi *comedia politică*, una cu privire la năravurile sociale, cea-laltă la năravurile publice, despre cari am avut destule exemple în teatrul nostru, nici unul însă rĕmâetor, fiind tóte întemeiate pe impresiuni ori pe neajunsuri momentane, deci trecĕtóre......

Dar nici valórea artistică a «diletanţilor» nu a lăsat amintiri vrednice de laudă; afară de C. Caragiale — şi acesta nu în tot-deauna, — de Anesti Cronibace şi de Raliţa, mai nici unul dintre cei-lalţi — nici chiar C. Michăilénu şi Serghie, lăudaţi când şi când de criticii timpului, — nu a trecut peste hotarul mediocrităţii.

Un defect comun tuturora erà mania exageraţiunii şi nesiguranţa despre cele ce aveà de spus ori de făcut în scenă. *Cultul suflorului* şi lipsa de unitate a jocului aŭ fost din început relele de căpetenie, de cari până aḑi încă sufĕr, pe lângă multe altele, actorii români. Şi cum să nu fi fost ast-fel, când, afară de o îndrăsnéţă îndemânare— numită de ei talent,— o învăpăere firéscă a tinereţii saŭ a némului— care i-a împins tot-deauna dincolo de realitate,— de sărăcia de experienţă şi de modele—ce-i făceà să se socótă originali,—aceşti «preoţi ai templului artei» aŭ avut mai multă presumţiune decât temperament, mai multe pretenţiuni decât pricepere şi, pe de-asupra acestora, o nepĕsare absolută despre firea şi înţelesul lăuntric al rolului, pe care îndelung l'aŭ îngânat cu glasuri tremurate şi cu întonări patetice sburlindu-şi pĕrul şi dând ochii peste cap.

Alecsandri, care a lucrat atât de mult pentru teatru, care a contribuit ca director, ca autor şi ca om cu mare vaḑă, în ţéră, pentru îmbunătăţirea şi înălţarea lui în tóte privirile, iată ce ne spune despre actorii din Iaşi şi Bucuresci, tocmai din acéstă epocă: «Jocul actorilor este în gradul cel mai înapoiat, în cât ori-ce piesă, bună saŭ rea, spirituală saŭ próstă, are aceeaşi sórtă: ea-i măcelărită fără milă!... Amatorii cari se urcă pe scenă lipsesc de ori-ce cunoscinţe despre arta dramatică, de ori-ce educaţiune pregătitóre pentru cariera de artist.

«Cum să intre în rolul de rege, de ducă saŭ de simplu gentilom, un biet scriitor de la eforie, care n'a cetit nici o istorie, nu a luat lecţii

de declamare şi *nu-şĭ bate capul să studieze caracterul personagiilor ce este însărcinat să represinte?* Cum să însuşéscă nobleţea ereditară şi manierele distinse de ducesă o biată copilă din mahala, care n'a vĕḑut nicĭ odată un salon aristocrat?... Lipsa de modelurĭ îĭ obligă a creà rolurile după o închipuire tot-deauna greşită şi, cât pentru declamarea acelor rolurĭ, eĭ se mulţumesc a le recità *cu o repeḑime monotonă, fără pause, fără intonărĭ variate, fără natural maĭ cu sémă.* Uniĭ însă, carĭ se cred artiştĭ, cad în excesul contrar, sbuciumându-se ca nebuniĭ, mişcându-şĭ braţele ca telegrafele aeriane, întorcênd ochiĭ furişĭ ca motaniĭ înamoraţĭ şi răcnind cu aşà furie că publicul se întrébă: ce i-a apucat?

«Când intră pe scenă şi se găsesc în faţa publiculuĭ, sĕrmaniĭ, staŭ buimăciţĭ de uimire, uită rolurile, bâiguesc în loc să dea replica, ţin braţele mórte, piciórele ţepene şi, vĕḑêndu-ĭ, crede cine-va că asistă la un spectacol de automaţĭ, ale căror maşinăriĭ ar fi ruginite. Tineriĭ amorezĭ îşĭ declară amorul tot pe acelaşĭ ton cu care ar cere un pahar de apă, şi toţĭ în genere se abat din calea adevĕruluĭ. Singurele rolurĭ necaricaturate de dînşiĭ sunt acelea de ómenĭ de rînd, lacheĭ, argaţĭ, precupeţĭ, boerănaşĭ proştĭ de la ţéră, jupânese, mahalagióice, etc., etc.

«Costumele, ca şi decorurile, presintă adesea anacronisme neertate. Scene de codru se petrec în pieţe de oraşe, scene de salon în grădină etc. şi în ele se agită automaticesce marchisĭ în costum de paiaţe, dame din secolul XVI îmbrăcate după moda de astăḑĭ, carĭ se sărută în gură şi adese-orĭ vorbesc cu dosul întors la public, saŭ fug în culise dacă şi-aŭ uitat rolul.

«Publicul asistă cu nepĕsare la tóte aceste netoţiĭ, căcĭ nu are idee de condiţiunile unuĭ bun teatru şi, ce e trist, *el pare maĭ mult dispus a gustà farse grosolane* saŭ *drame apelpisite decât piese de înaltă comedie.* Pentru el, un individ ce se strîmbă ca o momiţă, saŭ strănută lung, des şi tare, e un actor de talent — *deşi nu-l numesce actor, ci caraghios;*—asemenea el dă diplomă de artist, însă *artist cu ducă-se pe pustiĭ,* aceluĭ ce, sub pretext de a fi dramatic, îşĭ sburlesce pĕrul vîlvoiŭ, scrîşnesce din dinţĭ, geme, ţipă, rage, se bate de păreţĭ, se trântesce la pămînt şi se sbuciumă ca un epileptic.» (1)

Tabloul e prea viŭ, prea complet, prea mohorît, pentru a cercà să-ĭ maĭ adaog umbre saŭ să-ĭ lămuresc adîncul temeiurilor şi al cuprinsuluĭ. Alecsandri a fost un maestru prea mare, un Român prea cu căldurósă iubire de tot ce erà al ţĕriĭ şi al némuluĭ, un artist prea sincer

(1) *V. Alecsandri, Teatru,* ed. 1875, vol. I, Prefaţă, pp. XI şi XII.

şi un observator prea luminat, pentru a nu fi zugrăvit — cu inima strînsă de durere, negreşit,— dar întocmaĭ cum a vĕḑut, a auḑit şĭ a înţeles, acéstă icónă, atât de trist mişcătóre, a sceneĭ naţionale, despre care târḑiŭ, fórte târḑiŭ, în mijlocul entusiasmuluĭ şi al succeselor sale dramatice, îşĭ va schimbà în bine părerea...

Revoluţiunea de la 1848, cu tóte împrejurările rĕsărite dintr'însa, frământând minţile şi inimile, turburase şi traiul şi deprinderile. Ómeniĭ ocupaţĭ şi preocupaţĭ de cele politicescĭ nu maĭ aveaŭ nicĭ vreme, nicĭ îndemn voios să se îndrepteze şi către alte — maĭ blânde şi maĭ pacĭnice—îndeletnicirĭ. Apucaţĭ de vîrtej, eĭ mergeaŭ fără odihnă încotro îĭ mânà vîntul, până ce într'o ḑi căḑură iar în braţele străinilor, carĭ din noŭ îĭ momiaŭ cu făgăduinţe de fericire.

Neputincioşĭ, eĭ plecară capul şi, ca vînovaţiĭ, priveghiaţĭ de asprĭ străjuitorĭ, se întórseră la cele pentru vecĭ lepĕdate în urmă şĭ iar îşĭ luară drumul cel vechiŭ, bătut de atâtea poverĭ, stropit de atâta sânge şi lacrămĭ. Şi iată Românul silit să stea şi să facă, la vatra şi pe pămîntul luĭ, nu cum bună i-ar fi fost voia, ci după placul celor pe carĭ îĭ slăvià ca protectorĭ şi cărora jertfa-ĭ şi slujba li se păreà şi cu cădere şi nicĭ odată depline, ca să-ĭ îndestuleze!.... Şi iată, ceĭ marĭ şi ceĭ mîndrĭ coborîtorĭ, pe căĭ strălucite, din moşĭ strămoşĭ plinĭ de falǎ, siliţĭ să-şĭ îndóie mijlocul şi, silnicĭ, genunchiĭ să-şĭ frângă,—eĭ carĭ nu vĕḑuse pămîntul decât să-l stórcă de bunurĭ,—acum cu faţa în ţĕrînă, bătênd la metaniĭ, că doar Ghinărariĭ şi Paşiĭ, stăpâniĭ lor şi aĭ sórteĭ, cu gândurĭ şi mânĭ milostive să-ĭ scóle în picióre, să-ĭ pórte în paradă alăturĭ, prin faţa poporuluĭ placid, şi pururĭ s'aţîţe într'înşiĭ nădejdea şi setea măririĭ!....

Nicĭ un glas nu se ridică, necăjit, să turbure armonia neîntreruptelor osanale, nicĭ un braţ ameninţător nu se deslipià de smeritele pepturĭ De sus până jos, înclinaţĭ fie-care înaintea maĭ marilor, ar fi putut alcătuì o ciudată piramĭdă, în vîrf cu Duhamel, singur în picióre, iar de la dînsul, treptat până la temelie, toţĭ, dar toţĭ, boerĭ, cinovnicĭ, negustorĭ, breslaşĭ şi ţĕranĭ, stând încremeniţĭ, uniĭ cu capul la călcâiele celor-lalţĭ!...

Şi.... din cele ascunse în inimĭ crunt frământate, din rĕsvrătirea cugetelor greŭ răbdătóre de sarcine, din viile îndemnurĭ de luptă ce'n sânge deşteptă mânia.... nimic nu rĕsbate'n afară, nicĭ tremură în raḑa priviriĭ, nimic nu încordéză iar muşchiĭ vînjoşĭ cu alte prilejurĭ, nicĭ faţa—sub masca-ĭ de zîmbet acelaşĭ şi acelaşĭ la tóte — nicĭ ea vestitóre oglindă, de silă orĭ de témă, acuma nu maĭ rĕsfrânge nimic din lăuntricul sbucium!

Un trup plin de tóte însuşirile vieţiĭ, cuprins de o aşà amorţélă?

Lucrul nu prea erà cumpěnit ca să fie firesc şi să ieà forma tiparului de atuncĭ, spre înfăptuirea adevěrateĭ fiinţe a némuluĭ! Mlădioşĭ cu împrejurările, îngăduitorĭ cu nevoile momentuluĭ, Româniĭ, póte maĭ dibacĭ decât norocoşĭ, îşĭ călcaŭ şi de astă dată pe inimă şi, curtenind pe Ruşĭ, pe Turcĭ, pe ceĭ din afară, pe ceĭ dimprejur, căutaŭ, în urmărirea unuĭ ţel mântuitor—să se strecóre numaĭ fără vătěmare printre atâtea primejdiĭ....

Decĭ nu în asemenea vremurĭ, nicĭ cu priinţa dorită, ar fi putut străbate, duios orĭ puternic, până în adîncurĭ de suflet, viersul deşteptător de simţire....

Veḑĭ, pacea în préjmă domnesce
Şi tóte-ţĭ par adormite,
Deşi într'ascuns clocotesce
Mânia în inimĭ robite!...

. . . .

Incet şi uşor pune-ţĭ pasul
Călcând suitórele trepte,
Şi 'n cântul těŭ, molcom fă-ţĭ glasul,
Urgia să nu se deştepte!...

Cum ḑice poetul, cântând pe ceĭ slabĭ şi pe ceĭ bântuiţĭ de povară nevoilor şi a împrejurărilor, pe victimele ambiţiuniĭ şi ale gelosieĭ celor marĭ şi puternicĭ.

Şi iată că pentru a treia óră, în maĭ puţin de 20 de anĭ, politica şi ocârmuirile străine alungaŭ iar Musa română din teatru, ocrotind şi făcênd să prospere tot soiul de alte îndeletnicirĭ artistice, numaĭ pe ale nóstre nu.

Aşà în întreg anul 1849,—pe lângă banchetele, seratele şi balurile ce-şĭ dedeaŭ, nu numaĭ căpeteniile, ci chiar şi sergenţiĭ (1) celor două

(1) *Journal de Bucarest* (1849), *Joĭ, 17 Martie: «Sub-oficeriĭ regim. de infanterie rusă Modlin,* care la 1832 luptase alăturĭ de armata otomană în campania contra Egiptuluĭ, aŭ dat, în manegiul luĭ Beizade Costache Ghica, *un banchet* soldaţilor Turcĭ, iar *Duminică, la 20 Martie, sub-oficeriĭ trupelor de cavalerie* aŭ oferit un alt banchet sub-oficerilor şi soldaţilor de cavalerie turcĭ.» (No. 4.)

Locot.-General en chef de Lüders dă la 2 Maiŭ *o serbare strălucită* în vila Const. Cantacuzino Comisarilor Imperialĭ, Generalilor şi ofiţerilor superiorĭ aĭ ambelor armate, Consulilor străinĭ, Caimacamuluĭ, Ministrilor şi nobilimiĭ române, cu care ocasiune s'a tras un foc de artificiĭ de o frumuseţe şi o varietate uimitóre. (No. 16.)

Fuad-Efendi, Comisar Imperial Otoman, dă, Vinerĭ, la 20 Maiŭ, *un mare şi splendid banchet diplomatic* Generalilor Lüders, Duhamel, Omer-Paşa şi celor-lalţĭ Generalĭ aĭ amînduror armatelor, Ministrilor românĭ, Consulilor străinĭ şi Caima-

armate ce ocupaŭ Principatul — n'aŭ fost decât concerte (1), representaţiunĭ ale *Opereĭ Italiane,* sub direcţiunea luĭ *Papanicola* (2), şi câte-va spectacole teatrale de societate, *în limba francesă,* unele în folosul refugiaţilor din Transilvania, unde Ruşiĭ şi Austriaciĭ se băteaŭ cu Unguriĭ (3), altele pentru sĕrbătorirea aniversărilor imperiale, orĭ a celebrăriĭ isbânḑilor repurtate de armatele Rusieĭ peste munţĭ. Anul următor se asémĕnă, cu puţină deosebire, acestuia: Opera, maĭ ales,

camuluĭ ţĕriĭ, care a ridicat primul pahar în sănătatea A. S. I. Sultanuluĭ noŭ născut Mahomet-Burhan-El-Dinn, fiul Suveranuluĭ Abdul-Medgid.

La 15 Maiŭ se dăduse la Buzĕŭ o serbare câmpenéscă în pădaricea de lângă oraş, organisată de *regimentul rus de Uhlanĭ de Nassau* cu mult gust şi cu o mare bogăţie atât de jocurĭ, cât şi de mâncărĭ şi bĕuturĭ. (No. 22 şi 23.)

Omer-Paşa dă la 21 August. cu ocasiunea licenţieriĭ armateĭ imp. otomane de ocupaţiune, *o mare sĕrbătóre la Bănésa,* la care aŭ asistat, pe lângă noul Domnitor Ştirbeĭ (numit la 10 Iunie acel an), tóte notabilităţile străine şi indigene. (No. 48.)

Ştirbeĭ-Vodă dă un *mare bal,* Marţĭ 6 Decembre, cu ocasiunea aniversăreĭ ḑileĭ Impĕratuluĭ Rusieĭ Nicolae I, la care, pe lângă elita societăţĭ române, luară parte şi căpeteniile oştilor, Consuliĭ străinĭ, *Principele Miloş Obrenovich* al Serbieĭ şi *Principele Sturdza.* (No. 79.)

(1) In séra de 2 (14) Aprilie *se dădù în sala Teatruluĭ,* de către trupa Opereĭ Italiane, un *concert spiritual,* compus din *Stabat Mater* de Rossini, cântată în mod admirabil de către primadona *Biava,* contralta *Bron,* baritonul *Fortuna,* tenorul *Rossi* şi basul *Marini*; apoĭ *simfonia eroică,* cu orchestră, de Beethowen şi un *Ave Maria,* compus de regisorul opereĭ *Penazzi,* executat de orchestră şi de corurĭ. *(Journal de Bucarest,* No. 9 din 8 (20) Aprilie.)

Concert de binefacere, în folosul fostuluĭ artist *Rönniger,* dat în salónele Principeseĭ Ecaterina Ghica, cu concursul d-reĭ *Olga Ghica,* care a executat pe piano *un capriciŭ* de Chopin şi o *fantasie din Lucia* de Liszt, primadona Biava a cântat o arie din *I Due Foscari* şi d-na *Bron* un duo din *Nabuchodonosor* cu d-l M., apoĭ însuşĭ *Rönniger* o arie germană. *(Ibidem,* No. 12 din 19 Aprilie)

Concertele pianisteĭ d-ra Lehmann; al *flautistuluĭ Folz,* în sala Bossel, cu concursul luĭ Wiest, al dómnelor Bron şi Tozzoli şi al basuluĭ Marini; al luĭ *Henri Fortuna,* dat la 12 Iulie, cu concursul personaluluĭ Opereĭ şi al luĭ Wiest.

Concertele poporale ale luĭ Wiest, date în fie-ce séră pe timpul vereĭ, în faimósa grădină a luĭ Warremberg, apoĭ, în diferite ocasiunĭ, *concerte* personale ale eminentuluĭ violonist, date în sala Bossel, şi maĭ ales acel dat la 19 Decembre în sala teatruluĭ, cu concursul artiştilor Opereĭ, dintre carĭ primadona *Cuzzani* s'a distins atât de mult. *(Journal de Bucarest,* No. 84, anul 1849.)

(2) *Opera Italiană,* sub direcţiunea luĭ Papanicola, începù representaţiunile sale la 2 Octobre cu opera *Attila,* în care făcură impresiune bună primadona *Cuzzani* şi tenorul *de Vechi,* după care urmară *Lucia, Puritani, Lucrezzia Borgia* cu basul *de la Torre,* apoĭ *Sonnambula* în care tenorul *Sacherro* fu mult gustat, *Bărbierul din Sevila* cu d-ra *Mansui* în Rosina, d-niĭ *Grandi* în Bartolo şi *Berger* în Figaro. *(Journal de Bucarest,* No. 62, 78, 74 şi 78.)

(3) *In serile de 21 şi 23 Martie* se dădură, în folosul refugiaţilor românĭ din Transilvania aflaţĭ fără mijlóce de existenţă în Bucurescĭ, *două representaţiunĭ teatrale*

este în flóre. Concertele, afară de ale luĭ *Wiest*, sunt maĭ rarĭ (1), iar teatrul român începe târḑiŭ.

Un teatru de automaţĭ din Nürnberg înlocuesce în 27 Aprilie trupa Opereĭ de abià plecată şi are, sub iscusita direcţiune a mecaniculuĭ *A. Steindl*, un succes extraordinar. Publicul capitaleĭ nu maĭ vĕḑuse aşà inteligente, graţióse şi ascultătóre păpuşĭ, carĭ-ĭ jucaŭ scene din viéţă cu o realitate şi o isteţime vrednică de mirare. (2)

în limba francesă, în care s'aŭ jucat douĕ vodevilurĭ, de amatórĭ din «elita societăţiĭ». In ele a jucat şi d-l Gr. C. Cantacuzino, fiul Caimacamuluĭ de pe atuncĭ şi fost atâţia anĭ Director general al Teatrelor. Pe lângă aceste vodevilurĭ fórte spirituale, D. A., un tînĕr ofiţer rus, scrisese o comedie plină de veselie, în care însuşĭ aveà rolul principal, iar d-na D., cu fórte mult spirit, graţie şi cu o voce plină de farmec, cântà *deliciósele melodiĭ naţionale rusescĭ*. Ambele representaţiunĭ aŭ produs 700#. O representaţiune dată de trupa română din Iaşĭ, în acelaşĭ scóp, produse 7002 leĭ. *(J. de Buc.*, No. 4 şi 6.)

Fuad-Efendi dădù la 25 Maiŭ, în onórea nasceriĭ unuĭ fiŭ Sultanuluĭ, o mare serbare în Palatul şi în grădina Englesă, iluminate în mod feeric. O scenă ridicată ca prin minune înfăţişà spectatorilor un *Proverb* într'un act, de Alfred de Musset, executat de trupa francesă din Iaşĭ şi d-ra Amy Rolland în aşà mod în cât sufragiile unanime ale spectatorilor iĭ fură câştigate. După acésta Herculul profesor Baron a executat nisce miraculóse exerciţiĭ de forţă şi gimnastică. *(Ibid.*, No. 23.)

Trupa francesă din Iaşĭ dădù iarăşĭ în sala Momolo o serie de representaţiunĭ cu începere de la 3 (15) Iunie. Se jucară comediĭ, vodevile, drame, între carĭ *Misterele Parisuluĭ* şi *Matilda, D-na din St. Tropez*. Printre artiştĭ erà d-ra *Amy Rolland*, cântăréţă şi comediană, *Angèle*, tragediană, *Jules*, subretă şi cochetă, şi *Letellier*, duegnă; d-niĭ *Delmary*, directorul trupeĭ, tînĕr amorez, *Gatineau* (care a fost regisor al Teatruluĭ Naţional 20 de anĭ), comic, *Ségui*, prim rol fórte, *Valéry*, comic buf, *Peyron*, comic tînĕr, şi *Jules*, al doilea amorez. Ea a părăsit Bucurescii la finele luniĭ luĭ Iulie 1849, întorcêndu-se la Iaşĭ. (*Jurnal de Bucarest*, No. 41.)

(1) *Balurile mascate* din sala Bossel şi *Pique-nique*-urile eraŭ fórte visitate. Lumea cea maĭ alésă îşĭ dedeà întîlnire acolo. Bufetul erà ţinut de d-niĭ *Alexandru* şi *Nicoletti*; intrarea erà 3 sfanţĭ. — *(J. de B.*, No. 85 din 1850.)

Representaţiunile Opereĭ continuară cu acelaşĭ succes ca maĭ înainte. *I due Foscari*, daţĭ la 14 Ianuarie 1850 în beneficiul faimosuluĭ bariton *Marini*, aŭ avut un enorm succes. *Atilla* fu din noŭ dat în folosul săracilor la 19 Februarie ḑiua, apoĭ la 19 Martie, iar în beneficiul luĭ Marini, o representaţiune extra-ordinară compusă din opera *Ernani*, I-ul act din *Atilla* şi un duo de vióră şi flaut executat de Wiest şi Folz. Vin iarăşĭ *I Lombardi*, dată de douĕ orĭ pe rînd, *I due Foscari* în beneficiul tenoruluĭ de *Vecchi*, apoĭ iar *Lombardi* în beneficiul primadoneĭ *Cuzzani* la 9 Aprilie, când se şi închise stagiunea Opereĭ.— (*J. de B.*, No. 89, 107, 111, 113 din 1850.)

Pentru sesonul de vară trupa francesă a luĭ Delmary jucă la Momolo, ca şi în anul precedent, acelaşĭ repertoriŭ, cu acelaşĭ succes.

La 25 Aprilie, d-na *Cuzzani* dete un mare concert în sala Bossel cu concursul luĭ Wiest şi Folz.—Artiştiĭ avură mare câştig şi succes strălucit (*J. de B.*, No. 112).

(2) *Bukarester Deutsche Zeitung*, No. 33 din 27 Aprilie.

Faimósa primadona *Henrieta Karl*, în unire cu tenorul *Riciardi* şi *H. Ferlendis*, caută să se asocieze pentru a aduce o trupă de Operă «cum încă nu maĭ fusese în Bucurescĭ» şi-şĭ anunţă cu încredere acéstă hotărîre, întemeiându-se pe bunele amintirĭ şi pe dragostea ce dobândise, cu vrednicia şi talentul lor, la noĭ, maĭ nainte. (1)

Sub impulsiunea energică a luĭ Vodă Ştirbeĭ se întreprind în acest an maĭ multe lucrărĭ de edilitate publică şi de înfrumuseţare a capitaleĭ şi a împrejurimilor eĭ. Grădina Cişmegiuluĭ va fi lărgită, curăţată, îmbogăţită cu arborĭ şi florĭ, lacul scurs şi preînnoit, movila cu peşteră construită—în principiŭ pentru a servì de piedestal uneĭ statuĭ a Domnitoruluĭ,—ticnit loc de odihnă şi de privire a cetăţenilor. Un grădinar némţ, adus anume, trase aleele şi luă direcţiunea acestuĭ parc minunat, pe atuncĭ fórte în favóre, aḑĭ aprópe părăsit de buna Societate. Palate marĭ şi frumóse se clădesc saŭ se repară, precum: Teatrul Naţional, Palatul Principeluĭ Domnitor, casele luĭ C. Cantacuzino, Filip Lenş, Al. Plagino, Iordache Filipescu, fără de a pomenì de monumentalul palat al fostuluĭ Principe G. Bibescu, care, de la coborîrea sa de pe tronul ţĕriĭ, stateà aprópe închis. Pe piaţa de lângă Vornicie se sapă un avuz şi se clădesce o fântână. Se repară şi se zidesc bisericĭ frumóse, *Podul Mogoşóieĭ* va fi din noŭ pavat cu «caldarîm de pétră din Rusciuc», asemenea *Podul Caliţeĭ*, *Podul Beiliculuĭ* şi *Podul Tîrguluĭ de-afară*; iar *Alea luĭ Kisseleff*, cu copaciĭ eĭ verḑĭ şi rĕcoroşĭ, cu grădinile sale umbróse şi cu cele câte-va *vile* boerescĭ, semĕnate icĭ şi colo, în mijlocul unor largĭ şi bogate parcurĭ, e nu numaĭ loc plăcut de întîlnire al nobililor,—carĭ, în elegante trăsurĭ, o însufleţesc prin repeḑiciunea celor maĭ frumoşĭ şi maĭ de preţ armăsarĭ,—ci şi iubită priveliştea a poporuluĭ, smerit şi cuviincios, cătând cu ochĭ rîvnitorĭ la atâtea şi atâtea minunate vedeniĭ.

Pe lângă chioscul ascuns între florĭ, la mese rotunde şi albe, câte doĭ, câte treĭ, femeĭ şi bărbaţĭ, ascultă pe Wiest şi aĭ luĭ,—cum ḑic din viorĭ şi din trîmbiţe,—gustând din pahare subţirĭ sorbete orĭ vutcĭ îngheţate; iar nóptea, la zarea de lună, departe de sgomot şi pasurĭ, pĕrechĭ, pĕrechĭ se strecóră rîḑĕnd şi glumind prin tufişurĭ, căcĭ dragostea par'că rĕsare din fie-ce frémăt de frunză şi fie-ce şóptă în sărutărĭ se stinge şi 'n strînsurĭ în braţe. (2)

(1) *Ibidem*, No. 38, din 15 Maiŭ.

(2) *Bukarester Deutsche Zeitung*, No. 43 din 1 (13) Iunie 1850, vorbind despre *şoséua Kisseleff* ḑice: că nu e de mirare să se vaḑă şi câte *600 echipagiĭ* alergând, ḑiua, în norĭ de praf, încóce şi încolo, chip să ieà persónele dintr'însele *aer curat* (?);

In mijlocul acesteĭ vióe aleĭ, după dorinţa Măriei Sale, un noŭ palat va să se înalţe. Un palat de vară, încăpător, frumos, încunjurat de o pădure întrégă, de copacĭ, cu crengĭ lung purtătóre de umbră, cu apă cădênd în fântânĭ, orĭ sus săltărétă la sóre, un palat în care cu voe bună să intre cel jăluitor şi cel poftit la petrecerĭ, de o potrivă. (1)

In oraş desfătărĭ numeróse şi felurite (2), între carĭ representaţiunile trupeĭ luĭ *Costache Halepliu*, atrăgeaŭ, în sala teatruluĭ, o mulţime, din ce în ce maĭ entusiastă.

Elev al luĭ Millo, căcĭ de la dînsul—singur mărturisesce—(3) studiă «maĭ lămurit arta teatrală şi învĕţă stricteţa prin care se ţine o trupă spre înflorirea unuĭ teatru», Halepliu, în urma unor neînţelegerĭ cu Maestrul sĕŭ şi, maĭ cu sémă, după «*pîra ce întinsese*, împreună cu

că grădina erà închiriată luĭ *H. Pruczinski*, care făcuse tóte jertfele pentru a atrage şi a mulţumì pe public. Intr'un chiosc—închis într'o parte—Wiest cu orchestra luĭ cântà ḑiua şi séra. La stânga aleeĭ se află bufetul, în care primul cofetar din Bucurescĭ servesce tóte soiurile de rĕcoritóre, iar alăturĭ se întinde sala de mâncare acoperită cu frunze, aşà că ceĭ ce vor pot mâncà în grădină, ceĭ-lalţĭ în sală. La vremea prânḑuluĭ o mulţime de lume venià să mănânce acolo, ascultând musica. Interesant erà că antreprenorul grădineĭ instalase şi *băĭ* calde şi recĭ, carĭ pe vremile de véră eraŭ fórte căutate.

(1) *Vestitorul Românesc* din 8 Iulie 1850. — *Bukarester Deutsche Zeitung*, No. 54 din 10 (22) Iulie.

(2) *Menageria* de leĭ şi de tigrĭ (din curtea teatruluĭ) a luĭ *Benoit Advinent*, a căruia fiică, de o rară frumuseţe, făceà exerciţiile cele maĭ periculóse în cuşca fiarelor sălbatice; *Teatrul de maimuţe şi de cânĭ* (din sala Slătinénu) al aceluiaşĭ Advinent; maĭ târḑiŭ *Opera Italiană*, care tot sub direcţiunea luĭ Papanicola (tenorul Ricciardi) Ferlendis şi Henrieta Karl, care se lăudase că vor aduce o trupă extraordinară, nu putuse să-l surpe, avênd contract cu Momolo pe 5 anĭ) aveà artiştĭ ordinarĭ, afară de primadona *Cuzzani* şi basul *Marini*—şi făceà treburĭ slabe (*Bukarester Deutsche Zeitung*, No. 84, 92 şi 98, din 1850); *Teatru Francez*, sub direcţiunea luĭ *Théodore*, urmà, cu succes maĭ mult de stimă, spectacolele sale (*Ibid.*, No. 40 din 22 Maiŭ.)

(3) *Scrisórea luĭ K. Halepliu*, (Bucurescĭ 1 Aug. 1851) adresată redacţiuniĭ ḑiaruluĭ din Iaşĭ *Zimbrul*, ca rĕspuns la cele arătate de T. Codrescu în foiletonul aceluiaşĭ ḑiar (No. 2 din 5 Iulie 1851), cu privire la oprirea luĭ Millo la hotarul Munteniei, ḑicênd: «D-l Halepliu, d-na Raliţa, d-ra Mariţa, cred că nu vor fi ingraţĭ, spre a nu-şĭ amintì, *că publicul a fost fórte indulgent pentru jocul lor* şi că pururea aŭ fost îmbrăţioşaţĭ şi îndemânaţĭ la beneficiile lor în alesul pieselor. Dacă póte d-lor aŭ avut vre-o *nemulţumire cu vre-un artist moldovén*, asta nu póte pune în rĕspundere pe publicul întreg, imputându-i-se că nu ar fi el filantrop...» In acea scrisóre, ale căreĭ principale rîndurĭ le-am reprodus maĭ sus, Halepliu declară că, «după ce studiiaiŭ (arta dramatică de la Millo) şi primiiŭ de la d-na Mariţa Constantinescu şi de la d-l I. Apostolu *piesele ce mi le-aŭ dat, în tovărăşia ce-am avut în vara trecută*, precum *Baba Hârca, Nişcorescu* şi altele, *le representaiŭ aici*» (Bucurescĭ).» (*Zimbrul*, No. 19 din 3 Septembre 1851.)

Ralița Stoenescu, asupra luĭ Gheorghe Răducănescu și Emanoil Botezatu, că ar fi uneltit *a li se luà o sumă de 65* #»—pe care poliția o împlinise de la acel Răducănescu și le-o dăduse în mână (1)—părăsì Iașiĭ. Hotărît *ca să aducă vodevilul* (negreșit național) «și *în patria sa*, spre rușinea celor ce nu voesc *perfectarea* arteĭ teatrale», se întovărășì cu *Apostolu, Marița Constantinescu, Ivolschi* și câțĭ va tinerĭ diletanțĭ și, maĭ întâiŭ în arena trupeĭ nemțescĭ de la Grădina cu caĭ, apoĭ în teatrul luĭ Momolo, jucară *Baba Hârca, Nunta Țĕrănéscă, Nișcorescu, Șoldan Vitézul, Pensionul fetelor, Copilul luĭ Arlequin, Princesa de Kakambo* (a luĭ Kotzebue) și *Insurățeiĭ*. Succesul lor fu întru tóte strălucit, maĭ ales *Baba Hârca*,—în care Halepliu jucà rolul Vrăjitóreĭ, Apostol pe a luĭ Lascu, Ivolschi pe a luĭ Chiosea și Marița pe Viorica,—înebunise cu desăvîrșire lumea. Intrarea caruluĭ cu *zestrea și drușcele mireseĭ*, cu țĕraniĭ învîrtind hora, pocnind din bice, descărcând pistóle ca la nuntă, și tabloul final, când îngerul, eșind din cazanul fermecelor, cunună pe Viorica cu iubitul eĭ, în mijlocul luminelor foculuĭ de bengal, sculaŭ—se spune—pe spectatorĭ în picióre, cu strigăte de ura, cu aplause, cu aclamațiunĭ.

Și, cu tóte acestea, mijlócele lor artistice eraŭ fórte mărginite. Așà cum Apostolu și Constantinésca adusese din Iașĭ numaĭ textul, nu și musica pieselor ce jucaŭ, actoriĭ fură silițĭ să cânte părțile lor din memorie, pentru ca musicanțiĭ să le transcrie și punerea în scenă să se pótă îndeplinì. (2)

(1) *Gazeta de Moldavia*, No. 55 din 12 Iulie 1851, p. 223: «D-l *Halepliu* și d-na *Ralița Stoenescu*, actorĭ de la Bucurescĭ, în epoca când eraŭ angajațĭ în teatru din Iașĭ, *aŭ fost întins o pîră* asupra d-niĭ Gh. Răducănescu și Emanoil Botezatu, pe carĭ i-aŭ pîrît că, împreună, aŭ uneltit *a li se luà o sumă de 65* #. Acéstă causă, trecênd prin tóte instanțele competente, judicându-se în urmă și de Divanul Domnesc, à căpĕtat Inalta întăritură. Din lipsa dovedilor, care chiar pîrîțiĭ nu aŭ putut înfățoșà, *sentința rostesce nevinovăția pîrîților și a lor reabilitație* și tot odată pune asupra Depart. din Năuntru îndatorire ca, prin mijlocirea celuĭ din Țéra-Românéscă, *să aibă a reclamà de la d-l Halepliu și Ralița 65* #, spre a se reînturnà d-l Răducănescu, *de la carele poliția a fost împlinit atuncĭ acea sumă*.»

(2) *Baba Hârca*, operetă feerică în 2 acte și 3 tablourĭ de *Mateiŭ Millo*, a fost pentru întâia óră jucată la Iașĭ, în Ianuarie 1849, cu următórea distribuțiune a rolelor: *Millo* (Baba Hârca), *Teodorini* (Chiosea), *Nicolau* (Lascu), *Lukian* (Négu), *Gabriela* (Viorica), *Nini Valéry* (Ingerul). — (Vedĭ *Albina Moldoveĭ*, No. 8, din 27 Ianuarie, pp. 29 și 30.) — Ed. Wachmann mi-a povestit despre representațiunile Babeĭ Hârceĭ de Halepliu, descriindu-mĭ minunarea publiculuĭ când a vĕdut, *pentru prima óră în Bucurescĭ*, focul bengal, pe care-l aprindeà «cu mare meșteșug Ivolschi, de la care apoĭ învĕțând și eŭ, diceà Wachmann, aprindeam în fie-ce séră acasă foc bengal de tóte culorile, chiar verde, deșì costà maĭ scump».—Vedĭ și scrisórea luĭ Halepliu din No. 19 a *Zimbruluĭ* de la 3 Septembre 1851 — Apostolu și Marița rĕma-

Publicul se bucurà însă, fără să simtă măcar aceste lipsurĭ, de fericitele intrupărĭ ale atâtor scene, datine, chipurĭ şi năravurĭ din viéţa românéscă, pe carĭ —în măgulirea isbândiriĭ sale—Halepliu puteà să dică: «le representaiŭ aşà de bine, în cât *împrăştiaiŭ pe de o parte faima d-luĭ Millo*, iar pe de alta *făcuiŭ a adorà orĭ-care Muntén scrierile confraţilor noştri Moldovenĭ.*»(1)

Numaĭ ast-fel puteà să-şĭ arate el «profunda recunoscinţă către filantropa îmbrăţişare şi încurajare a publiculuĭ Moldovén, care-l făcuse *a nesocotì orĭ-ce cabală enemicală* şi a luà curaj să facă *şi el cevà în patria luĭ...*» (2)

Din cuprinsul acestor—ale sale propriĭ—cuvinte, se înţelege că Halepliu fusese, de zavistiĭ şi de iscodirĭ, silit să se despartă de Millo, să se plângă împotriva luĭ şi să-şĭ afle mângâere în dovedile de simpatie şi de sprijin ce primise de la public, cu tóte că în pricina daraverilor bănescĭ cu Răducănescu şi Botezatu aveà să fie osîndit, şi el şi Raliţa, la înapoierea banilor (3) *luaţĭ de la aceĭ ómenĭ, calomniaţĭ pe nedrept.....*

Costache Caragiale, care de la început se simţise stingherit în desfăşurarea calităţilor sale dramatice pe o scenă atât de modestă ca cea din Craiova, trecuse cu bucurie direcţiunea în mânile vechiuluĭ sĕŭ tovarăş Michăilénu şi se întorsese în Bucurescĭ. Acì, deşì lipsit de mijlóce, dar încredĕtor în energia şi talentul sĕŭ, sprijinit, maĭ cu sémă, de speranţa că fostul Mare Vornic Barbu Ştirbeĭ—acum Domnitor al ţěriĭ — care încuragiase şi ajutase întreprinderea Teatruluĭ Naţional la 1845, nu-l va părăsì nicĭ de astă dată, se puse fără preget

---

seră în Bucurescĭ şi se angajară la Caragiale. Eĭ se iubiaŭ, amîndoĭ tinerĭ şi frumoşĭ, deşì actorĭ mediocri de-ocamdată, dar aveaŭ glasurĭ fórte frumóse. Se căsătoriră chiar, după 9 lunĭ însă — în urma uneĭ *neplăcute surprise*—se despărţiră, Apostolu plecând la Iaşĭ, iar Mariţa Constantinésca (Blonda) rĕmânênd în Bucurescĭ.—Tradiţiune verbală: *Ed. Wachmann, C. I. Stăncescu.*

(1) Acésta ca rĕspuns la insinuarea luĭ T. Codrescu din *Zimbrul* (No. 2, Iulie 5 1851), care dicea: «Póte fi că orĭ *ambiţia* d-luĭ Millo — ca compuitor de piese şi ca artist dramatic — a fost ce l'a îndemnat să mérgă la Bucurescĭ, ca să representeze între altele piese ca: *Baba Hârca, Doĭ însurăţeĭ, Nişcorescu* şi altele, carĭ *fără a fi tipărite s'aŭ vĕdut afişate şi jucate în Bucurescĭ. A luà proprietatea cuĭ-va* fără de voe-ĭ şi a o *speculà* se numesce îmĭ pare *furătură*. Spre a înfruntà pe nisce aşà Prudonişti în faţa publiculuĭ din Bucurescĭ, d-l Millo îşĭ făcuse idea de a merge în România, însă, din nenorocire, aceĭ domnişorĭ vor puté a se bucurà în pace, folosindu-se nepedepsiţĭ de dreptul altuia, căcĭ autorităţile de peste Milcov stavileză păruta concurenţă a d-luĭ Millo.»

(2) Vedĭ *Scrisórea luĭ Halepliu*, loc. cit.

(3) Vedĭ *Gazeta de Moldavia*, No. 55 din 12 Iulie 1851, loc. cit.

*

pe lucru. Indemnat de dragostea ce deşteptase în public încercarea luĭ Halepliu, îşĭ întocmì şi el o mică frupă şi, în fruntea eĭ cu Ioan Wachman, începù, la Novembre 1850, representaţiunile românescĭ, de câte două orĭ pe săptămână, cu micĭ comediĭ, cu farse, cu vodevile şi drame maĭ mult traduse decât originale. (1)

De altă parte, temeiul întovărăşiriĭ luĭ Caragiale cu Wachman erà, pe lângă dorinţa de a fi alăturĭ cu un bărbat de talent, fórte apreciat şi cu multă trecere în Societatea înaltă, şi interesul de a avé la îndemână pe un maestru şi fertil compositor de musică, pentru cupletele comediilor şi pentru *melodramele*, fără de carĭ nicĭ că se puteà representà cevà pe scena nóstră, într'atâta publicul fusese deprins *cu cântecul* de neîntreruptul şir al Operelor italiane saŭ germane şi de săltăreţele şi maĭ ales slobodele la gură vodevilurĭ franţuzescĭ. Dacă ar fi stat el să plătéscă deosebit musica fie-căreĭ bucăţĭ a repertoriuluĭ celuĭ atât de variat în spectacole, ce erà dator să aibă, pentru a mulţumì gustul privitorilor, nu i-ar fi ajuns o avere întrégă şi n'ar fi putut reuşì să aibă composiţiunĭ originale, pline de simţemînt naţional şi de cea maĭ alésă şi maĭ bogată fantasie.

Isteţul Caragiale scià ce face, căcĭ în curînd aveà să aibă peste 40 de vodevile, 15 operete şi 35 de drame şi comediĭ, completate cu

(1) *Bukarester Deutsche Zeitung.*—In de obşte stagiunea teatruluĭ românesc erà de 8 lunĭ, începênd de la 20 Septembre şi mergênd până la Iunie, alte-orĭ se prelungià până la Iulie chiar. Acéstă primă stagiune, 1850—1851, fu numaĭ de 7 lunĭ, cu începere de la Novembre, din causă că tocmaĭ atuncĭ C. Caragiale putù să obţină autorisarea Guvernuluĭ de a da representaţiunĭ românescĭ în teatrul, în care *Papanicola* cu Opera luĭ erà aprópe singur stăpân şi nu dorià nicĭ decum să aibă o concurenţă alăturĭ de dînsul, iar Momolo îĭ erà luĭ favorabil. Caragiale, prin mijlocirile şi sprijinul luĭ *Iancu Manu,* fórte influent şi la guvern şi la Ruşĭ, isbutì să înlăture tóte greutăţile şi să începă representaţiunile sale, anunţate cu o lună înainte şi aşteptate cu mare nerăbdare de tótă lumea. Contractul dintre Caragiale şi Wachman erà lucrător pentru cincĭ anĭ, deşì la 1853, Martie 28, s'a desfăcut tovărăşia, rămânênd Caragiale singur director, *apĕrând* însă, pentru acéstă primă stagiune, pe compositorul şi şeful de orchestră Wachman de «a contribuì la vre-o pagubă ce se va întîmplà direcţieĭ», tocmaĭ fiind-că «sezonul acesta teatral se socotesce *numaĭ de 7 lunĭ,* adecă acelea în care se vor da representaţiĭ ..»—Contractul de tovărăşie dintre Caragiale şi Wachman, cuprins din 10 puncte scris de mâna luĭ Caragiale, e adĭ în posesiunea d-luĭ Ed. Wachman, care a bine voit a-mĭ pune la disposiţiune *tóte hârtiile şi scrisorile tatăluĭ sĕŭ referitóre la mişcarea artistică din Bucurescĭ de la 1850—1863,* când a încetat din viéţă, în urma uneĭ scurte bolirĭ de frigurĭ tifoide. Cu o pietate şi o dragoste vrednică de cea maĭ mare pilduire, d-l Ed. Wachmann păstréză şi colecţionéză tóte scrisorile şi documentele privitóre la musica şi arta teatrală din România, câte i-aŭ fost adresate saŭ a putut cunósce, de când se aflà şef de orchestră al teatruluĭ din Craiova (1853 Septembre) până în diua de astădĭ.

musica lor, de harnicul şi devotatul arteĭ sale tovarăş, de care aveà să tragă folos nu numaĭ el, ci tóte teatrele din ţéră, de atuncĭ până acum.

Socotéla nu le fu nicĭ decum greşită, fiind-că Vodă Ştirbeĭ le dete, în dese rîndurĭ, dovedĭ de bunăvoinţa şi generositatea sa, aşà că, pe lângă interesul, ce le venià de sus, adăogêndu-se şi cel ce sciuse a deşteptà în inima publiculuĭ, afacerile trupeĭ mergeaŭ prosperând din tóte privirile.

E drept că-şĭ dedeaŭ marĭ silinţe şi nu scăpaŭ nicĭ un bun prilej pentru a mulţumì pe tótă lumea. De pildă *Master Chapmann*, un artist-gimnastic de la *Astley-teater* din Londra, trecênd de la Iaşĭ către Constantinopole, fu angajat de directoriĭ teatruluĭ românesc «să facă între acte producţiunĭ de forţă, de echilibru, de înaltă şi măiastră gimnastică, ceea ce provocà nu numaĭ aplausele şi admirarea publiculuĭ, pentru graţia şi înlesnirea cu care eraŭ făcute, dar producea *ingenioşilor directorĭ maĭ mult decât satisfacţiunĭ curat artistice*». Sala ca şi cassa eraŭ tot-deauna pline. (1)

De alt-fel trupa cresceà şi se îmbunătăţià din ḑi în ḑi. (2) Tóte elementele tinere, talentate, câte se vedeaŭ unde-va în ţéră, eraŭ atrase de dînsa şi, treptat cu debuturile lor, se mărià şi trebuinţa întinderiĭ şi maĭ ales a înălţăriĭ repertoriuluĭ început cu micĭ şi uşóre comediĭ, cu vodevilurĭ, ale cărora cuplete se cântaŭ fără musică hotărîtă anume, ci din memorie, pe nimerite, de către actoriĭ — cu saŭ fără glas, cu saŭ fără gust, orĭ simţ şi pricepere — numaĭ sgomotul să nu fie prea

(1) *Bukarester Deutsche Zeitung*, No. 90 şi 98 din 1850.—Acest Chapmann a plăcut atât de mult că s'a produs şi în stagiunea următóre, şi anume la 26 şi 30 Sept. şi la 3 Octobre 1851, cu cel maĭ mare succes, tot odată cu trupa română, când se dedeaŭ piesele: *Duelurile*, *Artur* şi *Pétra din casă*, în ḑilele arătate.

(2) Ea se compuneà la început din: *Costache* şi *Iorgu Caragiale*, *M. Pascaly* (elev al luĭ C. Caragiale, încă de când aveà «trupa de diletanţĭ», la 1847), *Ioan Mincu*, *Bilciurescu*, *Sterică Dimolescu*, *Economu*. Peste un an vor venì *Daniil Drăgulicĭ*, *Teodor Teodorini* (acesta pentru puţin timp), apoĭ *C. Dimitriad* (tot elev al luĭ C. Caragiale din «trupa de diletanţĭ»), *Gestian* (profesor de musică vocală la Sf. Sava, ca şef al corurilor Teatruluĭ Naţional şi actor), *Halepliu* (după ce va jucà singur prin judeţe cu trupa adusă de la Iaşĭ, în vara anuluĭ 1850), *Lăscărescu* (credincios de la început vechiuluĭ sĕŭ coleg din Şcóla filarmonică), *Mateiŭ Millo* (în representaţiune), *Ioan Poni* (asemenea), *Ioan Vlădicescu*, *Costache* şi *Stefan Michăiléno* (după plecarea lor din Craiova şi desfacerea de vremelnica tovărăşie cu Millo la direcţiunea Teatruluĭ celuĭ vechiŭ), *Gattineau* (ca dănţuitor şi dirigent al baletuluĭ), *Săpénu*, *Apostolu* (băiat frumos şi cântăreţ excelent, adus de Halepliu din Iaşĭ), *Ivolschi*, *Pavel Stoenescu* (după prăpăstuirea direcţiuniĭ luĭ Pera Opran de la Teatrul din Craiova), şi alţiĭ despre carĭ se va pomenì la timp; iar ca femeĭ, la început eraŭ:

displăcut; (1) iar dramele lor, dacă nu tóte crunte şi încordate, cele maĭ multe nu tocmaĭ adînc şi ispititóre simţiriĭ, nicĭ cu multe podóbe de nuanţe. Drame de simţemînt brutal, precum comediile eraŭ de o veselie maĭ adesea grosolană. (2)

Lipsa aprópe totală de cunoscinţe musicale a actorilor noştri, silinţele ce-şĭ dedeaŭ acum directoriĭ sceneĭ române să întocméscă un repertoriŭ liric, atât de plăcut tuturora, greutatea ce întîmpinaŭ de a-şĭ procurà elementele trebuinciόse pentru acésta, deteră puternic îndemn luĭ Wachmann şi luĭ Wiest — protagoniştiĭ arteĭ musicale la noĭ — să-şĭ reînnoiască maĭ cu rîvnă vechile lor stăruinţe pe lângă Departamentul Credinţeĭ şi Instrucţiuniĭ publice şi chiar de-a dreptul la Domnitor pentru *înfiinţarea uneĭ şcóle de musică.* Vodă Ştirbeĭ maĭ primise «planul pentru unuĭ conservator românesc, spre înaintarea musiceĭ vocale», pe care-l trimisese Eforieĭ şcólelor cu resoluţiunea: «Dorinţa Ne-ar fi *să încuragiăm Teatrul Naţional* prin mijlóce putinciόse şi maĭ mult practice, căcĭ în nicĭ o parte nu e şcólă pentru profesiunea de actorĭ», dar Eforia pune, pe adresa cu No. 343 din 27 Ianuarie 1851, prin care i se trimite proiectul de către Secretariatul de Stat, încheierea următóre: «Eforia va chibzuì asupra acestuĭ proiect, după ce va întocmì tóte şcólele, după cum şi cea de agricultură şi de arte, pe care o so-

---

Mali (Amalia) *Cronibace* (nevasta vestituluĭ artist Anesti Cronibace, mort la Februarie 1848, după representaţiunea pieseĭ «Furiosul»), *Luxiţa Teodorescu, Caterina Michăiasca,* apoĭ *Fani Tardiny* (Italiancă de origine, venită din Galaţĭ, care debută în drama *Idiotul,* lângă Pascaly, cu un fórte mare succes, la 1851, şi rĕmase în teatru), *Mariţa Constantinescu* (Blonda; venită cu Halepliu din Iaşĭ, rĕmasă în Teatru Naţional), apoĭ *Raliţa Stoenésca, Merişésca* (venită cu Millo, a jucat în representaţiune), *Niny Valéry* (vestita cântăréţă, copil rĕsfăţat al publiculuĭ bucurescén, venită cu Millo din Iaşĭ şi rĕmasă mult timp în teatrul capitaleĭ) şi altele şi altele.

(1) Tradiţiune verbală: *Ed. Wachmann.*

(2) Representaţiunile trupeĭ române din stagiunea 1850—1851 s'aŭ început cu vodevilul *Grădinarul orb* saŭ *Aloiul înflorit* (Kotzebue) tradusă de Ioan Văcărescu, după care apoĭ a urmat *Doĭ Coţcarĭ* de C. Caragiale, comedie cu cântece, *Buna Educaţie* de C. Bălăcescu, *Furiosul* adaptată de C. Caragiale, *Veneţiana,* dramă tradusă, *Otrăvitorul,* idem, de Teulescu, *O comóră* şi *Claca Ţĕrănéscă* (de Iorgu Caragiale), amîndouĕ vodevile, *Jertfa luĭ Avram,* melodramă, *Jucătorul de cărţĭ,* idem, *Invierea morţilor,* vodevil de Const. Caragiale, *Césul de séră,* dramă (Kotzebue), tradusă de Ioan Văcărescu, *Bravo de Veneţia,* melodramă, *Pétra din casă,* comedie de Alecsandri, *O soare la mahala, Idiotul* (pentru debutul Faneĭ Tardiny, care a avut, împreună cu Pascaly, un fórte mare succes,) *Credinţa, Speranţa şi Caritatea,* melodramă etc., etc. — *(Acte şi scrisorĭ ale luĭ Ioan Wachmann,* pe atuncĭ director al Teatruluĭ Naţional.)

cotesce maĭ de întâiă trebuinţă pentru obşte». Decĭ propunerea fusese dată la o parte.

Pe proiectul celor doĭ artiştĭ, — carĭ, voind să evite un refus din causa lipseĭ de fondurĭ, întemeiaŭ şcóla lor pe subscripţiunĭ benevole, reînfiinţând ast-fel o nouă «Societate filarmonică», — Domnitorul puse o apostilă maĭ favorabilă, ḑicênd: «Acest stabiliment bine întocmindu-se póte să producă cele maĭ folositóre resultaturĭ, *maĭ ales pentru Teatru Naţional.* Eforia şcólelor va luà în *osebită băgare de sémă* cele aicĭ expuse în alăturatul proiect şi, hotărînd basele carĭ să chezăşuiască viitorimea acestuĭ aşezămînt, ne va raportà, spre a-ĭ da tótă putinciósa încuragiare».

Eforia, pusă ast-fel în mişcare, trimite, cu adresa No. 1.442 din 27 Februarie, Departamentuluĭ bisericesc anafora către Domn, prin care îĭ supune din noŭ proiectul Wachmann-Wiest, cu adăogirea unuĭ comitet de 3 membri, luaţĭ din deosebite clase ale societăţiĭ, pe lângă care Wiest figurà ca membru ajutător. Acest comitet aveà numaĭ menirea de a adunà subcsripţiunile şi a întocmì materialul şcóleĭ de musică. Totuşĭ, până la Decembre, nu se face nimic, cu tóte repeţitele mijlocirĭ ale celor doĭ propuitorĭ pe lângă ómeniĭ influenţĭ, pe lângă Secretariĭ de Stat şi chiar la Principesele, fiice ale Domnitoruluĭ. In sfîrşit, la 17 Decembre, cu ofisul No. 1.749, Vodă aprobă înfiinţarea Conservatoriuluĭ de musică şi numesce membri aĭ comitetuluĭ pe: Vornicul *Ioan Otteteleşanu, Ludwig Wiest,* Paharnicul *Ştefan Bellu* şi Paharnicul *Ioan Samurcaş.* (1)

Incercarea reînfiinţăriĭ uneĭ «Societăţĭ filarmonice» basată pe contribuţiunĭ personale nu avù însă nicĭ o isbândă, fie-că împrejurările, fie că firea şi deprinderile nóstre sunt vinovate de îndĕrĕtnica nepăsare, ce face că iniţiativa privată şi asociaţiunile nu găsesc, nicĭ astăḑĭ chiar, un tărîm priincios la noĭ. Şcóla acésta aveà să se înfiinţeze 12 anĭ maĭ târḑiŭ de către guvernul luĭ Cuza-Vodă şi atât Wiest cât şi Wachmann aveaŭ să fie ceĭ dintâiŭ aĭ eĭ profesorĭ de musică. (2)

Stagiunea teatrală nu se sfîrşise încă şi se vestià pretutindenea venirea luĭ *Millo* şi a luĭ *Delmary* ca să jóce, pe timpul vereĭ, la noĭ.

Ḑiarele moldovenescĭ dăduseră acéstă scire încă din Aprilie, bucurându-se că «d-l Millo cu trupa sa va face pe Bucurescenĭ să rîdă

(1) V. A. Urechiă, *Istoria şcólelor,* III, pp. 60 şi 61.
(2) Idieru, *Istoria artelor frumóse,* ed. 1898, p. 463.

şi să plângă *românesce*, pe când aristocraţia acesteĭ capitale să se crédă, la representaţiunile d-luĭ Delmary, petrecênd serile în Paris». (1)

Millo însă, pe care-l vedem jucând în séra de 2 Maiŭ într'o representaţiune dată de «Societatea cea alésă» din Iaşĭ «în ajutorul celor arşĭ din Păcurarĭ», împreună cu *Vasile Alecsandri, Const. Negruzzi* şi dómna *Esmeralda Mavrocordato*, în «Poetul Romantic» şi cu *A. Mavrocordat, Russo, Ioan şi N. Cantacuzin, A. Sturdza* etc. în «Nunta ţĕrănéscă», nu putù plecà decât pe la sfîrşitul luĭ Maiŭ, pe când Delmary îşĭ şi începuse representaţiunile în sala Slătinénu, lăsând în locu-ĭ, la Iaşĭ, Opera italiană sub direcţiunea basuluĭ buf Tozzoli. (2)

Fibra patriotică, vibrând de astă dată cu cea maĭ măgulitóre mîndrie în faţa ilustruluĭ artist moldovén, va face să tacă orĭ-ce simpatiĭ avusese maĭ înainte publicul pentru artiştiĭ străinĭ, pe carĭ cu ochĭ distraşĭ, cu inimă îndoelnică şi cu maĭ puţină mulţumire, îşĭ va da îndemn să-ĭ privéscă, când talentul cel maĭ desăvîrşit, verva cea maĭ naturală, firea şi educaţiunea artistică cea maĭ minunată, *Millo*, îl va atrage, îl va fermecà, făcêndu-l să uite tot şi să-l prefere orĭ-cuĭ.

Erà un eveniment însemnat în istoria teatruluĭ sosirea acestuĭ mare actor în Bucurescĭ. El nu numaĭ că aveà să înfăţişeze tipurĭ şi caractere rupte din chiar trupul societăţiĭ nóstre, ci făceà, pentru întâia óră, să rĕsune aicĭ glasul vesel şi simpatic al Museĭ luĭ Alecsandri, care, ridicându-se gingaşă, firéscă, uşóră, de-asupra înduioşăriĭ făţarnice orĭ a patosuluĭ sforăitor al drameĭ, înviorà, rĕcorià suflete şi minţĭ. Un gen noŭ aţîţà de acum interesul, dând sceneĭ române un farmec atrăgător. O lume cunoscută, cu deprinderĭ şi cu păcate ce isbiaŭ ḑilnic ochiĭ mulţimiĭ, o lume unde fie-care puteà să-şĭ vadă chipul saŭ faptele, se înfăţişà publiculuĭ, impunênd nu numaĭ atenţiunea, dar provocând şi critica, comparând cele ce i se desfăşuraŭ în faţă cu acele trăite dimprejur.

De acì o legătură maĭ intimă stabilită între scenă şi dînsul: o stimulaţiune maĭ vie pentru actorĭ de o parte şi un îndemn maĭ binevoitor pentru privitorĭ de alta. (3)

---

(1) *Gazeta de Moldavia*, No. 30 din 16 Aprilie 1851, p. 133. Foileton: *Migrarea artiştilor. Millo*, pe atuncĭ director al Teatruluĭ Naţional din Iaşĭ, aduceà cu sine pe *Merişésca*, pe *Gabriela* (maĭ târḑiŭ d-na Lukian), pe *Nini Valéry*, pe *Th. Teodorini, Nicolau, Nic. Lukian* şi câţĭ-va tinerĭ pentru rolele mărunte. *(Zimbrul*, No. 80 din 30 Aprilie 1851.)

(2) *Gazeta de Moldavia*, No. 35 din 3 Maiŭ 1851, p. 143. — Millo a jucat, înainte de a ajunge la Bucurescĭ, la Roman, Bacăŭ şi Focşanì, pretutindenea cu mare folos bănesc.

(3) *Zimbrul*, No. 34 din 25 Octobre 1851, în foileton: *Teatrul moldovén în Bucu-*

Nimenî la noî nu a realisat, în mod maî complet decât Millo, idealul unuî artist dramatic, cu defectele şi calităţile pe carî aceştî «copiî rĕsfăţaţî aî talentuluî» le aŭ cu prisos, în orî-ce direcţiune i-aî îndreptà. Cheltuitor de banî, ca de spirit, încredĕtor în sineşî, în întîmplare, fatalist, deşì sceptic până la cinism, ingrat, cu tóte că nu erà om rĕŭ, deprins cu bunul, prea bunul traiŭ, cu tóte că vecînic erà în lipsă, nimenî nu-î călcà pragul caseî şi-şî mutà locuinţa la fie-ce şése lunî, egoist, căcî n'a lăsat nicî un elev după dînsul, darnic de făgăduelî şi sgârcit de sfaturî bune, el erà vorbitor interesant, observator vesel, dar rĕutăcios, prieten tot-deauna gata să céră serviciî, amabil până la linguşire, afectuos cu câţî-va intimî şi indiferent până la cruḑime cu ceî de la carî nu puteà să aştepte nimic. Artistul cel maî natural pe scenă, omul cel maî prefăcut afară din teatru. Ca să-l înduplecî la cevà, trebuià să fiî saŭ puternic, saŭ bogat; iar când îî făceaî bine, el erà cel dintâiŭ gata să-şî bată joc de tine. Fantastic, îndĕrĕptnic şi intolerant când erà vorba de arta şi de persóna luî, a preferit să umble din oraş în oraş tótă viéţa, urmărit de creditorî şi de cămătarî, numaî pentru a fi el singur ḑeul adorat al uneî trupe de strînsură, pe care o mânà cu călcâiul în cóste, decât să troneze, în tótă maiestatea luî de artist genial şi de fecior de boer mare (1), între camaraḑî de talent şi de omenie.

---

rescî, ḑice: «Aţî fi auḑit póte impresiunea, ce a lăsat în inimile tuturor Românilor din capitala nóstră, trupa fraţilor noştrî Moldovenî, aplausele cu carî s'aŭ primit ingeniósele piese originale carî — prin baterea viţiuluî şi liberul condeiŭ ce le caracterisà — împlinià dublul obiect al arteî teatrale, adecă prin amusare baterea unuî viţiŭ saŭ ridicarea uneî virtuţî. E de prisos a vĕ spune via simpatie şi aprobare, ce s'aŭ dat d-luî *Millo*; la apariţia sa în public, am aplaudat cu entusiasm pe acest artist român, ce unesce atât de bine întreitul caracter al unuî bun actor, adică: talentul, desvoltarea şi onórea. . . . . Maî înainte de tóte, cele maî multe piese moldovene sunt sub formă naţională, avênd un subiect naţional. Acésta a făcut de s'aŭ primit cu entusiasm de publicul nostru. Acésta corespunde destul de bine cu necesitatea supremă ce avem toţî Româniî de a susţiné, orî-cât vom puté, opere naţionale, spre a rĕspândì gustul naţional, a întipărì cu trăsurî plăcute obiceiurile şi tradiţiunile nóstre şi a cântà faptele străbunilor noştri. . . . . Cântecele naţionale, epigramatele ingeniose unite cu talentele d-lor Millo, Lukian, Gabriela, ce sciŭ a se identificà aşà de bine cu persónele ce representéză, daŭ un gust destul de bun acestor spectacole: *Hornari, Tuzu Calicu, Doî morţî viî, Ceî doî urşî, Baba Hârca, C. C. Chiriţa* etc. De altă parte, gesturile puţin modeste şi ḑicerile prea siluite, dure şi triviale, nu produc decât desgust şi sunt numaî o afectare comică. Acésta se întîmplă însă prea rar şi meritul d-luî Millo, precum şi frumuseţea pieselor, le făceaŭ puţin simţite. . . .» (Un Român din Bucurescî.)

(1) *Mateiŭ Millo* fu nepot de fiŭ al poetuluî-satiric moldovén *Vel-Banul Mateiŭ Millo*, care, împreună cu Beizade Dumitrache, fiul luî Grigorie Ghica Vodă (cel tăiat de

Şi, cu tóte acestea, câtă putere de întrupare vie, întrégă, stăpânitóre, în tipurile şi caracterele ce înfăţişà pe scenă! Ce foc, ce tinereţe, ce energie, în chipul cu care le făceà el să se misce, să trăiască! Cum, rĕscolind adîncul sufletelor, scià să dea fie-căruĭ rol firea luĭ adevĕrată, însemnând par'că pe frunte *făţărnicia* luĭ Kir Gaitanis, *şmecheria* luĭ Moisè Ovreiul, *amărăciunea* Paraponisituluĭ, *prostia* Paracliseruluĭ, *înduioşarea* luĭ Barbu Lăutarul, *a tótă priceperea* Mameĭ Angheluşa, *spaima* luĭ Herşcu Boccegiul, *ridicolul pretenţios şi vulgar* al Cocóneĭ Chiriţeĭ, *slugărnicia* Kereĭ Nastasia, *bunătatea şi blândeţa* luĭ Moş Odinióră, *zăpăcéla* luĭ Gură Cască, *tinereţea amorósă cu orĭ ce preţ* a Museĭ de la Burdujenĭ, *dragostea de nêm* a luĭ Tuzu Calicu, *voinicia fricósă dar fanfarónă* a luĭ Kîrc Serdar.... *nemernicia* unuia, *îngâmfarea* altuia, *umilinţa* celuĭ-lalt, pe toţĭ ceĭ din trecut şi din vremea de faţă făcêndu-ĭ el cu vorba şi cu gestul, ca pe o galerie însufleţită de tablourĭ, să trécă de-a rîndul pe dinaintea nóstră.

Ca Molière, autor, actor şi director tot de-odată, tot ca dînsul nu avù parte de dragostea şi îngrijirile familieĭ, trăind cu străiniĭ şi printre străinĭ, carĭ-l speculaŭ, fără ruşine, punêndu-l, pe dînsul—pe stăpânul genial—să umble, până la adîncĭ bĕtrâneţe, supus şi smerit, din om în om cu mâna întinsă, ca să vîndă bilete pentru.. beneficiĭ. Tristă omenire!...

Tot-deauna încurcat şi înglodat în daraverĭ de banĭ, plecase din Iaşĭ să-şĭ «drégă bosuiocul», cum aveà obiceiŭ să ḑică, la Bucurescĭ. Strălucita sa reputaţiune trecuse de mult însă hotarul la noĭ şi numaĭ vestea sosiriĭ luĭ înteţise neastâmpĕrul şi nerăbdarea în tótă lumea. Fie-care se fericià să vadă în curînd, să audă pe *Millo*, pe *faimosul Millo*, jucând, cântând, căcĭ, dacă Halepliu — care nu fusese decât o

---

Turcĭ în Beilic), a studiat în Academia din St.-Petersburg şi a ocupat situaţiunĭ înalte sub Const. Moruzi, sub Alex. Mavrocordat, sub Ipsilante, sub Vodă Alex. Calimach, până la mórtea sa, întîmplată la 1795, fiind în vîrstă de 45 de anĭ. El scià limbile: ruséscă, grecéscă, francesă, erà om învĕţat şi, afară de scrierile luĭ politice—aḑĭ aflate în păstrarea strănepotuluĭ sĕŭ, d-l Mateiŭ Millo, fostul primar din Fălticenĭ, — s'a ocupat cu matematicele şi a scris chiar un tractat de aritmetică. A avut o fiică şi un fiŭ, anume *Vasile*, care a fost tatăl luĭ *Mateiŭ* (artistul dramatic) şi al luĭ *Alecu Millo* (fost prefect, primar şi deputat).

Mateiŭ Millo poetul erà el însuşĭ fiul luĭ *Enacache Millo*, starostele de Cernăuţĭ, din 1792, de origine frances (după adeverirea d-luĭ de Castellane, ambasadorul Regeluĭ Franciei la Constantinopole, care într'un raport ḑice că Gr. Ghica Vodă «avait fait complimenter Mr. des Allènes par le Seigneur Millo, *originaire français*, qui est à son service») şi a *Safteĭ*, fiica Mareluĭ Logofĕt Andreiŭ Roset şi a Marieĭ, fata Mareluĭ Logofĕt Sandu Sturdza. Ast-fel Millo actorul erà aliatul şi coborîtorul familiilor celor maĭ înalte ale boerimiĭ moldovene. — (*Un poet moldovén din vécul XVIII* de *I. Tanoviceanu*, membru corespondent al Academieĭ Române, 1899.)

sêrbădă copie a *maestruluĭ* în Baba Hârca, în Nişcorescu, în Kir Gaetanis — făcuse atâta sgomot şi provocase atât entusiasm, ce va fi când *maestrul însuşĭ*, în carne şi în óse, se va arătà pe scenă?!....

Maĭ înainte însă iată-l oprit «de apele Milcovuluĭ» la Focşanĭ, unde, «până la scăderea lor, trupa hotărî să dea câte-và representaţiĭ». — O mare magasie de sare, atuncĭ deşartă, fu repede transformată în sală de teatru, acoperindu-ĭ tavanul şi pereţiĭ cu pânză de America; un bordeiŭ de bârne, ciriteĭ şi copăceĭ tufoşĭ de la pădure, închipuiră scena şi culisele, dintre carĭ eşì *Şoldan Vitézul*, carele, *cu acompaniamentul unor boerĭ diletanţĭ*, a jucat şi a cântat în mieḑul aplaudăriĭ sgomotóse a unuĭ public atât de îndesat, că uniĭ spectatorĭ şedeaŭ chiar la umbra teilor. Perdéua căḑù şi, ridicându-se, înfăţişă pe dascălul *Gaetanis*, carele, cu tótă *Nunta Ţĕrănéscă*, a desfătat cu aşà nemerire pe Focşenenĭ, că a doua ḑi căutaŭ spre Vrancea, nu cum-và o nouă plóie va sporì puhoiul, spre a împedecà înaintarea óspeţilor dramaticĭ. (1)

În sfîrşit sosì şi, prin sprijinul Mareluĭ Agă şi ginere al Domnitoruluĭ Alecu Plagino, — care avusese prilej să-l vadă jucând şi să se «înebunéscă de dînsul» la Iaşĭ, când fusese trimis de Vodă să-l represinte la o nuntă din familia princiară,—i se făcură tóte înlesnirile, i se împliniră tóte cererile şi debută în *Cocóna Chiriţa*, care trebuì să

(1) *Gazeta de Moldavia*, No. 45 din Iunie 7, anul 1851, p. 183, foileton: *Comedia la hotar.* —*Zimbrul* No. 2 din 5 Iulie 1851, p. 5, foileton: *O mulţumire.* — *Millo, oprit de a trece hotarul către Bucuresci*, a jucat la Focşanĭ şi a primit prin d-l *Stamatin*, boer cunoscut în acel oraş, un act de mulţumire din partea Focşenenilor «pentru plăcerea atât de vie ce aŭ simţit cu *oprirea* d-sale în acea politie, cunoscênd în tótă trupa, şi maĭ cu osebire în directorul eĭ, acele frumóse disposiţiĭ carĭ contribuesc într'un chip netăgăduit la progresul şi repedea desvoltare intelectuală în patria nóstră Moldo-România».... La carĭ cuvinte d-l *T. Codrescu* adaoge: Nu-ĭ tréba nóstră de a lămurì dacă autorităţile din Focşaniĭ muntenĭ *aŭ putut ca să nu pue visa lor pe paşaportul legal al d-luĭ Millo*, dat după tótă forma de Secretariatul de Stat al Moldoveĭ.... *Pretextul cel părut sè ḑice că a fost concurenţa ce ar fi putut face trupa Moldovénă aceleia din Bucurescĭ.* Noĭ Moldoveniĭ, ca fraţĭ cu Munteniĭ, pururea am îmbrăţişat literatura din Bucurescĭ ... şi am primit cu căldură de frate pe maĭ mulţĭ Muntenĭ, ajutându-ĭ pe cât a fost cu putinţă. Aşà d-l *Caragiale* cred că-şĭ va aduce póte aminte de concursul amatorilor, ce aŭ contribuit la representaţia pieseĭ *Saul* şi de primîrea cea cordială ce pretutindenĭ a aflat, în tot cursul şederiĭ sale în Iaşĭ... Numaĭ printr'o reciprocitate artistică se póte sperà ca scena naţională să pótă cresce *prin emulaţiune şi amor propriŭ* bine chibzuit, iar nu prin *maşinaţiĭ laterale* a căutà ca scena să rĕmâe tot pe loc, unde póte uniĭ îndemnaţĭ numaĭ de orbul lor interes şi de inferioritatea lor—ar vroì cà, în cât vor trăì, să o monopolizeze, speculând pe spectator, sub cuvînt că jocul şi acţia d-lor ar fi *nec plus ultra* al sceneĭ române....» (Compară şi d-l V. A. Urechiă, *Ist. şcólelor*, III, p. 62). *(Zimbrul*, No. 92 din 11 Iunie.) — Adevĕrul întru acésta a fost că: apele Milcovuluĭ eraŭ *din mal în mal*, că tineriĭ Focşenenĭ doriaŭ să vadă pe Millo jucând, iar el, ca să-şĭ

se dea de treĭ orĭ până s'o pótă vedé tótă lumea. (1) Jucă apoĭ *Baba Hârca*, cu un succes nebun, «care desfundă mahalalele şi făcù ḑile după ḑile şi serĭ dupe serĭ să curgă lumea la porţile teatruluĭ.» Vestea despre Millo luase într'atâta proporţiunile unuĭ eveniment, că veniaŭ boeriĭ de pe la moşiĭ să-l vadă jucând şi chiar Vodă cu Dómna se coborî, de două orĭ, de la Câmpina, într'adins pentru a se duce la teatru. Cu aceeaşĭ isbândă represintă el şi cele maĭ gustate, pe atuncĭ, dintre comediile luĭ Alecsandri, profitând de concursul luĭ Nini Valéry, care întorsese capetele multora cu minunatul eĭ temperament graţios, uşor, natural, ajutat de eleganta şi atrăgătórea plasticitate a trupuluĭ, cum şi de glasul eĭ bine timbrat, dulce şi plin de căldură. Rolele de bărbat şi de femee le jucà ea, întocmaĭ ca Déjazet, cu o egală înlesnire şi măestrie, iar aplausele, florile, ovaţiunile, dacă-ĭ făceaŭ plăcere, nu o maĭ mişcaŭ, ca altă dată, până la lacrămĭ, căcĭ se deprinsese de mult, de la începutul carierеĭ, cu dînsele, deşì erà încă o copilă...... şi ce graţiósă copilă!

---

dea maĭ mare importanţă, a luat aceste *împedecărĭ* drept şicane ale trupeĭ luĭ Caragiale, care nicĭ aveà interes să se témă de concurenţă, de vreme ce nu jucà în Bucurescĭ pe timpul vereĭ.— La Focşanĭ, în loc de pagubă, a câştigat dimpotrivă parale, căcĭ iată ce ḑice o scrisóre din 4 Iunie 1851, din acel oraş, publicată în *Gazeta de Moldavia*, No. 45 din Iunie 7: «Nicĭ d-luĭ *Millo* nu a putut displácé ist cas (apele marĭ ale Milcovuluĭ), care aŭ dat ocasie de a i se admirà talentul şi în acea politie, *dar şi cassieruluĭ i-a venit bine*, căcĭ nefiind acolo modă *a rîde pe datorie*, doritoriĭ *plătiaŭ în numĕrătóre un bilet de intrare câte un iermelic* şi mulţĭ ar fi dat *un galben*, de ar fi găsit loc. Ist episod însă *aŭ maĭ aprins dorinţa publică* de a vedé trupa nóstră instalată pe rîpele Dâmboviţeĭ.» (Veḑĭ *Zimbrul*, No. 94.) — Vrea să ḑică Millo se folosià de împrejurărĭ, spre a speculà meritele trupeĭ şi a aţiţà în jurul eĭ interesul, simpatia şi chiar sprijinul anticipat al unuĭ public totdeauna gata de a se arătà generos şi bine-voitor către ceĭ prigonițĭ — fie eĭ chiar de o presupusă şi nevinovată concurenţă artistică. *Vornicul Iordache Pruncu* din Focşanĭ înlesnì luĭ Millo tóte mijlócele pentru a-ĭ trece «mulţimea cea mare de calabalîc» fără plată de vamă şi-ĭ dete chiar propria sa caretă ca să se ducă până la Rîmnic, de unde, cu ajutorul luĭ Al. Stavăr, purcese la Buzĕŭ. La trecerea Milcovuluĭ, pentru tótă siguranţa, i se dede câţĭ-va *pichetaşĭ* (soldaţĭ), căcĭ apele eraŭ încă marĭ. Paşaportul i s'a visat *fără nicĭ o greutate*, atât pentru el cât şi pentru personalul trupeĭ. — Ţin aceste amănunte de la tatăl meŭ, pe atuncĭ Comandant al punctuluĭ din Focşaniĭ Muntenĭ, care dimpotrivă — ca vechiŭ elev al şcóleĭ filarmonice şi iubitor peste mĕsură al teatruluĭ, a făcut cele maĭ marĭ înlesnirĭ ilustruluĭ actor în trecerea sa spre Bucurescĭ. — *Millo* stătù 20 de ḑile în Focşanĭ şi dete 15 representaţiunĭ.—Veḑĭ scrisórea luĭ *G. Rozali* din *Zimbrul*, No. 10—2, August 1851.

(1) După 15 representaţiunĭ date în Focşanĭ, Millo cu trupa sa pornì la Bucurescĭ în ḑiua de 26 Iulie şi la sfirşitul luniĭ erà în capitală, unde debutà în séra de Duminecă, 5 August, în *Cocóna Chiriţa*.

După o fructuósă, în tóte privirile, campanie, Millo se întórse la 20 Octobre la Iașĭ (1), cu Merișésca, Gabriela, Teodorini și ceĭ-lalțĭ, lăsând pe Valéry în Bucurescĭ, angajată la Teatrul Național în excelente condițiunĭ.

Stagiunea și-o deschise Caragiale la 23 Septembre 1851 cu *Faust și Margareta*, drama luĭ Goethe, în care *Mali Cronibace* (Margareta), *Pascaly* (Faust) și *Cost. Caragiale* (Mefistofeles) avură —cu tótă impresiunea adîncă, ce Millo lăsase asupra publiculuĭ, — un meritat și sgomotos succes.

Câte-va drame bine jucate și vodevilurile cu îngrijire studiate ridicară, de la început chiar, nivelul artistic și moralul trupeĭ, care pășià, însuflețită par'că de strălucitele pilde ce primise de la Maestrul neîntrecut, maĭ cu încredere, către năzuitele isbânde în viitor. (2)

De altă parte Wachmann găsise acum ce-ĭ trebuià pentru a da avînt musiceĭ pe scena română, ĭar Caragiale se bucurà că pusese mâna pe cloșca cu ouĕ de aur. In adevĕr, de la sosirea în teatrul bucurescén a luĭ Nini Valéry, vodevilele, operetele, operele comice, chiar încep să fie maĭ plăcute și maĭ căutate de public, acésta cu atât maĭ mult cu

(1) *Gazeta de Moldavia*, No. 84 din 22 Octobre 1851, p. 335, în foileton dice: «D-l *Mateiŭ Millo*, directorul Teatruluĭ Național, așteptat cu atâta dorință, a sosit *alaltăerĭ* în Iașĭ, din Ţéra-Românéscă, unde în călĕtoria sa artistică a secerat aplausurĭ neuitate». Inainte de a se intórce în Iașĭ, Millo însă, isprăvind la 15 Septembre representațiunile sale din Bucurescĭ, se îndrumase spre *Brăila*, unde dete treĭ representațiunĭ în sala Oteluluĭ Ralli, apoĭ la *Galațĭ*, unde, cu începere de la 5 Octobre, dete cincĭ representațiunĭ «într'o încăpere închipuită lângă Otelul de Moldavia»; de acolo pornì la *Birlad*, *Vasluiŭ*, apoĭ la *Iașĭ*. (Vedĭ *Zimbrul*, No. 30 din 11 Octobre 1851, p. 117.) — Stagiunea teatruluĭ din 1851—1852 o începù Millo cu *Doĭ morțĭ viĭ*, comedie cu cântece de V. Alecsandri, la 28 Octobre. Pe cea din anul precedent o începuse la 15 Octobre cu o dramă tradusă de Vasiliu: *Solomon Impĕratul Iudeilor*. Compară și V. A. Urechiă, *op. cit.*, p. 62.

(2) Stagiunea aveà să ieà sfîrșit la 16 Iunie 1852, cu *Nunta Ţĕrănéscă* și un vodevil frances *A la Bastille*, căcĭ trupa română jucà de câte-va dile cu trupa luĭ Delmary, care venise pentru vară iar în Bucurescĭ. De alt-fel, teatrul român dedese în cursul acestor 9 lunĭ următórele spectacole, pe carĭ le însemnez acì, după rîndul *borderourilor serale* ale direcțiuniĭ Wachmann-Caragiale: *Faust*, *Duelurile*, *Artur*, *Pétra din casă*, *Coconul Iorgu de la Sadagura*, *O bună educațiune*, *Baba Hârca* (Mincu făcù pe Baba Hârca), *Credința, speranța și caritatea*, *Cine vrea póte* (în care debută *Nini Valéry* cu un succes extraordinar), *Jucătorul de cărțĭ*, *Douĕ fete pe un flăcăŭ*, *Voiaj sentimental* (cu Valéry), *Don Cesar* (cu Teodorini), *Rĕmășagul*, *O comóră*, *Intriga și Amorul* (strălucit succes pentru Fany și Mali Cronibace), *Uniforma luĭ Wellington* (cu Valéry), *Cap de operă necunoscut*, *Doĭ coțcarĭ* (frațiĭ Caragiale admirabilĭ), *Jertfa luĭ Avram* (succesul Mariței Constantinescu), *Invierea morților*, *Primele arme ale luĭ Richelieu* (unul din cele maĭ bune rolurĭ ale luĭ Valéry), *Bogatul și Săracul*, *Lum.*

cât asupra lor censura,—«acea instituţiune ale căreĭ nume şi origine sunt străine şi depărtate de némul nostru» (1)—puteà să-şĭ opereze forfecarea, fără să le strice prea mult efectele, pe când în privinţa dramelor şi comediilor ea erà maĭ vătĕmătóre, fiind maĭ rigurósă. (2)

Procedeul erà vechiŭ şi cunoscut tuturor lucrătorilor minţiĭ, cu deosebirea că altă dată el se exercità ca *control politic* asupra scrierilor şi consciinţelor chiar, iar acum — şi în teatru — nu maĭ erà decât o cercetare, adesea o formalitate, din punctul de vedere moral şi estetic, rar, fórte rar pornită din consideraţiunĭ străine. Şi dovadă despre acésta sunt atâtea şi atâtea producerĭ teatrale, carĭ împungeaŭ pe mulţĭ, dedeaŭ felurite neajunsurĭ de la noĭ pe faţă, orĭ asvîrliaŭ într'adins, învăpăiate, adevĕrurile maĭ cu putere şi maĭ sus decât ómeniĭ şi împrejurările de pe atuncĭ le-ar fi putut, într'alt fel, îngăduì.

Marile probleme artistice, fiinţa şi cerinţele, pururea covîrşitóre, ale criticeĭ nu turburaŭ încă patriarchalul regim al teatrelor nóstre, în

---

patius Vagabundus (farsă de Nestroy, tradusă de Ed. Wachmann şi representată la 29 Ianuarie 1852 cu: *C. Caragiale* în Aţă, *Iorgu Caragiale*, Cleĭ, *Ioan Mincu*, Rîndea, *Nini Valéry*, Prima tînĕră, *Luxiţa Teodorésca*, Amica eĭ), *Plăpămărésa* (rol minunat a luĭ Valéry), *Ştrengarul din Paris* (cu Valéry), *Urmarea Coţcarilor*, *Romeo*, *Urmarea Babeĭ Hârca* (cu Pascaly), *Furiosul*, *Orfelinele de la Puntea Nôtre Dame*, *Memoriile Diavoluluĭ* (beneficiul luĭ Teodorini), *Idiotul* (beneficiul luĭ Gestian).—*(Acte şi Scrisorĭ ale luĭ I. A. Wachmann.)*

Th. Teodorini, în urma unor neînţelegerĭ bănescĭ cu Millo, părăsì teatrul din Iaşĭ în érna anuluĭ 1851 şi se angajă la C. Caragiale, de unde apoĭ se duse la Craiova, chemat de Pera Opran ca director artistic al teatruluĭ sĕŭ de acolo.

(1) Censura în vremea ce ne ocupă erà compusă din: Colonelul *Ioan Voinescu*, Aga *Al. Plagino* şi *Marcovicĭ*, saŭ *Bengescu Gr.*, orĭ *Iancu Samurcaş*. Poetul *Gr. Alexandrescu* a făcut şi el cât-va parte din acéstă comisiune, care aveà atribuţiunile de adĭ ale Comitetuluĭ teatrelor, în primirea saŭ respingerea pieselor, cu mica osebire că *Aga trebuià să facă parte dintre censorĭ...* doar nu sălăşluiaŭ Ruşiĭ între noĭ de géba.

(2) Cunoscutul fost Director general şi membru al Comitetuluĭ teatrelor *C. I. Stăncescu* compusese o piesă cu cântece: *Bunul Părinte*, pe care presentând-o luĭ Plagino, acesta i-o respinsese—fiind într'însa alusiunĭ prea făţişe la starea înjosită a justiţieĭ şi vorbindu-se despre un purcel care se numià *Guiţoff* .. inde irae! – Profitând însă de o lipsă a Mareluĭ Agă din capitală şi supunênd din noŭ lucrarea sa poetuluĭ Gr. Alexandrescu, membru în acel comitet, avù fericirea să şi-o vadă primită cu elogiĭ, pusă în scenă şi representată... chiar în séra când Plagino mergeà la teatru pentru întâia óră după întórcerea sa. Scandalul fu mare, când el băgă de sémă şmecheria autoruluĭ. Poliţia îl căută pretutindenĭ să-l aresteze, sub cuvînt că «a insultat pe Muscalĭ şi justiţia ţĕriĭ în public»; dar cum erà o autorisare la mijloc, urmărirea nu se îndeplinì, iar piesa — cu tótă musica cea frumósă a luĭ Wachmann — nu se maĭ representă de atuncĭ.—Tradiţiune verbală: *Ed. Wachmann, C. Stăncescu.*

carĭ erà de ajuns unuĭ actor să cadă cu meşteşug, să vorbéscă umflându-şĭ glasul şi trăgănând silabele, să facă gesturĭ rotunde şi paşĭ cadenţaţĭ, iar unuĭ director să plătéscă regulat şi cât maĭ mare léfă, pentru ca unul să fie *bun artist*, iar celă-lalt *părinte* al arteĭ dramatice. Şi, cu adevĕrat, între aceste condiţiunĭ aŭ fluturat actoriĭ şi directoriĭ de atuncĭ încóce, cu deosebirea câtor-va puncte bune în favorul celor dintâiŭ şi a o mulţime de puncte rele în sarcina celor de al doilea. (1)

In vălmăşagul atâtor elemente pătimaşe, protivnice, exuberante, din carĭ e alcătuită lumea teatruluĭ,— elemente lăsate la noĭ multă vreme slobode, în defsăşurarea lor pe o cale necunoscută şi fără alt ţel decât *interesul*, — erà fatal să ajungem a sta nepăsătorĭ: că vor jucà maĭ bine saŭ maĭ rĕŭ actoriĭ, că se vor scrie maĭ în voe traducerĭ şi localisărĭ decât compunerĭ originale, că în locul unuia se va ridicà un altul ş'apoĭ un altul cu vrednicia orĭ cu năzuinţa de a le înscenà, că melodramele umflate de vorbe şi góle de ideĭ, saŭ vodevilele cu spirit sérbăd, dar vesel atrăgător, vor ademenì maĭ cu drag publicul decât drama filosofică şi comedia de năravurĭ, că înrîurirea curentuluĭ naţional va fi o binefacere, —prea grabnic trecĕtóre — pentru gustul aceluiaşĭ public şi că tóte însuşirile dătătóre de viéţă, de înălţare, de înflorire ale arteĭ vor rĕmâné fără putere de a înfiripà într'însul umbra măcar a unuĭ simţemînt estetic. Acésta a şi fost pricina destrăbălăriĭ tuturor afacerilor teatruluĭ şi maĭ vîrtos a celeĭ prea încete şi greóe desvoltărĭ a cultureĭ dramatice la noĭ. Teatrul cu trupele luĭ de actorĭ eraŭ obiecte de speculaţiune, în numele şi sub pretextul arteĭ, ale căreĭ producerĭ slujiaŭ de mijlocire între ele şi public pentru dobândirĭ de folóse şi de câştig.

Talentul nu va maĭ fi o putere firéscă de înfăptuire, vrednică de admirare, ci o câtime de preţiósă dibăcie bună de exploatat; invenţiunea şi originalitatea—însuşirĭ esenţiale ale artistuluĭ —se vor coborî la nivelul imitaţiuniĭ şi banalităţiĭ; egoismul şi lăcomia vor nimicì idealul, de suflete înălţător!....

(1) *Gazeta Transilvanieĭ*, No. 58 diu Iulie 26, p. 223; «Societatea Teatruluĭ Naţional urméză a representà felurĭ de piese tot în localul vechiŭ şi directorul d-l Caragiale îşĭ pune multă silinţă ca să mulţuméscă publicul. Silinţa d-luĭ ar fi maĭ încununată şi maĭ bine, *dacă ar aflà şi secretul de a păstrà o bună înţelegere* între membriĭ Societăţiĭ.»

TEATRUL LA ROMÂNI

DE

DIMITRIE C. OLLĂNESCU
Membru al Academieĭ Române.

PARTEA II.

TEATRUL ÎN ŢÉRA-ROMÂNÉSCĂ, 1798—1898.

Al doilea memoriŭ.

Şedinţa din 2 Aprilie 1899.

Clădirea Teatruluĭ Naţional puse temeliĭ statornice de existenţă şi de propăşire arteĭ dramatice române.

Strămutată din «*baraca*» îngustă, sĕrmană şi întunecósă a luĭ Momolo într'un măreţ şi strălucit palat, scena nóstră se urcà, de-odată pe culmea de unde zarea şi sborul îĭ puteaŭ fi tot atât de întinse, pe cât de bogate şi de frumóse îĭ eraŭ odórele cu carĭ se împodobià. Schimbarea, numaĭ prin energia munciĭ şi însufleţirea talentuluĭ să-ĭ fi fost sprijinită, ca să rĕmână în desfăşurarea şi însemnătatea ce atingeà atuncĭ....

Trupa luĭ Caragiale şi Wachmann ocupă şi inaugurézā noul local. (1)

(1) Inaugurarea se făcù, în mod solemn, în séra de 31 Decembre 1852, cu: *Zoe* saŭ un *Amor romanesc*, vodevil tradus de Bobescu, musica de Wachmann. Inainte de ridicarea cortineĭ, orchestra, sub direcţiunea acestuia, execută uvertura de la *Claca Ţĕrănéscă*, care se începeà cu o doină, cântată, cu multă măestrie, de vestitul flautist *Folz*.—Trupa luĭ Caragiale erà stipendiată de stat şi primià 750 # pe an, plus—din când în când—gratificaţiunĭ beneficianţilor, directorilor saŭ vre-uneĭ actriţe frumóse şi talentate.

*

Fără anume pregătire, fără un distins repertoriŭ—de vreme ce *jócă la primul spectacol un vodevil tradus din franțuzesce,* — nu-şĭ dedeà, negreşit, sémă de rĕspunderea, cu care se îmbrăcà în fața tuturora, luând sarcina de a le împărtăşì, ast-fel, «minunile şi desfătările teatralicescĭ».

Aceea ce li se îngăduià în teatrul vechiŭ,—unde, stingherite din tóte părțile, gestul, privirea şi graiul, silnice par'că şi înegurate, ajungeaŭ până la public, iar acțiunea, strînsă în mărginite cuprinsurĭ, nu înfățişà deplinătatea lucrurilor, — nu li se maĭ puteà ertà pe scena largă şi veselă, în sala luminósă şi elegantă a teatruluĭ noŭ. Acì, cuvîntul, abià şoptit, sburà,—dus ca pe aripĭ—pretutindenea; mişcările, cât de neînsemnate, nu scăpaŭ din ochiĭ nimĕnuĭ, priveliştea se rĕsfățà ca dinadins şi viersul cânteculuĭ rĕsunà până în adînc de pepturĭ...

Va fi grea, fórte grea cumpĕnirea rostuluĭ cu fapta pentru mulțĭ dintre noiĭ óspețĭ şi câte isbânḑĭ sgomotóse din trecut n'aŭ să pară deşănțate, orĭ aŭ să se prăbuşéscă pe nouĕle scândurĭ?!

Numaĭ studiul inteligent, cu lecțiunĭ bine pricepute, numaĭ exemplele ilustre, cu viĭ şi imediate înrîurirĭ, le vor preface firea, armonisându-le graiul, mlădiându-le trupul, ascuțindu-le mintea şi deşteptându-le simțirea.

Câțĭ se vor plecà însă acestor cerințe, ce resultat practic vor produce atâtea învĕțăminte şi încotro, servită ast-fel, îşĭ va indreptà paşiĭ, arta, stăpâna... ea a-tot-puternica, ea a-tot-mângâietórea? !... Vom vedé!

Anul 1853, început atât de bine, va fi plin de incidente caracteristice şi de împrejurărĭ interesante pentru trupa Teatruluĭ Național. Maĭ întâiŭ vor fi nevoițĭ să priméscă *colaborarea luĭ Millo,* care, părăsind direcțiunea din Iaşĭ, venise la noĭ, *singur* de astă dată, dar plin de legitima încredere că va fi sprijinit, aclamat şi acoperit cu aur, precum fusese în rîndul trecut. (1)

---

(1) După întórcerea sa din Bucurescì — în tómna anuluĭ 1851, — Millo găsià necontenite pricinĭ de tânguire împotriva publiculuĭ — că nu-l sprijinià în de ajuns — şi maĭ cu sémă împotriva guvernuluĭ, — că nu-l ajutà de loc. — Nemulțumirea sa erà neîntemeiată cu tóte acestea, căcĭ publicul «se îmbulzià în salà teatruluĭ, când marele artist se ivià pe scenă», orĭ când, «părăsindu-se vodevilele şi farsele nesărate şi învechite», i se dedeaŭ «piese bune şi bine întocmite, ca *Săhăstria de Castro, Don Cesar* şi alte asemenea»; iar guvernul îĭ «hărăzise un local bine-chibzuit şi înzestrat cu tóte cele trebuinciόse pentru jocul scenic, pe lângă o sumă de banĭ, ca ajutor la nevoile *suiriĭ* acelor cu osebită cheltuială bucățĭ, cum şi îmbunătățirea garderobeĭ, etc. etc.» — (Scrisórea luĭ *A. M....* către *un abonat*). Erà un pretext, prin urmare, făurit cu intențiunea de a lepĕdà direcțiunea, fiind încurcat în datoriĭ bănescĭ, de carĭ îĭ erà din ce în ce maĭ greŭ a se desface. Dese-orĭ incas-

Acéstă colaborare resturnă cu totul programul spectacolelor fixat de ceĭ doĭ directorĭ, dând, negreşit, întâietate repertoriuluĭ compus şi adus de *noul venit*, cu care «înlănţuià dragostea şi băgarea de sémă a privitorilor, bine însufleţiţĭ pentru înfăţişarea cea uimitor de firéscă a atâtor naţionale obiceiurĭ şi fiinţe trăind cu noĭ, în mijlocul nostru». Melodramele, în carĭ C. Caragiale, Pascaly, Fanny, Gestian şi alţiĭ «isbutiaŭ a înteţì simţiciunĭ şi aplausurĭ calde» în public, vodevilele şi farsele, atât de potrivite talentuluĭ tinerilor comicĭ Iorgu Caragiale, Mincu, Drăgulicĭ, Sterică, Bilciurescu, Raliţa, Luxiţa şi Catinca Michăésca, treceaŭ acum în al doilea şi al treilea plan, silindu-ĭ să înveţe rolurĭ nouĕ, să se deprindă cu o altă metodă de punere în scenă şi să contribue, fără voia lor, la triumful unuĭ mare artist, e adevĕrat, dar — în acelaşĭ timp — neurmător şi nesupus datorieĭ şi puţin îndatoritor camarad. Millo—atât de harnic când erà director şi tot atât de leneş când erà *gagistul* uneĭ trupe — purtà grijă numaĭ de propriile luĭ piese, de spectacolele la carĭ el luà parte, jucând după disposiţiune, când voià, şi zădărnicind iarăşĭ representaţiunĭ, în carĭ n'aveà poftă saŭ interes să jóce. Şi maĭ trist în tóte acestea erà lipsa de îndrăsnélă a luĭ Caragiale să-l supue la străşnicia disciplineĭ, el care-ĭ erà prieten şi jucase sub ordinele sale, el care se temeà, nu cum-va supĕrându-l, să-şĭ atragă neplăcerĭ şi din partea celor de sus—patroniĭ luĭ Millo,— căcĭ de la ceĭ de jos şi de la camaradĭ aveà neajunsurĭ destule....

Cu tóte acestea, de mult opinia publică nu se manifestase maĭ fa-

---

sările serale eraŭ secfestrate de creditorĭ, aşà că ajunsese să le cedeze — prin înscris formal — către actoriĭ trupeĭ, carĭ aveaŭ ast-fel privilegiŭ asupra creditorilor, ceĭ maĭ mulţĭ Evreĭ. In sfîrşit, zîzania punĕndu-se între actorĭ, Millo plecă la Botoşanĭ, apoĭ la Galaţĭ, să jóce «canţonetele luĭ Alecsandri», până ce sosì în Bucurescĭ, lăsând teatrul din Iaşĭ în neputinţă de a se constituì până în Martie 1863, când «Un avis», în dialect străin, al d-luĭ Delmary, înscìinţă pe onor. public şi «les habitués du théâtre» că «*s'aŭ învoit d-luĭ Poni şi Lukian o provisornică ţinere a teatruluĭ romănesc, carile, din pricina d-luĭ Millo, ar fi venit la desorganisare*... iar amù în urmă ar fi ajuns a se eclipsà de tot, dacă *direcţiunea superióră* a teatrelor nu ar fi cercat a da sceneĭ naţionale o scântee de viéţă, încredinţând pe ist an (1853—1854) direcţiunea Teatruluĭ Naţional d-lor *Sterian* şi *Gatineau*». (*Gazeta de Moldavia*, No. 28 din 6 Aprilie şi 94 din 26 Novembre 1853.)

Millo, venind în Bucurescĭ, se adresă iar la protectorul sĕŭ Al Plagino, care poruncì luĭ Caragiale şi Wachmann să angajeze «pentru onórea şi prosperitatea sceneĭ române pe marele şi neîntrecutul artist» cu 120 # pe lună léfă şi 2 beneficiĭ, cu piese alese de dînsul şi când va voì el. Millo debută în *Urmarea Cocóneĭ Chiriţa*, farsă cu cântece, compusă de dînsul, care se dete şi pentru beneficiul luĭ în séra de 11 Martie 1853.—(Tradiţiune verbală: *C. I. Stăncescu* şi *Ed. Wachmann.*— *Bukarester Deutsche Zeitung*, No. 20 din 6 Martie 1853.)

vorabilă Teatruluĭ Naţional, decât în timpul cât minunatul actor făcù parte din trupa luĭ. Nu numaĭ că nivelul artistic se ridicase şi se înobilase, dar interesul cresceà pe mĕsură ce Millo îşĭ afirmà strălucitele însuşirĭ de comedian, unite cu ingeniósele sale composiţiunĭ dramatice. (1) Fie comic orĭ serios, fie cântat, mimat, orĭ vorbit, rolul sĕŭ erà o întrupare vie, jocul sĕŭ o perfecţiune, carĭ nu numaĭ că impuneaŭ admirarea, dar aveaŭ menire să deştepte, şi între colegĭ, o fericită emulaţiune.

De aceea alăturĭ de *Baba Hârca, Kir Gaetanis Nişcorescu, Cocóna Chiriţa,* îl vedem, de pildă, ţinênd cu mare demnitate în *Puritaniĭ Londreĭ* rolul dramatic al Lordul Klenarvon (2), precum va avé să ţie pe al Moşuluĭ, Odinióră, pe al Peticaruluĭ din Paris pe al luĭ Ioan Claude Cucierul, pe al luĭ Placid din *Martiriĭ inimeĭ,* şi altele şi altele.

Lucrurile însă se încordaŭ din ce în ce maĭ mult. Millo, îngâmfat de primirea bună ce-ĭ făceà publicul, devenià tot maĭ pretenţios şi maĭ greoiŭ întru ale sceneĭ, deşì acum cereà *pe fie-care lună* câte un beneficiŭ, iar pentru beneficiile altora nu voià să jóce. Acésta provocă o discuţiune violentă între dînsul şi directorĭ, după care—cum Caragiale steteà la îndoială să facă act de autoritate—Wachmann, desgustat de intrigĭ, pretenţiunĭ, şicane de culise, şi nevoind să ieà maĭ departe o rĕspundere

(1) Teatrul Naţional face necontenit bune afacerĭ şi sala-ĭ plină în tóte serile. Acésta e urmarea fórte îndreptăţituluĭ tact al direcţiuniĭ, care-şĭ cunósce publicul şi trupa, precum şi a mareluĭ talent şi simpatieĭ luĭ *Millo,* acest admirabil artist — care de alt-fel este *sprijinul* şi *conducĕtorul* teatruluĭ românesc—atât ca *actor,* cât şi ca *compositor.* (*Bukarester Deutsche Zeitung,* No. 41 din 4 Iunie 1853.)

Activitatea d-luĭ Millo în trupa română este negreşit fericită. Actor genial şi scriitor de talent, el este un interpret minunat al naturiĭ, căcĭ arta este nedespărţită de realitatea vieţiĭ, fără de care legătură ea cade în sferele banale ale meşteşuguluĭ şi, în loc de icónele luminóse ale creaţiunilor dramatice, n'am maĭ întîlnì decât prosaice chipurĭ lumescĭ, desbrăcate de orĭ-ce ideal, pe carĭ n'am avé de ce să le cătăm într'un templu al arteĭ. Concursul d-luĭ Millo, producĕtor de emulaţiune, e cu atât maĭ reuşit, cu cât e de sperat că va da róde bune în viitor. (*Ibidem,* No. 27 Mart. 30.)

(2) S'aŭ jucat în séra de 1 Iulie (1853), în beneficiul luĭ Millo, cu concursul d-luĭ *Ioan Poni,* «artist dramatic din Iaşĭ, care, cu trecerea sa pe aicĭ, avênd de plăcere a se recomandà Inalteĭ nobilimĭ şi stimabiluluĭ public din Bucurescĭ, *prin învoirea Direcţieĭ,* primì cu îndoită mulţumire a jucà în representaţia d-luĭ Millo, vechiul sĕŭ director şi amic». Tot în acéstă representaţiune—ultima a stagiuniĭ—jucà şi un amator *Rosetti* (?) rolul luĭ Hary, iar cele-lalte se împărţiaŭ ast-fel: Lord Klenarvon *Millo,* Lady Margaret, soţia sa, *Fany,* Jorj, fiul lor cel mare, *Poni,* Regele Carol II *Pascaly,* Lordul Cambel *Teodorini,* Miss Clary, fiică-sa, *Amalia Cronibace,* Betthy, cameriera Margareteĭ, *Catinca Michăescu,* Jenquin, servul Palatuluĭ regal, *Gestian,* Petre şi Dickson, serviĭ luĭ Cambel, *Drăgulicĭ* şi *Bilciurescu,* locot. Turnuluĭ Londreĭ *Sterie,* un temnicer *Iconomu,* un ofiţer.

tot maĭ împovărătóre, găsì bun prilejul de a se retrage din tovărăşie şi a lăsa direcţiunea în sarcina luĭ Caragiale. (1)

Representaţiunile se continuară însă, fără întrerupere, de treĭ orĭ pe sĕptĕmână, până la Iulie (2), alăturĭ de trupa francesă, care luase locul Opereĭ Italiane.

Bucurescil aŭ fost—de alt-fel—în acel an, ca şi în mulţĭ din aniĭ următorĭ, oraşul cel maĭ favorisat din Europa în privinţa spectacolelor. In adevĕr, nu maĭ puţin de patru trupe jucaŭ, în patru deosebite limbĭ, pe scenele capitaleĭ nóstre: *trupa română*, *Opera Italiană*, apoĭ *trupa francesă* în Teatrul Naţional, *trupa germană* în sala Slătinénu, în Arena de la Grădina-cu-caĭ şi în sala Bossel (3), iar *Wiest*, după concertele — cu strălucit succes—la Viena, Pesta şi Timişóra, dădù la 9

(1) Contractul de tovărăşie fu înlocuit, la 28 Martie 1853, cu un altul, prin care—apĕrându-se Wachmann de rĕspunderea orĭ-căreĭ datoriĭ subscrise de amîndoĭ foştiĭ tovarăşĭ—el se angajéză pe viitor cu 30 # *pe lună* şi *2 beneficiĭ* (unul jumătate cu direcţiunea, cel-lalt întreg), pentru conducerea orchestreĭ, studiul pieselor cu musică şi compunerile musicale trebuincióse teatruluĭ. Pentru acestea maĭ primià câte 1 # *pe sérǎ* de fie-ce lucrare făcută înainte de 1 Ianuarie 1853, iar după acéstă dată va primì câte 2 # de fie-ce bucată va maĭ compune. Se maĭ stipulà iar că, «pentru încuragiarea *tînĕruluĭ Eduard Wachmann*» (actualul director al Conservatoriuluĭ), i se va da pentru fie-ce traducere de vodevil, dramă saŭ comedie, câte 1 # 1/2 de câte-orĭ se vor representà. I se maĭ acordà bĕtrânuluĭ folosinţa gratuită a lojeĭ de rang III-lea No. 58, pentru familia sa. (*Acte şi scrisorĭ* ale luĭ *Ioan Wachmann*, 1850—1863.)

(2) Piesele jucate în acea stagiune aŭ fost: *Zoe* (vodevil), *Puritaniĭ* (dramă), *Smeul Nopţiĭ* (operetă cu Nini Valéry), *Rosa Magică* (feerie), *Lampa fermecată* (operetă, în care Valéry şi Caragiale jucaŭ cu mult succes), *Fata aeruluĭ* (feerie), *Urmarea Cocóneĭ Chiriţa* (în benef. luĭ Millo), *Iudita şi Olofern* (operetă), *Stéua păstoruluĭ* (idem, rolurĭ frumóse ale luĭ Valéry), precum şi *Primele arme ale luĭ Richelieu* (vodevil), *Ştrengarul din Paris* (idem), *Uniforma luĭ Wellington* (idem), *Indiana şi Charlemagne* (în care jucà Valéry cu Gatineau), *Scara femeiĭ* (operetă), *Kethly* (idem), *Două fete pe un flăcăŭ* şi *Plăpămărésa* (marĭ succese pentru Valéry), *Cerşetorul orb* (vodevil) dat în beneficiul luĭ Millo, împreună cu *La maison des fous* (vodevil, jucat de el în limba francesă), *Don Cesar* (cu Teodorini), *Idiotul* (cu Pascaly), în fine *Klenarvon* (în beneficiul luĭ Millo). Elementul liric şi comic a predominat în acéstă stagiune, din causa luĭ Millo şi a luĭ Valéry, stelele trupeĭ de atuncĭ.

(3) *Opera Italiană*, sub direcţiunea luĭ Papanicola, a debutat în Teatrul cel noŭ pe la 15 Ianuarie 1853, făcênd 10 ḑile *relâche*, până ce decorurile şi maşinăriile luĭ *Robert le Diable* s'aŭ gătit şi s'aŭ aşezat. Opera avù mare succes şi atrase un public numeros în repeţitele dăţĭ cât fu jucată. Pe lângă acésta se maĭ dete: *Lucia*, *I Masnadieri*, *Norma*, *Nabuchodonosor*, *Poliuto* şi *Luisa Miller*. Artiştiĭ ceĭ maĭ în renume fură: primadonele *Lesniewska* şi *Marziali*, tenoriĭ *Musiani* şi *Finochi*, baritoniĭ *Pellegrini* şi *Marra*, basul *Baillini*. — Wiest erà prima violină în orchestră.

Trupa francesă, sub direcţiunea luĭ *Séguy* şi *Varangot*, începù la 12 Martie repre-

Iulie, secondat de primadona Lesniewska, şi la 9 Septembre, împreună cu Valéry, Millo şi Wachmann, două triumfale serate musicale. (1)

Representaţiunile românescĭ încep iar, la 13 Septembre. Piesele în acéstă stagiune vor fi puse în scenă cu multă îngrijire, căcĭ Caragiale, reîntors din Paris, dorià să arate Bucurescenilor că nu în zadar fusese la «Ambigu», la «Porte St. Martin», orĭ la «Palais Royal».

Elementul liric şi dramatic al trupeĭ va fi de o potrivă împărtăşit de astă dată. Inţelesese directorul că gustul publiculuĭ trebuià format printr'o bine chibzuită schimbare de gen dramatic, maĭ cu osebire la

---

sentaţiunile în sala Slătinénu, de unde apoĭ de la 6 Iunie jucà în teatrul mare comediĭ, vodevile, drame şi chiar simple farse din repertoriul de atuncĭ. Nicĭ o piesă clasică, nicĭ o lucrare maĭ însemnată din şcóla romantică, afară de *M-me de la Seiglière*, *Bataille de Dames*, *Les Demoiselles de St. Cyr*, *La Dame aux camélias*, deşi până la Septembre, când începù trupa română şi apoĭ opera, deteră peste 30 de bucăţĭ, jucând de 2 şi de 3 orĭ pe săptămână. Interpreţiĭ ceĭ de căpetenie eraŭ: d-na *Emma Bertrand*, d-şórele *Reine Glay* şi *Mariane Sauvage* şi d-niĭ: *Séguy*, *Varangot*, *Delafosse*, *Rodriguez*, *Lenot* şi comicul *Faugère*. *Gatineau* încă a jucat în trupa acésta, apoĭ s'a dus la Iaşĭ.

Trupa germană, constituită de un comitet al bogateĭ şi numeróseĭ coloniĭ germane, sub direcţiunea actoruluĭ *Richter*, dădù maĭ multe vodevile şi farse, puţine comediĭ de caracter şi de năravurĭ şi maĭ puţine drame. Jucă, de ordinar, érna în sala Slătinénu, apoĭ, după sosirea trupeĭ francese, debută la 15 Martie în sala Bossel şi vara dedeà spectacole, fórte mult visitate de public, în arena de scândurĭ ce aveà la Grădina-cu-caĭ, — unde jucase şi Halepliu cât-va la 1850. — Dintre piesele maĭ principale (tóte din repertoriul ultra-vesel al teatrelor de foburgurĭ vienese) aŭ fost: *Die Falsche Primadona*, *Wahrheit und Lüge*, *Grossjärig*, *Don Ranudo de Colibrados* (tradusă şi în românesce şi jucată de Teodorini în Teatrul Naţional), *Der Falsche Millionär*, *Der Vater der Debutantin*, *Die Tochter des Regiments*, *Frauenschlacht*, *Quasimodo des Glöckner von N. Dame* (aceste treĭ din franţuzesce); peste tot maĭ mult de 60 de piese în 9 lunĭ, căcĭ treĭ lunĭ pe an se duceà să jóce la Sibiiŭ saŭ la Braşov; în colo jucaŭ tot timpul la noĭ. Printre actoriĭ ceĭ maĭ însemnaţĭ eraŭ: d-nele *Dege*, *Binder*, d-şórele *Kalb*, *Rosa*, *Sussbauer*, *Raab* şi d-niĭ *Dege*, *Haubold*, *Schieferstein*, *Ernst*, *Sussbauer*, *Burian*, *Pfalz*. — Capelmeister erà *Josef Umfogl*. (*Bukarester Deutsche Zeitung*, No. 8, 9, 11, 27, 41, 60 din 1853.)

(1) *Wiest*, născut în Viena, de când sfîrşise studiile sale la Prof. Benesch şi venise la noĭ, de 15 anĭ, nu maĭ věduse locul sěŭ de nascere. Ducêndu-se în Iunie la Viena, dete în séra de 7 (19) ale aceleĭ lunĭ un concert în sala «Gesellschaft der Musikfreunde» (Conservatoriul de Musică şi de Declamaţiune), la care asistă multă lume, avù un mare succes şi fu călduros aplaudat. Concertul se începù cu «Uvertura opereĭ luĭ Cherubini *Lodoiska*» executată de orchesta Opereĭ sub conducerea bětrânuluĭ Benesch. — *G. Chiţu*, pe atuncĭ student la Viena, compuse pentru Wiest *sonetul* următor:

noĭ, unde nevoia de a da necontenit alt cevà este o condiţiune de viéţă şi de succes. (1)

Millo, însă, care-ĭ făcuse atâtea neajunsurĭ, rĕmăsese neangagiat şi alergà în tóte părţile, solicitând stăruinţe şi influenţe, pentru a i se

---

SONET

LA

DOMNUL LUD. WIEST

Din cetatea bucurieĭ — din a Dunăriĭ câmpie,
Cântătóre filomelă, între noĭ astăḑĭ sosescĭ;
Şi în trécătu-ţĭ cel iute, tu ne cânţĭ o melodie
Ce deştéptă suvenire inimilor româneścĭ.

Te salut, scumpe Maestre! A ta artă se admiră;
Al tĕŭ arc, a ta vióră — al tĕŭ suflet simţitor,
Inspirate de natură, ca a luĭ Apollon liră,
Ne încântă — ne răpesce şi ne împle de amor!

In sublima-ţĭ fantasie aud Oltul cum suspină,
Aud fluerul din munte, aud Dunărea mugind;
Româncuţa cu o doină, dorul seŭ cum şi-l alină,

Şi Românul cu speranţă din al sĕŭ vis tresărind.
Cântă dar, brave Maestru; în acordurile tale
Aud vocea Românieĭ, aud cântecele sale.

Viena, 19 Iunie 1853. G. Chiţu.

La Budapesta dete douĕ concerte în sala Reduteĭ, în care *Rapsodiile unguresci* şi cântecele româneşcĭ: *Potpourri Valaque*, ridică aplause furtunóse.

La 15, 17 şi 20 August dădù concerte la Timişóra, cântând: *Italienischer Traum, Romanische Leben, Der Karneval* şi *La Romanesca*, tóte composiţiunĭ de ale sale.— (*Bukarester Deutsche Zeitung*, No. 47 din 22 Iunie, pag. 183 şi 184—şi No. 53 din 13 Iulie.)

(1) In vara anuluĭ 1853 Costache Caragiale fusese la Paris să vadă teatrele şi să cumpere stofe şi broderiĭ pentru garderoba trupeĭ sale. Cu acest prilej aduse maĭ multe comediĭ şi vodevile şi melodrama *Dracul saŭ Órba din Paris,* de Anicet-Bourgeois, care aveà un succes mare pe atuncĭ. Ea fu tradusă, montată cu mare lux şi spectacol şi jucată de *C. Caragiale* (Comitele de St. Germain), *Pascaly* (Marcel), *Mali Cronibace* (Órba), *Fany* (Comitesa) şi Gestian, Mincu, Băicoianu şi alţiĭ. Plăcù fórte mult. La 23 Sept. *Valéry* apare în *Fata Regimentuluĭ* şi are un succes colosal (a primit cunune, buchete) şi fraţiĭ Caragiale aŭ fost fórte aplaudaţĭ; *Lucreţia Borgia,* dramă în care Fany şi Pascaly s'aŭ distins; *Şépte fete în uniformă* după Nestroy, tradusă de Ed. Wachmann, a făcut furóre; la 27 Oct. întâia representaţiune a drameĭ *Nopţile rîuluĭ Seneĭ,* care a produs mare efect; *Stancu Brateluĭ,* vodevil de Stăncescu, musica de Wachmann, succes al luĭ I. Caragiale; *Briganḑiĭ,* dramă; *Cum vine, mintea la copiĭ* (Scribe), vodevil tradus de Stăncescu; *Macabeiĭ,* melodramă; *Preţiósa,* idem, tradusă de Ed. Wachmann, musica de C. M. Weber; *Bărbatul anonim,* operetă (beneficiul luĭ C. Caragiale), în care a cântat Valéry; şi C. Dimitriade, cu mare succes; *Bogat şi Sărac, Voiaj sentimental, Nunta Ţĕrănéscă* (cu Halepliu angagiat înadins), *Ninon, Nanon şi Maintenon* (în séra de 7 Ianuarie 1854, pentru beneficiul Nineĭ Valéry), vodevil istoric în 3 acte şi 1 tabloŭ, tradus de Stăncescu, musica de Wachmann; *Smeul nopţiĭ, Orbul şi Baston, Lampa fermecată,* operetă; *Baba Hârca* (în care a jucat Apostolu) şi *Plăpămărésa, Indiana şi Charlemagne, Caterina Howard* (pentru beneficiul luĭ Gestian), care a produs un efect puternic; *Stéua Păstoruluĭ* (în beneficiul luĭ Wachmann); *Valentina* şi *Le Kain,* drame; *Toreador, Lumpatius, Cavalerul de St. George, Iadul din Paris, O pălărie care sbóră,* vodevilurĭ; *Ştrengarul din Paris,* cu Teodorini, Pavel Stoenescu şi Ioan Vládicescu; *Omul din codrul negru* (beneficiul luĭ Mincu). (*Acte şi scrisorĭ* ale luĭ *I. A. Wachmann,* 1850—1863.)

deschide uşile teatruluĭ. Fórte ciudată acéstă situaţiune a mareluĭ şi popularuluĭ artist, al căruĭ nume singur erà un atrăgĕtor program, să bată la atâtea uşĭ, să strîngă, smerit orĭ călduros, atâtea mânĭ şi să nu pótă căpĕtà decât făgăduiala câtor-va serĭ de beneficiĭ, la carĭ *întreg personalul artistic român* se învoià să jóce, fără de a luà nicĭ o rĕspundere bănéscă asupra sa. (1)

Felul luĭ de a fi: suflet de *boem* cu temperament de boer mare îĭ căşunà luĭ neplăcerĭ şi altora greutăţĭ, de carĭ numaĭ atuncĭ îşĭ dedeà socotélă, când îĭ ajungeà «cuţitul la os».... şi de astă dată până şi împrejurările îĭ eraŭ par'că protivnice. In adevĕr, ceĭ de la carĭ sperase el cel maĭ hotărîtor sprijin se aflaŭ prinşĭ acum în aşà vîrtej de încurcăturĭ politice, în cât cu greŭ îşĭ puteaŭ eĭ înşişĭ nimerì calea, dar încă să maĭ ajute şi altora ca să nu cadă în făgaşe.....

Cestiunea locurilor sfinte aprinsese iarăşĭ răsboiul între Turcĭ şi Ruşĭ. Turcia însă erà de astă dată ajutată de Franţa, Anglia şi Italia aşà că Rusia se vedé nevoită de-a înfruntà o puternică coaliţiune.

Incă de la Iunie (1853) eraŭ temerĭ la noĭ despre *o nouă intrare* a Ruşilor în Principate, în cât Vodă Ştirbeĭ, pentru a se încredinţà, trimise pe colonelul Bibescu, adjutantul sĕŭ, la Iaşĭ, unde Kaltchinski, consulul rusesc, îĭ făgăduì de a-l însciinţà când vor intrà armatele imperiale în Moldova. Tot atuncĭ Aristarchi, Agentul ţĕriĭ la Constantinopole, spuse Domnuluĭ că, în casul uneĭ declarărĭ de răsboiŭ din partea Rusieĭ, Turciĭ vor cere de la Principiĭ Românĭ să se retragă din scaun. Nu mult după acésta Ştirbeĭ primesce de la comandantul oştirilor rusescĭ *ordinul* de a luà cuvenitele mĕsurĭ pentru aprovisionarea corpurilor ce aveaŭ să ocupe Muntenia. Odată cu acésta el primesce de la Cancelarul Rusieĭ (5 Iulie) o *comunicare*, prin care-ĭ arată că nu se va atinge de organisarea ţĕriĭ şi-ĭ va învoì maĭ departe ocârmuirea eĭ, cu condiţiune de a rupe numaĭ decât orĭ-ce relaţiunĭ cu Turcia şi de a încetà plata tributuluĭ. Ştirbeĭ transmite grabnic «comunicarea», mareluĭ Vizir, care-ĭ rĕspunde că-l «autorisă a păstrà domnia numaĭ refusând a se supune cererilor rusescĭ şi plătind

(1) După multe amânărĭ, sechestrărĭ ale casseĭ teatruluĭ de creditorĭ şi felurite meşteşugurĭ pentru a o scăpà din mânile lor, se dădù la 7 Octobre 1853 *Peticarul din Paris*, dramă, în beneficiul luĭ Millo, şi maĭ târḑiŭ un altul sub numele Merişésca cu «*Coconu Iorgu de la Sadagura*». In amîndouĕ aceste piese Millo a jucat aşà de bine că a fost aclamat de public pe scenă, aruncându-i-se coróne şi florĭ. Din acel moment urzì el planul de a-şĭ întocmì o trupă şi a jucà pe socotéla sa într'un teatru, unde el să fie stăpânul. (*I. A. Wachmann*, Acte şi scrisorĭ. — Scrisórea din 4—16 Octobre 1853.)

regulat tributul». Maĭ pe urmă însă Reşid-Paşa îĭ poruncesce să părăsescă tronul, «de vreme ce n'ar fi cuviincios ca *funcţionariĭ Porţeĭ* (!) să rĕmână în nisce ţĕrĭ ocupate de vrăjmaşĭ». Domnitorul, aflându-se de o parte împedecat de Ruşĭ de a rĕspunde tributul, de alta oprit de Turcĭ de a maĭ sta în scaun, şi nevrênd să păstreze maĭ mult o situaţiune atât de echivocă, dete în ḑiua de 12 Octobre un manifest către ţéră, prin care declară că părăsesce tronul şi lasă administraţiunea publică în mânile Sfatuluĭ administrativ. După acésta, voind să plece, prin Giurgiu şi găsind impedecare, ieà drumul prin Sibiiŭ şi se duce la Viena, de unde nu se întórce decât după retragerea Ruşilor şi intrarea trupelor austriace la noĭ (21 Septembre 1854).

Autoritatea superióră fu luată în ambele Principate de către *Baronul Budberg*, avênd ca ajutor în Bucuresci pe *Kaltchinski* şi în Iaşĭ (de unde Gr. Ghica Vodă plecase la Viena, tot din aceleaşĭ pricinĭ), pe *Prinţul Urusoff.* (1)

In ḑiua plecăriĭ sale, Ştirbeĭ numià, în locul luĭ Plagino, Agă în capitală (decĭ membru de drept al censureĭ) pe Radu Rosetti. Amicul şi ocrotitorul luĭ Millo, Plagino, plecà peste hotar cu familia Domnitoruluĭ, socrul sĕŭ.

Beneficiile câte le putù încassà, ferindu-le de mâna creditorilor, de abià ajungeaŭ luĭ Millo cu ce să trăiască, dar încă să înjghebe, cum îşĭ pusese în gând, o trupă şi să ridice în teatrul vechiŭ o scenă protivnică celeĭ din teatrul noŭ. Trăì decĭ cum putù, de aḑĭ pe mâne, tot cu nădejdea că «se vor îndreptà lucrurile şi că róta noroculuĭ va sfîrì şi pe dinaintea luĭ». Zadarnic însă, căcĭ afară de Costache Michăilénu — plecat din Craiova după ce *Pera Opran* îĭ luă directoratul eatruluĭ din mână (2), — fratele sĕŭ Ştefan (actor maĭ mult decât me-

(1) *Documente pentru Renascerea Românieĭ*, II, pp. 130, 213, 272, 301, 318, 681, 689. *Bukarester Deutsche Zeitung*, No. 83 din 19 Octobre 1853, p.329. — Sfatul administrativ se compuneà din boeriĭ: *Iordache Filipescu, Const. Herĕscu, M. Argiropolu, Ioan Filipescu, Ioan Manu, Ioan Bibescu* şi *Ioan Ottetеleşanu.*—Comandant al armatelor rusescĭ de ocupaţiune la noĭ erà Locotenentul General *Principele M. Gorciacoff.*

(2) Cu începerea stagiuniĭ 1853—1854, Pera Opran luă direcţiunea Teatruluĭ din Craiova, pe care o avusese Const. Michăilénu, aducênd din Bucuresci ca director artistic pe *Teodor Teodorini*, iar ca şef de orchestră pe tînĕrul *Eduard Wachmann.* Teatrul sub administraţiunea sa făcù progrese, căcĭ pentru întâia óră se dete o îngrijire inteligentă studiuluĭ pieselor lirice şi dramatice. — Atuncĭ se putù apreciă talentul *Matildeĭ Major*, maĭ târḑiŭ vestita actriţă *Matilda Pascaly*, interpreta atâtor role frumóse pe scenele cele însemnate din ţéră. Acolo se distinseră surorile Maria şi Raluca Stavrescu, maĭ maĭ târḑiŭ *Maria Teodorini* şi *Raluca Vlădicescu*, iar dintre actorĭ, pe lângă *Serghie*, «stâlpul teatruluĭ craiovén», *Pavel Stoenescu* şi *Ioan Vlădicescu* se afirmară bunĭ comicĭ. Repertoriul erà aprópe acelaşĭ ca cel din Bucurescĭ, cu osebirea dramelor celor prea marĭ şi decĭ costisitóre.

diocru), Raliţa şi Mariţa Constantinésca (eşită din trupa luĭ Caragiale după întórcerea fostuluĭ sĕŭ bărbat Apostolu), nu maĭ putù strînge pe lângă dînsul decât nisce băeţoĭ, carĭ nu-l puteaŭ slujì. Se cercă el să smulgă, ce e drept, pe uniĭ din teatrul mare, de pildă pe Dimitriade, care un moment fu în plecare să-l urmeze, dar, silit de tribunalul de comerţ să-şĭ respecte contractul, merse înainte şi avù un succes enorm în Caterina Howard, primul luĭ rol de forţă, căcĭ până acì cântà maĭ mult în vodevile şi jucà în comediĭ.

Dar cu tóte greutăţile, cu tóte strîmtorările, Millo îşĭ procură mijlócele trebuinciόse, aşà că închirià teatrul vechiŭ—restaurat şi curăţit acum cu totul—şi în séra de Domineca, 20 Februarie 1854, debută cu *Vicontele de Letorières,* comedie în 3 acte cu cântece, tradusă de dînsul. (1) Piesa avù darul să placă publiculuĭ, — un public nu tocmaĭ ales, dar numeros (2), ce, până la sfîrşitul stagiuniĭ, aveà să rĕmâe credincios acesteĭ scene, pe care vĕḑuse pentru întâia óră jucându-se teatru, în aniĭ tinereţiĭ. Afacerile nu-ĭ vor fi tocmaĭ strălucite, căcĭ *va inaugurà, el cel dintâiŭ, intrările de favóre în lojĭ,* pentru încuragiarea şi propagarea în public a gustuluĭ şi dragosteĭ arteĭ dramatice, rĕmânênd să se despăgubéscă de acéstă generósă mĕsură de la ceĭ din staluri, de la ceĭ carĭ «plătiaŭ cu mărunţéua», precum ḑiceà. Ba nicĭ trupa nu-ĭ prosperà, de vreme ce primul care-l părăsì la noua stagiune fu însuşĭ tovarăşul sĕŭ, Const. Michăilénu, puţin deprins de o parte cu modul *original* al maestruluĭ de a-şĭ plătì datoriile, iar de alta şi maĭ puţin răbdător de a nu însemnà nimic alăturĭ de dînsul, de «Bonaparte», cum îl numià,—ca să dovedéscă puterea absorbantă, şi prestigiul, desfăşurate de Millo în întreprinderile sale.

Iar el, nepăsător — de supĕrările şi nevoile altuia, — păşià înainte sigur că, cu orĭ-ce trupă, cu orĭ-câte greutăţĭ, — numaĭ o scenă *a luì* să aibă şi *să jóce el* pe dînsa — va isbutì, şi într'adevĕr că la urma urmeĭ a isbutit... să ruineze pe fóstul sĕŭ camarad şi director Caragiale

(1) Se ḑice că, pentru a începe să jóce, a trebuit ca Michăilénu să se împrumute cu 200 # de la un negustor, căruia, pe lângă garanţia incassărilor serale, din carĭ îl plătià trepta: Millo reuşise să-l facă şi părtaş la câştig — drept dobândă — de la o óre-care cifră în sus, aşà că bietul om se făceà luntre şi punte printre aĭ luĭ să vie la teatru, cu speranţă să-şĭ ieà o parte maĭ mare de profit. Din nenorocire, se nimeriaŭ aşà socotelile că nu luà maĭ nimic şi când — după cât-va timp — începù să facă gălăgie, tot Millo îĭ închideà gura, ḑicêndu-ĭ, că «la teatru e ca la moşie, cheltuelĭ multe, pagubă sigură şi folos când vrea Dumneḑeŭ». (*Wachmann,* Acte şi scrisorĭ.—*Bukarester Deutsche Zeitung,* No. 14 din 18 Febr. 1854.)

(2) Ḑiceà *Wachmann,* într'una din scrisorile sale (20 Ianuarie 1854), că publicul acesta erà format din *mahalagiĭ.*

şi să-ĭ ieà locul în fruntea uneĭ instituţiunĭ, pe care n'o îngrijià şi n'o onorà decât când o simţià mişcându-se după vrerea luĭ. (1)

Nu mult după debutul luĭ Millo se rĕspândì vestea că Teodorini, Lăscărescu şi Vlădicescu fusese aduşĭ în căruţă de postă, *arestaţĭ* de Ruşĭ, din Craiova la Bucurescĭ. Scirea erà adevĕrată. Poliţia locală ruséscă, prin spioniĭ sĕĭ, aflase că ceĭ treĭ artiştĭ vorbise în mod cam aspru despre unuĭ scandal provocat de ofiţeriĭ de cavalerie la prima representaţiune a pieseĭ *Mila luĭ Dumnedeŭ* (2) şi, fără îndurare, cum erà, pentru orĭ-ce exces de vorbă saŭ de scris, îĭ ridică numaĭ decât şi-ĭ expedià ferecaţĭ în capitală. Aicĭ, după stăruinţe pe lângă Consulul General şi Comandantul militar, fură liberaţĭ şi, cum le erà oprit de a se maĭ întórce înapoĭ, se vĕdură siliţĭ a se angagià în trupa luĭ Caragiale, unde şi jucară câte treĭ în *Ştrengarul din Paris*, apoĭ în vodevile, dar, simţind că merg treburile slab, cercară, Teodorini maĭ cu dinadinsul, să trécă la Millo. (3) Noroc că, până să se ieà o hotărîre, Ruşiĭ, atacaţĭ straşnic în Crimea, îşĭ retraseră oştirile pe la începutul luĭ Iunie şi surghiuniţiĭ putură să se ducă iar acasă.

Deşì concurenţa póte da însufleţire comerciuluĭ, treburile scenelor române nu mergeaŭ bine, de când o luptă, o concurenţă artistică, se stabilise între dînsele. Lumea, iubitóre de teatru, erà prea împărţită, prea puţin numerósă şi póte prea nestatornică, spre a sprijinì şi a îndestulà trebuinţele a două teatre de acelaşĭ gen.

(1) De la 20 Februarie începĕnd, Millo a dat următórele piese: *Vicontele de Letorières* (comedie), asupra căreia critica de atuncĭ s'a exprimat în terminĭ fórte favorabilĭ. Ceea ce importà însă erà ridicarea uneĭ a doua scene române în capitală, căcĭ «prin concurenţă câştigă arta, lucrul însuşĭ şi publicul tot-deauna. Prima representaţiune a avut un succes strălucit şi publicul a fost entusiast în adevĕratul înţeles al cuvîntuluĭ». (*Buk. D. Zeitung*, No. 16 din 25 Februarie, p. 62.) Urmară apoĭ *Luiseta* saŭ un *Director de Teatru* (vodevil), *Avocatul bărbier* (comedie), *Nobleţa cumpĕrată* (vodevil), *Casa strejaruluĭ* (comedie), *Musa de la Burdujenĭ*, *Shylok Evreul* saŭ *Învoiala de sânge* (dramă), *Creditoriĭ* (în beneficiul capelmaistruluĭ Weinnetter).

(2) In acéstă piesă jucaŭ d-na Maria Teodorini, soră-sa d-ra Raluca Stavrescu, comiciĭ Lăscărescu, Vlădicescu şi Teodorini. Ofiţeriĭ ruşĭ, maĭ ales ceĭ de cavalerie, nobilĭ şi bogaţĭ, carĭ frecuentaŭ teatrul şi între acte goliaŭ sticle de şampanie, aveaŭ marĭ simpatiĭ pentru cele două surorĭ frumóse, graţióse şi amabile. Când cădù cortina la finele pieseĭ ofiţeriĭ, în loc să părăsécă sala, începură să strige: «Maria! Stavri! Maria!! Stavri!!» bătĕnd cu săbiile în scândurĭ. Vĕdĕnd că cele două artiste nu apar, aŭ vrut să ieà scena cu asalt. Lucrul devenià primejdios. Se baricadară uşile ce duceaŭ pe scenă şi actriţele, ajutate de camaradĭ, fugiră pe o portiţă dosnică a sceneĭ şi se suiră în sala de repetiţiune, acăţându-se de ramurile unuĭ copac mare, care, fiind alăturĭ, le înlesnì intrarea pe ferestre prin întuneric, pe când Ruşiĭ strigaŭ jos, în sală. (Tradiţiune verbală: *Ed. Wachmann.*)

(3) *I. A. Wachman*, Acte şi scrisorĭ, 1850—1863.

O apropiere, de nu o unificare a amîndorora erà singura deslușire a mareluĭ punct de întrebare, ce se puneà fatal în fațǎ-le, cu privire la viitor. Rivalitățile eraŭ dăunătóre, starea materială și energia căpeteniilor se găsiaŭ în fórte mare nepotrivire, ca să pótă produce vre-un bun resultat, dacă, pentru a tăià scurt defecțiunilor dintr'o parte și iscódelor din cea-laltă, trebuiaŭ să-șĭ întindă mâna, saŭ una să lase locul slobod celeĭ-lalte. Așà se și făcù; căcĭ în séra Duminiceĭ de 8 Maiŭ, se dete în teatrul cel mare *Shylock* în beneficiul luĭ Teodorini, precum cu 20 de ḑile maĭ înainte se jucase în teatrul cel mic în beneficiul direcțiuniĭ.

De acì spectacolele române nu se vor da decât în noul local, urmându-se regulat tótă vara până la 15 Septembre. (1)

De alt-fel nicĭ celor-lalte întreprinderĭ teatrale nu le prea mergeà în plin.

Opera stătuse o lună și jumătate fără de primadonă și de abià la Ianuarie (1854) adusese pe o Englesă, Miss *Kenneth*, care aveà cevà glas și puteà să ușureze serviciul d-neĭ *Marinangeli*, singură pe scenă de la deschiderea stagiuniĭ, cu tenorul *Sacco-Manno*, basul *Segri*, baritonul *Giovanini* și buful *Mazzetti*, fără întrerupere. Acest obiceiŭ îl luase Papanicola de mult, căcĭ și precedenta campanie o începuse fără tenor și aŭ trebuit proteste și stăruințe din partea publiculuĭ, până să aducă iar pe *Musiani*. Publicul se ținea decĭ în reservă și aveà dreptate.

Teatrul german își urmà cursul representărilor sale la Brașov și tocmaĭ pe la jumătatea luĭ Maiŭ se întórse la noĭ, pe când *trupa francesă* a luĭ Séguy și Varangot, ademenită de succesele anuluĭ trecut și maĭ ales de presența uneĭ numeróse armate rusescĭ, inaugurézǎ spectacolele la 16 Februarie, prin *Un caprice* de A. de Musset,

(1) Amîndouĕ trupele dederă următórele spectacóle: *O dramă de familie* (beneficiul Ralițeĭ), *Dama de la St. Tropez* (dramă), *Angelo Podesta al Padoveĭ* (dramă de V. Hugo, pentru beneficiul luĭ Stefan Michăilénu), *Nunta Țĕrănéscă* (beneficiul d-neĭ F. Serghie din Craiova, unde se închisese teatrul în urma scandaluluĭ), *Monastirea de Castro* (beneficiul d-neĭ R. Vlădicescu), *Saul* (tragedie pentru beneficiul luĭ C. Michăilénu), *Robert șeful bandiților* (dramă în beneficiul Marieĭ Constantinescu), *Fantoma saŭ Nona Sângerândă* (dramă), *Radu Calomfirescu* (dramă lirică națională de I. Dimitrescu, musica de D. Burgmann, beneficiul Marieĭ Constantinescu și al luĭ Dimitriad), *Peticarul din Paris* (beneficiul luĭ Millo), *Luiseta* (beneficiul luĭ Halepliu), *Strigoiul* (dramă, beneficiul d-neĭ S. Michăilénu), *Radu Calomfirescu* (ultima representațiune în beneficiul Marieĭ Constantinescu și al luĭ Dimitriad). Una din causele, pentru carĭ Millo jucă în teatrul noŭ, fu și faptul că o trupă germană de vodevile debută la 10 Maiŭ în sala Slătinénu.

Titi à la représentation de Robert de Diable şi *Riche d'Amour*, prelungindu-se până la mijlocul luĭ August, după ce trupele austriace îşĭ făcură intrarea în Principate, lăsând ast-fel trupa germană singură. (1)

Stagiunea teatruluĭ român începù târḑiŭ, dar, de abià începută, Caragiale — care avusese mulţime de perderĭ — constătă neputinţa de a eşì la căpĕtâiŭ cu bine şi, adunând personalul trupeĭ, mărturisesce că nu maĭ are cu ce-l plătì şi-ĭ cere sprijinul spre a îndreptà starea acésta de lucrurĭ. Se întocmesce — după multe chibzuirĭ — un comitet de administrare a intereselor teatruluĭ, în care Wachmann fu însărcinat cu cassa, C. Michăilénu (desfăcut de Millo) şi Pascaly cu direcţiunea sceneĭ şi montarea pieselor, iar Caragiale, cu serviciul administraţiuniĭ. Acest comitet garântă plata onorariilor luĭ Nini Valéry (stéua musicală a trupeĭ), a corurilor şi a orchestreĭ, hotărînd ca din ce va prisosì peste cheltuelĭ să împartă de o potrivă.

Afacerile mersese rĕŭ tot anul, pagubele nu se putuse acoperì nicĭ din subvenţiune, nicĭ din abonamente, iar incassările — din pricina *spectacolelor străine*, a circuluĭ *Beranek*, aşezat pe un maidan chiar lângă localul teatruluĭ, a mimiculuĭ *Klishnig* din Londra, care imità într'un chip uimitor maimuţa, şi a altor osebite distracţiunĭ publice, pe atuncĭ la modă — ca baletul din sala Slătinénu, de pildă — scădeaŭ din ce în ce maĭ mult. Noua asociaţiune dete totuşĭ ḑece bucăţĭ lirice şi dramatice, carĭ avură succes, atraseră destulă lume, — Princesa Ştirbeĭ venià regulat la fie-care representaţiune, — însă folosul nu fu îndestulător. (2) Din acéstă pricină, Pascaly cel dintâiŭ rupse învoiala făcută, declarându-se nemulţumit cu analogia din câştig şi cerênd să i se *garanteze* 30 # léfă pe lună. Cererea neputêndu-ĭ fi îndeplinită, el se retrase din trupă, lăsând un mare gol în repertoriŭ, împrejurare ce sdruncină până în temeliĭ şubreda clădire a artiştilor

---

(1) *Opera* dădù: *Il Pirata, Norma, Luisa Miller, Puritani, Barbiere di Seviglia, Figlia del regimento, Linda, Lucreţia Borgia, Nabucco, Lucia*, etc.

Trupa germană începù la 10 Maiŭ cu comedia luĭ Kotzebue: *Der gerade Weg der beste* şi *Die Zerstreuten*, apoĭ *Rataplan*, iar la 18 (30) August dă o serbare extraordinară (*Versprech hinter dem Herd* şi *Eigensinn*) cu un Prolog în versurĭ compus de profes. *K. Schweder* pentru intrarea trupelor austriace în România. Representaţiunile urméză tot anul.

Trupa francesă a dat peste 60 de comediĭ, vodevile şi farse, cum şi câte-va comediĭ clasice de Molière şi Regnard.

(2) Se jucară: *Preciosa* (melodramă), *Fualdès* (idem), *Lumpatius* (farsă), *Iudita şi Olofern* cu balet, *Douĕ fete pe un flăcăŭ*, *Şépte fete în uniformă*, *Lampa fermecată*, *Plăpămărésa*, *Turnul de Nesle*, *Baba Hârca* (cu Michăilénu în rolul Babeĭ şi balet), *Misterul de la Peştera Ioncha* (melodramă).

asociaţĭ. După 15 ḑile Michăilénu, Mali Cronibace şi alţĭ câţĭ-va urmară pe Pascaly, iar la 1 Ianuarie 1855 Ioan Wachmann se retrage şi dînsul, desgustat de neregula şi de «anarchia, ce domniaŭ în teatru».

Ceĭ rĕmaşĭ: Costache, Iorgu şi Cecilia Caragiale, Lăscărescu, Gestian Băicoianu, Sterică, Valéry, Fanny, Catinca Michăésca, Plastara, un corist şi douĕ coriste se légă cu orĭ-ce preţ a merge înainte. Valéry alege şef de orchestră pe Kremser şi pune în repetiţiune drama *Marie Rose*, pentru beneficiul Michăéscăĭ. (1)

Lovitura erà grea şi Caragiale, pentru serviciile aduse, de atâta timp, teatruluĭ şi arteĭ dramatice românescĭ, merità negreşit o maĭ bună rĕsplată, dar împrejurările şi ómeniĭ, maĭ ales ómeniĭ, îĭ sdrobiaŭ inima şi cariera tot de-odată. Intrat plin de ilusiunĭ, de căldură, de entusiasm tînĕr şi spornic, în marea bătălie a vieţiĭ, se vedeà acum — la mijlocul lupteĭ — îngenuchiat fără de a fi rĕpus, nenorocit fără de a fi perdut, caĭnic fără de a fi desperat. Îĭ rĕmâneà o singură mângâiere, aceea de a-şĭ fi făcut datoria în cele maĭ grele vremurĭ, jertfind tot ce a avut maĭ bun în inimă pentru ţéra şi pentru arta sa. Să facă şi alţiĭ ca dînsul! Direcţiunea fusese declarată în faliment, neputêndu-şĭ plătì poliţele, ce se urcaŭ la 1.500 galbenĭ; teatrul, ca sub eósa morţiĭ, se sbăteà în ultimele convulsiunĭ. Deficite orĭ incassărĭ neîndestulătóre în tóte serile; munca, ostenéla şi rîvna tuturora rĕmânênd aceeaşĭ, curagiul şi dragostea aceleaşĭ!.....

Hotărît, fericita întórcere în ţéră a luĭ Vodă Ştirbeĭ (21 Septembre 1854) deschide par'că o eră de prosperitate luĭ Millo, făcênd din ce în ce să scadă norocul trupeĭ din Teatrul Naţional. Incepênd stagiunea în luna luĭ Octobre, cu treĭ representaţiunĭ consecutive ale comedieĭ *De sus jos şi de jos sus*, o hazlie adaptare din nemţesce, el are darul de a adunà lumea în sala sa, deşì nu dă des lucrărĭ nouĕ, pe când sala cea-laltă treptat se golesce şi, dacă afacerile nu-ĭ sunt prea strălucite, are cel puţin cu ce întîmpinà nevoile, pe când, covîrşiţĭ de dînsele, celor-lalţĭ le bate toba la uşă.

— Cu teatrul nu se câştigă parale! Arta nu este marfă de speculă! Idealul nu se póte pune amanet! Actorul dă vorbe multe pentru parale puţine! Teatrul e un cadru bogat pentru tablourĭ adesea mediocre! Cel ce se urcă pe scenă se urcă în cer, unde césul mâncăriĭ nu bate nicĭ odată!

Iată aforismele cu carĭ Millo, filosoful spiritual, cătà să împace şi să

(1) *I. A. Wachmann,* Scrisorile din 21 Novembre şi 11 Decembre 1854 şi cea din 2 Ianuarie 1855. — Ulys Creţianu căutà prilej potrivit să ieà direcţiunea, pe care şi statul voià s'o ieà acum.

mângâie, în césurĭ de restrişte, pe epicurianul Millo... şi a *filosofat* ast-fel cea maĭ mare parte a vieţiĭ sale, de 90 de anĭ!...

Et nunc erudimini!

Şi deosebirea stăriĭ celor două scene române erà atât de bătătóre la ochĭ, — cu actorĭ carĭ fugiaŭ de la Caragiale ca să se ducă la Millo, cu beneficiĭ carĭ acì lăsaŭ decimĭ de sfanţĭ deficit şi colo dedeaŭ folos decimĭ de galbenĭ, cu spectacole ce, într'o parte, căduse la patru, mult cincĭ pe lună şi, într'alta, se urcase până la patru pe săptămână, — în cât guvernul, cu tot dreptul îngrijat de vitrega lor sórtă, plănuesce a întrunì amîndouĕ trupele, cu ce aŭ maĭ bun, la olaltă, supunêndu-le ascultăriĭ unuĭ Comitet administrativ şi artistic, orînduit cu puterĭ întinse şi cu o subvenţiune de 1.600 #... Planurĭ, planurĭ frumóse, dar sterpe, căcĭ Măria Sa Vodă—care bucuros oferì luĭ Wachmann să ieà direcţiunea *Opereĭ* cu 1.500 # şi alte avantagiĭ, pentru treĭ anĭ—găsì că Teatrul Naţional e prea destul să se deà *unuĭ antreprenor*, care însă să aibă proprietate de cel puţin 3.000 # şi *să fie bine vĕdut în societate.* (1)

(1) *I. A. Wachmann*, Scrisorĭ către Ed. Wachmann, de la 2 Ianuarie la 30 Iunie 1855. *Millo* începuse stagiunea 1854 --1855 în sala teatruluĭ vechiŭ, la 5 Octobre, dând regulat până la Iunie representaţiunĭ, -- dintre carĭ de la Maiŭ însă în teatrul cel noŭ, — jucând piesele: *De sus jos, de jos sus* (de 3 orĭ), *Tuzu Calicu* (4 orĭ), *Cocóna Chiriţa* (10 orĭ), *Urmarea Cocóneĭ Chiriţa* (4 orĭ), *Tigru din Bengal* (3 orĭ), *Creditoriĭ* (5 orĭ), *Poetul romantic* (5 orĭ), *Criminalistul* (3 orĭ), *Muma* (2 orĭ), *Coţcariĭ* (2 orĭ), *Herşcu Boccegiu* (3 orĭ), *Şoldan Vitézul* (4 orĭ); apoĭ, după ce *Pascaly*, *Michăilénu* şi *Mali Cronibace* intrară în trupa luĭ, se dădură multe drame şi melodrame, cu carĭ făceà sală plină. Aşà pe când *Valéry*, copilul iubit al publiculuĭ *perdeà 17 sfanţĭ* dând vodevilul *Cosma zidarul* în teatrul mare, *Michăilénu* dincolo *incassà 65 #* cu *Robert Macaire.* De la Maiŭ jucá şi Millo cu trupa sa în sala cea nouă şi cu *Turnu de Ferara*, cu *Puritaniĭ*, *Shylok*, *Angelo*, *Radu Calomfirescu*, umpleà sala. Melodrama nu erà faimósă, fiind-că în loc de orchestră aveà lăutarĭ, dar Caragiale încaĭ licenţiase musica cu desăvîrşire. In sfîrşit Caragiale încetă representaţiunile la Maiŭ pentru tot-deauna, pe când Millo merse înainte până în miedul veriĭ, cu buna hotărîre de a luà direcţiunea Teatruluĭ Naţional de tómnă.

Alecsandri şi cu Lukian venise din Iaşĭ ca să angajeze actorĭ pentru teatrul organisat pe un alt picior acolo, dar dintre ceĭ principalĭ nimenĭ încă nu se arătase doritor de a «se expatrià», deşi Millo, aflând despre cele întocmite, lăsà să se înţelégă că Alecsandri venise să-l înduplece a luà iar frînele teatruluĭ moldovén în mânĭ, aceea ce nu erà adevĕrat. *Nini Valéry*, care un moment cercase să se angajeze la Millo, *se duce* după sfîrşitul representaţiunilor trupeĭ luĭ Caragiale *la Craiova*, unde Teodorini, director al teatruluĭ, *o angajă* şi unde *se mărită* maĭ târdiŭ cu Ioan Gănescu şi luă apoĭ ea însăşĭ, cu bărbatul sĕŭ, direcţiunea teatruluĭ acolo.

Opera, care în stagiunea 1854—55 deschisese, sub *direcţiunea luĭ Wiest*, la 6 Octobre, cu *Ernani*, dădù cu succes susţinut operele: *Othello, Lucia, Rigoletto, Norma,*

In sfîrşit Millo—fără de a fi proprietar, fără 3.000 # avere, dar fiind *bine vĕḑut* de Inalta societate,—devine *antreprenorul* Teatruluĭ Naţional, *în favóre specială*, adună la un loc elementele bune ale trupelor de maĭ înainte şi caută să dea sceneĭ şi studiilor dramatice o îndreptare maĭ în raport cu cerinţele arteĭ decât până atuncĭ. (1) In adevĕr, afară de cele câte-va principiĭ şi experienţe căpĕtate de pe timpul Societăţiĭ filarmonice, interpretarea şi maĭ cu sémă înscenarea pieselor rĕmăsese cu totul înapoiate. Aşà, de pildă, directorul saŭ regisorul grupà pe actorĭ împrejurul luĭ *şi arătà*, fie-căruia mişcarea ce avea să facă orĭ posiţiunea ce trebuià să aibă în cursul acţiuniĭ,—*în loc de a stabilì* maĭ dinainte, în mod raţional şi potrivit peripeţiilor, gesturile saŭ atitudinea interpreţilor. (2)

Erà, decĭ, înjghebarea maĭ mult mecanică şi convenţională, decât înfăptuirea cu de la sine viéţă şi putere, a celor făurite şi închipuite de către autor, pe scenă.

De aceea lipsa de îmbinare firéscă, de desfăşurare cumpĕnită, de înfăţişare plăcută, a lucrărilor ast-fel studiate, a fost pricina scâlcieriĭ gustuluĭ, ofiliriĭ simţemîntuluĭ şi nimicniciriĭ iniţiativelor înălţătóre, atât la actorĭ, cât şi la public, întocmaĭ cum ceĭ ce cântă fals cu greŭ pot să-şĭ deprindă auḑul cu armonia tonurilor.

Millo, ca să sfărame, de la început, vechile tradiţiunĭ, vătĕmătóre arteĭ şi intereselor luĭ personale, preface şi rĕstórnă tóte în teatru.

Aşà, el singur alege şi forméză repertoriul,—text orĭ musică,—distribuind rolurile, cu mĕsura de a oprì pe cel maĭ de sémă pentru dînsul; el asistă până nóptea târḑiŭ şi pe fie-care în parte şi pe toţĭ la olaltă, îĭ ieà, îĭ sucesce, îĭ dăscălesce, în sala de repetiţiunĭ, până ce prosă orĭ versurĭ, gesturĭ şi cântec merg după dorinţă. Aceleaşĭ persóne, în mânile luĭ, par maĭ vióie, maĭ pricepute, maĭ naturale la vorbă şi la umblet. Cutare actor, până nu-şĭ holbà ochiĭ, nu-şĭ încordà glasul şi nu călcà par'că a pagubă pe scândurile sceneĭ, nu i se păreà că «jóçă

Puritani, Linda, Gema di Verghy (nereuşită), apoĭ pentru prima óră la noĭ *Trovatore;* iar de la Ianuarie, începênd să-ĭ mérgă treburile rĕŭ, trecŭ direcţiunea luĭ *Ulys Creţianu*, carele o lepĕdă la finele stagiuniĭ (Maiŭ), pentru ca s'o ieà în tómnă iar *Papanicola*, cu condiţiunĭ maĭ favorabile pentru dînsul decât până atuncĭ.

Artiştiĭ eraŭ: 3 primadone, *Kenneth, Truffi-Benedetti* şi *Corbari*; tenorĭ, *Irfré* şi *Baldanza; Mancusi*, bariton; *Bremond*, bas.

Trupa germană dedeà regulate spectacole în sala Slătinénu, cu bun folos.

(1) Tache Budiştênu garantă cu 5000 # pentru antreprisă şi ast-fel Millo luă teatrul la August 1855, alegênd pe Wiest şef de orchestră, pe Umfogel şi Ferlendis ca ajutórele luĭ. *(Wachmann*, Scrisórea din 27 August 1855.)

(2) Tradiţiune verbală: *C. I. Stăncescu.*

teatru» (1); cutare artistă (?!)—nesciind să scrie şi să cetéscă—îşĭ ţineà rolul de-a'ndóselea în mână şi *prindeà* aria, ce trebuià să cânte, din gura vre-unuĭ camarad, care i-o îngânà la ureche (2); tînĕra acésta, purtà giuvaeurĭ scumpe la gât şi la mânĭ, când erà îmbrăcată în sdrenţe şi jucà pe o cerşetóre; iar cea-laltă îşĭ rotià ochiĭ prin sală, orĭ prin culise, rîḑênd şi făcênd semne altora decât celor cu carĭ aveà de jucat în faţa publiculuĭ.... (3)

Millo tăià scurt relele deprinderĭ, se sili să iuţéscă pe ceĭ greoĭ, să potoléscă pe ceĭ svăpăiaţĭ şi pe cât cu putinţă *să arate* tuturor că, pe teatru, cu cât eştĭ maĭ aprópe de firea ómenilor şi a lucrurilor, cu atât aĭ maĭ mulţĭ sorţĭ de a mişcà sufletele, prin urmare de a fi un adevĕrat artist.

Şi dacă actoriĭ păreaŭ a fi de abià «secondanţiĭ» luĭ Millo, întru atât se ridicà el de sus — în dramă şi comedie — de-asupra tuturora; dacă Dimitriad, Iorgu şi Cecilia Caragiale, Drăgulicĭ şi alţĭ câţĭ-va dintre eĭ îl ameninţaŭ cu retragerea din trupă, fiind-că nu le dedeà să jóce rolurĭ nouĕ şi însemnate; dacă, pentru a pune în scenă un vodevil *(Lumea pe dos)*, i-aŭ trebuit luĭ Wiest douĕ lunĭ de muncă şi tot n'a reuşit; dacă a început să jóce aşà de târḑiŭ (2 Octobre), după «60 de ḑile şi de nopţĭ jertfite repetiţiilor»; dacă erà sever şi chiar brutal cu uniĭ, iar cu alţiĭ batjocoritor şi nemilostiv, aveà o scusă: *binele comun*, aveà un scop: *prosperitatea întreprinderiĭ*, asupra căreia nu erà *singur* stăpân. (4)

---

(1) «Am asistat la a treia representaţiune a *Nelegiuitulu*ĭ şi am fost fórte nemulţumit. Millo în rolul draculuĭ semĕnà cu Cucóna Chiriţa, iar Pascaly şi Dimitriade călcaŭ ca nisce desperaţĭ şi declamaŭ vorbele de se înţelegeaŭ pe dos.» (*I. A. Wachmann* Scrisórea din 2 Novembre 1855.)

(2) Acésta era *Cecilia*, nevasta luĭ Iorgu Caragiale; nesciind nicĭ carte, nicĭ musică, prindeà din ureche cântecul de la bărbatul-sĕŭ, care-ĭ ḑiceà: *prinde-o Cecilio*, vorbă ce rĕmăsese ḑicătóre în teatru. — Tradiţiune verbală: *C. I. Stăncescu.*

(3) Cea dintâiŭ erà *Matilda Major*, — maĭ târḑiŭ nevasta luĭ Pascaly, — cea de a doua vesela şi pururĭ tînĕra *Frosa Sarandy*. (*I. A. Wachmann*, Scrisórea din 22 Decembre, anul 1855.)

(4) Incepênd stagiunea la 2 Octobre 1855 cu *Nelegiuitul* (un mister), care a avut mare succes, maĭ ales când, la tabloul final, *lumina electrică* (adecă o lampă mare cu un reflector de oglinḑĭ în fund, iar din culise foc bengal roşu şi violet) inundă scena, Millo, Pascaly şi Paraschivescu, girantul direcţiuniĭ, sunt chemaţĭ pe scenă de treĭ orĭ şi fórte aplaudaţĭ. S'aŭ dat apoĭ *Burghesul gentilom*, *Criminalistul*, *Corbul român*, *Onórea francesă* (mare succes pentru Pascaly), *Georges Dandin*, *Ursul alb şi ursul negru*, *Lumea pe dos* (a căḑut), *Fata Cojocaruluĭ*, *Creditoriĭ*, *Maria Tudor*, *Amazónele* (titlu dat de Millo vechiuluĭ vodevil *Pensionul fetelor* jucat de Halepliu, la 1850), *Vicleniile femeilor* (comedie de Scribe tradusă de Nicu Băicoianu), *Douĕ*

Cu tóte greutăţile dinăuntru, pe carĭ nu le va puté frânge pe deplin, cu tóte că repertoriul îĭ erà alcătuit maĭ mult din vechiturĭ, cărora, cu dibăcie, le dedeà faţă nouă, schimbându-le titlul, — iar elementul liric, atât de atrăgĕtor, se mărginià la comediile, farsele şi vodevilele în carĭ el — maĭ slab în glas decât alţiĭ — jucà rolul principal, afacerile nu-ĭ merseră tocmaĭ rĕŭ. (1) Aveà noroc cu publicul — «publicul mărunt, câre plătesce puţin, dar vine mereŭ», — rĕmas credincios Teatruluĭ Naţional, pe când nobilimea se îmbulzià la Operă, unde de-abià la al treilea tenor adus din Italia putù să asculte pe *Trovatore* şi alte câte-va bucăţĭ «date maĭ curăţel», orĭ la teatrul franţuzesc, care «atâta ispravă făcuse pentru petrecerea boerilor», că stăpânirea îĭ dăduse o subvenţiune de 400 # pe an. (2)

Evenimente însă de cea maĭ înaltă însemnătate puseseră acum întréga Europă în mişcare. Răsboiul Crimeeĭ se sfîrşise şi Tractatul de

despărţeniĭ, Cocóna Chiriţa, Baba Hârca, Doué mame, Intrigă şi Amor, Impĕratul Solomon (melodramă cu mare spectacol), *Fata aeruluĭ, Cruciaţiĭ, Caterina Howard, Lucreţia Borgia, Pétra din casă, Nişcorescu, Luiseta* saŭ *Un director de Teatru* (în care debută *Ştefan Vellescu*, cu rolul unuĭ regisor, avênd câte-va cuvinte de ḑis, pentru carĭ îşĭ făcuse anume un costum fórte frumos), *Lada de fer, Credinţa, Speranţa şi Caritatea*, precum şi o mulţime de vodevile şi comediĭ din repertoriul sĕŭ cel vechiŭ şi din teatrul luĭ Alecsandri. Repertoriul luĭ Caragiale nu se puteà întrebuinţà, fiind, împreună cu garderoba şi câte-va decorurĭ, ce nu aparţineaŭ teatruluĭ, pus sub sechestru de către creditorĭ. Chiar pentru a se descurcà de dînşiĭ Caragiale se pusese pe studiat legile, ceea ce îl îndemnă să îmbrăţişeze advocatura şi să fie, după acésta, judecător de pace în colórea de Verde.

(1) *Teatrul de la Craiova arsese în Ianuarie 1856*, nóptea, câte-va ore după spectacol, aşà că trupa rĕmăsese fără local şi Teodorini steteà la îndoială să reîncépă spectacolele în vre-o şcólă saŭ să se ducă la Galaţĭ, unde se ivise o combinaţiune cu sorţĭ de isbândă. Călĕtoria însă nu se făcù şi teatrul fu reclădit de Teodorini, care urmă înainte cu representaţiunile sale. In acest interval însă, Eduard Wachmann aflându-se şef de orchestră la Craiova, tatăl sĕŭ — nemulţumit cum cestiunile artistice eraŭ tractate de Millo — scrie fiuluĭ sĕŭ să îndemne pe Teodorini să concureze la antreprisa Teatruluĭ Naţional din Bucurescĭ, «care este o mină de aur, când e îngrijit şi dirigiat cu óre-care pricepere şi simţ artistic, iar concentrarea amîndoror scenelor (Slătinénu şi Teatrul mare) în aceleaşĭ mânĭ ar îmbogăţì pe antreprenor, în asemenea condiţiunĭ». (*I. A. Wachmann*, Scrisorea din 6 Decembre 1856 şi cea din 17 Ianuarie 1857.) Lucrurile se vor schimbà însă repede în sensul contrar.

(2) *Opera* începuse tot la Octobre cu *Trovatore*, dar tenorul fiind fluerat şi cel adus după dînsul neplăcênd, Papanicola încunosciinţă pe abonaţiĭ ceĭ nemulţumiţĭ să-şĭ retragă plăţile făcute. Aceştia însă, de témă să nu-şĭ pérdă lojele în stagiunea următóre, preferiră să aştepte sosirea celuĭ de-al treilea tenor, care reuşind, spectacolele urmară înainte cu *Macbeth, Sonnambula, Linda, Rigoletto, Bărbierul, Ernani, Othello, Norma* şi alte bucăţĭ cântate şi maĭ înainte la noĭ, carĭ vor alcătuĭ

Paris, asigurând pacea, se ocupà, în mod cu totul special, de viitorul ţĕrilor nóstre. Principatele Valachieĭ şi Moldavieĭ eraŭ puse sub garanţia celor şépte marĭ Puterĭ semnatare ale acestuĭ tractat şi, dacă ele maĭ rĕmâneaŭ sub suzeranitatea Porţeĭ Otomane, li se dedeà o organisaţiune cu totul naţională şi ferită de orĭ-ce amestec din afară, păstrându-li-se privilegiile şi imunităţile de carĭ se bucurase până atuncĭ, etc, etc, etc. (1)

O eră nouă, plină de cele maĭ îmbucurătóre speranţe, se deschideà pentru patria nóstră atuncĭ. Europa civilisată ne luà sub ocrotirea sa şi sub ochiĭ eĭ bine-voitorĭ aveaŭ să se înfăptuiască drepturile şi aspiraţiunile pentru carĭ, de îndelungată vreme, luptasem cu atâta însufleţire...

Vodă Ştirbeĭ părăsind, la 25 Iunie, scaunul domnieĭ, face, printr'o proclamaţiune, cunoscut poporuluĭ că, în curînd: «Un comisar al Puteriĭ suzerane, în unire cu comisariĭ marilor Puterĭ, vor sosì în Bucurescĭ pentru a luà cunoscinţă de dorinţele şi trebuinţele ţĕriĭ, spre a-ĭ puté ast-fel asigurà un viitor statornic şi fericit». Drept aceea dă, din adîncul inimeĭ, sfat tuturor de «a fi uniţĭ» şi de «a jertfì, pentru interesele generale ale Patrieĭ, orĭ-ce interes de persóne şi de partid». (2)

încă multă vreme fondul, fórte puţin îmbogăţit cu lucrărĭ nouĕ, al repertoriuluĭ tuturor trupelor de Operă Italiană din Bucurescĭ.

In acel an se dederă, pe lângă obicĭnuitele concerte ale luĭ Wiest, câte-va concerte sensaţionale şi anume: douĕ ale celebruluĭ flautist *Terschak* şi alte douĕ ale nu maĭ puţin de mult cunoscutuluĭ pianist la noĭ *Leopold de Mayer*, care se produse, şi la o sĕrbătóre dată de Principesa Elisabeta Ştirbeĭ în Palatul domnesc.

(1) *Congresul păciĭ din Paris* şi-a început conferinţele la 13 (25) Februarie 1856 sub preşedinţa Comiteluĭ *A. Colona-Walewski*, Ministrul Afacerilor străine al Francieĭ, iar representanţiĭ celor şépte marĭ puterĭ contractante fiind d-niĭ: Comitele *Buol-Schauenstein* şi Baronul *Hübner* (Austria), Comitele A. *Walewski* şi Baronul *Bourqueney* (Francia), *Lord Clarendon* şi *Lord Cowley* (Englitera), Comitele *Manteuffel* şi *Hatzfeld* (Prusia), Principele *Orloff* şi *Brunnow* (Rusia), Comitele *Cavour* şi Marchisul *Villamarina* (Sardinia), *Aali Paşa* şi *Mehemed Djemil Bey* (Turcia). La 18(30) Martie eĭ încheiară tractatul cuprindĕtor din 31 articole, dintre carĭ art. 22—28 sunt privitóre la ţĕrile nóstre (pe atuncĭ formând douĕ Principate deosebite, ca parte integrantă a Imperiuluĭ Otoman, cu Domnĭ vasalĭ Porţeĭ şi cu protectoratul exclusiv al Rusieĭ, pe lângă Turcia, asupră-le).

(2) *Manifestul luĭ Vodă Ştirbeĭ*, datat din Pitescĭ, 25 Iunie 1856 No. 991, şi contrasemnat de secretarul de Stat *Alex. Plagino*, e publicat în *Buletinul Oficial*, No. 50 din aceeaşi ḑi. Administrarea provisorie, până la o nouă organisare, fu încredinţată Sfatuluĭ administrativ (Consiliul de Ministri), al căruĭ Preşedinte erà *Banul Emanuel Băleanu*, ministrul de Interne.

La 4 Iulie, guvernul ţĕriĭ fu încredinţat Principeluĭ *Alexandru Dimitrie Ghică*, fostul Hospodar de la 1834—1842, cu titlul de Caimacam. In Moldova fusese numit Caimacam *Teodor Balş*.

Pentru întâia óră, de o jumătate de véc, se schimbă ocârmuirea la noĭ fără ca oştirĭ străine să ne calce pămîntul, fără ca poporul să fie înăbuşit, sub povara înrîuririlor din afară, pentru a-şĭ rostì gândul şi a-şĭ împânzì dorinţele luĭ propriĭ. Ḑilele se ridicaŭ acum maĭ senine pe ogórele nóstre şi zarea maĭ luminósă se ivià în calea suitóre a némuluĭ.

Idea cea de înfrăţire a sórteĭ şi inimeĭ Românilor prin unirea celor două ţĕrĭ va însufleţì de acum zelul şi activitatea tuturora. Cele-lalte îndeletnicirì vor cedà pasul îndeletniciriĭ supreme!.....

Alecsandri, Negruzzi, Bolintinénu, Alecsandrescu şi ceĭ-lalţĭ corifeĭ aĭ literatureĭ şi aĭ teatruluĭ vor părăsì lira şi musele şi se vor prinde în întâiele rîndurĭ ale luptătorilor politicĭ. Melodramele, localisările, imitaţiunile străine, fără alt sprijin decât al talentuluĭ personal, nicĭ altă îmboldire decât a intereselor private, vor aduce scena nóstră iarăşĭ aprópe de periciune şi, de astă dată, din lipsa de iniţiativă, de putere, de simţ artistic şi de şcólă.

Pulsul propăşiriĭ socotindu-se după cătimea incassărilor, afacerile, carĭ mergeaŭ crescênd până la începutul luĭ 1857, încep de odată să se povîrnéscă (1) şi, fiind date elementele puţin rentabile întrebuinţate şi maĭ ales metoda şi maĭ puţin prielnică de administrare, tóte vor da mult, fórte mult înapoĭ. De alt-fel şi partea cultă, bogată şi decĭ cunoscĕtóre a publiculuĭ, *aşà numita înalta societate*, care îmbrăţişa şi tămâià pe toţĭ idoliĭ străinătăţiĭ, îmbuibà de banĭ şi de laude *pe ceĭ maĭ nĕsdrăvanĭ luceferĭ* aĭ scenelor nemţescĭ şi franţuzescĭ, făcuse de atuncĭ, de maĭ înainte chiar, *ohavnic* năravul de a nu se arătà la nicĭ un spectacol românesc!...

Boeriĭ—patrioţĭ şi iubitorĭ de ném—carĭ altă dată se jertfise şi luptase, chiar împotriva Domnilor, pentru întemeierea teatruluĭ, lăsase copiĭ şi nepoţĭ, carĭ aveaŭ să se socótă scăḑuţĭ din rang şi din demnitate, dacă vor aplaudà o lucrare românéscă şi, cu zîmbet de milă, orĭ cu ochiŭ de batjocură, îşĭ vor întórce capul de la priveliştea celor făptuite de noĭ şi în ale nóstre!... Cât de abjecte şi de triviale sunt spectacolele străinilor, le plac şi pentru dînsele găsesc şi scuse şi închegare artistică; cât de corecte şi de înălţătóre să fie spectacolele românescĭ, îĭ desgustă şi n'aŭ

(1) Tache Budiştênu, garantul luĭ Millo, plătià din pungă, la fie-care termin de achitare a lefurilor, câte 2—300 galbinĭ, din care pricină, urmându-se mulţime de certurĭ între dînşiĭ, *Millo rĕmâne de la Martie numaĭ regisor* al trupeĭ, cu 150 galbenĭ léfă pe lună, fără nicĭ o rĕspundere bănéscă, iar Paraschivescu, omul luĭ Budiştênu, ieà direcţiunea efectivă a teatruluĭ. (*Wachmann*, Scrisórea din 17 Martie 1857.)

îndestule cuvinte pentru a le micşorà cu asemĕnărî nepotrivite, orî a le biciuì cu sarcasme ce daŭ dovadă de'un spăimântător gol sufletesc

Le Snob, fleur de bêtise, a envahi la terre,
Car c'est l'inconscient qui n'a rien à faire!..

Millo, totuşî, simte trebuinţa de a face o reacţiune împotriva acesteî nepĕsărî a nobilimiî, căcî, profitând de slăbiciunea şi puţinul interes ce presentà Opera Italiană şi chiar farsele franţuzescî ale luî Delmary, îşî întăresce personalul liric şi angagiază pe Ioan Wachmann ca şef al orchestreî şi compositor musical al teatruluî, pentru cele din urmă două stagiunî ce-î maî rĕmâneaŭ din întreprinderea sa. (1)

Nicî una din producerile acestuî gen nu a avut însă darul de a atrage deosebita favóre a publiculuî, nicî n'a lăsat vre-un nume bun după dînsele, de aceea tot la «vechiul ténc de vodevile, de comedióre, de feeriî şi de glume, maî mult saŭ maî puţin naţionale», avù el recurs, deşì «sleite aprópe de tot hazul şi sarea lor, în cât le flueraŭ şi ştrengariî pe drumurî».

Cu apariţiunea ḑiaruluî *Românul* (Vinerî, 9 August 1857) începe şi pentru arta dramatică română o eră nouă. C. A. Rosetti inaugurézâ *criticele dramatice*, prin carî, nu numaî dă sémă despre subiectul bucăţilor jucate, ci analiséză jocul actorilor, făcêndu-le cele maî judiciόse şi maî nepărtinitóre observaţiunî şi îndreptărî, luminéză şi călăuzesce prin sfaturî şi exemple punerea şi desfăşurarea pe scenă a acţiuniî şi peripeţiilor, a decorurilor, costumelor şi accesoriilor, în fine condeiul luî elocuent şi plin de dragoste e cel maî sincer amic, cel maî competent observator şi cel maî călduros sprijinitor al Teatruluî Naţional. (2)

(1) Contractul fu încheiat între M. Millo, director-antreprenor al Teatruluî Naţional, şi Ioan Wachman pentru stagiunea de la 1 Novembre 1857 până la 1 Iunie 1858 şi de la 1 Octobre 1858 până la 1 Iunie 1859, când expirà şi luì Millo terminul celor 5 anî aî contractuluî sĕŭ de întreprindere. Wachmann se îndatorà (art. 1) «a compune orî-ce musică i se va cere, pentru vodevile, operete, feeriî, drame, balete, pantomime, uverturî etc., după caracterul care le va cere d-l Millo, *musică naţională orî străină*, conformând compunerile cu textul şi dorinţa d-luî Millo». Se maî obligà de a conduce orchestra, repetiţiunile şi de a fi «în tóte ḑilele *de la 7 ore séra punct* la şcóla probelor, cum şi a dirige repetiţiile generale, fie ḑi de lucru orî sĕrbătóre». (I. A. Wachmann, *Acte şi scrisorî.*)

(2) In articolul program al *Românuluî*, C. A. Rosetti, după ce arată misiunea ḑiaruluî de a luptà pentru libertate, sciinţă, egalitate şi înălţarea morală şi politică a poporuluî român, insistă asupra chipuluî cu care speră că «ceea ce vom avê *bine sădit în inimă şi în minte* va intrà maî curînd saŭ maî târḑiŭ şi în legiuirile nóstre.» *Ţinta nóstră* — ḑice el — *va fi omul....* către om vom îndreptà dar, maî

In prima sa critică asupra dramei *Aşà e lumea* (5 acte şi 2 tablouri, tradusă de M. Pascaly), începe prin a mărturisì nemărginita nerăbdare ce aveà să-şi revadă «după nouě ani de esiliŭ teatrul meŭ naţional, la a căruia nascere am asistat, saŭ, ca să ḑic maĭ drept, cu care m'am născut de-odată, căcĭ cu dînsul am eşit pentru întâia óră în lume». Apoĭ cere aspră socotélă luĭ Millo, «care simte aşà de bine frumosul şi cunósce cu deplinătate ce este teatrul pentru o naţiune şi *cât de mare şi sfîntă* este misiunea luĭ într'o naţiune jună, *cum de a primit o scriere ca acésta, destrămată peste orĭ-ce mĕsură,* în care grabnicul compilator (a douě saŭ treĭ romane făcute pentru unele teatre ale bulevardelor Parisuluĭ) şi-a întemeiat speranţa de isbândă pe câte-va scene patetice, prin carĭ se silesce a orbì pe ómenĭ prin lacrămĭ!» Laudă însă pe Millo pentru simplicitatea gesturilor şi jocul sĕŭ natural şi bine simţit — dovadă că e un mare artist; — salută cu plăcere pe Raliţa — desăvîrşită în rolele ce represintă; — auguréză Froseĭ un frumos viitor ca subretă şi cere de la d-rele Mali (Cronibace) şi Ivolschi, de la Drăgulicĭ şi Felbariad, o declamare maĭ potrivită, maĭ simţită, maĭ lină şi maĭ naturală. (1) Decĭ în total, representaţiune mediocră a uneĭ piese rele.

In critica representaţiuniĭ comediilor: *Un poet romantic, Ghicĭ ghicitórea mea* şi *Pricopsiţiĭ,* Rosetti îşĭ arată mulţumirea despre cele vĕḑute atât în sală cât şi pe scenă. «In adevĕr, teatrul erà plin. M. S. Prinţul Caimacam dând bunul exemplu prin presenţa sa *vĕḑurăm de astă dată* — ca în timpiĭ ceĭ bunĭ aĭ teatruluĭ nostru — maĭ multe persóne din clasa de sus, şi acésta o constatăm fiind-că gurile rele clevetitóre ne ḑiceaŭ că *boeriĭ şi cocónele nóstre nu vin nicĭ odată la teatrul românesc.* Incă puţine representaţiunĭ ca acestea, încă unele asemenea inimărĭ din partea guvernuluĭ şi a claselor avute, şi Teatrul Naţional *se va ridicà pentru tot-deauna.*» Millo e urcat la cer pentru «firea şi jocul luĭ de artist adevĕrat»; Drăgulicĭ «e un portret după natură, fórte bine executat, al Pitaruluĭ Sandu»; d-ra Maior (Matilda) «şi-a împlinit rolul cu multă simplicitate şi nobleţă»; «Florica (Frosa) este o floricică de subretă, numaĭ să-şĭ modulĕze viersul maĭ bine». In fine «aceste scene eraŭ un cap de operă de graţie şi de natural». (2)

---

adesea, cererile, plângerile saŭ aprobările nóstre, şi nu vom cere cu stăruinţă de la nicĭ un guvern, decât *a nu împedecà lucrările şi desvoltărea minţiĭ şi a inimiĭ omuluĭ.*» — (*Românul,* No. 1, din 9 (21) August 1857, anul I)

(1) *Foiţa Românuluĭ,* No. 30, din 19 Novembre 1857.

(2) *Ibidem,* No, 39 din 21 Decembre.

In a treia critică despre *Fata aeruluĭ* (feerie în 3 acte şi un tabloŭ, precedată de un prolog, *Fiiĭ geniurilor*, tradusă de Sim. Michălescu, musică de Wachmann), Rosetti deschide focul împotriva nobleţeĭ nóstre, care nu iubià, nicĭ frecuentà teatrul românesc. «Nouĕ ne place Teatrul Naţional şi ne place nu numaĭ fiind-că e naţional -- ḑiceà el,—ci fiind-că găsim multe din mulţumirile ce caută cine-va la teatru.» Arătând apoĭ că a vĕḑut teatrurĭ în Austria, Germania, Anglia, Italia şi Franţa şi că a fost la teatru şi în Pesta chiar şi fórte des şi la *fostul teatru coşar* ce erà în curtea d-luĭ Slătinénu», că a vĕḑut «maĭ pe toţĭ artiştiĭ marĭ contimporanĭ» şi aveà pe lângă acésta «slăbiciunea de a crede» că a studiat «cu dinadinsul şi cu folos arta dramatică, maĭ bine decât orĭ-care din nobleţa nóstră», mărturisesce, fără cea maĭ mică témere de a puté cine-va să-l birue, că a vĕḑut «pe scena românéscă multe bucăţĭ jucate fórte bine», că a vĕḑut artiştĭ «carĭ ar puté figurà cu onóre — ca să nu ḑică maĭ mult — pe orĭ-care teatru, precum sunt Millo şi Cost. Caragiale» şi bucăţĭ, ca *Ghicĭ ghicitórea mea* de pildă, jucate *în totul mult maĭ bine* decât eraŭ jucate o mulţime de bucăţĭ la teatrul italian şi frances din Bucurescĭ, *unde nobleţa merge şi aplaudă necontenit!*.... Apoĭ, adresându-se către *juna nobleţă română*, îĭ spune: «Deschide-ţĭ inima şi punga, pune-te pe lucru, ieà condeiul şi ne luminéză, deschide şcolĭ şi ne învaţă, iar nu cere ca perfecţiunea să ne pice din cer; şi dacă *nu vreĭ să veḑĭ decât perfecţiune în totul şi în tóte*, apoĭ atuncĭ fiĭ, cel puţin, consecuent, nu te duce la nicĭ un teatru din Bucurescĭ, nu eşì nicĭ decum pe uliţele Bucurescilor, *închide-te singur în casă şi, spre maĭ bună siguranţă, sparge şi tóte oglinḑile.*»

Mustră apoĭ direcţiunea pentru *felul sărăcăcios şi fórte puţin vrednic de mirare* cu care a pus în scenă feeria, un spectacol «cu fórte frumóse decoraţiunĭ», şi cum «arta dramatică desvoltă în noĭ treĭ trebuinţe: intelectuale, morale şi simţuale», iar *feeria* nu póte desvoltà decât pe una: cea simţuală; «ea e maĭ mult un spectacol cerut de o societate barbară, saŭ de una tocită, unde numaĭ prin îmboldirea simţurilor speculanţiĭ maĭ pot atrage lumea, şi noĭ, dór, suntem într'o epocă de regenerare»

Dovedesce că Pascaly «n'a înţeles, dupa modul cum a jucat pe Rutland, nicĭ decum rolul ce d-l Michălescu şi directorul *l'aŭ osîndit* a representà». — Pe Gestian nu-l găsesce destul de corect, ca «un unchiŭ sgârcit şi neomenos, căcĭ de la început până la sfîrşit *se vedeà curat* că nu şi-a pătruns rolul».—Millo este fórte lăudat, căcĭ dintr'un rol de nimic «a sciut prin arta sa a-l face atât de interesant, cât să uităm cele-

lalte defecte».— Pe Raliţa (bunica) o vede bună şi iubitóre, iar Cecilia Caragiale (Eolin), plină de graţie, gentileţă, naivitate, îĭ amintià «pe una dintre cele maĭ însemnate actriţe de la *Théatre du Gymnase* (din Paris), care jucà acelaşĭ rol». (1) —

Iată treĭ documente, privitóre la cele treĭ genurĭ artistice, cultivate de trupa naţională: dramă, comedie, feerie, carĭ sunt cea maĭ netăgăduită dovadă despre destoinicia ce a desfăşurat în fie-care dintr'însele.

Pe când în *dramă* şi *melodramă*, făurite pentru a mişcà inimile «tocite, de felurite emoţiunĭ», ale unuĭ public special de pe bulevardele Parisuluĭ, care numaĭ «scene spăimântătóre saŭ în contra naturiĭ» maĭ póte gustà, întocmaĭ cum «bogaţilor îmbĕtrâniţĭ în desfătărĭ nu le plac decât bucate pipărate şi aromatisate», — actoriĭ noştri arată *nepricepere* şi *slăbiciune*, iar în *feerie*, — «cu care, obicĭnuindu-se publicul, în starea în care se află, de a se bucurà prin ochĭ, va găsì, de sigur, cele-lalte bucăţĭ cum găsesc copiiĭ ceĭ stricaţĭ lecţiunile de morală ale pedagogilor»,— steteaŭ alăturea de realitate; în *comedie*, în *comedia naţională*,—«ce învioréză sufletul, însenineză mintea şi face pe Român a simţì şi iubì frumosul şi adevĕrul», — eraŭ vrednicĭ «să fie aplaudaţĭ pe orĭ-care teatru al Europeĭ».

Prin urmare, unde fără cultură, fără experienţă, fără educaţiune şi pătrundere artistică, ci numaĭ cu îndrăsnéla şi ademenirea talentuluĭ personal, actorul român căută să întrupeze şi să interprete rolurĭ de persóne, în traiŭ, năravurĭ şi înclinărĭ sufletescĭ luĭ necunoscute, nu «producea decât mirare, nu admirare», acolo însă unde, pe lângă talent, i se cereà veselie, uşurinţă, graţie în vorbire şi în mişcărĭ, unde chipurile şi caracterele îĭ eraŭ un obiect ḑilnic de studiŭ, el se deosebià, faceà plăcere privindu-l şi aplaudându-l cu dragoste.

Şi dacă chiar sub mâna şi înrîurirea luĭ Millo — atât de minunat în tóte genurile scenice—drama orĭ melodrama erà greóie în loc de a fi seriósă; ţépĕnă, când trebuià să fie demnă; pretenţiósă saŭ stângace, în loc de nobilă şi elegantă; exagerată în gesturĭ, şchiópă în cuvîntare, falsă, absurdă, decĭ nesuferită,—ce direcţiune se dedeà publiculuĭ, ce ideal urmăriaŭ cu toţiĭ — aflându-se în aşà condiţiunĭ — necontenind să jóce asemenea piese? Rosetti vedeà şi judecà bine şi de la dînsul reîncepe — cu marĭ şi regretabile intervale — mijlocirea binefăcĕtóre a criticeĭ între teatru şi public, pe unul censurându-l şi dând poveţĭ şi însufleţire celuĭ-lalt. Critica se ridică, cu încetul, fórte cu încetul şi,

(1) *Foiţa Românuluĭ*, No. 1 şi 2 din 4 şi 7 Ianuarie 1858.

deşì nu va obţiné mântuitóre resultate, va fi totuşĭ un glas autorisat, de care va ţiné socotélă tótă lumea..... maĭ cu sémă actoriĭ.

Până să li se deschidă şcóle şi conservatoriĭ de mimică şi declamaţiune, unde vor deprinde cel puţin cum să umble şi să vorbéscă, ea... critica, chiar cu aceste şcóle şi conservatoriĭ, le va arătà calea arteĭ şi-ĭ va face să scie ce e artistul.

Căcĭ dacă pictorul are colorĭ şi pensule, sculptorul daltă şi marmură, poetul cuvinte şi inspiraţiune, pentru a face o lucrare de artă, actorul nu are nimic alt cevà decât pe sine însuşĭ. Materia arteĭ, plămada din care-şĭ va scóte creaţiunea e faţa, e trupul, e viéţa sa proprie. De acì două elemente deosebite în firea comedianuluĭ: unul care vede, îşĭ însuşesce concepţiunea autoruluĭ, cel-lalt care îĭ dă o întrupare reală. Când pictorul face un portret, îşĭ privesce modelul şi-ĭ aşéză, cu pensula, fie-care trăsătură pe pânză, dându-ĭ asemĕnarea desăvîrşită prin farmecul arteĭ salė. Actorul, pe lângă tóte acestea, maĭ trebue să facă cevà: *să intre viŭ* în acel portret, carele cată să vorbească, să lucreze, să trăiască în cadrul sĕŭ (scena), pentru a da spectatoruluĭ ilusiunea că e persóna însăşĭ.

Când decĭ comedianul are de creat un rol, trebue să cetéscă întâiŭ piesa întrégă, cu băgare de sémă şi de maĭ multe orĭ, spre a pătrunde intenţiunile autoruluĭ, a desluşì însemnătatea şi firea personagiuluĭ sĕŭ, a-l vedé şi a-l înţelege trăind şi mişcându-se împreună cu cele-lalte persóne din piesă. Atuncĭ modelul e gata.

Dupa acésta, ca şi pictorul, el îĭ ieà trăsăturile şi le aşéză, una câte una, asupra feţeĭ şi trupuluĭ sĕŭ: costumul i-l îmbracă, obrazul i-l reproduce, umbletul şi gesturile i le imitéză, cu un cuvînt îşĭ schimbă capul, firea, vorba şi glasul, de îĭ e cu putinţă, în aşà fel în cât să pară, eşind pe scenă, în carne şi în óse, fiinţa însărcinat a representà.

Atuncĭ numaĭ creaţiunea e săvîrşită, atuncì póte el să iasă pe scenă, căcí publicul nu va zice: ah! iată Millo! iată Pascaly! ci iată Cocóna Chiriţa! iaţă Don Juan!.....

E drept că pentru a ajunge la acest resultat actorul e slobod să culégă trăsurile asemĕnătóre ale tuturor tipurilor apropiate de al sĕŭ, avênd acì o latitudine nepermisă altor artiştĭ, carĭ sunt datorĭ, pe pânză, orĭ în pétră, să reproducă esact numaĭ chipul modeluluĭ lor.

Cu tóte acestea, orĭ-cât de naturală să fie întruparea făcută, orĭ-cât de mult să fi intrat, pentru acésta, în carnea şi în ósele fiinţeĭ ce represintă, comedianul trebue să fie stăpân pe sine. Chiar în momentele în carĭ publicul îl crede maĭ răpit de focul acţiuniĭ, trebue *să*

vadă, să judece şi *să cumpènéscă* ce are de făcut. O umbră măcar din sinţemintele cât de duióse şi cât de vióie ce exprimă să nu-l stăpânéscă nicĭ odată. E fals şi e absurd de a crede că suprema perfecţiune a arteĭ e ca actorul să se identifice ast-fel cu rolul, în cât să nu maĭ scie unde se află, căcĭ arta dramatică nu e o *identificare*, ci o *representaţiune*. Să fie natural şi adevĕrat, nicĭ maĭ e vorbă; dar pe teatru natura fără artă şi adevĕrul fără ideal duc la resultate extreme, şi nimic nu e maĭ urît pe scenă şi maĭ condemnabil decât *exagerarea*.

Şi acésta nu numaĭ în dramă, unde tóte sunt combinate şi mĕsurate, printr'o desfăşurare, maĭ mult saŭ maĭ puţin, mărginită, dar chiar în comedie, în care veselia, deşi maĭ liberă, tinde către un ideal, punênd în lumină păcatele şi slăbiciunile nóstre.

In adevĕr, gróza, mila, înduioşarea sunt însuşirĭ firescĭ ale drameĭ, iar scârba, cruḑimea şi sĕlbatăcia nu pot s'o facă nicĭ maĭ interesantă, nicĭ maĭ adevĕrată. Infaţişarea brutală şi despuiată a urîciunilor omuluĭ, fără spirit, fără graţie, fără boldul glumeĭ, n'ar provocà nicĭ decum rîsul, n'ar însufleţì maĭ mult comedia.

Acestea să le înţelégă şi să nu le uite actoriĭ nicĭ odată!....

Criticele luĭ Rosetti avură darul să stîrnéscă şi o discuţiune publică asupra roluluĭ *juneĭ nobleţe române* faţă de scena şi de literatura naţională, pe care, cu spiritul luĭ şăgalnic, o numi *Cérta celor treĭ Coconĭ*.

D-niĭ *Const. Cornescu, Adolf Cantacuzino* şi rĕposatul *Alexandru Odobescu*, luănd prilej din critica de pe urmă, adresară o scrisóre luĭ Rosetti, în care protestară contra îndemnuluĭ dat *tinereĭ boerimĭ* de a lăsà pretenţiunile de perfecţiune la o parte şi a frecuentà Teatrul Naţional, rugându-l a nu împinge orbirea patriotismuluĭ până într'a cere «ca biata tînĕră boerime română să se osîndéscă *a murì de urît* pentru patrie...» Apoĭ, întorcêndu-ĭ propriile argumente, îndémnă d-lor pe critic «a încuragià *pe puţiniĭ ómenĭ de talent* ce staŭ pe scena română, spre a povăţuì şi ajută pe *acea glótă de actorì lipsiţĭ de gust, de sciinţă şi de modestie*», şi-ĭ făgăduesc, în acest cas, concursul acelor tinerĭ «pe carĭ îţĭ place, ḑiceaŭ, a-ĭ urzicà astăḑĭ, cu atâta isteţime».

Rosetti, publicând scrisórea, le rĕspunde în acelaşĭ numĕr al *Românuluĭ* că: nu s'a adresat, în critica sa, la câţĭ-va *coconaşĭ*, ci la o clasă întrégă din societate, la *juna nobleţe română*; că d-lor aŭ coborît desbaterea de la principiĭ la persóne, că nu l'aŭ înţeles orĭ îl înţeleg greşit, şi le *sfîrcuesce* aspru atât simţemintele patriotice, cât şi neplăcerea şi urîtul ce simt cu privire la teatrul românesc, maĭ cu sémă

asupra *urîtuluĭ* le ḑice, sfîrşind: «Junimea este *frumuseţea*, este *puterea*, este *viitorul*; junimea este *acţia*, este *viéţa*, pe când *urîtul* este o *sbîrcitură a inimiĭ*, este o *umbră a morţiĭ!*»

Incidentul luase o neaşteptată desfăşurare şi interesele teatruluĭ, puse înainte, prin o atât de caracteristică desbatere, luaŭ o învederată însemnătate în ochiĭ tuturora. Cestiunea merità o maĭ încordată atenţiune decât i se dedese până atuncĭ şi starea de lucrurĭ discutată erà dăunătóre simţuluĭ artistic, ca şi simţuluĭ naţional. O grabnică şi netăgăduită îndreptare se impuneà celor în putinţă de a o săvîrşì. Strigătul de alarmă erà dat... de acum încolo, la lucru!...

Rĕspunsul luĭ Rosetti prilejì o nouă scrisóre, din partea aceloraşĭ domnĭ, în care—cercetarea devenind maĭ obiectivă—se zugrăvià cu întunecate colorĭ activitatea artistică a teatruluĭ, numit «cu ironie póte naţional», sub direcţiunea luĭ Millo, căruia i se recunosceà, totuşĭ, «şi arta şi sciinţa maĭ presus decât toţĭ ceĭ ce-l înconjóră». Cu «*un Millo singur*, însă, *este cu greŭ a se sprijinì un teatru întreg, a scăpà cinstea dramatică a uneĭ naţiĭ;* deşì actoriĭ nu sunt totul într'un teatru, *trebue ca şi repertoriul lor să fie ales*. Ţi-ar fi plăcut, óre — întrébă eĭ pe criticul nostru, — să veḑĭ pe *Talma* saŭ pe nemuritórea *Rachela strîmbându-se în glumele mojice de la Palais Royal?* Din nenorocire, singurul teatru românesc ce avem îşĭ trage acuma repertoriul din cele maĭ josnice teatre ale Parisuluĭ. Direcţia primesce cu ochiĭ închişĭ şi pune pe scenă *nisce bucăţĭ próste* şi imorale, traduse ca vaĭ de ele şi într'un stil aşà de barbar, în cât orĭ-ce inimă de Român se simte pătrunsă de jale pentru biata limba nóstră, la auḑul lor. Suntem departe de a cere perfecţie, dar am vrea să vedem câtuşĭ de puţină aplecare spre propăşire; din nenorocire, *maĭ mulţĭ anĭ de încercare* ne dovedesc că Direcţia, *saŭ din nepĕsare, saŭ din neputinţă, se mulţumesce cu mult-puţinul, care-l câştigă*, şi *nicĭ că se gândesce a face îmbunătăţirĭ.*» Vorbesc, apoĭ, în chip entusiast despre representaţiunile bucăţilor naţionale, ale comediilor «pline de un duh vioiŭ şi pămîntenesc», ale luĭ Alecsandri, carĭ aŭ adunat în teatru cu plăcere pe *toţĭ Româniĭ*, fără osebire de castă, orĭ de vîrstă, şi *aŭ simţit împreună* vibrând acea córdă patriotică care rĕsună de câte-orĭ e atinsă de o faptă adevĕrat română, de un graiŭ adevĕrat românesc.

Dacă lumea, dacă tînĕra boerime, nu se duceà la teatrul luĭ Millo nu erà dar din lipsă de patriotism, ci pentru că nu se puteà împăcà «cu acel *urîcios* nărav de a sfâşià limba părinţilor, chezaşul cel maĭ temeinic al naţionalităţiĭ nóstre. Ea se lepédà de dînsul şi nu-l vi-

sită, pentru a nu-ĭ cresce venitul material, nicĭ ca prin presenţa sa să îmbărbăteze a stărui în rĕŭ *teatrul actual*, atât de stricător pentru moralitatea şi bunul gust al noroduluĭ». (1)

Rosetti le rĕspunde din noŭ într'o lungă epistolă, împărţită în 3 părţĭ şi anume: 1-a *Despre cuvîntul Coconaş*; 2-a *Desbatere judecătorêscă; înfăţisarea documentelor, cercetarea şi confruntarea lor;* 3-a *Apĕrarea, spovedania şi conclusia*, în care, după ce se ocupă amărunţit cu obîrşia boerieĭ şi a pretenţiunilor la boerie ale celor de la noĭ, îndémnă pe tinerĭ a lăsà la o parte *orĭ-ce pretenţiunĭ* şi a se pune pe lucru serios, unindu-se în gândul şi fapta bună, pentru a revĕrsà şi asupra ţĕriĭ şi asupra noroduluĭ,—prada stricăciuniĭ prin mijlocirea corumpĕtóre a teatruluĭ, — o radă generósă din luminile, din înţelepţescile experienţe, din nobleţa şi inimoşia lor deosebită.

Căcĭ, dacă el (Rosetti) şi-a trecut până la vîrsta de 20 de anĭ tinereţea «alergând din casă 'n casă, din uliţă 'n uliţă, petrecênd serile în adunărĭ şi 'n balurĭ şi nopţile în joc de cărţĭ, nevĕdênd nimic, neînţelegênd nimic, nesimţind nimic, decât setea de a eşì cât maĭ curînd, spre a se rearuncà în vîrtejul peiriĭ, din care venise pentru câte-va ore acasă», obosit, decepţionat, cu chipul veştejit de traiul cel neregulat, cerênd de la aĭ sĕĭ «şi haina de pe dînşiĭ şi bucătura de la gură, spre a reîncepe viéţa de erĭ», s'a purtat ast-fel fiind-că pe atuncĭ erà şi el *coconaş* şi că trebuià să plătéscă şi el «tributul acestuĭ drăgălaş nume».

De atuncĭ însă câtă schimbare în viéţa şi în purtările luĭ?!...

Dar Alecsandri la vîrsta de 21 de anĭ înzestrase România cu *Doinele* sale neperitóre; dar Kogălniceanu nu erà maĭ mare, când scrià *Istoria Românilor*; dar Bolintineanu, Alexandrescu şi alţiĭ şi alţiĭ?!...

De aceea la lucru cu spor şi cu unitate, căcĭ «*unitatea* póte populà eternitatea într'o oră, saŭ *dă uneĭ ore dăinuirea uneĭ eternităţĭ*». (2)

După o lună de la prima lor scrisóre, d-niĭ Cornescu, Odobescu, şi Cantacuzino trimit luĭ Rosetti, pentru a fi publicată, o întîmpinare la critica «în 120 de paragrafurĭ» ce le adresase în urmă, observându-ĭ că printr'însa «a înstrăinat cu totul chestia teatruluĭ, care negreşit ar fi fost maĭ folositóre tuturor decât urzicările maĭ mult saŭ maĭ puţin delicate, cu carĭ, din *zăcăşia* inimeĭ saŭ din *sburdălnicia* peneĭ, a vrut să defaime o *cétă*, căreia însuşĭ îĭ recunósce cevà merite, de vreme ce n'a găsit alt cuĭ se adresà, când a fost vorba de o faptă

(1) *Românul*, No. 12 din 11 Februarie 1858.
(2) *Ibidem*, No. 12, 13 şi 14 din 11, 14 şi 18 Februarie 1858.

bună şi patriotică». Restul scrisoriĭ acesteia este o polemisare filologică-sentimentală asupra calificativuluĭ tînĕr, asupra numeluĭ de coconaş şi asupra colectivuluĭ: nobleţă, boerime, spiţă de ném, etc, etc.

Rosetti o inserézâ în *Românul*, dar declară că nu le va maĭ rĕspunde şi arată că ar fi un lucru zadarnic s'o maĭ facă: 1º. pentru că politeţa şi dreptatea cere să laşĭ celor osîndiţĭ mângâierea ultimuluĭ cuvînt; 2º. că nu vrea să cânte în aceeaşĭ córdă cu coconaşiĭ; şi 3º. fiind-că scrisorile d-lor sunt, din tóte punctele, atât de slabe, de sucite şi de păcătóse, în cât vorbesc prin ele însele.....

Şi încheie discuţiunea exclamând *Ecce homo*, adecă *Iacă Coconaşul!* (1)

Cu tótă vîlva acésta, cu tot interesul înteţit şi simpatia ridicată împrejurul Teatruluĭ Naţional, întreprinderea luĭ Millo nu luă o maĭ seriósă îndreptare, repertoriul nu se îmbunătăţî, actoriĭ nu-şĭ părăsiră relele deprinderĭ, anomaliile şi anachronismele tot înfloriră cu prisos în cele din afară şi din năuntru ale sceneĭ şi... *tînĕra boerime* rĕmase statornică în hotărîrea de a nu călcà pragul teatruluĭ românesc, îmbulzindu-se, par'că înadins, în sala luĭ Bossel, să vadă *strîmbăturile* şi să audă *glumele*, în adevĕr *mojicescĭ*, ale Nemţilor, orĭ în Slătinénu, ca să aplaude inepţiile unuĭ repertoriŭ al teatrelor parisiane de mahala, saŭ să alunece din casă n casă, din petrecere 'n petrecere, veselă şi uşóră, cum îĭ alunecaŭ: «sania pe uliţĭ, tălpile pe parcheturĭ şi aurul pe postavul verde».

De alt-fel tóte aceste împrejurărĭ fură maĭ mult jicnitóre decât prielnice treburilor teatruluĭ. In adevĕr, obicĭnuitele cheltuelĭ nebunescĭ ale luĭ Millo (2), încrederea ce cresceà mereŭ în sine, vĕḑêndu-se lăudat şi sprijinit de un om ca Rosetti, şi silinţele ce-şĭ dedeà să acopere — cu orĭ-ce preţ — golurile, atât de dese şi de simţitóre, din pungă, făceaŭ ca spectacolele să fie din ce în ce maĭ puţin îngrijite, disciplina şi controlul cu totul slăbite, iar în alegerea pieselor să cadă preferinţa pe acelea carĭ dovediaŭ o nemijlocită înrîurire asupra glóteĭ:

Cea pururea gata la rîs şi la plâns,
Uşóră 'n tot locul să-şĭ afle plăcerea !....

Şi dacă bucăţile, grosolane orĭ sérbede, învĕţate în pripă, puse cu

(1) *Românul*, No. 20 din 11 Martie.

(2) «Cu tótă idea ce am avut de personagiul d-sale maĭ înainte cu un an de ḑile, *că la Poliţie aŭ reclamat pentru d-ta 37 de creditorĭ*, cerênd despăgubirea lor de la Şeful Poliţieĭ de atuncĭ, Prinţul Dimitrie Ghica... cu tóte plângerile d-lor *Ion Creţianu, Nae Tătăranu, Tache Budiştênu* şi a mulţĭ birtaşĭ din Galaţĭ şi din Iaşĭ

economie în scenă, jucate fără sare şi fără gust, *făceaŭ totuşĭ parale*, ele eraŭ cele bune, ele alcătuiaŭ succesul adevĕrat, pe ele se întemeiaŭ faima trupeĭ şi a conducĕtoruluĭ eĭ. (1)

Fără îndoială, Millo, admirabil artist, puternic şi desăvîrşit, fala sceneĭ naţionale, erà un nedibaciŭ şi neispitit administrator. Intreprinderile luĭ, cu tótă dragostea şi sprijinirea publiculuĭ, cu tótă ocrotirea şi bunăvoinţa guvernuluĭ, se sfîrşiaŭ cu neînţelegerĭ, cu pagube, cu bănuelĭ şi nemulţumirĭ. In lunga sa carieră de director, teatrul, care ar fi putut luà cel maĭ înalt avînt, a stat pe loc, a dat chiar înapoĭ, tocmaĭ din causa nechibzueleĭ din vreme şi a lipseĭ unuĭ plan hotărît de campanie din parte-ĭ.... păcat, ce, de la dînsul, a molipsit maĭ pe toţĭ câţĭ aŭ stat în fruntea acesteĭ însemnate administraţiunĭ.

Aşà la 1855 August, deşì Vornicia (Ministeriul de Interne), de care atârnà atuncĭ teatrul, hotărîse a nu maĭ da direcţiunea pe mână de artist dramatic, pentru a evità o catastrofă ca a luĭ Costache Caragiale (încetare de plăţĭ, 1.500 # datorie, judecată, sechestre), se învoì—după înalte şi puternice mijlocirĭ — a o încredinţà luĭ Millo, ca favóre specială. punêndu-ĭ însă îndatorirea de a da o garanţie de 5.000 #.

Cu numele, renumele şi succesele luĭ, obţinute de când venise în Bucurescĭ, cu energia şi speranţa de care se arătà însufleţit, şi maĭ ales cu stăruinţele luĭ Alex. Plagino, protectorul şi amicul sĕŭ, găsì un garant (Tache Budiştĕnu) şi deschise stagiunea în Octobre cu *Nelegiuitul*, avênd de ad-latus în direcţiune pe Paraschivescu, omul de încredere, de nu póte chiar tovarăşul garantuluĭ sĕŭ.

Afacerile merseră maĭ mult bine decât rĕŭ, până ce în Martie 1857 vedem că Millo rĕmâne director artistic al teatruluĭ, iar Paras-

şi altele şi altele... tóte acestea le-am sciut şi nu ţi-am dis nimic»... scrie în *Românul* (suplement No. 43 din 9 Aprilie 1859) *Prijbénu*, al doilea garant al luĭ Millo la antreprisa *Teatruluĭ, după ce Tache Budiştĕnu îĭ retrăsese garanţia sa.*

(1) Ce a făcut din artă d-l Millo? *A prostituat bufonăria scălămbăturilor* şi *a turlupinadelor* ast-fel, că frumosul şi arta s'aŭ înfăşurat în vĕlul lor de durere şi aŭ sburat de pe scena română şi în locul lor rĕmaseră tablourile cu facle, căciula unuì arlequin, frânghiile uneĭ maşinăriĭ stricate, şi tóte astea luminate de un foc bengal fumător! Pentru ce tóte astea? D-ta, care porţĭ, fără sfială, nume de artist, n'aĭ găsit alt nimic maĭ bun? saŭ n'aĭ avut capacitatea să alegĭ, saŭ aĭ avut rea voinţă? Acésta cereà *publicul neînvĕţat?* Póte ţi-aĭ făcut vre-o idee să-l înşelĭ şi să-ĭ ieĭ baniĭ..... Trebuià să speculezì bunătatea publiculuĭ!... alesule între aleşĭ! Artistule, chemat ca să susţiĭ şi să propuĭ arta, ce rĕŭ ţi-a făcut ţéra acésta, ce rĕŭ ţi-aŭ făcut Româniĭ? De ce ai voit să îngropĭ tot ce aŭ crescut în sînul lor de 20 anĭ şi maì bine. Unde sunt artiştiĭ românĭ pe carĭ i-a crescut publicul? Tu eştĭ care aĭ uneltit ca să-ĭ omorĭ în opinia publică, cu scop de a te înălţà, tu numaĭ! *(Ion Prijbénu*, în *Românul*, No. 40 din 2 Aprilie 1859.)

chivescu ieà administraţiunea celor-lalte afacerĭ în mână. (1) La sfîrşitul stagiuniĭ, Budiştênu, care-şĭ vedeà ceĭ 5.000 # ameninţaţĭ de ştirbire, resiliază contractul sěŭ cu Millo şi guvernul — aflându-se în faţa uneĭ nouě crise — ameninţă cu închiderea stabilimentuluĭ saŭ cu luarea luĭ sub propria sa ocârmuire, când Millo oferì o altă garanţie, pe care i-o dedeà acum *Iancu Prijbênu,* mare proprietar din Romanaţĭ şi deputat în Obştésca Adunare.

Atuncĭ, cu puterĭ împrospătate, începù stagiunea sub auspiciile cele maĭ norocóse: aveà pe Wachmann în capul trupeĭ lirice, aveà artiştiĭ dramaticĭ ceĭ maĭ cu vaḑă din ţéră, aveà planurì şi hotărîrĭ marĭ, aveà pe Rosetti —întors de curînd, dintr'un exil de 9 anĭ, în ţéră — care, plin de ilusiunĭ, de patriotism şi de căldură, deschideà bătălie publică împotriva tuturor celor carĭ nu iubiaŭ şi nu încuragiaŭ teatrul românesc! Decĭ aveà tot pentru a reuşì, pentru a lăsà cele maĭ strălucite amintirĭ despre partea covîrşitóre ce luà la înflorirea nobileĭ arte şi a sceneĭ glorificate prin minunatul sěŭ talent.

Dar încă nu-şĭ încheiase desăvîrşit' terminul *antrepriseĭ*, că iată— din tóte părţile—se ridicară protestărĭ, nemulţumirĭ, indignare împotriva *mareluĭ artist,* învinovăţit de a duce teatrul la ruină (2), de a corupe gustul şi simţemîntul publiculuĭ, de a ucide şi înmormîntà pe toţĭ dimprejuru-ĭ, spre *a se înălţà numaĭ pe sine,* de a se impune, în sfîrşit, ca indispensabil, ca *om providenţial* pentru conducerea şi maĭ departe a destinelor primeĭ nóstre scene.

Până şi firea placidă şi îngăduitóre a *garantuluĭ sěŭ* se turbură, şi cu mânie îl denunţă ca pe un nevrednic de frumósa misiune cu care erà însărcinat. Săbiile tăiόse se încrucişéză de amîndouě părţile, iar publicul asistă, mirat, la *tristul* spectacol, ce *veselul şi glumeţul artist* îĭ dedeà acum, apěrându-şĭ demnitatea şi cinstea, atât de cu vătěmare atacate. (3)

---

(1) *I. A. Wachmann,* Scrisórea din 17 Martie 1857 către fiul sěŭ.

(2) *Românul,* No. 40, din 2 Aprilie 1859, scrie: «Toţĭ sciŭ că *Teatrul Naţional este una din şcólele cele maĭ marĭ de patriotism, de estetică şi de civilisare.* Teatrul nostru este de asemenea sciut *că şchiópătă fórte* şi că acum, *în ajunul reorganisăriĭ sale,* trebue să începem o desbatere asupra *noueĭ organisărĭ* ce este de *neapěrată trebuinţă* a se da teatruluĭ nostru.»

(3) *Românul* în No. 40 (din 2 Aprilie), 42 (7 Aprilie) şi 43 (9 Aprilie 1859), cuprinde în suplement şi în corpul ḑiaruluĭ polemica *fórte îndârjită* dintre Prijbénu şi Millo, în privirea garanţieĭ depuse şi a activităţiĭ directoriale, a resultatelor obţinute şi a cinsteĭ şi patriotismuluĭ amîndoror adversarilor. — De acì se vede lămurit cât de mult timp şi cât de mare fusese bunăvoinţa şi îngăduirea guvernuluĭ şi a Comitetuluĭ superior teatral (compus din *Grigorie Alexandrescu* poetul, *Grigorie Ben-*

Ast-fel luà sfîrşit *întâia campanie directorială a luĭ Millo,* din care—afară de talentul sĕŭ, tot maĭ mult ilustrat de un neperitor renume—actoriĭ necâştigând un capital propriŭ de cunoscinţe, nicĭ însuşirĭ folositóre sceneĭ, repertoriul păstrându-şĭ, în mare parte, vechiul caracter de excesivă *melodramaturgie*, arta dramatică rĕmâneà fără a fi făcut un pas înainte; iar sórta celor cu viéţa şi activitatea legaţĭ de sórta teatruluĭ urmà să flutureze, ca şi până atuncĭ, între nevoia pricinuită de un trecut plin de neajunsurĭ şi speranţele amăgitóre ale unuĭ nestatornic viitor. (1)

---

gescu şi *Iancu Samurcaş*) pentru Millo, căcĭ, «cu apropierea terminuluĭ, din care s'aŭ ivit *tóte infamiile* şi cu petiţiile ce s'aŭ dat de treĭ lunĭ de ḑile şi maĭ bine, tóte aŭ ajuns la auḑul guvernuluĭ», Millo se apĕră, învinuind pe garantul sĕŭ că a făcut numaĭ paradă de patriotism, dându-ĭ garanţia, nu însă binele teatruluĭ,— căcĭ după art. 2 şi 8 ale contractuluĭ ce aveà cu dînsul, nu-ĭ erà permis de a se atinge de nicĭ un ban dintr'însa, «obligat către d-l Prijbénu, chezaşul sĕŭ, a *nu-ĭ pricinuì nicĭ o pagubă*», fiind-că «orĭ-ce folos saŭ pagube a acesteĭ antreprise privesc pe persóna d-luĭ Millo». Dacă însă i-a primit, cu aceste condiţiunĭ, garanţia, a fost că, cu doĭ aní maĭ înainte (la 1857), «eram în Septembre şi sórta teatruluĭ nu erà încă hotărîtă.... pentru că guvernul cereà o garanţie, pentru că garanţia erà singura uşă prin care puteà să intre în antreprisa teatruluì».

La invinuirea însă ce-ĭ aduce Prìjbénu că: «are un profit cu garanţia luĭ de 1.200# cel puţin pe lună... că acum *baţĭ în pintenĭ* cerênd *şampanie în tóte serile la supeurile d-tale*»... nu rĕspunde nimic.—Şi nicĭ puteà rĕspunde cevà împrotiva unuĭ adevĕr cunoscut de tótă lumea.

(1) Antreprisa luĭ Millo durase de la August 1855 până la Iunie 1859, rĕmânênd dator 700 # numaĭ trupeĭ şi împiegaţilor teatruluĭ (luĭ Wachmann singur îĭ datorà 123 #), pe carĭ cu tóte cererile adresate Poliţieĭ, Vornicieĭ şi Tribunalelor, nu-ĭ plătì, fiind fórte deschis cu poliţe în piaţă şi cu alte datoriĭ pe la negustorĭ, maĭ cu sémă în ultima stagiune, în care afacerile îĭ merseră maĭ rĕŭ, din causa criseĭ celeĭ marĭ ce bântuià ţéra pe atuncĭ, ajungênd dobânḑile banilor până la 30 % pe an şi tot cu greŭ se găsiaŭ de luat cu împrumut. *(I. A. Wachmann*, Scrisórea din August 1859.)

Dintre *piesele jucate* în ultimele stagiunĭ, cele maĭ de căpetenie, — pe lângă pusderia de farse, melodrame şi vodevile vechĭ şi nesărate ce dedese, — aŭ fost: *Aşà e lumea* (dramă tradusă de Pascaly), *Un poet romantic* (Millo), *Ghicĭ ghicitórea mea* (Alecsandri), *Pricopsiţiĭ* (Michăilescu) *Prăpăstiile Bucurescilor* (dată pentru întâia óră la Novembre 1858 şi repetată de 9 orĭ; lungĭ, cu declamaţiunĭ patriotice de ocasiune, aŭ plăcut atuncĭ şi Millo a avut un succes enorm ca autor şi ca actor; veḑĭ critica luĭ *C. D. Aricescu* din *Românul*, No. 2 de la 6 Ianuarie 1859 şi cea a luĭ Rosetti din *Românul*, No. 8, Novembre 6), *O mumă din popor* (comedie de Legouvé, tradusă de S. Michălescu, jucată pentru întâia óră în beneficiul luĭ Mali Cronibace, cu arătare pe afiş că e: «piesă de inimă şi de cele maĭ nobile simţiminte»). *Soldatul Român* (vodevil de Millo, musica de Wachmann), *Setea de aur* (dramă în 5

In aceste condiţiunĭ *C. A. Rosetti* luă direcţiunea Teatruluĭ Naţional, pe un termin de treĭ anĭ, cu începere de la Iunie 1859.

Nu numaĭ dragostea şi competenţa sa întru cele dramatice îl hotărîră să ieă o atât de gingaşă cât şi de anevoiósă însărcinare, ci maĭ vîrtos nestăpânita voinţă şi zelul de care tot-deauna fusese însufleţit de a luptă pentru ridicarea niveluluĭ cultural şi înfrângerea, saŭ cel puţin abaterea din calea propăşiriĭ, a celor duşmanĭ desvoltăriĭ morale a poporuluĭ român.

De aceea, prima luĭ mĕsură, intrând în teatru, fu de a îndatoră pe actorĭ să urmeze, în *şcóla anume întemeiată* de dînsul, cursurĭ de *musică vocală*, de *declamaţiune* şi de *literatură dramatică*. După acésta prefăcù mecanismul artistic al sceneĭ, alese *un repertoriŭ cu totul noŭ*,—alcătuit din cele maĭ de sémă bucăţĭ române, francese, germane şi englese, — *conformă* decorurile şi costumele cu caracterul şi epoca pieselor şi *angajă* artiştiĭ ceĭ maĭ bunĭ din Bucurescĭ. (1)

Căcĭ, pe de o parte, «teatrul nostru, dice Rosetti, a fost ajuns în

acte), *Bătălia de la Călugărenĭ* (tabloŭ naţional de V. Maniu), *Orbeţiĭ* (comedie), *Avocatul draculuĭ* (idem în beneficiul luĭ Pascaly), *Ştefan-cel-Mare* (dramă în 5 acte de Millo), *Mihnea şi Baba* (dramă de Bolintineanu), *Jianu* (comedie vodevilă de I. Anestin şi Millo), *Don Quichotte, Radu Calomfirescu, Iaşiĭ în Carnaval* (Alecsandri), *Tunsu, Stéua păstoruluĭ, Nunta ţĕrănéscă* şi altele şi altele.

După încetarea representaţiunilor românescĭ, debută pe scena Teatruluĭ Naţional o trupă de *comedie italiană*, sub direcţiunea luĭ *Villy*, care avusese mare succes în Dalmaţia, Smirna, Grecia, Constantinopole şi la noĭ în Galaţĭ şi Brăila. Ea debută la 12 Maiŭ cu drama luĭ Lacroy, *Maria di Rohan*, dar n'a putut isbutì, din causă că şi puţina lume care asistă la spectacole nu pricepeà limba italiană. (*Românul*, No. 56 din 12 Maiŭ 1859.)

Opera mersese maĭ bine, căcĭ avusese norocul de a formà o trupă în care primadona era *Rachela Gianfredi* (maĭ târdiŭ măritată cu Pană Catullescu, nepotul neuitatuluĭ profesor de religie de la Sf. Sava, protosinghelul Veniamin Catullescu) şi Baritonul *Steller*, care de la noĭ fu angajat la Opera Italiană din Paris.

Teatrul din Craiova — în urma unuĭ scandal ce pricinuise mutarea în Bucurescĭ a luĭ Th. Teodorini cu familia—rĕmăsese sub direcţiunea luĭ Iancu Gănescu, bărbatul luĭ Nini Valery, nu prea mult înţelegĕtor în ale culiselor.

(1) Intre aceĭ carĭ s'aŭ adresat la guvern cu cererea de a luà în întreprindere teatrul atuncĭ, aŭ fost *Theodorini, Paraschivescu* şi *Simion Michălescu*. Rosetti cerù sporirea subvenţiuniĭ cu 700 # pe an, luându-şi îndatorirea de a face un mic început de şcólă, în care să se predeà : musica vocală, declamaţiunea şi literatura dramatică. Acum subvenţiunea anuală se urcă la 47.250 leĭ. (*Românul*, No. 93 şi 95 din 6 şi 11 August 1859.—*I. A. Wachmann*, Scrisórea din 7 Iunie acelaşi an.)—*Şcóla erà aşezată în magasia decorurilor de la spatele teatruluĭ*, iar orele lecţiunilor eraŭ : musica vocală în tóte dilele de la 9—$10^1/_2$, declamaţiunea de la $10^1/_2$—2 şi séra de al $6^1/_2$ înainte. (*Românul*, No. 108 din 10 Septembre.)

*

ast-fel de stare, în cât unul dintre amicĭ spuneà că, dacă ar fi ascultat de guvern, ar propune să *deschidă o şcólă dramatică* în cele maĭ bune condiţiunĭ şi să *închidă teatrul* român pentru treĭ anĭ» (1); iar de alta, «teatrul—credeà el,— este căminul comun al cugetărilor, de unde poţĭ, fără osebire de clase şi de partide, culege ideile ce apropie pe ómenĭ între dînşiĭ, îĭ luminéză şi-ĭ înfrăţesc». (2)

Pentru a întărì aceste generóse şi înalte credinţe, Rosetti mergeà şi maĭ departe. Aşà, în apelul ce adreséză tinerimiĭ, de a îmbrăţişà cariera artistică şi a se destinà teatruluĭ, «tribuna cea mare a naţiuniĭ, după care se propagă simţemintele cele maĭ marĭ, cele maĭ nobile, maĭ sublime, maĭ sfinte», el înălţà misiunea artistuluĭ dramatic până la *sacerdoţiŭ*— când «viéţa îĭ este atât de morală în cât să nu fie în contradicere cu rolul ce represintă» — şi amintesce frumósele cuvinte ale luĭ Platon:

«Să nu credeţĭ că vĕ vom lăsà să veniţĭ la noĭ, fără de a vĕ pune o stavilă. Teatrul se va înălţà pe piaţa deschisă mulţimiĭ şi veţĭ aduce pe scenă actorĭ să jóce, carĭ să aibă însă darul frumos al cuvîntăriĭ, să posédă voce tare şi pătrundĕtóre până în cele din urmă rîndurĭ ale poporuluĭ, mişcările să le fie nobile şi sigure, iar înfăţişarea lor să ne dea ilusiunea celor vorbite. Iar voĭ să nu credeţĭ că *vĕ vom suferì ast-fel să vorbiţĭ* copiilor şi soţiilor nóstre orĭ mulţimiĭ şi să le spuneţĭ ce va fi protivnic bunelor moravurĭ, credinţeĭ şi aspiraţiunilor nóstre?» (3)

In stadiul la care ajunsesem prin transformările politice, prin atingerea cu lumea cultă, prin înrîurirea învĕţăturiĭ, erà póte o cestiune de demnitate naţională ca una măcar dintre feluritele manifestaţiunĭ ale arteĭ să ieà o trainică şi hotărîtă fiinţare în sînul patrieĭ. Teatrul, cea maĭ simpatică şi cea maĭ de demult manifestare de acest gen la noĭ, el trebuià să ne încăldéscă, să ne înalţe, să ne farmece până la apropierea şi a celor-lalte de firea şi de înţelegerea nóstră.

Teatrul însă, până puţin în urmă, fusese părtaşul credincios al tuturor sguduirilor şi neajunsurilor obşteĭ; de aceea tocmaĭ, resfrângênd o asemenea stare de lucrurĭ, ajunsese într'o deplină decădere.

In adevĕr, cum óre autoriĭ noştri ar fi putut scrie bucăţĭ pline de morală şi de patriotism şi cum actoriĭ puteaŭ să fie cu suflet înalt şi bun, când nu audiaŭ, pentru a se inspirà, decât sunetul grosolan al săbiilor sol-

(1) *Românul*, No. 95 din 11 August 1859.
(2) *Ibidem*, No. 94 din 8 August 1859.
(3) *Ibidem*, No. 95 din 11 August 1859

dățescĭ și n'aveaŭ altă priveliște decât aceea a desfrîuluĭ și a vițiilor cu carĭ invasiunile străine bântuiaŭ orașele și satele nóstre. Óre ceĭ carĭ eșiaŭ cu capetele și genuchile plecate, cu peptul grămădit între umerĭ și cu brațele întinse, întru întîmpinarea și buna primire a împilătorilor, maĭ puteaŭ găsì accente de indignare, mișcărĭ de revoltă și avînturĭ de rĕsbunare în inima lor umilită de slugărnicie, pătată de *abusurĭ* și sleită de simțirĭ omenescĭ? Patria?... eĭ o purtaŭ în gură, ca s'o pótă maĭ ușor lepĕdà; poporul?... îl călcaŭ în picióre socotind că aŭ să se urce maĭ sus peste dînsul; datoria?... vorbă gólă, pentru uniĭ, jug de robie și de dispreț pentru ceĭ-lalțĭ!...

Erà însă vremea, sosită acum, să se încerce o reacțiune, căcĭ puțin câte puțin, — eșind din vălmășagul trecutuluĭ, — statul român se așezà pe temeliĭ sănătóse și fie-care factor de cultură saŭ de energie publică trebuià să-șĭ ieà și să-șĭ urmeze cuvenita sa cale. Acéstă, cu osebire de grea, lucrare căutà să întreprindă Rosetti și aveà încredere în isbândă; căcĭ «ceea ce nu se puteà face în timpiĭ rĕstigniriĭ, trebuià făcut astăḑĭ, când intrăm în epoca renasceriĭ. O putem și pentru că suntem sigurĭ că o putem, pentru că *sunt încredințat că toțĭ o simt, o voesc și că fie-care va contribuì în sfera sa, de aceea și numaĭ de aceea cutezarăm a luà direcțiunea Teatruluĭ Național*» ḑicea el.

«Șĭ ce este teatrul, de nu *abdicarea persóneĭ actuale egoiste, interesate, spre a luà un rol maĭ bun.* Ah! cât avem trebuință de asta!... Venițĭ, venițĭ să vĕ reluațĭ sufletul în teatrul popular, în mijlocul poporuluĭ. In toțĭ aniĭ la noĭ juniĭ și damele societățiĭ de sus aŭ jucat pe scenă în casele lor. Aŭ jucat chiar înaintea Nemților și a Muscalilor. De ce óre să nu jucăm acum și înaintea națieĭ? Óre aplaudele naționale nu sunt maĭ dulcĭ decât acele ale armiilor străine?... Junĭ și june romànce, *să refacem, să creăm*, de voițĭ, *Teatrul Național*, să traducem, să prelucrăm, să compunem *bucățĭ morale și viĭ, să le jucăm chiar*, și fițĭ încredințațĭ că aplaudele ce vĕ va da publicul român vĕ vor înfrățì, vĕ vor luminà, vĕ vor înobilà pe toțĭ, și bine-cuvîntarea cerută va fi în familiile nóstre și peste nația nóstră.» (1)

Elocuente și pline de cele maĭ calde și maĭ înalte simțirĭ cuvinte, pe carĭ ilustrul bărbat, iubitor de ném și de țéră, le înscrià pe frontispiciul teatruluĭ, din care voià să facă nu numaĭ *templul binefăcĕtóreĭ arte*, ci și «*școla*, în care poporul, ostenit de munca ḑileĭ și une-orĭ póte și înăsprit de felurite suferințe, să se ducă séra, spre a-șĭ odihnì

(1) *Românul*, No. 94 din 8 August 1859.

mintea şi trupul şi a învĕţà morala, patriotismul, virtutea, prin icóne viĭ şi puternice, prin fapte generóse şi eroice! (1)

După cum făgăduise publiculuĭ, prin *profesiunea sa de credinţă artistică*, el se încunjură de *cele maĭ bune elemente* ale trupelor din capitală, în fruntea cărora străluciă *Millo*, iar pe *Flechtenmacher* îl aduse din Craiova şi-l numì şeful orchestreĭ şi compositor de musică al teatruluĭ. (2) *Costache Caragiale*, care, după ce părăsise întreprinderea dramatică, se făcuse advocat, îndată ce vĕḑù calea pe care intrase direcţiunea teatruluĭ român, «scăḑù din orele sale de odihnă şi, fără a voì să priméscă nicĭ o remunerare, îşĭ dete sciinţa sa, talentul sĕŭ, inima sa pentru *renascerea* Teatruluĭ Naţional». (3)

Stagiunea se deschise la 20 Septembre cu *Fiamina*, în care debută d-na *Eufrosina Popescu* (în rolul Fiamineĭ) şi avù, atât ca artistă, cât şi ca femee, un succes neîntrecut, ce se susţinù şi crescù chiar în tóte dăţile câte se arătă pe scenă. (4) A doua lucrare re-

---

(1) *Românul*, No. 94 din 8 August 1859.

(2) *I. A. Vachmann*, Scrisórea din 10 August 1859.—«Millo e angajat de Rosetti cu 150 # pe lună. In ce privesce angajamentul meŭ, deşì mi se făcuse propunerĭ însă Winterhalder, Piladele Directoruluĭ, s'a împotrivit, sub cuvînt că eŭ aş fi *aristocrat* şi că mĕ plimb în *echipage*, aşà că aŭ adus pe Flechtenmacher din Craiova să le facă tóte treburile musicale. Numaĭ să pótă! Wiest de asemenea e furios.—De asemenea Mali, Fanny şi Frosa nu aŭ fost angajate încă, iar cu Pascaly şi nevasta luĭ nu-ĭ nimic terminat. A vrut să ieà pe Blonda şi pe Serghie, dar aŭ cerut câte 45 # pe lună şi 2 beneficiĭ în stagiune.»

Cu tóte acestea, trupa fu deplin alcătuită la sfîrşitul luĭ August chiar şi cuprindeà pe *Millo, Pascaly, Dimitriad, Const. Caragiale, Stefan Velescu, Alexandrescu, Drăgulicĭ, Gestian, Albescu, Felbariad, Stef. Michăilénu, Mincu, Ioan Christache, Iorgu Caragiale*, şi d-nele: *Eufrosina Popescu, Matilda Pascaly, Mariţa Constantinescu, Maria Flechtenmacher*, (care a debutat în rolul Luiseĭ din *Intrigă şi Amor*), *Frosa Sarandi, Irina Poenaru* (debutând în rolul Păuneĭ din *Fermecătórea*) şi alţiĭ şi altele de maĭ puţină însemnătate. O trupă seriósă, solidă şi cu elemente vrednice de a lucrà şi de a merge înainte, după cum voià Rosetti.

(3) *Românul*, No. 116 din 20 Octobre 1859. Costache Caragiale a debutat în rolul luĭ *Guillaume Tell* şi a jucat pe *Everard* în *Invĕţătorul satuluĭ* cu o mare putere dramatică, avênd darul de a umplé sala de spectatorĭ, orĭ de câte-orĭ numele sĕŭ sta pe afiş.

(4) *Fiamina*, dramă în 4 acte de Mario Uchard, tradusă de Gr. Peretz, este punerea pe scenă a uneĭ întîmplărĭ din viéţa chiar a autoruluĭ eĭ, părăsit de soţia sa, luată din amor, pentru a se face actriţă (Madeleine Brohan de la Comedia Francesă din Paris), care, după 20 de anĭ trecuţĭ în alte legăturĭ, se găsesce de-odată în faţa bărbatuluĭ şi fiuluĭ eĭ. La vederea copiluluĭ, iubirea-ĭ de mamă se deştéptă şi, cu dînsa, ruşinea că o resimţise numaĭ după atâta curgere de timp. Situaţiunea e fórte cruntă faţă de un soţ care nu o maĭ póte ertă şi de un fiŭ înaintea cuĭ este silită de a

presentată fu o comedie, 33.333 *francĭ*, în care *Millo* aveà rolul principal şi, ca tot-deauna, fu salutat, de-alungul acţiuniĭ, cu entusiaste salve de aplause.

Cu ocasiunea acésta se facù cunoscut publiculuĭ că, «parterul fiind prea mic şi dorind a pune *la îndemâna tuturor pungilor* petrecerea cea frumósă a teatruluĭ, direcţiunea a hotărît ca lojele de rîndul al 3-lea să se dea şi *ca stale de orchestră*, împărţindu-se în câte 4 biletur̆ĭ, şi fiecare va puté luà *un singur bilet* pentru *patru sfanţĭ*». (1) Mĕsura erà de sigur înlesnitóre pentru o parte a spectatorilor, dar dovedià că, dintre lojĭ, cele maĭ eftine orĭ nu aveaŭ cătare, orĭ nu se vindeaŭ aşà numiteĭ «bune societăţĭ», de vreme ce într'o cronică se ridică plângerea că: ajutorul invocat cu atâta arşiţă (de Rosetti) nu-l vĕḑurăm venind de nicăerĭ; *teatrul îl găsirăm tot-deauna gol*, ast-fel în cât în luna acésta cheltuelile aŭ trebuit să fie îndoit maĭ marĭ decât venitul. (2)

Şi fu, din nenorocire, gol în multe şi multe rîndurĭ. Aşà la prima representaţiune a drameĭ sensaţionale *Martiriĭ inimeĭ*, jumătate lojele eraŭ góle. De ce óre? căcĭ «*foştiĭ boerĭ protipendiştĭ nu vin la teatru.* D-l Cantacuzino (tatăl), Bengescu şi alţĭ câţĭ-va boerĭ marĭ, pe carĭ îĭ vedem cu plăcere la maĭ multe piese naţionale, *sunt excepţiune;* cu câte-va florĭ nu se face vară! Şi piesa fusese atât de bine jucată, că la actul al IV-lea teatrul întreg, printr'o mişcare spontanee, chemă în scenă pe C. A. Rosetti, *mulţumindu-ĭ prin entusiaste aplause pentru străduinţele ce-şĭ dă a aduce teatrul în stare de perfecţiune.* Şi faptul s'a repetat fórte des, deşĭ directorul teatruluĭ n'a maĭ voit, dintr'un exces de modestie, a onorà publicul cu presenţa sa.» Eşind de la representaţiunea *Burghesuluĭ din Paris* (saŭ *Lecţiunĭ guvernuluĭ*), Alecsandri, atuncĭ Mi-

roşĭ.—D-na Frosa Popescu, atât ca joc cât şi ca cântec, s'à ridicat fórte sus şi de multă vreme nu se vĕḑuse pe scena nóstră atâta graţie unită cu atâta putere dramatică».

(1) *Românul*, No. 113 din 22 Septembre 1859.

(2) *Ibidem*, No. 116 din 20 Octobre, acelaşĭ an. — *I. A. Vachmann*, Scrisórea din 29 Ianuarie 1860: «Rosetti a perdut până acum, în 3 lunĭ şi jumătate, peste 1000 # şi, dacă n'ar fi sesonul cel bun, ar fi lepĕdat direcţiunea, deşĭ contractul îl silesce să-şĭ încheie cel puţin o stagiune, fie chiar cu pagubă. De alt-fel, afară de puţinĭ actorĭ şi câte-va piese bune, tóte spectacolele şi maĭ ales vodevilele *nu aŭ hal.* Nicĭ un gust, nicĭ o simţire, aşà ca nimenĭ nu maĭ pomenesce de musică. Flechtenmacher a compromis totul, deşĭ se plânge pretutindenĭ de obosélă şi de prea mare muncă. Matilda Pascaly a luat în drame tóte rolurile Maleĭ Cronibace, dar este insuficientă şi nu place nicĭ ca dînsa, nicĭ ca Mariţa Constantinescu. De sigur stagiunea o să se sfîrşéscă cu marĭ perderĭ de banĭ, căcĭ publicul lasă maĭ mult gólă sala teatruluĭ, chiar când se jócă bine.»

nistru de Externe în cabinetul lui Ion Ghica, dicea: «De câte ori es din teatru, de la representaţiunea unei piese frumóse, mě simt cu totul schimbat, întinerit, înălţat.» (1)

Iar despre *Don Carlos* critica dicea că: «Scena nóstră devine *un sanctuariŭ, un altar sacerdotal*, de unde va eşi un foc sacru, care va regenerà poporul; pe acest altar se *vor sacrificà prejudecăţile antice*, năravurile, şi *va eşì aurora unor dile noue*, consacrate umanităţiĭ, progresuluĭ, lumineĭ şi libertăţiĭ!»...... *Filoromânul*, care scrià acestea, erà se vede, *maĭ mult decât entusiast* în privirea menirii arteĭ dramatice la noĭ şi-ĭ dedeà însuşirĭ pe carĭ nu tótă lumea i le recunosceà, căcĭ alt-fel, cu tótă adînca impresiune ce lăsase drama luĭ Schiller, n'ar fi rěmas gólă sala, gólă de «junimea nobilă», cea învěţată, cea cu călduróse simţeminte personale, dar care nu ţineà *să móră de urît* la teatru.

Cu tóte acestea, representaţiunile îşĭ urmaŭ regulat cursul lor, dându-se în fie-care sĕptĕmână câte o bucată, alte-orĭ câte doue bucăţĭ noue. Caracteristic, maĭ cu sémă, este, în acéstă *unică stagiune*, cât a ţinut întreprinderea luĭ Rosetti, că fie-care piesă se studià în deosebĭ, sub controlul sĕŭ personal şi, deşì Costache Caragiale îĭ dedeà, cu cea maĭ căldurósă sîrguinţă şi dragoste, concursul experienţeĭ sale, nicĭ una nu vedeà faţa publiculuĭ, fără ca, până în cele maĭ micĭ amănunte—de punere în scenă şi de interpretare,—să nu fi dat *el însuşĭ* «bine-cuvîntarea» din urmă. Ce fericit şi vrednic de urmat exemplu, pentru toţĭ ceĭ după dînsul—trecuţĭ, presenţĭ şi viitorĭ directorĭ aĭ Teatruluĭ Naţional!

Silinţele acestea şi *succesele morale* netăgăduite ce căpětase deşteptară interesul multor bărbaţĭ, carĭ, iubind teatrul, stăruiră pe lângă guvern să ieà o hotărîre de statornică sprijinire şi desvoltare a arteĭ dramatice naţionale. Printre aceştia Ion Ghica cu V. Alecsandri, pe atuncĭ ministri, şi Kogălniceanu, nu maĭ puţin se străduiră a da cestiuniĭ o cât maĭ deplină şi maĭ grabnică satisfacere.

Cum însă teatrul din Bucurescĭ se aflà dat, pe treĭ anĭ, unuĭ antreprenor particular, care erà cunoscut şi dovedit de maestru întru ale arteĭ, iar teatrul din Iaşĭ şovăià în mânile unor directorĭ saŭ comitete administrative, carĭ de carĭ maĭ fără vlagă, apoĭ se instituĭ acolo

(1) *Românul*, No. 137 şi 142 din 8 şi 17 Decembre 1859.—Şi cu adevěrat dacă ar fi fost să se judece succesele pieselor după cifra incassărilor, apoĭ multe n'ar maĭ fi îndrăsnit să înfrunte focul rampeĭ. Aşà, de pildă, drama *Ţĕranul din munte nu produse într'o seră decât doue lire!* — (*Românul*, No. 58 din 27 Februarie, Revista dramatică, Nota Redacţiuniĭ, pag. I-a jos, la colóna a 4-a.)

o comisiune specială compusă din: *Costache Negruzzi, Alecu Donicĭ, Iacob Fĕtu, Alecu Fotino* şi *T. Codrescu,* cu însărcinarea de a elaborà un proiect de reformă şi de organisare a teatrelor. Acéstă lucrare se făcù, cuprinḑênd două părţĭ: una privitóre la *organisarea teatrelor,* cea-laltă la *teatrele din provincie,* cu fórte priinciόse disposiţiunĭ asupra *înfiinţăriĭ uneĭ şcóle dramatice* (după modelul propunerilor analóge făcute la noĭ în trecut), a alcătuiriĭ unuĭ *comitet de administraţiune generală,* cum şi a moduluĭ *formăriĭ unuĭ repertoriŭ.*

Printr'un *articol suplementar* se arătà că «direcţiunile generale din Iaşĭ şi Bucurescĭ avênd acelaşĭ scop, adecă: prosperitatea şi înflorirea teatruluĭ român, Comitetul central din Iaşĭ, îndată după constituirea luĭ, se va pune în oficială relaţiune cu Direcţiunea generală a teatruluĭ din Bucurescĭ, spre a se înţelege în perfectă uniformitate în privirea moduluĭ de adoptat *pentru regenerarea şi înflorirea teatrelor române* şi *preschimbarea trupelor la timp*». (1)

Deşì timpurile se arătaŭ maĭ priinciόse acum fiinţeĭ şi activităţiĭ teatruluĭ, totuşĭ lipsa de unitate şi de şir în alcătuirile prilejite în atâtea rîndurĭ pentru îmbunătăţirea sórteĭ luĭ fură pururea pricina neaduceriĭ lor la îndeplinire. Aşà şi cu proiectul acesta, cum şi cu multe altele, ce vom vedé înjghebate cu grăbire, pentru ca iarăşĭ cu grabă să fie date de o parte. Interesele particularilor aveaŭ încă mult timp să covîrşéscă pe ale instituţiuniĭ însăşĭ, până ce, adusă cu desăvîrşire la margine de prăpastie, să deştepte pe ceĭ de la cârmă, în faţa primejdieĭ.

Şi vinovatul întru acésta fu, pe lângă mulţĭ alţiĭ, şi *publicul — nu cel mărunt* care «crede fără de a cercetà», *ci isteţul, priceputul, purtatul prin lume, înaltul public,* de hotărîrile căruia atârnă isbânda şi norocul,—căcĭ pe Rosetti, energic şi stăruitor la lucru, cu dragoste însufleţit şi destoinic în ale teatruluĭ, entusiast şi, maĭ presus de tóte, cu desăvîrşire desinteresat, nu l'a sprijinit, ba l'a silit chiar, prin *îndĕrĕtnica sa neîmpărtăşire la spectacolele româneşcĭ,* să se lepede înainte de timp de întreprinderea, prin care ţintià să înlesnéscă pătrunderea cultureĭ morale şi intelectuale în straturile societăţiĭ nóstre. (2) Pe alţiĭ, maĭ puţin scrupuloşĭ şi, fără tăgadă, îmboldiţĭ maĭ mult de interes personal decât artistic — dibacĭ însă la ademenirĭ şi la momirĭ de tot felul— i-a încunjurat cu prietenia şi buna sa voinţă şi i-a ajutat să rĕmână, anĭ şi anĭ, în fruntea sceneĭ naţionale, în cât sfîrşiseră

(1) *Românul,* No. 63 din 3 Martie 1860.

(2) Direcţiunea luĭ Rosetti, deşì concedată pe treĭ anĭ, luă sfîrşit la 15 Maiŭ 1860.

prin a încredință pe tótă lumea că fără dînșiĭ teatrul e șters de pe fața pămîntuluĭ. Publicul e ca copiiĭ, iubesce pe ceĭ carĭ îĭ fac jucăriĭ, nu pe ceĭ ce-l dăscălesc!...

In adevĕr, Rosetti, voind să dea o desăvîrșită desvoltare programuluĭ sĕŭ,—după ce cu mărginitele-ĭ mijlóce înființase pentru actorĭ Școla filarmonică și dramatică, în care «se țineaŭ *cursurĭ publice și gratuite* pentru juniĭ și junele cu dorință de a învĕță musica» (1) — și, pe lângă cultura și educațiunea artistică ce dedeà trupeĭ sale, să înzestreze marea nóstră scenă cu decorurĭ, costume, accesoriĭ și un personal la înălțimea cerințelor, mereŭ în crescere, ale teatrelor moderne, făcù repețite cererĭ Ministeriuluĭ de Interne ca să i se acorde fondurile, de carĭ aveà nevoe, cu atât maĭ vîrtos că, de la întâia lună a stagiuniĭ, intrase în cheltuelĭ, pe carĭ nicĭ incassările serale, fórte slabe, nicĭ neînsemnata-ĭ subvențiune nu le putuse acoperì. Punerea în scenă a bucăților dramatice străine, maĭ ales, se făceà, până la el, într'un chip cu totul primitiv, fără respectul—în representațiunea exterióră—a nicĭ uneia din trăsurile caracteristice ale lucrăriĭ. Anomalia, anachronismul, disparitatea, eraŭ vechile păcate ale înscenărilor din teatrul românesc, carĭ dovediaŭ atât lipsa totală de cunoscințe și de gust, cât și nepĕsarea și, până la un punct, chiar disprețul pentru cea maĭ de căpetenie condițiune a efectuluĭ dramatic: ilusiunea, asemĕnarea perfectă cu *ceea ce a pus, cu cine a pus și cum și unde* a pus autorul *acțiunea* pe scenă. — Simțemîntul estetic al celuĭ maĭ simplu cunoscĕtor teatral puteà fi jicnit în fața unor asemenea spectacole deșănțate, dar încă al ultra-delicatuluĭ, impresionabiluluĭ și lesne învăpăiatuluĭ Rosetti?

Iată o reformă care se impuneà de mult și pe care erà de datoria luĭ s'o ducă la bun sfîrșit! Iată una din petrele unghiulare ale arteĭ dramatice, fără de care înrîurirea eĭ asupra gustuluĭ și judecățiĭ publice ar fi o neomenósă parodie. De aceea luptà, stăruià, se'nderĕptnà și, socotind pe toțĭ pătrunșĭ ca dînsul de însemnătatea lucrurilor, nu perdeà nădejdea isbândeĭ!

De altă parte, cum «artiștiĭ, orĭ-cât de bine dăruițĭ de natură, nu se pot pe deplin pătrunde de simțul frumosuluĭ până ce nu-l vĕd și nu-l adîncesc cu dinadinsul și fiind-că aĭ noștri, fără modelurĭ viĭ, fără statue, nicĭ tablourĭ—pentru cunoscința și studiul arteĭ și frumosuluĭ — eraŭ pușĭ în neputință de a propășì în arta cea mare și grea *a mimiceĭ*», Rosetti ieà hotărîrea «*de a trimite treptat și pe fie-care*

(1) *Românul*, No. 22 din 3 Novembre 1859.

an, în cele patru lunî de vacanţe, câte doî din artiştiî şi artistele trupeî sale *în ţĕrile cele maî înaintate în civilisare*, spre a vedé şi studià modelurile cele marî în teatrele şi în museele lor atât de însemnate». Drept aceea, alegerea luî căḑênd asupra luî Dimitriade şi Pascaly, carî dovediseră un talent deosebit printre camaraḑiî lor, destină două representaţiunî sub titlul de: *Beneficiî de călĕtorie* şi făcù apel la public, care se grăbì, «după întâiul anunţ, să iea rîndul întâiŭ şi al doilea a lojelor, plătindu-le uniî cu preţul îndoit, iar alţiî, carî nu puteaŭ merge la teatru în piesa anunţată, le plătiră, lăsându-le să se vînḑă de direcţiune în folosul artiştilor beneficienţî. Aşà că numaî aceste două rîndurî de lojî le produseră aprópe 200 #.» Primul spectacol, *Căpitanul Negru*, fu dat «cu marea mulţumire a publiculuî, care putù constatà că artiştiî eraŭ şi recunoscĕtorî şi demnî de încurajarea ce primiseră».

A doua representaţiune, cu *Nebunul de amor*, nu fu atât de norocită, căcî din pricina unor intrigî de culise se amână şi nu se maî dete de loc. (1) Pascaly şi Dimitriade s'aŭ dus, totuşî, treî lunî la Paris. (2) Dar cum la cererile şi stăruinţele luî Rosetti, Ministrul de Interne—pe atuncî ocupat cu alegerî de deputaţî - nu rĕspunse nimic; cum, prin urmare, proiectatele îmbunătăţirî rĕmăsese spînzurate în golul vecĭniceî aş-

(1) Séra de representaţiune erà hotărîtă pentru Sâmbătă, 27 Maiŭ. Pe la orele 5 după améḑă, d-na Constantinescu, *care venise în acea diminéţă* la repetiţiunea generală şi *care jucă a doua ḑi* pentru beneficiul luî Millo, *trimise vorbă că e bolnavă*. Cum spectacolul nu se puteà amânà, se alese o altă dramă; *dar la 7 césurî*, Drăgulicî refusă de a jucà, pretextând că nu e pregătit. In acéstă posiţiune nu maî rĕmase decât a cere ajutorul poliţieî şi a da ast-fel representarea, dar «mărturisesc că mi-a lipsit curagiul, ḑice Rosetti, şi mi s'a părut c'aş fi călcat ast-fel şi respectul ce datoresc publiculuî ş'acela ce am pentru artă». Cum însă anunţase trupeî sale că direcţiunea îî încetéză de la 15 Maiŭ şi representaţiunea erà pusă la 14, el credeà că acésta i-a fost «greşéla, pentru că trebuià să sciŭ că în ţéra acésta ne-am obicĭnuit ceî maî mulţî *a întórce spatele*, ba încă *a da şi cu piciorul în puterea ce apune* şi, prin urmare, nu aveam drept de a pretinde să nu aibă şi ea, Societatea teatrală, aceleaşî moravurî ce sunt în genere vorbind şi în societatea politică! Teatrul nu póte fi decât oglinda uneî societăţî !» (*C. A. Rosetti*, «*Teatrul Român*», *Românul*, No. 137—138 din 7 Maiŭ 1860).

(2) *Ibidem.*—«Deşì, prin lipsa aceste̊î din urmă representaţiunî, mijlócele pecuniare de călĕtorie s'aŭ micşorat, *d-nelor se vor duce*, şi ast-fel, în acésta, ca în tóte, pedicele cele micî nu vor oprì scopurile cele marî.» *Naţionalul*, No. 47 din 16 Iunie 1860: «D-l Pascaly avù fericirea a da peste un suflet nobil, *un bun Român, un particular* care, prin îndemnul sĕŭ, prin apelul făcut publiculuî, prin îngrijirile sale părintescî, a parvenit a câştigà o sumă de 170, spre a-î înlesnì cheltuiala *acestuî scurt pelerinagiŭ de treî lunî numaî*». (*G. Baronzzi.*)

teptări, iar reuşita întreprinderiĭ sta în covîrşitórea luptă cu rĕspunderea şi demnitatea directoruluĭ; acesta anunţă pe ceĭ în drept că «direcţiunea sa încetéză, nu numaĭ pentru anul acela, ci pentru totdeauna».

Ast-fel, din lipsa unuĭ apropiat interes din partea guvernuluĭ şi a publiculuĭ pentru sórta şi progresele teatruluĭ, *omul devotat ridicăriĭ şi înfloririĭ sceneĭ naţionale* se vĕḑù, cu durere, silit a o părăsì, pentru a nu-şì împovărà paguba şi neajunsul cu o nemeritată mustrare de cuget. El îşĭ făcuse—după făgăduială—pe deplin datoria, căcĭ în cele 8 lunĭ cât ţinuse stagiunea, dăduse 60 de piese, dintre carĭ 28 eraŭ nouĕ, originale saŭ traduse, şi tóte puse în scenă şi jucate pe cât maĭ bine fusese cu putinţă, sprijinit de mijlócele şi de personalul ce aveà. Nivelul artiştilor se găsià, prin faptul obligativităţiĭ şcóleĭ filarmonice, a îngrijiriĭ studiilor, interpretăriĭ rolelor şi a uneĭ nepărtinitóre, dar aspre discipline, cu mult maĭ sus. Dovadă despre acésta sunt atâtea talente ce rĕsăriră şi se ilustrară, în creaţiunĭ din ce în ce maĭ bune, de atuncĭ încolo. (1)

(1) *Stagiunea* (1859—1860), începênd la 20 Septembre cu *Fıamina* (dramă în 4 acte de Mario Uchard, tradusă de Gr. Peretz, debutul d-neĭ Eufrosina Popescu), s'a continuat cu: *33.333 de francĭ* (com. de Dumanoir şi Clairville, tradusă de Winterhalder, primul rol erà jucat de Millo), *Guillaume Tell* (dramă în 5 acte de Schiller, tradusă de Winterhalder; musica de Wiest şi Flechtenmacher; Cost. Caragiale jucà pe Guill. Tell), *Vicontele de Letorières* (com. vod. trad. de Millo, în care Eufr. Popescu a cântat romanţa italiană: *Caro nome*), *Bucuresceniĭ* (com. localisată de Eug. Carada), *Joana şi Joaneta* (com. 2, a. trad. de Eug. Carada), *Treĭ Dascălĭ* (com. orig. cu cântece de Winterhalder), *Intriga şi amorul* (dr. 5 a. Schiller, debutul MarieĭFlechtenmacher în Luisa), *Cerşetorul orb* (vod. de Millo, musica Flechtenmacher), *Un trântor cât ḑece* (com. Millo), *Ion Cucierul* (dr. 5 a. 2 tabl. trad. de Carada, în care *Millo* făceà pe Ioan Claude Cucierul, *Stef. Vellescu* pe Generalul Comite Roger), *Criminalul* (vod. 2. a. Millo), *Invĕţătorul satuluĭ* (dr. 5 a. Paul Meurice, trad. Carada), *Fermecătórea* (La petite Fadette, com. de George Sand, trad. Carada, musica de Flechtenmacher; Frosa Alexandrescu (Sarandi) jucà pe *Iléna* fermecătórea, *Dimitriad* pe Florea, *Drăgulicĭ* pe moş Nicola, *Stef. Michăilénu* pe neguţătorul, *Irina Poenaru* debutà în rolul Păuneĭ, la 23 Novembre), *Gelosia părintéscă* (com. 1 a. de Scribe), *Martirul inimeĭ* (dr. 5 a. Victor Séjour şi Brésil, trad. Michălescu), *Burghesul din Paris* (com. vod, 6 tabl. tr. Millo), *Cimpoiul Draculuĭ* (vod. feeric, 2 a. localisat Carada, musica Flechtenmacher), *Frica de bucurie* (com. 1 a. M-me de Gerardin, trad. C. D. Aricescu), *Prăpăstiile Bucurescilor* (com. vod. 5. a. Millo, musica Wachmann), *Călugăriţa Sângerândă* (dr. 5 a. 6 tabl. trad. Ion Nacu), *Cinel-Cinel* (com. 2 a. Alecsandri), *Adrienne Lecouvreur* (dr. 5 a. Legouvé, trad. Gr. Lipoianu, beneficiul EufrosinaPopescu, la 29 Decembre), *Rebecca* (com. 2. a. trad. M. Flechtenmacher), *Avocatul Draculuĭ* (com. 2 a. Pascaly), *Biciul mărilor* (dr. 5 a. 8 tabl. trad. Michăilénu, beneficiul Mariţeĭ Constantinescu), *24 Ianuarie saŭ Unirea tuturor parti-*

Opera Italiană,—spectacolul, pe care Inalta Societate, maĭ mult împînsă de curentul *modeĭ* decât de *dragostea* orĭ *priceperea musiceĭ*, îl frecuentă cu deosebire — fusese dată «de guvernul Căimăcamuluĭ Ghica în întreprindere, cu contract, pe termin de treĭ anĭ, luĭ *Vasile Hiott*, cu condiţiunĭ mult maĭ puţin avantagióse statuluĭ decât cele propuse oficial de alte persóne». Cu tóte acestea contractul nu erà respectat, căcĭ *artiştiĭ* ceĭ rěŭ primiţĭ de public în stagiunea trecută fusese în parte readuşĭ şi în stagiunea de faţă împotriva aprobăriĭ Comitetuluĭ teatral, iar *artiştĭ de frunte*, cum erà îndorat să aducă, nu adusese, preferind a avé maĭ mediocri, pentru a-ĭ plătì puţin, cu tóte reclamările ḑiaristiceĭ, publiculuĭ şi direcţiuniĭ superióre.

Maĭ erà obligat a da *patru opere nouĕ* în stagiune şi dăduse numaĭ una, căcĭ îĭ lipsiaŭ tot-deauna orĭ primadona, orĭ tenorul, saŭ orchestra nu erà completă.

Luase, în loc de un trimestru—după contract,—abonamentul pe şése lunĭ, şi acésta cu o lună înaintea deschideriĭ stagiuniĭ.

Anunţase opere de maĭ multe orĭ, carĭ nicĭ după un an nu se cântase; şi... şi... şi... In sfîrşit nemulţumirea erà mare. Teulescu îşĭ dă-

delor (bucată de ocasiune compusă de Pascaly, musica de Flechtenmacher; Eufr. Popescu represintă pe România), *Don Carlos* (dr. 5 a. Schiller, trad. Winterhalder), *De sus jos, de jos sus* (farsă, 4 a. imitată după Nestroy, Mellesville şi *Cornus*, trad. Millo), *Ţĕranul din munte* (dr. 5 a. trad. Michălescu), *Un amor fatal saŭ Pardonul Sf. Ané* (dr. 5 a. 2 tab. de Marc. Fournier, trad. Şt. Vellescu, musica Flechtenmacher), *Cârpaciul saŭ nobleţa cumpĕrată* (dr. 5. a. de Adolphe d'Ennery şi Victor Crémieux, trad. Gr. Lipoianu, beneficiul luĭ Drăgulicĭ), *Voioşilă* (vod. 2 a trad. Carada), *Bunul Odinióră* (com 2 a. trad. Winterhalder), *Jianul, Căpitan de Haiducĭ* (vod. 4 a. de Ioan Anestin şi Millo), *Curierul de Lyon* (dr. 5 a. trad. C. Păltinénu), *Nebunul din amor* (dr. 5-a trad. Michălescu, beneficiul luĭ Pascaly), *Nişcorescu* (vod. 2 a. Millo), *Baba Hârca* (operetă feerică, 2 a. Millo, musica Flechtenmacher), *Geniul Oltuluĭ* (poesie de Eug. Carada, cântată de C. Dimitriad, beneficiul Alex. Flechtenmacher), *Cocónă Chiriţa în Iaşĭ* (com. 2 a. Alecsandri), *Căpitanul Negru* (dr. 5 a. Victor Séjour, trad. Michălescu, beneficiul luĭ Dimitriad), *Calăul Londreĭ* (dr. 5 a. beneficiul Mariţeĭ Constantinescu), *Mórtea luĭ Petru cel mare* (dr. 5 a., beneficiul Matildeĭ), *Sfărămarea corăbieĭ Medusa* (piesă cu mare spectacol, 3 a. de Charles Desnoyer, trad. Millo), *Orbul şi Nebuna* (dr. 5 a., beneficiul luĭ S. Michăilénu). Acesta fu ultimul spectacol român al stagiuniĭ (5 Iunie). Guvernul a cerut luĭ Rosetti să se lepede de contract spre a luà însuşĭ direcţiunea teatrelor şi a le da o desvoltare maĭ puternică, dar Rosetti a redat îndată contractul guvernuluĭ, sigur fiind că el maĭ mult decât orĭ-care particular îl va aduce la starea de înflorire şi de progres. —*Românul*, No. 353, Septembre 18 an. 1860.

Eufrosina Popescu dete un mare concert, la 18 August, cu actul I din *Norma*, act. III din *Trovatore* şi finalul act. III din *I due Foscari*. Tenorul Monari Rocca cântă aria: *Gran Dio* din *Ernani* şi Ikel-Falussy romanţa din *Cenerentola*.

duse demisiunea motivată din comitet, iar *publicul răbdà tóte*, căcĭ «nu aveà deprinderea de a fluerà pe artiştiĭ proştĭ, nicĭ a-ĭ gratificà cu alte neplăcute darurĭ, deşì după dreptul cuvînt atât artiştiĭ, cât şi cel ce-ĭ urcà pe scenă, meritaŭ să fie fluerațĭ, maĭ ales când *subvențiunea erà îndoită şi întreită decât a teatruluĭ român şi înalta noblețǎ încuragià Opera în tóte serile de representațiune* **cu esacta sa venire**».

Impresariul nu ținea însă mare socotélă de tóte acestea, «urmând ilegalitățile sale, în virtutea *protecțiunilor superióre*, deşì procesele cu artiştiĭ şi *amestecul străinilor* în afacerile sceneĭ» ĭĭ creaŭ o destul de grea posițiune.

Predecesoriĭ luĭ Hiott nu se bucurase de subvențiunea de care se bucurà Opera atuncĭ, nicĭ crescuse, ca dînsul, prețul abonamentuluĭ şi al intrăriĭ şi totuşĭ, «avênd plăcerea şi ambițiunea a obligà publicul şi a introduce gustul musiceĭ în România, aduseserà artiştĭ însemnațĭ ca: *Musiani, Ponti dell'Armi, Carrion, Steller, Rovelli, Giraldoni*, etc» (1), pe când acum «contralta *Guedini* urlà, nu cântà, primadona *Manzini* aveà voce amfibie şi răguşită, iar joc de scenă ce semĕnà cu convulsiunile copiilor lunaticĭ, dómna *Berini*, prin vocea-ĭ microscopică şi puțina forță a plămânilor, cântase *vecĭnica pomenire* operelor: *Maria di Rohan, Traviata, Poliuto* şi *Beatrice di Tenda....*»

Celebrul (?) tenor *Svift* sfâşià urechile lumiĭ cu vocea-ĭ nearmonică şi țipătóre; basul aveà o voce falsă şi sepulcrală, iar baritonul *Melzi* şi prima contraltă *Gagioti*, prin schimonositurile şi oribilele lor vocĭ, usurpaŭ numele de artiştĭ.

In orchestră instrumentele cu córde eraŭ puține, ĭar cele de aramă prea multe; coriştiĭ eraŭ imposibilĭ de vĕḑut şi de auḑit, ba încă primadona îşĭ permisese, în *Linda*, să insulte publicul, care o *sîsîià, când cântà rĕŭ*, iar musicanțiĭ fugiseră de la locurile lor la mijlocul representațiuneĭ, lăsând pe ascultătorĭ batjocorițĭ, fără să intervie nicĭ o autoritate, ca să se deà satisfacțiuneà cuvenită pentru fapte ce numaĭ la noĭ se pot întîmplà. (2)

(1) *Naționalul*, No. 11 din 7 Februarie 1860.—Foița dramatică subscrisă de *C. D. Aricescu*.

(2) *Ibidem*, No. 14 din 18 Februarie, articolul: *Teatru Italian*, subscris de *Philimon*.—*Ibidem*, No. 15 din 25 Februarie, articolul: *O politică de culise*, subsemnat de *Aricescu*.

Repertoriul Opereĭ fusese: *Attila, Trovatore, Linda, Maria di Rohan, Traviata, Bărbierul, Norma, Beatrice di Tenda, Poliuto, I falsi monetari, Puritani, Sonnambula*, etc. etc.

B. Franchetti anunță deschiderea uneĭ *Şcóle filarmonice* pentru musica vocală şi instrumentală. (*Naționalul*, No. 27, Aprile 2.)

Dacă am insistat asupra acestora, a fost numaĭ pentru a dovedì încă odată nedreptatea ce publicul înalt, cult şi bogat al capitaleĭ făceà teatruluĭ român, îngrijit şi dirigiat cu atâta rîvnă şi desinteresare de Rosetti, preferindu-ĭ Opera Italiană, rĕŭ alcătuită, rĕŭ administrată şi maĭ rĕŭ corespundĕtóre aşteptărilor sale. Nu erà deci trebuinţa unuĭ spectacol înălţător, bine chibzuit, artistic, care o atrăgeà la teatru, ci îmboldirea unuĭ obiceiŭ, care prefăceà sala teatruluĭ în salon de primire, unde convorbirile aveaŭ maĭ mare atragere şi dómnele maĭ multe graţiĭ decât musica şi artiştiĭ de pe scenă...

Şi cum nu erà par'că, de ajuns o companie de Operă Italiană, pentru acésta, iată că la Iunie debutéză *o companie lirică ungurésca*, compusă din ceĭ maĭ de frunte artiştĭ aĭ teatrelor din Pesta şi Klausenburg, pe lângă care erà şi o trupă de balet, aşà de bine întocmite şi valoróse amîndouĕ, că făcură o adîncă impresiune asupra Bucurescenilor, carĭ îşĭ disputaŭ până la cel de pe urmă scaun din sală în serile de representaţiune. (1)

In acelaşĭ timp, în sala Bossel, se produceà o trupă francesă sub direcţiunea faimosuluĭ comic *Levassor*, cu un minunat succes, care însă nu se menţinù, din causa concurenţeĭ ce-ĭ făceà Opera Ungurésca şi maĭ cu sémă baletul, compus din cele maĭ frumóse şi maĭ învăpĕiate fiice ale luĭ Arpad. (2)

Puţine ḑile după eşirea sa din teatru, Rosetti devenì pentru *întâia óră* Ministru în cabinetul presidat de Nicolae Golescu, luând portofoliul Cultelor şi Instrucţiuniĭ publice. (3) Deşì stătù fórte scurt timp la gu-

(1) Trupa ungurésca, compusă din 70 de persóne, afară de balet, cu o strălucită garderobă şi cu o frumósă înscenare a operelor unguresci, aveà ca primadone pe d-na *Holószy, Kaiser, Frederick*, contraltă d-na *Schinek*, prim tenor pe *Iekel Falussi, Paoly* tenor al 2-lea, *Ornay, Furédy* baritonĭ, *Marcelly* şi *Hodósy* başĭ, *Aladar* bas buf, 32 de corişti. Violonistul *Hauser* şi pianistul *Poscovitz* făceaŭ parte din companie.

Aŭ debutat cu opera maghiară *Hunyadi Laszló* (operă istorică în 4 acte de *Egresi Beni*, musică de *F. Erkel*), apoĭ *Luisa, Rigoletto, Trovatore, Attila, Martha* şi *Traviata*. (*Naţionalul*, No. 43 şi 46 din 2 şi 12 Iunie 1860.— *I. A. Wachmann*, scrisóre din 15 Iunie 1860.)

(2) *I A. Wachmann*, ibidem.—*Wiest* dă în luna luĭ Iunie concerte la Paris şi Londra cu un deosebit succes.—*Naţionalul*, No. 48 din 19 Iunie.

(3) *Nicolae Golescu*, Preşedinte al Consiliuluĭ şi Ministru de Răsboiŭ; *Dumitru Brătianu*, Interne; *C. A. Rosetti*, Culte şi Instr. publică; *Ioan Brătianu*, Finanţe; *B. Boerescu*, Dreptate; *I. I. Filipescu*, Externe; *B. Vlădoianu*, Control. S'a format la 28 Maiŭ, s'a presentat înaintea Adunăriĭ Deputaţilor a doua ḑi, iar la 8 Iulie, în urma uneĭ neînţelegerĭ cu Domnitorul asupra responsabilităţiĭ Ministrilor, şi-a dat demisiunea.—In şedinţele de la 30 Maiŭ—6 Iunie, acest Consiliŭ de Ministri a aprobat, între

vern, avù totuşĭ grijă de a cere să se aşeze pe nisce temeliĭ maĭ sigure sórta sceneĭ române, hotărînd sporirea subvenţiuniĭ, întocmirea unuĭ regulament de administraţiune, înfiinţarea uneĭ şcóle de musică şi declamaţiune, desfiinţarea contractuluĭ de întreprindere a luĭ Vasile Hiott (1) şi luarea de către guvern însuşĭ a direcţiuniĭ Teatruluĭ Naţional şi a Opereĭ din Bucurescĭ. Imprejurările politice prilejind înşă o schimbare în parte a cabinetuluĭ, aceste disposiţiunĭ fură aduse la îndeplinire de către Ministriĭ următorĭ. (2)

In adevĕr *Comitetul general al teatrelor* întocmesce în Octobre nisce *Statute* pentru *organisarea teatrelor şi înfiinţarea uneĭ şcóle generale de musică şi de artă dramatică.* Art. I al acestor Statute puneà că: «Teatrele din România, Opera Italiană şi Teatrul Naţional; *se vor administrà pe viitor, în contul guvernuluĭ, de Comitetul teatrelor.* Acest comitet, compus din cincĭ membri numiţĭ de Domn, aveà să lucreze sub autoritatea Ministeruluĭ din Năuntru, pentru a face ca teatrele în general şi maĭ ales cel românesc să corespundă dorinţeĭ pentru care fu el creat, figurând, în tótă întinderea cuvîntuluĭ, ca *şcólă de practică morală,* adecă *îndreptarea moravurilor, gustul frumosuluĭ, cultura limbeĭ,* formarea inimeĭ şi într'un cuvînt *tragedia,* care înalţă sufletul, şi *comedia clasică,* care flagelă viţiul». (3) Tóte cele-lalte disposiţiunĭ ale acestor *statute* eraŭ conforme cuprinsuluĭ tuturor proiectelor de acest fel, închegate, fie din iniţiativă pri-

---

altele, constituirea uneĭ societăţĭ anume în Craiova, numită: *Societatea cu acţiunĭ a Teatruluĭ Naţional din Craiova.—Românul,* No. 150—151 şi 159 din 29, 30 Maiŭ şi 1 Iulie 1860.

(1) *Naţionalul,* No. 52 din 3 Iulie.—*Românul,* No. 353 din 18 Septembre.

(2) Cabinetul a fost reconstituit ast-fel: *Manolache Costache,* Preşedinte al Consiliuluĭ şi Ministru de Finanţe; *G. Costaforu,* Interne; *Adrian,* Răsboiŭ; *B. Boerescu,* Justiţie şi ad-interim la Culte şi Instr. publică; *I. I. Filipescu* şi *B. Vlădoianu* îşĭ păstraŭ portofoliurile de maĭ înainte.

(3) G. Costaforu însărcină Comitetul teatrelor, compus din *C. Aristia, Antonin Roques* şi *D. Florescu,* să elaboreze Statutele, pe carĭ, după o amănunţită cercetare, le *aprobă* şi le *întărì.* Ele cuprindeaŭ 32 de art. privitóre la organisarea şi administrarea teatrelor, la şcóla de musică şi declamaţiune, la atribuţiunile artistice şi directoriale ale comitetuluĭ, atât asupra teatrelor din Bucurescĭ, cât şi a trupelor saŭ întreprinderilor dramatice din ţéră, în fine asupra regulăriĭ şi funcţionăriĭ serviciuluĭ financiar al teatrelor, ast-fel supuse, prin comitet, controluluĭ şi dirigeriĭ guvernuluĭ.

In art. 10 se îndatorà comitetul de *a recomandà guvernuluĭ scrierile originale saŭ traducerile teatrale, carĭ vor merità a fi menţinute saŭ recompensate,* dându-ĭ şi a sa opiniune!! (*Naţionalul,* No. 79 din 6 Octobre 1860.)

O trupă de actorĭ românĭ sub direcţiunea luĭ Iorgu Caragiale jócă în timpul vereĭ la Giurgiŭ, pentru marea mulţumire a cetăţenilor, (*Ibidem,* No. 73 din 15 Septembre.)

vată, ca cele de la 1834 şi 1845, fie din îndemnul guvernuluĭ, ca cel din 1859 în Iaşĭ, tóte zădărnicite însă de împrejurărĭ rĕŭ făcĕtóre existenţeĭ şi propăşiriĭ acestuĭ aşezămînt de obştéscă educaţiune.

In puterea acestor Statute, Comitetul teatrelor ieà dar, de la 6 Octobre, direcţiunea scenelor română şi italiană, în numele şi pe socotéla guvernuluĭ, care însă, de la 15 Iunie, făcuse prin anume încheere a Consiliuluĭ de Ministri *punere la cale de a aduce o trupă de Operă pentru sesóna viitóre.* (1) Drept aceea, *Wiest*, primul violon al orchestreĭ teatruluĭ, *Timoleon Paleologu* şi *Benedetto Franchetti*, profesor şi director al uneĭ şcóle de musică vocală, fură trimişĭ în Italia să angajeze artiştiĭ trebuincioşĭ, carĭ debutară la 4 Octobre în *Trovatore*, cu destul succes, deşì, înainte chiar de a sosì trupa în ţéră, se rĕspândise o mulţime de criticĭ neplăcute asupra talentuluĭ şi destoiniciеĭ sale, în public. Aşà se ḑiceà că *Lesniewska*, primadona, e bĕtrână, tenorul *Sleger* e Némţ prost, *Fany Polak*, contralta, e o copilă de doĭ-spreḑece anĭ, că întregul personal e compus din mediocrităţĭ şi e póte maĭ rĕŭ decât cel din trecut. (2) In *Traviata* însă, în *Norma*, *Ernani*, *Lucia* şi în tóte cele-lalte spectacole, eĭ se afirmară din ce în ce maĭ mult, ast-fel că tenorul Steger fu recunoscut nu numaĭ ca «artist de musică, dar şi ca actor inteligent şi cu întinse cunoscinţe în arta dramatică». (3) Primadona Lesniewska «a dat probe de o vocalisare facilă, executată cu o mare acurateţă artistică» (4); contralta Polak «aveà córdele mediĭ şi grave ale voceĭ dulcĭ, limpeḑĭ, rotunde şi sonore» (5); Steller erà un «minunat bariton», Boccabadate un bas profund de însemnătate şi ceĭ-l-alţĭ, în genere, destul de mulţumitorĭ.

Inscenarea, ca decorurĭ şi costume, nu pătimià de vechiul păcat al teatrelor nóstre: negligenţa, nepĕsarea, lipsa de gust şi de respect pentru

(1) *Naţionalul*, No. 64 din 14 August 1860.—Extractul sumar al şedinţelor Consiliuluĭ de Ministri de la 14—30 Iulie.—Punctul al 2-lea.

(2) *Naţionalul*, No. 79 din 6 Octobre 1860.—*Românul*, No. 262 din 18 Septembre. Trupa erà compusă din: dómnele *Lesniewska* şi *Guerrabella*, primadone; *Tognolati*, secunda donna; contralta *Fany Polak* şi *Schinek* comprimaria; tenorul *Steger;* baritoniĭ *Steller* şi *Bruno*; bas profund *Cesare Boccabadate*; bas comic *Ascanis;* tenor al 2-lea *Pio Motta*, plus 32 de corişti şi 36 de musicanţĭ. *Repertoriul* a fost póte dintre cele maĭ variate şi maĭ bine alese. In şése lunĭ s'aŭ dat: *Trovatòre, Traviata, Ernani, Lucia, Linda, Bărbierul, Macbeth, Lucreţia Borgia, Othello, Torquato Tasso, Rigoletto, Maria di Rohan.* Se pusese şi *Moise* al luĭ Rossini în repetiţiune, dar nu s'a cântat.

(3) *Naţionalul*, No. 94 din 28 Novembre şi *La Voix de la Roumanie*, No. 9 din 23 Martie.

(4) *Ibidem*, No. 85 din 27 Octobre. Critica *Normeĭ* de Philimon.—*Ibidem*, loc. cit.

(5) *Ibidem*, No. 79 din 6 Octobre.—*Trovatore*, critică de acelaşi.—*Ibidem.*

adevĕr şi cuviinţă, căcĭ în *Linda* «vederea Alpilor erà admirabilă», pădurea Druiḑilor din *Norma* splendidă (1), iar în *Trovatore*, «arangiarea decoraţiunilor şi manevrarea lor s'a făcut cu mare esactitate, aşà că, de când opera acésta se represintă la noĭ, *acum pentru prima óră* s'a vĕḑut un scenario analog cu localitatea şi epoca eĭ». (2)

In actul al IV-lea din *Rigoletto*, «fantoma erà atât de naturală în cât a spăimântat pe spectorĭ: tunetele, fulgerele, plóia îĭ făceaŭ, fără de voe, să se cutremure»; dar fantasticele situaţiunĭ din *Macbeth*, «atât de bine susţinute şi săvîrşite, cu ajutorul şi puterea maşinăriilor»... şi aşà în tóte împrejurările unde arta aveà nevoe de simulacrul fenomenelor din afară ale natureĭ. (3)

Stagiunea a fost prin urmare bună, iar comitetul teatrelor a dat doveḑĭ că nu-ĭ lipsià nicĭ gustul, nicĭ simţemîntul artistic.

In acéstă stagiune a debutat şi un tînĕr Român: *Alex. T. Zissu*, cu o operă *Madalena*, care a avut succes şi a atras compositoruluĭ laude şi aplause călduróse din partea publiculuĭ. (4)

Incercarea fusese făcută şi isbânda erà mulţumitóre. Urmările lor, duse decĭ cu bună chibzuială înainte, puteaŭ deschide o strălucită carieră arteĭ musicale, întemeiând la noĭ, cu timpul şi cu răbdarea cuvenite, o companie lirică de opere comice şi seriόse, după modelul celor italiane. Trebuià pentru acésta puţină bunăvoinţă din partea publiculuĭ, o desfăşurare de muncă energică şi inteligentă din partea comitetuluĭ şi mijlóce îndestulătóre pentru a acoperì orĭ-ce neajunsurĭ şi a ţiné sus rangul sceneĭ, faţă de cerinţele costisitóre ale întreprinderiĭ. Se vede însă că împrejurările şi hotărîrile nu eraŭ, pe atuncĭ, turnate în tiparul statornicieĭ, căcĭ voinţa Ministrilor, atât de des şi de lesne schimbătorĭ, învĕluită în forme maĭ mult saŭ maĭ puţin nimerite, dărâmà aḑĭ ceea ce erĭ se credeà trainic şi clădià la loc cevà pe care mâne îl sfărămaŭ ceĭ ce le luaŭ locul.

Fusese de ajuns ca Rosetti să pregătéscă ogorul, pe care Costaforu îl semĕnase şi îl apĕrase de stricăciune, pentru ca să-ĭ împrăştie altul ródele în vînt!

In adevĕr, după o stagiune al căreĭ succes moral fusese la înălţimea silinţelor şi jertfelor tuturora, când se aşteptà ca tot comitetul — în numele şi pe socotéla guvernuluĭ,—dând un sbor maĭ întins năzu-

(1) *La Voix de la Roumanie*, No. 9 din 23 Martie 1861.

(2) *Naţionalul*, No. 79 din 6 Octobre 1860.

(3) *La Voix de la Roumanie*, No. 9 din 23 Martie 1861.

(4) *Ibidem*, loc. cit. şi No. 17 din Aprilie 1861; *Ioan A. Vachmann*, scrisórea din 23 Iunie 1865.

inţelor sale artistice, să facă din Opera Italiană a capitaleĭ nóstre o adevĕrată academie musicală, atât de trebuinciósă îmbunătăţiriĭ năravurilor, vedem că direcţiunea Opereĭ se încredinţéză din noŭ unuĭ antrepenor străin, *Drillat*, călduros sprijinit şi recomandat Primuluĭ Ministru Barbu Catargiu de către Consulul frances. (1)

Statutele din Octobre 1860 eraŭ uitate, Comitetul general (?) al teatrelor redus la vechile-ĭ îndeletniciriĭ contemplative, iar publicul prăpăstuit, pentru mulţĭ, mulţĭ anĭ încă, în mânile celor carĭ îĭ vor specula, fără scrupul, slăbiciunea prea mare ce arată trupelor cântăreţe de orĭ-ce fel, *numaĭ străine să fie.*—E adevĕrat că acest Drillat la început funcţionà sub privegherea unuĭ comitet, compus din *A. Plagino, V. Paapa, Radu Rosetti, Colonel Savel Manu* şi *Scarlat Fălcoianu*, şi erà considerat ca delegat—în ce privesce partea artistică—a ḑisuluĭ comitet; dar puţin câte puţin, membriĭ comitetuluĭ preînnoindu-se şi autoritatea sa scăḑênd cu prefacerile acestea, iar înrîurirea şi activitatea directoruluĭ menţinêndu-se şi crescênd în aceeaşĭ proporţiune, Drillat rĕmase aprópe singur stăpân să facă şi să administreze cum voià prima şi unica nóstră scenă lirică.

Comitetul fu şi maĭ puţin norocos cu direcţiunea companieĭ dramatice române.

După ce Rosetti fu *silit să cedeze contractul sĕŭ guvernuluĭ*, cu încrederea că: «printr'o înrîurire ce n'o póte avé un particular, el va aduce teatrul român într'o stare de înflorire şi de progres», Adunarea legislativă, «apreciându-ĭ utilitatea ca o şcólă de morală publică şi considerând *că subvenţiunea ce i se acordà până acì nu puteà fi de ajuns spre a-l ridicà la înălţimea ce trebuià să ocupe un asemenea Institut naţional*», măresce subvenţiunea la 100.000 pe an, «ca să se pótă ast-fel întîmpinà *sacrificiile neapĕrat trebuinciόse pentru înaintarea arteĭ dramatice*». (2)

---

(1) Trupa adusă de Drillat erà compusă din artiştĭ cu reputaţiune, precum: tenorul *Steger*, primadonele forte *Carlota Cattinari* şi *Elvira Brambila*, contralta *Luigia Giry*, tenorul *Giovanni Georgetti*, baritonul *Giovanni Reina* (înlocuià pe Steller), primul bas *Nelasco Llorenz*, basul central *Carlos Zuccheti*. Repertoriul, pe lângă operele favorite ale Bucurescenilor, ca: *Ernani, Traviata, Lucia, Trovatore, Norma*, maĭ cuprindeà şi *Vesperele Siciliane, Ballo in maschera* (ultima composiţiune a luĭ Verdi, dată în 1860 pentru prima óră la Paris), apoĭ *Puritani, Lombardi, Favorita, Giuramento, Moise* şi altele.

Prima representaţiune fu la 1 Octobre 1861 cu *Ernani. (La Voix de la Roumanie*, No. din 5 Octobre.)

(2) Când guvernul acordă întreprinderea teatruluĭ român fostuluĭ director (Rosetti) cu o subvenţiune de 47.250 leĭ, îĭ impuse obligaţiunea de a da representaţiunĭ în

*

Acéstă disposițiune, în loc să dea un spor de energie Comitetuluĭ general al teatrelor, pentru compunerea trupeĭ, întocmirea repertoriuluĭ şi deschiderea stagiuniĭ în condițiunĭ maĭ avantagióse şi cu osebire maĭ grabnice decât până acì, avù tocmaĭ efectul neexplicabil *de a îngreuià* şi maĭ ales *de a întârḑià* îndeplinirea lor.

Angajamentele, carĭ se făceaŭ, *înainte*, de cum începeaŭ vacanțele de vară, eraŭ încă neîncheiate *până acum*, la mijlocul luĭ Septembre; repertoriul ales şi publicat, *în de obşte*, cel mult până la 1 Septembre, nu fu, *de astă dată*, cunoscut decât la sfîrşitul luĭ Octobre; iar stagiunea, ce *de regulă* începeà la 15 Septembre, se deschise *abià* la 4 Novembre cu *Onórea caseĭ* (dramă în 5 acte de Léon Battu şi Maurice Desvignes, tradusă de Ştefan Vellescu).

Dacă însă tóte eraŭ atât de mult lăsate în întârḑiere, *făgăduelile de activitate şi de vrednicie*, cu carĭ comitetul cercă să dobândéscă bunăvoința şi sprijinul publiculuĭ în favórea teatruluĭ, eraŭ din cele maĭ ademenitóre: o trupă de întâia mână, decorurĭ şi costume sensaționale şi un repertoriŭ cuprinḑênd, pe lângă «*operele dramatice originale ale celor maĭ renumițĭ autorĭ naționalĭ, şi patru-ḑecĭ de piese nouĕ*, traduse din limba francesă». (1)

In fața unuĭ atât de minunat program, publicul îngăduitor şi mă-

---

tìmp *de opt lunĭ*, de la 15 Septembre la 15 Maiŭ, şi acésta *în ḑilele cele maĭ nefavorabile*, căcĭ *cele bune eraŭ reservate Opereĭ Italiane*. Apoĭ îl îndatoră de *a ţiné o şcólă de musică şi declamațiune şi un curs de artă dramatică*; a *da patru representațiunĭ în folosul fonduluĭ teatruluĭ; a plăti*, împreună cu directorul Opereĭ Italiane, *lefurile împiegaților subalternĭ aĭ guvernuluĭ la teatru* şi *a da pentru fie-ce representațiune o taxă de 47 leĭ şi 10 parale.*

Prin aceste din urmă treĭ îndatorirĭ, guvernul luà indirect de la antreprenor jumătatea subvențiuniĭ, aşà că, în faptă, acea subvențiune se aflà redusă la suma de 25.000 leĭ, pentru care aveà să îndeplinéscă tóte îndatoririle de maĭ sus. Guvernul, luând direcțiunea asupra sa, n'aveà nicĭ una din aceste îndatorirĭ, aveà mâna liberă; dar tocmaĭ prin acea libertate a acțiuniĭ contractase (pe tăcute, se înțelege) o obligațiune morală maĭ mare: îndatorirea *de a formà gustul publiculuĭ printr'o bună alegere a pieselor, de a încuragià literatura națională prin acordare de recompense la autoriĭ unor piese originale saŭ traducțiunĭ nemerite*, a contribuì la înaintarea arteĭ dramatice prin recompensarea talentelor născênde ale junilor artiştĭ». (*Românul*, No. 553 din 18 Decembre 1860).

(1) *Ibidem*, loc. cit.—*I. A. Wachmann*, scrisórea din 20 Sept 1860.

«Ovreiul italian *Franchetti* e tare şi mare la Operă! El, pe care Hiott îl avusese director al corurilor şi-l depărtase din causă de incapacitate, aḑĭ *dictator musical* în teatru, iar Wiest e dat la o parte!.... In teatrul românesc lucrurile merg şi maĭ rĕŭ; nimenĭ nu e angagiat până acum. Pascaly a fost la Bengescu, dar abià a putut să-ĭ vorbéscă. Millo e încă la Brăila, iar ceĭ-lalțĭ rĕspândițĭ în tóte părțile.»

gulit tot de odată, ertă perderea de timp, socotind, firesce, că o muncă îndelungată a fost neapĕrat trebuitóre artiştilor şi comitetuluĭ, pentru pregătirea cuviinciósă a atâtor spectacole nouĕ.

Cu tóte acestea, *după opt representaţiunĭ*, comitetul, constatând că cheltuelile eraŭ prea marĭ, că incassările mergeaŭ scădênd, iar aprópe jumătatea subvenţiunii fusese absorbită de nevoile dilnice ale teatruluĭ, adresă un lung raport Ministruluĭ de Interne, care, prevĕdênd deficite peste putinţă de acoperit cu sistemul acesta,—*hotărî închiderea teatruluĭ*, fără a ţiné socotélă de rĕspunderea ce-ĭ impuneaŭ contractele încheiate cu artiştiĭ, nicĭ de risicul de a-ĭ lăsà peritorĭ de fóme pe drumurĭ!...

Momentul erà critic fără îndoială, cu atât maĭ greŭ cu cât se vedeà de o parte nedestoinicia comitetuluĭ în asemenea întreprindere, iar de alta, primejduirea existenţeĭ chiar a sceneĭ naţionale, dacă erà maĭ departe lăsată în séma nepricepuţilor orĭ a exploatatorilor, din mânile cărora voià tocmaĭ s'o smulgă guvernul prin autoritatea intervenirii sale.

Mĕsura ar fi fost prea violentă, prea nedréptă şi ar fi jicnit creditul guvernuluĭ, care aveà datoria de a fi, — *cu orĭ-ce preţ — un generos şi indulgent protector al sceneĭ naţionale.*

După lupte şi jertfe îndelungĭ şi simţitóre, teatrul ajunsese să intre în rîndul aşezămintelor publice de cultură şi de progres, recunoscêndu-i-se, pe lângă însuşirile sale recreative, acţiunea moralisătóre ce puteà cu folos să exercite asupra poporuluĭ.

In adevĕr, nu tótă lumea scie saŭ are vreme să cetéscă, şi chiar dacă ar avé, cetirea nu intereséză decât partea cea maĭ alésă a fiinţeĭ şi sufletuluĭ, cărora le trebue încă o câtime de cultură şi de inteligenţă pentru a-ĭ simţì şi a-ĭ gustà bunurile şi a o face, maĭ vîrtos, plăcută şi folositóre. Pe când teatrul îşĭ îndreptéză farmecul luĭ asupra întregeĭ nóstre fĕpturĭ: minte, inimă, simţurĭ. De-odată ochiĭ privesc uimiţĭ felurimea şi frumuseţea decorurilor şi a costumelor; audul se încântă de armonia glasurilor şi a cuvintelor; mulţimea spectatorilor, strălucirea podóbelor, căldura şi tresărirea sugestivă a atâtor pepturĭ din cuprinsul saleĭ plină de şópte, de lumină, de miresme şi de florĭ, pregătesc, par'că, maĭ bine sufletul fie-căruia pentru a se pătrunde şi a se bucurà de emoţiunile ce-ĭ dă acţiunea desfăşurată pe scenă...

Iată pentru ce teatrul — cea maĭ completă manifestaţiune a arteĭ — a jucat un însemnat rol social, orĭ-unde—în lume—a strălucit făclia civilisaţiunii. Un guvern luminat, într'o epocă de înălţătóre evoluţiune,

ca aceea în care ne aflam pe atuncĭ, nu puteà nicĭ închide, nicĭ părăsì teatrul în voia întîmplăriĭ, fără de a sdrobì temeliile unuĭ așezămînt național de utilitate publică și a sleì un isvor de plăcute și învietóre ilusiunĭ al poporuluĭ.

Costaforu, Ministrul de Interne, mișcat, fără îndoială, de aceste considerațiunĭ și, pentru a împedecà o ruină desăvîrșită, *trecù direcțiunea luĭ Millo*, care se însărcină, de la 1 Decembre, să ducă lucrurile maĭ departe, sub a sa proprie rĕspundere, căcĭ nu i se dedeà nimic, peste ceĭ 51.000 de leĭ ce maĭ rĕmăsese din subvențiune, până la sfîrșitul stagiuniĭ. (1)

Și se vĕḑù doĭ anĭ aprópe în fruntea afișelor teatruluĭ românesc titulatura direcțiuniĭ luĭ Millo, pe când pe ale Opereĭ Italiane figurà «Comitetul general al teatrelor», lucrând în numele și pe socotéla guvernuluĭ. Spectacol ciudat, amintind nesocotința vremilor trecute, când stăpânirea ocrotià și sprijinià cu banĭ și putere trupele de teatru străine, iar pe una singură *românéscă* nu voià orĭ îĭ erà greŭ s'o susție....

Și noroc că se găsise Millo, plin de îndrăsnélă și bine căpuit cu răbdare, să scótă teatrul din făgașul nevoieĭ, căcĭ alt-fel perià de slăbiciune, orĭ cădeà într'o cumplită anarchie de culise.

Decĭ Millo deschise campania cu vodevilul sĕŭ: *Ursul alb și ursul negru*, ținĕnd de acì înainte aprópe egală cumpĕnă între repertoriul comico-liric și cel dramatic, dând, pe cât îl ertaŭ mijlócele, desvoltare și îmbunătățire puneriĭ în scenă a pieselor, punctul sĕŭ cel maĭ slab în întâia periódă directorială.

De astă dată împrejurările îl favorisară, căcĭ trupa îĭ erà dintre cele maĭ bune și compusă pentru amîndouĕ genurile dramatice, iar încet, încet, repertoriul, deșì la început vechiŭ și fără vlagă, se prefăcù, se îmbogățì cu lucrărĭ originale și cu traducerĭ destul de numeróse, în cât se păreà, cu óre-care bunăvoință, că *treptele suitóre* nu eraŭ numaĭ o parabolă deșartă de înțeles în cronica artistică a teatruluĭ român. (2)

---

(1) *La Voix de la Roumanie*, No. 34 din 14 Septembre 1861. — V. A. Urechiă, *Ist. școlelor*, t. III, p. 270.

(2) «După *opt representațiunĭ*, Comitetul general *ostenise* și dădù direcțiunea teatruluĭ român luĭ d-l Millo. Dar programa cu făgăduitele 40 de piese nouĕ, afară din cele originale?... Aflăm—fără să putem însă afirmà — că Comitetul general al teatrelor, cedând direcțiunea d-luĭ Millo, *nu i-a dat nicĭ o singură piesă nouă studiată, pregătită saŭ încaile tradusă.* —Anul trecut, până la 1 Decembre, se dederă 26 de representațiunĭ, din carĭ 11 în luna luĭ Novembre, tot atâtea în Octobre și

Millo tronà din noŭ în fruntea teatruluĭ românesc.

Şcóla lirico-dramatică, proiectele de reforme, garanţiile protecţiuniĭ

4 în Septembre (începênd representările la 20). Din aceste 26 de piese, 12 eraŭ cu totul nouĕ, date pentru întâia óră pe scena nóstră. (*Românul*, No. 353 din 18 Decembre 1860.)

Trupa erà compusă din *Pascaly, Dimitriade, Vellescu, Cattulescu, Gestian, Mincu, Drăgulicĭ, Christescu, Alexandrescu; Iorgu Caragiale, Felbariad, Săpeanu* şi maĭ mulţĭ tinerĭ începĕtorĭ, apoĭ d-nele: *Eufr. Popescu, Mariţa Constantinescu, Raliţa, El. Caragiale, Frosa Alexandrescu, Irina Poenaru, d-na Serghie, Michăilénu* şi maĭ multe eleve, între carĭ *Mariţa Vasilescu*, în vîrstă de 14 anĭ.

Piesele ce s'aŭ dat de la 4 Novembre până la sfîrşitul stagiuniĭ aŭ fost: *Onórea Caseĭ, O femeie cum sunt multe şi alta cum sunt prea puţine* (dr. 5 a. de Emile Augier şi Ed. Foussier, trad. de E. Carada), *Plăiaşul şi Soldatul* (vod. 1 a. de T. Profiriu, musica de Flechtenmacher), *Păcatele vechĭ* (vod. 1 a. de Mellesville şi Dumanoir, trad. de E. Carada; Millo şi El. Caragiale executaŭ într'însul *un pas de doĭ*), *Voiajorul* (şansonetă comică de I. Caragiale), *Căpitanul Guilery* (dr. 5 a. 9 tabl. de Victor Séjour, tradusă de Pascaly), *Otrava* (vod. 1 a. de Bujorénu), *Criminalul* (vod. 2 a. de Millo), *Escamatorul* (şansonetă de I. Caragiale), *Chiriţa în Iaşĭ* (vod. 3 a. de Alecsandrì), *Tuzu calicu* (vod. 2 a. de Millo, musica de Flechtenmacher).—Acestea s'aŭ dat sub direcţiunea Comitetuluĭ teatrelor; de acì încep cele date sub direcţiunea luĭ Millo şi anume: *Ursul alb şi ursul negru, Orgoliul saŭ nobleţa cumpĕrată* (vod. 2 a.), *Două despărţeniĭ* (v. 1 a.), *Coliba luĭ moş Toma* (dr. 5 a. şi 3 tabl. de Dumanoir şi d'Ennery, trad. de Stăncescu), *Fata Aeruluĭ, Căpitanul Negru* (dr. 5 a. de V. Séjour, trad. de E. Carada), *De sus jos, de jos sus, Corbul român, Nebunul din amor, Jianul, Vicontele de Letorières, Ghicĭ ghicitórea mea, Baba Hârca, Cârlaniĭ* (vod. 1 a. de C. Negruzzi, musica de Flechtenmacher), *Tunsu Haiducu* (vod. 2 a., prelucrat de Michălescu), *Un trântor cât ḑece, Prăpăstiile Bucurescilor, Ghiftuĭ saŭ doĭ morţĭ viĭ* (vod. 2 a. de Alecsandri, musica de Flechtenmacher), *Căsătoria silită* (com. 1 a. de Molière, trad. de C. Negruzzi), *Buna educaţie, Kir Zuliaride, Insurăţeiĭ, Indiana şi Charlemagne* (vod. 1 a. trad. de Nic. Băicoianu, benef. El. Caragiale), *Evreul rătăcitor* (dr. 5 a. de Morville şi Maléon, trad. de Millo), *Fómetea cea mare* (dr. 5 a., beneficiul luĭ Pascaly), *Baniĭ, Gloria şi Amorul, Bertram Matelotul* (dr. 4 a. şi 1 prolog, trad. Stăncescu), *Onórea francesă* (dr. 5 a. 1 tabl., trad. Grecénu), *Lumpaţiu Vagabondul* şi altele asemenea, cunoscute.

Se cereà totuşĭ luĭ Millo de a face o *alegere maĭ seriósă printre lucrările meritoriĭ*, ca representaţiunile să fie instructive şi plăcute în acelaşĭ timp, ca teatrul să contribuiască ast-fel la «reorganisaţiunea nóstră morală şi socială».

Se imputà că musica teatruluĭ cântă prea puţine ariĭ naţionale, că *la galerie se face un sgomot nesuferit* de «amiciĭ zeloşĭ aĭ Teatruluĭ Naţional, carĭ vin să facă conversaţiunĭ şi intrigĭ amoróse».—*Se vede că tradiţiunea acésta a reînviat aḑĭ!*

Interpretarea erà bună: jocul sceneĭ bine imitat şi bine condus; *gesticulaţiunea* adevĕrată, firéscă; *declamaţiunea* maĭ puţin exagerată decât altă dată, *pronunţarea prea slabă*, însă aşà că publicul de la uşă nu înţelegeà nimic. — *Distribuirea rolelor* nu tot-deauna nemerită, căcĭ actorĭ fără voce aŭ cântat în vodevile, actorĭ comicĭ jucând scene uşóre şi alţiĭ fără disposiţiunĭ comice făcênd *comicismurĭ*! In fine *capacităţĭ teatrale* respinse, ca prin sistem, din rolurile unde ar fi putut ex-

de sus, visurile de înălţare, de temeinicie, de înflorire se risipise, iar scena rĕmâneà fără control şi fără sprijin pentru câţĭ-va anĭ, la buna disposiţiune a ilustruluĭ artist, singurul *mare şi tare* înăuntru ca şi afară din teatru. (1)

Bunele-ĭ începuturĭ eraŭ să dăinuiască o stagiune, mult două, pentru ca deprinderile din trecut să rĕsară, să crescă şi să se statornicéscă iarăşĭ pe scândurile sceneĭ, bătute şi străbătute de atâtea şi atâtea rele deprinderĭ!

Şi i se dedeà, *gratis*, nu numaĭ un splendid local, înzestrat cu tóte cele trebuinciόse sceneĭ, ci şi o trupă alcătuită în cele maĭ bune condiţiunĭ şi o subvenţiune, care, aşà trunchiată cum se oferià luĭ Millo la intrarea sa în funcţiune, erà maĭ însemnată decât cea precedentă şi de două orĭ maĭ mare decât o avusese el însuşĭ în primul directorat. Maĭ mult, i se dedeà libertatea *de a jucà ce va vrea* şi *cum va vrea*, de a administrà afacerile teatruluĭ după povăţuirea intereselor sale, fără a i se cere, cel puţin, ca sub Ştirbeĭ-Vodă, o garanţie bănéscă pentru acoperirea pagubelor şi a lefurilor trupeĭ (2), şi cu atât maĭ puţin impunêndu-i-se un control artistic, orĭ vre-o restricţiune morală, afară dόr de îndatorirea *de a nu representà piese politice, în contra guvernuluĭ, nicĭ odată.* (3)

Printre meritatele imputărĭ ce s'aŭ făcut *tot-deauna* direcţiuniĭ luĭ Millo, două maĭ cu osebire, jicnitóre înaintăriĭ arteĭ dramatice, aŭ avut

celà; *costumarea* adesea rĕŭ combinată saŭ rĕŭ alésă. S'aŭ vĕḑut crinolinele din 1858 duse pe timpul Ludovicilor Franciei şi Dogilor Veneţieĭ, soldaţĭ în uniforme românescĭ din 1860 duşĭ în vremea de la începutul Regulamentuluĭ, inocenţa, copilăria prea încărcată de văpselĭ şi bĕtrâneţea prea puţin şovăindă!

Antre-actele prea lungĭ, prea marĭ (par'că ar fi în vremea de aḑĭ).

La decorurĭ, colibele şi cârciumile românescĭ mutate în Franţa şi Germania, stradele şi palatele Veneţieĭ şi Parisuluĭ aduse pe pămîntul nostru.

Cu tóte acestea, teatrul, merge maĭ bine decât în alte timpurĭ!... (*Naţionalul*, No. 101 din 22 Decembre 1860.)

(1) Intreprinderea teatruluĭ fusese dată *pe 5 anĭ* luĭ Millo, cu începere de la 1 Decembre 1860.

(2) *Dimitriade* nu fu angajat decât fόrte târḑiŭ (la Decembre) în a doua stagiune teatrală (1860—62), tocmaĭ fiind-că reclamase la poliţie împreună cu *Maria Constantinescu* «gajul lor, pe care Millo refusà saŭ nu putuse a-l plătì». Mariţa, din acéstă causă, nu fu angajată de loc, cu tóte demonstraţiunile ce se făcură în favόrea eĭ de maĭ multe orĭ în sala teatruluĭ de public şi cu o vie polemică susţinută de Aricescu în *Românul* şi de Fundescu în *Progresul* contra luĭ Millo în acéstă privire. (Veḑĭ *Românul*, No. 320 din 16 Novembre 1860 şi *Suplementul Românuluĭ*, No. 41 din 10 Februarie 1862.)

(3) *Naţionalul*, No. 3 din 28 Ianuarie şi No. 15 şi 16 din 19 şi 23 Februarie 1861.

o caracteristică însemnătate: insuficienţa studiuluĭ şi slăbiciunea interpretăriĭ pieselor, cum şi vinovata neîngrijire a limbeĭ vorbite pe scenă. (1)

Nu maĭ erà cestiunea despre felul cum se traduceaŭ — ca esactitate — lucrările străine, căcĭ prea puţin simţià, maĭ ales pe atuncĭ, publicul delicateţa orĭ corectitudinea strămutăriĭ în românesce a autorilor străinĭ. Ce-ĭ trebuià luĭ, ce-l interesà, îl fermecà saŭ îl indignà, ascultând cele rostite, erà felul cum actoriĭ întrebuinţaŭ organul acesta, scump luĭ, ale căruĭ accente îĭ încălḑiaŭ inima, orĭ îĭ rĕscoliaŭ mânia, şi căruia nimenĭ, sub nicĭ un cuvînt, nu aveà dreptul să-ĭ sĕlbătăcéscă viersul!...

Teatrul este o tribună publică pentru rĕspândirea ideilor şi însufleţirea inimilor, dar e şi o catedră pentru cultivarea şi înflorirea graiuluĭ. Cultul limbeĭ, vorbite saŭ cântate, a fost la tóte némurile şi în toţĭ timpiĭ cea maĭ sfîntă datorie a instituţiuniĭ teatrale şi literatura dramatică n'a existat şi nu s'a desvoltat decât printr'însul şi pentru dînsul.

Farmecul formeĭ şi al expresiuneĭ face să pătrundă, până în adîncul glótelor, gândirile poeţilor. Ele fac să tresară, de o dulce şi nouă viéţă, pepturile stăpânite de simţirile ce le daŭ sbor şi căldură, pentru puterea şi frumuseţea cărora nu-s de ajuns tóte comorile şi tóte tainele arteĭ!

Se póte, cŭ drept, ḑice că teatrul e templul cuvîntuluĭ! Nicăerĭ nu este el întovărăşit de maĭ marĭ pompe şi nimenĭ, pentru a fi adorat, nu îmbracă maĭ strălucite podóbe. Iată, musica îĭ aduce prinosul cel maĭ curat al armonieĭ; cu mlădierile cele maĭ gingaşe se frâng şi se rĕsfăţă pentru dînsul liniile sculptureĭ; cu viĭ şi fragede văpsele zugrăvită-ĭ în préjmă-ĭ făptura, iar bolţĭ şi încăperĭ, tot maĭ mîndre, neîncetat, pentru el se ridică, rĕsunetul falnic să-ĭ fie şi grabnic, cu pasurĭ dibace, veḑĭ danţul cum sprinten se'ntórce, ca'n tóta vedenia mîndră un pic veselia să salte!

De alt-fel scenele cele marĭ înlesnesc înţelegerea rostuluĭ şi pă-

(1) Limba traducţiuniĭ *(Bertram matelotul)* ar fi fost bună, dacă nu s'ar fi auḑit vorbe ca: *instruisat* în loc de învĕţat, *Sir* în loc de Sire, *amportat* în loc de învins, *garson* în loc de băiat, şi alte multe de astă natură, carĭ aŭ bunul de a ne duce, fără multă cheltuială, în Franţa, în loc de a ne romanisà maĭ mult decât suntem astăḑĭ şi a ne scóte din *babilonul limbistic în care ne aflăm căḑuţĭ* (sĕrmană limbă!!). Se vede că onor. Comitet teatral are prea multe în cap, ca să se pótă ocupà şi de limba naţională. Aducă-şĭ dar aminte acest onor. Comitet că *orĭ-ce ostenélă de regenerare a Teatruluĭ Naţional va rĕmâné fără efect, va fi nulă, când se va scăpà din vedere că limba forméză una din primele base ale edificiuluĭ naţional.* Babilonismul în limbă are proprietatea de a perde şi limba şi naţiunea ce vorbesce acea limbă babilonică. (*Naţionalul*, No. 5 din 15 Ianuarie 1861. Articol de *I. Bălăşescu.*)

trunderea frumuseţelor uneĭ limbĭ. Comedia Francesă în Paris, Lyceum-Teater la Londra şi Burgtheater la Viena sunt, nu numaĭ academiĭ dramatice, ci maĭ cu sémă cele maĭ practice şcóle pentru vorbirea şi pronunţarea alésă, curată şi într'adevĕr perfectă a limbilor francesă, englesă şi germană.

Cestiunea acésta a limbeĭ vorbite pe scenele nóstre este de mare însemnătate, atât din punctul de vedere al frumuseţeĭ, cât şi din acel al formelor eĭ. Să nu se créḑă că autoriĭ sunt marĭ vinovaţĭ întru acésta, căcĭ, după obiceiurile statornice în teatrele nóstre, când textul e bine sciut pe din afară, nu-şĭ maĭ dă nimenĭ osteneéla de a observà cum el se rostesce. Când repetiţiunile se fac în şcólă, rolurile sunt în de obşte maĭ mult *mormăite* decât vorbite; iar când se fac pe scenă, regisoriĭ şi directoriĭ, în loc să întocméscă orĭ să corigă mişcările şi atitudinile, caută să facă manevre decorurilor, maşinăriilor, statiştilor etc. etc.... lăsând fie-căruĭ actor latitudinea de a ḑice cum póte saŭ cum vrea aceea ce are de ḑis.... numaĭ *efectul* să se producă! Când apoĭ la representaţiune se bagă de sémă că unul «a vorbit pe nas, mâncând silabele, altul a tocat versurile orĭ le-a maĭ adaos câte un picior şi cutare, întonând fals orĭ dispreţuind punctuaţiunea, a vorbit învolvorând vorbele una într'alta, pare că i s'ar fi bătut vînturile pe buze», atuncĭ saŭ e prea târḑiŭ, saŭ imposibil de a corectă réua deprindere, căcĭ, pretind actoriĭ, li s'ar strică rostul roluluĭ şi i-ar face să-şĭ pérdă şirul vorbeĭ saŭ combinarea repliceĭ, dacă ar ḑice alt-fel!?

Limba, organul principal al expresiuniĭ, firul ce transmite publiculuĭ căldura saŭ emoţiunea sceneĭ, este pentru ceĭ maĭ mulţĭ actorĭ un factor necunoscut, fiind-că n'aŭ învĕţat-o nicăerĭ şi pe teatru n'are cine să-ĭ maĭ înveţe. Limba e dar sclava lor, nu eĭ sclaviĭ limbeĭ. Câte excepţiunĭ avem din mulţimea «de artiştĭ», ce trudesc bietele scândurĭ întru acésta? Câte? abià vre-o 4—5, şi încă şi aceia, când sunt bine dispuşĭ. In de obşte pronunţarea e defectuósă şi are tendinţa de a înjosorà cuvîntul, dându-ĭ orĭ *un acent trivial*, orĭ *o onomatopee provincială.*

Aşà sunt actoriĭ din Moldovà, carĭ nu pot să se desbare de intonaţiunea particulară a limbeĭ saŭ de idiotismele întrebuinţate în acea parte a ţĕriĭ, precum vedem în Bucurescĭ, orĭ la Craiova pe alţiĭ vorbind cu o profusiune de *î* şi de *ă*, orĭ cu accentul trăgănat şi lătăreţ al fiilor Olteniei. Nu maĭ pomenesc de casul când ne-ar venì de pildă «un artist» de dincolo şi ne-ar recità pe Alecsandri saŭ pe Eminescu cum se grăesce în Banat orĭ în Ardél. Şi defectul acesta, póte maĭ puţin isbitor în comedie saŭ farse, devine nesuferit în drame şi maĭ ales la

versurï. Dacă avem o limbă scrisă într'un mod uniform de toţï şi pentru toţï Româniï, ar trebuì ca cel puţin pe scenă ea să fie roştită după cum e scrisă, căcï teatrul e şi la noï, ca pretutindenea, catedra de pe care graiul trebue să fie model de frumuseţe şi de puritate.

Alt-fel, de ce să se maï scrie în versurï saŭ în prosă alésă, de ce o literatură dramatică poleită şi îngrijită în privirea limbeï cel puţin, dacă nu ca să ne corigă de barbarismele vorbiriï din tóte ḑilele şi să ne arate cât de uriciốse şi de neertate sunt relele deprinderï ale releï pronunţărï! Şi să nu se rĕspundă că obiceiul e greŭ de desrădĕcinat, orï că acéstă particularitate ar trebuì observată şi advocaţilor, profesorilor, oratorilor şi că e firéscă în viéţa privată; căcï deprinderile rele ca acestea să perd prin studiŭ şi stăruinţă, şi în teatru «materialul care deştéptă imaginï sensibile saŭ emoţiunï în fantasia orï în inima auditoruluï» trebue să fie curat şi acelaşï pretutindenea; alt-fel, templul arteï ar ajunge turnul luï Babel. Óre o dramă în care ar jucà un Moldovén, un Ardelén, un Bucurescén şi o Olténcă, lăsaţï slobodï la gură, după cum aŭ învĕţat de la părinţï, n'ar devenì după primele scene cea maï stridentă cacofonie?

In Grecia, unde teatrul nu este organisat ca la noï, ci sunt de abià câte-va trupe volante, toţï actoriï, când jócă dramele clasice, vorbesc şi pronunţă corect una şi aceeaşï limbă—limba modernă a şcólelor,—atât la Arta pe litoralul depărtat al Albanieï, în văgăunile Tesalieï, în furnicarul insulelor, cât şi în 'Εϑνικὸν Θέατρον din Atena. Ce să maï ḑicem de Italia, unde ceï de la nord nu se înţeleg cu ceï de la sud, orï de Germania, unde sunt atâtea dialecte câte provinciï, şi de Franţa, unde Provençaliï vorbesc chiar şi scriŭ o altă idiomă, iar Parisianiï ar murì de fóme în mijlocul Landelor orï Vendeeï, şi cu tóte acestea pretutindenea poesia, teatrul maï ales, aŭ una şi aceeaşï limbă, scrisă şi vorbită. Lucru ciudat chiar, actoriï ceï maï celebri aï acestor ţĕrï vin în de obşte din părţile lor de méḑă-ḑi şi vorbesc totuşï limba cea maï curată şi maï alésă, deşì la dînşiï acasă aŭ crescut vorbind «dialectul» saŭ «le patois».—Cestiunea la noï e maï seriósă decât în alte părţï şi merită prin urmare solicitudinea celor ce dirig teatrul.

Cu tóte înlesnirile şi favorurile, cu tótă lipsa de concurenţă seriósă din partea trupelor francese saŭ germane (1), afacerile Teatruluï Nà-

(1) Nefiind cu putinţă să vie, în timpul vereï, trupe francese la noï, Gatineau dădù, cu ajutorul luï Millo, al Froseï Popescu, St. Vellescu, fostul actor Frantz Thé-

ţional nu mergeaŭ de loc bine. Trupa română şi Opera Italiană închideaŭ stagiunile cu deficite (1), aşà că Millo se vĕḑù nevoit a întroduce în administraţiunea sa unele economiĭ şi disposiţiunĭ, împotriva cărora o parte a preseĭ şi câţĭ-va artiştĭ protestară şi maĭ pe urmă chiar se despărţiră cu sgomot de dînsul; iar statul, după al doilea seson nenorocos, trecù antreprisa Opereĭ, cu contract pe cincĭ anĭ, luĭ *Papanicola.* (2)

Şi acum dór unirea de fapt şi de drept a Moldoveĭ şi Munteniei se

---

odor, M-me Blanche, Daniel, Leopold şi Carolina, cum şi cu Edm. Lhuillier (compositor şi poet), câte-va representaţiunĭ carĭ avură mult succes. D-na Popescu, Vellescu şi un Romanescu jucară în limba francesă: *Un garçon de chez Véry*, *L'omelette fantastique.* Apoĭ Lhuillier dădù un concert cu concursul primadoneĭ E. Brambilla, al luĭ Millo, Wiest şi Umfogl la 15 Oct. 1860. (*La Voix de la Roumanie*, No. 18 27 şi 39 din 1860.)

(1) In prima stagiune Millo perdù 48.000 leĭ (*Voix de la R.*, No. 34 Sept. 1860), în a doua 1500 # (*I. A. Wachmann*, scrisórea din 16 Iulie 1862), în a treia 820 # (*ibid.*, scr. 1 Iunie 1863) şi aşà maĭ departe până la August 1864, când i se isprăvià contractul. Millo fusese desperat de asasinarea luĭ Barbu Catargiu (8 Iulie 1862), care ca Ministru de Interne protegiase teatrul şi hotărîse a garantà cheltuelile trebuincióse ale direcţiuniĭ pe viitor (*Wachmann*, scris. 16 Iulie 62). Repertoriul luĭ Millo în a doua stagiune, pe lângă lucrările cunoscute şi de atâtea orĭ jucate de dînsul, ca: *Lipitorile*, cu care începù stagiunea la 14 Septembre, *Jianul*, *Fata Aeruluĭ*, *Baba Hârca*, *Prăpăstiile*, *Lumpatius*, *Fata Cojocaruluĭ*, *Amazónele* şi altele, cuprinse şi pe *Don Juan de Marana*, *Isprăvnicésa* (Chiriţa în provincie), *Jidovul rătăcitor*, *Turnul de Nesle*, *Caterina Howard*, *Muschetariĭ*, *Adam şi Eva*, *Coliba luĭ Moş Toma*, *Misterele Parisuluĭ* (dr. 5 a. de Denaix şi Eug. Sue, trad. de Pascaly şi dată în beneficiul luĭ), *Chatterton* (dr. 5 a. de Alfred de Vigny, trad. de C. A. Rosetti, dată în beneficiul Matildeĭ Pascaly), *Kir Sfetcu Băcanu* (canţonetă de Orăşénu), *Eroiĭ din délul Spireĭ saŭ 13 Septembre* (tabl. naţional, 2. a. de C. I. Stăncescu), *Sĕrmanul Jack* (c. 1 a. trad. de Pascaly), aceste treĭ date la 9 Iunie pentru ducerea luĭ Pascaly şi a Matildeĭ la Paris, unde aŭ stat treĭ lunĭ, studiând teatrele şi repertoriile lor de pe atuncĭ.

Din trupa anuluĭ precedent, Mariţa Constantinescu nu fusese angajată, nicĭ Flechtenmacher cu nevasta, iar Dimitriad fu angajat de la Decembre numaĭ. Eraŭ angajate însă, peste ceĭ din anul precedent, *d-nele Michăilénu*, *Carolina*, *Mariţa Vasilescu şi Stoenescu.*

Circul *Sanlie* sosesce din Constantinopole şi dă cu mare succes tótă vara representaţiunĭ în Bucurescĭ.

(2) Comitetul general al teatrelor, cu Drillat, directorul Opereĭ, eşiră la capĕtul stagiuniĭ 1861—62 avênd 4.000 # deficit, după care se dete Opera în antreprisa luĭ Papanicola până la August 1865.—In acea stagiune Drillat adusese şi o trupă de balet, sub direcţiunea d-neĭ *Lanner*, care person al danţà fórte bine şi în baletul *Gisela* de Ad. Adam fusese fórte admirată. (*I. A. Vachmann*, loc. cit.)

La 1 Iunie 1862, se dete o mare representaţiune în beneficiul luĭ Gatineau, cu concursul luĭ Millo, Matilda, Profiriu, Théodore.

săvîrşise cu învoirea Porţiĭ şi cu ratificarea marilor Puterĭ. Un singur guvern şi o singură Adunare legislativă pentru noul stat românesc se statornicise în Bucurescĭ, devenit ast-fel o mare capitală, un centru de activitate politică şi comercială de tótă însemnătatea în Orientul Europeĭ. Paşiĭ noştri ne purtaŭ necontenit înainte şi naţiunile civilisate ne deschideaŭ cu simpatie braţele, neteḑindu-ne calea cea adevěrată către lumină, înălţare şi libertate!

Ar fi trebuit dar ca asemenea împrejurărĭ să dea avînt teatruluĭ, nu să-l arunce par'că cu ciudă înapoĭ. Publicul local maĭ numeros şi continuŭ împrospětat cu cel din districte, prin concentrarea tuturor dregătoriilor ţěriĭ la noĭ, erà, împreună cu munificenţa guvernuluĭ, o basă de operaţiune aprópe sigură pentru înflorirea, cel puţin materială, a sceneĭ. Repertoriul maĭ întins şi actoriĭ maĭ cu experienţă, de nu maĭ cu talent, trebuiaŭ să-ĭ ridice valórea eĭ artistică şi... cu tóte acestea, sala erà maĭ mult gólă, nivelul artistic tot jos, iar daraverile şi maĭ mult încurcate.

Pricina atâtor neajunsurĭ, *ce în mare parte şi astăḑĭ sunt tot atât de grave ca atuncĭ*, se află tocmaĭ în elementele dătătóre de viéţă teatruluĭ.

Lumea nu maĭ erà acum ca pe vremea luĭ Kisseleff, când eleviĭ şcóleĭ filarmonice, după şépte lunĭ petrecute în «studiul arteĭ dramatice», ridicase «cea maĭ căldurósă mulţumire şi *naţionalitate* printre privitorĭ», când teatrul erà maĭ mic, aprópe neînţeles pe la noĭ, când orĭ-cum s'ar fi *parastisit* pe scenă publicul plângeà, rîdeà orĭ băteà din palme. Imprejurările politice, isbânda la învěţătură a tineretuluĭ nostru, înlesnirea comunicaţiunilor şi desvoltarea intereselor economice făcuse ca relaţiunile dintre Românĭ şi ţěrile apusene să fie maĭ apropiate şi din ce în ce maĭ dese.

Imitarea continuă a formelor sociale, a modelor şi sistemuluĭ de traiŭ, cum şi adoptarea atâtor instituţiunĭ publice de la străinĭ, aveà în curînd să nu maĭ deosibéscă deprinderile şi inclinările societăţiĭ culte de acolo cu ale celeĭ de aicĭ. Aşà, de pildă, maĭ tóte dramele traduse din limbĭ străine jucate la noĭ fusese vĕḑute, în minunate condiţiunĭ de interpretare şi de punere în scenă, de iubitoriĭ noştri de teatru, la Paris saŭ la Viena, în cât aicĭ ele, depărtate de firea şi de obiceiurile nóstre, — interpretându-se maĭ mult după inspiraţiune decât după un studiŭ amănunţit şi înscenându-se maĭ adesea alăturea cu adevěrul, – nu puteaŭ atrage pe ceĭ carĭ le cunosceaŭ de aiurea, nicĭ inspirà vre-o simpatie celeĭ-lalte părţĭ a publiculuĭ, care le găsià fără interes; pe când piesele comice-naţionale înteţiaŭ între

toţĭ de o potrivă rîsul şi toţĭ se bucuraŭ de dînsele, chiar de nu eraŭ în perfecţiune jucate. Veselia, acopere, dacă nu scuséză, greşelile, maĭ ales în teatru, unde privitoriĭ în mare parte caută o distragere plăcută, o diversiune voiósă a grijilor şi nevoilor vieţeĭ.

Fie-care însă din aceste două genurĭ aveà câte o dăunătóre vină: drama exagerată şi neînţelésă, comedia prea uşuratecă şi prea tot-deauna aceeaşĭ. Una *apăreà rar* plăcută, cea-laltă obosià *apărênd prea des* aşà cum apăreà. Nemulţumire în amîndouĕ casurile şi resultat final: deficit.

Dar nu numaĭ piesele, ci şi ómeniĭ, ḑiariştĭ şi artiştĭ, aveaŭ rĕspunderea lor întru acésta.

Maĭ întâiŭ, acţiunea critică a marelor organe ale preseĭ încetase cu desăvîrşire asupra teatruluĭ. Ócupate şi preocupate cu cestiunĭ de organisare politică şi socială, ele nu maĭ dedeaŭ atenţiune la rolul binefăcĕtor al sceneĭ, pe care în alte vremurĭ îl slăvise şi îl pilduise cu atâta căldură.

Rosetti reservà elocinţa peneĭ sale pentru apĕrarea şi rĕspândirea principiilor partiduluĭ liberal, fără a-şĭ maĭ aduce aminte de «vechiul tovarăş al copilărieĭ» sale, care-ĭ dăduse primele emoţiunĭ sufletescĭ. Cesar Bolliac, spirit vioiŭ, nestatornic şi pururea gata de luptă, uitase «dragile scândurĭ», de pe carĭ inspirata luĭ Musă îĭ aşezase prima cunună de laurĭ pe frunte. Eliade, închinat cu totul politiceĭ, de-abià puteà descurcà, dintre sistemele sale etimologice, limba poetică proprie, dar să maĭ o pună în serviciul teatruluĭ, pentru care se jertfise atâta odinióră. Barbu Catargiu, ajuns eroŭ al Parlamentuluĭ, îşĭ aduceà — ca prin vis — aminte de timpul când sacrificà — eroŭ de culise — cele maĭ scumpe momente arteĭ dramatice. Ca ministru, va susţiné teatrul, nu va avé însă vreme să-l avînteze în sborul înalt ce-ĭ preḑiceà ca critic. Dintre ceĭ mărunţĭ, Aricescu se ocupà cu polemice de ḑiare, Winterhalder cu organisărĭ de băncĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin poporale, Lăzărescu-Laerţiu abià îşĭ ascuţià condeele, iar poeţiĭ timpuluĭ visaŭ: Alexandrescu la Comisiunea centrală, Bolintineanu la Consiliul de Stat, Depărăţianu la o sub-prefectură şi alţiĭ la nimic.

Ast-fel teatrul *mergeà şchiopătând*, fără lumină ca să-ĭ arate drumul, fără călăuză ca să-l apere de primejdiĭ!

Dintre artiştiĭ carĭ aŭ exercitat o hotărîtóre înrîurire asupra sceneĭ române, *Pascaly* aveà o inteligenţă şi un temperament dramatic cu totul originale. Crescut însă la şcóla vechilor melodrame, strămutate de pe bulevardele Parisuluĭ prea fără pregătire şi prea de timpuriŭ la noĭ, el rĕmăsese credincios vechilor tradiţiunĭ şi învĕţăminte — légănul propriuluĭ sĕŭ talent — şi urmărià, ca ideal suprem al tea-

truluĭ, representarea dramelor, şi cu osebire a celor maĭ pasionate şi maĭ spectaculóse.

Pornind de la necesitatea deseĭ schimbărĭ a spectacolelor, *pentru a atrage lume*, şi speculând axioma : *pe public pasiunea îl înduioşéză, iar varietatea şi măreţia îl uimesc*, credeà că numaĭ drama de sensaţiunĭ violente şi de acţiunĭ meşteşugite puteà produce fericitul resultat: de *a umplé sala* şi de *a acoperì neajunsurile orĭ slăbiciunile interpretăriĭ*—atât de firescĭ şi de dese la noĭ.

Işĭ dedeà el bine séma şi de ce voià şi de ce se puteà face, reclamând, tocmaĭ din acéstă causă, pentru dînsul *rolurile de efect* (1) pretutindenea: «ca să nu fie sacrificate, jucându-le alţiĭ», orĭ «să nu fie el sacrificat, nejucându-le»? Dacă *vîlva, sgomotul,* Francesul ar ḑice *le panache*, nu ar fi fost caracteristica acesteĭ personalităţĭ artistice ea ar fi putut da o direcţiune maĭ sănătósă gustuluĭ public, deprinḑêndu-l — prin farmecul talentuluĭ — cu lucrărĭ serióse şi sentimentale într'adevěr, dar ale căror însuşirĭ să fi rĕsărit maĭ mult din *gingăşia saŭ isteţimea impresiunilor* decât din *sbuciumul şi svăpăirea acţiuniĭ.*

A preferit să fie purtat de curent, pe când, cu puţină abnegaţiune, energia cu care erà înzestrat l'ar fi făcut să-ĭ stea împotrivă, maĭ mult: să-ĭ dea el îndreptare.

Se înţelege că ceĭ carĭ — fără de a încălţà coturnul tragic — dar avênd rostul şi hazul lor pe scenă, porniaŭ de la altă axiomă: *rîsul e prietenul cel maĭ scump al omuluĭ, căcĭ îl face să-şĭ uite necazurile,* se credeaŭ şi eĭ a fi, cu tot dreptul, cel maĭ puţin de o potrivă folositorĭ causeĭ teatruluĭ ca *dramaticiĭ,* de nu chiar maĭ favorisaţĭ decât dînşiĭ de dragostea publiculuĭ.

De acì două curente, în capul cărora steteaŭ Pascaly şi Millo. Ele se ciocniaŭ adesea, se luptaŭ, maĭ întâiŭ într'ascuns, apoĭ din ce în ce maĭ pe faţă, până când îşĭ rupseră relaţiunile în public, luând pe însuşĭ publicul drept judecător al conflictuluĭ acestuia, nechibzuit şi dăunător desvoltăriĭ înălţătóre a arteĭ dramatice naţionale.

Lucrurile eraŭ atât de întărîtate, de când maĭ vîrtos ḑiarele, sub deosebite forme, atacaŭ când pe una, când pe alta dintre cele două

(1) «De pretutindenĭ se făceaŭ imputărĭ luĭ Pascaly că nu caută decât *rolurĭ de efect* brutal, violent, carĭ să impue, nu să emoţioneze. Cu talentul luĭ şi cu înrîurirea ce căpĕtase în teatru, ne-ar fi putut uşor scăpà de tóte dramele şi melodramele fatale şi absurde, carĭ falsificaŭ gustul şi simţirea publiculuĭ. (*I. A. Wachmann*, scris. Iunie 1862.)

căpeteniĭ, în cât cel dintâiŭ şi *nu tocmaĭ cel maĭ artistic* (1) pretext le fu de ajuns pentru a se rupe unul de altul şi a provocà crisa. Crisa a fost păgubitóre simţuluĭ moral maĭ mult, căcĭ în atacurile, ca şĭ îndreptăţirile lor, amîndouĕ taberele aŭ aruncat grele învinuirĭ şi prepusurĭ asupră-le, din care interesul şi pretenţiunile personale, patima şi dragostea întâietăţiĭ nu aŭ lipsit nicĭ odată. Şi erà, în adevĕr, trist de a vedé cum o mână de ómenĭ talentaţĭ. zeloşĭ şi plinĭ încă de amintirea atâtor nevoĭ întîmpinate în cursul carиereĭ lor, ajunşĭ în fine la o tréptă óre-care de vrednicie, în loc ca împreună să se pue cu inima voiósă pe muncă şi, folosindu-se de cele încercate, să facă maĭ bine decât se făcuse fără dînşiĭ până atuncĭ, — s'aŭ apucat să se ponegréscă, să se duşmănéscă, punênd propria lor persónă maĭ pre sus de interesele aşezămîntuluĭ căruia-ĭ datoraŭ — fără reservă — tot renumele şi tótă măestria şi fără de care rĕmâneaŭ în mijlocul publiculuĭ nisce fiinţe fără căpĕtâiŭ. (2)

Iată pentru ce ruptura luĭ Pascaly cu Millo şi întemeerea teatruluĭ *Societăţiĭ dramatice,* în sala Bossel, a fost o încercare ce n'a îmbunătăţit sórta teatruluĭ, căcĭ încă 15 anĭ aveà să maĭ rĕmână el sub *administraţiunea şi exploatarea antreprenorilor,* împrotiva cărora Pascaly protestà, plecând din trupa luĭ Millo. Arta dramatică n'a căştigat de asemenea nimic, fiind-că Pascaly însuşĭ, ajungênd director, a făcut întocmaĭ cum făcuse *omul* pe care-l învinovăţià de: ruina materială şi maĭ cu sémă de distrugerea morală, căderea deplină şi evidentă a teatruluĭ... unde se propagă maĭ de multe orĭ gustul rĕŭ, unde este uitat frumosul, nobilul, arta, şi tóte acestea sunt înlocuite cu acele spectacole carĭ josoresc şi perd cu desăvîrşire instituţiunea, publicul şi pe actoriĭ carĭ jócă. (3)

Şi totuşĭ nu a fost epocă maĭ prielnică uneĭ regenerărĭ a tea-

(1) La începutul stagiuniĭ 1862—63, Millo, care-şĭ încheiase cele douĕ bilanţurĭ precedente cu câte 48.000 leĭ pagubă, rugă pe artiştiĭ sĕĭ să consimtă, până ce s'or îndreptà lucrurile, la un scăḑămînt de 15% din lefurĭ. Toţĭ primiră bucuros, afară de Pascaly şi Matilda, carĭ din 120# şi 2 beneficiĭ nu lăsară o pară maĭ jos. Millo le oferì 80#, eĭ refusară şi părăsiră trupa. (I. *A. Wachmann,* scrisórea 1 Octobre 1862.) *Reforma* No. 41 din 20 Septembre 1862, ḑice, într'un articol asupra Teatruluĭ Naţional, că Millo şi-ar fi călcat contractul în maĭ multe puncte şi maĭ ales în proporţiunea *rĕsplătiriĭ lucruluĭ,* şi *lucrul artiştilor sĕĭ* este singurul obiect ce speculă un ast-fel de neguţător, şi când un neguţător *nu-şĭ póte îndeplinì plăţile* către debitoriĭ sĕĭ ceĭ maĭ de-a dreptul, este un Cod de comerciŭ, care decide ce cată a se face în aşemenea casurĭ.

(2) *Buciumul,* No. 57 din 6 Iulie 1863.— Protestul şi programul luĭ Pascaly.

(3) *Ibidem,* No. 57 din 6 Iulie 1863.--Protestul şi programul luĭ Pascaly.

truluĭ, ca cea de atuncĭ. De o parte doĭ artiştĭ însemnaţĭ, cu întinsă experienţă şi cunoscinţe scenice, în fruntea unuĭ grup de actorĭ dintre ceĭ maĭ cu talent şi cu dragoste de teatru, de alta guvernul în plecare de a face tot ce-ĭ steteà în putinţă pentru a asigurà propăşirea arteĭ şi a îmbunătăţì sórta artiştilor dramaticĭ. Trebuià însă înţelegerea şi unirea, buna credinţă şi desinteresarea celor dintâĭ pentru a se reformà din temeliĭ aşezămîntul, a i se da o îndrumare potrivită firiĭ şi desvoltăriĭ némuluĭ, ca avênd lucrărĭ bune, bine interpretate şi bine înscenate, să se refacă educaţiunea gustuluĭ public, rătăcit, scâlciat, falsificat prin atâtea inepte spectacole, nevrednice de jertfele pricinuite şi de numele arteĭ, pe care-l batjocoriaŭ, usurpându-l.

Trebuià iarăşĭ muncă statornică, voinţă luminată, energie neabătută de la ţelul propus, pentru ca scena nóstră, lipsită de prestigiŭ, de unitate de acţiune, de farmec atrăgĕtor, să se ridice în stima publiculuĭ, să-ĭ dovedéscă rodnicia talentelor şi inteligenţeĭ sale şi să-ĭ procure cea maĭ dulce şi maĭ ademenitóre plăcere sufletéscă: ilusiunea!...

In loc de acestea, eĭ s'aŭ rĕslăţit uniĭ de alţiĭ şi aŭ stat anĭ întregĭ în urgie şi în desbin, cheltuindu-şĭ puterile în producerĭ fără valóre orĭ fără intensitate artistică, gata a-şĭ acoperì slăbiciunile sub pavăza luptătoruluĭ şi a-şĭ scusà greşelile cu silnicia împrejurărilor, fără de a-şĭ da socotéla că întârḑiaŭ tot maĭ mult ast-fel realisarea scopuluĭ frumos, pentru care pretindeaŭ că se jertfesc.

Şi dar un *Apel şi Protestărĭ*, semnate de *M. Pascaly*, *C. Dimitriad* şi *Matilda Pascaly*, însoţit de *Schiţa unuĭ proiect de reorganisare a teatruluĭ român, pentru început, până când ţéra şi guvernul va socotì de cuviinţă să-ĭ dea o desvoltare maĭ mare şi maĭ întinsă*, sunt date publicităţiĭ prin mijlocirea ḑiarelor, cu scop de a face cunoscută situaţiunea Teatruluĭ Naţional de sub direcţiunea luĭ Millo şi a arătà ce mĕsurĭ s'ar puté luà de-ocamdată, pentru a-l liberà de sub acest jug şi a-l redà de sine stătător meniriĭ luĭ de a fi: «*botezătorul* unde naţiunea română *se botéză în simţeminte înalte şi nobile*, pentru ca să iasă o naţiune *poleită* şi *mare*» (?). (1)

Eĭ, pledând atât interesele arteĭ cât şi ale artiştilor, cereaŭ ca, «ridicându-se scena din căderea în care interesele materiale aŭ aruncat-o», să se *garanteze şi viitorul* acelora carĭ forméză teatrul, şi «numaĭ *eĭ singurĭ* îşĭ pot asigurà *printr'înşiĭ* viitorul lor». Sistemul propus erà constituirea *trupeĭ întregĭ* a Teatruluĭ Naţional în *Societate*, sub con-

(1) *Buciumul*, No. 57 din 6 Iulie 1863, p. 226, colóna 5-a.

ducerea unuĭ *comitet compus din 5 bărbaţĭ eminenţĭ din ţéră* şi împărţită—după proporţiunea retribuţiunilor: — parte întrégă, $^3/_4$, $^1/_2$, $^1/_4$— în patru clase de *societarĭ*. Veniturile eraŭ, pe lângă subvenţiunea statuluĭ, incassările serale, şi ele aveaŭ să se împărţéscă între societarĭ— după clase la finele fie căreĭ lunĭ. — Societariĭ trebuiaŭ să încépă *eĭ ceĭ dintâĭ* o formă de *Conservatoriŭ*, unde să se profeseze *teoria* cu *practica* teatrală şi musicală.—Sesonul erà de opt lunĭ. — Numaĭ societariĭ aveaŭ drept la pensiune.—Scrierile originale eraŭ plătite cu 12%, cele traduse cu 6%. — Basele şi principiile societarilor eraŭ: *arta în tótă puritatea eĭ, încuragiarea şi desvoltarea literatureĭ dramatice, perfecţionarea şi înobilarea joculuĭ, realţarea teatruluĭ român la rangul uneĭ instituţiunĭ naţionale, care are de scop: poleirea moravurilor, lumina spiritelor, realţarea nobilelor simţeminte ale naţiuniĭ şi acésta prin frumos, prin bun şi prin artă.*

Şi dacă, din nenorocire —declaraŭ ceĭ treĭ subscriitorĭ — chemarea nóstră nu va găsì *nicĭ un ecoŭ în inima artiştilor,* nicĭ ajutorul d-luĭ Millo ca întreprindĕtor, nicĭ *protecţiunea* guvernuluĭ, noĭ suntem datorĭ să rĕmânem şi vom rĕmâné *singurĭ de o parte,* nestrămutaţĭ *în aceste principiĭ, protestând necontenit,* fără a maĭ luà parte la o faptă, dacă va maĭ urmà starea trecută, unde *avariţia precupeţesce progresul* uneĭ naţiunĭ şi unde *lăcomia* îşĭ împarte fără cruţare, *făşiĭ, făşiĭ,* cămaşa poporuluĭ român. (1)

Protestarea erà energică, principiile onorabile, schiţa de reorganisare destul de modestă şi, cu câte-va schimbărĭ şi o maĭ practică alcătuire, fórte acceptabilă. Pentru acésta însă trebuiaŭ învoirile artiştilor împărţiţĭ în două tabere, lepĕdarea demnităţiĭ de director de către Millo, agrementul guvernuluĭ şi iarăşĭ *înfrăţirea tuturora cinstită şi statornică* pentru atingerea unuĭ ideal atât de depărtat şi de puţin conform póte cu dorinţele şi cu zadărnicia celor maĭ mulţĭ.

Toţĭ aşteptaŭ, cu nerăbdare, să vadă ce va ḑice Millo.

Nu trecură 15 ḑile şi iată că scóte şi el o broşură, intitulată: *Ilusiunĭ* şi *realitate,* în care, rĕspunḑênd punct cu punct celor cuprinse în apelul şi protestările foştilor sĕĭ camaraḑĭ, produce un *Memoriŭ,* pentru a servì ca basă la o *adevĕrată* reorganisare a Teatruluĭ Naţional.

Tonul *apeluluĭ* erà simpatic, acela al *broşureĭ* ironic; ceĭ dintâĭ vorbiaŭ în numele lor personal, aşteptând consfinţirea camaraḑilor, pe când cel de al doilea îĭ întîmpinà, însoţit de o cétă întrégă de actorĭ

(1) *Buciumul,* loc. cit.

şi actriţe (1); proiectul de reorganisare al unora erà basat pe *asociaţiunea artiştilor* între dînşiĭ, iar al celor-lalţĭ cereà—cu o subvenţiune de 200.000 leĭ pe an,—«demnitatea de *funcţionarĭ publicĭ* şi asigurarea ḑilelor bĕtrâneţeĭ».

Şi eĭ puneaŭ ca întâie condiţiune de reformă înfiinţarea unuĭ Conservatoriŭ *sub direcţiunea şi pe contul statuluĭ*, fiind-că: «lipsa totală de şcóle dramatice şi musicale, posiţiunea nesigură şi anormală a actoruluĭ în societate—care a depărtat pe junele şi juniĭ de óre-care educaţiune şi studiĭ—şi puţinul timp şi micele mijlóce a întreprinderilor pentru a da studiilor tótă maturitatea şi seriositatea cerută, eraŭ, după dînşiĭ, causele carĭ-aŭ oprit pe teatrul român de a face tot progresul *literal* şi *artistic*, de care este susceptibil». (2) Cele-lalte disposiţiunĭ, în fond aprópe aceleaşĭ. Caracteristic însă erà că, pe când proiectul luĭ Pascally stăruià să fie pus *de îndată* în lucrare, propunerile luĭ Millo cereaŭ să se aştepte pentru acésta *săvîrşirea contractelor* Opereĭ şi teatruluĭ românesc, adecă *doĭ anĭ şi jumătate* încă.

Acéstă discuţiune publică între artiştĭ de aşà valóre şi de atâta competenţă, alimentată de aprecierile, poveţele şi dojenele maĭ multor ḑiare, devenì arḑĕtórea cestiune a ḑileĭ, pe care negreşit guvernul n'o lăsă să trécă fără de cercetare în adîncul uităriĭ.

Comitetul teatrelor, împreună cu Vasile Boerescu şi C. Cantacuzino, delegaţĭ specialĭ aĭ Ministruluĭ de Interne, avură însărcinarea de a studià proiectele produse şi adevĕrata stare a lucrurilor, pentru a luminà şi înlesnì guvernuluĭ calea către o reorganisare, ce se păreà atât de neapĕrat impusă de împrejurărĭ. (3)

Se vede însă că cercetările făcute nu dovediră nicĭ trebuinţa uneĭ grabnice prefacerĭ, nicĭ existenţa uneĭ neînlăturabile primejduirĭ

(1) Aceştia eraŭ: *Millo, Gestian, Drăgulicĭ, Michăilénu, Christescu, Alexandrescu, Mincu, Leopold*,— artiştĭ şi *Săpénu, Transilvénu, Spiru, Solomonescu, Luca, Popescu, Mocénu*—elevĭ; *Mariţa Constantinescu, Frosa Alexandrescu, Irina Poenaru*—artiste şi *Frosa, Mariţa, Alexandrina, Teresa, Antonésca*—eleve.

(2) *Buciumul*, No. 66 din 27 Iulie.

(3) Când teatrul român şi italian trecură din regia statuluĭ asupra antreprenorilor, Comitetul fusese redus, din 5, la 3 membri, carĭ eraŭ: *Gr. Bengescu, Căpit. Silion* şi *Iancu Samurcaş*. La Novembre 1863, sub cuvînt că în capitală sunt maĭ multe teatre şi comitetul *nu pridideşce* cu privigherea lor, s'a cerut Ministruluĭ Kogălnicénu sporirea membrilor. Acesta, cu raportul către Domn No. 30.649, Novembre 23, numì, pè lângă ceĭ de sus, pe *Ioan Strat* şi *Nic. Pâclénu*. Cu acest comitet ast-fel întregit aŭ lucrat V. Boerescu şi C. Cantacuzino la studiul proiectelor de reorganisare a teatruluĭ, propuse de Millo şi de Pascaly. (*V. A. Urechiă*, Ist. şcólelor, t. III, pag. 270.)

*

a sórteĭ şi meniriĭ teatruluĭ, după cum păreà că reiese din stăruitórele protestărĭ ale luĭ Pascaly şi Dimitriad, căcĭ *situaţiunea rĕmase aceeaşĭ ca maĭ înainte. Millo* îşĭ deschise stagiunea la 19 Octobre (1863) cu *Spoelele Bucurescilor*, o comedie cu cântece, în care stricăciunile sociale şi năravurile politice ale locuitorilor capitaleĭ eraŭ fórte cu haz expuse şi biciuite de spiritualul artist-autor. Piesa, bine jucată, plăcù publiculuĭ, care rîdeà cu mulţumire, cu tóte că sciă de cine şi pentru ce rîde. (1) *Pascaly* de asemenea anunţă formarea uneĭ *Societăţĭ dramatice române*, care, «asistată de un Comitet consultativ», ţintià la «desvoltarea arteĭ, purificarea gustuluĭ şi înobilirea sufletuluĭ». Repertoriul îĭ erà compus din *cele maĭ alese piese ale celor maĭ bunĭ autorĭ* carĭ ar puté atinge cu succes acest scop, iar personalul trupeĭ făgăduià depunerea tuturor forţelor sale morale, ca să le pótă interpretà cât se va puté *maĭ cu succes şi maĭ cu demnitate, din ce în ce maĭ bine.*

Representaţiunile se dedeaŭ în *Sala Bossel*, «transformată cu desăvîrşire», în urma uneĭ *subscripţiunĭ*, «pe care publicul român chiar de la început o deschisese *din propria sa bunăvoinţă*».

«Fără mijlóce, fără local, fără subvenţiune, *fără nicĭ un ajutor*, săracĭ de ceea ce înlesnesce începutul uneĭ încercărĭ artistice, începem—ḑiceà *Apelul* Societăţiĭ dramatice către public,—acest teatru, *care să ţinte*, înainte de orĭ-ce, la progresul arteĭ, la formarea gustuluĭ, la desvoltarea frumosuluĭ şi, suferind lipsa şi orĭ-ce decepţiune, vom merge înainte cu sacrificiul, până când ţéra va voì să probeze: că mărimea şi prosperitatea uneĭ naţiunĭ este în desvoltarea şi consolidarea instituţiunilor naţionale. Atuncĭ, făcênd din teatru aceea ce trebue să fie, vom uità cu fericire relele trecute şi vom aplaudà, din retragerea nóstră, pe aceĭ carĭ, lucrând pentru prosperarea naţiunilor, vor merità cu drept cuvînt a fi numiţĭ: Capiĭ ceĭ bunĭ aĭ uneĭ naţiunĭ libere.» (2)

(1) Musica acestuĭ mare vodevil erà făcută de *Eduard Wachmann*, care, după mórtea tătăluĭ sĕŭ (12 August 1863), fusese numit capelmaistru şi director musical al Teatruluĭ Naţional. Millo îl însărcinase să facă şi musica uneĭ feeriĭ naţionale, *Baba Clónţa*. Composiţiunile sale făcute pentru *Spoelele Bucurescilor* eraŭ originale, «fragede, graţióse ca un surîs de fată mare», ḑice *La Voix de la Roumanie*, No. 46 din 8 Octobre 1863.

(2) Cu tóte că Pascaly afirmà prin publicaţiunile sale din ḑiare că «nu maĭ vede trebuinţa de a expune *mobilul* care a dat nascere scisiuniĭ sale, că acest *proces artistic* şi *de progres naţional* s'a tratat de 4 lunĭ înaintea ţĕriĭ» (*Reforma*, No. 26 din 24 Octobre 1863), eraŭ organe autorisate şi iubitóre de teatru carĭ nu judecaŭ lucrurile tot ast-fel. Aşà, punênd glorificarea şi înflorirea arteĭ, la care Millo cât şi Pascaly tindeaŭ din tóte puterile, în raport cu remunerarea

Deschiderea stagiunii se făcù la 15 Octobre cu *Bataille de Dames* (comedie de Legouvé), jucată şi înscenată cu osebită îngrijire. De alt-fel, în tótă campania teatrală din sala Bossel, ceea ce s'a urmărit a fost: «punerea în acord a temperamentelor artistice» carĭ jucaŭ într'o piesă, îmbinarea firéscă a atâtor elemente, deosebite prin însuşirĭ, caracter, simţire şi înţelegere, pentru înfăptuirea unuĭ *tot* cu viéţă proprie, cu graiŭ, mişcărĭ şi voinţă potrivite împrejurărilor în carĭ se aflaŭ, trăind pe scenă. Erà negreşit un pas înainte, nu tot-deauna fericit, dar care dovedià că lămurirea şi studiul rolelor, repetiţiunile şi modul interpretăriĭ eraŭ acolo obiectul uneĭ solicitudinĭ până atuncĭ rar întîlnite în analele culiselor nóstre. Şi lucrul acesta se puteà face numaĭ cu o trupă devotată uneĭ ideĭ, înrîurită de rĕspunderea uneĭ hotărîtóre încercărĭ şi sub o direcţiune însufleţită de dorul isbândeĭ ob-

---

ce dedeà publicul silinţelor acestora, când teatrul *trebuià* să se cobóre *de două orĭ pe lună* din înălţimile Eliconuluĭ pe pămînt, pentru satisfacerea nevoilor de traiŭ a celor 100 şi maĭ bine de persóne carĭ *se hrăniaŭ cu munca pentru artă*, ţinênd socotélă de rĕcéla şi nepĕsarea pe care publicul bogat şi cult arătà, de tot-deauna, sceneĭ naţionale, aşà că «Pascaly jucase pe *Chatterton* şi *Sĕrmanul Jak* într'o sală gólă; că tótă verva şi căldura luĭ Dimitriad şi tótă sensibilitatea şi graţiile luĭ Vellescu nu putuse atrage lumea la representaţiunile, minunate de alt-fel, a *Fetelor de Marmoră*, în care d-na Fr. Popescu erà excelentă în Louison; nicĭ Matilda Pascaly, cu tot rolul eĭ plin de emoţiune în *Rĕsbunare şi Insultă*. Piesele acestea *nu aduceaŭ parale*, pe când *Rosa Magică* şi *Machabeiĭ*, două rapsodiĭ ridicole, umpleaŭ sala! Şi de ce asta? Pentru că ceĭ cunoscĕtorĭ nu merg la teatru; pentru că, afară de micĭ excepţiunĭ, toţĭ îl găsesc că e maĭ pe jos de orĭ-ce critică, deşi se află de atât timp în acéstă posiţiune, tocmaĭ fiind-că *nu e încuragiat* de ómeniĭ luminaţĭ. Prin urmare, *numaĭ unirea puterilor artistice* din teatru, pentru a-l face maĭ bun, l'ar scăpà din acéstă cruntă dilemă, pentru resultatele fatale ale căreia se rup acum ceĭ maĭ cu talent, stâlpiĭ sceneĭ naţionale, sub cuvînt că numaĭ ast-fel o pot regenerà Ciudat şi problematic!» (*La Voix de la Roumanie*, No. 38 din 13 August 1863.)

Trupa Societăţiĭ dramatice se compuneà, la început, din: *M. Pascaly, C. Dimitriad, Felbariad, S. Bălănescu, Smeurénu, Tănăsescu, Niculescu, Ionescu, Ascovicĭ, Constantinescu, Caracostea, Anestin, Anastasiu, Crăinicénu, Michăescu, Dincescu, Carbini, Brătianu, Georgescu, Matilda Pascaly, Frosa Popescu, Raliţa Michăilénu Lina Stoinescu, Mariţa Mihuleţ, Maria Niculescu, Lina Ionescu, Ecat. Dimitrescu Maria Malea, Elisa Ionescu.*

Orchestra, de 16 artiştĭ aleşĭ, erà sub direcţiunea luĭ *Wiest*, iar *Flechtenmacher* dedeà lecţiunĭ de musică trupeĭ, compuneà cele de trebuinţă musicale şi erà cap de capelă a elevilor.

O şcólă, în care trebuià să se producă primele noţiunĭ ale teorieĭ dramatice pentru eleviĭ trupeĭ, aveà, în curînd, să se deschidă şi se simţià cea maĭ mare nevoie de acésta, căcĭ, afară de 3 actorĭ experimentaţĭ şi de 3 actriţe, tot restul trupeĭ nu eraŭ decât *începĕtorĭ*. Şi cu aceştia pretindeà Pascaly se regenereze sórta teatruluĭ şi să înflorésca arta dramatică atât de decăduta? !.!. Vom vedé! (*Reforma*, No. 26 din 14 Oct.)

ştescĭ, maĭ mult decât de propria sa înălţare. Ţinta erà fórte anevoie de atins, de aceea şi acţiunea asupra publiculuĭ nu le-a fost tocmaĭ atât de însemnată pe cât ar fi putut cu dreptul să fie. Se păreà chiar că îngrijirea şi zelul ce-şĭ dedeaŭ *societariĭ să facă din ce în ce maĭ bine* nu le înlesniaŭ câştigul unuĭ titlu de recunoscinţă din partea privitorilor, carĭ adese-orĭ «găsiaŭ că e prea naltă scara la Bossel, pe când peste drum intri de-a dreptul din uliţă în sală şi *aĭ ce privì* şi *aĭ de ce rîde!*» (1)

Să privéscă şi *să rîdă!*... Iată în ce sta idealul mulţimiĭ, şi mulţimea umpleà locurile în sală!... Iată cum sĕrmaniĭ ilusioniştĭ din jurul luĭ Pascally eraŭ rĕsplătiţĭ şi înţeleşĭ de publicul căruia-ĭ jertfiaŭ tot ce aveaŭ maĭ scump: timp, simţire şi voinţă!...

Fără tăgadă, lumea cultă dădù de la început verdictul sĕŭ în favorul Societăţiĭ dramatice. In lupta dintre cele două teatrurĭ românescĭ, o rivalitate nu se maĭ putù în curînd stabilì—prin deosebirea niveluluĭ,—pe tărîmul arteĭ. Unul făceà progres, cel-lalt steteà pe loc; unul urmărià —deşì cu multe greutăţĭ şi neajunsurĭ— îmbunătăţirea mijlócelor de execuţiune şi înălţarea, printr'însele, a gustuluĭ public; cellalt,—dând pururea întréga-ĭ mĕsură, pururea aceeaşĭ,—orĭ n'aveà ce maĭ preface, orĭ schimbările-ĭ nu-şĭ purtaŭ efectele lor dincolo de linia rampeĭ; unul sărac--cu spectacole îngrijite—tot sărac rĕmâneà; cel-lalt—sprijinit de o însemnată subvenţiune—dedeà spectacole vechĭ şi slabe, dar câştigà parale. Şcóla, cu tóte acestea, nu erà în localul cel mare şi frumos, ci în cel strîmt, jos în tavan şi lipsit de tóte trebuinciósele, în cel din vîrful *scăreĭ prea înalte* a caselor luĭ Bossel. Din acest punct de vedere—şi până atuncĭ—Pascaly dovedise că puteà face *cevà* când *voià*, şi pare că *voià când îĭ erà amorul propriŭ în joc.* (2)

---

(1) *Buciumul*, Ianuarie 1864.—*Tradiţiunĭ verbale*: M. Pascally, C. Dimitriad, Frosa.

(2) *Societatea dramatică* dete în stagiunea 1863 — 1864, ca spectacole maĭ îngrijite, piesele: *Bataille de Dames*, *Dalilla* (dr. 5 a. Oct. Feuillet), *Copiiĭ luĭ Eduard* (dr. 5 a. Cas. Delavigne), *Onórea Femeeĭ* (M-lle de Belle-Isle, dr. 5 a. Alex. Dumas), *Fiamina*, *Este nebună*, *Orbul şi Cocoşatul*, *Cavalerul de Grignon* (com. 2 a. Mellesville şi Bayard, trad. Michălescu), *Antony* (dr. 5 a. Al. Dumas, trad. Georgescu), *Camera Verde* (com. 2 a. trad. N. Băicoianu), *Bărbatul ad-interim* (idem) *Fericirea în Nebunie* (dr. 2 a. idem). De la Aprilie jucă în Teatrul cel mare: *Cine este ea?* (dr. 5 a. trad. din spaniolesce de V. A. Urechiă), apoĭ, sub patronagiul d-neĭ Ioan Otteteleşanu: *Onórea femeeĭ*, *Isbânda prin merit*, *Cartea III*, *Cap. I* şi *Bărbatul vĕduveĭ* (benef. luĭ Wiest), *Virtutea străbună* (sub patronagiul armateĭ), şi la 17 Iunie un spectacol în beneficiul inundaţilor capitaleĭ.

Idea înfiinţăriĭ unuĭ *Conservatoriŭ de musică şi de artă dramatică*, de mult cerută şi găsită indispensabilă pentru mersul înainte al Teatruluĭ Naţional, începuse de cât-va timp să ièà o maĭ vie îndrumare către îndeplinire. Din Novembre 1861, Wachmann şi Wiest fusese chemaţĭ la Eforia Şcólelor de Petrache Poenaru, spre a se consultà în privirea instituiriĭ uneĭ *şcóle de musică*. Eĭ întocmise un proiect, pe care Ministeriul Instrucţiuniĭ îl vĕḑuse şi-l aprobase în principiŭ, lăsându-l în portofoliŭ până la ocasiunea nemerită.

In acelaşĭ timp Millo, pe lângă vechile luĭ vodevile şi comediĭ, maĭ dete *Spoelele Bucurescilor* (vod. 4 a. de Millo), *Deputat de mahala* (idem), *Jianul, Baba Hârca, Vicontele de Letorières, Douĕ despărţeniĭ, Fata Sgârcituluĭ, O palmă pentru un sărutat* (com. 1 a., jucată de balerina *Albina di Rhona* şi Drăgulicĭ), *Ion Cucierul, Lipitorile, M'a lovit în pălărie saŭ vĕduva în proces, Doĭ dascălĭ, La balul de la 24 Ianuarie, Baniĭ, Gloria şi Amorul, Camelia saŭ fericirea neprevĕḑută* (com. 1 a. cu *Albina di Rhona*, Millo şi Gatineau), *Napoleon II, fiul luĭ Napoleon I* (benef. Constantinéscăĭ; Millo jucà pe Napoleon I, cu o mască fórte asemĕnătóre), *Vicleniile luĭ Scapin, Cinel Cinel, Moş Pipirig, Barbu Lăutaru, Cocóna Chiriţa la Paris, Un bal din lumea cea mare, Luiseta, Corbul Român....* Maĭ tóte piese vechĭ, jucate cu ḑece anĭ maĭ în urmă. E de observat că, pe timpul directoratuluĭ luĭ Millo, basa repertoriuluĭ aŭ fost tot-deauna vodevilele şi comediile luĭ Alecsandri şi cele compuse de el însuşĭ, plus dramele orĭ comediile învĕţate în primul sĕŭ directorat căcĭ în colo se susträgeà cu mare plăcere de la învĕţarea rolurilor nouĕ şi, când le învèţà, nu le scià nicĭ odată bine.

«Imĭ erà un adevĕrat chin, îmĭ spuneà adesea Alecsandri, până să-l fac să înveţe câte un cântecel comic. Aşà, pentru *Barbu Lăutaru* şi *Paraponisitu*, care l'a făcut să câştige atât de mult *în tóte felurile*, mi-a mâncat ḑecimĭ de ḑile şi de dejunurĭ la Brofft, până să le dea gata.»

In precedenta stagiune, pe lângă aceleaşĭ spectacole—de maĭ sus—*gimbuşăriĭ*, cum le numià Millo, maĭ dete ca noutăţĭ: *Fetele de Marmoră* (cu Dimitriad în rolul luĭ Desgenais, Vellescu al luĭ Rafael şi Constantinésca în al luĭ Marco), *Schakespeare* (Lupta unuĭ mare geniŭ, cu Dimitriad în rolul principal), *Luarea Ierusalimuluĭ* (Machabeiĭ, piesă cu mare spectacol: foc de bengal, lupte militare, cântărĭ antice, decorurĭ superbe şi costumurĭ bogate; atrăgeà lume fórte multă; Ef. Popescu erà fórte mişcătóre în rolul mameĭ Machabeilor), *Zuaviĭ saŭ luarea Sevastopoleĭ* (dr. 5 a. şi 8 tabl. de Alph. Arnaud, trad. Zahariad; piesa erà mediocră, rĕŭ jucată, dar aduceà parale), *Stéua Norduluĭ* (cu Efr. Popescu, care a avut mult succes atât cu jocul, cât şi cu cântecul sĕŭ; Frosa Alexandrescu, la a doua representaţiune, *a înlocuit cântecul cu o vie pantomimă*, căcĭ i se imputase că n'are glas de loc); *Rusaliile* (vod. 1 a. Alecsandri), *Maurul Veneţieĭ* (benef. luĭ Dimitriad, care jucà pe Othello), *Schamyl* saŭ *Ruşiĭ şi Cerchesiĭ* (dr. 5 a. 7 tabl. în care Dimitriad jucà pe Schamyl; mare spectacol, cu lupte, cu manevre militare şi maĭ ales cu *cascada de apă naturală* ce cădeà din munţĭ şi alcătuià marea atracţiune a pieseĭ), *Deborah* (dr. 5 a. cu M. Constantinésca în rolul principal). *Pascaly cu nevasta* aŭ jucat în acéstă stagiune la Iaşĭ şi aŭ dat câte-va representaţiunĭ în provincie, apoĭ în Iunie s'aŭ întors în Bucurescĭ.

Celebrul violonist *Vimercati* dă concerte în salónele luĭ Hillel, în Martie 1861.

De alt-fel o mişcare artistică şi literară se începuse, în afară de teatru, de către tineretul cult de atuncĭ, care, din iniţiativa d-lor *P. S. Aurelian, Gr. Manu, V. A. Urechiă* şi a rĕposatuluĭ *Constantin Esarcu,* fundară societatea *Ateneul Român,* tribună liberă de pe care se expuneaŭ tóte ideile, se tractaŭ tóte cestiunile menite a înlesnì şi a desvoltà cultura şi educaţiunea publică. Atâtea ḑiare şi reviste, dintre carĭ *Revista Literară* de sub direcţiunea luĭ *Alexandru Odobescu* grupà împrejurul sĕŭ pe cele maĭ însemnate talente de scriitorĭ şi de artiştĭ, aşà că din frămîntarea atâtor minţĭ luminate şi din însufleţirea atâtor iniţiative trebuià să ieà înfăptuire acest aşezămînt recunoscut de toţĭ trebuincios învĕţămîntuluĭ musiceĭ şi arteĭ dramatice la noĭ. Odobescu îĭ puse, ca Ministru al Instrucţiuniĭ, basele, înscriindu-l în budget, printre cele-lalte şcóle publice şi întocmindu-ĭ programa din: *Teoria elementară, Solfegiŭ, Bel-Canto, Piano, Violoncel, Contrabasso, Viola, Violina, Armonia, Mimica* şi *Declamaţiunea.* Erà incomplet, negreşit, erà rudimentar; erà însă—după atâta aşteptare—un început, care puţin câte puţin aveà să propăşéscă, să se desvolte, spre a ajunge ca aḑĭ să aibă mulţimĭ de profesorĭ pentru tot felul de învĕţăminte şi sute de elevĭ.

Profesoriĭ de căpetenie, numiţĭ la înfiinţare, aŭ fost:

Alexandru Flechtenmacher, director, profesor de vióră, de armonie şi de violă;

Carol Salvatori, de vióră şi contrabasso;

I. A. Wachmann şi, după mórtea luĭ,

Eduard Wachmann, de piano;

Ark. Visarion, de musică vocală;

Mateiŭ Millo, de mimică şi declamaţiune.

Pe lângă aceştia veniaŭ în al doilea rînd: *Gennaro Gargiulo, I. G. Niţescu, A. Nessler, Ioan Cartu, C. Biscotini, I. Neudörfler* şi *Giuseppe Mezzadri.* (1) Cursurile regulate începură la 1 Septembre.

La 1864, Conservatoriul aveà 94 de elevĭ, afară de ceĭ înscrişĭ la aşà numitul *Cor vocal* de sub direcţiunea luĭ *Grigore Manciu.*

In acelaşĭ timp, şi aprópe cu acelaşĭ program, se înfiinţà un *Conservatoriŭ de musică şi artă dramatică* în Iaşĭ, unde, pe lângă bĕtrânul *Caudella,* cu *Burada, Gros, Viniarsi, Pascuale, Mezzetti, Soltys,* găsim

(1) *Inventariul* şcóleĭ de musică din Bucurescĭ, la înfiinţarea eĭ, arată: 8 viorĭ marĭ cu arcuşurile lor, 2 micĭ fără arcuşe, 2 alto-viole cu arcuşurĭ stricate, 2 violoncele cu arcuşele lor, un contrabas (rĕŭ), un arcuş, un piano vechiŭ. Ca *partiţiunĭ*: câte-va cartóne cu musică pentru piano, vióră, violoncel, contrabas etc. etc. *(Anuarul Instr. publice* pe aniĭ 1863—1874.—*Idieru,* Istoria art. frumóse, 1 vol., Bucurescĭ 1898, pag. 463—494.)

ca profesorĭ pe *Galino* (mimică) şi *Dimitriad* (declamaţiune). (1)

De când Opera trecuse sub direcţiunea luĭ Papanicola, se simţià că este în mânĭ de speculant. Programa anuală făgăduià cât se puteà maĭ multe şi laudele artiştilor înainte de debut eraŭ cât nu se puteaŭ maĭ marĭ, publicul, totuşĭ, rar se găsià mulţumit, pe când abonaţiĭ— carĭ trebuiaŭ să-şĭ plătéscă locurile pentru treĭ lunĭ înainte — gemeaŭ şi se căiaŭ, deşì la stagiunea următóre alergaŭ eĭ ceĭ dintâĭ să-şĭ «cumpere sĕmînţă de nemulţumire», după cum ḑiceà Pantazi Ghica.

Critica musicală erà aprópe nulă. *Philemon* nu maĭ scrià, *Marsillac* îşĭ muià condeiul în apă de trandafirĭ, *Pantazi*, «en fait de musique, préférait les flonflons gais et spirituels». *Valentineanu* ce maĭ ţineà dórhangul publiculuĭ şi maĭ spuneà, din când în când, impresariuluĭ că «îĭ *urlă artiştiĭ* (?) ca nisce leĭ, ca nisce fére sĕlbatice, par'că ar fi tigriĭ *ceĭ maĭ înveninaţĭ*» *!!* (2)

Fără îndoială, erà o exagerare şi din partea celor prea blajinĭ şi din a celor prea cruḑĭ. Mijlocia, o modestă mijlocie, a trebuit să fie adevĕrul; deşì printre cântăreţĭ eraŭ uniĭ cu mult talent, iar operele în carĭ se produceaŭ dintre cele maĭ de sémă. Nu e vorbă că repertoriul Opereĭ — afară de cel al luĭ Wagner — este aprópe acelaşĭ aḑĭ ca acum 40 de anĭ;—vorbesc cu privire la teatrul nostru, care, în rubrica scenelor lirice, se află póte în rangul al treilea, deşì despre partea auditorilor ar merità să ocupe rangul întâiŭ. In adevĕr, gustul musiceĭ şi trebuinţa de a face să intre studiul eĭ în educaţiunea copiilor aŭ luat o mare întindere şi aŭ creat o atmosferă luminósă şi simpatică producerilor şi artiştilor de valóre la noĭ.

Dacă musica îndulcesce năravurile şi povestea luĭ Orfeŭ nu-ĭ o zadarnică închipuire, ar trebuì să fim de sigur socotiţĭ printre cele maĭ civilisate popóre, într'atâta îmbinarea armoniósă de tonurĭ are înrîurire asupra firiĭ nóstre. De unde la 1816 nu erà decât un singur clavir în toţĭ Bucurescĭ, iar numaĭ cântăreţiĭ de la bisericĭ, ciraciĭ lor şi ţiganiĭ lăutarĭ se îndeletniciaŭ cu musica vocală, aḑĭ nu este mahală, nu este casă aprópe, în care să nu rĕsune acordurĭ de clavir, şi una dintre podóbele, mult preţuite, ale fetelor de măritat, este să scie să cânte din gură. De unde idealul dănţuitorilor se mărginià la începutul véculuĭ la *Mazurcă*, *Vals*, *Polcă* şi *sadea Cadril*, aḑĭ, pe lângă dînsele, *Czarina*, *Le pas de quatre*, *Le Pas des patineurs*, *Kreuz-Polka*,

---

(1) *Ibidem*, loc. cit. — Regulamentul Conservatoriilor de musică şi declamaţiune e publicat de Ministrul N. Kretzulescu, în *Monitorul Oficial*, No. 227 din 10 (22) Octobre 1864.

(2) *Reforma*, No. 45 din 11 Decembre 1863.

Les Lanciers, *Pavana*, *Menuetul*, *Covarly*, şi maĭ ales *Bostonul*, deabià potolesc avîntul tineretuluĭ, iar *Baletul* a rĕmas un cult căruia pururĭ vîrsta matură i-a slujit cu credinţă.

Inainte trupele nemţescĭ orĭ italiane, cu puţină cheltuială şi cu mult sgomot, eraŭ asigurate de succes. Cântăreţul care *ţineà* maĭ lung şi maĭ sus *o notă* căpĕtà cele maĭ furtunóse aplause, erà *adevĕrat* artist. Supremul gust în mimică steteà, pentru actorĭ, să calce, cu paşĭ cadenţaţĭ, pe scenă, să-şĭ pórte în drépta şi în stânga mânile, cu o mişcare rotundă pornind de la gură, şi la césul morţiĭ să ţipe maĭ tare şi să se sbuciume maĭ amarnic decât nicĭ odată.

Musica dulce, sentimentală, melodiósă—ce fără multă bătaie de cap se puteà cântà eşind din teatru—erà singura musică plăcută, care mergeà la inimă, «că de aceea se duceà omul s'o asculte!»... Bellini!... Ah! Bellini cu *Norma* luĭ, Verdi cu *Traviata*, Rossini cu *Bărbierul* şi Donizzeti cu *Lucia*, multe pepturĭ aŭ umplut cu suspine, mulţĭ ochĭ aŭ îndrumat către cer şi multe urechĭ aŭ nenorocit, făcênd pe ómenĭ să crédă că nu de géba suntem legaţĭ, prin tradiţiunĭ de origine, cu pămîntul armonic al Italieĭ!...

Dar contactul cu artiştiĭ însemnaţĭ, lesniciósele prilejurĭ de a vedé minunatele teatre din străinătate făcură lumea nóstră din ce în ce maĭ grea de mulţumit.

Cunoscinţele se înmulţiră, înălţându-se, spiritul de observaţiune deveni maĭ fin şi maĭ pătrundĕtor, iar gustul se înobilă cu ele împreună. Acum, mişcările actorilor cată să fie libere şi firescĭ, expresiunea lor vie şi adevĕrată, viersul curat şi meşteşugit, căcĭ eĭ întrupéză, cu deplinătate, fiinţa vie a personagiilor ce represintă.

Arta, în evoluţiunea eĭ către realitatea vieţeĭ, a produs formele viguróse şi colorate ale musiceĭ moderne, lăsând sentimentalismul dulcég al celeĭ italiane în umbră. Nu e de ajuns ca pe temeiul înrîuririĭ simţuale ce are asupră-ne musica să ne desfăşure gama emoţiunilor descrise, ci trebue să ne deştepte şi ideĭ, să închege judecăţĭ, să ne înalţe mintea, tocmaĭ fiind-că e póte cea maĭ suggestivă dintre manifestaţiunile ademenitóre ale arteĭ. Fără îndoială că între elementele multiple şi variate ce alcătuesc o lucrare teatrală, amorul este un isvor nesecat de îmbinărĭ şi de surprinderĭ, carĭ înfluenţéză, dacă nu stăpânesc, întréga acţiune. El e maĭ adesea factorul principal şi ţinta finală şi, în tot casul, lipsită de dînsul, lucrarea ar fi fără căldură şi fără interes.

Este decĭ natural ca, punênd în scenă patime omenescĭ, partea sentimentală să aibă o preponderanţă hotărîtóre asupra celor-lalte

Noĭ însă, ceĭ pe carĭ civilisaţiunea, progresul, învĕţătura ne rafinéză, nevrosându-ne, perdem din simţire atâtea câtimĭ câte trepte ale scăriĭ intelectuale putem urcà. Uniĭ, póte ceĭ maĭ mulţĭ, le perd şi fără de acéstă substanţială despăgubire, precum câţĭ-va, fórte puţinĭ, păstréză proporţiunea suitóre, de-odată, pentru amîndouĕ. Şi cum, în nedomolita nóstră ardóre de a nu rĕmâné înapoĭ de némurile ce păşesc înainte, *am luat-o la fugă* după dînsele, cine scie de nu vom perde maĭ mult în energie, decât vom câştigà în cultură, *ajungêndu-le* vre-odată ast-fel?!...

Curentul ne-a luat cu dînsul şi nimic nu ne maĭ póte oprì! De aceea orĭ-ce prilej de-a înteţì nerviĭ leneviţĭ ne place, ne seduce, precum tot ce dă de lucru minţiĭ ne măgulesce, ne ridică. La vechia formulă a spectacolelor: plăcerea ochilor, plăcerea inimiĭ, s'a adaos acum şi plăcerea spirituluĭ, pentru a caracterisà evoluţiunea arteĭ în societatea nóstră. Ne trebuesce dar, fie la dramă, la comedie saŭ la operă, lucrărĭ bune, înscenate cu îngrijire, după tóte cerinţele moderne, jucate şi cântate de artiştĭ pătrunşĭ de adevĕrul şi de importanţa roluluĭ lor, căcĭ eĭ aŭ a ne înfăţişà, nu nisce fiinţe óre-care, ci personagiĭ anume, cu firea, cu bunurile, cu patimele şi cu relele lor, întocmaĭ aşà cum ar fi putut fi, în acţiunea de pe scenă, dacă ar fi trăit într'adevĕr.

Eĭ trebue, în închipuire, să ne dea aceeaşĭ viéţă ca a lor, să ne facă să suferim, să ne bucurăm, să iubim, să urîm cu dînşiĭ, să ne dea de gândit şi de chibzuit asupra faptelor şi lumiĭ în care se mişcă, precum ne fac să pătimim în împrejurările prin carĭ trec. Şi pentru acésta cată să pue nu numaĭ dibăcie şi talent ca să facă lucrul cum se cuvine, dar încă sciinţă multă şi studiŭ adînc.

Théophile Gauthier, marele critic de teatru şi duşman al musiceĭ, pe care o numià «un bruit désagréable», găsià un singur bun cântăreţilor, acela «de pouvoir chanter ce qu'on n'ose pas dire en parlant».

După metoda musicală de adĭ, artistul nu maĭ cântă o arie, ci *recită*, însoţit de musică, aceea ce are de spus pe scenă şi acest *recitativ* e menit să ne facă cunoscut tot ce se ascunde în inima şi în gândul luĭ, căcĭ ariile, melodiile sunt icĭ şi colo presĕrate, pentru a însemnà *momentele deosebite* în cursul acţiuniĭ. Operele luĭ Wagner sunt aprópe din recitative alcătuite, maĭ ales cele din urmă. Acésta e forma cea nouă, maĭ apropiată realităţiĭ vieţeĭ şi împrejurărilor strămutate pe teatru.

Musica trebue să îmbrace haina gândiriĭ şi să exprime prin sunete valórea şi intensitatea cuvintelor. E decĭ nu numaĭ meşteşug de cântăreţ, ci şi măestrie de interpret, de a reproduce întocmaĭ

simţemîntul şi intenţiunile pe carĭ poetul le-a revĕrsat într'însele. Artistul, în asemenea condiţiunĭ, face psichologie şi musică tot de-odată; decĭ îndoită sarcină şi rĕspundere, în care, pe lângă inteligenţă şi inimă, el trebue să desfăşóre calităţĭ excepţionale ale vociĭ, tot-deauna limpede şi armoniósă.

Póte că publicul de adĭ n'ar maĭ fi cuprins de frenesia de altă dată, când faimósa *Alboni*, «elefantul care a înghiţit o privighetóre», saŭ *Marie Wilt*, «polobocul cu glas îngeresc», — amîndouĕ de o grosime trupéscă fenomenală, — cântaŭ fără de a puté să se misce din loc. Pe atuncĭ frumuseţea glasuluĭ erà îndestulătóre; acum însă, pe lângă măestrită voce, cântăreţiĭ trebuesc să aibă şi talent de actorĭ, ca să lase adîncĭ impresiunĭ, tocmaĭ într'o artă ale căreĭ producerĭ sunt cele maĭ puţin rĕmâetóre.

Mărginit e numĕrul celor carĭ s'aŭ ridicat în acéstă direcţiune, dar eĭ sunt într'adevĕr luceferĭ aĭ sceneĭ lirice moderne. (1)

(1) Ceĭ maĭ cunoscuţĭ dintr'înşiĭ sunt: *Desprez*, (tenor de la Opera mare din Paris, creatorul luĭ Guillaume Tell; *Lablache*, cel maĭ puternic bas audit pe scenă în vécul nostru; *Faure*, bariton de la Opera din Paris, în rolele *Don Juan* (Mozart), *Mefistofeles* (*Faust*, Gounod), *Hamlet* (Ambroise Thomas); rol creat; *Victor Maurel*, bariton al Opereĭ din Paris şi al Teatruluĭ de la Scala din Milan, creatorul rolelor luĭ *Mephistho* (Boito), *Falstaff* (Verdi), apoĭ în *Rigoletto* (Verdi), în *Othello* (Verdi); fraţiĭ de *Reszké*, unul tenor şi altul bas, carĭ aŭ cântat pe tóte scenele marĭ ale lumiĭ, în *Sigurd* (Reyer), *Le Cid* (Massenet), *Profetul* (Meyerbeer); *Van Dyk*, tenorul Opereĭ din Viena, în *Lohengrin* (Wagner), *Manon* şi *Werther* (Massenet), *Pagliacci* (Leoncavallo); *Alvarez*, tenorul de adĭ al Opereĭ celeĭ maĭ marĭ din Paris (plătit cu 150.000 fr. pentru 10 lunĭ), în *Hughenoţiĭ* (Meyerbeer), *Les Maîtres Chanteurs* (Wagner); *Victor Capoul*, tenor al Opereĭ comice pe timpul Imperiuluĭ, adĭ director al Conservatoriuluĭ din New-York; *Reichmann*, bariton al Opereĭ din Viena, în *Der Fliegende Holländer*, *Tannhäuser*, *Lohengrin* (Wagner), *Manfred* (Schumann), *Meister Singer von Nürnberg* (Wagner); *Rokitansky*, bas al Opereĭ din Viena, în *Faust* (Gounod), în operele germane şi în *Evreica* (Halévy); *Gayarré*, tenorul fenomenal al Spanieĭ, mort prea tînĕr, în repertoriul modern.—Dintre femeĭ: *Christina Nilson*, creatórea la Paris a Ofelieĭ; *Miolan Carvalho*, creatórea Margareteĭ; *Heilbronn*, de la Opera din Paris, incomparabila Desdemonă şi Eleonoră; *Rose Caron*, de la Opera din Paris, numită Sarah Bernhard a musiceĭ; *Adelina Patti*, în *Lucia* şi *Bărbierul*, în *Traviata* şi *Julietta*; *Romilda Pantaleoni*, în Mephisto, cum şi în operele cele marĭ, ale luĭ Verdi maĭ cu sémă, cântate în teatrul la Scala din Milan; *Gemma Bellincioni*, de la acelaşĭ teatru, în tot repertoriul modern; *Paulina Lucca*, de la Opera din Viena, «cu foc în sânge, cu farmec pe buze şi cu ochĭ dulcĭ şi viclenĭ», cum o descrià *Speidel*, marele critic musical vienes, în tot repertoriul şi maĭ ales în cel german— afară de Wagner; *Marcela Sembrich*, de la Opera din Viena; *Galli-Marié*, de la Opera comică din Paris, creatórea rolelor *Carmen* şi *Mignon*; *Renard*, de la Opera din Viena, în tóte rolele principale moderne şi fórte distinsă în *Carmen*, în *Versprech hinter dem Herd* şi *Die verkaufte Braut* (Smetana); *Sibyl Sanderson*,

Orî-cum, Papanicola nu putea pretinde că artiştiî sĕî aveaŭ marî calităţî, de vreme ce nemulţumirile cresceaŭ, în loc să contenéscă, împotrivă-le. Şi dór erà—pe lângă sumele însemnate ce luà de la abonaţî—favorisat în tot felul; jucà de *patru orî pe sĕptĕmână*—decî trupeî române i se dedeaŭ abià *treî serî*—şi primià o subvenţiune de 80.000 de leî pe stagiunea de 6 lunî.

De la 1862 şi până la 1864 (Octobre),—când murì Papanicola înainte de începerea stagiuniî, iar *Danterny*, directorul teatruluî frances din Iaşî, luă direcţiunea Opereî,—repertoriul, afară de treî, patru lucrărî nouĕ, rĕmase necontenit acelaşî, iar artiştiî, cu puţine excepţiunî, fură slabî şi fără de personalitate originală în cântécul saŭ în jocul lor. Primadonele *Rachela Giamfredi* (Catullescu) şi *Holosy*, contraltele *Rosa de Ruda* (transilvănéncă) şi *de Ponti*, tenoriî *Steger* şi *Sarti* şi baritonul *Pollini* ţinură greul şi se deosebiră între toţî ceî-lalţî, deşi icî şi colo rĕsărià cevà maî sus câte unul şi dintre aceştia, dar nu pentru multă vreme şi nicî chiar în aceeaşî operă deplin. — Lucrărî nouĕ, saŭ cel puţin nu des jucate la noî, aŭ fost, printre mulţimea celor învechite de decî de anî pe afiş: *Ballo in maschera, Ana Boleyn, Martha* şi *Il Giuramento*, în perióda acestor treî stagiunî. (1)

(Statua vie) de la Opera comică din Paris, în operele moderne; *Forster*, de la Opera din Viena, în *Cavaleria Rusticana, Czar und Zimmermann* (Lortzing) şi alte lucrărî. Dintre compatriótele nóstre, fie-care s'a ilustrat în genul sĕŭ; aşà, *Elena Theodorini*, în *Carmen* şi creaţiunea sa *Gioconda*; *D-na de Nuovina*, în *Cavaleria Rusticana* (Mascagni) şi *Navaresa* (Massenet); *Darclée*, în *Traviata, Iris* (Mascagni) şi altele.

Nu am citat acì pe cântăreţiî germanî specialiştî în interpretarea operelor luî Wagner, fiind-că, afară de ceî câţî-va de maî sus, eî nu şi-aŭ desvoltat calităţile şi în alte lucrărî în mod special, influenţaţî pretutindenea de metoda impusă de semideul de la Beyreuth.

(1) *In stagiunea 1862—63*, trupa erà compusă din primadonele: *Domenek, Schezzi* şi *Holosy*; contraltele: *Guerini* şi *de Ponti*; comprimaria: *Veralli*; tenoriî: *Steger* şi *Pognoni*; baritoniî: *Pandolfini* şi *Giori*; bas: *Llorenz*; bas buf: *Topaï*.—*Repertoriul* a fost: *Ernani, Traviata, Norma, Linda, Othello, Puritani, Trovatore, Rigoletto, Lucreţia Borgia, Lucia, Belisario, Sonnambula* şi *Martha*.—Stagiunea, începută la Octobre, s'a sfîrşit la Maiŭ.

La 1863—64, trupa erà compusă din primadonele: *Rachela Giamfredi-Catullescu* şi *Drussila*; contralta: *Rosa de Rhuda*; comprimaria: *Pollini*; tenoriî: *Sarti* şi *Mihail Urio* (Ialomiţénu), care nu a avut succes (voce puternică, dar lipsă de şcólă şi de experienţă a sceneî); baritoniî: *Mari* şi *Pollini*; bas: *Roni*; buf: Topaï. Pe lângă operele de sus, s'aŭ cântat încă: *Ana Boleyn, Favorita, Ballo in maschera, Macbeth, Maria di Rohan, Attila, Il Giuramento*.

In 1864—65, trupa erà compusă din primadonele: *Luigia Cap-Youny* şi *Noémi de Roissi*; contralta: *Carolina Gavotti*; comprimaria: *Ema Presly*; tenoriî: *Goidri* şi *Giuseppe Limberti*; baritoniî: *Francesco Crispi* şi *Cotogni*; bas: *Fiorini* şi buf:

Şi nu se puteà dór plânge de concurenţă, căcĭ trupe altele decât cea francesă, *Les Bouffes Parisiennes*, sub direcţiunea luĭ *Guillemin*, de la Slătinénu, 1862—1863, şi acésta fórte puţin încuragiată de public şi maĭ ales de societatea înaltă, nu se aflaŭ în Bucurescĭ. Se perduse obiceiul, încetase moda de a se maĭ duce lumea aiurea decât la Operă; de aceea, cu tótă veselia şi uşurătatea pieselor ce jucaŭ, de abià aŭ putut să iasă fără datoriĭ în primăvară. De alt-fel, trupa erà fórte restrînsă. (1)

Trupele române rămaseră cât-va timp încă desbinate. La începutul luĭ Novembre 1864, Pascaly anunţă prin diare «că va deschide, în sala Bossel, *un mic teatru*, ca să dea un şir de representaţiunĭ românescĭ», arătând cum «jertfele sale şi munca sa de 16 anĭ nu aŭ fost ţinute în sémă, căcĭ i s'aŭ închis porţile teatruluĭ, refusându-i-se, ca om, mijlócele de a-şĭ susţiné familia şi de a da o crescere copiilor, iar ca artist, i s'a refusat scena, de a puté trăì pe dînsa. Ceĭ ce *aŭ voit* ruina omuluĭ şi mórtea artistuluĭ, póte că aŭ avut dreptul puteriĭ.....: omul şi artistul însă, redus la extremitate *prin persecuţiune*, a chemat în jurul sĕŭ şi s'a aliat cu alţiĭ, toţĭ victime, ca şi dînsul, ca să pótă trăì, dacă publicul român, le va da cât de puţin concursul şi protecţiunea sa». (2) Acéstă încunosciinţare erà subscrisă de Pascaly *singur, în numele sĕŭ şi al trupeĭ sale*, căcĭ Societatea dramatică se disolvase după un an de încercare şi de strîmtorărĭ.

Prima lovitură ĭì fusese dată de către Dimitriad, prin o retragere sgomotósă şi plină de învinuirĭ în contra luĭ Pascaly, când pornì la Iaşĭ ca profesor de declamaţiune al nouluĭ Conservatoriŭ.

După dînsul, Frosa Popescu şi Ştefan Vellescu se împăcară cu

Sabatini.—După mórtea luĭ Papanicola, artiştiĭ aŭ urmat representaţiunile înainte sub direcţiunea luĭ Danterny şi, afară de *Roberto Diavolo*, s'aŭ cântat tot opere din cele însemnate maĭ sus. O inovaţiune nefericită: baletul, căcĭ balerinele *Pizzorno* şi *Ventureli*, eraŭ fórte slabe.—După împlinirea contractuluĭ, antreprisa o luă *M. Spiro*, fostul secretar al luĭ Danterny, pentru două stagiunĭ numaĭ, căcĭ nu putù s'o ţină maĭ mult.

(1) *Les Bouffes Parisiennes*, sub direcţiunea luĭ *Guillemin*, debutară la Novembre 1862. Genul vesel, uşor, amusant, de comediĭ şi vodevile.—Artiştiĭ: *Gautier* (gen. Ravel), *Boyron* şi *Daillot*; d-rele *Léontine, Anaïs* şi *Angèle*. Aŭ jucat până la Iunie 1863. *Repertoriul*: *Serment d'Horace, Pantins de Violette, Deux ménages, Tromb'all-Cazar, Rose de S-t. Flour, Veuve aux Camélias, Un mari dans du coton, Corde sensible, Mon Isménie, Risette, Dîner de Madelon, Vivacités du capitaine Tic, Education d'un serin, Femme aux œufs d'or, Sœur de Jocrisse, Pst! Pst! Ce scélérat de Poireau, Le feu à ma vieille maison, L'oncle de Paris à Bucarest, Toinette et son carabinier, Une bonne nouvelle* şi altele şi altele.

(2) *Reforma*, No. 58 din 8 Novembre 1864.

Millo, angajându-se în trupa Teatruluĭ Naţional, Raliţa Michăilénu se făcù directórea teatruluĭ din Galaţĭ, iar Pascay şi Matilda, eĭ înşişĭ, propuseră disoluţiunea Societăţiĭ, care, «combătênd cu inima şi cu sinceritatea, cu tótă voinţa şi cu ajutorul a câtor-va persóne generóse, într'un local *sărac* şi *gol*, arătase cum înţelegeà *arta* şi *frumosul*.... şi acestea cu tóte sacrificiile putinciόse ce este dator un om să facă pentru un bine general». (1)

Acum Pascaly, avênd alăturĭ pe Felbariad în locul luĭ Vellescu, pe Lăscărescu—vechiul elev al şcóleĭ filarmonice, care de 10 anĭ nu maĭ jucase—în locul luĭ Dimitriad, pe Maria Flechtenmacher în acel al Froseĭ Popescu, apoĭ pe tînĕrul comic Simion Bălănescu, pe Luxiţa Teodorescu şi pe câţĭ-va elevĭ aĭ sĕĭ devotaţĭ, tot năzuià să facă şcólă şi să ridice onórea compromisă a sceneĭ române! «Rĕmaşĭ *singureĭ* ast-fel, fi-vor în stare a reîncepe seria de minunĭ, cu care-şĭ atrăsese, de nu admiraţiunea, cel puţin stima şi simpatia publiculuĭ bucurescén?» (2)

Stagiunea se începù abià la 15 Octobre cu *Este nebună* şi *Pianul Berteĭ*, şi se începù aşà de târḑiŭ, fiind-că sperau, până la ultimul moment, că guvernul va luà o hotărîre satisfăcĕtóre, în parte cel puţin, dreptuluĭ şi stăruinţelor lor «de cetăţenĭ şi de artiştĭ, ridicând vocea şi cerênd reorganisarea teatruluĭ român, făcênd maĭ mult: punêndu-şĭ în practică ideile despre progresul arteĭ!... *Ţéra însă va avé teatrul ce doresce* şi teatrul va fi *reflectul lumineĭ şi al civilisaţiuniĭ eĭ*». Şi în adevĕr că fu ast-fel, lăsând pe uniĭ părăsiţĭ în luptă şi în nevoĭ, iar întreprinderea sceneĭ naţionale dând-o iarăşĭ luĭ Millo, pe treĭ anĭ, cu 3.200 # subvenţiune. (3)

Surprinderea fu cu atât maĭ mare, cu cât maĭ legitimă erà credinţa în îndreptarea greşelilor trecute şi îmbunătăţirea stăriĭ nenorocite a teatruluĭ, după atâta sbucium, atâtea protestărĭ şi maĭ ales atâtea constatărĭ—chiar pe cale oficială — că: teatrul, aşà cum erà administrat, nu maĭ corespundeà nicĭ meniriĭ, nicĭ sacrificiilor ce se făceau pentru

(1) *Dîmboviţa*, No. 58 din 11 Octobre acelaşĭ an.

(2) *Reforma*, No. 61 din 19 Novembre 1864.—*Repertoriul* fu aprópe acelaşĭ ca in anul precedent, cu adăogirea următórelor lucrărĭ: *Gărgăuniĭ* (c. 3 a. de Victorien Sardou, trad. Pascaly), *Vrăjitórea* saŭ *Ambiţiunea şi Sórta*, cu un prolog: *Preḑicerea fatală* (dr. 5 a. de Paul Foucher şi d'Ennery, trad. P. T. Georgescu), *Negrul saŭ fiul Sclaveĭ* (dr. 3 a. trad. Pascaly), *Paiaţa* (dr. 5 a. de la Porte St. Martin, scrisă pentru Frédéric Lemaître, în care Pascaly avù un mare succes), *Hoţiĭ de Codru şi hoţiĭ de Oraşe* (dr. 5. a. de Félix Piat), cu care s'a şi terminat stagiunea.

(3) *Dîmboviţa*, No. 58 din 11 Octobre 1864.

dînsul, de public şi de guvern. — Dar voia de sus—voia domnéscă—erà maĭ puternică şi favórea cu care ea îmbrăcà pe *antreprenorul-artist* maĭ însemnată şi maĭ scumpă decât cerinţele, cu prisos documentate, ale sceneĭ.

De aceea, cu drept cuvînt se întrebà lumea: unde mergem ast-fel? Ce va ajunge Teatrul Naţional cu acest sistem? Cu juniĭ uceniciĭ, de carĭ e acum împresurat d-l Millo, nu se póte da nimic bun, nimic frumos, nimic demn de scena *uniculuĭ* teatru din Bucurescĭ? Se vor parodià dramele francese, se va schimbà teatrul într'un *Vitleem* şi se va indignà publicul, care va părăsì cu desăvîrşire spectacolele sale

D-l Millo are o greşită idee în privinţa teatruluĭ, credênd că: *el trebue să se cobóre la public*; pe când este un adevĕr fondamental al arteĭ că: nu ea să se cobóre, ci publicul să se ridice la dînsa!

Dacă guvernul ar aprobà aceste tendinţe, n'ar maĭ da nicĭ o subvenţiune teatruluĭ, căcĭ i-o dă tocmaĭ presupunênd că are să lupte cu gustul stricat al mulţimiĭ şi din acéstă pricină va avé trebuinţă de mijlóce, când nu va fi sprijinit, nedându-ĭ spectacole *după plăcere.* (1)

Cu tóte acestea Millo, cu *vechia luì trupă* şi cu *maĭ vechiul luĭ repertoriŭ,* stăpân necontrolat, fără alte supĕrărĭ decât ale vecĭniceĭ lipse de parale, dar şi fără *nicĭ o licărire de progres,* duse prima nóstră scenă douĕ stagiunĭ de-a rîndul, fiind silit la urma urmeĭ de însăşĭ lâncedéla şi neajunsurile în carĭ o prăpăstuise să-şĭ denunţe singur contractul, la începutul celeĭ de a treia. (2)

De alt-fel nicĭ trupa de la Bossel—lipsită de mijlóce şi de talente—nu putuse merge mult înainte în al doilea an de la disolvarea Societăţiĭ dramatice. (3) Luptà, negreşit, cu devotament şi cu căldură, pentru a

(1) *Dîmbovița,* No. 54 din 27 Septembre 1861.

(2) *Reforma,* No. 55 din 23 Novembre 1866.—Printre noutăţile date de Millo însemnăm: *Sugrumătoriĭ din India* saŭ *Răsboiul Englesilor* (piesă cu mare spectacol în 5 a. 7 tabl. tradusă din franţuzesce), *Gură cască, Paraponisitul* (cântecele comice de V. Alecsandri), *Ţiganul* (c. 3 a. 1 tabl.), *Hoţia şi Onórea* saŭ *Ochiul luĭ Dumnedeŭ* (dr. 5. a. trad. din franţuzesce), *Millo Directorul, Kera Nastasia* (cântecele comice ale luĭ Alecsandri, le-a jucat el maĭ cu osebire).

La 3 Decembre 1864, d-ra *Ninizza Alexandrescu* dădù, pentru întâia óră în patria sa, un beneficiŭ cu concursul luĭ Ioan şi Petre Niţescu şi Nessler, profesorĭ la Conservatoriŭ, şi trupa română, care a jucat *Pricopsiţiĭ.*

(3) A început stagiunea la 26 Septembre 1865, cu *Dama cu Cameliĭ,* după care aŭ urmat: *Blestemul unuĭ părinte* (dr. 2 a.), *Un pahar de ceaiŭ, Pianul Berteĭ, Idiotul, Frigurile alegĕtorilor* (c. 3 a. de la Odéon, trad. Pascaly), *Eva* saŭ *Amorul* (dr. 3 a. Vaudeville), *Paiaţa* (benef. Pascaly), *Treĭ şórecĭ într'o cursă* (c. 1. a.), *Infie-*

se menţine la un nivel maĭ ridicat decât trupa luĭ Millo, dar nu încrestà nicĭ un succes întâetor în analele arteĭ dramatice. Câştigase totuşĭ reputaţiunea de a da spectacole îngrijite din tóte punctele de vedere, spectacole interesante cu osebire prin faptul că ceĭ de pe scenă sciaŭ ce spuneaŭ şi ce făceaŭ, iar prin jocul lor cumpĕnit şi armonisat produceaŭ ilusiunea póte maĭ adevĕrată a vieţeĭ şi a lumiĭ.

Tot secretul succesuluĭ şi atracţiunea ce aŭ la noĭ trupele străine vine, nu atât de la stelele artistice ce le ilustréză, cât de la *armonia* minunată, în graiŭ şi în mişcare, a actorilor în bucăţile ce represintă. De acolo simplitatea şi uşurinţa ce admirăm în jocul lor, de acolo libertatea lor naturală în vorbire, de acolo îndemânarea şi eleganţa ce desfăşóră în modul de a fi pe scenă.

Farmecul ce exercită ast-fel asupră-ne e cu mult maĭ puternic decât cel pe care l'am simţì observând, de pildă, o acţiune analógă în lumea nóstră de tóte ḑilele, şi acésta fiind-că teatrul e o lume convenţională, în care tóte sunt alcătuite şi combinate pentru a produce *imediat*, cu o cătime de mijlóce mĕsurate, suma cea maĭ mare de efect.

Printre trupele dramatice din Germania, atât de bine organisate şi pline de artiştĭ cu merite şi talent, trupa Mareluĭ Duce de Saxa-Meiningen *(Die Meiningen)*, fără de a posedà stele saŭ chiar actorĭ prea deosebiţĭ, păşesce aprópe în fruntea celor-lalte prin faptul *armonisăriĭ* celeĭ maĭ perfecte, *în vorbire* şi *în mişcare*, a fie-căruĭ actor în parte şi a tuturor împreună. Este idealul *ansambluluĭ* (ertemi-se acest cuvînt technic al arteĭ scenice), care de la începutul până la sfîrşitul uneĭ lucrărĭ nu se trădéză, nu slăbesce un singur minut.

---

ratul (dr. 5 a.), *Nu e fum fără foc* (c. 1 a.), *Bărbatul Vĕduveĭ* (c. 1 a. c), *Hoţiĭ de Codru şi Hoţiĭ de Oraşe* (dr. 5 a.). De la 15 Martie 1886, compania dramatică jucă în teatrul cel mare: *Gărgăuniĭ, Frica de bucurie, Intriga şi Amorul, Domnia Slugilor, Cerşetórea* (dr. 5 a. succesul luĭ Fany), *Hamlet* (dr. 5 a. 8 tabl., trad. Dim. Economu), *Gardistul, Dalila, Amorul Secret, Caterina Howard, Chatterton, Milla luĭ Dumneḑeŭ* (dr. 5 a. jucată de Matilda, Fany, Maria Flechtenmacher, Pascaly, S. Bălănescu, Gestian), *Nevasta trebue să-şĭ urmeze bărbatul, Voinicos şi fricos.*

In séra de 18 Maiŭ 1866 o societate de amatorĭ Bulgarĭ a jucat în teatrul mare *Prinţesa Raina* (dr. 5 a.) şi maĭ târḑiŭ *Stoian Voivod* (idem).

Se înfiinţéză *Societatea pentru învĕţătura poporuluĭ român,* sub preşedinţa Comiteluĭ *Carol Rosetti*, avênd pe *Gr. N. Manu* şi *Petre Grădişteanu* secretarĭ.

Eminentul violonist ungur *Ed. Réměny* dă în Februarie maĭ multe concerte în teatrul mare, cu strălucit succes.

Vestitul gimnastic *Edg. Meergarte* se produse în teatrul mare cu Omul sburător, la 14 Martie 1866.

Aşà nimenĭ nu produce cu o maĭ puternică realitate decât dînşiĭ faimósele scene şi evoluţiunĭ din dramele luĭ Shakespeare, între carĭ scena poporuluĭ din Forum (act. III, Mórtea luĭ Iuliu Cesar) este un cap de operă de interpretare şi de execuţiune. Lagărul luĭ Piccolomini şi mórtea luĭ Wallenstein de Schiller nu le înfăţişéză iarăşĭ nimenĭ maĭ viĭ, maĭ adevĕrate, maĭ naturale decât aceştĭ *Meiningen*, la carĭ, de la ultimul corist până la fruntaşul interpret, fie-care e un mic artist în genul şi în sfera sa, lucrând cu o uimitóre îmbinare de puterĭ atât de osebite şi totuşĭ, prin meşteşugita lor armonie, producĕtóre de adîncĭ efecte.

Acest farmec n'a fost şi póte lungă vreme încă nu va fi caracterul distinctiv al trupelor nóstre de teatru, în carĭ abià câţĭ-va sciŭ ce spun şi ce fac, iar ceĭ-lalţĭ se bat în capete şi se împedică la tot pasul şi cuvîntul, asemenea copiilor, carĭ nu-s cu totuligurĭ de mişcările şi de limba lor. Despre coriştĭ—ómenĭ de strînsură—eĭ, sĕrmaniĭ, dovedesc de la prima vedere că, dacă înşişĭ n'aŭ consciinţă despre cele ce se petrec împrejur, apoĭ nicĭ alţiĭ n'aŭ avut grija să le-o deştepte, fie măcar spunêndu-le că sunt şi eĭ fiinţe cuvîntătóre. Ar învià de indignare cadavrul luĭ Iuliu Cesar în faţa lor, de ar fi să se jóce vre-odată drama luĭ Shakespeare pe scenele teatrelor nóstre.

Indată ce Millo părăsì direcţiunea, silit de chiar camaradiĭ sĕĭ,—carĭ mergeaŭ împreună cu dînsul la ruină,—se înjghebară tratative pentru unirea tuturor elementelor artistice şi constituirea lor în Societate dramatică sub protecţiunea guvernuluĭ. Silinţele tuturor ţintiaŭ la emanciparea sceneĭ naţionale din mânile speculatorilor şi ridicarea eĭ la înălţimea uneĭ adevĕrate instituţiunĭ de cultură publică.

Curentul de îmbunătăţirĭ şi de reforme, ce—în urma evenimentelor de la 11 Februarie—căută, de sus, să pătrundă în tóte straturile societăţiĭ, crease o atmosferă dătătóre de viéţă, în care năzuinţele şi speranţele, cu drept şi cu cădere încăldite în suflete, eraŭ par'că menite să ieà o cât de grabnică înfăptuire.

Dimitriad, chemat din Iaşĭ, ca să lucreze, împreună cu ceĭ-lalţĭ, la îndeplinirea acestor nobile scopurĭ, înţelegênd póte că ele s'ar realisà maĭ bine sub a sa impulsiune, petiţionă, stăruì şi obţinù însă de la guvern direcţiunea Teatruluĭ Naţional, el care, cu patru anĭ maĭ înainte, protestase cu atâta sgomot şi luptase împotriva luĭ Millo, tocmaĭ pentru că: «precupeţià talentele, înjosorà arta şi duceà teatrul la peire», *fiind antreprenor.* (1)

(1) *Reforma*, No. 51 din 27 Octobre 1866: «D-l Dimitriad, care fugise din Bucurescĭ pentru a scăpà de ghiara antrepriseĭ, venise acum în Bucurescĭ, *chemat de noĭ* ca

La 27 August, publicând *Statutele împrumutuluĭ menit a susţine şi încuragià Teatrul Naţional,* arată că: «nu pe puterea sa, ci pe a *naţiuniĭ,* a putut avé cutezarea de a-şĭ luà o sarcină ce ómenĭ întru tóte mult maĭ puternicĭ n'aŭ putut s'o pórte. Şi acésta fiind-că cutéză a susţiné că Româniĭ vor face de astă dată chiar sacrificiĭ, spre a pune temelia cea puternică teatruluĭ român, oglinda societăţiĭ *celeĭ noue.* Statutele acestea dovedesc că eŭ,—ḑice Dimitriad — n'am acì nicĭ un alt rol decât acela de a luà de la guvern direcţiunea teatruluĭ, spre a o da *în mâna naţiuniĭ.*» (!?) (1)

Aceste Statute prevedeaŭ 250 de obligaţiunĭ a 10 # una, purtătóre de 4% dobândă anuală, *pentru a susţiné şi a încuragià scena română.* Imprumutătoriĭ puteaŭ luà bilete de teatru în contul obligaţiunilor, cu un scăḑămînt de 10%. O comisiune provisorie, compusă din Costache Panaiot, Anghel Frunzănescu şi I. P. Bălăcescu, făceà incassările şi dirigià lucrurile, iar societatea subscriitorilor administrà fondurile puse la disposiţiunea întreprinḑĕtoruluĭ — la cererea justificată ce-ĭ adresà. Cassierul societăţiĭ aveà în păstrare şi veniturile teatruluĭ şi subvenţiunea guvernuluĭ, din carĭ plătià cheltuelile trebuincióse, iar întreprinḑĕtorul erà dator să plătéscă preţul obligaţiunilor şi procentele acestuĭ împrumut, cu doue lunĭ înainte de expirarea contractuluĭ sĕŭ cu guvernul (adecă după doĭ anĭ). (2)

Şi a avut ast-fel la disposiţiunea sa, atât aceştĭ 2.500 de galbenĭ, cât şi 100.000 leĭ (vechĭ) subvenţiunea dată de guvern (3), cu care, în loc să adune—precum erà dorinţa tuturor—tóte puterile artistice sub mâna sa,

---

să luptăm cu toţiĭ pentru a salvà, odată pentru tot-deauna, arta şi pe artiştĭ de infama speculaţiune şi hoţie. D-l Dimitriad, venind la chemarea nóstră în Bucurescĭ, şi găsind teatrul liber şi contractul antreprenoruluĭ ce-l îngrozise *sfărămat de noĭ,* îĭ intră gărgăunele în cap *să se facă el precupeţul arteĭ, spaima camaraḑilor.*»

Ibidem, No. 55 din 23 Novembre: «D-le, nu eştĭ d-ta care, acuşĭ 4 anĭ, avênd angajamentul făcut cu d-l Millo, încă pe un seson...nu eştĭ d-ta carele aĭ rupt angajamentul făcut, aĭ renunţat la subsemnătura d-tale şi aĭ protestat contra antrepriseĭ prin jurnal şi prin broşurĭ tipărite, numind teatrul *centrul precupeţieĭ?*»

(1) *Românul,* din 27 August 1866.

(2) *Ibidem.*

(3) *Reforma,* No. 55 din 23 Novembre: «D-l Dimitriad merità aḑĭ chiar salutările d-luĭ Millo, care a fost mult maĭ puţin dibaciŭ ca să pótă luà pe séma sa *cămaşa* poporuluĭ, pe care a făcut-o făşiĭ şi a împărţit-o cu alţiĭ, de óre-ce d-l Dimitriad, pe lângă 100.000 leĭ subvenţiune—*cămaşa* poporuluĭ—i-a luat încă şi *căciula,* prin 2.500 galbenĭ în acţiĭ.»

*

a lăsat pe Pascaly cu ceĭ maĭ talentațĭ de o parte, iar el a angajat de abià câțĭ-va artiştĭ, pe lângă o mulțime de mediocrităţĭ. (1)

Cu tóte că aveà fondurĭ cum n'avusese nicĭ un director, o trupă numerósă şi vrednică, un repertoriŭ, deşì vechiŭ, dar bogat şi variat (2), Dimitriad susţinù o campanie artistică nefericită, căcĭ guvernul fu nevoit să-ĭ resilieze contractul pentru flagrantă abatere dela condiţiunile cuprinse într'însul. La finele stagiuniĭ teatrul se găsì din noŭ vĕduv de conducĕtor.

---

(1) Trupa erà compusă din: *Millo, Costache Caragiale, Stef. Vellescu, Drăgulicĭ, Cristescu, Felbariad, G. Alexandrescu, I. Romanescu, Mincu, Sakelarie, Comino, Frosa Popescu, Frosa Sarandi, Mariţa Constantinescu, Raluca Stavrescu, Mariţa Vasilescu, Irina Poenaru, Ana Popescu.*

La 2 Maiŭ 1866 s'a dat în sala teatruluĭ celuĭ mare un concert sub patronagiul Princeseĭ Alexandrina Ghica, în folosul săracilor.

Iorgu Caragiale, care nu fusese angajat nicăerĭ, deschide, la 15 Decembre 1866, un *Teatru de Vodevil Român* în sala Cornescu (proprietatea luĭ Ioji pantofarul). In apelul către public spune că: a deschis teatrul acesta cu spesele sale, fiind «o victimă a uneĭ infame mistificaţiunĭ, pentru excluderea sa din Teatru Naţional», ceea ce erà adevĕrat, căcĭ din stagiunea 1862—63 Caragiale cu nevasta sa nu maĭ fusese angajaţĭ de Millo.

Orchestra in teatrul cel mare, sub Dimitriad, erà condusă de Eduard Wachmann.

(2) Stagiunea se începù la 20 Octobre cu: *Corabia Salamandra* (şi Danţul matelotilor), după care urmară: *Baba Clónţa* (Păunaşul codrilor, fapt naţional, 3 a. de Th. Porfiriu, musica Eduard Wachmann), *Barbu Lăutaru, Cocóna Chiriţa la Paris, Paraponisitul, Un bal din lumea cea mare, Un trântor cât dece, Tăierea pruncilor* (dr. biblică, 5 a. 7 tabl.; rolurĭ principale: Vellescu, Dimitriad, Drăgulicĭ, Sakelarie, Stavrésca, Mariţa), *Un pahar cu apă saŭ causele şi efectele* (dr. 5 a. Scribe), *Arta şi inima saŭ viéţa uneĭ comediane* (dr. 5 a. cu Raluca, Frosa Sarandi, Millo, Vellescu, Ioan Vlădicescu), *33.333 francĭ* (v. 3 a. cu Millo, Vlădicescu, Mariţa Constantinescu, Frosa), *Paracliserul, Kera Nastasia, Pandurul cerşetor, Cum se învaţă minte bărbaţiĭ* (c. 3 a. de la teatrul frances: Stavrésca, M. Constantinésca, Feldbariad, Cristescu, Comino), *Muma din popor* saŭ *sciinţă şi nobleţe* (c. 2 a. de la Comedia Francesă: Millo, Raliţa, Mariţa Vasilescu, Ana Popescu, Frosa Sarandi, Alexandrescu, Cristescu, D. Brătianu; benef. Raliţeĭ), *Un sărutat pentru o palmă* (Albina di Rhona, Comino), *Inelul Fermecat* (c. 1 a. Téoph. Gauthier), *Georges Principe de Galles* (c. 1 a.), *Domniţa Roxanda* (dr. 5 a. Hasdeŭ: Const. Caragiale, Vellescu, Raluca, Frosa), *Ciobanul Român, Albiĭ şi negriĭ* saŭ *Liberarea sclăvieĭ negrilor* (dr. ist. aleg. 3 părţĭ, 7 scene; benef. d-neĭ Virginia Vittali, profesóra de balet a trupeĭ), *Nebuna de Amor* (dr. 5 a.; benef. Ralucăĭ), *Bunul Odinióră, Alegător şi Ginere* (c. 1 a. Pantazi Ghica), *Prăpăstiile, Lipitorile, Columb* saŭ *Descoperirea Americeĭ* (dr. 6 a. Dimitriad, Drăgulicĭ, Feldbariad, Cristescu, Raluca, Constantinésca, Frosa Sarandi), *Vornicul Bucioc* (dr. 5 a. Urechiă), *Umbrele eroilor Elenĭ* (melodr. 5 a.; benef. artiştilor neangajaţĭ), *Galileŭ* (dr. 3 a. Ponsard, trad. Georgescu). Stagiunea s'a închis la 15 Maiŭ 1867.

In August, Dimitriad publică *Cursul de declamaţiune* tradus din spaniolesce de la *Don Vicente Jaquim Battus,* membru al maĭ multor societăţĭ şi Academiĭ.

Dimitriad aveà obligaţiunea de a «angajà pe artiştiĭ ceĭ vechĭ şi distinşĭ», obligaţiune imperativă, pe care, de alt-fel, însuşĭ o ceruse, în scopul de a grupà tóte elementele cele bune pe séma Teatruluĭ Naţional şi a da tot odată o lovitură sdrobitóre disidenţeĭ luĭ Pascaly, neîmpăcatu-ĭ protivnic, care-ĭ plătià acum acusările şi protestaţiunile, «gasconada» sgomotósă, în urma căreia cel dintâiŭ părăsise Societatea dramatică din sala Bossel, în 1864. De aceea gruparea completă nu o putù el realisà — Pascaly şi Matilda refusând cu indignaţiune de a face parte din trupa luĭ, de a fi lacheiĭ şi lefaşiĭ *noulul precupeţ*, precum îl numiaŭ (1)— aşà că, afară de câte-va drame nouĕ spectacolele se învîrtiaŭ tot în vodevilele şi cântecele comice, «cunoscute şi trezite», ale luĭ Millo. Acésta ridică nemulţumirĭ şi observaţiunĭ, cu atât maĭ îndreptăţite cu cât scopul principal, *unirea*, nu fusese de loc atins.

Dimpotrivă nicĭ odată *Compania dramatică* de la Bossel sub conducerea luĭ Pascaly n'avusese o maĭ bună trupă, nicĭ un repertoriŭ maĭ interesant. Lupta între ceĭ doĭ rivalĭ erà nepotrivită, din amîndouĕ aceste puncte de vedere, deşĭ unul aveà mijlóce de prisos, iar cel-lalt erà maĭ mult decât strîmtorat, şi totuşĭ cel din urmă steteà maĭ sus ca producere artistică decât cel dintâiŭ.

Acéstă isbitóre deosebire impresionă pe Ministrul de Interne, care luă mĕsura, violentă póte, dar în fond legală, — faţă cu îndatoririle scrise şi cu făgăduelile date, la tot prilejul, din viŭ graiŭ,—şi rupse contractul.

Maĭ mult încă, vĕḑênd că trupa luĭ Pascaly se distinge prin modul intrepretăriĭ, atât a fie-căruĭ artist în parte, cât şi a tuturor împreună, Ministrul îĭ acordă dreptul de a jucà pe scena Teatruluĭ Naţional «în serile aflate libere», cu tótă opunerea luĭ Dimitriad la acéstă mĕsură daunătóre intereselor luĭ.

Acolo ea jucă (Vinerĭ, 10 Februarie 1867) pe *Rĕsvan-Vodă*, dramă în 5 acte în versurĭ de B. P. Hasdeŭ, musica de Flechtenmacher, în care Pascaly şi Matilda avură un însemnat succes, după ce cu câte-va ḑile maĭ înainte debutaseră în *Dama cu Cameliĭ*, în care Matilda erà minunat de bine. (2)

---

(1) *Reforma*, No 43 din 18 Septembre 1864: «Dimitriad *artistul*, făcêndu-se *antreprenor*, invită pe d-l Pascaly şi pe alţĭ artiştĭ camaraḑĭ aĭ sĕĭ de maĭ înainte a se angajà la dînsul, a devenì *lacheiĭ şi lefaşiĭ* d-luĭ, ca antreprenor, şi apoĭ maĭ are încă şi curagiul de a se plânge în particular că d-l Pascaly a refusat.»

(2) Trupa *Companieĭ dramatice* erà compusă pentru stagiunea 1866—67 din: *Fany Tardini, Matilda Pascaly, Maria Flechtenmacher, Raliţa Michăilénu, Lina Stoe-*

De alt-fel Matilda făceà uimitóre progrese şi devenise, fără îndoială, una dintre cele maĭ însemnate artiste de pe atuncĭ. Dacă n'ar fi decât omagiile ce-ĭ aduse Rosetti printr'o scrisóre publică, şi încă ar fi destul pentru consacrarea talentuluĭ sěŭ. E vorba despre modul cum interpretase rolul, atât de fin şi de complicat, al *Ladyĭ Tartuffe.* «Dă-mĭ voie, ḑice eminentul scriitor, să-ţĭ exprim în public *admirarea mea*, pentru modul cu care aĭ înterpretat rolul d-tale. Věḑêndu-te, Dómnă, m'aĭ făcut să uit corupţiunea, ipocrisia ce ne încunjură, m'aĭ făcut să uit tot ce vedeam rěŭ în tóte modurile, şi inima mea şi simţurile mele să se dilate de fericire, admirând *inocenţa*, în tótă splendórea naivităţiĭ sale şi tot de-odată în lucirea cea frumósă a măestrieĭ arteĭ.» (1)

La sfîrşitul stagiuniĭ, Pascaly se găsì dator a face o dare de sémă despre situaţiunea şi mersul «Miculuĭ teatru Bossel, în faţa publiculuĭ român», nu numaĭ spre a pune în evidenţă luptele şi meritele sale, dar maĭ mult spre a dovedì că, *patru anĭ*, el şi cu câţĭ-va camaraḑĭ rĕmăseseră credincioşĭ şi nestrămutaţĭ pe puntea *miculuĭ batel*, deşì «cea maĭ mare parte dintre actoriĭ românĭ veniră unul după altul să concure la mersul *luĭ*. Mulţĭ aŭ stat la postul lor, *alţiĭ s'aŭ obosit, alţiĭ cuprinşĭ de descuragiare şi de spaima suferinţelor aŭ căḑut*». Tóte acestea le spuneà spre a arătà că el, «cutezătorul, luptătorul, artistul, se găsià afundat într'o datorie de 1500 #, căcĭ urmase uneĭ impul-

nescu, Mariţa Ionescu, Tudora Pătraşcu, Mariţa Constantinescu, Lica şi Profira Petrescu, Elena şi d-niĭ *Const. Bălănescu, Mich. Pascaly, Alex Vlădicescu, Ioan Gestian, Stef. Michăilénu, Paul Corcovénu, Petre Vellescu, Vas. Vasilescu, Săpénu, Chiruş Ionescu, Nicu Constantinescu, Nicu Ionescu, Ioan Alexandrescu.* Orchestra erà sub conducerea luĭ *Al. Flechtenmacher*. Eĭ aŭ debutat la 26 Septembre prin *Amiciĭ Falşĭ* (c. 4 a. Victorien Sardou), după care urmară: *Limbutele* (c. 3. a. trad. Pascaly), *Lady Tartuffe* (c. 5 a. de M-me Girardin, trad. Sim. Michălescu, pentru representarea căreia *C. A. Rosetti* scrise Matildeĭ o scrisóre plină de admiraţiune şi de laude), *Doĭ sfioşĭ* (c. 1 a. trad. Bălănescu), *Jurămîntul luĭ Oraţiŭ* (c. 1 a.), *Partida de concină* (c. 1 a. Alecsandri), *Lăudărosul* (c. 1 a. trad. Bălănescu), *Femeile carĭ plâng* (c. 1 a. trad. Pascaly), *Curierul de Lyon, Vrăjitórea saŭ ambiţia şi sórta, Baniĭ şi Onórea* (pentru 1-a óră), *Ingerul morţiĭ* (dr. 6 a. trad. Michălescu), *Căpitanu cu nărav* (c. 3 a.), iar în teatrul cel mare *Dama cu Cameliĭ, Răsvan Vodă, Leul înamorat* (c. 5 a. Ponsard, trad. Pascaly), *Gărgăuniĭ, Uite-te, dar nu te-atinge* (c. 3 a. de la Odéon), *Lucreţia Borgia* (dr. 4 a. cu Fany, Matilda, Pascaly, Al. Vlădicescu, Stef. Michăilénu). Cu acésta aŭ închis anul.

In sala Bossel se inaugură, la 23 Octobre 1866, *Panorama Americeĭ de Nord* a Prof. Goulard din Paris: Călĕtorie pe uscat la California, Sacramento, San-Francisco, Eldorado şi întórcerea pe apă la New-York.

(1) *Românul*, 12 Octobre 1866.

siunî progresiste şi utile, de a ruinà póte pentru mulţî anî familia sa, şi avusese nefericirea să vadă, după 4 anî de veghere şi de lucru continuŭ, că suferinţele şi lupta luĭ *nu făcuse*, cel puţin, *să triumfe idea regenerăriĭ Teatruluĭ Naţional*». «Este trist, termină el, pentru ţéra aceea care rĕspunde sacrificiuluĭ, devotamentuluĭ, ideilor generóse, prin descuragiare, prin dispreţ, apatie saŭ persecuţiune.» (1)

Simţindu-se personal atins, Dimitriad protestă în 5 puncturĭ contra arătărilor şi plângeriĭ fostuluĭ sĕŭ camarad, şi anume: 1. Că el a luat iniţiativa alcătuiriĭ uneĭ Societăţĭ dramatice la 1863; 2. Că publicul «nu numaĭ n'a fost indiferent, dar încă la primul apel a dat mijlócele pecuniare cu carĭ s'a transformat sala Bossel», iar d-na Otetteleşanu, comercianţiĭ şi armata aŭ patronat maĭ multe representaţiunĭ, «carĭ asemenea ne-aŭ venit în ajutor fórte mult»; 3. Guvernul a dat teatruluĭ de la Bossel 10.000 leĭ; 4. Pascaly nu a făcut nicĭ un sacrificiŭ, căcĭ «la finitul stagiuniĭ, încheiând conturile, s'a probat că, scoţênd tóte cheltuelile făcute, a rĕmas pentru fie-care membru al asociaţiuniĭ câte 310 #, adecă 50 # pe fie-care lună, ceea ce echivalà cu léfa avută când eraŭ cu toţiĭ în teatrul cel mare»; 5. Cel care s'a lepădat întâiŭ de Societate a fost Pascaly însuşĭ, «obosit de atâtea lupte şi neavênd *cu ce trăĭ*». (2)

Mănuşa erà aruncată şi nu maĭ trèbuià să rĕmâe jos. Pascaly deşì declară că «nu e curată şi nu o ridică», luă condeiul totuşĭ şi rĕspunse, căcĭ prea ar fi rĕmas descoperit în faţa unuĭ atât de făţiş atac.

«A fost un *suspin dureros*, ḑice el, pe care-l înţelege orĭ-ce inimă nobilă, când vede că se duc 4 anĭ din viéţa unor ómenĭ *în speranţe* şi că trebue în sfîrşit să cadă sub greutatea lipseĭ şi... ce e maĭ teribil, sciind că sacrificiile lor nu aŭ servit la nimic.» Darea de sémă făcută despre mersul *miculuĭ batel* erà un suspin dureros, dar franc şi leal!... Apoĭ, combătênd punct cu punct pe adversarul sĕŭ, arată că publicul l'a ajutat, dovadă «d-na Rosetti, care propagà şi împărţià bilete, d-nele Otetteleşanu, Ghica, Steriad, Roşu, Petrescu, Arion, Cantacuzino, Grădiştén u, Nicu Rosetti, Zădăricénu, Sihlénu, Orăşénu şi multe altele, d-niĭ Golescu, Rosetti, Kogălnicénu, Ion Ghica, General Ghica, Florescu, C. Cantacuzino, Creţeniĭ, Pereţiĭ, Lahovari, Viorénu, Iosafache Niculescu, Petrescu, Michălescu, Ciocârlan, Serurie şi alţiĭ. Guvernul nu i-a aprobat, afară de Kogălnicénu singur şi Primăria capitaleĭ, care le-a dat 300 #. Guvernul nu a făcut nimic! De 4 anĭ a urmat

(1) *Românul*, din 22 şi 23 Maiŭ 1867.
(2) *Ibidem*, din 25 Maiŭ 1867.

aceeaşĭ cale de maĭ înainte. Cu alte cuvinte, numaĭ publicul şi energia luĭ şi a tovarăşilor luĭ aŭ dovedit că:

«Teatrul nu erà aceea ce se cuvenià să fie şi, prin urmare, nu este încă nicĭ umbra uneĭ instituţiunĭ naţionale şi nicĭ scim dacă va fi.» (1)

Sunt caracteristice aceste discuţiunĭ şi răfuelĭ publice, căcĭ oglindesc pe de o parte simţemintele ce însufleţiaŭ pe artiştiĭ noştri când erà vorba de personalitatea şi amorul lor propriŭ, iar pe de alta înfăptuesc dovada adevĕratelor lor preocupaţiunĭ, ce cuprindeaŭ maĭ mult «emfas» şi zădărnicie decât cunoscinţa propriilor interese şi voinţa de a le da o îndrumare către isbândă.

Istoria acestor împrejurărĭ, cu tóte relele şi bunurile lor, va avé totuşĭ avantagiul de a fi documentarea silinţelor şi propăşiriĭ netăgăduite ale tuturor celor grupaţĭ în jurul luĭ Pascaly, care, din acéstă luptă, eşì de sigur sdruncinat, rănit chiar, dar crescut mult în stima şi aprecierea publiculuĭ şi maĭ cu osebire înobilat din punctul de vedere al arteĭ. Tot ce a arătat maĭ târḑiŭ el, ca director, ca artist ca învĕţător, la acéstă şcólă a restristeĭ le învĕţase şi experienţa, lupta de tóte ḑilele şi la tóte pasurile, l'aŭ făcut să câştige maĭ mult decât aplausele orĭ succesele cele maĭ strălucite pe o scenă ale căreĭ scândurĭ nu i-ar fi ars—ca cea de la Bossel—tălpile de nerăbdare şi inima de îndoială. Orĭ-cum însă, strădănia nu le fu fără de folos, căcĭ ea atrase—de astă dată — în mod serios atenţiunea guvernuluĭ asupra sórteĭ teatruluĭ.

Până atuncĭ instituţiunea arteĭ dramatice fusese privită de dînsul cu fórte puţin interes şi din acéstă causă teatrele, nefiind protegiate iar actoriĭ *neavênd nicĭ o perspectivă*, lipsa pentru recrutarea personaluluĭ artistic erà din ce în ce maĭ însemnată. Directoriĭ-antreprenorĭ nu se ocupaŭ decât de afacerile şi câştigul lor, nicĭ legea, nicĭ guvernele neavênd vre-o putere de a-ĭ împedecà întru cevà, pe câtă vreme nu rĕspundeaŭ despre efectele întreprinderiĭ artistice, nicĭ despre mijlócele de traiŭ ale actorilor.

Maĭ tóte guvernele însă şi-aŭ pus grija şi activitatea întru îmbunătăţirea stăriĭ materiale a serviciilor publice, lăsând pe cea morală — cea cu adevĕrat doveditóre de civilisaţiune şi progres — într'o destul de vinovată părăsire. De aceea unele s'aŭ şi desvoltat în mod disproporţionat cu importanţa lor, probă furnicarul de funcţionarĭ, dintre carĭ o bună parte mănâncă budgetul şi nu-ĭ daŭ în schimb

(1) *Românul* din 27 Maiŭ 1867.

nimic,—iar altele — între carĭ şi teatrul— aŭ rĕmas îndĕrĕpt maĭ din tóte privirile.

De alt-fel, orĭ-ce îndeletnicire, şi maĭ ales cea moralisătóre, implică maĭ multe îndatoririĭ decât orĭ-carĭ altele.

Năravurile bune şi lumina înălţătóre minţiĭ cer însemnate aşezăminte de cultură, dascălĭ şi artiştĭ superiorĭ.

Nicĭ o jertfă materială, nicĭ o experienţă, nicĭ o stăruinţă nu sunt pentru acésta de prisos, căcĭ alt-fel am fi — şubreḑĭ şi şovăitorĭ — prada proletarilor intelectualĭ, orĭ a desmoşteniţilor de talent, cu ignoranţa drept sfetnic şi depravarea călăuză.

Cum s'ar fi putut óre susţiné teatrul ca *instituţiune* de progres, dacă de o parte guvernul şi de alta publicul nu contribuiaŭ la temeinicia şi înflorirea luĭ? In adevĕr, unul l'a lăsat aprópe părăsit în mânile speculanţilor, iar cel-lalt maĭ mult ca pe un local de petrecere decât ca pe o şcólă de năravurĭ l'a considerat şi l'a frecuentat. De aceea partea de căpetenie a publiculuĭ: bogaţiĭ, luminaţiĭ, *boeriĭ* nu i-aŭ sciut, precum nicĭ astăḑĭ nu-ĭ sciŭ de scire, dór poporul, glóta, cel «cu mărunţéua» cum ḑiceà Millo, l'a iubit şi l'a sprijinit.

«Boeriĭ noştri, saŭ din rea voinţă, saŭ din sistem, n'aŭ voit să onoreze cu presenţa lor representaţiunile date de teatrul românesc. Cu tóte acestea eĭ n'aŭ lipsit nicĭ odată de la teatrele *străine*, de la circurĭ, menageriĭ, danţurĭ ş. c. l., ... Şi de ce n'aŭ venit la teatrul nostru? De vor ḑice că nu le-aŭ plăcut piesele, n'aŭ cuvînt; de ce n'aŭ făcut d-lor maĭ bune?! De vor ḑice că artiştiĭ, n'aŭ fost bunĭ, n'aŭ cuvînt; de ce n'aŭ fundat şcóle dramatice şi de ce n'aŭ luat teatrul sub puternica lor protecţiune? ... Pe lângă acestea, zîzania şi despărţirea actorilor în tabere duşmane aŭ înmulţit neajunsurile şi aŭ dat, până la un punct, îndreptăţire şi guvernuluĭ şi boerilor de a nu-ĭ protegia.» (1)

De astă dată însă Ministrul *Gusti*, prin referatul sĕŭ din 20 August 1867, arătând Consiliuluĭ de Ministri că «o disposiţiune administrativă, care nu s'ar puté justificà, a pus conducerea teatruluĭ sub Ministeriul de Interne» şi decĭ:

Avênd în vedere *că teatrul este şi el o puţină şcólă a năravurilor*, iar şcólele se ţin de Ministeriul Instrucţiuniĭ publice;

Avênd în vedere că de la direcţiunea ce se va da Teatruluĭ Naţional *depinde înflorirea literatureĭ nóstre dramatice*, înflorire de care Ministeriul Instrucţiuniĭ publice trebue să se preocupe;

(1) *Reforma*, No. 42 din 14 Septembre 1866.

Avênd în vedere că sórta Conservatoriilor nóstre din Bucurescĭ şi Iaşĭ, pentru carĭ se cheltuesc sume însemnate, este *în strînsă legătură* şi pot ḑice *dependinte* de însăşĭ sórta scenelor nóstre naţionale;

Avênd în vedere *necontestata decadenţă, în care a ajuns scena română,* care la începutul eĭ promiteà aşà de strălucit viitor;

Cere de la d-niĭ Ministri a aprobà ca teatrele pe viitor să trécă sub privigherea şi conducerea Ministeriuluĭ Instrucţiuniĭ publice.

Prin decretul din 25 August No. 1.224, Domnitorul aprobă trecerea teatrelor sub *administraţiunea Ministeriuluĭ Cultelor şi Instrucţiuniĭ publice.*

Dimitrie Gusti iubià teatrul şi dorià cu tot dinadinsul să facă cevà de rĕmâetor folos pentru dînsul. Fost elev al primuluĭ Conservatoriŭ filarmonic-dramatic (1836) din Iaşĭ şi unul dintre ceĭ dintâĭ actorĭ aĭ teatruluĭ românesc de pe atuncĭ (1), erà lucru firesc ca, ajuns la putere, să caute a înălţà o instituţiune la întemeerea căreia jertfise din aniĭ tinereţiĭ sale.

El instituì o Direcţiune generală şi un Comitet al Teatrelor, pentru compunerea căruia se adresă la ceĭ maĭ de sémă bărbaţĭ cunoscĕtorĭ aĭ ţĕriĭ, însărcinând—prin anume jurnal al Consiliuluĭ de Ministri, până la statornicirea lucrurilor—pe *Simion Michălescu* să gereze afacerile şi să întocméscă *un proiect de reorganisare* a teatruluĭ.

Ţinta de căpetenie erà de a asigurà şi îmbunătăţì starea materială a actorilor, carĭ, scăpaţĭ de grija ḑileĭ de mâne, să se pótă devotà fără reservă arteĭ lor, ridicând ast-fel nivelul sceneĭ naţionale.

Grăbit însă de împrejurărĭ şi până să facă lucrarea completă, Michălescu alcătuesce, prin budget, «un început de organisare», pe care-l supune aprobăriĭ Ministruluĭ, cu observaţiunea că: «de nu va găsì nimerit sistemul propus, orĭ dacă artiştiĭ nu ar rĕspunde la apelul ce le va face, până în termin de 10 ḑile, apoĭ, *pentru acel an,* pe de o parte să se lase teatrul liber a jucà într'însul artiştiĭ românĭ, *dându-li-se ḑile cu analogie,* iar pe de alta să se trécă subvenţiunea la economiile casseĭ, saŭ să se ieà disposiţiunĭ da a se întrebuinţà în mod *maĭ folositor,* de óre-ce dînsa, în loc de a servì la prosperitatea şi înflorirea teatruluĭ, *a servit mult la decăderea luĭ, căcĭ a fost un mĕr de discordie* între artiştĭ şi *a servit de ţintă* tuturor întreprinḑĕto-

(1) El jucă rolul luĭ *Ţipirig,* din *Vĕduva viclénă* a luĭ Kotzebue, prelucrată de G. Asachi, întâia representare a elevilor Conservatoriuluĭ din 1836.

rilor carĭ şi-aŭ disputat-o prin tóte modurile, pentru folosul lor în parte şi desavantagiul general». (1)

La chemarea ce li se adresă, artiştiĭ, vĕḑênd maĭ ales clasarea ce li se făcuse, în mĕsura subvenţiuniĭ, cu adevĕrat insuficientă, acordată teatruluĭ pentru asigurarea emolumentelor,—potrivite, dacă nu cu meritele, cel puţin cu trebuinţele lor,—nu primiră combinaţiunea Direcţiuniĭ generale. Stagiunea trebuià să se deschidă peste câte-va ḑile şi nu erà cu putinţă să rĕmâe lucrurile nehotărîte la un fel; de aceea Ministeriul primì, cu bucurie, propunerea luĭ Millo şi Pascaly, «de a li se acordà voia să jóce în teatrul mare, cu o trupă alcătuită din ceĭ maĭ de frunte actorĭ românĭ». Cum însă cadrele acesteĭ trupe «nu cuprindeaŭ pe toţĭ fruntaşiĭ sceneĭ naţionale şi nicĭ speranţă de realisarea proiectuluĭ propus de Direcţiunea generală nu erà», pe de o parte *se recunoscù luĭ Millo-Pascaly dreptul de a da în teatrul din Bucurescĭ un şir de representaţiunĭ cu paguba şi profitul lor,* iar pe de alta subvenţiunea fu trecută la economiĭ, până când unirea tuturor artiştilor va fi un fapt îndeplinit.

Ministrul «ţineà în reservă un numĕr de ḑile pentru *artiştiĭ principalĭ* ce nu aflaseră loc în cadrul Millo-Pascaly»; acésta cu scopul de a se formà o a doua trupă, care, cu ajutorul timpuluĭ şi a publiculuĭ, să fusioneze cu cea dintâiŭ.

O a doua trupă în asemenea condiţiunĭ nu se formă însă, iar d-l V. A. Urechiă fu însărcinat a stăruì pe lângă artiştiĭ rĕmaşĭ afară din teatru să grăbéscă revenirea pe scenă a tuturor talentelor maĭ alese ce ea posedà în Bucurescĭ. Mulţumită spirituluĭ de conciliaţiune pus de amîndouĕ părţile, ceĭ maĭ mulţĭ dintre artiştiĭ principalĭ se întruniră sub conducerea celor douĕ căpeteniĭ şi însuşĭ Dimitriad

(1) *Românul,* 4 Octobre 1867: *Budget general al Teatruluĭ Naţional.*

Venit:		*Cheltuelĭ:*	
Subvenţiunea teatruluĭ= . . .	100.000	1) Trupa şi eleviĭ (26 de persóne)=	70.350
Recetele serale de la 70 de representaţiunĭ, începênd de la 1 Octobre până la 1 Maiŭ, a 1000 leĭ una . . . . = . . .	70.000	2) Orchestra (17 persóne) . . . =	22.400
		3) Cheltuelĭ serale . . . . . . — =	39.270
		4) Administraţiune . . . . =	25.319
		5) Cheltuelĭ extraordinare . . . =	14.000
Total . . .	170.000		171.339
		Difer., de leĭ 1339 leĭ, se va acoperì din econ.	

Impărţirea trupeĭ erà pe categoriĭ: 7 persóne de clasa I a 800 leĭ pe lună; 7 de 2-a a 400 leĭ; 5 de a 3-a a 250 leĭ; 8 elevĭ şi eleve a 150 leĭ. Pentru repertoriŭ şi reparare de costume se prevedeà 2.000 leĭ pe lună. Pentru montarea pieselor nu se prevedeà nimic.

dăduse o declaraţiune scrisă că nu va lipsì multă vreme scena de concursul sĕŭ. (1)

In aceste condiţiunĭ se începù stagiunea la 1 Octobre 1867, cu *Bunul Odinióră*, în carĭ jucaŭ Millo, Pascaly şi Matilda, pentru a inaugurà împăcarea lor într'o bucată plină de atâta fineţă şi gingăşie. Rosetti, aducênd faptul acesta la cunoscinţa publiculuĭ, îl invità «să asiste la representarea acestuĭ cap de operă al literatureĭ moderne, în care artiştiĭ românĭ desvĕliseră altă dată atâta distincţiune şi talent». (2)

Pe lângă fusionarea tuturor forţelor nóstre artistice, ceea ce preocupà însă pe Ministrul Gusti, în solicitudinea sa pentru teatru, erà formarea unuĭ repertoriŭ «în totul conform cu scopul moral şi eminamente naţional ce trebuià să aibă teatrul».

Pentru resolvirea acesteĭ cestiunĭ, el chibzuì «instituirea uneĭ *Comisiunĭ a teatruluĭ*, care să aibă de misiune privigherea şi conducerea acesteĭ instituţiunĭ, alegerea unuĭ repertoriŭ bun, în vedere cu scopul sceneĭ naţionale şi controlul, pentru ca execuţiunea aceluĭ repertor să se facă cu tótă corecţiunea posibilă... Intr'un cuvînt reorganisarea şi înflorirea acesteĭ însemnate instituţiunĭ de educaţiune publică».

Incă din 5 Octobre 1867 oferise el, prin adresa No. 10.439, luĭ C. A. Rosetti un loc de membru onorific în acea comisiune şi acesta declinase onórea propuneriĭ, arătând că, «de vreme ce artiştiĭ noştri sunt împărţiţĭ în două tabere», el nu crede să pótă priveghià cevà cu folos pentru scena română şi e de părere a se grupà maĭ întâiŭ

---

(1) *Românul* din 11 Ianuarie 1868, p. 26 şi 27.

Trupa Millo-Pascaly se compuneà din: *Millo, Pascaly, Stef. Vellescu. Const. Caragiale, Gestian, Feibariad, Cristescu, Fraivald, Sim. Bălănescu, Petre Vellescu, Săpénu, I. Romanescu, I. Alexandrescu, Michăescu, Ananescu, Ionescu;* dómnele: *Matilda Pascaly, Raluca Stavrescu, Maria Flechtenmacher, Raliţa Michăilénu, Maria Constantinescu, Mariţa Vasilescu, Ana Popescu, Tudora Petraşcu, Frosa Sarandi, Margareta.* Şeful orchestreĭ erà *Al. Flechtenmacher.*

(2) *Românul* din 30 Septembre 1867.

Din timpul vereĭ *celebra prestidigitatóre d-na Hélène*, sub povăţuirea tatăluĭ şi profesoruluĭ sĕŭ *Nicolas Faure* din Paris, dădù, cu începere de la 24 August 1867, maĭ multe şedinţe artistice, în carĭ maĭ ales experienţele cu dulapul fraţilor Davenport atraseră admirarea şi maĭ vîrtos afluenţa necontenită a publiculuĭ, până aprópe de deschiderea stagiuniĭ teatrale.

La 9 Septembre se dete în teatrul mare o representaţiune extraordinară de *d-ra Feder*, prima balerină a teatruluĭ imperial din Viena, şi *d-ra Rochetti* de la teatrul din S-t. Petersburg, cu concursul violonistuluĭ *Nic. Voinescu*, a baritonuluĭ *Ioan Ardeleanu*, a luĭ *Rosemberg*, cântăreţ, şi a luĭ *Gatineau*, care ḑise o canţonentă şi jucă într'o comedie 1 a. de Girardin, «*Mórtea Pescaruluĭ*», cu multă vervă şi veselie comică.

toţĭ artiştiĭ ceĭ maĭ de frunte, ca *lor şi numaĭ lor* să li se dea scena şi subvenţiunea *pentru anul acesta.* (1) La 30 Decembre Gusti revenì cu rugămintea sa pe lângă Rosetti, expunêndu-ĭ, într'o amănunţită scrisóre, fasele prin carĭ a trecut înjghebarea artistică Millo-Pascaly şi trebuinţa imperiósă de a reformà teatrul, dându-ĭ nu numaĭ o nouă organisare, dar şi ridicându-l la un nivel maĭ vrednic de noĭ înşine, prin îngrijirile şi direcţiunea ce va găsì cu cale *comisiunea*, în care intraŭ bărbaţĭ ca: *Eliade-Rădulescu*, *Kogălniceanu*, *D. Bolintineanu*, *Urechiă*, *Michălescu* şi *C. I. Stăncescu*. *Rosetti* refusă şi de astă dată, invocând motivul că, de vreme ce Millo-Pascaly, — cu tot devotamentul lor pentru teatru, — aŭ şi datoriĭ pecuniare de împlinit, ca uniĭ ce sunt şi antreprenorĭ, cum ar puté el, — ca membru al uneĭ comisiunĭ, ce n'are altă însărcinare decât a alege repertoriul, — să împace arta cu interesele întreprinderiĭ, osîndită a fi tot-deauna în luptă cu arta.

Simion Michălescu declină şi el onórea de a fi mădular al Comisiuniĭ teatrelor, fiind-că erà contra credinţelor luĭ de a susţiné antreprisa în teatru cu subvenţiunea guvernuluĭ—fie chiar impunêndu-ĭ un repertoriŭ ales, — când luptase contra acestuĭ sistem de exploatare al teatruluĭ şi când însuşĭ Ministrul declarase, în adresa sa oficială, că: «nu putem cere de la artiştĭ saŭ trupe dramatice să renunţe la *tristele* şi adesea chiar *nemoralele repertoriĭ*, carĭ, atingênd *un gust pervertit, singurele maĭ aduceaŭ recete bune*». (2)

Decĭ *comisiunea* se completă cu *Costache Bălăcescu*, însărcinat provisoriŭ cu Direcţiunea generală, şi cu *V. Brezênu*, magistrat. (3)

Ea aveà să alcătuiască un proiect de lege pentru organisarea teatrelor, punêndu-le sub imediata administrare a guvernuluĭ, fără însă de a face din actorĭ nisce funcţionarĭ publicĭ, cu tóte că li se asigurà posiţiunea, atât pe timpul activităţiĭ serviciuluĭ, cât şi după retragere.

(1) *Romănul* din 30 Septembre 1867.

(2) *Românul* din 11 Ianuarie 1868.

(3) Acest Brezénu, om fórte cum se cade—de altfel—şi fost maĭ târḑiŭ Secretar general al Ministeriuluĭ Cultelor şi Instrucţiuniĭ publice, — nu a voit să asiste *o singură dată măcar* la o representaţiune teatrală, ḑicênd că el nu pricepe, nicĭ se intereséză de asemenea lucrurĭ. Odată Eliade şi Stăncescu îl luară cu de-a sila în loja Comitetuluĭ, să asculte finalul actuluĭ al 2-lea din Lucia—pe care autorul *Sburătoruluĭ* lăsă cu limbă de mórte, să i-l cînte în ḑiua de înmormîntare, atât de mult îl admirà, — dar de-abià se începuse bucata că Eliade, întorcêndu-se să-l întrebe ce ḑice, vĕḑù cu mirare că eşise pe nesimţite şi plecase din teatrù. — Tradiţiune verbală: *C. I. Stăncescu.*

Până atuncĭ însă lucrurile mergeaŭ tot ca în trecut maĭ departe şi încercarea luĭ Millo-Pascaly fu tot atât de nerodnică precum fusese şi a luĭ Dimitriad în stagiunea precedentă. Câte-va piese *maĭ binişor* jucate decât altă dată, unele rolurĭ scóse maĭ mult în evidenţă dintre mediocritatea orĭ întunecimea celor-lalte, cevà maĭ puţine «gasconade» şi protestaţiunĭ *artistice* (?) prin ḑiare şi... nimic maĭ mult! (1)

O să trécă multă, multă vreme şi truda va fi fără sémăn din partea tuturora pentru a scóte, aş ḑice maĭ bine: pentru a smulge scena naţională din *lângeḑéla* în care de o parte nehotărîrea şi parcimonia guvernuluĭ, de alta zizania şi pretenţiunile, tot maĭ absurde, ale actorilor, o prăbuşise, în voia întîmplăriĭ. Şi ómeniĭ aceia—fără excepţiune—se socotiaŭ apostolĭ, îşĭ dădeaŭ aere de martirĭ aĭ arteĭ, fără a simţì, fără a înţelege că luptaŭ maĭ întâiŭ şi maĭ vîrtos pentru dînşiĭ, iar arta nu erà decât pretextul proprieĭ lor înălţărĭ!...

---

(1) Repertoriul acesteĭ stagiunĭ fu compus din: *Bunul Odinióră*, *Fetele de Marmoră* (dr. 5 a. de la Teatrul Vaudeville, trad. Millo, rolurĭ principale: Matilda, Millo, Pascaly, Gestian, Cristescu), *Vicontele de Letorières*, *Paracliseru*, *Căpitanul cu nărav*, *Nevasta trebue să-şĭ urmeze bărbatul*, *Sclăvia* saŭ *Coliba luĭ moş Toma* (dr. 5 a., cu Raluca Stavrescu, Millo, Pascaly, Gestian, Felbariad, Cristescu), *Barbu Lăutaru*, *Un bal din lumea cea mare*, *Este nebună*, *Orbul şi Cocoşatul*, *Caterina Howard*, *Frederic-cel-mare* (v. 1 a.), *Femeile carĭ plâng*, *Paraponisitul*, *Millo Directorul*, *Benvenuto Celini* (dr. 5 a. 8 tabl., Al. Dumas, cu Stavrésca, Matilda, Pascaly, Felbariad, Gestian, Cristescu), *Limbutele*, *Doue despărţeniĭ*, *Moş Pipirig* saŭ *Urdu Belea* (v. 3 a: *Boquillon à la recherche d'un père*, de Bayard şi Dumanoir, trad. Millo), *Copiiĭ Negurilor* (dr. 5 a. 10 tabl., mare spectacol, cu Stavrésca, Millo, Pascaly, Gestian, Felbariad, Cristescu), *Don Juan de Marana*, *Baniĭ*, *Gloria şi Amorul* (v. 5 a. trad. de Eug. Carada; Millo jucà pe Dig Dig), *Idiotul*, *Nebuna din Amor* (mare succes al Ralucăĭ), *Drumul de fer*, *Ştrengarul din Paris*, *Sterian Păţitul* (c. de Pantazi Ghica), *Vornicul Bucioc* (mult gustat şi cerut de public), *Narcis* (Nebunul de durere), dr. 5 a. 7 tabl. de A. G. Brachtvogel, trad. Negură;—Pascaly, Felbariad, Fraivald, Gestian, P. Velescu, Matilda, Maria Flechtenmacher, Mariţa Vasilescu, Ana Popescu, Tudoriţa), *Lipitorile Satelor*, *Lada de fer*, *Chiriţa în Iaşĭ*, *Corbul român*.

Stagiunea se închide la 1 Maiŭ 1868.

Jakson Haines, celebrul dănţuitor pe patine, dete maĭ multe serate în teatrul cel mare, împreună cu trupa română, care jucă: *Paraponisitul* şi *Nu e fum fără foc*.

Ministrul Gusti autorisă, în cursul stagiuniĭ, pe Iorgu Caragiale şi Drăgulicĭ (carĭ nu eraŭ în trupa Millo-Pascaly) să dea representaţiunĭ pe scena Teatruluĭ Naţional. Eĭ deteră: *Meşterul Manole* saŭ *Fundarea mănăstiriĭ Argeş* (dr. 4 a. Prolog de Ioan Pennescu, în care jucaŭ: El. Caragiale, Cat. Dimitrescu, Drăgulicĭ, Caragiale), *Rigolletto* (dr. 5 a. Victor Hugo), *Resbelul cel mare de la Sfakia* (mel. ist. 3 a. 5 tabl.); *Jidovul rătăcitor*, anunţat de maĭ multe orĭ, nu s'a putut jucà din causa lipseĭ de personal, iar *Jertfa luĭ Avram* se amână de asemenea, nevoind Pascaly să le dea decorurile. După acésta, Iorgu Caragiale se făcù comisar municipal.

După închiderea stagiuniĭ, Millo plecă, — însoţit de câţĭ-va credincioşĭ,—în Moldova, de unde trecù în Bucovina, jucând în mare parte canţonetele comice ale luĭ Alecsandri; iar Pascaly, cu o mică trupă, se duse în Transilvania, avênd strălucite succese, maĭ cu sémă la Sibiiŭ şi la Timişóra — unde pentru întâia óră se arătà o trupă de actorĭ românĭ. (1)

In timpul acestĕ stagiunĭ, venì de la Iaşĭ trupa de *Comedie* şi *Vodevile francese,* sub direcţiunea luĭ *Raphael Félix* (fratele tragedianeĭ Rachel), una dintre cele maĭ bune trupe de acest fel ce am avut vre-odată în ţéră la noĭ. Erà atât de bine combinată ca personal şi ca repertoriŭ că, pe lângă *Ravel* şi *Elisa Dechamps,* stelele trupeĭ, ceĭ-lalţĭ artiştĭ, toţĭ distinşĭ şi talentaţĭ, produceaŭ un *ensemble* vrednic de admirat şi care rar se puteà găsì chiar în principalele teatre din Paris.

Aŭ debutat la 1 Martie şi în nóptea de 1 Maiŭ aŭ plecat la Londra, unde în *Lyceum Theater* dădură representaţiunĭ cât ţinù *season*-ul în marea capitală a Angliei.

A fost o norocită ocasiune pentru actoriĭ noştri de a avé asemenea modele înaintea lor şi le-a fost, cu adevĕrat, de mult folos, maĭ cu sémă în pilda ce li se dedeà despre modul cum interpretaŭ eĭ lucră-

(1) Pe lângă *Pascaly* şi *Matilda,* se aflaŭ încă în acéstă excursiune artistică: *Mariţa Vasilescu. Lina Stoenescu, Raliţa, Gestian, Fraivald, Simion Bălănescu, Petre Vellescu, Vasilache, Michăescu.*

La Sibiiŭ, în *Este nebună* şi în *Femeia trebue să-şĭ urmeze bărbatul,* aŭ deşteptat «un entusiasm, care ţineà pe numerosul public în lipsă de respiraţiune. La apariţiunea lor pe scenă, membriĭ societăţiĭ fură primiţĭ cu aplause şi se arătă destul de invederat, în cursul representaţiuniĭ, că aceste aplause aŭ fost bine meritate. Teatrul erà plin. Totul ne încredinţă şi ne face să recunóscem că n'avem a face cu o trupă călĕtóre de comedianţĭ, ci cu o societate bine compusă din artiştĭ». *(Hermanstätder Zeitung; Românul,* 28 Iunie 1868.)

La Timişióra, unde jucară *Ştrengarul din Paris,* «teatrul oraşuluĭ» erà îndesat. Din cele 72 de lojĭ, numaĭ 2 eraŭ ocupate de străinĭ; cele-lalte de *flórea naţiuniĭ* din loc şi vecinătate... Din Pesta sosise d-niĭ Babeş şi Alex. Mocsonyi. Peste tot publicul a rĕmas încântat. Pascaly a primit o poesie: *Salutare Talieĭ Române* de Iulian Georgescu, *în amintirea* acestĕ prime representaţiunĭ, date la 28 Iulie. *(Albina; Românul,* 30 Iulie).

In cursul anuluĭ 1868, pianistul *Henri Ketten* dete 4 concerte la Ateneŭ.

Prestidigitatorul *S. Epstein* dete o mare representaţiune în Teatrul Naţional.

La 18 Maiŭ, vestitul *Cazeneuve* dă o şedinţă de prestidigitaţiune şi spiritism în acelaşĭ local, care uimì cu desăvîrşire pe privitorĭ.

Pianistul *Konsky* dă câte-va concerte în teatrul cel mare, cu cel maĭ strălucit succes. Cu acest prilej Maria Flechtenmacher compuse o *improvisare scenică: Concertul luĭ Konsky,* pe care o jucă împreună cu Stefan Vellescu.

rile celeĭ maĭ înalte comediĭ şi farsele cele maĭ vesele ale repertoriuluĭ de pe atuncĭ. (1)

Dar nicĭ teatrul german nu erà maĭ puţin îngrijit. Incă din tómna anuluĭ 1865, directorul *Kherne* adusese o trupă bună, pe care o completă treptat şi o tot îmbunătăţi, spre a-şĭ asigurà un statornic succes în genul uşor şi vesel al vodevilelor şi operetelor, fórte la modă pe atuncĭ. Se póte ḑice chiar că, în ce privià elementul atrăgĕtor, el erà maĭ apreciat acolo de spectatorĭ decât la Opera Italiană. Erà chiar atât de apreciat că provocà fórte dese conflicte în sală, admiratoriĭ fiind de părerĭ deosebite, dacă nu rivalĭ închinătorĭ aceluiaşĭ idol. Un adevĕrat escadron de Vienese tinere şi frumóse apăreaŭ în costumele cele maĭ suggestive, aşà că lesne se încălḑiaŭ inimile şi să înăspriaŭ spiritele iubitorilor de plasticitate şi cuceritorilor de ochĭ nestatornicĭ şi dulcĭ.

Cântecele, glumele, veselia eraŭ amestecate cu danţurĭ sprintene, ispititóre, aşà că tineretul—care nu frecuentà teatrul românesc, nevrednic a-ĭ da *sensaţiunĭ plăcute*,—lăsà acum pustiŭ parterul luĭ Papanicola orĭ Danterny şi se îmbulzià în băncile strîmte, tarĭ şi înghesuite din Sala luĭ Bossel. Semn al timpurilor şi criteriŭ al judecăriĭ năravurilor şi... al viitoruluĭ! Aḑĭ, evoluţiunea progresând, am ajuns a vedé cafenelele, maĭ mult saŭ maĭ puţin *cântânde*, bătênd chiar scenele de opere şi operete, cât de meşteşugite orĭ cât de săltăreţe să fie şi de atrăgĕtóre. Trivialul a ucis bunul simţ, înjosorînd şi pervertind *bunul gust!* (2)

---

(1) Trupa erà compusă din: *Ravel* (faimosul comic de la Palais Royal), *Molina* (grand premier rôle), *Chandora* (jeune premier), *Guérin* (premier rôle jeune), *Mercier* (père noble), *Huguet* (comique), *Handorft* et *Ducert* (deuxiemes rôles), M-me *Elisa Déchamps* (jeune amoureuse, Gymnase et Palais Royal), *Jahel Bloch* (grande coquette), *Hadamard* (mère), *Stephen* (duègne), M-lle *Milla* (soubrette), *Marie-Angèle* (ingénue). Aŭ jucat piesele: *Le fils de Giboyer* (c. 5 a. Emile Augier), *Un mari dans du coton, Un monsieur qui suit les femmes* (în care Ravel erà admirabil), *L'amour qu'é qu'c'est qu'ça, Une fièvre brûlante, La rue de la lune, Pauvre Jacques, Un caprice, Les idées de M-me Aubray, Nos Intimes, Le supplice d'une femme, Vie de Bohème, Le Mariage de Figaro, Maître Guérin, Un chapeau de paille d'Italie, Les crochets du père Martin, Les méli-mélo de la rue Meslay, La famille Benoiton, Les Jocrisses de l'amour.*

(2) Trupa luĭ *Kherne* erà compusă din: d-rele *Anna Haas, Octavia Hess, Amélie Lechat, Möler, Seyet, Dunst, Carolina Müller* (balerină din teatrul Wiesbaden),

In mijlocul atâtor încercărĭ şi îndeletnicirĭ artistice, un gol, simţitor pentru o societate cultă, erà lipsa concertelor de orchestră. Atâţĭ artiştĭ străinĭ însemnaţĭ şi câţĭ-va diletanţĭ românĭ cu talent dăduseră felurimĭ de audiţiunĭ musicale personale, musică însă instrumentală de *ensemble* nu se făcuse încă în ţéră la noĭ. Operele marilor simfoniştĭ eraŭ cunoscute celor puţinĭ carĭ le audise în străinătate; publicul bucurescén n'aveà nicĭ o idee de dînsele. De alt-fel, nu posedam nicĭ elementele trebuinciόse pentru asemenea producţiunĭ. Orchestra ne lipsià cu desăvîrşire. Fie-care director de operă îşĭ recrutà musicanţiĭ în străinătate, ceĭ maĭ mulţĭ Nemţĭ şi Italienĭ, iar de la noĭ luà abià 3—4, între carĭ Wiest ca prim violon erà demnul lor protagonist. Şi aceste orchestre, fórte rudimentar alcătuite, nu eraŭ nicĭ odată complete: n'aveaŭ nicĭ chiar tóte instrumentele indicate în partiţiunĭ, precum al doilea flaut, al doilea oboe, al doilea fagot, al treilea şi al patrulea corn, şi aşà maĭ departe. (1)

Dar şi omul care să se devoteze uneĭ asemenea mişcărĭ ne lipsise. Din fericire tînĕrul *Eduard Wachmann*, laureat al Conservatoriuluĭ din Paris, care, pe lângă un real talent musical, erà însufleţit de dragostea arteĭ şi de vredniciile activităţiĭ părintescĭ, luă asupră-şĭ gréua sarcină de a desvĕlì frumuseţele armonieĭ clasice concetăţenilor sĕĭ. Intreprindere anevoiósă şi ingrată — din lipsa mijlócelor şi nesiguranţa tărîmuluĭ; — dar ce pedică póte óre stăvilì avîntul încredĕtóreĭ tinereţĭ?!..

De aceea, dispreţuind greutăţile şi luptând împotriva tuturor neajunsurilor, el întocmesce o orchestră de 30 de executanţĭ, carĭ *pentru întâia óră în România produseră la concertul simfonic din 8 Aprilie 1866*,—cu instrumentele prevĕdute în partiţiunĭ,— *Uvertura din Prometeŭ* (Beethoven), *Simfonia în re minor* (Mozart), *Imnul luĭ Haydn* (instrumente cu córde) şi *Simfonia în re major* (Beethoven). Concertul se dedeà în Teatrul Naţional, sala erà plină şi succesul fu minunat. (2)

Rosa Déry, *Fanny Sauss*, *Gabriele Klein* şi d-niĭ *Friedmann* (comic), *Weidmann* (tenor), *Schalz*, *Berau*, *Caterfeld*, *Stein*, *Imré Haly* şi alţiĭ maĭ mărunţĭ. Aŭ jucat cu maĭ mare isbândă şi maĭ pe placul publiculuĭ: *Die flotte Bursche*, *Zehn Mädchen und kein Mann* (operete de Suppé), *M-r et M-me Denis*, *Daphnis et Chloe* (Jacques Offenbach), *Die leichte Cavalerie* (în teatrul cel mare) *Mädchen feuer*, *Meister Fortunio*, *Die schöne Galathée*, *Mir so wie dir oder ein Glass Wasser*, *Orphée in den Unterwelt*, *Dorfbarbier* etc.

(1) Tradiţiune verbală: *Eduard Wachmann*.

(2) Concertul fusese anunţat pentru 1 Aprilie, dar din causa împrejurărilor politice se amână la 22 ale aceleaşĭ lunĭ, când se scià că Principele Carol primise coróna şi se pregătià să vie în ţéră.

Valorosul şef de orchestră căpĕtase încredinţarea că publicul nostru înţelegeà şi încuragià ast-fel de sĕrbătorĭ artistice. Cu tóte acestea, din causa împedicărilor materiale, al doilea concert nu fu dat decât peste un an, *la 3 Aprilie 1867*, tot în teatrul cel mare, iar al 3-lea *la 17 Martie* anul următor, în sala vechiuluĭ Ateneŭ. (1)

Stăruinţele maestruluĭ şi meritele producţiunilor sfîrşiră prin a interesà câte-va persóne influente din societatea înaltă, carĭ la *11 Maiŭ 1868* puseră basele uneĭ *Societăţĭ filarmonice*, al căreĭ scop erà de a rĕspândì gustul şi cunoscinţa musiceĭ prin ajutorul concertelor simfonice la noĭ.

Un comitet compus din: Princesele *Alexandrina Ion Ghica* şi *Alexandrina General Ghica*, d-na *Lucia Negri*, domniĭ *Ioan A. Cantacuzino*, *Dimitrie Sturdza* (cassier), *C. Esarcu*, *Dr. Theodory*, *Menelas Germani* şi *Nicolae Steriadi*, luă direcţiunea lucrurilor, iar Principele Domnitor contribuì la susţinerea societăţiĭ cu 300 # pe fie-care an. (2)

Primul concert al societăţiĭ fu dat la *15 Decembre 1868* (sala Ateneuluĭ), iar cele-lalte se urmară regulat a câte 5—6 pe fie-care an, până la 1877, când răsboiul desfiinţă Societatea filarmonică şi cu dînsa încetară şi concertele simfonice.

Dar tóte nevoile şi pedicile nu slăbise energica voinţă a maestruluĭ. După şése anĭ el reluă, pe risicul sĕŭ, seria întreruptă a acestor producţiunĭ musicale şi, la *20 Martie 1883*, dete tot în sala Ateneuluĭ un concert simfonic. De acì înainte ele se urmară în proporţiune mijlocie

(1) Se cântă: *Uvertura* (l'Hôtellerie Portugaise) de *Cherubini*, *Fragments du Septuor* (Beethoven), *Concerto pour piano avec accompagnement d'orchestre* (Weber), executat de d-na *Eleonora Rîurénu*, născută *Wachmann*, cea dintâiŭ artistă care a făcut la noĭ musică de cameră şi a executat bucăţĭ de concert pe piano cu acompaniament de orchestră. Membriĭ orchestreĭ eraŭ plătiţĭ cu câte un galben fie-care.

(2) *Iată numĕrul membrilor fondatorĭ aĭ acesteĭ a 2-a Societăţĭ filarmonice*: d-nele *Alexandrescu Sevastia*, *Princesa Nicolae Bibescu*, *Elena Boerescu*, *Maria Ioan Cantacuzino*, *Maria Sc. Fălcoianu*, *Princ. Alex. Ion Ghica*, *Princ. Alex. Gl. Ghica*, *Alexandrina G. Mano*, *Lucia Negri*, *Elena Otetteleşanu*; d-niĭ: *Dim. Butculescu*, *Dim. Berendeĭ*, *Ioan Câmpinénu*, *Ioan A. Cantacuzino*, *P. P. Carp*, *Procopie Cazotti*, *G. Costaforu*, *G. Cretzianu*, *Sc. Kretzulescu*, *C. Esarcu*, *C. Filitis*, *M. Germani*, *Mich. Ghica*, *Dim. Gianni*, *P. Grădişteanu*, *Abr. Halfon*, *Ioan Haralambie*, *Adolf de Hertz*, *Alex. Jacobson*, *Ioan Kalinderu*, *Gr. N. Manu*, *Dr. Marcovicĭ*, Colonel *Alex. Millo*, *Gr. Păucescu*, *G. C. Philipescu*, *Al. Plagino*, *Dim. Polizo*, *Ioan Rhetoridi*, *George Scărlătescu*, *Nic. Steriadi*, *Pr. Alex. Ştirbeĭ*, *Pr. George Ştirbeĭ*, *Ioan Strat*, *Dim. A. Sturdza*, *Michail Suţu*, *Dr. Theodory*, *Gr. Trandafil*, *Ioan Văcărescu*, *Teodor Veissa*, *Vasile Vlădoianu*, *Dim. Polizu-Micşunescĭ*.

de 5—6 pe fie-care an, iar în ḑiua de *5 Martie 1889* se dădù *primul Concert în sala nouluĭ palat al Ateneuluĭ,* unde de atuncĭ se produc regulat în fie-care primăvară.

Până acum, orchestra condusă de Wachmann — aḑĭ în numĕr de aprópe 90 de persóne—a dat 124 de concerte, executând peste 400 de bucăţĭ simfonice ale celor maĭ de sémă maestri musicalĭ din lume. Ele aŭ ajuns a fi nisce adevĕrate solemnităţĭ artistice, la carĭ lumea alérgă cu interes şi cu plăcere vĕdită, iar maestrul acum le susţine cu venitul ce produc, fără nicĭ un ajutor de la nimenĭ şi fără altă reclamă decât anunciurile publice. (1)

Iacă un semn îmbucurător despre cultura musicală a publiculuĭ român, care dovedesce ast-fel că e într'adevĕr civilisat.

La unul din aceste concerte s'a executat în anul 1898 *Poema română,* a luĭ *George Enescu,* care a produs cel maĭ mare entusiasm în public, pentru măéstra composiţiune a genialuluĭ şi atât de tînĕruluĭ eĭ autor.

Danterny, urmaşul luĭ Papanicola la direcţiunea Opereĭ, nu avù multă vreme parte de dînsa, căcĭ murì puţin înainte de încheerea stagiuniĭ, iar *Spiro,* secretarul sĕŭ, îĭ luă locul. El îşĭ dete tóte silinţele să facă maĭ bine decât predecesoriĭ, dar reuşì numaĭ în parte, într'o mică parte, fiind-că neajunsurile şi greutăţile eraŭ prea marĭ şi cheltuelile în nepotrivire cu veniturile. Deşì tóte lojele eraŭ abonate, aşà că în serile de representaţiune sala Opereĭ se prefăceà în cel maĭ elegant şi maĭ strălucitor salon al înalteĭ societăţĭ, locurile celelalte nu eraŭ nicĭ atât de avantagios ocupate, nicĭ pe deplin adesea vîndute. De aceea — cu o mică nuanţă de îmbunătăţire — se ţineà şi dînsul de tradiţiunile vechilor impresariĭ, de a avé 2—3 bunĭ cântăreţĭ în trupă, o operă, două, bine înscenate şi studiate, şi icĭ şi colo cevà împrospĕtărĭ de decorurĭ saŭ reparaţiunĭ de costume.— Orchestra tot incompletă, instrumentele tot nepotrivite cu partiţiunea şi greul cânteculuĭ tot pe arcuşul luĭ Wiest.

Ca noutăţĭ, Spiro a dat abià treĭ opere : *Don Sebastiano, Ebreo* şi *Tutti in maschera,* într'un interval de doĭ anĭ; în colo tot vechiul repertoriŭ, tot lucrările cunoscute de ḑecĭ de anĭ la noĭ. (2)

(1) La 1893 Wachmann a celebrat jubileul de 25 de anĭ al Concertelor simfonice, cu care ocasiune, pe lângă felicitările Suveranilor noştri şi ale societăţiĭ bucurescene, distincţiunile onorifice, ovaţiunile orchestreĭ şi ale publiculuĭ, el a primit cununĭ de aur, ramure de palmier în argint, o statue a Euterpeĭ, un vas de argint şi o adresă cu semnăturile foştilor membri aĭ Societăţiĭ filarmonice.

(2) In stagiunea 1865—66, a avut primadone pe : *Pozzi-Branzante, Vanéri* şi *Borsi,*

*

In asemenea condițiunĭ, plăcerea și trebuința elementuluĭ musical pentru petrecerea saŭ cultura publiculuĭ nostru se mărginiaŭ în tot maĭ strîmte hotare, deșì iĭ puteà acum prețuì din ce în ce maĭ bine binefăcĕtórea-ĭ influență, și nu se maĭ simțià îndestulat cu producerile sérbede orĭ învechite ce i se dedeaŭ necontenit. Deserțiunea tinerimiĭ—ca să asculte opereta germană de la Bossel—erà până la un punct scusabilă prin noutatea lucruluĭ cel puțin, dacă nu prin meritele-ĭ artistice deosebite.

Aceste considerațiunĭ aŭ trebuit să impresioneze adînc pe *Benedetto Franchetti* — cunoscutul profesor de musică vocală de la Sf. Sava—când luă impressa Opereĭ,—pe un termin de cincĭ anĭ, cu începere din tómna luĭ 1867,—căcĭ de la început dete dovedĭ, nu numaĭ de independență și desinteresare, dar încă și de o vie dorință de a pune prima nóstră scenă lirică pe o cale nouă de propășire.

Fără de ajutorul subvențiuniĭ de 85.000 leĭ, ce se dăduse—până atuncĭ—luĭ Spiro și celor-lalțĭ impresariĭ, Franchetti luă acéstă grea sarcină, sprijinit pe propriile-ĭ mijlóce, ba încă în curînd constituì el o rentă de 6.000 de leĭ pe fie-care an teatruluĭ român, a căruia subvențiune fusese tăiată din budgetul Ministeriuluĭ de Instrucțiune publică de către Ministrul Al. Crețescu. (1)

Sub aceste auspiciĭ, își inaugură el întâia stagiune, prin instituirea Concertelor simfonice. Orchestra aveà să se completeze și să se îmbunătățéscă, cu încetul, apoĭ principaliĭ artiștĭ, elevĭ cu deosebită îngrijire, prin frumusețea și măestria glasuluĭ, aveaŭ să ridice treptat fie-care representațiune maĭ sus, până ce în a treia stagiune vor da spectacole încă necunoscute ca valóre musicală în Bucurescĭ.—Vom vedé întrunițĭ—cum nu vĕdusem în trecut—protagoniștĭ ca: *Adela Bianchi, Angelica Moro, Ema Vizjak, Pedrela di Rosilo, Filippo Patierno, Cesare Sarti, Baraldi, Pietro Milesi, Topai* și alțiĭ pe scena nóstră, iar

---

Deleurie, contralta: *Guerini*, tenorĭ: *Minetti* și *Pozzo*, bariton: *Steller*, bas: *Laterza*, și bas buf: *Borella*.—In stagiunea 1866—67, primadone: *Frederici* și *Pozzi-Branzante*, contralta: *Guerini*, comprimaria: *Galli*, tenorĭ: *Antonio Pavani*, care n'a avut succes, și *Pozzo*, bariton: *Steller*, bas: *de Dominicis*, buf: *Borella*. In ambele stagiunĭ s'aŭ cântat: *Don Sebastiano, Lucrezia Borgia, I due Foscari, Don Juan, Linda, Marta, Bărbierul, Rigoletto, Ebreo, Traviata, Ballo in maschera, Tutti in maschera, Ernani, Puritani, Lucia, Trovatore, Othello.*

(1) *Franchetti* erà ajutat de bancherul *Ștefan Hagi-Pandele*, cu banĭ, pentru întreprinderea Opereĭ, și afacerile le-aŭ mers negreșit fórte bine, de vreme ce *proprio motu* aŭ constituit o rentă de 6.000 leĭ noĭ, pe fie-care an, teatruluĭ românesc și i-aŭ plătit-o regulat, timp de cincĭ anĭ, cât i-a ținut contractul

pentru a rupe monotonia aceloraşĭ şi aceloraşĭ lucrărĭ sciute şi cântate, din moşĭ strămoşĭ, dădù opere ca *Jone*, *Crispino e la Comare*, *Faust* (1), *Huguenoţiĭ*, *Guillaume Tell* şi *Aida*, — acésta cu multă îngrijire şi mare pompă, — lucrărĭ până atuncĭ necunoscute *publiculuĭ bucurescén.* (2)

---

(1) *Faust*, de curînd atuncĭ jucat la Opera comică din Paris, apoĭ la Covent-Garden la Londra, cu mare succes de: *Léon Achard* (Faust), *Miolan Carvalho* (Margareta) şi *Faure* (Méphistophelès), se puse în scenă, la noĭ, după dorinţa expresă a Domnitoruluĭ — care-l audise la Paris şi care dăruì partiţiunile complete direcţiuniĭ Opereĭ, spre a o jucà maĭ repede.

La noĭ fu dat pentru întâia dată Sâmbătă la 12 Octobre 1868, cu următórea distribuţiune: *Faust* = *Cesare Sarti; Mefistofeles* = *Milesi* (care fu admirabil); *Margareta* = *Vizjak* (fórte bună); *Valentin* = *Coliva; Siebel* = *Adele Berio* (prea graţiósă). *Milesi* aveà o voce de bas nu numaĭ bine timbrată, mlădiósă, puternică, dar încă fórte profundă. Intr'o séră — mi se pare în *Huguenoţiĭ* — după ce dădù câte-va note de jos minunate, coborîndu-le mereŭ, sala sbucnì în aplanse, iar când se făcu tăcere, de odată dintr'un colţ al stalelor se ridică exclamaţiunea: Bravo Milesi! pe un ton de bas atât de puternic şi cu douĕ tonurĭ maĭ jos decât însuşĭ cântăreţul sĕrbătorit, că toţĭ spectatoriĭ, surprinşĭ, începură din noŭ să aplaude şi să aclame pe posesorul aceleĭ vocĭ fenomenale. Acesta erà cunoscutul *Michel Prager*, fratele luĭ Sigmund Prager, marele neguţător de blănăriĭ din capitală.

Din acea séră Milesi şi Michel deveniră prietenĭ intimĭ şi nedespărţiţĭ.

(2) Trupa în stagiunea 1867— 68 fu compusă din primadonele: *Noel Guidi* şi *Angelica Moro*, contralta: *Paolina Gagioti*, tenorĭ: *Ottaviano Lari* şi *Cesare Sarti*, bariton: *Paolo Baraldi*, bas: *Enrico Harvin*, bnf: *Enrico Topaï*. — 16 coriştĭ bărbaţĭ, 12 femeĭ, orchestra 30 executanţĭ.

In stagiunea 1868 — 69 fură angajaţĭ: primadonele: *Ema Vizjak* şi *Guidi*, contralta: *Adele Berio*, comprimaria: *Viviani*, tenorĭ: *C. Sarti* şi *Rocca*, bariton: *Filipo Coliva*, bas: *Pietro Milesi*, buf: *Topai*.— Aveà şi un balet sub direcţiunea luĭ *Frantz Moser*, în care *Rosa Opferman* erà prima balerină, iar *Rosa Grimberg* şi *Maria Pilaus*, secunde balerine.

In stagiunea 1869—70 trupa erà compusă din primadonele: *Adele Bianchi* şi *Enricheta Bosiro* (Bianchi îmbolnăvindu-se, Franchetti aduse iar pe Angelica Moro; iar după însănătoşirea luĭ Bianchi, cântară amîndouĕ), contraltă: *Pedrela di Rosilo*, tenorĭ: *Filipo Patierno* (cu o fórte frumósă şi puternică voce, dar cu un corp disgraţios, prin grosimea luĭ) şi *Giovani Vizzui*, baritonĭ: *Domenico Cesary* şi *Ettore Costi*, bas: *Pietro Milesi*, buf: *Espimy Colbrand*. — Corurile mărite, orchestra de asemenea, decorurile şi costumele îngrijite şi operele bine studiate.

La 1 Octobre se fac repetiţiunĭ generale la operele *Jone* şi *Traviata*, lăsând o impresiune excelentă celor ce asistase la dînsele.

Ema Vizjak se mărită la Iulie 1869 cu un Român, tînĕrul Niculescu, la Milano, iar Angelica Moro —după diarele italienescĭ—erà şi ea *în plecare* a se mărità tot cu un Român.

Incercarea Ministruluĭ Gusti de a înlesnì unirea tuturor actorilor noştri de valóre, dându-le voia de a jucà, chiar în grupe osebite, pe scena Teatruluĭ Naţional, nu reuşise. Cu tóte silinţele celor strînşĭ împrejurul luĭ Millo-Pascaly, nicĭ arta dramatică, nicĭ interesele instituţiuniĭ, nicĭ apropierea, cea atât de dorită, nu făcuse un pas înainte.

Repertoriul nu se îmbunătăţise prin lucrărĭ însemnate, interpretarea nu câştigase, ca natural, ca adevĕr, ca însufleţire, nicĭ un punct maĭ mult de câte avusese până atuncĭ, inscenările eraŭ pline de aceleaşĭ neajunsurĭ ca altă dată, sala tot ca de obiceiŭ pe jumătate gólă, publicul nestrămutat acelaşĭ copil ademenindu-se de sclipirĭ măgulitóre ochilor, iar *buniĭ camaradĭ* bântuiţĭ de aceleaşĭ nevoĭ şi de aceleaşĭ pretenţiunĭ ca în tot-deauna. O reacţiune se impuneà şi nimenĭ decât guvernul nu aveà putinţă de a o îndeplinì.

Drept aceea Comitetul teatrelor, în cap cu Directorul general Grigore Bengescu, luă administraţiunea Teatruluĭ Naţional, chemând pe toţĭ artiştiĭ marĭ şi micĭ în trupa ce se alcătuià pentru stagiunea anuluĭ 1868—69. Uniĭ, ca Dimitriad la început, Drăgulicĭ, Frosa Popescu nu rĕspunseră. Ştefan Vellescu erà dus pentru studiĭ la Paris, iar Millo, socotind că-şĭ póte cumpĕnì cu aur greutatea renumeluĭ şi talentuluĭ, începù ca de regulă a protestà şi a publicà prin ḑiare, învinovăţind şi bănuind pe tótă lumea, că, neprimindu-ĭ condiţiunile, pregătesce ruina sceneĭ române. Acésta pentru a îndreptà atenţiunea publică asupră-ĭ şi a avé dreptul—cedând—să adaogă *o jertfă* maĭ mult pentru dragostea şi propăşirea arteĭ. (1) Şi în adevĕr că la urmă cedă.

Repertoriul acestor treĭ stagiunĭ se póte însemnà cu operele: *Jone*, *Crispino e la Comare*, *Lucia*, *Rigoletto*, *Traviata*, *Linda*, *Maria di Rohan*, *Favorita*, *Bărbierul*, *Ernani*, *Faust*, *Gulliemo Tell*, *Marta*, *Trovatore*, *Norma*, *Ballo in maschera*, *Roberto Diavolo*, *Vesperi Siciliani*, *Othello*, *Sonnambula*, *Huguenoţiĭ*, etc., etc.

George Brătianu, un artist român cu o frumósă voce de bas, debutéză, cu mult succes, în Italia, la Rimini, în operele: *Macbeth* şi *Poliuto*.—Maĭ târḑiŭ, întors în ţéră, el va cânta în trupa Opereĭ Italiane din capitală, apoĭ va devenì şeful unuĭ cor de biserică şi profesor de musică vocală la *gimnasiul Lazăr şi seminariul Nifon*.

Domnitorul acordà prin decretul de la 17 Februarie 1870 medalia *Bene-Merenti*. clasa II-a luĭ Al. Flechtenmacher, pentru merite artistice.

(1) *Românul* din 14 Septembre şi cel din 6 Octobre 1868.

Trupa erà compusă din: *Millo*, *Pascaly*, *Gestian*, *Felbariad*, *Cristescu*, *Const. Bălănescu*, *C. Dimitriad* maĭ târḑiŭ, *Petre Vellescu*, *Săpénu*, *Vasilache*, *Mincu*, *Alecxandrescu*, *Ionescu*, *Fraivald;* d-nele: *Matilda Pascaly*, *Merişésca*, *Niny Valéry*, *Maria Flechtenmacher*, *Frosa Sarandi*, *Raliţa Michăilénu*, *C. Dimitrescu*, *Tudora*, *Mar. Vasilescu*, *Natalia*. — *Voinescu* erà şeful orchestreĭ, care între acte executà bucăţĭ alese şi publicate pe fie-care afiş seral.

De astă dată Comitetul păreà hotărît a face, nu numaĭ acte de administrațiune orĭ de autoritate, ci și a da o trainică organisare instituțiuniĭ, punênd-o, *printr'o lege,* la adăpostul surprinderilor saŭ capriciilor vremiĭ. Legea fu întocmită după stăruința luĭ Kogălniceanu, ca membru al Comitetuluĭ, și presintată de guvern (în care Kogălniceanu fu apoĭ Ministru de Interne) la Cameră.

Ea înființà în Bucurescĭ *o Direcțiune generală a teatrelor subvenționate din țéră,* cu un *Consiliŭ teatral,* dintre persónele distinse prin

---

Stagiunea s'a deschis la 30 Septembre, cu inaugurarea portretuluĭ luĭ *Ioan Câmpinénu,* cu care ocasiune s'a cântat un imn compus de V. A. Urechiă, musica de Flechtenmacher, și s'a declamat de Pascaly o odă de circumstanță; s'a jucat apoĭ *Testamentul luĭ Cesar Girodot* (com. 3. a. Adolphe Bellot și Eduard Villetard, trad. Stăncescu), *Ștrengarul din Paris, Doĭ sfioșĭ, Amor de inimă, Amor de spirit și Amor de dobitoc* (c. 3. a. de Rosier, trad. Bălănescu), *33.333 francĭ* (cu Millo), *Poetul și Regele* (c. 3. a. = Pascaly, Gestian, Felbariad), *Trântorul* (v. 1 a.), *Paraponisitul, Cine vrea póte* (v. 2 a. trad. Bălănescu, jucat de Merișésca, Flechtenmacher, Valéry, C. Bălănescu), *Pétra din casă* (Valéry, Merișésca, Bălănescu), *Intimiĭ* (Pascaly, Bălănescu, fórte bine în rolul luĭ Marécat, Gestian, Felbariad, Cristescu, Romanésca, Matilda, Marița Vasilescu), *Paracliserul, Vicontele de Létorières.* La 30 Octobre, mare representațiune pentru cumpĕrarea de arme: *Cocóna Chirița în Ieșĭ. Copila română,* poesie de Iosif Vulcan, ḑisă de Matilda, și *Michaiŭ Bravul la Călugărenĭ* de Bolintineanu, ḑis de Pascaly, *Ce-aduce ceasul n'aduce anul* (prov. 1 a. Pantazi Ghica), *Uite-te dar nu te-atinge* (c. 3. a. de Odéon, trad. Pascaly), *Băiatul* (c. 1 a.) *Caterina Howard, Criminalul* (v. 2 a. Millo), *Leul înamorat, Cart. III, Cap. I, Lipitorile* (benef. Millo), *Ruy-Blas* (dr. 5 a. Victor Hugo, trad. în prosă de Pascaly), *Pianul Berteĭ, Ninon saŭ lăptărița și Marchisa* (v. 1 a. St. Georges și Léna, trad. de Cléopatra Petit, mus. Flechtenmacher. — Valéry, Bălănescu), *Barbu lăutaru, Fata pândaruluĭ* (v. 2 a. de Dimitrescu, musica Flechtenmacher), *Copiiĭ luĭ Eduard, Supliciul uneĭ femeĭ* (c. 3 a. de Emile de Girardin, jucată pentru prima óră. In acéstă comedie a debutat, după întórcerea din Paris, Ștefan Vellescu, în rolul pe care-l studiase cu marele artist Régnier, creatorul luĭ la Comedia francesă. «D-l Vellescu, prin jocul sĕŭ ales și distins, prin probele ce a dat despre simțul sĕŭ psichologic, a dat o dovadă necontestabilă despre progresele ce a făcut, rĕsbunând, de larma ce se făceà contra lor prin ḑiare, pe ceĭ carĭ i-aŭ înlesnit bursa pentru studiĭ la Paris, acum un an.» *Adunarea Națională,* No. 1 din 11 Maiŭ 1869), *Tuzu calicul, Tribulațiile unuĭ Corist, Odă la Elisa* (c. 1 a. V. A. Urechiă), *Indiana și Charlemagne* (benef. Valéry, jucând cu Gatineau), ultima representațiune din stagiune, închisă la *sfîrșitul* luĭ Maiŭ.

La 4 Februarie 1869, mare concert dat de *Enric Wieniawski,* violonist al *Impĕratuluĭ* Rusieĭ, cu concursul trupeĭ române.

La Iulie 1869, *Teodor Popescu,* tenor, trimis la Milano, cu spesele Domnitoruluĭ, ca să învețe musica, debutéză cu succes în *Belisario.*

Pascaly se duce vara la Galațĭ, Iașĭ și Cernăuțĭ. — Millo proiectéză să se ducă în Ardél.

lucrările lor literare saŭ artistice, *cu excluderea artiştilor actorĭ.* Directorul general aveà atribuţiunile: a) de a priveghià tóte teatrele şi spectacolele artistice *subvenţionate* din România; b) a administrà şi conduce trupele naţionale *din Bucurescĭ şi Iaşĭ* şi şcólele lor; c) a stăruì pentru înflorirea literatureĭ şi arteĭ dramatice prin tóte mijlócele ce ar crede maĭ nemerite. Conservatoriile de musică şi declamaţiune din Bucurescĭ şi Iaşĭ *se alipiaŭ la teatrele şcóle* din aceste oraşe, *formând cu ele una şi aceeaşĭ instituţiune. Teatrele din Bucurescĭ şi Iaşĭ încetaŭ de a se maĭ da în antreprisă;* actoriĭ şi actriţele se plătiaŭ de stat, fiind, în Bucurescĭ: 1 artist numit *apogeŭ* (loc reservat luĭ Millo), *4 role prime* bărbaţĭ, *3 role prime* femeĭ, *4 rolurĭ secundare* bărbaţĭ şi femeĭ, iar în Iaşĭ: 3 role prime bărbaţĭ, 2 role prime femeĭ, 3 role secundare bărbaţĭ şi femeĭ.

Artistul apogeŭ erà numit de Consiliul teatral cu majoritate de voturĭ şi publicarea resoluţiuniĭ *motivate,* prin foile oficiale; ceĭ-l-alţĭ se alegeaŭ, în urma *unuĭ concurs,* după un anume Regulament.

Apogeul erà plătit cu 3.200 leĭ în stagiune şi 2.500 în restul anuluĭ; primiĭ 2.500 şi 2.000, ceĭ de al doilea ordin cu 1.500 şi 700 leĭ.

Se înfiinţà, apoĭ — sub privigherea Casseĭ de Depunerĭ şi Consemnaţiunĭ—*o cassă de pensionare a artiştilor dramaticĭ românĭ.* Fondul se formà din: reţinerile de 10% asupra lefurilor, 15% din analogia ce se puteà cuvenì artiştilor plătiţĭ de stat din venitul representaţiunilor, a 10-a parte din venitul net al representaţiunilor, beneficiile neto de la balurile mascate, taxele de închiriare a saleĭ, economiĭ din vacanţe, recetele a câte douĕ representaţiunĭ date de trupele subvenţionate din Bucurescĭ, Iaşĭ, Craiova, Botoşanĭ, etc., din recetele a 2 representaţiunĭ de Operă Italiană în acelaşĭ oraşe şi dobânda banilor capitalisaţĭ din 3 în 3 lunĭ.

Artistul apogeŭ erà pus la retragere la 65 de anĭ, cu 2.000 leĭ pe lună pensiune. Ceĭ-lalţĭ nu se puteaŭ retrage decât după 10 stagiunĭ împlinite, cu o pensiune de peste 1.000 leĭ lunar, etc., etc., etc.

Intenţiunea de a face bine existà, luase un corp, căruia numaĭ viéţa şi puterea îĭ lipsiaŭ pentru a produce róde folositóre.

Din nenorocire, legea acésta nu fu votată de Corpurile legiuitóre, aşà că, «simţindu-se necesitatea de a se stabilì într'un mod precis şi determinat atât atribuţiunile Comitetuluĭ dramatic, cât şi regulele carĭ să serve de basă în administrarea teatrelor» (1), se întocmì un *Regulament pentru organisarea şi administrarea teatrelor din Bucurescĭ,*

(1) Jurnalul Consiliuluĭ de Ministri din 9 Iulie 1870.

care, cu referatul Ministruluĭ Cultelor şi Instrucţiuniĭ publice No. 5.769, fu supus aprobăriĭ Consiliuluĭ de Ministri la 9 Iulie 1870 şi decretat de Domnitor la 18 Iulie acelaşĭ an (decretul No. 1.060), Ministru al Instrucţiuniĭ publice fiind d-l P. P. Carp.

Acest Regulament cuprindeà maĭ tóte disposiţiunile principale de competenţă şi administraţiune din legea în cestiune, cu regule anume în privirea formăriĭ companiilor teatrale, — cărora li se acordà voia, sub privigherea Direcţiuniĭ generale, de a jucà în teatrele guvernuluĭ,— şi ordinea representaţiunilor.

El prevedeà (art. 17) înfiinţarea prin îngrijirea Direcţiuniĭ generale a uneĭ *casse de ajutor* pentru actoriĭ bolnavĭ saŭ infirmĭ şi pentru trimiterea de elevĭ şi actorĭ la studiĭ în străinătate; iar la art. 18 hotărià înfiinţarea uneĭ *casse de reservă* pentru facere de costume şi decorurĭ nouĕ şi repararea celor vechĭ. Cu acest regulament s'aŭ administrat teatrele până la punerea în lucrare a legiĭ de organisare aḑĭ în fiinţă (1877).

O împrejurare neplăcută aduse multă stingherélă în economia generală a budgetuluĭ teatral pentru stagiunea 1869—70. Ministrul Al. Creţescu, succesorul luĭ Gusti, tăiase, din motiv de economie, 30.000 leĭ din subvenţiune, care se găsià ast-fel redusă la suma de 41.111 leĭ. Puţin, puţin de tot, şi de acì o sumedenie de neajunsurĭ asupra bietuluĭ teatru, împovărat îndestul de păcate şi de nevoĭ.

Pentru a doua óră, într'un scurt interval, cestiunea *existenţeĭ ḑilnice* a artiştilor fusese pusă pe tapet. Micşorarea subvenţiuniĭ trăgeà după dînsa, nu numaĭ scăderea onorariilor, dar şi scurtarea stagiuniĭ. Comitetul, care se aflà în capul afacerilor, se vedeà prin urmare silit de a tăià din tóte părţile, pentru a eşì la socotélă fără lipsurĭ şi fără datoriĭ, lucrare cu atât maĭ tristă de astă dată, cu cât din stagiunea precedentă rĕmăsese în cassa teatruluĭ un câştig de 10.986 leĭ noĭ.

In faţa uneĭ asemenea situaţiunĭ, Comitetul rĕspunsese invităriĭ ministeriale din 17 Aprilie cu No. 4.921 de a se pronunţà asupra moduluĭ de administrare a teatruluĭ românesc, — că este în contra sistemuluĭ de întreprindere şi în regie este peste putinţă de a conduce teatrul, din causa tăeriĭ subvenţiuniĭ; de aceea găsesce cu cale să se capitaliseze acest fond împreună cu excedentul stagiuniĭ trecute. Pentru ca scena să nu rĕmâe însă părăsită, propuneà să se dea localul teatruluĭ garderoba, decorurile şi serviciile, de carĭ dispuneà Direcţiunea generală acelor artiştĭ românĭ carĭ s'ar oferì să jóce o stagiune întrégă. Formându-se ast-fel o singură trupă, să i se acorde 12 ḑile pe lună, păs-

trându-se a 13-a pentru ceĭ ce o vor reclamà. De se vor întocmì două trupe, se va da fie-căreia câte 6 ḑile, anume hotărîte de Direcţiune, publicându-se acéstă mĕsură până la 1 August, spre sciinţa amatorilor. Repertoriul li se va hotărî de comitet la fie-care început de lună, îndatoraţĭ fiind de a representà două piese naţionale în cursul stagiuniĭ.

Până să soséscă avisul Ministruluĭ, Pascaly şi subscrisese la tóte aceste condiţiunĭ, reclamând teatrul pentru trupa ce erà pe cale de a înjghebà.

Prin adresa No. 9.200, din 17 Iulie, Ministrul rĕspunde că: «nu póte aprobà decisiunea Comitetuluĭ, pentru cuvîntul că nu-şĭ cunósce dreptul de a modificà legea comptabilităţiĭ generale a statuluĭ, care opresce virimente de fondurĭ, subvenţiunea teatrelor fiind anume pentru întreţinerea lor, iar nicĭ de cum pentru propunerea în viitor de creaţiunĭ nouĕ, orĭ-cât de folositóre ar fi».

Comitetul se vĕḑù dar silit a regulà cheltuelile şi onorariile trupeĭ în marginile cifreĭ veniturilor, de 83.167 leĭ noĭ, teatrul continuând a fi administrat în regie. (1)

Paragraful onorariilor erà acum numaĭ de 43.320, aşà că, «încunosciinţându-se artiştiĭ să-şĭ arate pretenţiunile lor, artiştiĭ principalĭ cerură tot preţurile din anul trecut, când subvenţiunea erà întrégă». Comitetul reduse, negreşit, tóte cifrele, pentru a nu depăşì pe cea din budget,

---

(1) *Veniturile teatruluĭ* eraŭ:

Subvenţiunea	leĭ	41.111,—
Exc. din stagiunea 1868—69	»	10.986,—
Veniturile a 40 de representaţiunĭ a 630 l. n. una . .	»	25.200,—
Profitul a 10 beneficiurĭ a câte 587 l. n. fie-care . .	»	5.870,—
Total . . .	leĭ	83.167,—

Iar *cheltuelile*:

Trupa.	leĭ	43,320,—
Orchestra	»	7.872,50
Cheltuelĭ serale	»	16.170,50
Administraţiunea	»	4.720,—
Locaţiunea saleĭ de studiŭ .	»	1.925,80
Cheltuelĭ extraordinare . .	»	9.158,20
Total . . .	leĭ	83.167,—

Prin cheltuelĭ extraordinare se înţelegeaŭ: facere de costume, cumpĕrărĭ de bucăţĭ teatrale, partiţiunĭ de orchestră, copierĭ de note, montărĭ de piese, reparaţiunĭ de decorurĭ, reparaţiunea garderobeĭ, iluminarea sceneĭ pentru repetiţiunĭ, tipărirĭ de afişe, abonamente la ḑiare de teatru, *pensiunĭ pentru piese originale şi bune traducerĭ*, actorĭ şi figuranţĭ angajaţĭ cu séra, indemnisărĭ de drum pentru artiştiĭ carĭ nu locuesc în capitală etc. etc. (*Adunarea Naţională*, No. 33 din 31 August 1869.)

adăogind câte cevà actorilor inferiorĭ, ale căror lefurĭ fusese fórte mărginite până atuncĭ. (1)

Artiştiĭ primarĭ se găsiră atât de atinşĭ în demnitatea lor de aceste disposiţiunĭ, înălţară atâtea plângerĭ şi frămîntară atâta lume, în cât Comitetul declară categoric Ministruluĭ că, în faţa «pretenţiunilor unor artiştĭ, carì, fără să ţie sémă de împrejurărĭ, *îşĭ cântăresc talentul cu greutatea sumelor ce pretind*, e maĭ bine să li se dea voe să jóce *fără subvenţiune* în teatru, iar fondurile să se întrebuinţeze la îmbunătăţirea şi adăogirea materialuluĭ scenic». (2)

Tot odată el reduce stagiunea de la 6 lunĭ la 5.

---

(1) Iată tabloul comparativ al onorariilor cerute şi oferite artiştilor:

NUMELE ARTIŞTILOR	Léfa ce aveaŭ în stag. trecută		Léfa ce cereaŭ pe lună		Léfa ce li se puteà oferì	
Mateiŭ Millo	1.777	77	1.777	77	1.060	—
Michail Pascaly	1.111	11	940	—	764	—
Const. Dimitriad	740	74	705	—	470	—
Const. Bălănescu	444	44	444	44	412	—
Ioan Gestian	474	17	474	17	411	—
Ioan Marinescu	333	33	444	14	329	—
Stefan Michăilénu	352	50	352	50	222	—
Simion Bălănescu	129	63	129	63	140	—
Petre Vellescu	148	14	148	14	140	—
Matilda Pascaly	948	14	948	14	646	—
Raluca Stavrescu	1.292	50	1.292	50	500	—
Frosa Sarandi	1.446	66	1.466	66	290	—
Maria Constantinescu II-a	—	—	—	—	300	—
Maria Flechtenmacher	446	66	466	66	360	—
Eugenia Nini Valéry	—	—	462	98	360	—
Raliţa Michăilénu	—	—	222	22	235	—
Maria Vasilescu	—	—	222	22	212	—
Tudora Pĕtraşcu	—	—	166	60	200	—

(2) *C. D. Aricescu*, numit membru în Comitetul teatrelor, în locul luĭ Kogălniceanu (intrat în Ministeriŭ), este cel maĭ ager apĕrător al drepturilor teatruluĭ şi al prerogativelor Direcţiuniĭ generale, atât faţă de actorĭ, cât şi de toţĭ ceĭ carĭ atacă scena română şi administraţiunea eĭ prin publicitate. Articolele luĭ din ḑiarul *Adunarea Naţională*, No. 23 din 31 August, No. 35 din 7 Septembrie şi No. 39 din 21 ale aceleiaşi lunĭ, sunt o dovadă de cunoscinţa şi dreptatea ce aveà despre lucrurile teatruluĭ.

El acusă Ministeriul liberal (al roşilor) de a fi ciuntit subvenţiunea şi de a fi insistat ca Adunarea Deputaţilor să o voteze ast-fel.

De alt-fel, acele fondurĭ, fiind trecute numaĭ în budget—fără un text expres de lege care să-ĭ fixeze quantul,—eraŭ supuse fluctuaţiunilor şi împrejurărilor, de multe orĭ atât de exigente şi de nedrepte, carĭ se prefăceaŭ după voinţă. Nu e maĭ puţin adevĕrat

Când li se luă însă nădejdea de a-şĭ vedé pretenţiunile satisfăcute, fie mărindu-li-se onorariile, fie dându-li-se libertatea de a jucà — în grupe deosebite — pe scena teatruluĭ, cu sprijinul subvenţiuniĭ, aceiaşĭ artiştĭ carĭ, anĭ îndelungaţĭ, suspinase dupe asigurarea situaţiuniĭ lor şi acum puneaŭ pedicĭ guvernuluĭ când voià să-ĭ dea o cât de modestă statornicie, îşĭ înţeleseră în sfîrşit interesul şi se plecară sfaturilor de pace şi de unire ce li se dedeaŭ.

Considerând scena ca o piaţă publică, eĭ cătaŭ să-şĭ precupeţéscă cu cât maĭ scump îndemânarea orĭ talentul, uitând că sunt «preoţĭ aĭ arteĭ», cum le ḑiceà Rosetti, şi că nu «trebue să trăiască din templu, ci pentru templu»!

Orĭ-cât de mare să fie artistul, orĭ-cât de cald şi de zelos să-ĭ fie cultul pentru artă, el pórtă în sânge o iubire maĭ puternică, aceea a personalităţiĭ luĭ. Egoismul e gloria arteĭ, ḑiceaŭ eĭ, şi ce e drept, nu erà unul să nu fie stăpânit de acéstă patimă.

Pentru a şi-o mulţumì şi a fi vrednicĭ de dînsa, le trebuià însă independenţa şi îmbelşugarea traiuluĭ, carĭ singure îĭ puteaŭ pune maĭ presus de înrîurirea nefastă a împrejurărilor şi a negustorilor de spectacole. In deosebĭ, le trebuiaŭ banĭ mulţĭ, căcĭ viéţa e plăcută, comodă, atrăgĕtóre, numaĭ cu condiţiunea de a nu simţì nicĭ odată şi pentru nimic măcar umbra uneĭ strîmtorărĭ. Ş'apoĭ care piedestal e maĭ impunĕtor şi maĭ bătĕtor la ochĭ decât al bogăţieĭ? De aceea eraŭ eĭ siliţĭ să-şĭ umfle meritele şi să ţie la preţ!...

Ce a făcut de pildă pe Millo, actor genial, — aclamat şi sĕrbătorit de un întreg popor, — să se tîrîe pe tóte scenele ţĕriĭ până la vîrsta de 90 de anĭ, dacă nu setea nestinsă de banĭ, pe carĭ îĭ câştigă cu uşurinţă şi-ĭ risipià cu nepĕsare. Şi totuşĭ nimenĭ n'a fost maĭ nevoiaş şi maĭ lipsit de cele trebuinciόse decât dînsul, cu tóte recompensele naţionale, pensiunile şi daraverile luĭ.

Pentru ce atâţĭ *luceferĭ aĭ artelor* usucă par'că locul pe unde le calcă piciorul, speculând generositatea lumiĭ naive şi curiόse? Adelina Patti şi-a adunat comorĭ nu atât pentru slava arteĭ, cât pentru a

---

că lucrurile liniştindu-se şi actoriĭ încredinţându-se că nicĭ sporirea onorariilor. nicĭ —după cum voiaŭ uniĭ (Millo şi Dimitriad)—antreprisa cu subvenţiunea chiar scăḑută nu li se va da, primiră condiţiunile Comitetuluĭ şi intrară maĭ numeroşĭ acum în trupă, şi anume: *Millo, Pascàly, C. Bălănescu, C. Dimitriad, Stef. Vellescu, Felbariad, Gestian, Drăgulicĭ, Cristescu, P. Vellescu, Romanescu, Stef. Michăilénu, Sim. Bălănescu, Fraivald, Alexandrescu,* apoĭ *C. Pancu* (după sosirea din Paris); d-nele: *Matilda Pascaly, Raluca Stavrescu, Maria Flechtenmacher, Valéry, Raliţa Michăilénu, Ana Popescu, Mariţa Vasilescu, Tudora, M. Constantinescu II-a,*

se încunjurà de slavă şi de linguşirĭ pe sine; Sarah Bernhardt şi-a purtat fenomenalu-ĭ talent în tóte colţurile pămîntuluĭ, câştigând maĭ multe averĭ, pentru ca să le mănânce fiul sĕŭ Maurice şi să le pérdă în speculaţiunĭ şi întreprinderĭ de spectacole; Coquelin a uimit Parisul prin apriga sa gónă după milióne; iar uniĭ cântăreţĭ modernĭ aŭ ajuns, vorba criticuluĭ Hanslich, «să-şĭ vîndă notele maĭ scump decât cămătariĭ».

De alt-fel, la noĭ aveaŭ póte o scusă actoriĭ, căcĭ în teatru se face maĭ multă negustorie decât artă, succesul uneĭ lucrărĭ nu se judecă după valórea eĭ intrinsecă, ci după venitul ce aduce în cassă: *ea trebue să facă parale, iar nu să facă efect.* Artistul atuncĭ e desăvîrşit când, pe lângă talent, maĭ are şi meritul de a atrage lumea, se înţelege; dar de acì să-şĭ pue tóte silinţele numaĭ spre a o ademenì astfel, orĭ a-ĭ măgulì slăbiciunile şi cusururile, e nu numaĭ puţin onorabil pentru sine, dar fórte dăunător pentru idealul senin şi înălţător al arteĭ.

Şi dacă se cere sprijin şi zestre pentru teatru, — şcóla practică de adevĕr, — scopul e de a-l înflorì şi a-l desvoltà maĭ mult pentru folosinţa publiculuĭ decât a actorilor, căcĭ alt-fel ar fi să se întemeeze şcóle pentru întreţinerea învĕţătorilor, nu pentru cultura elevilor.

Stagiunea acésta dete loc şi la alt-fel de incidente. Maĭ întâiŭ, cu tóte că critica dramatică dispăruse aprópe din diarele timpuluĭ, — lăsând cele ce se petreceaŭ în teatru la aprecierea personală a fiecăruia, decĭ în confusiune, de nu în nepricepere, — când şi când se ridicà cine-va din mulţime şi-şĭ aşterneà păsul pe hârtie. Trebuià «să rĕsufle» unde-va. Părerile nu eraŭ nicĭ odată favorabile direcţiuniĭ urmate de scena română, căcĭ, «afară de două saŭ treĭ piese, compuse de uniĭ membriĭ aĭ comitetuluĭ: *Rĕsvan-Vodă, Vornicul Bucioc, Fidanţata Craiuluĭ,* orĭ de proverbele şi micile comediĭ ale luĭ Alecsandri, fórte bine jucate de Millo, — dar şi *dînsele representate prea des şi de un timp prea îndelungat,* — obicĭnuiţiĭ acestuĭ teatru eraŭ condemnaţĭ a vedé un numĕr *interminabil* de traducţiunĭ de piese francese...... dar într'ast-fel de mod în cât, dacă autoriĭ acestor piese le-ar pricepe, ar trebuì să pue fórte multă bunăvoinţă pentru a recunósce opera lor şi *le-ar plânge de milă*». (1)

Despre însuşirile şi destoinicia actorilor aflăm — un adevĕr nestrămutat de atuncĭ — că, deşi aŭ bună ţinere de minte, obraz exprésiv, privire vióe, mişcărĭ sprintene şi port mîndru, bărbaţiĭ, şi maĭ ales femeile, *aŭ glas puţin armonios.*

(1) *Opinia Constituţională,* No. 4 din 11 Ianuarie 1870.

Cusurul acesta e fórte mare pentru scenă şi vine fără îndoială din lipsa de educaţiune ad-hoc. Cu studiŭ şi stăruinţă s'ar puté îndreptà, şi e de mirare cum nu se ocupă nimenĭ *maĭ întâiŭ* de a corigià acest neajuns şi de a pune, pentru viitor, o stavilă *uneĭ asemenea pacoste.* (1)

Şi tocmaĭ omul care i-ar fi putut desbărà de multe şi le-ar fi dat pilde şi înveţăminte de folos într'ale arteĭ dramatice, Eliade, îşĭ dete demisiunea din Comitetul teatral puţin după începutul stagiuniĭ, în urma uneĭ împrejurărĭ din care angagiamentul balerineĭ Albina di Rhona nu se putuse desăvîrşì. (2)

Incepută fórte târḑiŭ, stagiunea se închise la sfîrşitul luĭ Martie 1870, după hotărîrea luată, la început, în comitet de a nu se jucà decât 5 lunĭ. (3)

---

(1) *Le pays roumain*, No. 45 din 1 Novembre 1868.

(2) *Trompeta Carpaţilor* din 25 Octobre 1869. — In locul luĭ Eliade fu numit membru în comitet *I. A. Cantacuzino*, care, după demisiunea luĭ Gr. Bengescu, trecù Director general al teatrelor. In acéstă calitate, el împedică pe Pascaly să jóce în Sala Bossel — înainte de a plecà în tómna luĭ 1870 la Iaşĭ — drama *Ţĕranul din vremea luĭ Tudor Vladimirescu*, sub cuvîntul *aparent* că afişul nu fusese aprobat de comitet, dar *în realitate* pentru că guvernul de pe atuncĭ (Manolache Costache) nu voià să se dea avînt *ideilor liberale* pe teatru, «devenind ast-fel (ḑice *Românul* din 6 Brumar 1870) Comitetul teatral o comisiune de censură, care face imposibilă representarea orĭ-căreĭ piese bănuite de ideĭ opuse celor de la putere». *C. I. Stăncescu*, maĭ târḑiŭ Director general, dete voie să se jóce piesa, în care *Stefan Iulian* jucă într'un mod admirabil rolul ţĕranuluĭ Ion Crâmpeiŭ, pe care însuşĭ Domnitorul se duse înadins să-l vaḑă.

(3) Piesele representate în acest interval aŭ fost: *Dama cu Cameliĭ, Demoniĭ negri* (dr. 4 a. Victor Sardou, trad. Pascaly, jucată de Pascaly, Dimitriad, C. Bălănescu, Vasilache, St. Iulian, Romanescu, St. Michăilénu, Săpénu, Matilda, Mariţa Vasilescu, Ana Popescu), *Ruy-Blas* (Pascaly, C. Bălănescu, Felbariad), *Fidanţata Craiuluĭ, Rĕsvan-Vodă, Victima desfrînărilor* (dr. 2 a. Antonin Roques, bine interpretată), *Blestemul* (dr. ist. naţ. 5 a. de Const. Dimitriad, musica Flechtenmacher, jucată în beneficiul autoruluĭ; critica o găsià imperfectă ca concepţiune dramatică, acţiunea silnicită, visând numaĭ la efecte, simţemintele exprimate cu prea mare exagerare, perḑênd naturalul şi adevĕrul, din causa preocupăriĭ de partea politică. In genere lucrare slabă. Cu tóte acestea alusiunile şi comparările politice găsindu-se supĕrătóre în sferele înalte — după ce se ḑice că un mare impiegat ar fi strigat — eşind din teatru. Aşa ?!. apoĭ dacă vreţĭ să înjuraţĭ, s'o faceţĭ gratis... pe socotéla vóstră!.... subvenţia de 41.111 leĭ fu suprimată din budget pentru anul următor), *Prăpăstiile* (benef. Millo), *Don Juan de Marana, Fiica poporuluĭ* (v. 2 a.) *Gură Cască, Boeriĭ şi Ţĕraniĭ odinióră* (dr. 3 a. 1, prolog de Al. Lăzărescu; benef. St. Vellescu, care jucă rolul luĭ Michaiŭ Vitézu), *Jianu* (benef. Millo), *Hoţiĭ de codru şi Hoţiĭ de oraşe* (benef. Pascaly), *Jidovul rătăcitor* (benef. St. Paraschivescu, sufleruI teatruluĭ), *Jertfa luĭ Avram* (mel. 4 a. de Cuvelié şi Léopold, trad.

Acéstă mĕsură erà negreşit jicnitóre intereselor teatruluĭ, care rĕmâneà închis treĭ părţĭ din an, pe când maĭ înainte erà câte ḑece lunĭ în şir la disposiţiunea publiculuĭ.

Un rĕŭ început şi un pericol pentru buna reputaţiune şi menirea luĭ în mijlocul societăţiĭ nóstre.

De aceea actoriĭ, aliaţĭ grupe, grupe, îşĭ impuseră gréua sarcină de a ţiné deschise uşile teatruluĭ român cât se va puté maĭ mult. (1)

Una dintr'însele, *Unirea artistică*, sub povăţuirea luĭ Pascaly, Dimitriad şi Bălănescu, cea-laltă, *Asociaţiunea dramatică*, sub a luĭ Stef. Vellescu, Felbariad şi Pancu.

«Intrunirea tuturor elementelor în acelaşĭ cadru — ḑiceaŭ aceştĭ din urmă — ar fi rĕspuns cu totul dorinţeĭ publiculuĭ, martor la ḑilnicele desmembrărĭ ale sceneĭ naţionale. Ar fi fost de dorit ca tot ce este reputaţiune să-şĭ dea *un concurs naţional*, însă nimic nu ne autorisă a crede că timpul nu va accelerà acéstă cale şi nu va *concilià interesele arteĭ*». (2) Laudabilă, dar zadarnică năzuinţă!

A treia grupare erà a luĭ Millo.

Representaţiunile începură la 2 Aprilie cu *Dama cu Cameliĭ* (Unirea dramatică), la 14 Aprilie *Bastardul* (Asociaţiunea dramatică) şi la 27 Aprilie *Paraponisitul pus în slujbă* (Millo). (3)

I. N. Şoimescu, musica Wachmann, benef. Fr. Sarandi), *Femeile carĭ plâng*, *Barbu Lăutaru*, *Camelia* (c. 1 a. benef. Albina di Rhona), *Fata aeruluĭ* (benef. Raliţeĭ), *Credinţa, Speranţa şi Caritatea* (dr. 6 a. 5 tabl. Rosier, trad. S. Michălescu, benef. Michăilénu), *O palmă pentru un sărutat*, *Un tată în încurcătură* (c. 1 a. Albina di Rhona, C. Bălănescu, Stef. Iulian, Mica Johana; *Iulian jucà pentru întâia dată un rol important*). Cu acésta s'a închis stagiunea.

C. Pancu a debutat în Decembre 1869, în *Gringoire* (c. 1 a. de Th. de Banville).

N. Grigorescu, sosit din Paris, unde avusese succese, face prima sa exposiţiune la Ateneŭ.

(1) *Românul* din 31 Martie 1870.

(2) *Ibidem* din 9 Aprilie acelaşĭ an.

(3) *Unirea artistică* dete piesele: *Dama cu Cameliĭ*, *Patrie şi Domnitor* (dr. 3 a.) *Primar cu orĭ-ce preţ* (c. 1 a., Bayard, Dumanoir şi d'Ennery, trad. Georgescu), *Domnul Încurcă-tot*, *Soldatul luĭ Napoleon I* (benef. Bălănescu), *Amorul vieţeĭ şi al amiciţieĭ* (c. 1 a. trad. C. Bălănescu şi Georgescu), *Martiriĭ Amoruluĭ* (dr. 5 a.), *Martiriĭ Inimeĭ* (dr. 5 a. Constanţa Dunca), *Regele petrece* (dr. 5 a. Victor Hugo, benef. Dimitriad), *Jucătorul de cărţĭ* (benef. St. Michăilénu). Representaţiunile urmară până la 15 Iunie.

Associaţiunea dramatică dete: *Bastardul* (dr. 4 a. Alph. Tourande, trad. Zahariad), *Ministromania* saŭ *Nebunia Seculuĭ* (c. 1 a. Scribe şi Bayard, trad. Maria Flechtenmacher), *Bărbatul Pleşuv* (c. 1 a. Emile Augier, trad. Vucicĭ), *Un concert* (în care C. Pancu ḑiceà în limba francesă *Le Toqué* canţonetă, benef. Maria Flechtenmacher), *O Spaimă* (pov. 1 a. Vellescu), *Kir Zuliaridi*, *Gelosia Orfaneĭ*.

Presa, cu tótă dorinţa ce aveà de a încuragià şi maĭ ales de a lăudà o asemenea mişcare, «pricinuitóre de emulaţiune» între grupările artistice, nu se puteà oprì de a nu constatà şi neajunsurile ce isvoraŭ dintr'însa. Aşà, dacă tóte elementele de carĭ dispuneà teatrul român puteaŭ fi întrunite, abià ar fi alcătuit o trupă completă, în stare să jóce piese marĭ, carĭ cer mulţĭ şi bunĭ actorĭ; dar ele, fiind despărţite, eraŭ expuse să dea rolurĭ însemnate novicilor incapabilĭ de a le jucà, saŭ de a jucà piese micĭ, carĭ reuşiaŭ cu dînşiĭ. Apoĭ, din nenorocire, public erà abià pentru susţinerea uneĭ singure trupe în Bucurescĭ, pentru doue însă — necesar rivale — nu se găsià îndestul. De aceea sala rĕmâneà maĭ adesea gólă şi lipsa şi descuragiarea pătrundeaŭ printre artiştĭ.

Iată pentru ce lucru firesc erà ca representaţiunile date de aceste grupărĭ să fie lipsite de armonia tuturor temperamentelor artistice, mărginind atenţiunea publicului la câte-va rolurĭ ţinute de actorĭ maĭ de valóre. Scădere de nivel fatală, care deservià şi desbinà *interesele arteĭ*, în numele şi pentru înflorirea cărora se înjghebase acéstă campanie dramatică, cu totul lipsită de róde.

Acésta erà atât de adevĕrat că însuşĭ conducĕtorul uneia dintre grupărĭ ḑice într'un articol public: Actoriĭ aŭ luptat necontenit pe tărîmul artistic, probând o mare dorinţă de progres, dar mişcarea lor *fiind fatalmente confusă*, orĭ-ce lucrare se făcù fără plan şi *în oposiţiune, nu numaĭ cu regulele arteĭ*, dar şi cu indulgenţa publiculuĭ, şi cu cât mişcarea cresceà în acest sens, cu atât erà în dauna instituţiuniĭ, căcĭ publicul, al căruĭ gust fu corupt prin producerĭ *frivole, desertă* pe nesimţite şi ast-fel orĭ-ce încercare de progres, chiar vĕḑută şi dovedită, nu maĭ află nicĭ un sprijin. Maĭ erà o causă; mişcarea, deşì fusese mare în teatru, *se făcuse într'un sens cu totul opus destinaţiuniĭ sale, căcĭ nu dedese loc ciocniriĭ ideilor, ci pasiunilor şi ambiţiunilor individuale.* Resultatul acestor lupte sterile fu acela de a isolà pe membriĭ templuluĭ Thalieĭ, aşà că elementele indispensabile sceneĭ nu-şĭ maĭ aflară locul în acelaşĭ cadru. (1)

Erà de prevĕḑut că o nouă crisă aveà să isbucnéscă în teatru.

Şi în adevĕr isbucnì înainte de deschiderea stagiuniĭ de tómnă.

«O *piază rea* presidă neîncetat la consolidarea teatruluĭ românesc,

---

Grupul luĭ Millo dete: *Paraponisitul pus în slujbă, Cererea în căsătorie* şi *Cânele vĕduveĭ* (canţonetă de Gatineau), *Millo Directorul, Cântăreţ cosmopolit* (Gatineau), *Kera Nastasia* şi *Lipitorile satelor* (benef. Gavala).

(1) *Românul* din 12 Iulie 1870. Articolul luĭ Ştefan Vellescu.

o *piază rea* care maĭ că ne face a desperà de vre-o imbunătăţire durabilă. Subvenţiunea trecută în budgetul Statuluĭ şi destinată pentru susţinerea teatruluĭ nu maĭ există... şi dar el rĕmâne în starea primitivă. Sunt departe acestea de cele ce ḑiceaŭ la 1861 o mulţime de cetăţenĭ într'o epistolă : *A susţiné arta, a ridicà teatrul român din scăderea în care este,* a rĕsplătì meritul, a împlinì dreptul şi datoria unuĭ popor viŭ... acésta a fost şi va fi manifestarea nóstră.» Se făceà printr'însa apel la iniţiativa privată şi la dragostea pentru înalta misiune a teatruluĭ, ca să fie smuls din nevoia în care se aflà. (1)

Dacă arta dramatică nu s'a ridicat, nicĭ a stat de sine ca element de cultură până târḑiŭ la noĭ, e că sórta i-a fost îndelungă vreme legată de luptele pătimaşe dintre actorĭ şi, maĭ vîrtos, înrîurită de prea desele schimbărĭ şi de nedestoinicia direcţiuniĭ teatruluĭ. De aceea istoria evoluţiuniĭ sale rĕsare, în mod fatal, din istoria împărechierilor şi frământărilor ce aŭ bântuit scena română, aducênd-o une-orĭ până la pragul prăpăstuiriĭ. Şi nicĭ că puteà fi alt-fel, când elementul contribuitor la înflorirea şi înălţarea eĭ erà pururea covîrşit de pretenţiunĭ şi de interese personale.

Literatura nóstră dramatică, — mărginită la uşóre producerĭ comice, localisate saŭ originale, şi la câte-va drame croite după tiparul romantismuluĭ, — nu aveà puterea de a combate şi de a smulge din inima publiculuĭ şi a artiştilor dragostea melodrameĭ şi a farselor străine, cu carĭ fusese deprinşĭ din frageda pruncie. *Rĕsvan-Vodă* şi *Vornicul Bucioc* nu puteaŭ săturà de emoţiunĭ pe ceĭ cărora *Peticarul din Paris, Jertfa luĭ Avram* orĭ *Misterele Seneĭ* le «pricinuiaŭ fiorĭ şi lacrimĭ», iar dacă *Prăpăstiile, Lipitorile* şi *Iorgu de la Sadagura* le «măguliaŭ simţualitatea naţională», nu maĭ puţin *Lumpatius, Jocrisse* şi *Gamenul din Paris* le înteţiaŭ veselia şi admirarea. Eroiĭ exoticĭ şi întîmplările extraordinare fiindu-le idealul scenic, firesc lucru erà ca năravurile simple, împrejurările obicĭnuite şi făpturile croite pe potriva lor să nu-ĭ misce, să nu-ĭ distreze, să nu le fie de nicĭ o pildă, să nu le pricinuiască nicĭ un simţemînt.

Critica teatrală, intermitentă şi fără de autoritate, băteà, călăuză pribégă, maĭ mult laturile şi câmpiile, în loc să arate drumul cel drept, pe când, rîvnitóre de întâietate, căpeteniile se sfâşiaŭ între dînsele, aruncând arta şi talentul pradă nemĕsurateĭ lor pofte de câştig.

(1) *Românul,* 27 Septembre acelaşĭ an.

Iată icóna tristă, dar adevĕrată, a acestor mişcărĭ artistice, carĭ aveaŭ să dăinuiască câţĭ-va anĭ încă.

Lipsit de subvenţiunea ce i se dedeà până atuncĭ, părăsit din lipsa mijlócelor şi de principalele elemente artistice, Teatrul Naţional se aflà în neputinţă de a-şĭ deschide porţile în tómna anuluĭ 1870.

Millo, după o fructuósă campanie în Transilvania, jucà la Craiova într'o sală improvisată şi-şĭ prelungià succesele până târḑiŭ în Octobre; Pascaly, înainte de a plecà la Iaşĭ, cu Matilda, Dimitriad şi Bălănescu, dedeà representaţiunĭ în Sala Bossel, anunţând prin ḑiare că «Teatrul Naţional *şi-a dat sfîrşitul*, sub regimul poporal şi democratic, în braţele Comitetuluĭ teatral»; Stefan Vellescu erà numit profesor de declamaţiune la Conservatoriŭ şi-şĭ începeà cursul în Septembre, iar Maria Flechtenmacher se făcuse dăscăliţă de limbele română şi francesă. (1)

C. I. Stăncescu, membru al comitetuluĭ, însărcinat cu alcătuirea trupeĭ, întîmpină atât de marĭ greutăţĭ, că, pentru a nu lăsà publicul fără spectacole românescĭ, Direcţiunea generală luă — cu învoirea Ministruluĭ — hotărîrea de a oferì, sub privegherea sa, scena uneĭ trupe carĭ ar da representaţiunĭ de dramă şi comedie, fără nicĭ un ajutor bănesc deosebit. Propunerea fu primită de Millo, care la 22 Octobre debută cu *Barbu Lăutaru*, *Paraponisitul pus în slujbă*, *Paracliserul* şi *Cinel-Cinel*. (2)

---

(1) In apelul sĕŭ către public Pascaly se plânge că «a fost asvîrlit pe drum» cu consoţiĭ sĕĭ de artă şi de nenorocire şi a trebuit să-şĭ găséscă adăpost în Sala Bossel, *posesiunea unuĭ Jidan*, maĭ om, maĭ Român decât românescul Comitet. De aceea ânunţă pentru 4 Oct. representarea comedieĭ naţionale în 3 acte *Ţĕranul din vremea luĭ Tudor Vladimirescu* (interḑisă de Directorul general I. A Cantacuzino, precum am arătat maĭ sus) şi la 8 Octobre *Sciinţă şi Amor* (dr. 3 a. de la Odéon, trad. Pascaly). Trupa cu care jucà era compusă din: C. Bălănescu, P. Velescu, Vasilache, Fraivald, St. Iulian, Matilda, Ana Popescu.—După aceste douĕ representaţiunĭ, Pascaly plecă la Iaşĭ, unde debută în *Ruy-Blas* şi stătù până la Aprilie 1871.

(2) *D-l Stăncescu*, ḑice Pantazi Ghica, în cronica sa din *Românul* de la 28 Octobre 1870, nu voesce să fie teatru românesc, fiind-că aşà îĭ place d-luĭ şi nimenĭ nu are ce face, de óre-ce guvernul a creḑut că e bine, că e frumos, ca publicul să nu aibă Teatru Naţional.

Repertoriul trupeĭ, ca şi interpretarea eĭ, eraŭ fórte criticate, fiind fórte slabe. Teatrul căḑuse de tot şi se deprecià din ce în ce maĭ mult, decĭ *Le Journal de Bucarest*, No. 25 din 3 Novembre, laudă curagiul luĭ Millo de a fi întreprins, în aşà de rele condiţiunĭ, o afacere atât de grea, adecă de a constituì o trupă din elementele aflate în Bucurescĭ, nicĭ prea numeróse, nicĭ de o apreciabilă valóre. Millo însă, ca *director de scenă* al acesteĭ companiĭ, dete următórele piese, până la 25 Decembre, când plecă la Galaţĭ: *Jianul*, *Corabia Salamandra*, *Prăpăstiile*, *Baniĭ*, *Gloria şi*

Cu tovarăşĭ de strînsură, fără sprijin de nicăerĭ şi împovărat, pe lângă altele, cu plata uneĭ taxe serate de 100 leĭ către Direcţiunea generală şi cu repertoriul sĕŭ «vechiŭ şi trezit», cum i se imputà, Millo sperà să ţie pept nevoeĭ prin strălucitul sĕŭ talent şi prin simpatia de care se bucurà pe lângă public.

Chibzuiala fu însă cu totul defavorabilă, atât intereselor arteĭ, cât şi—maĭ vîrtos—celor ale artistuluĭ, prea încrețĕtor în sine, căcĭ publicul, sătul de aceleaşĭ şi aceleaşĭ spectacole, lăsà în de obşte sala gólă, iar presa, cu óre-care ciudă, se năpustise asupra Maestruluĭ, aruncându-ĭ tot soiul de învinovăţirĭ, cu drept şi fără drept, ca în tot-deauna.

N'avem teatru românesc, ḑiceaŭ uniĭ, pentru că un numĕr de actorĭ, carĭ fac prea mult sgomot cu persóna d-lor, aŭ tăiat inima Bucurescilor, anunţându-le că-ĭ părăsesc; pentru că un fel de *Hagi-Ivat* saŭ *Café chantant* — pe care l'a introdus d-l Millo pe scena Teatruluĭ Naţional în locul unuĭ repertoriŭ de bun gust şi instructiv tot de-odată pentru public, — nu va să ḑică teatru, şi maĭ ales că micile mediocrităţĭ, în mijlocul cărora strălucesce d-l Millo, nu se pot numì trupă de teatru. (1)

Şi într'adevĕr că lucrurile mergeaŭ greŭ de tot, atât de greŭ în cât, la cea din urmă representaţiune a luĭ *Mercadet*, Millo, fiind chemat, la sfîrşitul spectacoluluĭ, de aplausele publiculuĭ pe scenă, înaintă până la rampă şi anunţă că acea representaţiune îĭ erà cea de pe urmă. «Ca şi Mercadet, ḑise el, sunt înglodat în afacerile mele, dar cum n'am un Godeau care să mĕ pótă scăpà, îmĭ ieaŭ rĕmas bun de la public şi mĕ duc în provincie.» Cuvintele îĭ fură primite cu o vie şi unanimă părere de rĕŭ, căcĭ erà trist de a vedé capitala Românieĭ lipsită de un Teatru Naţional. (2)

Amorul, Virtutea şi Crima saŭ *Lada de fer* (dr. 5 a. Félix Pyat, trad. Millo), *Mofturеanu financiar* (Mercadet, c. 3 a. Balzac, trad Millo), *Indiana şi Charlemagne.*

(1) *Trompetta Carpaţilor*, No. 863 din 22 Octobre 1870.

Circul Hütteman, lângă Sărindar, şi Circul *Joseph Dersin*, piaţa Constantin-Vodă, cu teatrul de maimuţe şi pantomimă, fac strălucite afacerĭ şi aŭ marĭ succese, tóte în detrimentul teatruluĭ românesc.

G. Pancu dă o representaţiune extraordinară la Bossel cu concursul luĭ Th. Popescu, N. Voinescu, Patita di Rosello, Vidal şi Frosa Sarandi. El recită «Nóptea de Octobre» de Alfred de Musset.

Maria Flechtenmacher dă în teatrul cel mare o representaţiune extraordinară, cu concursul luĭ Wiest şi Comino, jucând, după concert, comedia *Voioşilă, fruntea Portăreilor* (v. 2 a.).

(2) *Franchetti*, care constituise o rentă de 6.000 de francĭ pe stagiune teatruluĭ românesc, o plătià în 2 rate: 3.000 la Crăciun şi 3.000 la Martie. Consecinte prac-

Şi plecă la Galaţĭ, cu puţinĭ din credincioşiĭ luĭ tovarăşĭ, de unde apoĭ cutreeră aprópe tóte oraşele însemnate din judeţele de peste Milcov, cu maĭ multe laude decât noroc.

De astă dată scena rĕmâne de tot pustie chiar în sĕrbătorile Crăciunuluĭ şi comitetul este interpelat şi hărţuit din tóte părţile, iar guvernul învinovăţit că închide silnic «uşile şcóleĭ de moravurĭ a poporuluĭ», când aveà—într'o ţéră ca a nóstră—datoria de a da tot sprijinul uneĭ instituţiunĭ, care, sub forme atrăgĕtóre, înfăţişéză publiculuĭ marile amintirĭ ale istorieĭ, saŭ lecţiunile experienţeĭ, întrupate în tablourĭ mişcătóre de către scriitorĭ de merit. (1)

Direcţiunea generală, cunoscênd via dorinţă, ce de atâtea orĭ manifestase *Teodorini*, directorul teatruluĭ din Craiova, de a da representaţiunĭ cu trupa sa în Bucurescĭ, profită de împrejurare pentru a-ĭ oferì teatrul în aceleaşĭ condiţiunĭ ca luĭ Millo, şi Teodorini, entusiast şi hotărît cum erà, sosì cu toţĭ aĭ sĕĭ în ḑiua de Sf. Ioan, iar la 12 Ianuarie 1871 debută «cu aprobarea Onor. Comitet» în *Căinţa Mamelor* (dr. 3 a.), apoĭ în *Căpitanul Carlota* (c. 2 a.) şi *Pălăria Césornicaruluĭ* (c. 1 a.) şi a treia óră în *Don Cesar de Bazan* (c. 5 a. de Alex. Dumas)

După aceste treĭ debuturĭ, carĭ făcură bună impresiune, Teodorini alcătuesce o serie de 20 de abonamente, cu începere de la 1 Februarie până la Maiŭ. Trupa îĭ erà numerósă şi destul de bine întocmită, iar repertoriul în parte necunoscut la Bucurescĭ. (2)

---

ticeĭ sale, depuse încă de la 15 Decembre prima parte, pe care comitetul — spre a venì în ajutorul trupeĭ — o remisese luĭ Millo, să dea actorilor parale de sĕrbătorĭ. Millo nu le-a dat nimic şi a plecat cu ceĭ 3.000 leĭ la Galaţĭ, aşà că Direcţiunea fu nevoită a se adresà la Primărie, cerênd un ajutor pentru nenorociţiĭ actorĭ lăsaţĭ muritorĭ de fóme. Primăria le dete din baniĭ milelor 2.800 leĭ, cu carĭ le potolì puţin nevoile. Tradiţiune verbală : *C. I. Stăncescu.* Veḑĭ şi *Românul* din 17 Ianuarie 1871.

(1) *Journal de Bucarest*, No. 39 din 25 Decembre 1870.

(2) Trupa se compuneà din: *Teodor şi Const. Teodorini, C Serghie, M. Dimancea, Tănăsescu, Lacea, Petrescu, Popovicĭ, Romanescu, Miler, Rădulescu, Serian, Corcovénu, Dumitresciĭ-Racotă, Maria Teodorini, Raluca Stavrescu, Tudora Pătraşcu, Maria Stoenescu, L. Popescu.—Piesele jucate fură*: *Peticarul din Paris, Amiciĭ din ḑiua de aḑĭ* (Nos intimes), *Nopţile veneţiene* (dr. 5 a. Victor Séjour), *Marchisa de Seneter* (c. 3 a. Mellesville şi Duperier, trad. Georgescu), *Umbrela luĭ Oscar* (c. 3 a. trad. Ioan Săvescu), *Ralf banditul* (dr. 5 a. trad. Ioan Săvescu), *Lipitorile* (repres. extraordinară benef. Felbariad), *Nella* saŭ *Pescariĭ din Sicilia* (melodr. 4 a.), *Balul mortuluĭ* (c. 1 a. V. A. U), *Andrea del Sarto*, *Un trântor cât ḑece*, *Mutu* (c 2 a.), *Insuratul cu cincĭ banĭ* (benef. Dimancea), *Julie* (dr. 3 a. Oct. Feuillet, trad. Pancu, benef. Pancu şi Raluca), *Un episod în drumul de fer*, *Vlăduţul mameĭ* (benef. Gavala) etc Veḑĭ şi *Românul* din 16, 23 şi 28 Ianuarie 1871.

In definitiv însă, succesul companieĭ luĭ Teodorini fu maĭ mult de curiositate decât de merit şi de interes artistic. Publicul, împărţit între Opera Italiană, Opereta Germană, cele două circurĭ şi mulţimea de concerte saŭ de representaţiunĭ extraordinare date icĭ şi colo, frecuentà representaţiunile românescĭ numaĭ cât trebuià ca să nu i se impute nepĕsare de ale nóstre şi să nu jóce actoriĭ în faţa băncilor góle.

După terminarea stagiuniĭ, Teodorini se înapoià la Craiova, maĭ mîndru póte de a fi stăpânit--orĭ de a fi scăpat din primejdie—scena cea mare a ţĕriĭ şi a fi arătat capriciosuluĭ public al capitaleĭ puterea şi meritele séle, dar maĭ bogat de cum venise de sigur că nu se întórse! Şi cu tóte acestea erà iubit şi aplaudat. Când apăreà, în *Cesar de Bazan* de pildă, mĕsurând cu paşĭ largĭ şi ţanţoşĭ scena, rotindu-şĭ braţul armat şi ochiĭ de jur împrejur strigând: *Sĕptĕmâna mare! Sĕptĕmâna mare!....* un fior electric treceà prin toţĭ spectatoriĭ şi un avînt călduros de simpatie îl legà de sórta şi de fiinţa nĕsdrăvanuluĭ eroŭ, ce le înfăţişà—cu o energică şi glumélă fantasie—artistul, lor plăcut în tot-deauna.

Rolul acesta, în care Teodorini reuşise pretutindenĭ atât de bine, dădù pe faţă germenul crunteĭ bóle ce aveà, în curînd, sà-ĭ răpéscă minţile şi să-l ducă la mormînt. Incă de pe la Aprilie 1871 începuse el a perde şirul vorbelor şi a nu-şĭ da sémă de valórea lor; dar aceea ce amiciĭ puneaŭ pe socotéla grijilor şi oboseleĭ nu erà *decât întâia sguduire ce aveà* să-l dobóre peste puţin. (1)

In acest din urmă numĕr *Maria Flechtenmacher* publică un lung articol cu privire la starea teatruluĭ în acea stagiune, din care reese că: Direcţiunea generală a adus o companie din provincie să jóce pe scena teatruluĭ mare, pe când se află în capitală o trupă de 6 bărbaţĭ şi 6 femeĭ, cunoscuţĭ, aplaudaţĭ şi aprobaţĭ de public şi de guvern; că Millo părăsise direcţiunea din causă că nu aveà cu ce maĭ susţiné existenţa artiştilor fără de subvenţiune, iar Pascaly plecase la Iaşĭ pentru că nu vruse a se supune unor legĭ incompatibile cu demnitatea arteĭ şi a artiştilor şi *neîmbunătăţitóre* (!) teatruluĭ. Ceĭ rĕmaşĭ pe loc însă întrébă pe guvern ce vină aŭ săvîrşit, că-ĭ lasă muritorĭ de fóme pe la casele lor şi, în loc să facă apel la dînşiĭ, chémă o trupă din alt oraş, îĭ concesionéză teatrul, şi acésta primesce şi vine, nesciind cum staŭ lucrurile, decât numaĭ cum li se va fi spus de uniĭ alţiĭ. Exprimă totuşĭ dorinţa că Teodorini va lucrà la îmbunătăţirea tuturor elementelor din ţéră, scăpând demnitatea artistică, compromisă de aceĭ carĭ ḑic că actoriĭ sunt culpabilĭ.

Albina di Rhona dă o representaţiune extraordinară de balet şi comedie la Bossel.

(1) O bólă crudă şi incurabilă îl puse într'o tristă posiţiune, pe de altă parte intrigile celor de la centru îl făcură să părăséscă capitala. La Craiova, o nouă nenorocire îl

Opera Italiană deschideà a patra stagiune sub direcţiunea luĭ Franchetti, cu o trupă alcătuită din elemente cu totul noue, afară de Patierno, Topaï şi maĭ pe urmă Patita di Rosello, dintre artiştiĭ cunoscuţĭ şi aplaudaţĭ în trecut. Incercarea nu erà fără pericol pentru impresariŭ, căcĭ primadona Adela Bianchi şi basul Pietro Milesi lăsase aşà de adîncĭ simpatiĭ în public, că, fantasc şi pretenţios cum erà, îĭ puteà pricinuì simţitóre neajunsurĭ. Şi i-a pricinuit într'adevĕr chiar de la a doua representaţiune. Se dedeà *Don Pasquale* şi, după primele scene,—ce se petrec între tenor (Vidal), bariton (Cetrone) şi basul comic (Topaï),—la intrarea primadoneĭ (Guadagnini), în loc cum e obiceiŭ când apare o nouă cântărétă să fie primită cu aplause, se auḑì, printre câte-va bătăĭ în palme, nisce energice fluerăturĭ, pornind din parter. Aplause, fluerăturĭ! aplause, fluerăturĭ!.. spectacolul fu întrerupt. Erà un mod de a protestà contra direcţiuniĭ care nu maĭ angajase pe artiştiĭ talentaţĭ şi iubiţĭ, contra Comitetuluĭ teatral care nu ţinuse socotélă de do-

întimpină: o copilă a sa adorată murì şi ast-fel i se agravă suferinţa. Peste un an se duse la Iaşĭ, unde, înainte de a începe stagiunea, nebunia se declară. Intors acasă, jucă *pentru ultima óră* pe Don Cesar de Bazan, apoĭ fu instalat la Viena într'un institut, unde murì la 1873, în vîrstă de 54 anĭ.— Veḑĭ broşura artistuluĭ dramatic craiovén *Ioan Tănăsescu :* «Teatrul din Craiova de la 1848—1887.»—Tradiţiune verbală de la d-l *C. I. Stăncescu.*

O Societate de tinerĭ dă, la 1 Martie 1871, o representaţiune la Bossel în profitul teatruluĭ ce aveà să se clădéscă în Transilvania şi jócă: Fragment din *Fanatismul* (Voltaire), Scena I din act. I, *Misantropul* (Molière), Fragment din *Influenţa morală* (G. Sion) şi *Ginerile luĭ Hagi-Petcu* (c. 2 a. Alecsandri).

Pascaly dă, la 25 Aprilie, în aceeaşĭ sală, o representaţiune în beneficiul luĭ *P. Vellescu şi V. Vasilescu,* jucând: *Uite-te, dar nu te-atinge.*

La 28 Aprilie, admiratoriĭ poetuluĭ D. Bolintinénu, care zăceà în miserie pe patul morţiĭ, deteră în teatrul mare o representaţiune în folosul luĭ, cu concursul artiştilor românĭ şi al Companieĭ francese, jucându-se: *Odă la Elisa* (c. 1 a. de V. A. U), *La lampa mea* (versurĭ de Bolintinénu, ḑise de Matilda Pascaly), *Adio la Bolintinénu* (versurĭ de Sion, ḑise de M. Flechtenmacher), *Nevasta trebue să-şĭ urmeze bărbatul* (c. 1 a. trad. Pascaly) şi *La partie de piquet* (c. 1 a. de Fournier et Meyer, jucată de actoriĭ francesĭ).

Eleonora Rîurénu, născută Wachmann, móre în Iulie 1871.

La 1 August *George Brătianu,* care în stag. 1872—73 fu angajat de Francheti ca bas la Bucurescĭ şi a debutat în *Sparafucile* (Rigoletto) şi *Gubeta* (Lucreţia Borgia), dă cu succes, în sala Ateneuluĭ, un concert musical şi instrumental, urmat de o producţiune teatrală: *Coconul Bârzoĭ ot Bârzoenĭ, soţul Cocóneĭ Chiriţeĭ* (canţonetă comică de P. Pascaly, executată în costum de V. Vasilescu), cu concursul d-luĭ şi d-neĭ Flechtenmacher şi al tinerilor: C. Dimitrescu, S. Bălănescu, C. Bărcănescu, Ernest Flechtenmacher şi V. Vasilescu.—G. Brătianu, elev al maestrilor Biscotini şi

rinţele publiculuĭ, contra Opereĭ însĕşĭ, ce-ĭ păreà sérbădă fără dînşiĭ!...

Când glóta e mâniósă, e şi absurdă şi violentă!

In zadar Franchetti cătà să-ĭ lămurésca împrejurările ce-l împedecase de a satisface aşteptarea generală, căcĭ fluerele şi interpelările de o parte, aplausele de alta nu-ĭ deteră voe să vorbéscă. Se chemà Comitetul, Directorul general al teatrelor, se chemà guvernul, care, în loc să caute a îmbunătăţì sórta spectacolelor, «*n'are altă grijă decât a pune căluşul libereĭ cugetărĭ şi opiniilor politice în teatru*». (1)

Cu tóte acestea lucrurile se liniştiră şi, pentru a împăcà lumea cu totul, meşterul Franchetti maĭ aduse încă o primadonă (Ponti dell'Armi) şi o contraltă (Patita di Rosello). De acì încolo lucrurile merseră cu bine şi cu linişte până la 1 Martie, când se sfîrşì stagiunea.

Operele *Hughenoţiĭ* şi *Lucreţia Borgia*, în care debută *Ponti dell' Armi*, *Moise*, în care *Patierno*, baritonul *Sparapani* şi basul *Costa* se distinseră, şi *Victor Pisani*, o noutate pentru Bucurescĭ, şterseră cu totul réua dispoziţiune de la început şi asigurară impresariuluĭ un noŭ contingent de amicĭ şi de abonaţĭ pentru viitórele stagiunĭ. (2)

Barla, cântase cu succes în Italia, pe scenele teatrelor din Ancona, Rimini, Ferrara, Torino, Acqui şi Cuneo.

(1) *Românul*, din 10 Octobre 1870 şi *Journal de Bucarest*, No. 19 din 12 Octobre a. c

(2) *Trupa*, de astă dată, erà compusă din primadonele: *Ponti dell'Armi*, *Augusta Guadagnini* şi *S. Caruzzi-Bedogni*, contralta: M-lle *Graglia*, apoĭ *P. di Rosello*, tenorĭ: *Patierno* şi *Vidal*, baritonĭ: *Sparapani* şi *Cetrone* (amîndoĭ fórte bunĭ), bas: *Costa*, şi basul buf: *Topaï*. —In orchestra, mărită cu o harpă şi un al 2-lea fagot, cântaŭ: *Wiest*, *Hübsch*, *Voinescu*, *Ferlentis* şi alţĭ bunĭ executanţĭ. *Colbrand* erà şef de orchestră.

Stagiunea, începută la 8 Octobre, dete lucrările următóre: *Rigoletto*, *Don Pasquale*, *Trovatore*, *Bărbierul*, *Lucrezia Borgia* (mare succes pentru Ponti dell'Armi), *Ballo in maschera*, *Othello* (cu Patierno, Caruzzi-Bedogni şi Sparapani), *Marta*, *Linda* (cu Ponti dell'Armi şi P. di Rosello, fórte gentilă în Piereto), *Crispino e la Comare*, *Moise* (Guadagnini, Costa, Patierno, Sparapani, Ponti dell'Armi), *Victor Pisani* de Achille Peri (Ponti dell'Armi, Patierno, Sparapani, Costa), *Jone*, *Faust*, *Sonnambula*.

După acésta, la 12 Martie, o parte din trupă se duse, sub direcţiunea luĭ *Ademollo*, să dea 24 de representaţiunĭ la Craiova, cu operele: *Jone*, *Othello*, *Lucia*, *Crispino e la Comare*, *Norma*, *Nabuco*, *Rigoletto* şi *Trovatore*.—Trupa erà compusă din: *Lucia Papini*, *Euphr. Benincosa*, *Iosef. Gieconini*, *P. di Rosello*, *Patierno*, *Costa*, *Sparapani*, *Cetrone*, *Topaï*, *Bossi*, *Montani*, avênd pe *Colbrand* şef de orchestră.

La 31 Ianuarie 1871 se dete în salónele d-neĭ Ioan Otteteleşanu un concert *in folosul prisonierilor francesĭ*, la care luară parte d-nele *Eufr. I. Văcărescu*, *Constanţa Balş* şi *Vlădescu*, d-rele *Maria Florescu*, *Lucia Ghica*, *Thillaye*, *Louisa Gillibert* şi d-niĭ *N. Voinescu*, *Const. & Alex. Şuţu*, la musică, iar d-na *Caterina Polysu*, d-ra *Smaranda Cantacuzino* şi d-l *Michail Văcărescu* jucară *Le mari de ma sœur* (c. 1 a. de Comitesa Dash).

Puţin câte puţin, musica îşĭ lăţià cercul sĕŭ de admiratorĭ, fiind din ce în ce maĭ înţelésă la noĭ, maĭ trebuinciósă şi intrând maĭ adînc în viéţa şi obiceiurile nóstre. Acésta şi explică cum treptat numĕrul auditorilor cresceà în salele de spectacole şi cum întreprinderea societăţiĭ filarmonice, de a desvoltà şi a rĕspândì gustul musiceĭ clasice prin mijlocul concertelor de orchestră, cresceà din an în an.

Opereta germană, compusă din elemente distinse, atrăgeà iarăşĭ în sala Bossel, pe lângă colonia străină, un public românesc tot-deauna numeros. Actorĭ bunĭ, cântăreţe plăcute, costume bogate şi femeĭ frumóse, ce îndemnurĭ maĭ atrăgĕtóre ar fi găsit el aiurea, voind să petrécă, să rîdă şi să nu cheltuiască prea mult?

Genul spectacoluluĭ erà uşor, dar plin de veselie. Musica luĭ *Offenbach* şi a luĭ *Suppé*, sprintenă, gluméţă, lascivă, dedeà teatruluĭ un avînt îndrăsneţ către popularitate şi către succes.

Influenţa nu-ĭ erà tocmaĭ fórte prielnică înobilăriĭ şi maĭ ales curăţieĭ năravurilor. Intr'un timp însă când tóte curgeaŭ şi se prefăceaŭ atât de repede, când tóte tindeaŭ la slava şi îndestularea simţurilor, rîsul dór şi desfătarea maĭ rĕmâneaŭ neprefăcute şi nevinovate, ele singure maĭ învioraŭ sufletul omenesc cu plăcute înfiorărĭ.

Şi aşà povestea *Frumóseĭ Elena*, răpită de păstorul *Paris*, fiul luĭ *Priam*, Regele Trojeĭ, din mijlocul anticilor Regĭ de la Argos, Mykene,

---

La 16 şi 23 Februarie societatea înaltă din Bucurescĭ dădù în Teatru Naţional o representaţiune extraordinară *în profitul ţĕranilor şi lucrătorilor francesĭ, victime ale răsboiuluĭ*, compusă din: Uvertura *Fra Diavolo*, executată de orchestra Opereĭ, sub direcţiunea luĭ *Wiest; Pour les blessés* (scenă 1 c. de Eug. Manuel), jucată de *Ulysse Marsillac* şi d-ra *Smaranda Cantacuzino;* Uvertura din *La Dame Blanche* (Boïeldieu); *La Comédie chez soi* (c. 1 a. Méry), jucată de *I. A. Cantacuzino*, d-na *Caterina Polysu* şi d-ra *Maria Rosetti*; fragmente din *Romeo şi Julieta* (Gounod); *Le Bonhomme Jadis* (c. 1 a. Henri Mürger), jucată de *Ulysse Marsillac*, d-na *Emanoil Florescu* şi d-ra *Cantacuzino*.—Venitul acestor douĕ representaţiunĭ fu de 9.500 francĭ. Toţĭ diletanţiĭ fură la *înălţimea rolelor* lor. — (*Journal de Bucarest*, 17—23 Februarie şi 2 Martie 1871).

La 18 Martie o altă representaţiune, dată în acelaşĭ scop, în care s'aŭ jucat: *Le post-scriptum* (c. 1 a. Emile Augier), de d-na *Em. Cantacuzino* şi *J. A. Cantacuzin*; *les Jurons de Cadillac* (com. Pierre Berton), jucată de d-l *Const. Cornescu* şi d-na *Alex. General Ghica*, în perfecţiune; apoĭ d-na *General Ghica* a cântat o bucată din *Rigoletto* şi *De-aşĭ fi iubit o gingaşă flóre*. Princesa *Alex. Ion Ghica* a cântat din piano *Soneta în do diez* (Beethoven) şi *Duo din Norma de Thalberg*, acompaniată de *Ed. Wachmann; Eleonora Rîurénu* a executat de asemenea un strălucit concert de Weber, iar *Wiest, Voinescu* şi *Hübsch* bucăţĭ diferite din vióră.

Hübsch şi Voinescu daŭ, cu trupa Teodorini, o serbare artistică în séra de 5 Martie şi obţin un succes destul de însemnat.

Phtia, Salamina şi Locrida; sbuciumările divinuluĭ cântăreţ *Orfeŭ*, căutând pe dulcea sa *Eurydice* în infernul luĭ Pluton; împrejurările vieţeĭ intime ale luĭ *Barbe-bleue*, cel cu 12 neveste «electrisate de faimosul Popolani», şi ale nu maĭ puţin faimosuluĭ *Rege Bobêche*; aventurile *Mareĭ Ducese de Gerolstein*; năsdrăvăniile *Studenţilor* de la Halle; capriciile *Fetelor* căutându-şĭ bărbaţiĭ şi dragostele *Cavaleriei uşóre* nicĭ că puteaŭ să lase indiferenţĭ pe palidiĭ epigonĭ din timpurile nóstre. Şi acésta fu una din multele pricinĭ pentru carĭ actoriĭ românĭ, cu un temperament maĭ ticnit şi cu un joc — negreşit—maĭ natural, nu aveaŭ destulă putere de a atrage pe ceĭ deprinşĭ cu exagerarea, pe ceĭ stricaţĭ de nebunatica sensualitate a unor lucrărĭ menite într'adins a excità nerviĭ uşor impresionabilĭ aĭ unor generaţiunĭ slabe şi bolnăviciόse. (1) Dar baletul şi balerinele?!

De aceea, când trupa francesă de sub direcţiunea artistică a luĭ *Georges Blum* venì, la începutul luĭ Aprilie 1871, o lună după încetarea Opereĭ, fu în toţĭ Bucuresciĭ o voiósă întrecere, care maĭ de care să-şĭ asigure un loc la acest spectacol atât de plăcut şi de potrivit cu deprinderile şi cu gusturile societăţiĭ înalte. Trupa cuprindeà artiştĭ de pe la marile teatre din Paris, iar repertoriul cele maĭ alese între marile comediĭ, dramele şi comediile uşóre saŭ vodevile. (2) Succesul îĭ fu pe cât de fructuos pe atât de strălucit, sala erà vecĭnic plină şi lumea eşià mulţumită din teatru.

(1) Artiştiĭ ceĭ maĭ însemnaţĭ fură în stagiunea 1868—1869: surorile *Déry*, M-me *Möller*, *Seydl*, *Brunner*, *Frisca* şi comiciĭ *Proksch*, *Friedman*, *Hassler*, tenorul *Winter*, *Brause*, *Biene*, *Halstrom*. *Repertoriul: Die Schöne Helena*, *Blaubart*, *Gros-Herzogin von Gerolstein*, *Salon von Pitzelberger*, *Orpheus in den Unterwelt*, *Leichte Cavalerie*, *Flotte Bursche*, *Schöne Galathea*, *Fortunio*, etc., etc.

In stagiunea 1869—70, pe lângă aceeaşĭ trupă, erà şi o trupă de balet, care cuprindeà pe d-rele: *Leopoldina Benesch*, *Hermina Poltzer*, *Friese*, *Corali*, *Loscher*, *Ilka Lurian*, *Lemère*, *Mina Hirschburger*, *Theresa Lurian* şi d-niĭ *Reininger*, *Guntlach*, şi aŭ jucat separat: *Parodia luĭ Tannhäuser*, *Sacul misterios*, *O aventură la bal mascat*, *Phryné*, apoĭ în tóte operele bufe aŭ intercalat anume danţurĭ, carĭ făceaŭ spectacolele cu mult maĭ atrăgĕtóre.

(2) *Trupa* se compuneà din: *Georges Blum*, premier rôle, artiste du Théâtre du Vaudeville de Paris (director artistic); *Chamonin*, grand premier comique; *Richard*, jeune premier; *Albert*, jeune premier comique; *Devaux*, père noble financier; *Delille*, comique grim; *Jordanis*, rôle de genre; *Bordet*, deuxième comique; M-lles *Aline Darmonville*, première ingénuité (artiste étoile); *Tisserand*, premier rôle, grande coquette; *Iris*, jeune première; *Belisson*, soubrette comique; *E. Pariot*, duègne, mère noble; *Chamonin*, 2-e soubrette.

Repertoriul erà: *Grandes comédies: Froufrou* (c. 5 a. Meilhac et Halévy), *Maître Guérin* (c. 5 a. Emile Augier), *Paul Forestier* (c. 4 a. idem), *Le gendre de M-r Poi-*

O mulţumire şi maĭ alésă aşteptà însă pe publicul capitaleĭ. *Adelaida Ristori* (1), celebra tragediană, prima mare artistă europénă care se urcà pe scena teatruluĭ nostru, debută în séra de 28 August 1871 în *Medea*, tragedie de *Legouvé*, tradusă în versurĭ de

rier (c. 4 a. idem et J. Sandeau), *Les inutiles* (c. 4 a. Cadol), *Gavaut Minard et C-nie* (c. 3 a. Gondinet), *Un ménage en ville* (c. 3 a. Th. Barrière), *Le jeune mari* (c. 3 a. Mézières), *La joie de la maison* (c. 3 a. de Vaer), *Le meurtrier de Théodore* (c. 3 a Labiche), *Les femmes terribles* (c. 3 a. Dumanoir). — *Drames: Le médecin des enfants* (5 a.), *Les pauvres de Paris* (7 a.), *Lucrèce Borgia* (5 a.). — *Vaudevilles et comédies en 1 acte: La cravate blanche, Les deux timides, Les jurons de Cadillac, Le piano de Berthe, Le feu au couvent, La corde sensible, Histoire d'un sou, Edgard et sa bonne, Les femmes qui pleurent, Pauvre Jacques, Le tigre du Bengale, Une femme qui se grise, Nos gens, Un mari dans du coton, Les petites misères de la vie humaine, La partie de piquet, Jobin et Nanette, La veuve aux camélias, Les deux sourds, Le pour et le contre, Déménagé d'hier, Le fou d'en face, Risette, La grammaire.* — Aŭ jucat până la 1 Maiŭ.

D-na Darmonville avù fórte mare succes, precum şi Blum şi comicul Chamonin. Cu prilejul beneficiuluĭ sĕŭ, d-na Darmonville recită, în costum naţional, legenda *Meşteruluĭ Manole*, tradusă în franţuzesce de *Antony Deschamps*.

G. Vailati (orb) dădù maĭ multe concerte la Ateneŭ. Supranumit *Paganini* al mandolineĭ, el deşteptă mult interes în public şi avù marĭ succese.

In grădina luĭ Hrtschka, orchestra luĭ Wiest adunà o lume numerósă şi alésă.

(1) *Adelaida Ristori* e născută la Novembre 1822 în *Civitate di Friuli*, în fostul stat al Veneţieĭ, din *Antonio Ristori* şi *Madelena Pomatelli*, actorĭ aĭ trupeĭ luĭ *Cavicchi*, care pribegià din oraş în oraş, declamând cu emfasă italiană operele luĭ Bonghi, Goldoni, Alfieri, Silvio Pellico, Alberto Nota etc. etc. In Ianuarie 1823 apărù pentru întâia óră pe scenă, în rolul unuĭ copil din légăn, în comedia *Darurile de anul noŭ*. De la 4 şi până la 12 anĭ, ea jucă însă rolurĭ de copiĭ, alăturĭ de părinţĭ, fără să i să plătéscă nimic. La 1834, *Moncalvo*, actor şi director al alteĭ trupe nomade, o angajă ca «subretă, confidentă şi damă». La 14 anĭ jucă pe *Francesca di Rimini* (Silvio Pellico) şi peste un an *Gaetano Bazzi*, director al trupeĭ Regeluĭ Sardinieĭ, o luă la dînsul şi-ĭ dete de profesóră pe vestita *Marchianni*, tragediană şi stéua trupeĭ luĭ. La 1848, în vîrstă de 19 anĭ, intră în compania Duceluĭ de Parma, dirigiată de *Romualdo Mascherpa*. La Brescia însă, unde 5 anĭ fu stéua trupeĭ, făcù primele sale creaţiunĭ. La 1846, tînĕra, celebra şi frumósa Ristori jucà în teatrul Capranica, proprietatea Marchisuluĭ de Capranica, unde Iulian del Grillo, fiul sĕŭ, îĭ erà cel maĭ zelos spectator şi amoresat nebun. Exil, închisóre, mânie, violenţă, nimic nu putù oprì pe înfocatul tînĕr de a se căsătorì cu adorata sa Adelaida şi se şi căsătorì într'adevĕr într'un sat aprópe de Florenţa, în faţa poporuluĭ care asistase la leturghia de Duminică. Prin mijlocirea Cardinaluluĭ Pacca, amic al familieĭ, mama luĭ Iulian, apoĭ, după nascerea celuĭ de al doilea copil, însuşĭ Marchisul, ertară pe ceĭ doĭ tinerĭ şi ast-fel frumósa Ristori putù intrà în strălucita nobleţă italiană, sub «numele *Marchiseĭ del Grillo*». Ea trăesce retrasă adĭ din teatru, la Roma, onorată ca cea maĭ splendidă întrupare a geniuluĭ dramatic italian. A cutreerat lumea întrégă, recoltând pretutindenea admiraţiunea

Giuseppe Montanelli. Sala erà pe jumătate gólă (1), fiind lumea încă pe afară şi mare parte neînţelegênd limba italiană; dar după ce gazetele începură să o lumineze, să cânte laudele neîntrecutuluĭ farmec şi înterpetarea genială a artisteĭ, localul fu prea mărginit pentru a cuprinde pe toţĭ admiratoriĭ sĕĭ.

Se arată în *Pia dei Tolomei*, în *Juditha*, scrisă într'adins pentru dînsa de *Paolo Giacometti*, cu care provocase manifestaţiunĭ patriotice la Veneţia (sub Austriacĭ), la Parma (sub domnia Habsburgilor) la Neapole (sub Regele Ferdinand al celor douĕ Siciliĭ), aşà că fusese silită a părăsì Cetatea lagunelor, iar din Neapole fusese isgonită, căcĭ resculase poporul; în *Sora Teresa* (Elisabeta Suarez) a luĭ *Luigi Camoletti*, cu care pregătise spiritele Italieĭ pentru desfiinţarea chinoviilor şi mănăstirilor; în *Phedra* luĭ *Racine*, în *Elisabeta, Regina Anglieĭ*, *Maria Antonetta*, *Maria Stuart* şi în *Camma* de Montanelli, cea din urmă a eĭ representaţiune. (2)

şi respectul omeniriĭ celeĭ maĭ culte şi maĭ civilisate. Mulţĭ aŭ voit s'o compare cu *Rachela*, dar aŭ greşit, fiind-că Ristori şi Rachela sunt douĕ surorĭ gemene ale geniuluĭ dramatic, dar fie-care aŭ felul lor deosebit şi caracteristic de a fi. Una nu e maĭ mare decât alta, amîndoué însă vor fi nemuritóre.

(1) *Romànul*, din 2 Septembre 1871. «Publicul bucurescén n'are încă destul noţiunea frumosuluĭ care mişcă inima şi o înalţă. Un Flotte Bursche, Frumósa Elena, un corp de baletiste cu jocurĭ decoltate, ar fi făcut pe mulţĭ să alerge pe întrecute. Representaţiunea de la 28 a dat dovedĭ. Cortina se ridică, representaţiunea începe şi *teatrul erà gol.* La a doua şi chiar la a treia întru cât-va fu puţină lume.... Unde sunt avuţiĭ noştri, strigă cunoscutul Athanasiad, autorul articoluluĭ, unde sunt ceĭ carĭ măcar de obiceiŭ vin la teatru? Raşca, Stavri, Grand Hôtel vĕ pot rĕspunde.»

(2) *Journal de Bucarest*, No. 118 din 1 Octobre (20 Septembre) 1871, dice: «Dómna Ristori a sosit în Bucurescĭ într'un timp fórte ingrat al anuluĭ. Tóte persónele din societate sunt absente; de aceea primele serate n'aŭ fost prea frecuentate. Maĭ pe urmă, publicul călĕtor întorcêndu-se, am vĕdut la ultimele representaţiunĭ lójile ocupate, cum sunt în vremea de érnă. Ast-fel, cele 12 representaţiunĭ aŭ produs aprópe de 40.000 de francĭ. A. S. Principele Domnitor şi-a plătit loja 2.800 fr. Dómna Ristori e fórte bogată. Marchisa *Capranica del Grillo* posedă în Paris un otel evaluat la un milion şi jumătate de francĭ, are un palat la Florenţa, pe care Prinţul Cuza a voit să-l cumpere, şi la Roma un alt palat frumos. Cu tótă averea sa regală, d-na Ristori se sculà la 7 diminéţa, chiar când cu o séră înainte jucase până târdiŭ, şi-şĭ pregătià toaleta sa pentru séră, apoĭ la 11 óre se duceà la teatru şi sta până la 4 după amédă, regulând tot pentru representaţiunea de séră, şi dirigià repetiţiunile, dând fie-căruia sfaturĭ şi exemple, aşà că e neobosită, neîntrecută şi neapĕrat adorabilă».

Trupa erà compusă din 28 de persóne, maĭ tóte din trupele cele maĭ distinse ale Italieĭ, formate pentru repertoriul dramatic de către însăşĭ strălucita lor măestriţă.

Din ce în ce maĭ mare, din ce în ce maĭ fără de sémĕn, între artistele cele maĭ de căpetenie din întréga lume! Pasionată, poetică, duiósă, simpatică, cuceritóre de minţĭ şi stăpânitóre de inimĭ, nimic nu erà maĭ frumos, maĭ variat şi maĭ natural decât gesturile şi înfăţişarea eĭ pe scenă. Când o priviaĭ, te credeaĭ într'un adevĕrat museŭ de pictură şi de sculptură. Colorit şi liniĭ strălucite şi, ce e maĭ mult... viéţa! Acéstă minunată varietate de atitudinĭ, tóte vrednice de a fi tăiate în marmură saŭ însufleţite pe pânză, isvorà dintr'o artă profundă şi dintr'un studiŭ îndelungat, studiŭ şi artă carĭ se'nvĕluiaŭ în curăţenia şi simplicitatea adevĕruluĭ, o altă formă maĭ nobilă a perfecţiuniĭ!

Ea jucă de 12 orĭ în Bucurescĭ, apoĭ la 18 Septembre plecă la Brăila şi la Galaţĭ, de unde se îndreptă spre Rusia.

Dintre toţĭ *impresariĭ* Opereĭ Italiane la noĭ, *Franchetti* fu cel maĭ popular şi maĭ îndelung agreat de public. Cu tóte slăbiciunile şi lipsurile trupelor ce ne-a adus, el a sciut să le ţie la un óre-care nivel ce nu pricinuià marĭ nemulţumirĭ, nicĭ da loc la prea aspră critică celor puţin îngăduitorĭ. Cunoscênd firea generósă şi uşor entusiastă a Românilor, îĭ erà de ajuns să facă cevà sgomot când pregătià vre-o lucrare maĭ de sémă, orĭ să apeleze la indulgenţa *dei tutellari angeli* — cum îşĭ numià abonaţiĭ, — când simţià că o să fie vre-un neajuns, pentru a-şĭ vedé greşalele ertate şi simpatia crescêndu-ĭ în tóte părţile.

Erà un tip interesant şi caracteristic acest Franchetti, cu favoritele luĭ cele lungĭ şi cănite până la adîncĭ bĕtrâneţe, cu mersul legănat şi greoiŭ din causa reumatismelor şi cu vorbirea pocită, de Italian nedesluşit, după patru-ḑecĭ de anĭ de petrecere printre noĭ, în rostul graiuluĭ românesc. Aveà ideile şi vederile luĭ, aprópe paradoxale asupra însuşirilor nóstre musicale în scólă, orĭ în teatru, căcĭ cu cât ne găsià de isteţĭ şi de pricepuţĭ la tot soiul de îndeletnicirĭ intelectuale saŭ fisice, constatà—cu durere—că, în douĕ-ḑecĭ şi cincĭ de anĭ de profesorat şi în alţĭ vre-o ḑece de director de Operă, nu avusese norocul să scótă la vaḑă *un singur cântăreţ*, nicĭ să pue în scenă vre-o composiţiune românéscă.

Óre eram numaĭ noĭ de vină întru acésta?

Fără îndoială, educaţiunea musicală, aḑĭ maĭ în flóre decât pe vremea luĭ Franchetti, lasă încă mult de dorit; dar nu este numaĭ o cestiune de capacitate stîrpiciunea de artiştĭ ce se constată în mijlocul nostru.

Conservatoriile sunt pline de elevĭ, talent şi dragoste de învĕţătură se dovedesc nu la puţinĭ dintr'înşiĭ, câţĭ-va aŭ rupt chiar rîndurile mediocrităţilor şi sunt virtuoşĭ de întâia mână; cu tóte acestea, clasele de musică instrumentală nu ne-aŭ putut da încă o orchestră şi un cor complet nu s'a putut înjghebà din cele de bel-canto până acum. Causa? Lipsa, între altele, de încuragiare şi de consideraţiune a celor ce se devotéză arteĭ, lipsa de încredere din parte-ne în cunoscinţele saŭ în măestria lor. De aceea, fie-care studiéză ca pentru propria sa plăcere, pusderia de diletanţĭ, maĭ mult saŭ maĭ puţin stricătorĭ de urechĭ, bântue salónele, mahalale şi ţinuturile, iar ceĭ insufleţiţĭ de focul sacru trec hotarul, spre a primì gloria şi bogăţia de la străinĭ.

Sono pocchi, ma ţipano bene!.... vorba bĕtrânuluĭ Franchetti, care a murit cu durerea de a nu fi smuls o pană măcar din aripa norocului, când a trecut pe lângă dînsul. (1)

Şi a avut, într'adevĕr, noroc.... de bunĭ prietenĭ, de treburĭ isbândite, de multe serĭ plăcute, în carĭ publicul mulţumit îl întîmpinà cu aplause, când *Patierno* în Ughenoţiiĭ şi Trovatore, *Benatti* în Traviata, *Wizjak* în Lucia, *Bianchi* în Norma, *Ponti dell'Armi* în Africana, *Bossi* în Sapho, *Angelica Morro* în Bărbierul, *Mazzolli* în Ernani şi Ballo in maschera, *Milesi* în Faust, *Steger* în Poliuto, *Sparapani* în Rigoletto, *Fossa* în Othello, saŭ *di Rosello* în Favorita, ridicaŭ sala în picióre cu glasul şi cu jocul lor.

Din acéstă pricină aveà şi inimicĭ, carĭ, când aŭ reuşit să lovéscă într'însul, aŭ lovit în însăşĭ instituţiunea Opereĭ, perḑêndu-şĭ eĭ avutul şi împedecând pe public de a se bucurà de petrecerea-ĭ favorită.

Experienţa de la începutul stagiuniĭ anuluĭ 1870, dând prilej luĭ Franchetti de a cunósce pe *il suo caro publico* sub alt aspect decât cel de obiceiŭ blând şi bine-voitor, îl făcù să deschidă stagiunile următóre cu trupe întru totul alese şi cu bucăţĭ pe deplin de bine studiate. Orchestra şi corurile îĭ eraŭ încă slabe, dar aveà pe *Eliodoro Bianchi* capelmaistru şi, la fie ce nouă lucrare pusă în scenă, făceà mereŭ îmbunătăţirĭ.

De alt-fel aveà o încredere nemărginită în sine. Aşà, la Februarie 1872, terminând seria representaţiunilor din Bucurescĭ, îşĭ luă trupa şi se duse la Viena, unde, în sala *Stampfer*, producêndu-se cu succes, atrase atenţiunea lumiĭ musicale şi artistice de acolo, iar ḑiarele însemnate n'avură decât elogiĭ pentru dînsul.

In Octobre, după acésta, anunţă cedarea drepturilor de impresariŭ al Opereĭ, pentru a se ocupà maĭ cu folos de instalarea grădiniĭ şi

(1) Tradiţiune verbală: C. I. Stăncescu.

teatruluĭ sĕŭ din cuprinsul Exposițiuniĭ Universale, care se deschideà în acelaşĭ oraş la Maiŭ 1873. (1)

Teatrul italian din Bucurescĭ, fiind unul dintre cele cincĭ saŭ şése teatre *di cartello*, pe scena căruia artiştiĭ se socotiaŭ fericițĭ de a-şĭ face saŭ a-şĭ consacrà reputațiunea lor, directorul luĭ aveà prin urmare îndestulătóre titlurĭ spre a se presentà înaintea sufragiilor lumiĭ întregĭ cu o trupă întocmită şi condusă de dînsul. Dar câtă trudă, câte decepțiunĭ, ce muncă energică şi continuă până să ajungă acì! Firesce că totul nu erà desăvîrşit, căcĭ perfecțiunea e rară chiar în teatrele cele marĭ.

De pildă, *Faust*, cu decorurĭ şi costume vechĭ, murdare şi puțin în raport cu epoca şi împrejurările, cu o figurațiune săracă şi próstă, cu o orchestră necompletă şi lipsită de unitate, cu artiştĭ fără glas, fără joc şi fără suflet, departe de a ne înfăptuì genialele visurĭ ale luĭ Goethe şi Gounod, revoltà în noĭ bunul simț şi bunul gust tot de-odată. Dacă asemenea barbariĭ eraŭ trecute cu vederea saŭ îngăduite la început, — căcĭ tot începutul e vrednic de ertare, ca Opera română din ḑilele nóstre bunăóră, — nicĭ un impresariŭ n'ar fi îndrăsnit maĭ târḑiŭ să dea ochĭ cu publicul, dacă i-ar fi servit asemenea inepțiĭ sub cuvînt că: *la critique est aisée et l'art est difficile!* Franchetti năzuià să ridice o scenă lirică italiană în mijlocul Vieneĭ, precum la 1880 ridică una minunată la Odesa, fără temerea de a se află în fața unuĭ public maĭ pretențios decât acel din Bucurescĭ.

Opera este, de netăgăduit, spectacolul cel maĭ strălucit, dar şi cel maĭ costisitor. Fără mijlóce bănescĭ puternice, scena lirică cea maĭ bine cârmuită nu póte produce decât sérbede resultate.

Cântăreţiĭ bunĭ sunt rarĭ şi scumpĭ, lucrările de merit cer cheltuială de studiŭ şi de înscenare şi, cum orchestrarea e temelia pe care se aşéză întregul edificiŭ al compoziţiuniĭ, ea trebue să aibă o execuţiune pe cât de credincióă partiţiuniĭ, pe atât şi de perfectă. Baletul, după acestea, cată să-şĭ ieà şi el sborul gingaş şi atrăgĕtor, atât ca măgulire a ochilor, cât şi ca cel maĭ plăcut mijloc de odihnă a minţiĭ obosite prin încordata atenţiune dată musiceĭ.

Ilusiunea dramatică este iarăşĭ aprópe nulă în Operă, unde atâtea elemente deosebite, — musică vocală şi instrumentală, declamaţiune ritmată, mimică, danţ, masse corale şi altele şi altele, — îşĭ împart şi absorb atenţiunea auditorilor, aşà că impresiunile se diversifică, iar firul intrigeĭ, acţiunea însăşĭ — menită a produce şi a hrănì acéstă ilusiune—rĕmân în umbră, înnecate de strălucitele lor accesoriĭ. Ele fiind

(1) *Romănul* din Octobre 1882.—*Journal de Bucarest*, No. 258 din 1875.

dar isvorul de căpetenie al interesuluĭ, de la dînsele aştéptă publicul tótă mulţumirea şi asupra lor aŭ insistat — după puterĭ — toţĭ impresariĭ Opereĭ la noĭ. Ḑic după puterĭ, căcĭ mijlócele de carĭ a dispus teatrul nostru în acéstă privire fiind tot-deauna mărginite, nu ni s'a dat prilejul de a auḑì cântăreţĭ extraordinarĭ, nicĭ de a vedé înscenărĭ bogate şi cu deosebire îngrijite, ci am avut celebrităţĭ îmbĕtrânite orĭ reputaţiunĭ în mugur, iar pe scenă s'aŭ petrecut lucrurile maĭ adesea cum a dat Dumneḑeŭ.

Franchetti, dintre toţĭ antreprenoriĭ, s'a străduit totuşĭ a ne da pentru puţinul ce primià cât s'a putut maĭ mult bun şi maĭ mult frumos, căcĭ de la dînsul datéză îmbunătăţirile serióse şi întocmirile alese ale representaţiunilor lirice în Bucurescĭ. (1)

(1) In stagiunea 1871 — 72, trupa se compunea din primadonele: *Emilia Fossa-Gruitz, Giovannina Bruza, Alexandrina Miserta;* contralta: *Paolina Verini;* comprimaria: *Angelina Stucchi;* secunda comprimaria: *Carlotta Polastri;* tenoriĭ: *Filippo Patierno, Themistocle Parasini* şi *Antonio Brugiali;* baritoniĭ: *Giovanni Valle* şi *Fr. Trapani Bono,* în locul luĭ Valle venì *Bossi di Rugiero;* bas: *Pietro Milesi;* bas buf: *E. Topaĭ.* Stagiunea s'a deschis la 29 Septembre cu *Faust* (Gounod), după care aŭ urmat: *Moise, Othello* şi *Bărbierul* (Rossini), *Ernani, Traviata, Vesperi Siciliani, Trovatore, Ballo in maschera* (Verdi) *Maria di Rohan, Lucia* (Donizzeti), *Jone* (Petrela), *Crispino e Comare* (Ricci).

La 4 Februarie representaţiunile aŭ luat sfîrşitul cu *Othello,* trupa plecând la Viena.

Carlotta Deckner dă la Bossel un concert pe vióră, cu concursul dómneĭ *M. Flechtenmacher,* Ch. Friedman, C. Dimitrescu, E. Flechtenmacher şi Soltys.

Albina di Rhona dă tot acolo, la 12 Ianuarie, o representaţiune, jucând: *Un bărbat cu treĭ neveste* (c. 2 tabl. cu danţurĭ de Căpitanul de artilerie Dumitrescu), *Charmante Rosalie* (canţon. comică de Doyen & Kelm), *Cachuchia Mexicaine, Warsowianka* (danţurĭ), *O palmă pentru un sărutat* şi *Idel Roşca în gardă naţională* (canţon de Boian, executată de I. Romanescu).

Apollinatre de Konsky, prim violon al Imp. Rusieĭ, dă un mare concert în sala Teatruluĭ Naţional, la 4 Aprilie, cu fiica sa Wanda şi trupa francesă.

Const. Dimitrescu, violonist, dă la 9 Aprilie un concert cu concursul *Marieĭ Flechtenmacher, Soltys* şi *Ed. Flechtenmacher.*

Michel Folz, vestitul flautist, dă la 23 Aprilie un concert la Ateneŭ, cu mare succes.

Ludovic Bakody, pianist, dă concert la Ateneŭ, în Maiŭ, cu Wiest şi C. Dimitrescu.

Rosemberg, tenor, elev al Conservatoriuluĭ din Bucurescĭ şi al Profes. Smith din Viena, dă concerte la Bossel şi în teatrul mare cu concursul luĭ Wiest, Dimitrescu şi alţiĭ.

George Brătianu, basul, dă la 19 Maiŭ în teatrul mare un concert, în care, pe lângă bucăţile de musică produse de Ninizza Alexandrescu, El. Tănăsescu, Flechtenmacher, tineriĭ amatorĭ Ţinc, Mincu, Miller, Virtu, Rădulescu, jócă: *Balul mortuluĭ* (c. 1 a. de V. A. U.), iar Maria Flechtenmacher reciteză versurĭ.

Direcţiunea generală a teatrelor, în capul căreia se află acum (1875) delicatul estetician *Alexandru Odobescu,* găsì însă de cuviinţă să propună comitetuluĭ înlocuirea Opereĭ Italiane prin «representaţiunĭ lirice francese, maĭ nouĕ pentru publicul nostru şi maĭ în putinţă de a se variă cât de mult». Eră o simplă încercare, cel puţin pentru stagiunea ce aveà să urmeze, de a face să alterneze lucrările seriòse cele maĭ renumite cu cele comice jucate pe marile scene musicale din Paris. Guvernul dispusese preînnoirea deplină a teatruluĭ, iar Odobescu, însărcinat a o duce la bun sfîrşit, aveà dorinţa să-l inaugureze cu un spectacol maĭ noŭ.

Comitele Carol Rosetti mòre în luna luĭ Maiŭ 1872, iar în locu-ĭ se alege Preşedinte al Ateneuluĭ d-l Nicolae Kretzulescu.

In stagiunea 1872—73, personalul trupeĭ fu: primadonele: *Emilia Fossa, Ana d'Este, Arguide Pegollo,* apoĭ de la Decembre *Jenny Bay* în locul Aneĭ d'Este; contralta: *Camilia Ghiotti;* tenoriĭ: *Steger* şi *Iginio Corsi;* tenor comic: *Pio Motta;* baritoniĭ: *Bertolazzi* şi *Leonidas Boschini;* başiĭ: *Lombardelli* şi *Giorgio Bratiano;* buf: *Edrige Rici*; capelmaistru: *Eliodoro Bianchi.*

Repertoriul, acelaşĭ ca în anul trecut, cu adăugirea luĭ: *Don Pasquale, Ruy-Blas Sonnambula* şi *Ughenoţiĭ.* Stagiunea se închise tot în Februarie.

Vicomitele Alfred de Caston dă, în Octobre 1872, o mare serată de *magie, mnemotech nică* şi *prestidigitaţiune,* care uimesce lumea. Continuă apoĭ cu altele.

Gustav Frieman dă, în Ianuarie 1873, un concert la Ateneŭ cu concursul Emilieĭ Fossa. Vióra luĭ făcŭ minunĭ.

Feri Kletzer, violonist vestit, dă la Ateneŭ un mare concert cu Bertolazzi, Corsi, Vellescu, Wachmann, Hübsch şi Raith.

Stratfort Romano dă la 19 Februarie un concert din vióră, ajutat şi de alţĭ artiştĭ.

Sophie Menter, pianistă, şi *D. Popper,* violoncelist, daŭ în Aprilie douĕ concerte, cu un succes monstru în sala Ateneuluĭ. Aceştĭ artiştĭ aŭ cântat apoĭ la Palat.

Tot atuncĭ dă şi *Wiest* un concert în unire cu d-ra *Elena Epurénu,* care ridică furtunĭ de aplause cu extraordinarul sĕŭ talent de pianistă.

Ioan Ardelénu, bariton, cântă pentru întâia óră la noĭ, cu mult succes, într'un concert la Ateneŭ, şi e lăudat de ḑiarul «*Românul*» în No. de 30 Martie 1873.

Circul Suhr din piaţa Constantin-Vodă dă representaţiunĭ fórte gustate de public.

In stagiunea 1873-74, trupa eră compusă din primadonele: *Adele Bianchi-Montaldi* şi *Giulia Bennatti*; secunda dona: *Facioli;* contralta: *Petrocinio di Rosello*; tenorĭ: *De Capello-Tosca* şi *Ramini*; baritonĭ: *Mazzoli, Massetani* şi de la Ianuarie *Ioan Ardelénu*; başĭ: *Lombardelli* şi *G. Bratiano*; buf: *Giordani.* Repertoriul acelaşĭ, plus *Poliuto, Norma, Rigoletto* şi *Marta.* Stagiunea se închise la Martie cu *Crispino e Comara,* în care se distinse Ardelénu.

Drept aceea, în ședința de la 8 Martie, Comitetul teatrelor încheiă un proces-verbal, admițênd propunerea și dispunênd a se face pașiĭ trebuincioșĭ pentru alcătuirea trupeĭ în cestiune, al căreia personal, repertoriŭ și budget le așeză însușĭ, ca basă a condițiunilor pentru întreprinderea Opereĭ Francese pentru érna 1875—76.

«Gustul, pe care publicul nostru l'a arătat—ḑiceà el—pentru repre. sentațiunile musicale în limba francesă, a dat maĭ vîrtos îndemn comitetuluĭ să facă o asemenea încercare, pe care o crede cu atât maĭ oportună, cu cât spectacolele ce-șĭ propune a oferì publiculuĭ în viitórea stagiune, dând satisfacere predilecțiuniĭ arătate pentru musica

---

Taborowschi, violonist, și *Schostakowski*, pianist, daŭ la Ateneŭ câte-va concerte cu un frumos succes.

Eliodoro Bianchi se produce la Ateneŭ, în 27 Februarie 1874, într'un concert împreună cu Adela Bianchi, Bennatti, Rosello, Mazolli, Ramini, Lombardelli, Th. Popescu și Wiest, avênd cu toțiĭ un însemnat succes.

Cavalerul Poletti dă la Ateneŭ, la 10 Martie, o representațiune de magie naturală, fórte curiósă.

Rudolf Wilmers, pianist al Imp. Austrieĭ, și *Hübsch* daŭ, tot acolo, concerte, cu concursul fórte reușit al maĭ multor artiștĭ românĭ și francesĭ.

In stagiunea 1874—1875, trupa e alcătuită ast-fel: primadone: *Carlotta Bossi*, *Giulia Benatti*; contralta: *Giulia Latour Tintorer*; comprimariĭ: *Bice Bonaluomi* și *Carlotta Polastri*; tenorĭ: *Leandro dal Passo*, *Gonzalo Tintorer* și *Antonio Patierno*; baritonĭ: *Ag. Mazzoti*, *Th. Popescu*; bașĭ: *Raffaele d'Ottavi*, *G. Bratiano*; buf: *Guglielmo Giordani*.

Repertoriul, acelașĭ ca în aniĭ trecuțĭ. Stagiunea, deschisă la 28 Sept., se închise la Martie.

A. R. Blanc dă în Novembre la Ateneŭ ședințe de magnetism și prestidigitațiune, carĭ produc mare impresiune asupra publiculuĭ.

Leopold de Mayer, *Lubicz* și *Blumner*, pianiștĭ, daŭ concerte cu mare succes la Ateneŭ și în teatrul mare, iar *Quartetul Florentin* face furorĭ, în Martie, cu producerile sale din sala Ateneuluĭ.

Teodor Micheru, violonist român, dă în aceeașĭ lună primul sĕŭ concert, cu concursul câtor-va tinerĭ elevĭ din Conservatoriŭ, și *C. Dimitrescu* concertul sĕŭ anual, împreună cu Wiest și Manolescu, la 17 Maiŭ.

Sabina și *Iulia Schmiltzer* daŭ, cu concursul Wilhelmineĭ Müller, Sig. Prager și C. Dimitrescu, concert la Ateneŭ, în 19 Iulie 1875 și aŭ succes.

Trupa de operete din Iașĭ, sub direcțiunea luĭ *Teodor Aslan*, dă, cu mult brio, pe scena Teatruluĭ Național, maĭ multe representațiunĭ în Maiŭ, cu *Fata mameĭ Angot*, tradusă de Căpit. G. Bengescu.—*Amelia Welner*, care făceà pe Claireta, și *Ana Dănescu*, pe M-lle Lange, se disting între toțĭ camarad̦iĭ lor și-șĭ pregătesc ast-fel intrarea în trupa Teatruluĭ Național din Bucurescĭ.

francesă, vor aveà un caracter maĭ ridicat şi maĭ conform cu exigenţele arteĭ şi ale bunuluĭ gust!» (1)

Cu tótă prielnica sa aparenţă, încercarea nu erà lipsită de greutăţĭ şi de neajunsurĭ; căcĭ dacă, printre întâietórele cuvinte ce-ĭ dedese nascere, varietatea şi noutatea spectacolelor eraŭ cele maĭ de căpetenie, nimic nu împedecà pe comitet a impune impresarilor italianĭ întocmirea unuĭ repertoriŭ în care, pe lângă operele cunoscute şi apreciate la noĭ, să intre şi producţiunile—de alt-fel mult gustate în Italia—ale luĭ Mozart, Boïeldieu, Auber, Grétry, Weber, Grisar, Ambroise Thomas, Gounod, Massenet şi altor maestri aĭ musiceĭ moderne. De altă parte, educaţiunea musicală fiind rĕspândită şi scenele lirice numeróse în Italia, erà maĭ uşor de recrutat o trupă *mulţumitóre* acolo decât în Francia, unde cântăreţiĭ ceĭ bunĭ rĕmân în Paris saŭ în teatrele cele marĭ din provincie şi numaĭ ceĭ mediocri saŭ ceĭ proştĭ se duc bucuroşĭ în străinătate.

In ce se atingeà despre gustul publiculuĭ nostru pentru musica francesă, trebue să recunóscem că temeiul comitetuluĭ erà puţin măgulitor, dacă se raportà la vodevilele orĭ la operetele bufe, cu carĭ nenumĕratele companiĭ franţuzescĭ îl hrănise până atuncĭ. Ilusiunea erà negreşit înşelătóre, căcĭ nu musica francesă, cât de măéstră şi de veselă fusese, ci genul uşurel, săltăreţ, aprópe *decoltat* al acestor producerĭ îl ademenise maĭ cu osebire. Dovadă despre acésta eraŭ incassările serilor când se jucaŭ opere serióse,— aprópe de limita defici-

(1) *Journal de Bucarest*, No. 491 din 27 Maiŭ 1875. — Direcţiunea generală a teatrelor, publicând hotărîrea sa de a contractà cu antreprenorul uneĭ trupe francese lirice, cere să se producă: opere marĭ, opere comice, intermediĭ şi divertismente de danţ, fixéză însăşĭ programul — repertoriŭ şi trupă, — arătând veniturile ce-ĭ póte pune la disposiţiune.

Aşà, doresce să i se dea, după prealabilă înţelegere: *Hughenoţiĭ, Muta di Portici, Faust, Hamlet, Guillaume Tell, Favorita,* apoĭ *Les noces de Figaro, Le Pré aux Clercs, La Dame Blanche, Le Domino noir, La part du Diable, Haydée, Les noces de Jeannette, Galathée, Le chien du jardinier, Le châlet, etc., etc.* Personalul să fie compus din: *6 cântăreţe* (o primă cântăréţă de operă mare, idem de operă comică, o première Dugazon, o a doua cântăréţă şi o a doua Dugazon, o duègne Dugazon); *8 cântăreţĭ* (tenor forte, idem de operă comică, 1 secund tenor léger, 1 bariton, 1 trial, 1 prim bas de operă comică, 1 bas secund), 30 de coriştĭ bine aleşĭ şi cunoscĕnd repertoriul indicat, 9 subiecţĭ de balet, plus 8 elevĭ dănţuitorĭ recrutaţĭ în Bucurescĭ. Durata stagiuniĭ de la 1 (13) Noembre—1 (13) Martie, jucând de *patru orĭ* pe sĕptĕmână.

Veniturile eraŭ fixate ast-fel: 124.500 fr. abonamente, 53.040 fr. pentru locurile neabonate, 20.340 fr. pentru 9 representaţiunĭ cu abonament suspendat: 197.880.

Cheltuelile se socotiaŭ: pe fie-care séră a 760, carĭ fac 52.440 pentru 60 de representaţiunĭ, decĭ rĕmâneaŭ 147.440 pentru plata trupeĭ şi câştigul impreseĭ.

ţuluĭ—şi cele când afişul anunţà pe *Barbe-bleue*, *La belle Hélène*, *Giroflé-Girofla*, — tot-deauna dincolo de maximum.

Intr'adevĕr, credinciόse vecheĭ deprinderĭ, trupele francese de comediĭ, vodevile şi operete sosiaŭ, de cum se desprimăvărà, la noĭ. Nu-şĭ sfîrşià bine Opera representaţiunile, că ele îĭ luaŭ locul, chiar câte douĕ de-odată, cum se întîmplă în anul 1872.

Aşà, la 4 Februarie Franchetti jόcă *Othello*, în beneficiul săracilor capitaleĭ, şi după câte-va ḑile debută trupa luĭ *Taillefer* cu: *Par droit de conquête*, comedie de Legouvé, şi *Les Chevaliers du Pince-nez*, vodevil de Lambert Thiboust. Venià de la Iaşĭ, unde jucase cu mult succes, drame, comediĭ, vodevile şi operete tόtă érna, avênd grabă «de a solicità sufragiile unuĭ public atât de inteligent şi de luminat, ca cel al *foburguluĭ parisian* ce se chémă Bucurescĭ». (1)

Trupa erà fόrte bine compusă şi aveà în fruntea eĭ pe *Madame Saint-Marc* de la «Vaudeville», unde crease rolurĭ însemnate şi făcuse mult sgomot în lumea teatrală, cu puterea şi originalitatea interpretăriĭ sale; *Taillefer* însuşĭ se ilustrase, pe aceeaşĭ scenă, iar *Madame Dorval* venià de la Porte-St.-Martin şi *Madame Ramadié* erà o veche actriţă a Odeonuluĭ, care călĕtorià «pour voir du pays». Pe lângă aceste stele gravitaŭ câte-va frumόse şi talentate artiste din Bruxelles şi maĭ mulţĭ actorĭ «cu temperament şi căldură dramatică» din teatrele însemnate de prin provinciĭ.

La început făcură furorĭ: sală plină, aplause, laude, câştig şi traiŭ din plin, în cât nimic «nu erà maĭ frumos şi maĭ bun decât pămîntul ospitalier şi artistic al Francieĭ Orientuluĭ» (cum numiaŭ eĭ cu entusiasm România), până când, la 16 Aprilie, *Emilie Keller*, beneficiând de cesiunea celor treĭ serĭ pe sĕptĕmână ce avusese Pascaly în teatrul cel mare, începe seria spectacolelor sale de operete, opere bufe şi comice, cu *Les Brigands* aĭ luĭ J. Offenbach. Lupta celor douĕ companiĭ rivale fu vrednică de aducere aminte. Care de care se întreceà să jόce maĭ bine, să captiveze şi să atragă publicul, singur folosit de a asistà la piese jucate, cum rar vĕḑuse până atuncĭ.

Taillefer însă, cu tόtă energia desfăşurată, cu tot talentul interpreţilor sĕĭ, trebuì să caḑă în acest duel artistic (2), din causa mareluĭ

---

(1) *Journal de Bucarest*, No. 141 din 21 Decembre 1872.

(2) Trupa se compuneà din d-nele: *Saint-Marc*, prim rol, mare cochetă de dramă şi comedie (Vaudeville), *Dorval*, prim rol de tînĕră, ingenuă forte (Porte St. Martin), *Thaïs*, ingenuitate amorόsă (Bordeaux), *Ramadié*, duegnă (Odéon); d-rele: *Regnaud*, primă subretă (Bruxelles), *Sophie Périchon*, jună cochetă, şi *Mélanie Périchon*, a doua subretă (amîndouĕ din Bruxelles); d-niĭ: *Taillefer*, prim rol de tînĕr (Vaude-

*

avantagiŭ ce aveà Keller asupra luĭ, acela de a fi adus întâia trupă lirică francesă la noĭ, după atâtea altele de comediĭ şi vodevile, ca ale luĭ Théodore, Delmary, Ségui, Varangot, Danterny, Raphael Félix, Levassor şi Blum. Farmecul noutăţiĭ şi ademenirile personale produse de acest gen graţios şi atrăgĕtor făcură ca maĭ mulţĭ anĭ de-arîndul trupa francesă de sub conducerea Emilieĭ Keller să alcătuiască cea maĭ plăcută petrecere a publiculuĭ bucurescén.

La fie-care dată personalul erà tot maĭ ales şi înzestrat cu talente amabile, cu femeĭ elegante şi frumóse, carĭ nu puţin contribuiaŭ, pe lângă repertoriul variat, hazliŭ şi jucat de minune, la succesul statornic şi mănos de care s'aŭ bucurat la noĭ.

Dacă se ridicaŭ une-orĭ până la comedia de năravurĭ şi la dramele pasionale, fondul acestor spectacole rĕmâneà totuşĭ *opera bufă*, pe care M-lle Keller, cu un noroc vrednic de o maĭ bună folosinţă, a *împlântat-o* de atuncĭ la noĭ.

Sprijinit pe acéstă împrejurare, Comitetul teatrelor *constată* (?!) gustul publiculuĭ pentru musica francesă, când voià să-ĭ dea prilej de înălţare, înobilându-ĭ genul.

Se pare însă— şi împrejurările ulterióre aŭ adeverit lucrul—că nu atât musica sprintenă, fluturatică, veselă, cât apucăturile destrăbălate şi excitante ale opereteĭ, «fórte decoltată sus şi montantă jos» (1), întorsese capul publiculuĭ, preseĭ şi chiar Comitetuluĭ teatral, pentru a-ĭ atribuì înrîurirĭ pe carĭ nicĭ puteà, nicĭ însăşĭ tindeà să le aibă asupra cuĭ-va. Lumea se desfătà privind, rîḑênd, măgulindu-şĭ simţurile cu un spectacol fără altă pretenţiune decât de a o face să petrécă. Că mijlócele îĭ eraŭ adesea certate cu buna cuviinţă, că moralitatea n'aveà obraz cunoscut, în alaiul desmăţat şi sgomotos al acesteĭ *fiice*

ville), *Acellez*, prim rol (Paris), *Theüs*, prim comic (Bordeaux), *Aimé*, prim rol marcant, financiar (Liège), *Febvre*, prim june comic (Lille şi Bordeaux), *Ometz*, prim tînĕr amorez (Lyon), *Génot*, secund comic (Liège à Bruxelles), *Morel*, rol de gen (Marsillia), *Léon*, utilitate.

Repertoriul: *Fiammina*, *Le camp des bourgeoises*, *Roman d'un jeune homme pauvre*, *Une corneille qui abat des noix*, *Les diables roses*, *la Vie de Bohême*, *La joie fuit peur*, *Les filles de marbre*, *La bonne aux camélias*, *Les amours de Cléopatre* (c. 3 a. Lambert Thiboust), *Les domestiques* (c. 3 a. Grangé), *Le fils de Giboyer* (c. 5 a. Em. Augier), *La mariée du mardi gras* (vod. 2 a. Grangé et Thiboust), *La Cagnotte* (c. 5 a. Labiche), *Les Jocrisses de l'amour*, *Le Brésilien*, *Le filleul de Pompignac*, *Ernest*, *La main leste* etc. etc.

Aŭ inchis stagiunea la Maiŭ şi s'aŭ dus în Rusia.

(1) *Românul*, 14 Martie 1873.

din florĭ a epoceĭ imperiale se sciâ prea bine, erâ chiar deprinderea, moda — lege supremă a gustuluĭ — să fie ast-fel.

Dar «nu vom acusâ opereta că-şĭ pune costumul ce-ĭ convine şi face mişcările ce-ĭ place, ci numaĭ mulţimea aurită ce merge *să-şĭ verse punga* şi *să-şĭ tocéscă simţibilitatea* la representaţiunĭ de asemenea gen, pe când afişéză cel maĭ suveran dispreţ pentru acelea în carĭ moralitatea se unesce cu buna cuviinţă şi, în privirea arteĭ, staŭ maĭ presus de cele ce-şĭ caută reuşita în marĭ licenţe». (1)

Din acest punct de vedere, opera bufă a stat necontenit în luptă cu critica, neîmpăcată vrăjmaşă a stricăciuniĭ sufletescĭ, a trivialisăriĭ simţuluĭ estetic, a depravăriĭ gustuluĭ, ce pe lângă multe altele a contribuit şi dînsa să pătrundă şi să se întindă printre noĭ. (2)

Cu tóte acestea teatrul frances, ast-fel cum erâ compus, devenise o necesitate a vieţeĭ publice bucurescene, pentru acea parte a societăţiĭ care cu greŭ îşĭ împăcâ urîtul cu lipsa de ocupaţiune, orĭ credeâ că bachanalele eroilor luĭ Omer şi cancanul Ḑeilor din Olimp pot cu priinţă reînsufleţî însuşirile lenevitelor energiĭ. (3)

---

(1) *Romănul*, 14 Martie 1873.

(2) *Journal de Bucarest*, No. 243, 269 şi 270, Martie 1873.—*Presa*, 10 Martie 1873.—*Romănul*, 14 Martie, idem articolul luĭ Pantazi Ghica, *idem* 20 Aprilie.

(3) In cele 4 stagiunĭ de la 1872 — 1875 trupa Emilieĭ Keller fu compusă din următórele persóne: *Marie Renée* (dugazon), *Guérin* (première chanteuse), *Aubry & Munié* (soubrettes), *Dérocle* (ténor), *Mesmacker & Chamonin* (comiques), *Amzier, Paulin, Cannes, Tristan, Bacot, Jaeger, Gobereau, Génot, Alhaiza, Verlé;* d-nele: *Alhaiza, Derson, Dartmant, Delamare, Douglas, Durand, Sidnéy, Léontine des Fosses* şi *Abraam;* d-niĭ *Serret, Durand, Roméal, Joly, Delpont, Gouzon, Marchand, Ducos* şi *Clémenceau*. Aŭ jucat în teatrul mare şi la Bossel următórele piese: *Les Brigands, Le Petit Faust, Barbe bleue* (opere comice), *Domino noir, Dame blanche, Songe d'une nuit d'été, Dragons de Villars* (opere comice), *Le mariage aux lanternes, Mr. Choufleuri, La Belle-Hélène* (op. bufe), *La fille du régiment* (op. comică), *Gavaud, Minard et C-ie* (c. 3 a.), *Fleur de thé* (op. bufă), *Si j'étais roi, Maître de chapelle, Le châlet* (opere comice), *Le bossu* (dramă), *Les cent vierges, La vie parisienne* (op. bufe), *Don César de Bazan* (comedie), *Les diables roses* (vodevil), *Orphée aux enfers* (op. bufă), *Nos bons villageois* (comedie), *Le canard à trois becs* (op. bufă), *Carnaval d'un merle blanc* (vodevil), *Princesse de Trébizonde* (op. bufă), *Fernande* (comedie), *Voyage en Chine, La Grande Duchesse, L'oeil crevé, Chanson de Fortunio, La fille de M-me Angot* (opere bufe), *La joie de la maison* (comedie), *La rose de St. Flour* (vodevil), *Le Demi-Monde* (comedie), *Les diamants de la couronne* (op. comică), *Diane de Lys, Les faux bonshommes, M-elle de Belle-Isle* (comedie), *Les amours du diable* (dramă), *Mignon* (op. comică), *Les deux orphelines* (dramă), *Nos intimes* (comedie), *Monsieur Alphonse* (comedie), *Giroflé-Girofla, Les bavards, Jolie parfumeuse* (opere bufe), *Séraphyne, Oncle Sam, Une visite de noce, Le homard* (comediĭ) etc., etc.

Şi lucrul părea atât de adevĕrat, se vede, că în tómna anuluĭ 1873 vedem debutând, de la 8 Septembre, cu *Die drei Puppen* (operetă de Barla, musica de Millöcker), o trupă germană fórte bine alcătuită, sub direcţiunea luĭ *Friedrich Dorn*, avênd, pe lângă decorurĭ frumóse, costume bogate, accesoriĭ minunate, un repertoriŭ dintre cele maĭ plăcute şi un corp de balet de tinere şi frumóse Vienese, carĭ nu puţin atrăgeaŭ şi statorniciaŭ mulţimea în sala Bossel, înviorată cu văpselĭ şi cu podóbe nouĕ.

Tradiţiunea nebunateceĭ veseliĭ — atât de scumpă tinerilor şi bĕtrânilor iubitorĭ aĭ plăceriĭ — îşĭ urmà cursul eĭ acum pe laturea dréptă a Poduluĭ Mogoşóeĭ, dacă nu cu aceeaşĭ splendóre ca pe cea stângă, dar negreşit cu aceeaşĭ căldură şi maĭ vîrtos *ca aceeaşĭ putere cuceritóre de inimĭ şi de..... arginţĭ.* (1)

Stagiunea ţineà maximum 2 lunĭ şi jumătate, apoĭ trupa se duceà în Rusia orĭ la Constantinopole, făcênd maĭ întâiŭ micĭ staţiunĭ la Brăila, Galaţĭ şi Iaşĭ.

La 12 Maiŭ 1872, Millo jócă cu M-me Keller, în franţuzesce : Mr et M-me Pinchon, cu un mare succes. Representaţiunea a maĭ fost repetată.

Faimosul pifferaro orb Pico dă în sala teatruluĭ mare maĭ multe concerte cu *Poletti*, prestidigitator fórte original şi iscusit.

De la Maiŭ 1874, ne maĭ fiind representaţiunĭ teatrale, *Suhr* dă în hipodromul de la şosea şi în circul sĕŭ din piaţa Constantin-Vodă spectacole equestre, gimnastice şi pantomime fórte reuşite şi anume : *Hapurile draculuĭ, Robert Diavolul, Banjo, Modistele parisiane, Amantul în sac, Mănăstirea Arcadion, Napoleon în Egipet, O nópte în Peking, Fidanţata banditului, Diavolul verde, Nunţa ţĕrănéscă* şi altele.

(1) Trupa, de peste 60 de persóne, aveà ca *artiste femeĭ* pe: d-nele *Bruzthal*, erste Sängerin, *Rosa Berger*, zweite Sängerin, *Corback*, helde Liebhaberin, *Cirklein*, zweite Operetten Sängerin, *Delwill*, Salon Dame, *Ernst* komische Alte, *Gaston*, sentimental junge Dame, *Hels* ernste Mutter, *Mangold* şi *Möller* ernste dramatische Sängerinen, *Pögner* Operetten comische Sängerin, *Weli Olga* Contralto, *Wehl* und *Weigel* Episoden; d-niĭ *Adam* Comiker, *Braun* idem, *Berger* Père noble, *Dorn* Caracter Rollen, *Friedmann* komische Sänger, *Löw* Tenor, *Kruger* zweiter Tenor, *Philadelphia* Caracter Rolle, *Treumann* bonvivant, *Bichter* charge, *Fritz*, *Thomas*, *Fried*, *John* Episoden. — Baletul cuprindeà pe d-nele *Olga Ferrari, Mina Alegri, Jenny Rosey, Paula Medritzky*, soliste, şi *Josefina* şi *Paulina Alegri, Johanna Keiner, Ida Iankovitz, Leopoldina Weinberg, Ana Bauer, L. Carion* şi altele, corifee.

Repertoriul: *Die Schöne Helena, Schöne Galathee, Salon Pitzelberger, Blaubart, Der Lügner, Der grade Weg der beste, Grosherzogin von Gerolstein, Orfeus* etc. etc.

Representaţiunile aŭ mers singure până la 26 Octobre, când Millo cu trupa sa a

Plecarea luĭ Millo, la jumătatea stagiuniĭ, în provincie, încercarea neisbutită a comitetuluĭ cu trupa luĭ Teodorini şi împrăştierea silită a actorilor de valóre din capitală adusese teatrul în ajunul campanieĭ anuluĭ 1871—1872 iarăşĭ la pragul peiriĭ. Fără subvenţiune de la Stat, fără sprijinul publiculuĭ, fără alte mijlóce de traiŭ decât puţinul rod al mărginitelor sale puterĭ de muncă, ajunsese a nu maĭ fi o instituţiune de cultură publică, ci un stabiliment de ordinară petrecere.

Deşì căpuit cu regulamente de administraţiune sancţionate de Domnitor, înzestrat cu cele trebuinciόse pentru spectacol şi călăuzit de un Director general şi un comitet nu puţin însufleţiţĭ de dragostea arteĭ, el stateà totuşĭ pustiŭ, în mijlocul unuĭ furnicar de năzuinţe, de pretenţiunĭ, de ambiţiunĭ şi de patime personale. Ceĭ carĭ ar fi putut să-ĭ dea glas şi mişcare se gelosiaŭ şi se bănuiaŭ uniĭ pe alţiĭ, se pândiaŭ, intrigaŭ orĭ protestaŭ ca să-şĭ zădărnicéscă hotărîrile şi să împedice chiar faptele bune.

Nu a fost dar lucru de mirare ca, în sfîrşit, acordându-se luĭ Pascaly întreprinderea pe un period de treĭ anĭ, să se ridice Millo, Stef. Vellescu, Pancu, Gestian, Frosa Popescu şi alţiĭ, cu tânguirĭ şi criticĭ aspre, cerênd să se strice alcătuirea făcută şi să li se dea lor afacerea, lor «formaţi în asociaţiune *francă* şi *lealǎ*», căcĭ «unicul principiŭ de salvare pentru teatrul român este principiul asociaţiuniĭ între *artiştiĭ primarĭ*». (1)

Pricipiul puteà fi salvator, numaĭ dacă traducerea luĭ în practică,— cu asemenea elemente şi cu experienţa celor din trecut — erà francă şi lealǎ, ca să corespundă scopuluĭ propus.

Căcĭ la publicaţiunile repeţite, la apelurile făcute de comitet «pentru cedarea dreptuluĭ de a jucà pe scena Teatruluĭ Naţional uneĭ *Companiĭ de actorĭ românĭ*», nu s'aŭ presentat decât doĭ amatorĭ: Ştefan Vellescu şi Pascaly; cel dintâiŭ, «nu însă ca delegat al uneĭ asociaţiunĭ, ci ca simplu particular, iar cel de al doilea, în numele şi

---

început să jóce, alăturĭ de dînşiĭ, din care pricină aŭ fost siliţĭ să plece la Novembre la Braşov, apoĭ la Sibiiŭ, unde aŭ petrecut érna.

O trupă de balet american, cu jocurĭ, cu exerciţiĭ de gimnastică, concert şi alte producţiunĭ, sub direcţiunea luĭ *Veroni West*, dă representaţiunĭ tótă luna luĭ Septembre 1873 în teatrul mare şi chiar parte din Octobre, apoĭ se întrunesce cu Compania Japonesă a luĭ *H. N. Richertzen* şi jócă în circul din piaţa Constantin-Vodă. In acelaşĭ circ se stabilì şi un *Teatru Zoologic*, în care îmblânditoriĭ de fére d-na Philadelphia şi d-l Wiliam făceaŭ tot soiul de exerciţiĭ periculóse în cuscile leilor, tigrilor, hienelor, urşilor şi altor dobitóce sĕlbatice.

(1) *Românul* din 25 şi 30 Septembre 1871.

în fruntea unei trupe complete de artiştĭ». Firesce, Direcţiunea generală a preferit pe Pascaly, care întrunià condiţiunile cerute, şi Vellescu, unicul sĕŭ concurent, nu maĭ erà îndreptăţit a protestà şi a cere, după săvîrşirea lucrurilor, să li se dea lor, «*artiştilor primarĭ*, direcţiunea teatruluĭ român, nevoind a maĭ urmà să fie exploataţĭ de un om, *fie cât de bine intenţionat*, nicĭ pentru a-ĭ causà ruina, nicĭ pentru a fi victimele luĭ». (1)

Pascaly constituise compania sa dramatică în vederea acesteĭ întreprinderĭ şi, de la începutul luĭ Septembre,—anunţând începerea representaţiunilor,—invità pe «eleviĭ de ambele sexe, carĭ ar dorì să încépă orĭ să continue cariera dramatică», să vie la dînsul, oferindu-le, «deşì teatrul român erà fără mijlóce, *un mic studiŭ teoretic dramatic*, *un studiŭ practic şi încă o bursă fie-căruia* dintre ceĭ primiţì». (2)

Reclamaţiunea luĭ Vellescu, Millo şi ceĭ-lalţĭ erà decĭ tardivă, de nu fără temeiŭ. In ce privià însă temerea «de a nu pricinuì ruină, orĭ a fi victimele» nouluĭ director al Teatruluĭ Naţional, ea nu erà cu totul lipsită de chibzuinţă.

In adevĕr, dintre toţĭ artiştiĭ dramaticĭ de valóre, Pascaly fusese cel care maĭ de multe orĭ părăsise scena sub cuvînt că «i se nimicesce talentul, *preţuindu-se* maĭ jos decât valorà, că *nu i se dedeaŭ îndestulătóre mijlóce* de a trăì cu familia şi de a da o crescere cuviinciósă copiilor, că-şĭ cere dreptul munceĭ şi devotamentuluĭ sĕŭ pentru artă», şi altele şi altele, carĭ dovediaŭ că cestiunile de *interes personal* eraŭ întâietórele pricinĭ carĭ îl desbinase în atâtea rîndurĭ de directoriĭ saŭ de camaradiĭ sĕĭ. (3) La rîndul lor, aveaŭ şi aceştia dreptul de represaliĭ şi le exercitaŭ după cum le venià la îndemână.

Cu tóte acestea, Pascaly deschisese campania sa directorială cu *Diogen* saŭ *Cânele Ateneĭ*, dramă în cincĭ acte şi un prolog, de Félix Pyat, tradusă de Zahariad, în care el jucà pe Diogen, rol creat la Paris de *Bocage*, ilustrul sĕŭ profesor.

«Rolul, deşì fórte greŭ, fu interpretat de *Pascaly* cu o adevĕrată elocuenţă. Firea chiar a talentuluĭ sĕŭ, *purtat către tot ce e mare şi violent*, se potrivià cu acest rol, din care Félix Pyat vrusese să facă

(1) Petiţiunea adresată Ministruluĭ Instr. publice de *Millo, Vellescu, Gestian, Al. Flechtenmacher, Pancu, Th. Popescu, Ioan Christescu, Frosa Popescu, M. Constantinescu, M. Flechtenmacher.*

(2) *Românul*, 4 Septembre 1871.

(3) Din acéstă causă a părăsit pe Costache Caragiale la 1854, pe Millo la 1863, pe Dimitriad la 1866 şi pe Comitetul teatrelor la 1869 şi 1870 precum îl va părăsì şi maĭ târdiŭ, tot pentru acelaşĭ motiv.

un tip de critic amar şi de revoluţionar social. *Bălănescu* a fost fórte hazliŭ în rolul tateĭ luĭ Alcibiade, iar *Matilda*, purtând cu fórte mare eleganţă bogatul şi graţiosul costum al luĭ Lais, fu când sentimentală şi seducĕtóre, când gingaşă şi cochetă, după cerinţele personagiuluĭ acesteĭ femeĭ, care fermecase Grecia şi murì asasinată de Tesalianele gelóse de frumuseţea eĭ. Punerea în scenă erà splendidă, decorurile luĭ Labo fiind de o perfectă perspectivă scenică, costumele fórte originale şi bogate, iar orînduirea tuturor amănuntelor, datorită luĭ Gatineau, vrednică de tótă lauda.» (1)

Doue alte debuturĭ, tot atât de norocite, cu *Martirul Ideeĭ* (Lorenzino), dramă de Alexandru Dumas, tradusă de Sim. Michălescu, şi *Onórea şi Baniĭ*, dramă de Ponsard, aşezară noua *Companie dramatică* pe temeliĭ trainice, dând publiculuĭ o chezăşuire despre destoinicia eĭ.

Dacă Pascaly, energic, activ şi priceput cum erà, lucrase, în feluritele împrejurărĭ prin carĭ trecuse, cu rîvnă şi devotament pentru înălţarea şi întărirea Teatruluĭ Naţional, de astă dată,—când tótă rĕspunderea cădeà asupra luĭ, când ochiĭ protivnicilor îl urmăriaŭ neadormiţĭ, când nu numaĭ interesele, dar onórea întreprinderiĭ atârnaŭ de la dînsul,—desfăşură o atât de covîrşitóre activitate, în cât nimic, dar absolut nimic, nu se făceà şi nu se mişcà fără scirea, fără voia şi fără împărtăşirea luĭ.

Traducĕtor dibaciŭ şi norocos localisator de piese străine, el le puneà în scenă, — cu o deosebită măestrie; —el le studià ḑi şi nópte cu artiştiĭ, dăscălind pe fie-care în parte şi pe toţĭ la olaltă, pentru a statornicì o cât maĭ firéscă armonie între jocul şi cuvîntarea lor. Nu erà pas, nu erà gest, nu erà intonaţiune, pe carĭ el să nu le săvîrşéscă singur, ca un model viŭ, înaintea celor însărcinaţĭ a le produce.

Maĭ mult încă, nicĭ un actor, mare orĭ mic, nu puteà să iasă înaintea publiculuĭ, până ce nu treceà pe sub ochiĭ luĭ Pascaly, care-ĭ observà, îĭ schimbà saŭ îĭ îndreptà îmbrăcămintea, peptĕnătura, dresul obrazuluĭ şi portul trupuluĭ. Şi atât de mare erà prestigiul sfatuluĭ orĭ arătărilor luĭ, că nimenĭ nu îndrăsnià să nu le urmeze, nicĭ, maĭ puţin, să le stea împotrivă.

Lunga luĭ experienţă şi practica ce făcuse, în tóte serviciile atât de complicate şi de gingaşe ale teatruluĭ, dedeaŭ cuvîntuluĭ sĕŭ o puternică însemnătate. Decoratoriĭ şi maşiniştiĭ, croitoriĭ şi regisoriĭ, actoriĭ şi musicanţiĭ eraŭ cârmuiţĭ şi priveghiaţĭ cu o competinţă hotărîtóre şi o neşovăelnică autoritate. Nicĭ un amănunt de administraţiune

(1) *Journal de Bucarest*, No. 123, Octobre în 19, 1871.

nu-l lăsà indiferent, nicĭ o greşélă nu i se strecurà printre socotelĭ.

Cu mintea pururĭ deştéptă, aveà grabnic rĕspuns şi repeḑĭ mĕsurĭ pentru tóte, nicĭ munca, nicĭ vremea pregetăndu-şi-le, când năzuià la isbândă.

Acéstă periódă a activităţiĭ luĭ a fost negreşit cea maĭ rodnică pentru îmbunătăţirea stăriĭ decăḑute a teatruluĭ şi, dacă un pas înainte se póte constatà în mersul suitor al arteĭ dramatice, atuncĭ luĭ Pascaly i se datoresce cu tot dreptul.

Fără îndoială că lucrarea acésta nu era lipsită de slăbiciunĭ, căcĭ impulsiunea pornind de la un singur om, autor, actor, director de scenă şi impresariŭ tot de-odată, trebuià în mod fatal să se resimtă, maĭ întâiŭ de povara, de nu de intermitenţa atâtor îndeletnicirĭ, apoĭ de chiar neajunsurile temperamentuluĭ sĕŭ artistic. Aveà însă pe Matilda lângă dînsul, pe Matilda care exercità o binefăcĕtóre influenţă asupra luĭ şi-ĭ erà cu adevĕrat un înger purtător de noroc.

Cu caracterul eĭ drept şi onest, cu reputaţiunea eĭ de mamă şi de soţie neatinsă de vre-o bănuială, cu iubirea eĭ, plină de gingăşie, pentru arta în care se ilustrase, Matilda nu erà numaĭ o camaradă credinciósă şi sigură, o personalitate distinsă între aĭ sĕĭ, ci şi o garanţie preţiósă de dobândit, un tovarăş vrednic de încredere în lumea de afacerĭ din jurul teatruluĭ. Iată pentru ce întâiĭ anĭ aĭ direcţiuniĭ luĭ Pascaly aduseră folóse şi sceneĭ şi luĭ însuşĭ; iată cum, împărţindu-şĭ saŭ cumpĕnindu-şĭ amîndoĭ soţiĭ numerósele sarcine ale acesteĭ administraţiunĭ între dînşiĭ, aŭ putut să dea organisare unuĭ corp deprins cu anarchia şi face rodnic aceea ce fusese uscat şi pustiŭ de atâta vreme. (1) Şi nu dóră că n'aŭ avut greutăţĭ, perderĭ, neajunsurĭ de tot felul.

---

(1) *Trupa luĭ Pascaly* fu aprópe aceeaşĭ — cu puţine schimbărĭ — în timp de treĭ anĭ. Ea se compuneà din: *C. Bălănescu, Drăgulicĭ, Stefan Julian* (comicĭ), *Dimitriad* (prim rol de dramă) *Chiriţescu, Petre Vellescu, Fraivald, Săpénu, Vasilache Dimancea, Stef. Michăilénu,* apoĭ *Matilda* (primă rol de cochetă, dramă şi comedie), *Frosa Sarandy* (subretă), *M. Vasilésca* (primă jună), *Ana Popescu* (ingenuitate), *Tudora, Lina Stoenescu, Elena Ionescu.* — *Repertoriul* se presintă aprópe acelaşĭ în cele treĭ stagiunì, cu adăogirea pieselor originale jucate în acest interval orì a lucrărilor traduse şi localisate de Pascaly. Ast-fel se dete: *Păcatele Bărbaţilor* (localisare), *Fiica poporuluĭ* (traducere), *Caterina Howard* (în care Matilda erà atàt de bine; rolul Catérineĭ fusese creat la Paris de *Ida Ferrier*, care fu nevasta luĭ Alex. Dumas), *Intimiĭ* (trad.), *Hoţiĭ de codru şi Hoţiĭ de oraşe* (trad.), *Căpitanul Negru* (trad.; rolul principal *Orseolo* erà jucat cu mult brio de Dimitriad), *Sciinţa şi Amorul* (trad.), *Spaimele unuĭ Avocat* (Les pommes du voisin de Sardou, trad. Pascaly), *Don Juan de Maran* (trad.; rolul cel maĭ stră-

Una dintr'însele fuse şi deschiderea teatruluï românesc din Sala Bossel de către *Artiştiï asociaţi*, în frunte cu *Millo*, *Stefan Vellescu* şi *Frosa Popescu*, carï debutară la 7 Novembre cu *Căsătoria luï Figaro*, comedie în 5 acte de Beaumarchais, tradusă de Millo. Succesul, relativ mulţumitor, deşì Vellescu fusese elegant în rolul luï Almaviva, Millo fórte mucalit ca Brid'oison şi Frosa o plăcută Rosină. Pancu erà slab ca Figaro, iar pagiul (Irina Poenaru) cu totul insuficient.

Asociaţiunea acésta — al căreï decan şi director de scenă erà Millo — promiteà 40 — 50 de representaţiunï în cursul stagiuniï şi anunţà un repertoriŭ noŭ de comediï traduse din franţuzesce saŭ originale, între carï *O rĕsbunare* (G. Marian), *O glumă seriósă* (St. Vellescu), *Haimana saŭ permutările unuï funcţionar* (V. Alecsandri), *Petre Zidaru* şi altele. (1) La mijlocul erneï însă, din causa intrigilor

---

lucit al luï Pascaly), *Nebuniï din faţă* (com. orig. Pantazi Ghica, în care Iulian îşï revelase talentul şi rĕmăsese un tip neîntrecut pe scena naţională), *Mórtea luï Const. Brancovénu* (dr. orig. de Ant. Roques), *Năucul din amor* (c. 3 a. de Léon Laya, trad. Pascaly), *Córda simţitóre* (trad. Porfiriu), *Credinţa, Speranţa şi Caritatea* (dr. 5 a. trad. Millo), *Coţcariï vechï şi Coţcariï noï* (localisare de Bălănescu), *Ludovic XI* (dr. 5 a. Casimir Delavigne ; Dimitriad excelent în rolul principal), *Ingerul morţiï* (trad ; Matilda erà admirabilă), *Un jurămînt* (vod. trad.), *Angina difterică* (c. 1 a. Urechiă), *Supliciul uneï femeï* (trad. ; rolul cel maï caracteristic al Matildeï), *O căsătorie în lumea mare* (c. 4 a. Gr. Ventura), *Ruy-Blas* (trad. Pascaly), *amorul Doctor* (trad. Dr. Obedenaru), *Patrie şi Domnitor* (dr. 5 a. Urechiă ; benef. Drăguliciï), *Mircea-cel-Bĕtrân* (dr. naţională, 4 a. 7 tabl. de Pantazi Ghica), *Dreptate domnéscă* (dr. 3 a. 11 tab. localisare după Lope de Vega de V. A. Urechiă), *Dama cu cameliï* (trad.; rol minunat al Matildeï), *Dalilla* (trad.), *Leul înamorat* (trad.), *Primar cu orĭ-ce preţ* (trad.), *Bărbatul trebue să-şï urmeze nevasta* (trad.), *Alb saŭ roşu* (c. 1 a. de Iosif Vulcan), *Muncitoriï* (c. 1 a. de Eug. Manuel, trad. Dimitriad), *O slugă model* (La sœur de Jocrisse, c. 1 a. trad. C. Palma), *Jertfa luï Avram* (trad.). Deci abià 7 lucrărï originale, din cele 36 jucate în stagiunea care se închise la Pascĭ.

Domnişóra *Aneta Barozzi* dă o serie de concerte pe piano la Ateneŭ şi la teatru cel mare, interpretând pe ceï maï marï maestri aï musiceï clasice, cu un talent extraordinar şi cu cel maï strălucit succes.

C. Esarcu e numit membru în Comitetul teatrelor.

(1) *Asociaţiunea* se compuneà din: *Millo, Stef. Vellescu, Gestian, Pancu, Christescu, Th. Popescu, Efr. Popescu, M. Constantinescu, M. Flechtenmacher*, apoï gagiştiï : *Mincu, Eliescu, Florian, Raliţa Michăilénu, Irina Poenaru, L. Stoenescu*, 4 elevï şi 4 eleve.

Repertoriul fu: *Căsătoria luï Figaro* (trad. Millo), *Parisieniï* (c. 3 a. de Théodore Barrière, trad. Pancu), *Un bal din lumea cea mare* (tr. Porfiriu, musica Al. Flechtenmacher), *O rĕsbunare* (C. Marian), *O glumă seriósă* (vod. naţional, Stef. Vellescu, musica Al. Flechtenmacher), *Bastardul* (dr. 4 a. trad.) *Lipitorile* (c. 5 a. Alecsandri),

şi certurilor dintre *artiştiĭ primarĭ*, Compania se desfăcù, actoriĭ se risipiră în tóte părţile, iar Millo rĕmase să jóce singur, când la teatrul cel mare, în representaţiunĭ extraordinare, cu învoirea Comitetuluĭ *(Haimana, Magnetisorul, Barbu Lăutaru, Un amic înverşunat)*, când la Bossel pe socotéla sa, în câte-va rîndurĭ, orĭ în unire cu cântărééţa francesă *Finetta.* (!!) (3)

Pascaly luptà totuşĭ din greŭ, deşì trupa îĭ erà harnică, iar sala maĭ tot-deauna plină. Aveà însă multe deprinderĭ rele de prefăcut, multe neajunsurĭ de înlăturat, multe trebuinciόse de pus în ființă.... Fără directivă şi metodă în studiŭ, fără control statornic şi luminat în interpretare, fără îndemn călduros întru dragostea arteĭ, fără reale

---

Sgârcitul Galantom (trad.), *Paraponistul pus în slujbă*, *Un amic înverşunat* (c. 1 a. tr. Eliescu, mus. Flechtenmacher), *Haimana, Barbu Lăutaru, Douĕ despărţeniĭ*; apoĭ Compania s'a disolvat la finele luĭ Decembre.

Millo, la 9 Septembre 1871, jucase în teatrul mare în faţa unuĭ public, care l'a aplaudat frenetic, pe *Millo directorul, Paracliserul, Paraponisitul* şi *Kera Nastasia.*

Compania de gimnastică anglo-americană *Manley* dă representaţiunĭ fórte reuşite la Bossel, în Septembre.

Fiul luĭ Bosco dă şedinţe de prestidigitaţiune, de şarlatanism modern şi spiritism american, şi d-l şi d-na *Hersilia Campanile* şedinţe de magnetism, somnambulism şi spiritism, în sala Bossel, în mirarea tot maĭ mare a spectatatorilor, uimiţì de asemenea spectacole.

Frosa Popescu dă, la 26 Februarie 1872, o representaţiune extraordinară, tot acolo, cu *O rĕsbunare, Supărăciosul* (c. 1 a. de Marc Michel & Labiche, trad. Pancu), *Gringoire* (c. 1 a. Barrière, trad. Pancu & Economu), *Les critiques de la danse* (gatineau), concert de Wiest.

La 14 Martie, *Maria Flechtenmacher, St. Vellescu, Gestian, Christescu* daŭ, cu învoirea Comitetuluĭ, o representaţiune extraordinară la teatrul mare, jucând: *Armele femeeĭ* (Bataille de dames) şi *Post-scriptum,* apoĭ la Bossel, tot aceiaşĭ: *Misantropul, Influenţa morală, O spaimă, Pandurul cerşetor* (jucat de Paul Pascaly), apoĭ *Romanul,* danţat de G. Mocénu.

Comitetul şi direcţiunea teatrelor se compuneà atuncĭ din: *I. A. Cantacuzino,* director general; *Const. Stăncescu, G. Sion, Gr. Manu, C. Esarcu,* membri aĭ comitetuluĭ. Gr. Manu e înlocuit, la 10 Iunie acelaşĭ an, cu *Eduard Wachmann,* directorul Conservatoriuluĭ.

Mariţa Constantinescu (Blonda), vestită actriţă prin talentul şi graţiile sale, móre la 28 Aprilie de o bólă de inimă, ce o ţinuse mult timp departe de scenă, pe care apăruse la vîrsta de 18 ani şi avusese cele maĭ marĭ succese. E înmormîntată cu pompă osebită la 30 Aprilie.

Millo cu câţĭ-va elevĭ se duc de la Maiŭ prin provinciĭ să jóce canţonetele luĭ Alecsandri.

doveḑî de rĕsplată, actoriî—trecênd de la un director la altul—vibraŭ —instrumente lăsate în voia întîmplăriĭ,—după cum mânile eraŭ maĭ gingaşe orĭ maĭ grosolane atingêndu-le.

Nimic personal, nimic original, nimic caracteristic, afară dór când manifestarea liberelor lor însuşirĭ făceà din acţiunea dramatică o îngrozitóre babilonie. Talentele unora, aplecările altora, deşì la prilej licăriaŭ de-asupra neguróselor mediocrităţĭ, puteaŭ fi împedicate să se afirme, căcĭ un talent, orĭ-cât de puternic, perde o însemnată câtime din valórea sa, când nu e susţinut de către ceĭ ce-ĭ staŭ împrejur. O lucrare teatrală bine cumpĕnită nu cuprinde numaĭ un singur rol, nicĭ îşĭ desfăşură peripeţiile în jurul unuĭ singur caracter, ci din îmbinarea deosebitelor sale puterĭ îşĭ împânzesce interesul acţiuniĭ, la desnodămîntul căreia contribuesc maĭ ales personagiile eĭ de căpetenie. Prin urmare, tóte rolurile trebuesc ţinute cu o de o potrivă vrednicie, pentru ca principala creaţiune să iasă întrégă şi vie la lumină, pentru ca tipul visat de autor să găséscă în interpret adevĕrata sa înfăptuire.

Nimic nu ne póte da o idee maĭ esactă despre acésta decât următórele două împrejurărĭ, povestite, cu atâta spirit, de spiritualul I. L. Caragiale: (1)

— Celebrul Millo jucà, în beneficiul sĕŭ, la Bossel, o piesă din franţuzesce, *cu câţĭ-va actorĭ de strînsură.* Intr'o scenă, în care Millo, ca Baron, sfidà pe un Marchis, Baronul începe:

«Domnule Marchis, când e cine-va poltron ca D-ta! .....»

Dar actorul privià pe Baron cu ochiĭ miraţĭ, ca şi cum n'ar fi fost Marchis ofensat, ci spectator interesat. Millo reîncepe:

«Domnule Marchis, când e cine-va poltron ca d-ta!».... apoĭ printre dinţĭ încet: «Ci supără-te, nene, pentru Dumneḑeŭ!»

Aş! Marchisul de loc. Millo urméză:

«.....Când e cine-va laş... (încet) Incruntă-te omule, ce dracu!» Marchisul nu cedéză, ba nicĭ nu-ĭ dă replică. Baronul încet:

«Ci ḑi, nene!»

De prisos. Atuncĭ, vĕḑênd că Marchisul e din cale afară *solid,* Millo se hotăresce să sacrifice scena şi ḑice tare:

«Dar.... o să te superĭ, că vĕḑ că nu te superĭ; dar... o să-mĭ ḑicĭ miserabil! căcĭ vĕḑ că nu-mĭ ḑicĭ. Eĭ bine! Să eşim, d-le Marchis!» şi, încet: «Eşĭ, nene, *că m'aĭ omorît!*»

— Neuitatul Drăgulicĭ, care, pe lângă extraordinar talent, aveà şi mult spirit, trebuià să debiteze într'o dramă romantică o enormă tiradă:

(1) *Literatura şi Arta română,* anul 1898, No. 2: *Ioan Brezénu,* studiŭ.

povestià uneĭ femeĭ, cu tóte amănuntele şi cu nenumĕrate exclamaţiunĭ, cum se prăpădise amantul eĭ—amicul luĭ—într'o cursă infamă întinsă de vrăjmaşĭ. Dragulicĭ se plângeà de lungimea paragrafuluĭ şi pretindeà luĭ Pascaly, directorul, să i-l maĭ condenseze:

«Nu din pricina mea; eŭ îl ḑic, să fie şi de două orĭ maĭ lung; dar mi-e milă de Miţa.»

«Firesce, ḑice Miţa, cu naivitatea-ĭ cunoscută; încaĭ tu vorbescĭ; dar eŭ.... ce să fac un sfert de cés?»

Drăgulicĭ rĕspunde:

«Să-ţĭ cumpĕr o oca de mere, să le rumegĭ cât m'oiŭ bălăbănì eŭ; să nu ḑicĭ că aĭ stat de géba în picióre.»

Iată greutatatea cu care aveaŭ să lupte aceĭ directorĭ, al căror interes nu se mărginià numaĭ la rotunjimea sumelor incassate, cĭ năzuià maĭ departe şi maĭ sus, în sferele idealuluĭ. In sumedenia de fiinţe legate împrejurul lor de acelaşĭ fir al arteĭ, se găsiaŭ câte-va naturĭ alese, cărora un cuvînt, o mişcare, eraŭ de ajuns pentru a le hotărî o situaţiune saŭ un simţemînt; pe când altele, plămădite din lut de rînd, rĕmâneaŭ nedomirite înaintea tuturor lămuririlor, orĭ se purtaŭ pe scândurile sceneĭ fără de suflet, fără de rost. Să daĭ cuĭ-va tóte podóbele şi tóte măririle, şi el să nu le preţuiască, nicĭ să le înţelégă, să i le ieĭ iarăşĭ pe tóte, fără ca să-l turbure părerea de rĕŭ, acéstă uscăciune de inimă şi pustietate de minte sunt doveḑĭ de degenerărĭ triste, prea triste pe scena cea largă a lumiĭ, dar încă pe cea atât de îngustă a unuĭ teatru, în care tot e calculat şi convenţional şi pe care adevĕrul nu se resfrânge decât prin prisma însuşirilor individuale.

Actorul trebue să aibă două făcultăţĭ întâietóre: *concepţiunea* şi *reproducţiunea*, căcĭ dacă nu pătrunde saŭ nu înfăţişéză pe deplin aceea ce vede şi aceea ce simte, e un instrument vătĕmător armoniceĭ întregirĭ, care dă farmec şi putere arteĭ dramatice.

Din nenorocire, asemenea instrumente eraŭ în maĭ mare numĕr în teatrele nóstre. Insă, chiar dacă tóte elementele de valóre s'ar fi putut adunà la un loc, încă cu greŭ s'ar fi alcătuit acea admirabilă armonie, atâta—în rĕsléţa libertate în care trăiaŭ—perduse actoriĭ simţemîntul rĕspunderiĭ şi al afinităţiĭ artistice.

Aşà, fără de a fi prea pretenţioşĭ, întrebăm: care dintre artiştiĭ cu renume de pe atuncĭ ar fi putut jucà un rol clasic cum se cuvine? Cine maĭ păstrà cultul formeĭ, respectul nuanţeĭ, curăţia expresiuniĭ? Care puteà fi, ast-fel, luat drept model în dramă orĭ în comedie?

Sub îmboldirea nevoieĭ, fie-care se întreceà să jóce cât se puteà maĭ mult şi cât se puteà maĭ repede, deci cu atât maĭ puţin corect şi maĭ puţin consciinţios. Publicul erà rĕŭ nărăvit, căcĭ numaĭ de lucrurĭ nouĕ se ademenià şi numaĭ necunoscutuluĭ îĭ maĭ făcea credit de cevà bun....

Millo erà un actor genial, fără îndoială, dar cu vremea devenise preà capricios, preà interesat şi, în de obşte, neglijent. Invĕţà rĕŭ, uità repede şi nu-ĭ plăceà să fie controlat orĭ să sacrifice cel maĭ mic efect, pentru a pune în evidenţă, de nu a sublinià, efectul altuia, în scenă. Genul luĭ—aprópe inimitabil—nu-l încercà nimenĭ, fiind sigur dinainte că nu va isbutì să capete favórea publiculuĭ, credincios luĭ Millo, care-ĭ întipărise prea adînc în minte chipul şi felul sĕŭ atât de personal de a jucà, pentru a fi atins şi maĭ puţin precumpĕnit de vre-un altul. Rival n'a avut, dar nicĭ urmaş, ast-fel că, nefăcênd şcólă, amintirea luĭ se va stinge, ca un hohot de rîs, cu generaţiunile carĭ aŭ avut fericirea de a-l cunósce.

Vor jucà şi alţiĭ pe *Moise Ovreiul* orĭ pe *Paraponisitul*, nimenĭ însă nu va avé *tremurul* cel cumplit din pădurea *Lipitorilor Satuluĭ*, nimenĭ nu va aruncà publiculuĭ memorabila apostrofă: *cu drept e? frumos e?*... precum o aruncà el. *Mateescu*—care aveà un minunat dar de imitaţiune—*îl făceà* din când în când şi se apropià mult de strălucitul model, dar, la urma urmeĭ, tot îşĭ dedeà şiretenia pe faţă... E colosal de greŭ să susţiĭ, fără şovăire, o atât de strivitóre întreprindere, căcĭ, un nimic — şi acel nimic, fie emoţiune, fie nesiguranţă, fie rea disposiţiune, se produce une-orĭ — e de ajuns să producă o caricatură. *Millo a fost un model unic* şi unică-ĭ va rĕmâné memoria în analele teatruluĭ.

Pascaly aveà un temperament dramatic original şi puternic, incarnându-se — cu o mare uşurinţă — în personagiile ce înfăţoşà! Aveà însă réua deprindere de a nu-şĭ învĕţà rolul—póte că nicĭ îĭ prisosià timp, cu atâtea ocupaţiunĭ la carĭ se dedeà—în cât jocul i se resimţià în mod neplăcut de acéstă împrejurare. Atuncĭ îngânà şi mâncà finalele vorbelor, gângăvià, repetà şi maĭ ales abusà— când perdeà şirul—de exclamaţiunile: *Dumneḑeul meŭ! eĭ bine da! drace! vaĭ! cerule!* moştenite de la melodramele francese cu carĭ crescuse, iar glasul sufloruluĭ se auḑià, până în fundul saleĭ, înainte de a se auḑì al luĭ. Pe lângă acésta erà declamator şi emfatic în rolele dramatice şi aprópe

liric în comedie, pe care adesea o jucà cu un brio plin de originalitate. Erà cam exuberant în mişcări, deşì aveà o mască şi atitudinĭ sculpturale pe scenă.

Cine l'a luat de model şi a putut dobândì calităţile, invederat distinse, ce aveà, a devenit actor de mâna întâia, dacă, în acelaşĭ timp, a fost destul de norocit să nu-ĭ îmbrace şi defectele, căcĭ mulţĭ din eleviĭ luĭ, cu tótă strădania ce şi-aŭ dat să se lepede de dînsele şi până aḑĭ, — exagerându-le negreşit,—le este peste putinţă de a se produce pe scenă alt-fel decât cu glasul umflat, cu vorba trăgănată şi cu gesturĭ după tipicul cântăreţilor italianĭ. Numaĭ de n'ar face şi dînşiĭ elevĭ, Dumneḑeul meŭ?!....

Pascaly erà om cu carte şi fórte deştept.

Dimitriad mic şi subţire la trup, vioiŭ, vorbăreţ, înflăcărat în discuţiune şi sentimental, aveà gesturĭ repeḑĭ şi nu prea mĕsurate, organ puţin măgulitor auḑuluĭ (intonaţiune guturală, apĕsată şi adesea monocordă), deşì debutase prin a fi cântăreţ, şi o inclinare netăgăduită către pathos, cu tóte că în rolele tenebróse de intriganţĭ şi de tiranĭ a fost póte cel maĭ energic caracter artistic al sceneĭ nóstre. Fórte susceptibil, dar fórte consciinţios, iubià teatrul şi a muncit mult—nu tot-deauna cu spor—pentru propăşirea luĭ.

N'a avut imitatorĭ, nicĭ elevĭ n'a lăsat după dînsul, deşì erà studios şi cultura generală nu-ĭ lipsià.

Drăgulicĭ, de o potrivă îndemânatec în dramă şi în comedie, aveà un real talent, o mare încredere în sine şi se călăuzià maĭ bucuros de inspiraţiunea momentuluĭ decât de studiĭ. Plin de duh, găsià sub forma gluméţă chipul de a criticà şi de a atinge pe fie-care în punctul slab, fără ca să-l supere. Incult, de alt-fel şi leneş, s'a impus prin glasul luĭ de trâmbiţă, prin profilul luĭ de Don Quichotte, prin felul luĭ neasemĕnat de a repeḑì cuvintele sensaţionale ca un fluerat, printre buze, în sală, şi maĭ cu sémă prin minunata-ĭ putere de asimilare cu tot ce vedeà şi auḑià. Un adevĕrat comedian din străvechile trupe călĕtóre, gata la nevoie să jóce orĭ-ce rol—potrivit orĭ nepotrivit caracteruluĭ luĭ— şi chiar maĭ multe într'o piesă, numaĭ spectacolul *să nu rĕmâe* şi baniĭ să nu-ĭ dea înapoĭ. Când apăreà, aduceà viéţă şi veselie pe scenă, şi rolul luĭ *Nigodinos de las guras cascatas* (Rosa magică) fu, până la sfîrşitul vieţiĭ luĭ, prototipul creaţiunilor mucalite ce făcuse. Drăgulicĭ, aşà cum erà, nu puteà fi imitat, căcĭ nimenĭ nu se încumetà să-l ieà de model, dacă nu aveà ca dînsul aceleaşĭ «ghiduşiĭ de fecior de lele» precum îĭ ḑiceà Millo, tipărindu-l cu palma grăsulie peste falca luĭ slabă şi osósă. Incolo *boem* în tótă puterea cuvîntuluĭ.

Costache Bălănescu, grăsuliŭ, roşcovan, pripit la vorbă, încurcându-se la frasele prea mult lungî şi gesticulând cu o vioiciune aprópe protivnică rotunjimiĭ trupuluĭ, erà un tip de comic pururea vesel, care te făceà să rîḑĭ chiar când nu ḑiceà nimic, numaĭ privind la capul luĭ neastâmpĕrat, la ochiĭ luĭ şireţĭ şi la vecĭnicul surîs care-ĭ subţià buzele şi-ĭ ridică umeriĭ obrazuluĭ. Cu tóte aceste însuşirĭ preţióse, cuvîntul eşit din gura luĭ sburà maĭ jos decât îl ţineaŭ aripele, portul şi mişcările luĭ pe scenă micşoraŭ, par'că, valórea persóneĭ ce înfăţişà, trivialisată din înfăptuirea ce-ĭ dedeà hazliul Costache Moldovénu, cum îl numiaŭ prieteniĭ. De aceea reuşià minunat în tipurĭ locale de la noĭ, cu tótă pretenţiunea ce aveà de a fi un adept al şcóleĭ romantice şi de a jucà *cu un fason particular* creaţiunile luĭ Régnier şi Coquelin de la Comedia Francesă. Dar, dacă în giubéua luĭ Coconu Grigore Bârzoiŭ, în vengherca doctoruluĭ Franţ, orĭ în rondmantelul luĭ Farmazovicĭ, erà «bucăţică ruptă» chiar D-lor, în haina de curte a «Marchisuluĭ de la Seiglière» orĭ în fracul «Avocatuluĭ Destournelles» ar fi făcut próstă figură. (1)

Noroc dór că pretenţiunea îĭ erà maĭ presus de puterĭ, iar directoriĭ de teatru îşĭ făceaŭ socotelile maĭ de aprópe decât dînsul. Talent unilateral de alt-fel, studios şi cu dragostea arteĭ.

Stefan Iulian, unul dintre cele maĭ extraordinare talente ce am avut în teatru. Plămădit din sângele şi din sufletul luĭ, — fără nicĭ o înrîurire de şcólă, căcĭ a crescut şi s'a desvoltat pe scenă, — acest talent aveà ca însuşire de căpetenie observaţiunea şi representarea ridicolelor ce ḑilnic întîlnià în cale, într'un chip atât de viŭ, de firesc şi concretisat, în cât tipurile create de dînsul, cuprinḑênd tóte neghiobiile, tóte stângăciile, tóte ciudăţeniile lor de port, de vorbire, de atitudine orĭ de pricepere, aŭ rĕmas ca modelurĭ aprópe clasice în teatrul nostru. Cu tóte acestea, nu maĭ puţin şi rolurile din piesele traduse orĭ localisate le interpretà el după aceeaşĭ metodă, prinḑêndu-le laturea comică, pe care o exagerà în mĕsură cuvenită, pentru a înteţì — fie chiar silit — *rîsul,* ţintă către care-şĭ îndrumà absolut tóte interpretările sale.

Actor, cântăreţ şi dănţuitor tot de-odată, erà minunat în orĭ-ce făceà, fără altă ostenélă decât lăsându-şĭ liberă inspiraţiunea cea atât de bogată în veselie, în schime, în neasemĕnate mucalitlîcurĭ, ce fără de

(1) Rolurĭ din: *Cocóna Chiriţa, Pétra din casă* de Alecsandri, *Coţcariĭ vechĭ şi Coţcariĭ noĭ,* localisare de Bălănescu, şi *Mademoiselle de la Seiglière* de Jules Sandeau. Bălănescu fusese la Paris şi vĕḑuse pe mariĭ artiştĭ jucând, iar la întórcere se încercă zadarnic să-ĭ imiteze. Neisbânda nu-l tămăduì cu tóte acestea. L'am cunoscut bine, căcĭ erà din Focşanĭ.

voie şi tot-deauna aduceà publicul la nivelul năsdrăvăniilor luĭ. Cine l'a vĕḑut în *Nae Ipingescu* din «Nóptea furtunósă», în *Ghiță Pristanda* polițaiul din «Scrisórea perdută» ale luĭ Caragiale, în *Luca Mustachide* din «Sfredelul Draculuĭ» de Alecsandri, în *Petterman* din «Choufleuri», în *Czùpan* din «Voevodul Ţiganilor», în *Kikibio* din «Boccacio» şi în atâtea şi atâtea alte *ipostase* scenice, aŭ aplaudat şi aŭ slăvit pe artistul comic, cel maĭ poporal şi maĭ talentat după Millo în țéră la noĭ.

Se póte ca privirea luĭ, în loc să fi frământat adîncurile firiĭ omenescĭ pentru a scóte la ivélă viciile morale, să fi fost maĭ mult impresionată de urîciunile şi diformitățile din afară ale indiviḑilor, carĭ saŭ nu meritase o analisă maĭ amănunțită, saŭ nu-ĭ presintase vre-un alt interes. Orĭ-cum, lucrarea sa aveà un netăgăduit caracter de moralitate, căcĭ ne înfăptuià nisce ființe carĭ, — maimuțărind vorba, portul, deprinderile celor *maĭ subțirĭ* orĭ maĭ sus decât dînşiĭ, — se credeaŭ, a fi cu tot dreptul representanțiĭ progresuluĭ în clasa lor, pe când într'adevĕr nu eraŭ decât produsul falsificat şi ridicol al uneĭ civilisațiunĭ rĕŭ înțelese şi rĕŭ aplicate în cercurile din carĭ făceaŭ parte. Adevĕrate viciĭ sociale, ce intră de drept în cadrul comedieĭ, tóte avênd o intimă legătură cu sufletul şi tóte trebuind aḑĭ vindecate dimpreună cu dînsul.

Iulian a murit abià în vîrstă de 40 de anĭ, după ce făcuse cele maĭ însemnate creațiunĭ comice în ceĭ douĕ-ḑecĭ şi doĭ de anĭ, cât a strălucit pe scenă. Amănunt vrednic de jale: unica luĭ fiică s'a născut órbă. Acésta i-a fost cea maĭ cruntă mâhnire a viețiĭ. El, făptuitorul glumelor şi al veselieĭ, trăià cu ochiĭ înnecațĭ în lacrămĭ, privindu-şĭ nenorocita copilă. (1)

Stefan Vellescu, amorezul cu graiŭ dulce, ochĭ galeşĭ, zîmbet ucevitor de inimĭ, representà pe teatru tinerețea, cu tot farmecul şi frumusețea eĭ. Frumos el însuşĭ, elegant, îndrăsneț şi norocos, puneà totuşĭ în creațiunile sale maĭ multă artă decât simțire, maĭ cu prisos adevĕr decât căldură, şi trebuià să aibă îndestul talent pentru a nu părea rece şi puțin natural în nisce rolurĭ carĭ tocmaĭ cereaŭ însuşirile contrariĭ. Cestiune de calcul orĭ de temperament?

Cu tóte acestea, o duiósă tremurare a glasuluĭ, o potrivită schimbare a fețeĭ, un gest rugător şi o anume înclinare a trupuluĭ, îĭ eraŭ— după povața şi pilda maestruluĭ sĕŭ Delaunay — de ajuns pentru ca

(1) Veḑĭ şi studiul luĭ *N. Petraşcu* asupra luĭ Iulian, din *Literatura şi Arta română*, No. 5, anul 1899.

să vadă gingaşele capete plecându-se înainte-ĭ şi ispita-ĭ de dragoste încununată de succes. Câţĭ ochĭ n'aŭ plâns, câte pepturĭ nu s'aŭ sbuciumat pe urma-luĭ, necredinciosul, dar pururea doritul şi mângâietorul amant!...

Erà o putere fatală şi trufaşă, decĭ, puterea luĭ; de aceea, nu cu puţine şi obicĭnuite lucrurĭ îl făceaĭ să fie mulţumit. Ba din atingerea sa, în atâtea şi felurite împrejurărĭ, cu femeile, pe scenă, nerăbdarea şi fantasiile-ĭ cresceaŭ fără de voie. Aşà, nimic — între altele — nu-l enervà maĭ mult decât rolele prea marĭ şi tiradele prea lungĭ. Credeà, póte cu drept cuvînt, că lungimea şi pompa cuvîntărilor sunt vătĕmătóre interesuluĭ acţiuniĭ, slăbindu-ĭ, dacă nu depărtându-ĭ efectul. Orórea acésta, crescută la el cu timpul, l'a şi hotărît să părăséscă scena, consacrându-se catedreĭ sale de la Conservatoriŭ. Fără de a fi fost un protagonist cu o hotărîtóre înrîurire asupra teatruluĭ, Vellescu a făcut creaţiunĭ — *Vornicul Bucioc*, *Domniţa Roxandra*, *Supliciul uneĭ femeĭ*—în carĭ frumuseţea dicţiuniĭ, gradaţiunea în desfăşurarea patimeĭ, eleganţa şi corecţiunea înfăţişăriĭ şi simplicitatea mijlócelor pentru a produce efecte dramatice, dovediaŭ un dar original de înfăptuire, prin pătrunderea caracterelor şi studiul vieţiĭ intime a personagiilor. Creaţiunile sale nu sunt numeróse şi nicĭ tóte nu sunt de o egală valóre, căcĭ, dacă i se póte imputà vre-o slăbiciune luĭ Vellescu, este inegalitatea niveluluĭ artistic în interpretarea unor rolurĭ faţă de altele şi chiar ale acelor aşĭ — în deosebite împrejurărĭ... Dar

Les amoureux, toujours fantasques,
De l'œil bleu, à l'œil noir
Voltigent!... Oh! temps heureux des frasques.
Bonjour?... bonsoir!...

cum ḑiceà un cântecel suggestiv al Yveteĭ Guilbert.

Dacă vom arătà, în puţine cuvinte, valórea artistică a luĭ *Gestian*, «om de nădejde» într'o trupă, care făceà de tóte şi se specialisase cu destul merit în rolurile de tată, de bĕtrân şi de *financiar* (cum ḑic Francesiĭ)—el a rĕmas prototipul luĭ Porthos din *Muschetariĭ*; a luĭ *Fĕlbariad*, temperament călduros, dar execuţiune defectuósă, prin lipsa de studiŭ, incorecţiunea graiuluĭ, abusul de gesturĭ violente şi sughiţul dramatic; valórea luĭ *Christescu*, plăcut la chip, aprópe elegant pe scenă, dar ţépĕn şi afectat în gesturĭ, ca şi în vorbă; a luĭ *Simion Bălănescu*, nu lipsit de noimă ca tînĕr comic naiv, dar stricat de la începutul carierei, dându-i-se rolurĭ prea grele pentru şubredul sĕŭ talent; a luĭ *Ioan Alexandrescu*, cântăreţ cu glas plăcut, dar actor,

*

mediocru; a luĭ *Romanescu*, comic grosolan şi sgomotos; a luĭ *Fraivald*, jucând cu óre care brio pe seniorii de mâna a patra; a luĭ *Ştefan Michăilénu*, cu maĭ mult ifos decât pricepere melodramatică; a luĭ *Săpênu* — Puiu uriaşul din *Rosa magică* — avênd maĭ multă statură decât talent; a luĭ *Mincu*, nedespărţitul tovarăş al luĭ «Musiŭ Millo», bun să jóce orĭ-ce, numaĭ de plâns să nu fie, — că era omul slab de nervĭ; — vom încheià aprópe lista *actorilor* făcênd pe atuncĭ parte când dintr'o trupă, când dintr'alta, cu carĭ, abià strînşĭ la un loc, puteà un director să presinte *cevà maĭ convenabil* publiculuĭ. Dar eĭ jucaŭ împărţiţĭ în douĕ taberé şi lesne se póte înţelege ce valóre aveaŭ spectacolele date de aceştĭ câţĭ-va *artiştĭ* înnecaţĭ în pusderia de ucenicĭ stângacĭ şi de diletanţĭ naivĭ carĭ îĭ încunjuraŭ.

In ce privesce *artistele*, este un adevĕr de mult bine dovedit că elementul femeesc a fost mult maĭ slab, ca artă şi talent, decât cel bărbătesc, în teatru la noĭ. Abià câte-va nume pot rĕsărì luminóse de-asupra atâtor altora ce dorm în negura necunoscutuluĭ, şi acelea în anume rolurĭ, saŭ chiar în unele părţĭ ale acelor rolurĭ, din cariera lor.

Şi maĭ întâiŭ, afară de patru, cincĭ, maĭ tóte eraŭ inculte, dar inculte până a sci abià să scrie şi să cetéscă. Aveaŭ graţiĭ naturale, o anume învăpăere cuvenită sceneĭ şi bună ţinere de minte; în colo, numaĭ ce învĕţaŭ şi ce deprindeaŭ cu vremea în teatru le ţineà lóc de educaţiune artistică şi de talent.

Pe lângă acésta, fie mărginire intelectuală, fie influenţa mediuluĭ social, saŭ alte cause şi predisposiţiunĭ personale, cele maĭ multe dovediaŭ o pornire firéscă de a coborî tot-deauna nivelul rolelor. In dramă, afectate, stângace, confuse—în comedie, înfipte, semeţe, guralive, ele dedeaŭ, prin felul de a jucà şi de a vorbì, o nuanţă de trivialitate acţiuniĭ şi caracterelor, depreciându-le mult valórea şi strămutând adesea fórte jos planul general al lucrăriĭ.

Dar glasurile? Ce tonurĭ ascuţite, ce note ţipătóre, ce game stridente! Tóte aprópe vorbiaŭ în stil de primadonă, căcĭ rar le cădeà vocea din registrul de sus. Şi ce aspră, ce grunţurósă, ce ţépĕnă, ce necioplită erà! Nicĭ o pregătire, nicĭ un exerciţiŭ, nicĭ o technică, nicĭ o îmlădiare, nicĭ o cultivare nu le-o înobilase nicĭ odată. Tocmaĭ agentul principal, elementul măgulitor al graiuluĭ, erà pricinuitor de cele maĭ marĭ neplăcerĭ şi neajunsurĭ.

De aceea Reginele şi Ducesele, amantele şi cochetele glăsuiaŭ în nobilele sfere după acelaşĭ diapason ca morăriţele, ca mahalagióicele ca slujnicele din sferele cele maĭ aprópe de pămînt; de aceea unul

din farmecele teatruluĭ, *armonia şi dulcéţa rostiriĭ*, a fost şi maĭ este—pe alocurea—la noĭ un mit din poveştile altor némurĭ şi altor tărîmurĭ necunoscute şi zadarnic visate.

Că pricepeaŭ puţin orĭ pricepeaŭ pe dos, că simţiaŭ prea mult orĭ nu simţiaŭ de loc, că n'aveaŭ gust, nicĭ mĕsură, nicĭ dréptă judecată pe cât le trebuià, întru ale sceneĭ, acésta iar e adevĕrat şi póte fi adevĕrat pentru orĭ-cine, când se va aflà în aceleaşĭ condiţiunĭ în carĭ se aflaŭ *artistele* (?!) teatruluĭ nostru în vremea despre care scrim. Erà lucru firesc, prin urmare, ca, ridicându-se sus, sus din mijlocul lor, *Matilda Pascaly*, *Frosa Popescu*, *Nini Valéry*, *Frósa Sarandy*, *Raluca Stavrescu*, şi maĭ înainte de dînsele *Mali Cronibace*, *Raliţa Michăilénu*, *Fany Tardini*, *Mariţa Constantinescu*, prin calităţĭ alese ale minţiĭ şi ale simţiriĭ, dragostea şi ochiĭ tuturora să se aşeze statornic asupră-le şi să le urmăréscă cu bucurie în tot locul. Dar şi ce deosebire în înfăţisarea, în mersul, în vorba lor! Pretutindenea păreaŭ a fi ele stăpâne şi împrejurul lor făceaŭ să se desfăşure—ca de drept—tóte peripeţiile faptelor scenice.

Sentimentalitatea melancolică a *Matildeĭ* luà, prin graiul duios şi atitudinile eĭ nesilnicite şi nepretenţióse, caracterul uneĭ stărĭ sufletescĭ cu totul naturale, din care înflăcărarea vibrantă a pasiuniĭ păreà că o deştéptă, pentru a dovedì că în acea inimă, atât de îngăduitóre, furtuna puteà să se ridice fără să-ĭ turbure seninătatea. Energia *Froseĭ Popescu*, temperată prin *dulcéţa expresiuniĭ* şi o *distincţiune* personală în gesturĭ şi atitudinĭ, făceà ca faimósa Marcolini să apară în tótă mîndreţea eĭ de odinióră, întrupând nobilele figurĭ ale sceneĭ.

Niny Valéry, veselă, sprintenă, cu glas plăcut, cu joc isteţ, erà copil rĕsfăţat şi umpleà sála de bucurie când apăreà în faţa publiculuĭ, împărţind de alt-fel acéstă simpatie cu *Frosa Sarandy*, care, cu talentu-ĭ natural, vioiŭ, şăgalnic, dedeà deosebită viéţă creaţiunilor comice, scoţênd din cel maĭ neînsemnat rol o figură şi însufleţind cât de sérbede situaţiunĭ. *Raluca Stavrescu*, temperament pasionat şi spirit neliniştit, erà asemenea *Mariţeĭ Constantinescu*, amorósă, cochetă, ademenitóre, deşì exuberanţa uneia, sbucnind fără de voie, creà o atmosferă agitată, în care cu greŭ puteà trăì reserva sentimentală, adesea vroită, a celeĭ-lalte. *Mali Cronibace*, înainte-mergĕtórea Matildeĭ, aveà aceleaşĭ graţiĭ, aceeaşĭ înduioşare ca şi dînsa, cu, în maĭ mult, inclinarea către o uşóră ironie, ce i-a creat un loc aparte în galeria ilustraţiunilor arteĭ nóstre dramatice. *Fany Tardini*, asemenea Froseĭ Popescu, mîndră, impetuósă şi seméţă, ţineà de la originea sa italiană, negreşit,

o ardóre adesea prea nestăpânită şi decĭ nu tot-deauna firéscă. Tonul cam întunecat, gestul şi graiul prea emfatice.

Raliţa Michăilênu, ingenua cea mult lăudată de Eliade (1), subreta iscusită a Teatruluĭ de diletanţĭ şi a celuĭ din Craiova, trecù — împreună cu aniĭ — tótă gama caracterelor scenice, până ce se specialisă în acel de mamă, de bětrână (duegnă), în care a excelat până la sfîrşitul carierеĭ sale. Cine nu-şĭ aduce aminte de capul eĭ uscăţiv şi distins, de modul ticnit şi blajin cu care vorbià, de umbletul eĭ lin orĭ mărunt, de gesticulaţiunea eĭ atât de reservată, de surîsul eĭ plin de atâtea înţelesurĭ şi amintirĭ? A început fără a sci să cetéscă şi a sfîrşit cetind cu măestrie în fundul sufletelor omenescĭ....

Dar, în sfîrşit, acestea eraŭ elementele artistice şi cu dînsele trebuià să se producă acel «farmec de cuvinte şi de icóne viĭ», cu care «se înviorézá sufletul poporuluĭ».

De aceea, în stagiunile următóre, Pascaly îşĭ întregì trupa cu Stef. Vellescu, Ioan Panu, Christescu, Raliţa, Maria Flechtenmacher, lăsând pe Millo, aprópe singur, să-şĭ «cerce norocul» în Sala Bossel cu vechiul luĭ repertoriŭ şi cu *Apele de la Văcărescĭ*, vodevil plin de alusiunĭ şi satirisărĭ asupra cestiunilor şi împrejurărilor politico-sociale pe atuncĭ la ordinea ḑileĭ. De alt-fel, cât Pascaly avù administraţiunea Teatruluĭ Naţional, Millo, preferì «să se tiranisésca — cum ḑiceà — pe scândurile luĭ Bossel», decât să dea mâna cu dînsul. Erà cevà maĭ mult decât o deşértă ambiţiune, care-l oprià să facă acest pas, dorit şi cerut de tótă lumea, căcĭ în timpul cât aŭ fost împreună în capul aceleĭ administraţiunĭ (1867—1868) înţelegerea nu s'a putut statornicì—decât dór pe scenă — între dînşiĭ. Erà o veche bubă, care învenină inimile amîndurora, pricinuind sceneĭ române cele maĭ marĭ pagube materiale şi artistice. Cât s'ar fi ridicat ea şi unde ar fi ajuns póte chiar literatura nóstră dramatică, dacă aceştĭ doĭ artiştĭ, două puterĭ, două luminĭ ale teatruluĭ, trăiaŭ uniţĭ şi lucraŭ în deplină înţelegere — cu acelaşĭ zel cu care lucraŭ despărţiţĭ —pentru mărirea şi întâietatea luĭ?!

---

(1) *Ioan Eliade Rădulescu*, unul dintre întemeetoriĭ teatruluĭ, móre în ḑiua de 27 Aprilie 1872. I se fac funeraliĭ naţionale, la carĭ vorbesc d-niĭ: Urechiă în numele Academieĭ Române, Esarcu în al Societăţiĭ pentru învěţătura poporuluĭ român, Missail din partea ḑiaristică şi Stăncescu din a teatruluĭ. Amănunt interesant: pe când se urcà cosciugul rěposatuluĭ în carul funebru, musica—după dorinţa expri-

Rĕsleţirea luĭ Millo de întregul corp talentat, distins, muncitor al artiştilor noştri, vătĕmând interesele instituţiuniĭ dramatice naţionale, i-a adus luĭ însuşĭ destule pagube. Singur, sărac, nesusţinut şi neînţeles — de ceĭ ce-l încunjuraŭ, — nivelul artistic i se coborà şi lupta fără puterĭ amenința să-l rĕpue.

Iată ce ḑice un martor ocular despre rostul spectacolelor ce vedeà la sfîrşitul anuluĭ 1873: «Sala luĭ Bossel erà aprópe deşértă, deşì se jucaŭ *Prăpăstiile Bucurescilor*. Lojile maĭ tóte góle, căcĭ numaĭ publicul *popular*, care se duce la teatru să petrécă, a rĕmas credincios bĕtrânuluĭ comedian.» Personalul teatruluĭ e maĭ mult decât restrîns. *Treĭ actrițe* sărăcuţ îmbrăcate *representaŭ mulţimea* elegantă dintr'un salon; decorurile eraŭ neisprăvite, iar dracul, în loc să ésă de sub scenă, unde se presupuneà a fi iadul, venià *ca tótă lumea* pe uşă. (1)

---

mată de dînsul, cu limbă de mórte — cântà finalul actuluĭ II din Lucia de Lamermoor.

Frosa Popescu, neangajată de Pascaly, protestă prin ḑiare, învinovăţindu-l de rapacitate şi lipsă de condescendenţă către colegĭ. *Journal de Bucarest*, 10 Oct. 1872.

(1) *Millo*, încunjurat de câţĭ-va elevĭ, dădù—cât ţinù contractul luĭ Pascaly — spectacole *de comediĭ şi vodevile*, în Sala Bossel, jucând, în 1872—73, de 18 orĭ noua sa lucrare *Apele de la Văcărescĭ*, cărora le tot adăogià, împrospătându-le pe afiş, câte o codiţă hazlie privitóre la: legea timbruluĭ, la tutun, la Jidanĭ, la licenţele de bĕuturĭ, la Creditul funciar etc., etc. Ca tóte lucrările de ocasiune, atrăgeà lume şi deci «făceà parale». După acéstă piesă, cu care a debutat la deschiderea amînduror stagiunilor, 19 Novembre 1872 şi 26 Octobre 1873, a maĭ dat: *Un bal din lumea cea mare, Millo director, Paraponisiţiĭ amîndoĭ, 33.333 de francĭ, Barbu Lăutaru, Haimana, Baba Hârca, Un mister în pasagiŭ* (vodevil de Millo), *Cucóna Chiriţa în Iaşĭ, Pete în sóre* (c. 1. a. Eliescu), *Fermecătórea* (c. 2 a. Carada), *Jianu;* apoĭ la 20 Aprilie 1873 plecă la Iaşĭ şi prin judeţe să exploateze vîna norocită a *Apelor* sale.—In stagiunea următóre, dete, pe lângă cele de sus: *Barbu lăutaru, Impresiile C. c. Chiriţeĭ la Paris, Tuzu Calicu, Doĭ pricopsiţĭ, Cinel-Cinel, Plăcintaru* (cânticel comic de Alecsandri), *Prăpăstiile, Grozavul duelist* (v. 2 a.), *Corbul român, Domnul Mofturénu*, (Politica cea mare, vod. 5 a. 1 tab. Millo), *C. c. Chiriţa la Exposiţia din Viena, Magnetismul, Musa de la Burdujenĭ;* apoĭ, în urma a treĭ zadarnice încercărĭ de a maĭ da *Apele de la Văcărescĭ*, a închis teatrul la 27 Aprilie 1874 şi a plecat prin provincie.

Iorgu Caragiale — neangajat nicăierĭ—dădù maĭ multe representaţiunĭ la Bossel în beneficiŭ — între carĭ: *Marcu Botzaris* (dr. cu mare spectacol, 3 a. 6 tabl.), la 22 Martie şi 14 Aprilie: *Provincialul în capitală* (vod. 2 a. Caragiale, mus. Fletenmcaher). *Elena Caragiale* dăduse, tot acolo, la 22 Dec. 1873: *Frumuseţile din Iaşĭ şi din Bucurescĭ*, canţonetă de Iorgu Caragiale, *Dulce e la Primărie* (farsă 2 a.) şi *Deputaţiĭ fac cevă?* canţonetă de acelaşĭ; maĭ jucase la începu De-

Pe când Pascaly în Teatrul Naţional, cu un repertoriŭ variat şi interesant, cu stăruinţă şi cu bună chibzuială, ajunsese a avé şi sala bine poporată şi nu puţine succese. Ceea ce pricinuià însă mirarea tuturor, erà uşurinţa cu care actoriĭ învĕţaŭ rolurĭ de o lungime spăimântătóre şi de un gen atât de diferit unele de altele. De la dramă orĭ melodrama pasionată şi violentă, treceaŭ la comedia veselă şi blajină, la vodevilul sprinten şi la farsele mucalite, căcĭ la noĭ o piesă jucată de două, treĭ orĭ, nu maĭ intereséză pe nimenĭ, publicul fiind mărginit şi pururea acelaşĭ. (1)

cembre: *Nobleţa slugilor* (v. 1 a., tr. Nicolescu), *Amorul unuĭ student* (de Caragiale) şi *Vĕduva şi Avocatul* (v. 1 a. traducere).

Dimitrie Bolintinénu móre la Septembre 1872, în cea maĭ mare miserie.

Cuza-Vodă móre la Heidelberg (Hôtel d'Europe), unde se dusese să-şĭ vadă copiiĭ, de o paralisie a inimeĭ, la 12 Maiŭ 1873, şi e îngropat la Ruginósa la 29 Maiŭ, cu mare pompă, în mijlocul uneĭ marĭ mulţimĭ de ţĕranĭ, carĭ îĭ conduseră carul funebru. Generalul Florescu, V. Alecsandri, ColoneliĭCasimir şi Gadela ţineaŭ panglicele caruluĭ; M. Kogălniceanu a vorbit în numele ţĕriĭ, N. Ionescu în numele oraşuluĭ Iaşĭ, Petre Grădiştenu asupra faptelor domnieĭ, Andreiŭ Vizanti în numele Universităţiĭ din Iaşĭ, Archiereul Suhopan în numele bisericeĭ române.

Prinţul Gheorghe Bibescu móre tot în Maiŭ 1873, la Paris, în vîrstă de 69 de anĭ şi este înmormîntat în cimitirul Père-Lachaise, după slujba ce i se făcŭ la biserica ruséscă de Archiereul Prijulieff. Aŭ fost faţă mariĭ demnitarĭ aĭ Statuluĭ şi representanţĭ ilustri din înalta societate francesă.

(1) *Repertoriul luĭ Pascaly*, în stagiunile 1872—1874, fu alcătuit din următórele lucrărĭ: *Căsătoriile fără cununie* (Les faux ménages, com. 5 a. Pailleron), *Fanfan la Tulipe* (dr. 6 a. Paul Meurice), *Căḑăturile* (c. loc. 3 a. Pascaly), *Doctorul negru* (dr. 6 a. d'Ennery şi An. Bourgeois, trad. Michălescu), *Ştrengarul din Paris* (rol studiat de Pascaly cu Bocage, creatorul luĭ la Paris), *Martirul familieĭ* (dr. 5 a. V. Séjour, trad. Michălescu), *Puiculiţa* (c. 1 a), *Treĭ Pălăriĭ* (c. 3 a. Hennequin), *Sĕrmanul Jack*, *Păcatele bărbaţilor* (Les amandes de Timothée), *Banul Mărăcine* (dr. orig. 5 a., V. A. Urechiă), *Cărbunariĭ* (c. 3 a., Aricescu), *Nebuniĭ din faţă* (c. 1 a., Pantazi Ghica), *Dama cu cameliĭ*, *Rotarul*, *Caterina Howard*, *Domnia slugilor*, *Don Juan de Marana*, *O căsătorie în lumea mare* (c. 4 a., Ventura), *Mórtea luĭ Const. Brâncovénu* (dr. 5 a. Roques), *Hernani* (dr. 5. a., V. Hugo, trad. Ioan Eliade; jucată de *Pascaly* (Hernani, *Vellescu* Don Carlos, *Dimitriad* Don Ruy Gomez, *Matilda* Dona Sol şi fórte frumos reuşită; venitul erà destinat înălţăriĭ unuĭ monument luĭ Eliade), *Cuvîntul mortuluĭ* saŭ *Cocoşatul* (dr. 5 a. Paul Féval), *România liberată* saŭ *Mircea învingĕtor* (c. 3 a. Ant. Roques), *Paradisul perdut*, *Amorul doctor* (benef. Frosa), *Fanatismul* (benef. Dimitriad; *Vellescu* Mahomet, *Dimitriad* Zopir), *Indiana şi Charlemagne*, *Paiaţa* (dr. 5 a. d'Ennery şi Marc Fournier, trad. P. T. Georgescu) *Hoţiĭ de Codru şi de Oraş*, *Radu Basarab*, *Banul Olteniei* (mare succes al luĭ Pascaly şi Vellescu; dr. naţ. cu spectacol, 4 a. 7 tabl.), *Rĕposatul D-luĭ* (c. 2 a. Pascaly), *Rĕsbunare şi ne bunie* (dr. 1 a., tr. C. Palama), *Aşà sunt femeile* (c. 1 a, trad. C. Palama), *Copiĭ?! familie?!* (dr. 3 a. Pascaly), *Cheia unuĭ ginere* (vod. 1 a. trad. I. Panu, mus. Flech-

Din acéstă silită şi continuă preînnoire, din trecerea aceloraşî ómenî, aprópe, prin atâtea şi atâtea rolurî de caractere şi dimensiunî diferite, aŭ şi isvorit marile neajunsurî ale interpretăriî greşite, ale lipseî de originalitate, ale slăbiciuniî artistice, imputate actorilor noştri.

Erà fatal să fie aşà, ḑiceaŭ eî, când nu se dedeà uneî trupe nicî măcar timpul trebuincios de a face cunoscinţă cu fiinţele — reale orî închipuite — ce i se cereà să înfăţişeze în deplinătatea vieţiî, — dar încă să pătrundă în adîncul gândirilor şi simţirilor şi să creeze cevà rĕmăetor, adevĕrat, asemenea omeniriî.

Dacă trupa ar fi fost însă la înălţimea chemăriî eî, dacă talentul şi educaţiunea ar fi venit în ajutorul experienţeî şi deprinderiî, dacă moravurile şi technica sceneî n'ar fi fost supuse capriciuluî şi presumpţiunilor personale, negreşit că neajunsurile covîrşiaŭ maî puţin

---

tenmacher), *Lăpuşnénu* (dr. naţ. 5 a. 7 t., N. Scurtescu), *Ce scie satu nu scie bărbatu* (c. 3 a., Pascaly), *Muschetariî* (dr. 5 a. 10 tab., Alex. Dumas, trad. Pascaly), *Vrăjitórea*, *Fiul nopţiî*, *Revisorul General* (c. 3 a., local. Petre Grădiştenu), *Rĕsbunarea morţilor* (C. Stăncescu).

I. A. Cantacuzino dă, la Maiŭ 1873, demisiunea din director general al teatrelor şi e înlocuit cu *C. I. Stăncescu*, iar acesta în comitet prin *Nicu Negri*.

Frosa Popescu dă în aceeaşî lună un beneficiŭ cu concursul d-reî Keller, jucând *Un caprice* (Musset), *Lucrătoriî* (trad. Dimitriad), *Burgraviî* (Frosa în rolul *Guanhumareî*), *Vara la ţéră* (Deparaţianu), versurî ḑise de Dimitriad.

Daniil Drăgulicî, talentatul artist, móre la începutul luî Octobre 1873.

Matilda Pascaly móre la 10 Novembre 1873. I se face o înmormîntare strălucită la 12 Novembre, la care d-niî V. A. Urechiă, Stăncescu, St. Vellescu pronunţă oraţiunî funebre, iar tînĕrul G. Dem. Theodorescu îî dedică o frumósă elegie în versurî.

Iancu Samurcaş, fost director şi membru în Consiliul teatrelor, móre la 12 Novembre 1873.

Alexandru Odobescu e numit la 23 Decembre 1873 membru în Comitetul teatrelor, în locul luî C. Esarcu, trimis Agent diplomatic la Roma.

Frosa Popescu dă cu trupa luî Pascaly *Lucreţia Borgia* în beneficiŭ, la 4 Februarie 1874.

Expirând contractul luî Pascaly, el închide teatrul românesc la 5 Martie 1874, apoî la 18 Martie dă în Sala Bossel *Rotarul*, în beneficiul luî Iulian şi al Tudoreî.

Millo jócă *Lipitorile* în teatru cel mare la 4 Aprilie.

Panu şi Lina Stoenescu daŭ la sfîrşitul luî Aprilie un beneficiŭ cu concursul trupeî luî Pascaly, jucând: *Amorul doctor*, *Cheia unuî ginere* şi *Croitor de dame*.

munca şi zelul fie-căruia, renumele şi propăşirea nu le rĕmâneaŭ îndelung zăbovelnice pe calea cea luminósă a arteĭ. (1)

De alt-fel Pascaly scrisese şi dovedise de mult că *ţéra are teatrul ce merită*, când slobod erà orĭ-cine stteà în fruntea luĭ să-l rĕsucéscă după plac şi—fără control de nicăierĭ, fiind-că nu aveà sprijinul nimĕnuĭ—să-ĭ imprime gusturile, inclinările şi defectele sale.

Aşà, cu Millo, comedia, şi în deosebĭ comedia de tipurĭ şi de năravurĭ naţionale, umpleà scena de veselia sgomotósă şi puţin cam grosolană a némuluĭ nostru, mărginindu-ĭ ast-fel producerile într'un cerc negreşit interesant, dar totuşĭ prea strîmt şi decĭ prea degrabă şi pe deplin cunoscut de un public iubitor de noutăţĭ ca al nostru.

Acéstă comedie fu idealul luĭ artistic, pe dînsa a ilustrat-o şi prin ea s'a făcut nemuritor. Dacă ceĭ câţĭ-va actorĭ maĭ de preţ, ce am avut, puteaŭ mărturisì, cu *nevinovata-le modestie*, că «fără de dînşiĭ nu ar fi artă la noĭ», de sigur Millo, care a fost decimĭ de anĭ singurul eĭ representant, aveà tot dreptul să spună: «Arta dramatică română, sunt eŭ!»

La dînsul, dramele, cu saŭ fără spectacol, şi comediile străine, maĭ mult saŭ maĭ puţiu înalte, eraŭ o *parigorie* lăsată camaradilor, saŭ un mijloc maĭ lesnicios de câştigat parale, cu singura condiţiune să jóce, pretutindenea, *un rol óre-care, cât de mic...* că-l făceà el mare.

La Pascaly, proporţiunea erà cu totul rĕsturnată. Dramele şi melodramele i-aŭ fost légănul talentuluĭ, printr'însele l'a desvoltat şi pecetea lor caracteristică a purtat-o, cultivându-le tótă viéţa. Şi, lucru ciudat, prima lecţiune ce i-a dat marele Bocage a fost o lecţiune de comedie, învĕţându-l admirabilul rol al *Ştrengaruluĭ din Paris*. Asemenea contraste nu sunt rare în cariera artistuluĭ nostru, căcĭ el, care a cultivat şi iubit drama, erà fórte bun în comedie şi nicĭ una dintre compunerile sale teatrale n'a avut caracter jalnic.

Cu tóte acestea, la dînsul drama erà temeiul, iar spectacolele comice al-

(1) *Românul*, 9 Decembre 1873, publică următórea comunicare, făcută de *Direcţiunea teatrelor*, ca dovadă şi întărire a acestora: «*Comitetul teatrelor*, observând, cu ocasiunea repetiţiunilor generale ale drameĭ *Hernani*, tradusă de repausatul *Eliade, că uniĭ artişti aŭ făcut schimbărĭ arbitrariĭ în textul traducţiuniĭ,* fie din rea voinţă, fie din lipsă de studiĭ,—înlocuind, cu de la dînşiĭ cuvinte, pe acelea ce nu şi le aduceaŭ aminte,—a voit să opréscă representaţiunea acésta, *care se dedeà şi în interesul arteĭ* (? !). Cu tóte acestea, a tolerat-o, spre a nu perde ocasiunea de a aduce şi el contingentul sĕŭ la ridicarea monumentuluĭ luĭ Eliade. Dar tot odată găsesce de cuviinţă a prevenì pe public, că el respinge orĭ-ce solidaritate cu aceste schimbărĭ, carĭ denaturéză şi spiritul autoruluĭ original şi textul traduceriĭ.» — Tradiţiune verbală: *C. I. Stăncescu.*

cătuiaŭ maĭ mult o «petrecanie» pentru glótă, o *mană* binefăcĕtóre casseĭ, decât o hrană prielnică spiritelor distinse şi un element de progres pentru artă, deşĭ în orĭ-care dintr'însele reclamă orĭ îşĭ reservă *rolul de căpetenie*, nu cum-va un altul, în locu-ĭ, să-ĭ compromită efectul.

Se înţelege uşor, prin urmare, ce solicitudine puteaŭ avé respectiviĭ directorĭ în privirea acestor douĕ genurĭ dramatice şi cum, la prilej, zelul lor fu maĭ rodnic pentru unul decât pentru cel-lalt. Aceste împrejurărĭ nu trebuesc lăsate la o parte în drépta judecare a activităţiĭ artistice a celor doĭ corifeĭ, carĭ aŭ lucrat negreşit tot ast-fel până ce teatrul, eşind de sub ocârmuirea lor, intră sub statornica direcţiune a representanţilor ce-ĭ dăduse legea, pentru a devenì un aşezămînt public de cultură intelectuală.

Aveam o singură scenă, menită a înfăţişà tóte laturile vieţiĭ şi ale lumiĭ, cu o de o potrivă consideraţiune şi îngrijire, pentru înţelegerea adevĕrurilor cuprinse într'însele, fie ele eşite din durerea, din bucuria orĭ din nebuniile omenescĭ.

Numaĭ cu preţul acesta puteà da ea un fericit avînt literatureĭ dramatice şi fi o şcólă pentru cultura limbeĭ.

De alt-fel, literatura şi critica dramatică se mişcaŭ maĭ viĭ şi maĭ în plin pe atuncĭ, deşĭ fără a da nota caracteristică a timpuluĭ, nicĭ a lăsà, în tot-deauna, trainice urme despre vrednicia lor. Pe scenele teatrelor se vedeaŭ rĕsărind—dintre mulţimea de traducerĭ—câte-va lucrărĭ originale meritoriĭ, unele localisărĭ norocite; iar marele ḑiare puneaŭ cu bucurie foiletonul saŭ colónele pagineĭ a treia la disposiţiunea *Aristarchilor (?)* contemporanĭ. Erà o mişcare, prielnică desvoltăriĭ gustuluĭ şi luminăriĭ publice, care-şĭ luase,—după limpeḑirea treptată a însemnatelor cestiunĭ politice,—iarăşĭ drumul de maĭ înainte, póte cu maĭ multă poleială, dar nu şi cu autoritate maĭ multă.

Aşà *Aricescu*, — scriitor cu mărginite mijlóce, dar polemist plin de ardóre, — continuând vechia luptă pentru «întregirea şi asigurarea drepturilor Teatruluĭ Naţional», critică la ocasiunĭ «mĕsurile neîndestulătóre ce se ieaŭ pentru cuviinciósa înscenare a pieselor», negligenţa, de nu nepĕsarea, actorilor pentru «o maĭ nimerită apropiere de firea rolelor ce li se încredinţéză»; dar, maĭ vîrtos, combate cu o nestăpânită furie pe guvernul «destul de vitreg, care, pentru miserabile economiĭ, svârle scena română în braţele speculatorilor, ce, după tot dreptul, se îngrijesc maĭ mult de câştigul lor decât de interesele arteĭ sfâşiate orĭ

maimuţărite de nisce ómenĭ fără capacitate, fără talent, şi fără consciinţă». (1) E aprig Aricescu, dar propoveduesce în pustiŭ, căcĭ lucrurile rĕmân tot în starea împotriva căreia se rĕsvrătià el.

Pantazi Ghica, de la 1871, întreprinde, în *Românul*, o serie de articole periodice asupra literatureĭ, teatruluĭ, mişcăriĭ sociale şi chiar a celeĭ politice, pe carĭ le titluesce: *Curierul Bucurescilor* şi câte odată *Cronica sĕptĕmâniĭ*. In stil curgĕtor, nuanţat de lirism, când nu este emfatic orĭ zeflemist, el analiséză, despică, urmăresce tot ce vede şi ce aude, trăgênd adesea conclusiunĭ prea severe cu privire la artă şi prea personale, când e vorba de artiştĭ orĭ de scriitorĭ. E cunoscută cérta ce aveà cu *Zizin* (I. A. Cantacuzino), directorul general, şi d-l *C. Stăncescu*, membru în Comitetul teatrelor, pentru *censurarea* ce ḑiceà că exercitaŭ asupra lucrărilor ce li se păreà că atacă personalităţĭ din societate, ca *O căsătorie în luna cea mare* (comedie de Gr. Ventura) şi *Nebuniĭ din faţă* (comedie de P. Ghica) (2), orĭ cuprindeaŭ alusiunĭ şi situaţiunĭ prea liber protivnice celor de la cârmă.

Totuşĭ pe *Antonin Roques* l'a *scuturat* rĕŭ pentru drama sa *Mórtea luĭ Brâncovénu*, făcêndu-ĭ aspre mustrărĭ că ar fi denaturat: 1) adevĕrul istoric, făcênd din Constantin Brâncovénu, «acel răpitor avar... a căruia viéţă nu a fost decât o ţesătură de intrigĭ pentru a se ţiné la domnie şi a-şĭ satisface nesăţiósa dorinţă de avuţie», un Domn «cu simţeminte nobile şi desinteresate»; 2) de a fi falsificat caracterul boerilor ţĕriĭ de pe acea vreme, făcêndu-ĭ intriganţĭ, vînḑĕtorĭ şi trădătorĭ, când de la strănepoţiĭ lor d-l Roques avusese personal atâta bine şi trebuià, ca străin ce erà, să nu-ĭ defaime, maĭ ales când adevĕrul nu se aflà de partea d-sale; 3) «succesul pieseĭ a fost făcut de jocul actorilor şi de silinţele directoruluĭ, care a pus atâta consciinţă, în cât publicul a vĕḑut în adevĕr un teatru bun şi o piesă, fie cât de primejdiósă, bine representată».

(1) Veḑĭ articolele sale din: *Trompeta Carpaţilor*, *Adunarea Naţională*, *Opiniunea constituţională*, pe care le-am citat maĭ sus.

(2) *Românul* din 7 Octobre 1871.—*Idem* din 3 Novembre: Petiţiunea luĭ Pantazi către Minist. Instr. publice, reclamând contra interdicţiuniĭ de a se representà piesa *Nebuniĭ din faţă*, în care directorul general găsise alusiunĭ jicnitóre pentru Beizadea Mitică (Zănăticescu) şi Maior Papazoglu. Cere o anchetă de ómenĭ competenţĭ şi nepărtinitorĭ, declarând că nu cuprinde nicĭ o alusiune ofensătóre pentru nimenea. «De o glumă nu se supĕră decât omul prost», ḑice el. — Veḑĭ şi *Românul* din 19 Ianuarie 1872. Acéstă piesă fu însă jucată şi, cu tot jocul minunat al luĭ Pascaly, Drăgulicĭ şi Matildeĭ, «tot succesul pieseĭ fu pentru un tînĕr, *d-l Iulian*, plin de talent şi de viitor în arta dramatică şi care va dobândì o mare reputaţiune». *Românul*, 29 Decembre 1871.—Profeţia acésta se îndeplinì, precum toţĭ scim.

Dacă însă partea istorică şi politică e contestabilă, partea literară e de tótă lauda. Acéstă lucrare e şi de *Laerţiu*, aspru criticată; din tóte punctele de vedere. «E o *pantalonadă*, ḑice el, un lucru făr' de nume, imposibil, *un cerc pătrat*. E cu totul lipsită de armonie, de coesiune, de interes...» Intr'un stil fórte ironic o sfâşie el, o ieà peste picior şi termină întrebând pe comitet cum permite ca, într'o dramă cu pretenţiune de a fi istorică, să se insulte demnitatea naţională, să se acopere de ruşine tronul ţĕriĭ, să se arunce oprobriul trădăriĭ tuturor numelor istorice de odinióră, să se facă *o tristă speculaţiune* de antrepenor cu nume ca al Brâncovenilor, în dauna morală şi materială a publiculuĭ? El o găsesce rĕŭ montată şi slab jucată. (1)

Cu aceeaşĭ furie se ridică iar împotriva directoruluĭ Zizin, care interḑisese şi representaţiunea comedieĭ d-luĭ *Gr. Ventura* (O căsătorie în lumea mare) sub cuvînt că între persónele puse în scenă comitetul recunoscuse unele dómne şi domnĭ din societatea înaltă. Analisând-o, el găsesce că: «este o bună comedie de salon, dar nu e în tóte nimerită», căcĭ autorul, «din ţĕsătura intrigeĭ, din limbagiul ceremonios, de bună cuviinţă, de bun ton.... avênd intenţiunea de a descrie moravurile din lumea mare, prejudiciile şi relele ce o rod şi o dărâmă.... trebuià să evite orĭ-ce ideĭ şi maĭ ales orĭ-ce scene vulgare. Aşà scena VIII (act. I) între cocóna cea mare şi înfumurată şi bucătarul sĕŭ ţigan— fórte comică, fórte risibilă, nu e la locul sĕŭ (prin cuvinte şi situaţiunĭ) într'o comedie de salon, e o scenă vulgară». Apoĭ personagiul Evreuluĭ Natanson «prea revine des, nepregătit, neoportun, nenimerit în scenă, fără o regulă în acţiune». Afară de aceste micĭ nepotrivirĭ, comedia e plină de interes, morală, onestă. E un «bun studiŭ de moravurĭ». (2)

Angina difterică, comedie într'un act de V. A. Urechiă, o găsesce plină de vervă şi de spirit—cu tot ciudatul eĭ nume,—avênd darul să facă pe lume să rîdă de la început până la sfîrşit. Tot ast-fel găsesce

(1) *Românul* din 12 Novembre 1871, articolul luĭ Pantazi.—*Idem*, 11, 12, 14 Novembre acelaşĭ an, critica luĭ Laerţiu.—Roques le rĕspunde în No. din 17 Novembre, iar Laerţiu şi Pantazi continuă polemica în No. din 19 şi 21 ale aceleiaşĭ lunĭ.

In *Românul* din 7 Novembre, piesa acésta este pe faţă învinuită de a fi «o *desăvîrşită propagandă politică* şi *o punere în acţiune a candidatureĭ unuĭ óre-care Bibescu-Brâncovénu la domnie*, într'un cas dat, la o ocasiune favorabilă...» Deşi plină de contradicţiune, efect — imposibile, apoteosa némuluĭ Brâncovenesc şi propaganda în favórea Bibescilor, caracteristica cea maĭ justă ce i se póte face,—se aduc aspre imputărĭ comitetuluĭ, care aprobă drame defăimătóre trecutuluĭ, pe când interḑice comediĭ carĭ biciuesc viţiile, ridiculele şi defectele presentuluĭ.

(2) *Românul*, 12 şi 21 Novembre 1871.

şi canţoneta luĭ Alecsandri *Haimanà,* însă din împrejurările că prima îşĭ bate joc de Camera Deputaţilor, de jurnaliştĭ, de Ministeriul de Externe chiar şi cea de a doua critică pe Strousberg, pe guvern şi arestările ilegale, şi nu aŭ fost oprite a se jucà, revenì la interdiţiunea comedieĭ sale *Nebuniĭ din faţă,* care, pentru un singur nume, *Zănăticescu,* stă urgistită şi condemnată a nu vedé faţa publiculuĭ. Erà fórte simţitor dulcele Pantazi, când se atingeà cine-va de odrasele sale.

Aşà, cu câtă durere cere luĭ C. A. Rosetti socotélă de ce l'a înjurat saŭ maĭ lămurit de ce a primit «o critică aşà de.... *ca la uşa cortuluĭ»* împotriva drameĭ *Mircea-cel-Bĕtrân,* aspru, fórte aspru chiar analisată de Laerţiu, «Dumnedeule! ce animositate! ce furie! ce duşmănie! şi câtă ignoranţă!»..... «Degradaţiune a gustuluĭ, parodie a frumosuluĭ, corupţiune a inimeĭ!» strigă autorul criticeĭ... «Brrr, mĕ cutremur! Lumea se înspăimântă, popórele se sgudue! Laerţiu şi-a vĕrsat veninul invectivelor!»... (1) şi aşà maĭ departe.

Din încordarea simţemintelor, din fiorul ce face să-ĭ tremure, ca de frigurĭ, condeiul în mână, din rĕspunsurile date în mod agresiv protivnicilor, din argumentarea aprópe personală, pretutindenea, se vedeà că vechiul polemist, hotărîtul luptător politic, nu puteà să se despartă de vechiul obiceiŭ, în noua însuşire ce luase — de a fi un ticnit şi nepărtinitor analist al lucrărilor şi împrejurărilor teatrale. Noroc dór că tunetele şi fulgerile luĭ se înnecaŭ în hohote de rîs, aceea ce făceà pe Alecsandri — care-l iubià mult — să dică: «Ce brave Pantazi, il n'a de rebarbatif que l'aspect, car il est incapable de gêner une mouche.». (2)

Erà sincer admirator al adevĕratuluĭ talent şi, cu tóte sbuciumările şi personalităţile luĭ, când descoperià frumosul orĭ adevĕrul unde-va, luà tonurile cele maĭ calde şi colorile cele maĭ viĭ pentru a le descrie şi a le lăudà. In deosebĭ, aveà un cult pentru talentul Matildeĭ Pascaly, despre care diceà: «Ceĭ ce cred că arta dramatică n'a progresat la noĭ, ceĭ ce cred că n'avem artiştĭ cu talente în trupa d-luĭ Pascaly, să mérgă să vadă *Dama cu cameliĭ,* şi-ĭ desfidem să pótă dice că ea se póte jucà maĭ bine decât a jucat-o d-na Matilda, îĭ desfidem să pótă dice c'o artistă adevĕrat consciinţiósă póte aduce, în inter-

---

(1) *Ibidem,* 15 Februarie 1872. Pentru a-ĭ arătà deosebirea de simţeminte dintre eĭ doĭ, Pantazi amintesce luĭ Laerţiu (care se năpustise cu furie asupră-ĭ, în critica pieseĭ *Nebuniĭ din faţă,* şi-l atacase cu expresiunĭ aprópe grosolane), cuvintele caracteristice ale luĭ *Alphonse Karr*: «Ce qui distingue le manant, c'est la manie de tutoyer le gentilhomme.»

(2) *Românul,* 21 Martie şi 9 Aprilie 1872.

pretarea rolului Margaretei Gauthier, mai mare talent, mai multă frumuseţe, mai multă naturaleţă, o veselie mai durerósă, o întristare mai mişcătóre; expresiunea uneï suferinţe mai adîncï, decât acéstă artistă.» (1)

Una din slăbiciunile sufletescï ale luï Pantazi erà invederata dragoste ce aveà de operetă şi în special de spectacolele d-reï Keller. Nu o lance a rupt el întru apĕrarea acestora, contra «marilor şi virtuoşilor Catonï: *pudiciĭ redactorĭ de la Pressa* şi *pudibondiĭ scriitorĭ de la Telegraful*», carĭ susţineaŭ că repertoriul luĭ Offenbach erà imoral şi propagator al desfrînăriĭ.

Dacă vre-odată spiritul luĭ—de altmintrelea liniştit şi judicios —şi-a eşit din firea luĭ şi s'a rostogolit din paradox în paradox, până la cea de pe urmă tréptă a rătăciriĭ, a fost atuncĭ când, pentru a apĕrà o rea causă, a cercat să rĕstórne fiinţa lucrurilor şi să rĕstălmăcéscă adevĕrurile consfinţite.

«D-vóstre sunteţĭ censorĭ, nu vĕ place decât clasicul—ḑiceà el confraţilor sus pomeniţĭ,—dar bine-voiţĭ a ne spune: maĭ morale (decât repertoriul luĭ Offenbach) sunt descrierea, peripeţiile şi nenorocirile luĭ *Georges Dandin* al luĭ Molière?

«Sunt óre cuvinte maĭ morale, terminĭ maĭ *gazaţĭ*, expresiunĭ maĭ pudice în operele luĭ Molière?

«Maĭ morale sunt situaţiunile din *Phedra* luĭ Racine?

«Maĭ morală scena din *Adrienne Lecouvreur*, când dispută pe amantul eĭ Duceseĭ de Bourgogne?...

«Ce strică Offenbach, dacă în tótă lumea sunt femeĭ care învaţă trăì în poveştile glumeţe ale luĭ Lafontaine, în poesiile luĭ Biron, în memoriile Regineĭ Pomarré, în romanele luĭ Paul de Kock?...

«Eŭ nu mĕ supĕr nicĭ pe cancan, nicĭ pe pulpele actriţelor, nicĭ pe repertoriul luĭ Offenbach. Sunt just: găsesc că este o petrecere, că este bine să maĭ rîdă lumea şi să petrécă, ba găsesc chiar o lecţiune morală în tóte acestea şi, *dacă aş avé o fiică, aş luà un subiect minunat din tóte acele operete ca s'o învĕţ să nu facă aşà.*»

Aceste *frumóse* precepte, împreună cu multe altele, le dedeà el tĭnĕruluĭ Mircea C. A. Rosetti, care «erà încă în etatea fericită a tuturor ilusiunilor», care aveà «încă *imaculate*» credinţele în bine şi în frumos, şi i le dedeà ca «*un consiliŭ bun* (!) şi amical, pentru timpul când va intrà în arena lupteĭ!» (2)

(1) *Ibidem*, 11 Martie acelaşĭ an.

(2) *Ibidem*, 23 Martie, 1 şi 20 Aprilie 1873.—*Telegraful*, Martie; *Pressa*, idem, acelaşĭ an.

Şi aveà negreşit încredere în bunătatea sfatuluĭ sĕŭ, de vreme ce-l propuneà ca normă unuĭ tînĕr inteligent şi talentat, cum erà Mircea Rosetti, uitând totuşĭ că mulţĭ dintre cetitoriĭ *Românuluĭ*, fără de asemenea nobile însuşirĭ, puteaŭ să-l înţelégă şi să-l urmeze cu totul pe dos, dispreţuind adecă pe Molière şi pe Racine — ca pe nisce pornografĭ — şi ridicând în slavă pe Paul de Kock, pe Piron, pe Offenbach, orĭ pe Regina Pomarré, ca pe nisce idolĭ aĭ cuviinţeĭ, aĭ moralităţiĭ şi aĭ bunuluĭ gust.

Dar aşà erà dulcele Panţazi: ce aveà în inimă aveà şi pe limbă, deşi o sinceritate atât de personală nu e tocmaĭ o calitate de laudă pentru un critic. Dar se ocupà cu dragoste de mişcarea artistică şi literară de la noĭ. Opera italiană, Opereta francesă (pe cea germană n'o cultivà, nepricepênd nemţesce), teatrele românescĭ, producerile şi composiţiunile interesante, discuţiunile (el ḑiceà: gâlcevile) şi neînţelegerile dintre scriitorĭ, pictura, sculptura, architectura, tot îl atrăgeà, îl interesà, îl preocupà; a fost un spirit ales, cu o bunăvoinţă neîntrecută de a cercetà, de a pătrunde, de a exprimà tot ce i se păreà frumos, bun, adevĕrat, deşi în mod cam independent de orĭ-ce metodă—de aceea puţin adînc—şi cu ideĭ prinse în forme lăbărţate—de aceea puţin corect. (1)

De alt-fel—ca toţĭ criticiĭ noştri de pe atuncĭ—scrià când voià, saŭ când aveà vreme, decĭ nu întreţineà în ospitalierele colóne ale *Românuluĭ* un serviciŭ regulat de informaţiunĭ şi de impresiunĭ literare saŭ artistice, aceea ce alcătuià un mare neajuns pentru publicul deprins a-şĭ controlà propriile sale simţeminte în privirea celor cetite, vĕḑute orĭ auḑite.

Natură de *boem*, deşi fecior de boer mare, avù meritul de a fi făcut şi atât, pe vremurĭ când asemenea *subţietăţĭ* plutiaŭ aprópe nebăgate în sémă pe oceanul furtunos al luptelor politice de partid.

Dacă însă Panţazi scrià fără altă pretenţiune decât de a lămurì aceea ce scià şi ce simţià, *Laerţiu* (Alexandru Lăzărescu) aveà mulţime de pretenţiunĭ: pretenţiunĭ de a fi om cetit, pretenţiunĭ de stil, de origina-

(1) *Românul*, 30 Novembre şi 6 Decembre 1873.

Fiul luĭ Ioan Eliade-Rădulescu face un apel public pentru alcătuirea uneĭ casse de pensiunĭ şi ajutóre a artiştilor dramaticĭ din ţéră, arătând că, cu mijlócele ce propune, se pot adunà 81.600 leĭ pe fie-care an. Aceste casse el făgăduesce *a dăruì 1000 exemplare* din *Istoria Românilor* a tatăluĭ sĕŭ.—*Românul*, 17 Febr. 1874.

G. *Sion*, membru al Comitetuluĭ teatral, protestă prin *Românul*, din 11 Martie 1874, contra imputărilor aduse aceluĭ Comitet, că ar fi stabilit censura.—La acésta, ḑiarul rĕspunde, la 31 Martie, aducênd doveḑĭ de censurarea lucrărilor în teatru.

litate, de spirit, de ironie, pretenţiunĭ poetice... şi altele şi altele, ce cu prisos rĕsăriaŭ din foiletónele sale dramatice.

Se vede însă că maxima isteţuluĭ dascăl Horaţiu: *brevis esse laboro obscurusque fio*, avusese o rĕsturnătóre influenţă asupră-ĭ, dacă, în temerea de a nu fi pe deplin înţeles scurtând vorba, el o lungià şi o lungià pretutindenea peste mĕsură. A fost, de sigur, un abundent scriitor, dar prea mult difus ca să fie tot-deauna interesant. O critică, şi în special o critică teatrală, trebue să cuprindă, într'un cadru relativ mărginit, tóte desluşirile şi aprecierile asupra subiectuluĭ analisat, căcĭ este o lucrare curentă, pentru luminarea mulţimiĭ nedeprinse cu cercetarea şi adîncirea producerilor artistice, iar nu un studiŭ migălos, documentat, sciinţific, din care puţinĭ cetitorĭ ar puté trage un *imediat* folos.

Laerţiu se rĕsfăţà, cu mare dragoste, între digresiunĭ, parentese, amintirĭ, analogiĭ, filosofărĭ şi, fórte adesea, părăsind şirul celor începute, apucà pe potecĭ ascunse, carĭ mânaŭ povestea cine scie unde. Rîndurile însă, colónele şi foiletónele se înmulţiaŭ, iar bietul cetitor, ca să afle şiretenia uneĭ piese, trebuià să aştepte 4, 5 numere, uitând multe din cele de la început. *Non multa, sed multum!* o cronicarĭ, căcĭ nu avețĭ maĭ mare duşman decât nerăbdarea celor deprinşĭ cu spusele vóstre şi nicĭ maĭ călduros prieten...

Laerţiu erà autor şi critic tot de-odată; a scris drame şi comediĭ, dintre carĭ câte-va aŭ fost jucate cu óre-care sgomot, deşi nicĭ unele cu isbândă. O dramă cu mare spectacol, desfăşurând acţiunea sa pe vremea luĭ Michaiŭ Vitézul: *Ţĕraniĭ şi boeriĭ* (1), a căḑut pare-se într'un chip puţin măgulitor pentru autor, care-şĭ pusese tótă mîndria şi tot meşteşugul într'însa. Căderea rĕmase autoruluĭ ca o rană la inimă, care sângerà orĭ de câte-orĭ asistă — se ḑice — la succesele altora. De aceea, în de obşte, criticele sale sunt pesimiste; greşalele, slăbiciunile, neajunsurile lucrărilor sunt scóse mult maĭ în evidenţă decât meritele şi calităţile lor reale.

Nepărtinirea e cel maĭ sfînt atribut al judecăţiĭ, pe când patima întunecă şi scurtéză vederea, îngreuéză şi înrĕesce simţirea, sbuciumă şi derapănă drépta consciinţă!

Laerţiu pornià maĭ adesea din punctul cel rĕŭ, cel neprielnic de vedere,

(1) D-l Pascaly, care este un director consciinţios, n'a voit a se maĭ expune cu *Ţĕraniĭ şi boeriĭ*, un *fiasco* dramatic ruşinos al d-luĭ Laerţiu, o *jalnică representaţiune* sub o formă care vrea să semene a comedie, în care tot succesul ce a dobândit autorul a fost o lugubră tăcere şi a publiculuĭ şi a preseĭ. — *Articolul luĭ Pantazi Ghica* din *Românul*, 15 Februarie 1872.

pentru a face cercetările sale, lăsând la o parte orĭ-ce consideraţiunĭ, fie personale, fie sociale, carĭ încunjurase pe autor saŭ lucrarea însăşĭ. Erà chiar atât de riguros că de defecte îşĭ bătea joc fără de milă, iar despre merite vorbià cu uşurinţă.

Intrebuinţà apoĭ terminĭ maĭ mult decât aspri şi maĭ puţin decât parlamentarĭ; de aceea Pantazi şi alţiĭ îl scuturaŭ, orĭ-când le venià la îndemână. (1)

A scris mult, şi operele de căpetenie jucate pe scena Teatruluĭ Naţional aŭ fost în felul acesta judecate de dînsul. Condeiul îĭ erà — cu tóte neajunsurile — câte odată destul de fericit, căcĭ, ţintind a scóte o formulă din fie-care ideę şi a face din fie-ce impresiune o icónă, isbutià în apropierĭ şi asemănărĭ hazliĭ, orĭ în caracterisărĭ drastice. (2)

Aşà, drama luĭ Ant. Roques, *Mórtea luĭ Brâncovénu*, erà pentru dînsul o *pantalonadă* (caraghioslîc) (3); comedia d-luĭ Gr. Ventura, *O căsătorie în lumea mare*—după o amănunţită analisă a însuşirilor eĭ, ca ţesătură, ca intrigă şi ca desfăşurare, — pe carĭ le găsià incomplete orĭ defectuóse, de nu chiar de prisos, —ca alegere şi acţiune a persónelor,—unele puţin la locul lor în lumea cea mare, altele prea puţin marĭ pentru locul ce ocupă în înalta societate,—ca scop şi ca învăţătură morală,—exploatarea cestiuniĭ jidovescĭ pe scenă, în mijlocul tribulaţiunilor unuĭ menagiŭ aristocratic, — îĭ părea c'ar fi fost mult maĭ norocită «să ducă o existenţă ticnită pe una din mesele autoruluĭ, sub protecţiunea unuĭ frumos cartonagiŭ poleit», decât să vadă «pentru o a doua óră» focul rampeĭ, «când erà prea mult şi una singură». (4)

In comedia d-luĭ G. Marian: *O rĕsbunare*,—neavênd de ce *se legà*, fiind-că: «înlăturând câte-va micĭ scandale ale licenţeĭ sale (e vorba de aforisme, «ca căscatul din om în om»), nu este o frasă fără a cuprinde o cugetare, nu este o idee care să nu fie bine ḑisă, nu este o expresiune care să nu scânteeze de spirit, inteligenţă şi agere repartiţiunĭ»,—compară pe Frosa Popescu cu un *mastodont*, îĭ spune că,

---

(1) *Românul*, 10 Februarie 1872, cu critica pieseĭ luĭ P. Ghica, *Nebuniĭ din faţă*, în care pretindeà acesta că l'ar fi insultat şi-ĭ rĕspundeà, în No. de la 15 ale aceleaşĭ lunĭ, în mod fórte violent. — Veḑĭ şi criticele sale din *Românul*, aniĭ 1871—1874, aprópe tóte pline de apostrofe, de sentinţe, de analise rĕutăciόse, batjocoritóre saŭ chiar brutale.

(2) Veḑĭ *Românul*, 11—14 Novembre 1871, 8—10 Febr., 1 Martie, 24—25 Novembre 1872 şi articolele sale din aniĭ următorĭ din *Românul* saŭ alte ḑiare, peutru dovedirea tuturor acestora. De alt-fel Laerţiu erà bilios şi, ca atare, din fire agresiv

(3) *Românul*, Novembre 1871.

(4) *Ibidem*, No. din 6—10 Februarie 1872.

«afară de rolurile de bunică, de tantă, de Principesă duerieră, nu-ĭ maĭ rĕmâne a produce decât tipul acelor brave cetăţene din timpul revoluţiuniĭ de la 1789, ce porniră pe jos la Versailles, *fiind destul de importantă prin colosalele d-sale proporţiunĭ!*» Apoĭ, năpustindu-se cu furie asupra Comitetuluĭ teatral, îl învinuesce că nu face să înceteze «neînţelésa confusiune dintre rolurĭ şi aptitudinĭ», pentru a nu maĭ vedé pe Maria Flechtenmacher suplinită, în trupa luĭ Pascaly, «într'un mod inept şi ridicol», pe Gestian «suplinit prin alţĭ junĭ actorĭ destinaţĭ altor scene», pe Matilda Pascaly «jucând în rolurĭ străine» de talentul eĭ, pe d-na Popescu «condemnată a se produce desavantagios» cu privire la fisicul sĕŭ, pe Iulian «care se torturéză în sórta vre-unuĭ bĕtrân ca Olivier bărbierul, saŭ Dracul», pe S. Bălănescu «pus la fum de cărbunĭ spre a i se răpì spiritul, gentileţa şi acel ingeniŭ al caracteruluĭ sĕŭ natural». Dar Dimitriade? «nevoit să *andosese* (!) câte un biniş pocit şi veşted al boerieĭ de odinióră, spre a se ţiné pas cu pas de fraseologiile insipide, lipsite de inimă şi chiar de bun simţ, ale cutăruĭ şi cutăruĭ *dramoman»;* pe când «Millo, neimitabilul, e tăiat în bucăţĭ şi aruncat palpitând pe cele din urmă trepte ale mizerieĭ. Millo, redus a face vis-à-vis uneĭ Finette (1), *ca un unchiaş de Brezae*». Şi se miră vĕdênd pe Dimitriade, un artist de talent, «pornit într'o caravană cu destinaţiune pentru tîrgul Rîurenĭ, la un loc cu figuranţĭ, statiştĭ, comparşĭ şi câte-va culise cârpite, plus două perdele de schimb, figurând una Partenonul ruinat şi alta strada din dosul Colţeĭ, cu casele rĕposatuluĭ Chiţoranu vĕdute în relief!...» Melpomena şi Talia aduse pe scenă în fuste scurte, cu un bonet turtit şi şorţ de bucătărésă, ospătéză publicul avid de spectacole, când cu *gogoşĭ*, când cu *macaróne* (2), exclamă el indignat.

Am dat într'adins aceste câte-va probe de stil, pentru a dovedì şi maĭ cu temeiŭ aceea ce diceam despre Laerţiu ca scriitor şi ca critic: muşcător, sarcastic, rĕutăcios chiar, dar nu lipsit de aproposito, nicĭ de spirit. Limba însă îĭ este prea încărcată de radicalisme, iar forma sintactică cu pretenţiunĭ de originalitate, întortochétă, până a o face une-orĭ cu greŭ înţelésă şi maĭ cu greŭ românéscă.

Revista scrisă asupra drameĭ d-luĭ V. A. Urechiă, *Banul Mărăcine,*

(1) *Finetta* erà o veselă cântăréţă francesă, care aveà mult succes în canţonete uşurele, *decoltate*, ba unele chiar obscene, ce făceaŭ pretutindenea furorĭ pe atuncĭ.

Ea a cântat o érnă apróape la Bossel; iar Millo, profitând de atracţiunea ce exercità ea asupra uneĭ părţĭ a publiculuĭ bucurescén, jucà — plătit cu séra, saŭ la parte — pentru a varià spectacolul, alăturĭ cu dînsa.

(2) *Ibidem*, Martie 1, acelaşĭ an.

*

în deosebĭ, e caracteristică. Fără de a se ocupà de cele dise şi petrecute pe scenă, află prilej de a trage *scumpuluĭ sĕŭ amic Urechiă* un frecuş (Francesiĭ dic *un éreintement*), în cât te întrebĭ: óre nu şi-ar fi putut întrebuinţà condeiul ca să-ĭ spue şi să-ĭ critice neajunsurile maĭ bine decât să facă atâta cheltuială de vorbă, pentru a conchide — într'o idiomă împrumutată de la Eliade şi Zaharia Karkaleki, cu fel de fel de salturĭ şi de învîrtiturĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin nimerite—«că fără o nouă organisaţiune a teatruluĭ, fără un sacrificiŭ real din partea naţiuniĭ, nicĭ artă dramatică, nicĭ artiştĭ nu putem avé»! Lucru sciut de mult şi speculat de toţĭ, fără folos!...

Şi acésta după ce, în 15 colóne a 2 numere consecutive, s'a jucat de-a *baba órba* cu bunul gust şi cu bunul simţ, a lovit în drépta şi în stânga, cu atâta îndârjire în cât însăşĭ redacţiunea *Românuluĭ* se vĕdù silită să previe pe public că «stilul vehement şi caracterul sever al scrierilor autoruluĭ acesteĭ reviste teatrale fac că aprecierile sale sunt exprimate adesea cu prea multă ascuţire şi trec peste unele consideraţiunĭ ce ar venì în favorul scriitoruluĭ pieseĭ *Banul Mărăcine*». Şi încă odată, d-l Urechiă îĭ erà prieten!... (1)

De alt-fel îndată şi ieà *la refec* (ca să-ĭ întrebuinţez cuvîntul) pe «mulţimea de talente remarcabile în tóte genurile, ce priviaŭ ca un adevĕrat scandal sĕrmana luĭ pénă veche, cădêndu-ĭ fulgiĭ pe vestmîntul de catifea négră a atâtor magistri în filosofie, în drept, în sciinţele fisico-naturale şi în vastele cunoscinţe constituţionale după carĭ se guvernéză Statul român», rĕspundêndu-le, la notiţa de maĭ sus, prin lunga, prea lungă *Revistă a celor două spectacole* (social şi artistic) în patru numere ale aceluiaşĭ diar. Iată ce singur dice despre felul sĕŭ de a scrie: «Ast-fel, domnilor, cutez de a vĕ asigurà: acel stil uşor, prea uşor, fórte uşor după uniĭ; simplu, vulgar, ţĕran şi trenţăros după alţiĭ; hain, cârtitor, ipocondru, *tata moşu*, după o a treia grupare; stilul figurilor, metaforelor, descripţiunilor, eĭ bine, l'am abandonat cu desăvîrşire... Nu-mĭ mergeà!» (2)

Sumedenie de colorĭ, de icóne, de gândirĭ, turnate în forme franţuescĭ, împestriţate cu neologisme şi cu archaisme, tot de-odată—ca să bată, la ochĭ, — nu însă fără nicĭ un sîmbure de dreptate, care, dacă n'ar fi fost prea copleşită de patimă şi de ciudă asupra tuturor scriitorilor, ar fi putut da róde îndestule pentru hrana celor slabĭ, celor neîndrăsneţĭ şi celor muncitorĭ.

(1) *Românul*, din 20 şi 21 Novembre 1872. Notiţa se află pe colóna I-a a foiţeĭ teatrale din 21 Novembre.

(2) *Idem*, din 15, 16, 18 şi 20 Ianuarie 1873.

Laerţiu a ţinut să facă prea multe frase şi prea mult spirit; de aceea n'a fost nicĭ adînc, nicĭ serios critic.

Cu totul alta erà cercetarea d-luĭ *G. Dem. Teodorescu*, pe atuncĭ sîrguitor redactor al *Românuluĭ*. Tînĕr, învĕţat şi însufleţit de dragostea studiuluĭ, d-sa dedeà cestiunilor istorice, sociale, politice orĭ literare, ce interesaŭ şi luminaŭ viéţa poporuluĭ, o desfăşurare pe cât de plăcută ca formă, pe atât de seriósă şi de documentată ca fond. Datinele, obiceiurile, credinţele şi eresurile, cântecele de dor, de vitejie, de jale şi de reînviere ale Românuluĭ aŭ fost scóse la lumină, lămurite şi împrăştiate de d-sa, ca nisce odóre preţióse, din comóra geniuluĭ nostru naţional. Teatrul l'a interesat, fără îndoială, dar i-a dat o maĭ mărginită atenţiune, deşì unele recensiunĭ ale sale sunt vrednice de tótă considerarea.

Aşà în «Foiţele» de la 30 Martie până la 4 Aprilie ale *Românuluĭ* în 1872, ocupându-se de drama în 3 acte a d-luĭ V. A. Urechiă, *Dreptatea domnéscă* saŭ *Porcarul şi Măria Sa*, adaptare după *L'Alcade e el Rey* de Lope de Vega, d-sa, după ce descrie scenele şi personagiile principale, găsesce că — după regulele arteĭ dramatice — unităţile principale de timp, de loc, de scop şi de acţiune, «sunt de minune păstrate», cu tóte că autorul declară că «opera sa e lucrată după şcóla, după sistema luĭ Lope de Vega şi a luĭ Goethe, şcólă romantică, progresivă, inovatóre, capriciósă». (1) Trece apoĭ la caracterele ce urzesc şi susţin acţiunea şi constată că «nu e nicĭ o contradicţiune şi nimic exagerat orĭ supraumanˮ într'însele; de aceea şi actoriĭ le-aŭ interpretat cu talent şi cu îngrijire. *C. Bălănescu* a fost natural şi graţios în rolul luĭ *Dodăială* (porcarul); *Matilda* (Maria) de asemenea; *Dimitriade* (Alexandru-cel-Bun), grav, placid şi cugetător (să fie óre *réfléchi ?*); *Pascaly* (Mircea), vioiŭ şi inteligent; *Dimancea* (Cacinsky), dispreţuitor şi pasionat; *Drăgulicĭ* (Visternicul), tremurător şi desolat; toţĭ identificându-se cu nuanţa ce autorul voià să dea personagiilor acestora. Limba o găsesce potrivită cu vremea şi gradul de cultură al fie-căruia, iar din punctul de vedere a faptelor şi adevĕruluĭ, conchide că «autorul pieseĭ *Dreptatea domnéscă* n'a trecut peste nicĭ una din datele şi memoriile păstrate de istoricĭ relativ la bĕtrânul şi înţeleptul conducĕtor al Românilor din vécul al XV-lea!» (2)

Dacă Laerţiu erà *le Docteur tant pis*, G. Dem. Teodorescu pare a fi fost *le Docteur tant mieux!* Póte că nu aveà dreptate în totul, erà

(1) *Românul* din 11 Aprilie 1872.
(2) *Idem*, din 4 Aprilie.

însă încuragiator şi sincer, fiind că nu ţintià ca să loviască, ci să atingă fără de a jicnì.

Tot în aceleaşĭ simţeminte ridică d-sa meritele luĭ *Grigorie Manolescu*, elev al Conservatoriuluĭ, la examenul general al claseĭ de declamaţiune, arătând că, în rolul luĭ *Cimbru* din *Influenţa morală* (G. Sion), promite a devenì un bun actor. «Gesturile îĭ sunt mĕsurate şi rotunde, ceea ce denotă studiŭ şi inteligenţă... căcĭ studiul, studiul psichologic, este indispensabil spre a înţelege şi a interpretà simţemintele şi pasiunile.» (1)

Augurare norocită, căcĭ până acum Manolescu nu a fost înlocuit pe scena nóstră, atâta de greŭ este a posedà cine-va însuşirile distinse ale talentuluĭ ce aveà.

Analisând comedia *Cădăturile*, localisată de Pascaly (Les invalides du mariage), găsesce nimerită idea de a o pune în scenă, spre a servì de exemplu celor carĭ — la noĭ — ar căutà în căsătorie refugiul uneĭ vieţĭ sterpe de fapte bune, plină însă de desfrînare, de trândăvie, de umilirĭ, carĭ alteră caracterul sfînt al familieĭ, ameninţă existenţa pacînică şi onestă a societăţiĭ, prin înmulţirea divorţurilor, întindênd demoralisarea de pe tărîmul vieţiĭ private pe acela al vieţiĭ publice. Inimile nóstre, «neatinse încă de ghiara corupţiuniĭ, trebuesc să fie, decĭ, cu o oră maĭ înainte deşteptate şi prevestite despre *momirea* ce le-ar puté atrage şi este indispensabil ca, prin teatru saŭ prin alte mijlóce, scriitoriĭ şi bărbaţiĭ învĕţaţĭ, cugetătorĭ şi moraliştĭ, carĭ îĭ avem, să ieà în mână acéstă cestiune, care privesce viitorul uneĭ generaţiunĭ inteligente, falnice, preţióse». (2)

Tot cu aceeaşĭ căldură scrie şi despre *Apele de la Văcărescĭ* ale luĭ Millo, carĭ sub aparenţa frivolităţiĭ ascund un fond moral.

Deşì nu e decât o revistă umoristică, cu cântece, compusă pentru circumstanţă, are totuşĭ un ce singular: «acea vervă», acea frăgedime de simţeminte, carĭ ne dovedesc că Millo, înaintat în vîrstă, a rĕmas tot tînĕr şi cu spiritul tot vioiŭ şi pătrundĕtor.—Acéstă piesă, ca şi *Cădăturile*, ne pune înaintea ochilor relele de carĭ suferim şi ne indică tristele lor consecinţe; amîndouĕ ne spun că lipsa de instrucţiune solidă ne dă coconaşĭ plinĭ de vanitate, ómenĭ servilĭ, femeĭ depravate, funcţionarĭ mişeĭ. (3)

Şi e duios şi amical pentru artiştiĭ veteranĭ, carĭ, ca Dimitriade, ilustrase scena şi aveaŭ dreptul la tótă stima şi încuragiarea publi-

(1) *Românul* din 28 Iunie.
(2) *Idem*, din 6 Octobre.
(3) *Idem*, din 3 Decembre 1873.

culuĭ (1); iar pe tînĕrul bariton Ioan Ardelénu îl recomandă şi-l susţine pentru diligenţa şi iubirea cu care-şĭ cultivă talentul. (2)

Apoĭ, într'o frumósă şi mişcătóre elegie, dând sbor simţirilor sale poetice, cu prilejul morţiĭ eminenteĭ artiste Matilda Pascaly, dovedesce că în cugetul sĕŭ neatins de patimă şi de gelosie e loc în de ajuns şi pentru indulgenţă şi pentru admiraţiune.....

Placidul *Ulysse de Marsillac*, estetul delicat şi erudit, criticul totdeauna admirativ, chiar şi al încercărilor de a face bine, iubitorul frumosuluĭ sub orĭ-ce formă şi în orĭ-ce parte s'ar fi găsit, profesorul elocuent şi apreciat, ḑiaristul cu elegant condeiŭ, a avut o acţiune destul de însemnătóre în evoluţiunea arteĭ nóstre dramatice într'o periódă de maĭ bine de ḑece anĭ.

El a susţinut şi a încuragiat întreprinderile ce aveaŭ un scop artistic, el a cântat gloria eroilor şi a luat apĕrarea martirilor arteĭ, el a întemeiat o rubrică specială în ḑiarele ce vreme îndelungată a redigiat, în care se tractaŭ interesele şi progresul artistic în ţéră la noĭ, şi a fost póte pricinuitorul multor îmbunătăţirĭ, prefacerĭ şi inovaţiunĭ pe scenele nóstre. El a jucat aprópe rolul pe care Aristia îl ţinuse, cu 40 de anĭ înainte, în înalta societate, rol de propagator amabil şi inteligent al frumuseţilor şi fineţelor limbeĭ, arteĭ şi literatureĭ francese. De aceea înrîurirea luĭ s'a manifestat maĭ mult în sferele ridicate, pentru carĭ lucrà cu plăcere, sciind că este înţeles şi apreciat de dînsele, şi simţemîntul acesta îl stăpânià atâta, că tot ce parvenià de la dînsul mareluĭ public purtà pecetea eraldică a uneĭ nobleţĭ de cugetare şi a uneĭ rafinărĭ de expresiune, adesea greŭ înţelese de glótă. «C'est l'écrivain à jabot parfumé et à manchettes de dentelles», cum îĭ ḑiceà un confrate maĭ puţin bine rĕsplătit decât dînsul.

El considerà teatrul, din punct de vedere social şi politic, ca unul dintre cele maĭ puternice mijlóce de a înrîurì năravurile uneĭ naţiunĭ; căcĭ nimic nu póte atinge maĭ de-adreptul şi maĭ desăvîrşit sufletul poporuluĭ decât acţiunea luĭ. Omul póte cetì cărţĭ şi ḑiare, dar cuvîntul şi acţiunea lor mute isbesc mintea fără de mijlocirea simţurilor; poţĭ rostì un discurs public, cuvîntul, deşì viŭ şi insufleţit, prin jocul fisionomieĭ, prin mişcările trupuluĭ, prin mlădierile voceĭ, e lipsit însă de înfăptuirea celor vorbite; teatrul, numaĭ teatrul este deplina şi reala înfăţişare a vieţiĭ. Decorul te transportă în locurile unde se pertrece acţiunea, costumul transformă pe actorĭ în personagiĭ istorice

(1) *Românul* din 7 Martie 1873.
(2) *Idem*, din 30 Martie.

saŭ de fantasie, iar chipul, mişcările şi intonările voceĭ urmăresc şi reproduc tóte fasele pasiuniĭ. Când tóte aceste condiţiunĭ sunt bine îndeplinite, ilusiunea stăpânesce până şi minţile celor maĭ necredincioşĭ, dar încă sufletul naiv al mulţimiĭ! (1)

Iată cum înalţă şi cinstesce el rolul teatruluĭ ca factor de cultură şi de îmbunătăţire al caracterelor. In critica sa, Marsillac mergeà de-a-dreptul la scop, despărţind ce e bun de ce e rĕŭ şi dând celuĭ dintâiŭ prioritatea, maĭ mult, stăpânirea asupra celuĭ de-al doilea. El nu analisà o lucrare pentru a-ĭ scóte tóte rĕutăţile în faţă, ci pentru a face ca bunele calităţĭ să prevaleze peste neajunsurile... atât de omenescĭ, căcĭ nimic nu e perfect pe pămînt.

«Piesa d-luĭ Urechiă, *Banul Mărăcine*, are un îndoit scop, ḑiceà el: reînvie în inimele românescĭ simpatiile pentru Francia, făcênd să vibreze într'însa córda patriotică, atât de bogată în accente călduróse, scumpe şi sfinte. Piesa acésta e plină de avînturile uneĭ inimĭ inspirate de entusiasmele cele maĭ înalte... e un succes, căcĭ nu numaĭ a fost minunat jucată, dar punerea în scenă—opera luĭ Gatineau—a fost strălucită, costumele fórte conforme timpuluĭ, fórte pitorescĭ şi fórte bogate». (2).

Ce deosebire de ceea ce ḑiceà Laerţiu asupră-le: «*Vlad Mărăcine*, inamorat de Princesa Maria de Hally, îşĭ modelà suspinele în cisme galbene, cu căciulă bârsană în cap; iar în locul avutuluĭ sĕŭ costum de catifea de Utrecht, purtând un *şleifăr* scurt, vînĕt din Uliţa Nemţéscă!... Ce trebue să ḑicem despre *Ursu* şi *Brumă*, doĭ cumetri desgustabilĭ (?) de sĕlbătăcime, de imbecilitate, de urîţenie. Am creḑut un moment în apariţiunea a *doĭ guşaţĭ* de pe Vâlsan, abrutisaţĭ, năucĭ, purtând în tot timpul anuluĭ eterna lor sarică de lână, îmbrăcămintea destrăbălată, cu figura smolită şi rĕspândind în juru-le o atmosferă insuportabilă!» Şi maĭ departe: «Erà jupân Vlad Mărăcine cu 50 de *cavalerĭ românĭ*, dintre carĭ doĭ purtând sarice împrumutate de la comerciantul Moroianu din strada Bărăţieĭ, iar restul numaĭ în cămaşe şi 'n pantalonĭ albĭ de pânză!» (3)

In articolul sĕŭ asupra *Apelor de la Văcărescĭ*, după ce laudă geniul artistic al luĭ Millo, ḑice că piesa nu e decât un cuiŭ de care şi-a atârnat tabloul societăţiĭ române aşà cum este ea, cu relele şi bunurile eĭ. Tipurile ce ne prefiră pe dinaintea ochilor le cunóscem, căcĭ

(1) *Românul*, 24 Novembre 1872.
(2) *Journal de Bucarest*, No. 219 din 17/29 Septembre 1872.
(3) *Idem*, 19/31 Novembre, No. 237,

le întîlnim peste tot locul; maĭ mult, fie-care din noĭ s'a putut singur recunósce, par'că s'ar fi privit într'o oglindă. (1)

Cărbunariĭ saŭ luptele politice aĭ luĭ Aricescu sunt despicaţĭ de-a firul pěrúluĭ şi—fără a le garantà originalitatea—găsiţĭ că îndeplinesc tóte *cerinţele* scenice: acţiunea interesantă şi bine condusă, dialogul vioiŭ şi bine croit, aşà că publicul ascultă şi privesce cu plăcere, fără a se obosì vre-odată! (2)

In lunga luĭ carieră de ḑiarist şi de profesor, Marsillac a sciut să rĕmână în tóte împrejurările artist şi, sub acest titlu — chiar dacă a fost maĭ trecĕtor cu vederea,—a dovedit că e sincer admirator al merituluĭ şi al talentuluĭ.

Atanasiade, Tyrteul capitaleĭ—poet, prosator, critic, advocat şi om de duh, cum ḑiceaŭ amiciĭ, — iubià teatrul şi mergeà până a şi scrie pentru dînsul, ca să-ĭ dovedéscă dragostea. In articole scurte, incisive, nu tot-deauna corecte ca stil, ca limbă şi maĭ ales ca judecată, înşirà impresiunile căpĕtate la representaţiunĭ şi pe carĭ se socotià dator a le împărtăşì — ca o binefacere — publiculuĭ.

Cu prilegiul *Revisoruluĭ General*, localisare după Gogol de d-l Petre Grădişteanu, Atanasiade declară că scopul existenţeĭ acesteĭ lucrărĭ îl vede fie-care de departe, că este «*patronarea şi desvoltarea viţiilor*». Pe tema moralităţiĭ şi a caracteruluĭ, piesa e sfâşiată, iar «inteligentul eĭ localisator» luat la gónă de pe scândurile pe carĭ, după d-sa, numaĭ Talia şi Melpomena în carne şi óse ar avé dreptul de a se *furlandisì*. Farsele cu óre-care piper politico-social de asemenea nu-ĭ plăceaŭ, fiind-că, «alăturĭ cu viţiurile decoltate, ca Bachantele de meserie, nu vedeà şi virtutea venind să le ciupéscă şi să triumfe, în fine, punêndu-le la locul lor»..... dar în sfîrşit.

Ex nihilo nihil fit!... (3)

(1) *Journal de Bucarest*, No. 238 din 25 Decembre.
(2) *Idem*, No. 244 din 26 Decembre 1873.
(3) *Românul*, 16 Martie 1874.

Prin decretul princiar din 20 Februarie 1874, Direcţiunea generală a Teatrelor, care n'aveà decât controlul asupra Teatruluĭ Naţional din Bucurescĭ, primesce acelaşĭ drept asupra tuturor teatrelor şi spectacolelor din capitală.

La 12 Martie se dă opereta *Judita şi Olofern* (musică de Ioan Wachmann), jucată pe scena teatruluĭ mare, cu succes, de G. Brătianu, Ioan Tănăsescu, A. Verdianu, D. Niculescu şi Ana Dănescu (beneficientă).